

SZ AMBRUS.

SZ JÁNOS EV.

SZ JEROMOS.

SZ PÁL

SZ GÉRGEY

KATHOLIKUS ÁGAZATOS HIT TAN.

IRTA

DR. KATSCHTHALER JÁNOS,

FELSZENTELT PÜSPÖK, SALZBURGI KANONOK

LATIN EREDETIBŐL TÖBBEK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL FORDÍTOTTA ÉS KIADJA

DR. KISS JÁNOS,

PÁPAI KAMARÁS, EGYETEMI TANÁR.

VI. KÖTET.

ISTEN ORSZÁGÁNAK BEFEJEZÉSÉRŐL.

BUDAPEST.

A PALLAS RÉSZVÉNYTARSASÁG NYOMDÁJA.

1899.

TARTALOM.

NEGYEDIK KÖNYV.

Isten országának befejezéséről.

I. SZAKASZ.

A részleges befejezés, vagyis az emberek végső sorsa.

	Oldal
<i>I. fejezet.</i> Az ember elköltözése a földi életből...	9
I. cikkely. A halálról	9
II. cikkely. A lélek halhatatlanságáról	22
<i>II. fejezet.</i> A részleges ítéletről	41
I. cikkely. Téves nézetek	41
II. cikkely. A részleges ítélet létezése	45
III. cikkely. A részleges ítéletek rögtöni végrehajtása	50
<i>III. fejezet.</i> A lelkek tartózkodási helyeiről	61
I. cikkely. A pokolról	63
<i>Gyakorlati tanulság</i>	89
II. cikkely. A tisztítóhelyről	91
<i>Gyakorlati tanulság</i>	118
III. cikkely. A mennyországról	120
<i>Gyakorlati tanulság</i>	178

II. SZAKASZ.

Az élők és holtak közti viszony.

<i>I. fejezet.</i> Vajjon van-e az élőknek közössége azokkal, kik szeretetben haltak meg...	182
<i>II. fejezet.</i> Miben áll ez az egyesség	187
I. cikkely. Miben áll az élők egyessége azokkal, kik a mennyben vannak	188
A szentek közbenjárásáról és azok segítségül hívásáról	190
A szentek tiszteletéről	231
A szent ereklyék tiszteletéről	279
A képek tisztelete	295
II. cikkely. Miben áll az élők és tisztítóhelyen levők közössége	318
<i>Gyakorlati tanulság</i>	343

A latin eredetűt a salzburgi, a magyar fordítást a csanádi egyházmegyei hatóság látta és jóváhagyta.

HARMADIK RÉSZ.

Az általános végről, azaz az egész emberi nem és természetrendi világ végéről.

Bevezetés	350
<i>I. fejezet. Krisztus második eljövetele s az ezt megelőző jelek</i>	353
I. cikkely. Téves nézetek	353
II. cikkely. Krisztus második eljöveteleének valósága	357
III. cikkely. Krisztus második eljöveteleének ideje	360
IV. cikkely. Az eljövét körülményei és módja	396
<i>Gyakorlati tanulság</i>	401
<i>II. fejezet. A test föltámadása</i>	403
I. cikkely. Téves nézetek	404
II. cikkely. A föltámadás igazsága	411
III. cikkely. A föltámadás általánossága	436
IV. cikkely. A testnek a föltámadásban való azonosságáról	459
V. cikkely. A föltámadott testek tulajdonságairól	467
<i>Gyakorlati tanulság</i>	487
<i>III. fejezet. Az általános vagy utolsó ítélet</i>	491
I. cikkely. Az utolsó ítélet létezése vagyis igazsága	492
II. cikkely. Az utolsó ítélet módja	502
<i>Gyakorlati tanulság</i>	525
<i>IV. fejezet. Az utolsó ítéletet követő dolgokról</i>	528
I. cikkely. A világ megújítása	530
II. cikkely. A pokol örökkévalósága	538
III. cikkely. A mennyi örömek örökkévalósága	566
<i>Gyakorlati tanulság</i>	578
Az ágazatos hittan befejezése	583
Betűrendes tárgymutató	589
Műszók az ágazatos hittanhoz	606

Katholikus ágazatos hittan.

NEGYEDIK KÖNYV.

Isten országának befejezéséről.

1. Isten segítségével eljutottunk az ágazatos hittan negyedik könyvéhez. Már munkánk bevezetésében jeleztük, hogy mindazt, ami e tudományág tárgyát képezi, nem egyremásra fogjuk előadni, hanem rendszeresen, az *Isten országában* uralkodó tervszerűség betartásával, mert minden Istentől ered és Benne végződik. Azért az *első* könyvben Isten országának isteni alapításáról szólván kifejtettük a háromszemélyű egy istenség tanát és kimutattuk, miképen alapította ez országot Isten, a mindenség teremő Ura, már kezdettől fogva. A *második* könyvben, miután felemlítettük Isten országának a bűn által történt megzavarását, ugyanennek Krisztus által eszközölt helyreállításáról szözlöttünk és kifejtettük a megtestesülésre és megváltásra vonatkozó hitelveket. A *harmadik* könyvben ezen helyreállított Istenország kormányzását, vagyis a malasztokat tárgyaltuk, melyeket Krisztus érdemelt ki számunkra, nemkülönben tárgyalás alá vettük az Üdvözítő által rendelt eszközöket is, melyek révén a malasztokat megnyerjük és végcélunkat elérjük. Hátra van még, hogy a *negyedik* könyvben Isten országának befejezésével foglalkozzunk, kimutatván, miképen tetőzi és fejezi be örök keletű rendelése szerint Isten a Krisztus által helyreállított országot.

Ez a befejezés *kétféle*: az egyik az egész mindenségé, mely a világ végén lesz, midőn «az ég és föld elmúlnak», a másik az egyes embereké, mely minden egyes ember halálával kezdődik.

Bevezetés.

A végről szóló fejezetet a teológia *eschatológiának* (a görög *εσχατον* = utolsóból), azaz a legutolsó dolgok tanának nevezi, mivel e helyütt mindama dolgok jönnek tárgyalás alá, melyek az isteni gondviselés rendelése szerint úgy az *egyes* emberekkel haláluk után, mint különálló egyéniségekkel (*τὰ ἑσχατα* hominis) — valamint az egész mindenséggel és az *egész* (egységes nemet alkotó) emberiséggel a világ végén (*ἑσχατα ἡμέραι, ἑσχατοι καιροί*) legutoljára fognak történni.

Az *egyes* emberek utolsó dolgaiban közönségesen *négy* mozzanatot különböztetünk meg, ezek: a halál, az ítélet, a pokol és a menyország. Ugyanis ez a négy dolog az ember földi zárandoklásának utolsó viszontagságai. Ádám fiai a halál által elragadtatva, az életből távoznak és Isten igazságos ítélete kiszabja további, örökkétartó sorsukat. Aki igaztalanul cselekedett és bűnbánat nélkül költözött el e világról, a pokolba kerül; annak azonban, ki a megszentelő malasztal lelkében halt meg, az örök boldogság jut osztályrészül. Végül ama lelkek, akik ugyan a kegyelem állapotában költöztek el az életből, de ideiglenes büntetésüket bűneikért le nem rótták, a tisztítóhelyen tartoznak értük eleget tenni.

Az *egész emberi nemnek* és az *egész mindenségnek* legutolsó dolgai a világ végezetével az anyagi világ elpusztulásában és megújításában, a halottak feltámadásában, az Istenember részéről megejtendő általános ítéletben és minden egyes ember örök tartózkodási helyének kijelölésében áll.

2. Dogmatikai fejtegetéseink ezen könyvében tehát két dolog vár kifejtésre: 1. a *részleges* elmulás, vagyis az *egyes* emberek utolsó dolgai és 2. az *általános* elmulás, vagyis az *egész emberi nem* és az anyagi világ utolsó dolgai. Mivel azonban e kettőt igen nagy időköz választja el egymástól, mely alatt a megholtak és élők között természetfeletti összekötés és érintkezés áll fenn, szükséges egyszersmind e közlekedésről, amelyet *szentek egyességének* nevezünk, értekezniünk.

Tárgyalásunk sorrendje tehát akkép alakul, hogy az

I. szakasz szól a *részleges*, vagyis az *egyes* emberek befutó dolgairól, a

II. szakasz az élők és megholtak közötti viszonyról, a

III. szakasz az *általános* befejezésről, mely az *egész* emberi nemet és az anyagi világot illeti.

I. SZAKASZ.

A részleges befejezés, vagyis az egyes emberek végső sorsa.

3. E szakasz anyagát három fejezetbe osztjuk:

I. fejezet: az embernek elköltözése a földi életből,

II. fejezet: a részleges ítélet.

III. fejezet: a lelkek tartózkodási helyei.

Felosztás

I. FEJEZET.

Az ember elköltözése a földi életből.

4. Az ajtó, amelyen át az ember az életből a másikba lép — a halál, mely az emberi testet a lélektől elválasztja. A test elhal, a lélek élve marad. Azért fejezetünket két cikkre osztjuk, melyeknek elseje

I. a halálról.

II. a lélek halhatatlanságáról fog szólni.

I. CIKKELY.

A halálról.

5. A *halál* általában véve nem más, mint az élet megszűnése; más szóval az élet elvesztése. Mivel az ember élete vagy szellemi, vagy anyagi és a szellemi élet ismét vagy ideig tartó, vagy örök lehet: a halálnak több fajtáját különböztetjük meg.

A szellemi, helyesebben *lelki* halál a lelki élet megszűnése, melylyel az embernek a megszentelő malaszt útján eszközölt természetfölötti összeköttetése Istennel megszakad és az ember, mint a tövéről lemetsett szőlővessző, lelkiileg mintegy elsárad és elvész. A lelki halál a lélek elválása Istentől. Ha ez időről időre itt a földön történik valamely halálos bűn elkövetése által, akkor beáll az *ideig való* lelki halál, melyből a bűnös feltámasztatott a megigazulás eszközeinek helyes felhasználásával. Ha az istentelen a lelki halál állapotában költözik a másvilágra, ahol többé meg nem térhet, akkor származik az *örök* lelki halál.

Neve, meghatározása és nemei.

az elkárhozás.¹ Ezt a halált, szemben a testi, első halállal — a második² halálnak is nevezik.

A *testi* halál, melyről most szólni akarunk, a *testi* élet megszűnése,³ mely az emberi lélek és a testi anyag közötti éltető egység felbomlásával⁴ áll be.

¹ *Hurter* (Compend. 3. k. 493. old.) így ír: A halál ellentéte az életnek s ez utóbbinak megszűnésében áll. Amint *négyféle élet* különböztethető meg, úgy *négyféle halálról* is tesz említést a Szentírás. Az első a *megdicsőült élet*, melynek ellentéte a *kárhozat*, az örök halál; a második a *kegyelem-élet*, melylyel szemben a *halálos bűn* áll; harmadszor említés történik hitben élő *igaz* életéről, mely a kegyelem-élet folytonossága és ténylegesítése, ellenkezik vele az állati élet, melyet a helytelen kívánságainak engedelmeskedő ember folytat; ennek megölője az önmegtágadás. (Ide vonatkozik a sz. *Pál* leveleiben említett *létnek halála*, mely akkor áll be, ha az ember férfiasan együttműködve az isteni malasztal, bűnös ösztöneinek ellenáll, a test kívánságait megtagadja és így a megigazulás alkalmával nyert természetfölötti erényállapothoz lassankint megszerzi a cselekvésszerű erényesség természetes állapotát.) Végül élet alatt legközönségesebben a *természetes* életet értjük, melyet a test és lélek között fennálló egység megszakítása szüntet be.

² Legyen szabad e helyütt sz. *Agostonra* (Op. imperfect. contra Jul. I. 6. 31. — *Migne*, 45. k. 1584. l.) hivatkoznom: «Bár sokféle halállal találkozunk a szent könyvekben, mégis kettő a legfontosabb, az első és a második: az első, melyet az első ember vétke szült, a második, mely a második ember ítéletét fogja követni; ugyanígy más helyen (Civit. Dei I. 13. c. 11. n. 2. — M. 41. k. 385. old.) «Súlyosabb és minden rossznál rosszabb az a halál, mely nem a lélek és test elválásztása által, hanem örök büntetésként mindkettő egyesítésével történik. Itt nem lesznek emberek, kik halál előtt, vagy halál után vannak, mert örökké a halálban lesznek: tehát sem élők, sem holtak, hanem szüntel nélkül haldoklók. Sohasem lesz az embernek rosszabb halála, mint amikor maga a halál nem ér halált.»

Az *első* halál — mondják a szentatyák — akarata ellenére kiűzi a lelket a testből, a *második* — a testnek feltámadása után — akarata ellenére a testben maradásra kényszeríti a lelket.

³ A testi halál — *Aristoteles* szerint — a lélek eltávoztása: vagy — ugyan-
csak szerinte — a természetes hő elenyészése. Midőn *Adrianus* császár *Secundus* bölcsészétől azt kérdezte, mi a halál, a tudós így felelt: Örök álmom, a testek felbomlása, a gazdagok rettegése, a szegények vágya, elkerülhetetlen sors, bizonytalan vándorlás, tolvajja az embernek, atyja az álomnak, az élet futása, az élők eltávoztása, mindennek megsemmisítése. Sz. *Agoston* szerint a test elhagyása, egy súlyos teher lerázása.

⁴ Hogy a halál a *felbomlásnak* bizonyos neve, azt a Szentírás több ízben kifejezi, így *Phil.* 1. 23: «Felbomlani vágyódom és Krisztussal lenni», vagy *II. Tim.* 4. 6: «Közelg felbomlásomnak ideje». Hogy pedig a *test* és *lélek* között felbomlás történik, megemlíti *Izai.* 12. 7: «Térjen a por földjébe, ahonnan való, a lélek pedig térjen vissza Istenhez, aki adta».

Mellőzve a testi halál tárgyalásánál felmerülő fizikai és bölcseseti kérdéseket,¹ most csak azokra leszünk figyelemmel, melyek a hittudományt érdeklik; ilyenek: hogy a halál általános, hogy bár az ember természetes vége, mégis a bűn következményének kell tekintenünk és hogy a halállal megszűnik az érdemszerzés további lehetősége. Ha mindezen igazságokat kellően meg akarjuk világítani, szükséges az idevonatkozó téves tanokra is kiterjeszkednünk.

6. Voltak, kik a halál *lényegének* felismerésében tévedtek. Téves nézetek. midőn azt vélték, hogy a lélek a halálkor nem válik el teljesen

Lásd a testi halálra vonatkozólag még *aranyuszájú sz. Jánost* (Hom. 34., masként 35. in *Matth.* n. 4. sq. — M. gör. sor. 37. k. 403. l. s. köv.), *nyssai sz. Gergelyt* (Orat. in funus Pulcher. — M. gör. sor. 46. k. 870. l.) és sz. *Methodiust* (Pragm. de resurrect. n. 4. sqq. — M. gör. sor. 18. k. 267. s. köv. old.).

¹ Mihelyest a lélek és test között fennálló éltető egység felbomlik, az emberi test — a tapasztalás igazolása mellett — a fizika törvényei szerint, elemekre bomlik.

Az éltető közlekedés megszakadása után a test — elvesztvén a lélek minősítő és életadó befolyását — elveszti éltető és összeforrasztó moleget és részeire bomlik.

Kérdés, vajjon a halált követő rothadás s felosztás a testnek részeit teljesen megsemmisíti-e, annyira, hogy misem marad belőlük; avagy a testnek alkotó anyaga — ha lassanként, fokozatosan, más testekbe kerül is — fennmarad-e örökké? A hittudósok e kérdésnél nem értenek egyet. Sokan azt tartják, hogy valamint a lélek nem semmisül meg a halálban, úgy a testnek anyaga sem megy teljesen tönkre, hanem bizonyos mértékben mindig megmarad. E tárgyra egyébként alább a feltámadott testek azonosságáról szólván, meg bővebben visszatérünk.

Kérdés továbbá, mi lehet a testi élet megszűnésének közvetlen és szoros oka; vajjon magában a léleknek a testtől való elválásztásában-e, vagy az emberi test épségének jelentékeny megsértésében rejlik? Szem előtt tartva az egyház tanítását az emberi lélek és test közötti viszonyról, mely szerint a lélek a testnek minősítő eleme, a lélek teszi a testet emberi testté, élővé és pedig nem csak kezdetben, hanem létezésének egész tartama alatt — a halál *legközelebbi* oka mindenesetre a két alkotó elem (test és lélek) szétválásában keresendő. Ha Isten a lelket a teljesen egészséges testtől elvonná — az ember rögtön meghalna. Mivel azonban a dolog rendszerint nem így történik, hanem a test és lélek szétválása a testi szervezet — akár megöregedés, akár más körülmény okozta — jelentékeny megsértéséből származik, véleményünk akként módosul, hogy az említett szétválás, az emberi dolgok természetes rendje szerint, akkor áll be, midőn a testi szervezet jelentékenyen megsérül. Ezt a szervezeti sérülést tekintjük tehát a halál tavolabbi okának.

a testtől.¹ Voltak, kik a mindennapi tapasztalás ellenére sem átalították állítani, hogy a halált el lehet kerülni. Így vélekedett néhány kínai gondolkodó; így Theophrastus *Paracelsus* is, kiről mondják, azt hitte, hogy orvosságokkal az életet örökkévalóvá teheti; ide tartoznak azok is,² akik az erős és esodás hitben — melylyel Henoch és Ilés a halált elkerülték — akarják a testi halhatatlanság elérésének módját felismerni.

Voltak továbbá sőt vannak is (Luther követői), akik tagadják, hogy a halál önmagában véve, természetes sorsa az embernek. Ezek ugyanis, a természetén kívül eső adományokat, melyek összüleinket a bűn előtt díszíték, az ember természetes állapotához tartozóknak tekintik.³

Mások ismét tagadják, hogy a halál a bűn következménye. Így a *pelagiánok*, a *sociniánok* és az *észelvűek*, kikről már másutt szóltunk.

Voltak végre, kik azt állították, hogy az igazak a másvilágon elpártolhatnak Istentől, másrészt az elkárhozottak megtérhetnek, más szavakkal az érdemszerzés ideje nem záródik be a halállal. Így *Origenes* és követői,⁴ valamint ideszámítható a korunkbeli

¹ A régebbi és újabb bölcselek némelyike nem tekinti a halált a lélek teljes elválásának a testtől és «nem tartja lehetségesnek, hogy az egész test és a lélek elváljanak egymástól, hanem mi a halál alkalmával testünknek csak külső kergét vetjük le, míg testünknek legfinomabb, legtevékenyebb része örökké együtt marad a lélekkel» (v. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. 6. k. 287. §.). Némiképp egyetért ezzel *Leibnitz* is, ki midőn rájött, hogy a természet törvényei szerint egyik állapot a másikból fejlődik, hogy némely rovar különféle átváltozásokon megy keresztül s mégis ugyanazon állat marad, átvitte e tapasztalatot az emberi testre is kijelentvén, hogy az kezdetét nem a nemzéssel veszi, hanem továbbfejlődik az anyagszaporodás révén növekedve és a halálban sem vész el, hanem inkább visszafejlődik, önmagába visszahúzódva s megkisebbedve. S mind ezekből kifolyólag elvgyanánt állította fel, hogy: vannak kifejlődések és növekedések, melyeknek nemzés, keletkezés a nevük, és vannak visszafejlődések és kisebbedések, miket halálnak nevezünk (v. ö. *Wiest* u. o.).

² V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. i. h.

³ Ide tartoznak *Bajus* és *Jansen* követői, kik azt vitatják, hogy amaz adományok — bárha az emberi természet alkotó elemeihez nem is tartoznak — mégis Ádámnak, az *ártatlan* embernek, szükségképeni tulajonát képezték; hasonlóan mások, kikről már megemlékeztünk; *Günther* végül amellelt érvel, hogy az ember a *Teremtő eszménye* szerint a fizikai és szellemi természet összetételéből, s ennél fogva az összetétel fentartása végett, természeténél fogva halhatatlan.

⁴ V. ö. a II. Konstantinápolyi zsinat (553-ban) 5. kánonját, mely az *origenisták* töves tanit kárhoztatja.

Hirscher is, ki műveiben, de különösen erkölcstanában helyenként azon nézetének ad kifejezést,¹ hogy van a másvilágon is idő a megjavulásra, azok számára, akik — mint ő mondja — bár megszentelő malaszt nélkül, de még sem mint rendkívül nagy bűnökkel terhelt vétkesek mulnak ki a világból, akikben tehát, szerinte, legalább a jóakaratsnak magva fenmarad a halál után.

¹ *Hirscher* moralisában (3. k. 692. §.) az emberek másvilágra lépéséről «akkor történendő elkülönítésükről szolván így ír: «A földön élő emberek milliói között mindig vannak kiválasztottak, kik test szerint ugyan földiek, de lelkük szerint már égiek, megvilágosítottak, üdvözöltek... Mindig vannak a milliók között kárhozottak, kiknek élete elárulja, hogy föltűttük a bűn szelene uralkodik teljes hatalommal. Vannak a milliók között átmenő állapotban levők, kik Isten fele fordulnak vagy legalább tőle el nem fordulnak, de azért még ninesenek megvilágosítva vagy kiválasztva, hiszen javarészben csak kezdők az önmegjavításban. A menyekországa hasonló a háléhoz, melyben jó és rossz halak vannak, hasonló a szántóföldhöz, melyen búza és konkoly terem. Ezek mindnyájan belépnek a más világra. De most már nem élhetnek úgy, mint azelőtt, egymással elkeveredve. Elhunlt az első év. Beköszöntött az ősz, és az aratók összegyűjtjenek mindent, amit az ősz hozott... Mindent osztályoznak és eszmőznek a maguk neve szerint. (Mát. 13., 41.) A konkoly a tűzre, a búza Isten esüdjébe kerül; a fejletlen magot pedig, amelyben azonban meg van a javulás csirája, kitergetik más földbe, más befolyások alá, hátha meg fog erni». V. ö. *Kleutgen*, Theol. der Vorzeit, 2. k. 296. sk. sz. — *Hirscher* ezen véleménye összefügg egyéb nála előforduló s kevésbbé helyes véleményeivel, melyek részint a *Bajanizmusnak* s a *Hermesizmusnak*, részint pedig a *Semirationalizmusnak* színét viselik. V. ö. még Dr. *Friedrich*, Doem. ad illustr. conc. Valic. 2. k. 61. old., hol a vatikáni zsinat hittudósainak következő nyilatkozatai olvashatók: «Az emberi nem bűnbeeséséről szóló ezen hely igen alkalmasnak látszott a földi életben ki nem engesztelt halálos bűnt sújtó büntetés örökkévalóságáról szóló határozatnak beékelésére. Ezen hitelv kimondását egy még katolikus emberek között is elterjedt súlyos tévedés veszélyei tették elkerülhetlenné. A pokol büntetéseit és azoknak örökkévalóságát általában csak hitetlen és istentelen emberek tagadják; vannak azonban néhányan, kik igyekeznek önmagukkal s másokkal elhitetni, hogy a katolikus hit minden sérelme nélkül hirdethető, hogy némely halálos bűn — miután az általuk beszennyezett lélek a világról elköltözött — még a tulvilágon is nyerhet engesztelődést és bocsánatot. Ez a kiengesztelődés pedig — mondja a nézet — a lélek ama állapotától, előkészítettségétől függ, melylyel ez életből távozik; ugyanis, akik bár meg nem bocsátott halálos bűnnei a szívükben, de nem megrögzött lélekkel, hanem javulási szándékkal halnak meg, azok számára még a másvilágon is fog nyilni alkalom tödvös bűnhánatra és bűnbocsánat elnyerésére és így nem éri mindazokat kárhozat, kik ténylegos halálos bűn állapotában halnak meg.»

Hasonló a halálra vonatkozó téves véleményeket közül még *Knoll*, Instit. theol. 6. k. 748. §., *Gener*, Theol. dogm. schol. 4. k. 239. s köv. old.

A kat. igazság.

Mindeme tévedések ellenében a helyes katolikus felfogást a következő tételben foglaljuk össze:

A halál általános

7. Tétel: *A halál általános sorsa úgy az egész emberiségnek, mint minden egyes embernek.*

¹ Itt felötlök I. a kérdés, mi van *Henochal és Illéssel*, kik a szentatyák felfogása nyomán értelmezett Szentírás szerint még nem haltak meg. Henochról a Gen.-ben (5, 24.) olvassuk: «Istennel járt (azaz tetszett Istennek fénys lelkijelölőjének révén) és eltűnt, mert elragadta őt Isten»; Eccli.-ben (46, 16.) pedig: «Tetszett Henoch az Istennek és átvitetett a paradicsomba, hogy a népeket bűnhátra vigye»; végre Zsid. 11, 5.: «Hittel vitetett el Henoch, hogy halált ne lásson, és nem találta, mivel elragadta őt Isten; az elragadás előtt pedig bizonyosságot nyert, hogy tetszett az Istennek». Illést illetőleg lásd Eccli. 48, 9. s köv.: «Ki tűzforgatagban, tűz-lovas szekéren vétettél fel, Ki az íráshoz ki voltál jelölve az ítélet idejére, hogy megnyihatsz az Úr haragját, hogy megengesztold az atya szívét fiához és helyreállítsad Jákob nemzetségeit». Továbbá Mal. 4, 5. skk.: «Íme én elküldöm nektek Illés prófétát, mielőtt eljő az Úr nagy és rettenetes napja. Ís ő az atyák szívét a fiakhoz hajtja, és a fiak szívét atyáikhoz, nehogy el találják jönni és megverjem a földet átokkal». A szentatyák a Szentírás imént idézett s más kijelentéseire támaszkodva azt tartják, hogy e két férfiú a világ vége felé ismét megjelenik a földön és az Antikrisztus elleni küzdelemben sokféle kínzás elszívása után vértanúhalállal fogja végezni életét.

Arra a kérdésre, *hol* tartozkodnak most *Henoch és Illés*, egyenes feleletet adnunk nem lehet. A Szentírás némely helye és a szentatyák azt sejteti, hogy a földi paradicsomban, vagy egy más földi vidéken, melyet Isten a számukra készített. Mások véleménye szerint valami égi, minden földi hely fölött álló helyre vitettek. Bárhol vannak is azonban, élnek és nyugalmas boldogságnak örülnek.

II. Egyik-másik hittudós a bold. Szűz Mária halálában kételkedett. A szentatyák közül sz. *Epifán* (Hom. 78. n. 11.; M. gör. sor. 42. k. 715. old.); az újabb theologusok közül *Delorme* (De ratione congruentia pro immac. concept. — Migne, Curs. Theol. 26. k. 291. l.), *Lambertini*, s még néhányan; napjainkban pedig *Arnaldi* Dom., türini hittudós a bold. Sz. M. elköltözéséről szóló művében (1. k. de vulgatis historiis in transitu B. M. V., seu utrum verae sint historiae Damasceni, Euthymii, Juvenalis, Pseudodionysii, Pseudomelitonis, de morte B. V., Genuae, 1879.) és *Note illustrative sul transito di Maria ss. Acqui*, 1880 című dolgozatában. Ez a hittudós két korabeli püspököt nevez meg (*Note illustr.* p. 8. s k. o.), kik a bold. Szűzet halhatatlannak tartják. *Mindazonáltal* a hittudósok általános véleményével egyhangzóan (v. ö. *Billuart*, de myst. Christi diss. t. a. 7.; *Hurter*, Comp. theol. 7. 2. u. 664.; *Morgott*, Mariol. p. 117; *Kurz*, Mariol. p. 104, 374. s köv.; *Jürgens* Kirchl. Ueberlieferung aus innsbrucker theol. Zeitschr. 1880, évfolyamában 604. s k. old.) azt tartjuk, hogy:

A bold. Szűz Mária mindenestre meghalt; bár halála után nemsokára testétől a mennybe vettét.

E tételt, mely sz. Tamás szerint «valószínű» (probabilis), a Szentírás e szavakkal fejezi ki (Hebr. 9, 27.): «Az a végzés, hogy az ember egyszer meghaljon»; nemkülönben a latin szentatyák iratai, mely kijelentésekkel alább foglalkozunk. Végre megerősíti a tapasztalat.

A szent Szűz halála mellett bizonyít 1. az általános természeti törvény. Zsid. 9, 27. és 88. Zsolt. 49.: «Melyik ember az, aki élni fog, és nem látja meg a halált?» — 2. az egyház tekintélye, mely a mennybemenetel ünnepeinek miséiben gyakran elismeri a bold. Szűz halálát; különösen az Assumptio miséjének sz. Gergely *Sacramentarium*-ából (M. 78. k., 133. old.) vett *collecta*-jában: «Az Istennek szent anyja ideig való halált szenvedett» és a jelenleg is érvényben levő *Secreta*-ban: «Quem pro conditione carnis migrasse cognoscimus»; 3. a szentatyák általános véleménye, kik közül sz. *Epifán* előtt egy sem kételkedett a bold. Szűz halálában. Sz. Gergely vért, szavait már említettük. Krétai sz. *András* (orat. 2. in dormit. s. Mariae. — M. gör. sor. 97. k., 1082. old.), sz. *Germán*, konstantinápolyi patriárka (orat. I. in dormit. Deip. in fine. — M. gör. sor. 98. k., 346 h. s köv.) s több más szentatyá kijelentéseit, valamint a későbbi idők íróinak mondásait, melyekből kitűnik, hogy a bold. Szűz a görög egyház meggyőződése szerint is meghalt — alább fogjuk idézni. A 9. századból *Alcuin*-ra, helyesebben a B. Sz. M. mennybemeneteléről szóló és sz. Ágoston műveibe ékelt híres könyv szerzőjére, ki (Cap. 2. — M. 40. k., 1144. old.) így ír: «Az emberi természetre való tekintettel nem haboztunk kimondani, hogy ő (Isten anyja) ideig tartó halált szenvedett» — ugyanezek a 8. vagy 9. századból hivatkozunk *Pseudo-Hieronymus*-ra, a (sz. *Jeromos* munkáiba ékelt) *Epist. ad Paulam et Eustochium* szerzőjére. Kinél (n. 2. — M. 30. k., 127. old.) ezt olvassuk: «... semmi egyéb bizonyosat nem tudunk, minthogy a mai napon költözött el dicsősegesen testéből». V. ö. *Jürgens*, Kirchl. Ueberlieferung von den leibl. Aufnahme der Gottesmutter in dem Himmel, i. h. 620. s köv. old.

Meg kell egyébként jegyeznünk, hogy nagyon gyöngye alapra támaszkodott sz. *Epifán*, midőn a bold. Szűz halálában kételkedett, azért t. i. mert a Szentírás a haláláról hallgat. Ezek a szavai (i. h. — M. gör. sor. 42. k., 715. old.; v. ö. *Jürgens*, i. m. 605. old.): «Határozottan semmit sem állíthatunk: sem azt, hogy halhatatlan maradt, sem azt, hogy meghalt. A Szentírás nyíltan látva magát az emberi felfogáson, arra a kiváló, rendkívüli testre való tekintettel, bizonytalanul hagyta a dolgot... Nem tudjuk tehát meghalt-e, eltemetett-e stb.» Krétai sz. *András* († 720) nyomán (Hom. 1. in dormit. Deiparae, M. gör. sor. 97. k., 1059. old.) igen helyesen jegyzi meg *Billuart* (i. h. Migne, Curs. Theol. 8. k., 1326. old.): «Mintha bizony okvetlen szükséges volna arra, hogy valakit megholtak tartssunk, a Szentírás kifejezett nyilatkozata, midőn jól tudjuk, hogy ama törvény alól nincs kivétel. A Szentírás nem említi — Jakabet kivéve — egyik apostol halálát sem; vajjon helyesen kételkednünk-e halálukban? Az evangéliumokban, melyek csak Krisztus történetét tárgyalják egészen a mennybemenetelig, nem is lett volna helyen a bold. Szűz halálát felemlíteni; az *Apostolok cselekedeteiben* sem, mert ez az apostolok, s

Észbeli érvet hoz fel sz. *Tamás* ama kérdés felvetésénél, vajjon azok, akik a világ végén élve találatnak, meg fognak-e halni, ezeket írván: «Megbízhatóbb és általánosabb a vélemény, hogy meg fog halni és fel fog támadni mindenki, a következő három okból: 1. mivel jobban megfelel az isteni igazságosságnak,

főleg Péter és Pál történetével foglalkozik: az apostolok leveleikben pedig olyan tárgyakat fejtegetnek, melyek a boldogságos Szűz halálával mi összefüggésben állnak.»

4. Végre az észszerűség is Szűz Mária halála mellett van, illőbb ugyanis, hogy Mária Krisztust e tekintetben felül ne múlja, hanem utánozza. A halál továbbá semmi olyan tökéletlenséget nem foglal magában, mely Isten anyjához nem illenék; sőt az Istenért szenvedett halál végtelenül kedves az Úr előtt. Hasonló okoskodásokra nézve l. *Kurz*, Mariol., 376. s k. old.

Arnaldi (Super transitu. XIII. l. és egyebütt. Note illustr., 5. l. és egyéb.) a bold. Szűz halhatatlanságát különösen a szeplőtelen fogantatásból akarja lehozni; és mivel napjainkban már ez igazságról hitelti határozatunk van, nagyon időszerűnek tartaná a szent Szűz halhatatlanságának kérdését tárgyalás alá venni. A halál azonban nemesak az áteredő bűn büntetése, hanem egyszersmind a magára hagyott emberi természetnek eredeti és szükségképeni sorsa. Ádámot az *eredeti igazságosság* (justitia originalis) kiváltsága mindenestre halhatatlanná tette, de midőn vétkével elvesztette az eredeti igazlelkűséget, egyben elvesztette a halhatatlanságnak belőle folyó kiváltságát is; e szempontból tehát a halál a bűn büntetése. De Ádám, ha eme kiváltság nélkül alkotott volna és ellenkező tulajdonságaival önmagát lerontó természetes állapotára hagyatott volna, — meghalt volna a bűntől függetlenül is. Így a bold. Szűznek is meg kellett halnia, mert bár ment volt az áteredő bűntől, az eredeti igazlelkűség kiváltságában, mely a megszentelő malasztól kívül az összüllőket díszítő természetkívüli ajándékokat is magában foglalja, még sem részesült. De sőt Krisztus is, kiben bizonynyai nem volt áteredő bűn, veleszületett emberi természetére hagyva, ha meg nem ölik, előregedvén, meghalt volna. Így sz. *Agoston*, l. 2. de pecc. merit. et remiss. C. 29. — M. 44. k., 180. l. — V. ö. *Wadding*: immac. conceptioni non adversari Mariae mortem corporalem, Romae, 1655.

Téves állítás volna azonban (*Bajus* 17. prop. *Denzinger*nél, Enchir., 953. sz.), hogy a szent Szűz *Ádám bűne miatt* halt meg.

Halálának *évére*l (sokan 72-ik életévére helyezik) és *helyéről* (Jeruzsálem vagy Ephesus) semmi bizonyosat sem tudunk. A halál *okát* illetőleg, sokan azt mondják, hogy az Istenanyja halálát nem valami testi betegség idézte elő, hanem inkább felemésztette őt a szeretet, a mennyei boldogság utáni égető vágy és annak intenzív szemlélete. (V. ö. *Szal. sz. Fer.*, Theotimus, 13. a 14. c.; *Boil*, Die Theol. des hl. Thom. in Betracht, Mainz. 1870. 4. k. 572. s köv. old.)

III. Kétséget támaszthat azoknak az embereknek a sorsa is, akiket a világ vége *élve* talál. 1. Thess. 4, 14 s köv. szerint: «Mi, akik élünk és fennmaradunk az Úr eljöveteléig, nem előzzük meg azokat, akik elhunytak, ... és a halottak, akik Krisztushoz vanna, először támadnak fel. Azután mi, akik

mely az emberi természetet az összüllők vétke miatt akként büntette, hogy mindenki, aki természetes úton tőlük származik, az áteredő bűnnel megfertőztessék és következésképen halállal lakoíjon; 2. mivel jobban egyezik a Szentirással, mely mindegyikünk feltámadását jósólja. A feltámadás azonban tulajdonképen nem más, mint annak, ami elbukott és feloszlott, visszaállítása stb.¹

Először, akik megmaradtunk, együtt ragadtatunk el azokkal a felhőkbe Krisztus elébe, a levegő-égbe;» és 1. Kor. 15, 51, hol a Vulgata így szól: «Mindnyájan fel fogunk támadni, de *nem* mindnyájan fogunk átváltozni» a görög szöveg ezt mondja: «*Nem* fogunk ugyan mindnyájan *elhunyni*, de *mindnyájan* át fogunk változni.» Több görög, sőt néhány latin szentatyja is a Szentírás e szavaira támaszkodva, azt tanítja, hogy azok, akiket Krisztus második eljövetele *élve* talál, nem fognak meghalni. *Azonban* sz. *Agoston* (Civ. Dei, l. 20., c. 20. — M. 44. k., 688. h.), más szentatyák és sz. *Tamás* szerint az Apostol szavai akként értelmezendők, hogy a szóban forgó igazak az elragadtatás pillanatában, vagy közvetlen előtte a világot megsemmisítő tűz által fognak meghalni, utána pedig rögtön fel is támadni, annyira rögtön, hogy haláluk az idő rövidsége miatt számba sem jön. Ily módon a görög és latin szentatyák egymással ellentéző mondásai összeegyeztethetők. Ha ugyanis a halál nevezete alatt állapotot értünk, mely *tartós* és nem pillanatnyi, mondhatjuk, hogy nem fognak *mindnyájan* meghalni; hogyha azonban a halál meghatározásához elég a belső életnek hirtelen, erőszakos megszűnése, azokat is a megholtakhoz kell soroznunk, akik a megsemmisítésben elvesznek és rögtön feltámadnak. — Nem lesz talán felesleges idecsatolnunk a *Római katekizmus* nyilatkozatát (P. 1., c. 12., n. 6.): «Hogy ezen vélemény, mely azt tartja, hogy kivétel nélkül mindenki meg fog halni, az Egyház felfogásának s az igazságnak megfelel, arról sz. Jeromos bíztató tanuskodnak; így gondolkozik sz. *Agoston* is. Nem ellenkeznek e nézettel az Apostolnak a tessalonikaiakhoz írt következő szavai sem: «A Krisztushoz meghaltak fognak legelőször feltámadni; azután mi, kik meghagytunk, együtt ragadtatunk el azokkal a felhőkbe Krisztus elé, a levegő-égbe» (4, 15, 16). Mert sz. *Ambrus* e szavakat értelmezve, így szól: «Magában az elragadtatásban fog a halál meglepni, mintegy álom által, hogy az eltávozott lélek rögtön visszaadassék; midőn ugyanis elragadtatnak, meghalnak, hogy eljutván az Úrhoz, az Úr jelenlétében nyerjék vissza lelkeiket, mivel az Úrral meg nem halhattak.» — Megerősíti ezt a véleményt sz. *Agoston* tekintelye is a De Civitate Dei című könyvében.

Végre IV. kétkedhetnénk az összes és az egyes embereknek halála felett, ha az apostoli hitvallás szavaira gondolunk: «Onnan leszen eljövendő, megdölni az eleveneket és holtakat»; itt azonban *élők* alatt vagy azokat kell értenünk, kiket az Úr eljövetele *élve* talál, de kik a felemésztő tűzben meghalván, rögtön fel is támadnak, — vagy a méltán holtaknak nevezett örökre elkarhozottakkal szembeállított *igazakat*.

¹ Summa Theol. P. 3. Suppl. qu. 78. a. 1. — V. ö. *Mazella*, De Deo Creatore n. 1365.

Az ember halála
természetszerű.

8. Tétel: *A halál az (önmagában tekintett) embernek természetsszerű sorsa, azaz magának az embernek fizikai mivoltából következik.*

Ez a tétel a hit tárgyát képezi, amint kitűnik Bajus és a Janse-nisták stb. kárhoztatott véleményeiből. Az ész előtt világos, hogy miután az ember a testnek és léleknek összetétele és a test maga ellentétes alkatrészekből áll, ezen részeknek egymás elleni harcra természetsszerűleg magának az összetételnek romlását vonja maga után. Sz. Tamás¹ így szól: A természetes alkotó részekből álló ember örök léttel nem bírhat, mert ellentétekből áll, a mi a dolgok romlását már magában zárja, és mert az alak (forma) az anyagot csak ennek képességei szerint tökéletesíti.» Valamint ugyanis a növény, bármily talajból keljen is ki, fejlődik, míg el nem szárad és lehull, úgy a föld sarából formált emberi test is az élettevékenység és a szervi folyamat révén növekedik, fogy, természeténél fogva a romlás felé halad, elfonnyad és megöregszik; úgyannyira, hogy a további éltetésre alkalmatlan eszközévé válik a léleknek.

A lélekben ugyan megvan a testet minősítő és éltető erő, de ez az erő bizonyos fokig korlátozva van akként, hogy csakis egy bizonyos ideig képes a szervezetet fentartani. Amidőn tehát a szervezet különböző, külső és belső okok összetalálkozása folytán annyira megsérült és elernyed, hogy a lélekkel való egyesültségre már nem alkalmas, a lélek és a test között fennálló lényeges egyesültség megszakad.²

De a bűnnek
következménye.

9. Tétel: *A halál mindazonáltal esetlegesen (per accidens) az áteredő bűnnek következménye; a halhatatlanság kiváltságát.*

¹ In. Sent. 2. dist. 19. a. 2. sol.

² Mivel az ember a meghalás eme törvényének születésétől kezdve egész élete folyamán alá van vetve, az ember életét gyakran «folytonos halál»-nak nevezik. Sz. Ágoston írja (Civ. Dei, I. 13., c. 10. — M. t. 41. p. 383.): «Attól kezdve, hogy valaki abban a halandó testben létezni kezd, folytonosan közeledik feléje a halál. A változékonysága teszi azt, mely az egész életet át tart (ha ugyan életnek nevezendő) . . . Amennyi időt élünk, ugyanannyit életünkben elvesztünk, s napról-napra kevesebb lesz ami megmarad: elannyira, hogy ez az életidő nem is egyéb, mint futás a halál felé, futás, melyben senki egy pillanatra sem állhat meg, sőt nem is késlekedhetik: hanem mindenkit ugyanazon erő kösztet . . . Soha sincs tehát ember — amióta abban az inkább haldokló, mint élő testben — az életben, ha nincs egyidejűleg az életben és a halálban is.»

azt a «lehet meg nem halni» állapotot az Isten akként csatolta az eredeti igazlelkűséghez, hogy ennek elvesztével, az is megszűnik. A bűn elkövetése után tehát az ember bünteteskép elvesztette eme kiváltságát.

A tétel hitberágó az egyház már fentebb felhozott határozata folytán. A Szentírásban pedig idevonatkozólag ezeket olvassuk: «Amely napon eszel abból, halálnak halálával fogsz meghalni.» (Gen. 2, 17.) «Valamint egy ember által lépett a bűn e világra s a bűn által a halál, és így minden emberre átment a halál, kiben mindnyájan vétkeztek . . .» (Róm. 5, 12.)

10. Tétel. *A halált mindazonáltal Krisztus legyőzte; a Szentírás szerint (1. Kor. 15, 21. s köv. old.): «Mivelhogy ember által van a halál, ember által a halottak feltámadása is. És amint Ádám-ban mindnyájan meghalnak, úgy Krisztusban mindnyájan megelevenednek», ugyanott (15, 54.): «Elnyelte a halált a győzelem.» továbbá (Zsid., 2, 14.): «. . . . hogy a halál által megrontsa azt, ki a halál birodalma volt, t. i. az ördögöt.»*

Krisztus legyőzte
a halált.

11. Krisztus azonban akként győzte le a halált, hogy bár a test halhatatlanságát dicsőséges feltámadásában önmagának visszaszerezte, a többieknek azonban — a bold. Szűz kivételével, kinek kevéssel elhunytá után történt mennybevitelét alább tárgyaljuk — ezt, legbölcsebb elhatározása szerint, csak a világ végén, az általános feltámadás alkalmával fogja ismét megadni.

Legbölcsebb elhatározása szerint — mondom, mert Krisztus a halál szükségességét az emberi nemnél megszüntetni nem akarta és a halhatatlanság ajándékát elhalasztotta, hogy a halál fenyegetései a test gyöngeségei ellen gyógyszerül szolgáljanak¹ és hogy az élet terheinek s a halál kínjainak türelmes elviselésével alkalmat nyerjünk érdemeink növelésére.

12. A halál azokra, kik újjá nem születtek, büntetesként nehezül; nem így a keresztségben újszülötteknél, mivel az áteredő bűnnel elengedettett nemcsak a vétek, hanem a büntetés is. Az igazak elköltözésénél a halál bár bűnhődésnek, helyesebben természetünk romladékonyságából természetsszerűleg kifolyó

¹ Az emberi harnak szemlélete a világ megvetésére vezet; mert megvetjük a szem kiváltságait, ha meggondoljuk, hogy a földre kell visszatérnünk; elnyomja a test kiváltságait a gondolat, hogy a gyönyörökkel táplált test a férgek martolékja lesz; megidőz az élet kevélységét a tudat, hogy az, aki mások fölött akar lenni, a föld alá kerül, az elemeinek legutolsóbbikába.

nyomorúságnak mondható, mégis inkább a jó színezetével bír, mert a halál által a «bűn testének» (σῶμα τῆς ἀμαρτίας) rombadültével megszabadulnak a test bűningereitől és az igazi életbe költöznek.¹ Ezért az Egyház a szentek halalozási napját születésnap gyanánt ünnepli.

Amint bővebben kifejtendjük, a *lélek* nem hal meg a testtel együtt, hanem *fenmarad* a Biro által kijelölt helyen Mindazonáltal

13. Tétel. *A halállal megszűnik a víndorlás állapota (status viae) vagyis az érdemszerzés és vesztés ideje*; úgy, hogy a halál után már nincs helye a megtérésnek, úgy, hogy sem a jók az égben, sem a tisztítóhelyen tartózkodó lelkek nem képesek már többé érdemszerzésre; aminthogy az elkarhozottak sem növelhetik vétkeik nagyságát. Így van pedig ez nem annyira a dolog természetéből kifolyólag, mint inkább Isten pozitív rendelkezéséből.

14. Ez a tétel *hitbevágó*;² a Szentírás határozottan kifejezi, hogy ez az élet a próbaidő, az érdemszerzés ideje, a másik azonban a visszaszolgáltatásé; pl.:³ «Ha a fa délre esik, vagy északra, amely helyre esik, ott marad», különösen ez:⁴ «Eljön az éj, mikor senki sem munkálkodhatik.

A szentatyák is igen gyakran használják e gondolatot, midőn a hívőket a bűnbánattartásra akarják serkenteni; sz. Ciprián pl. így ír:⁵ «Mutan innét elvándoroltunk, semmi helye

¹ V. o. *Berlage*, Kathol. Dogm. 7. k., 847. old.

Ily szempontból a halál nem egyéb, mint a börtön vége és a munka befejezése, beérkezés a kikötőbe, a zarándoklás bevezése, a legnyomasztóbb teher lerakása, leszállás a megvadult lóról, menekvés romlado hazból, minden keserűségnek határa, minden veszelynek eltávolítása, minden rossznak megsemmisülése és szétrombolása. Ide tartoznak az Apostol szavai (Fil. 1, 23.): «E kettő között szorongok, feloszlanom önajtok és Krisztussal lenni,» és Rom. 7, 24): «Én szerencsétlen ember! ki szabadít meg e halálnak testéből?»

² V. ö. Schemata Constitutionum dogm. conc. Vatic. Dr. Conr. Martinál, Omnium concil. Vatic. t. 2. p. 21. et 62; és alább 3. szak. 4. fej. 2. cikk, hol a pokol örökévalóságáról szóló hitbizonyítékok tárgyaltnak.

³ Eccles. 11. 3.

⁴ Ján. 9, 4. Maga Krisztus is gyakran érinti ez igazságot példabeszédekben, pl. a hűtlen sáfarrol szólóban (Luk. 16, 9.), hol ekkép int bennünket. «Szeressetek magatoknak barátokat a hamisság mammonjából, hogy mikor megfogyatkoztok, befogadjanak titeket az örök hajlekokba.» V. ö. *Oswald*, *Evangel.* 29. old.

⁵ Ad Demetr., 25. — M., 4. k., 582. h.

nincs már többé a bűnbánatnak, semmi hatása az elégtételnek. Az életet itt vagy elvesztjük vagy megnyerjük.» Sz. *Agoston* így írt.¹ «Minden érdem, melynek révén valaki az élet után megkönnyebbül vagy megnehezedik, itt szerzendő. Senkise remélje hát, hogy amit itt elmulasztott, halála után Istennél kiértesíthessen.»

Az *ész maga* ezt az igazságot bebizonyítani nem képes, mert oka, mint már említettük, nem rejlik a dolog természetében. mintha ugyanis magában véve lehetetlen volna, hogy a bűnösök megtérjenek a halál után² és hogy általában az ember a halál után magának valami érdemet szerezzen. Az embernek szabad akaratát ugyanis nem vész el a halállal. Bár az *üdvozultek* az Istennek boldogító látása által annyira a johoz vannak kötve, hogy vétkezni többé nem képesek,³ mégis nem rendeltetnek a jónak egy bizonyos fajtájához, hanem a különböző jó között szabadon választhatnak; ugyanesak az *elkarhozottak*, bár megátalkodott Istengyűlöletükben annyira meggyökereződtek, hogy mindig szükségképen, vagy mások szerint szabad elhatározásból, de okvetlenül rosszat tesznek, mégis szabadok annyiban, hogy ezt vagy amazt a rosszat választhatják.⁴

¹ Enchir. 110. M., 40. k., 283. h. — S. *Hilarius* (in Psalm. 51. n. 28. M. 9. k. 32. h.) mondja. «A bűnök megvallása csakis e világ idejében történik; midőn mindenki saját akaratára van hagyatva, és az élet szabadsága által bírja a gyónás szabad választását. Ehagyván ugyanis az életet, az akarat jogát is elhagytuk. Mert akkor az elmúlt akarat érdeméből, a már megállapított törvény a testből elköltözők vagy nyugalmanak vagy büntetésének akaratát veszi fel.» Sz. *Gergely* M. (in Evang. Hom. 13. — M. 76. k., 1127. h.) ezt mondja: «Minthogy tehát sem a jövődő halál idejét nem ismerjük, sem a halál után munkálkodni nem tudunk, nincs más hátra, minthogy a halál előtt adott időt megragadjuk. Így ugyanis a halál, midőn eljön, legyőzetik, ha mielőtt beáll, mindig feljük.» V. ö. meg *Kleutgen*, Theol. der Vorz., 2. k., 306. sz., hol a hirneves író Hirscher ellen érvel.

² Ezt a kérdést alább bővebben kifejtjük és kimutatjuk, hogy e lehetetlenségnek oka úgy az Isten, aki megtagadja a megtérés kegyelmét, valamint maga az elkarhozott, ki a halál után vak, megátalkodott és meggyökereződött Isten ellen való gyűlöletben.

³ Lásd erre vonatkozólag alább a 3. fej., 3. cikket, melyben kifejtjük és bebizonyítjuk az *üdvozultek* vétkezhetetlenségéről szóló tant.

⁴ *Kantelm* bib. írja (De Verbo incarn., p. 488): «Minden felgerjesztett esemény (actus elicited) a saját végső fajtájában (in sua ultima specie) megátalkodott töves, és semmifele tett sem történhetik csak valamely általános

Annak oka tehát, hogy a halállal az érdemszerzés állapota megszűnik, az isteni rendelkezésben keresendő, mely szerint ez az élet a küzdelem és próba ideje, míg a másik a visszaszolgáltatásé.

Ha keressük az *indítóokokat*, melyek Istent e rendelkezésre bírták, azt feleljük, hogy illő, hogy az ember számára, ki természettől fogva lélekből és testből áll, ez az élet a próba ideje legyen, mely alatt a lélek és a test egysege fennáll, és így a teljes emberi természet képes a boldogság kiderítésére pályázni. Továbbá, hogy, ha az érdemszerzés állapota nem szűnnék meg a halállal, vége volna az erkölcsi feddhetlenségnek a földön, mert a megtérést csaknem mindenki a másvilági életre halasztaná.¹ Végül, ha e feltevés állna, az Egyház és a szentségek szükségességéről szó sem lehetne, stb.

II. CIKKELY.

A lélek halhatatlanságáról

15. Az ember halálával, azaz a test és lélek közötti egység felbomlásával a test, mint minden egyéb test a természetben, bizonyos módok között alkotó elemeire bomlik; a por ugyanis visszatér a földbe, melyből vétetett. A lelket azonban nem éri

minőség szerint, mert ami csak létezik, mint egyedi és meghatározott létezik. Ezért az akarás és tevés szabadsága vagy szükségessége nem tekinti a tevésnek nemet, hanem különleges és egyedi minőséget, úgy hogy az akarat aszerint szükségképeni vagy szabad, amint meghatározott vagy meg nem határozott valamely különleges és egyedi tevésre, habár tehát a meghatározatlan nem nincs is a cselekvő hatalmában, mégis, ha szabadságában áll «itt és most» olyan különleges és egyedi tevés, melyet meg is tehet, meg nem is, vagy tehet helyette más különlegest és egyedit — teljesen szabadon választ a számára lehetséges tevések között».

¹ *Hirsch* (Moral, 1. k., 434. l.) úgy véli, hogy a nézetnek, mely szerint némelyek a másvilágban is megtérhetnek, üdvös hatása lehet az erkölcsök képzésére; ezt írja ugyanis. «Ami a túlvilági üdvözítőket illeti, ezek különben csak a megholtak számára valók. De az ezekről való tudomás, már miránk is áldozatos hatást gyakorol. Tehát — és ezt már most tudjuk — nem menekülünk meg a fáradsagtól, az önmegtartóztatástól, a bűnnel való küzdelemtől. Itt vagy ott. — Meg kell tehát szereznünk az elő hitet, az igaz szeretetet. Itt vagy ott.» Melán felel *Hirsch* e szavaira *Kleutgen* ekként: (Theol. der Vorz. 2. k. 300. sz.): «Én ha ezt tudhatnók, ha Isten igaz Igéje nem harsogna fulunkba:

hasonló sors, nem bomlik fel, hanem fenmarad a test után és tovább létezik mindörökké, azaz halhatatlan.

Mint fentebb megigértük az Eschatologia e helyén kifejtjük és bebizonyítjuk a lélek halhatatlanságáról szóló ezen alapigazságot.

16. A *lélek halhatatlansága*¹ nem egyéb, mint annak öntu-

Munkalkodatok, mert közeledik az éj, amikor már többé nem munkálkodhatok! Itt kell magatokat meggyőznotok és igazságosan küzdenetek, mert itt már nincs új küzdelem; itt kell megszereznetek az elő hitet, az igaz szeretetet, mert többé már meg nem szereshetitek: — tegyék föl, hogy nem jelen tette ki Isten Igéje ezt a megrázó igazságot; akkor a nyugalom derült óráiban hangra tudnak gyuladni az emberek a kereszteny erények gyakorlásában, de a küzdelem sötét óráiban valljuk meg őszintén majd mindenki avval vigasztalná magát, hogy majd pótolni fogja azt, amit elmulasztott és az életben elkövetett bűnöket majd halál után jóvá teszi. Most hisszük és valljuk, minden nap újra és újra hangoztatjuk, hogy orok sorsunk megállapítására csak ez a földi élet áll rendelkezésünkre; és mégis hányszor kell szívünk alhatatlan, maga és gyöngesége, lelkünk rotsága és gyávasága miatt könnyekre fakadnunk! Itt meg ha *Hirsch* «itt vagy ott» állítása igaz volna, mi történne akkor?

¹ A halhatatlanság alatt általában a meghalásra való keptelenséget értjük, mely többféle lehet:

a) *metafizikai*, ha az élet lenyeges alapfeltétele valamely lenynek, úgy hogy annak elvesztése önmagában lehetetlen. Ez a halhatatlanság egyedül Istent illeli, mert minden teremtményt megsemmisíthet és megfoszthat az élettől az Isten. Így értelemben ír az *Apostol* (1. Tim. 6, 16.): «*Aki* (Isten) *egyedül halhatatlan*» és sz. *Ágoston* (Epist. ad Hier. 166. al. 28. c. 2. n. 3. — M. 33. k., 721. l.): «Az emberi lélek halhatatlan bizonyos módon. Nem pedig mindenképen, mint az Isten, körül mondatott, hogy «egyedül halhatatlan» (1. Tim. 6, 16.). Mert a lelkek haláláról a Szentírás többször tesz említést, így *Ézsaiás* 63. c. 1. v. 1. hogy a holtak eltemessék halottaikat (Mate. 8, 22.), de itt a halál az Isten elől való megfosztásban áll, és ezért a saját természete szerint nem szűnik meg «ni»; ekként halandónak mondható bizonyos szempontból, de egyszersmind halhatatlan, annak egy más szempontból. A lélek nem része az Istennek. Mert ha az volna, minden tekintetben változhatatlan és megromolhatatlan lenne.»

b) *Fizikai*; ha valamely leny, bár az Isten által megsemmisíthető, mégis természettől fogva romolhatatlan, úgy hogy sem önmagában (intrinsec) megromolni, sem külső, teremtett erő által tönkretelni nem képes. Ez az egyszerű a leny sajátos halhatatlansága.

c) *Járvulki*, de önmagából származó (intrinsec), ha t. i. valamely teremtetettől fogva romlelkony dolog oly rendeltetéssel bír, mely őt a tönkretúástól védekezően megóvjá. Ezt a halhatatlanságot találjuk fel a d. s. u. l. testekben és bizonyos tekintetben az elkárhozottakban is.

d) Végül a teljesen különleges (extrinsec) halhatatlanság, és ez az, mely az embert a teljes igazlelkűség állapotában díszítette, mikor az élet fája az embert a haláltól megóvta volna, ha nem vétkezett volna. *Eqger*, Propaed. phil. theol. 461. sz.

dattal és folytonos tevékenységgel¹ egybekapcsolt örökös továbbletezése.

17. A *pogányok* közül ez igazságot köztudomás szerint *Epikur* tagadta.

Gutberlet (Die Psychologie, 311. l.) így ír: «Midőn azt mondjuk, hogy a lélek halhatatlan, evvel azt állítjuk 1. hogy a halál, mely az ember sorsa, a lelket meg nem semmisíti; 2. hogy vég nélkül tovább fog elm; 3. hogy természetben gyökerezik a halhatatlanság. Utolsó állításunkat így kell érteni... a) természetben nincs meg a mulandóságnak csirája, amint ez az összetett testekben meg van, b) semmiféle külső vagy belső természetes folyamat meg nem semmisítheti, mint a többi természetes lényeket, hanem csakis az Isten semmisíthetné meg; c) a lélek oly természettel van felruházva, hogy Istennek azt örökre fonn kell tartania, ha csak tulajdonságában onomagának ellenmondani nem akar.»

¹ Hogy miben áll a léleknek eme halál utáni *tevékenysége*, az utolsó dolgokról szóló fejtegetéseink további folyamán világos lesz, de róla teljes ismeretet itt a földön nem szerezhethünk.

Az emberi lélek, mely tényleg egy, több képességgel rendelkezik, életképességgel ugyanis, érző- és értelmi képességgel; miből nyilvánvaló, hogy a testtel való összeköttetése alatt vegetatív, érző- és értelmi élettel bír. Hogy a két első képességet kifejttesse a léleknek szüksége van a testre; sőt itt a földön értelmi élete is nem kepe a képzetektől s így a testtől függ. A testtől *elválasztott* lélek tehát az értelmi megismerésnek más módjával fog bírni, mely hasonló lesz a többi testnélküli lényekéhez. Az érző és életképességek azonban *tény* *leg* meg fognak szülni. Vannak ugyan, kik azt állítják, hogy az *érező* képes ségek (a tisztítóhely és a pokol tüzeiben szenvedő lelkeknek) az általános feltámadásig, mikor a testet ismét felveszik, a természet rendjén kívül működésben lesznek. Sokkal valószínűbb azonban, hogy ez a tűz értelmi (intellectuális) természetű, mely a léleknek csak értelmi képességeire hat mindaddig, míg újólagos testfelvétel után a léleknek úgy testi, mint lelki érzőképességei szenvedhetnek. Lásd egyébként idevonatkozólag: sz. *Tamás*, Summa Theol. I, 9, 75., a. 5., ad 3., 9. 84. s. kov. old.; *Contra Gent.*, I. 2., c. 96.; *Gotti*, Theol. Schol. tract., 9, de Deo Creat., 9. 4., dub. 4., §. 3 (1. k., 503. l. s. kov. old.); *Agger*, Proped. phil. theol., 2. k., 466. n.; *Petz*, Erörterungen über Unsterblichkeit und den Zustand der Seele im Jenseits; *Kleutgen*, Philos. d. Vorz., I. 23. l. s. kov. old.; *Manzer kathol.*, 1880, II, 1. s. kov. old., és IV, 355. s. kov. old.; *Bautz*, Himmel, 1. s. kov. old.

Bautz, ki az idezett műnek 1. s. kov. §-aiban a testtől elválasztott léleknek eme tevékenységet bőven kifejté, azt tartja, hogy a tenyesző és érző képességek már nincsenek többé ténylegesen a lélekben. Az értelem és az akarat ténylegesen megmaradnak, csakhogy e képességek a testnélküliség ideje alatt a jelenlétitől eltérő módon működnek. Így, hogy az értelmet vegyük, az érzelmi észrevételek megszüntetve, a megismerés nem fog már belőlük kiindulni, sem harminc módon tőlük függni. A megismerés az elvált lélekben úgy történik, mint a merőben szellemi lényekben.

A *stoikusok* közül többen a lélek ideigtartó fenmaradását megengedve csak annak öröklétét tagadták. A *samaritanusok* pedig valamint a halál utáni ítéletet és feltámadást, úgy a lélek halhatatlanságát is tagadták.¹

Az a kérdés, mely *tárgyak* azok, melyeket a testnélküli lélek megismer, és mely *szekozok* útján történik ez a megismerés?

Az emberi megismerés a masvilágon *háromféle* lesz: *természetes*, mely a testnélküli lelket értelmes természetnel fogva megilleti; *természetfeletti*, mely az Isten boldogító látásában áll; végül az *érzések* által történő, melynek az általános feltámadás után lesz helye. A *másodikat* alább a 3. fejj., 3. cikkben, a *harmadikat* a III. sz., 2. fejj., 5. cikkben tárgyaljuk. Az *első* pedig a következőképpen ennyi:

Valamely tárgy megismeréséhez szükséges, hogy a megismerő értelmi képesség valami módon összeköttetésbe jöjjön a megismerés tárgyával és pedig vagy annak lényege, vagy képe révén. Ha a megismerés az *állag* (substantia) révén történik, előáll a lényegi megismerés, maskülönben a *képes* megismerés (per speciem impressam et expressam). *Billuart* így ír (De Deo, diss. 4. a. 6.). «Megismerésünk akként történik, hogy a megismerő képesség magához vonja a dolgokat és egybekapcsolódik velük; és mivel a dolgok anyagi voltuk miatt valóságukban (entitative) nem lephetnek az értelembe, szükségük van az alaki hasonlóság révén őket képviselő képre (species), mely által a dolgok a megismerő képességgel egyesülnek. Az ismereti kép tehát a képzet és értelmi létezésben teljesen azt a helyet foglalja el, melyet a tárgy maga a valóságos létezésben; így a császár kepe teljesen az a képmási rendben, mint a császár maga a természeti létezésben; ugyanígy pl. a ló ismereti kepe ugyanazon alakú és természetű, mint maga a tényleges lo. csakhogy értelmi és nem természeti módon. Ha nem volna így, az ismereti kép nem képviselne a tárgyat úgy, amint van és ez nem volna általa megismerhető... Kétféle ismereti kepet különböztettem meg: impressat és expressat; a species impressa a megismerést a tárgy helyettesítője gyanánt megelőzi és a tárgynak alaki hasonlóságával bír, melylyel az értelem mint valami maggal megtermékenyítődik, hogy létrehozza a megismerést és a terméket, mely nem egyéb, mint a species expressa, vagyis az értelmi ige. Innét sz. Ágostonnak ismeretes mondása: *a tárgyból és a képességből származik az ismeret*. Azért mondják e jelleget bevesettnék, mert a tevékeny értelem, mely létrehozza, bevesi a szenvedőleges értelembe, mely a megismerést szolgáltatja. A *species expressa*, mint már említettük, a megismerés kifejezésére és a tárgynak az értelem általi létrehozott eleven megjelenítése (repraesentatio). Azért mondják kifejezettnék, mert az értelem általa fejezi ki a tárgyat... A bevesett jellegre akkor

¹ Vannak, kik azt állítják, hogy a *héber*ek mítsem tudtak a lélek halhatatlanságáról, vagy legalább is semmi nyoma sincs a *Pentateuchusban*. Így *Umbré*, Koheleth, 3, 21. Hasonlóan *Voltaire*, *Kant*, *Lessing*, *Hegel* V. o. *Heinrich*, Dogm., 6. k. 239. old. - Mennyire alaptalan ez az állítás, kitűnik a Szentírásból felhozandó erveinkből.

a lelket egybeolvasztják a testtel és ezt a test egy részének vagy tartozékának tekintik s így a léleknek a testtel együtt való elpusztulását hirdetik. A *pantheismus* tana szerint pedig a lélek elvesztvén a halál után öntudatot és egyéniséget, visszatér és beléolvad a nagy természet istenségebe.

A kat. igazság

18. Tétel: *Az ember lelke halhatatlan.*

Tétel

19. E tétel *hitbevágó*, a *hitvallások* is kimondják; így pl. az *apostoli hitv.*: «Hiszem az örök életet»; a *nicea-konstantinápolyi*: «Várom... a jövő örökéletet»; úgyszintén az egyetemes *zsinatok*, pl. az *V. lateráni* e szavakkal: «Karhoztatjuk és rosszaljuk mindazokat, akik állítják, hogy az értelmes lélek halandó».¹

Bizonyítjuk 1. a
Szentírásból.

20. Az *ó* szövetség. Megengedjük, hogy annyi bizonyosságot nem találunk benne, mint az *új*-szövetségben és nevezetesen, hogy *Mózes* törvényeinek büntető s jutalmazó szentesítésénél² inkább a földi, mint a jövő életet érvényesítette; mindazonáltal, hogy a lélek halhatatlansága nem volt ismeretlen a *zsidók* előtt, bizonyítják mindenekelőtt általában *a)* számtalan *kifejezés*, melyek úgy az ember életére, mint halálára vonatknak. A földi életet nem ritkán *zarándoklásnak* s az embereket *zarándoklóknak* nevezi; a *haldoklókról* pedig azt mondja, hogy *atyáikhoz megy békében, népéhez helyeztetik, gyűjtetik*;³ — *b)* *Seólról*, mint általában a meghaltak, vagy csak az igaz halottak közös tulvilági lakhelyéről szóló tan.⁴ Így a vadállattól szétszaggatottnak vélt Józset után vágyó *Jákok* mondja (*Móz. I. 37. 35.*): «Hadd szálljak le fiaihoz az alvilágba» (a *Seólba*); — *c)* *halottidézés ellen hozott törvények*, melyekkel a Szentírásban itt ott találkozunk, és melyek megtiltották,⁵ hogy a meghaltak lelkei varázsigékkel vagy más

¹ V. ö. Dr. Konr. *Martin*, *Omnium concil. Vatic. docum. Coll.*, 22. old. (valamint ugyancsak töle: *Arbeiten des Vatic. Conc.*, 50. old.) és *cann. II.*, 1. Ugyanott, 30. old. Az 1860. *kölner* zsinat nyilatkozatát l. a.abb.

² V. ö. *Heinrich*, *Dogm.*, 6. k., 240. old.; *Heneberg*, *Alterthümer*, 123. s. köv. old.

³ *Móz. I. 47. 9. 15. 16. 29. 49. 29.*; *Zsolt.*, 118. 19., 118. 54., 48. 20., 54. 16.; *Móz. IV. 27. 13.*; 20. 24.; 31. 2., *Kir. IV. 22. 20.* *Kron. II. 34. 28.*

⁴ *Scholz*, *Theol. des A. B. 2. r.*, 26. §.; *Katholik*, 1877. II. 1. s. köv. old.

⁵ *Móz. III. 20. 6. és 27.*; *Mó. V. 18. 10.* s. köv., 2. *Kron. II. 33. 6.*; *Kir. I. 28. 7.* s. köv.

hasonló módon az ismeretlen dolgok felfedezésére felidéztesse; végre *d)* az *áldozatok és imák*, melyeket a *holtakért* ajánlottak fel Istennek,¹ hogy bűneiket megbocsássa (*Mak. II. 12. 46.*).

Az ember halhatatlanságát határozott szavakkal is kitejezi a Szentírás, pl. *Jób* (19. 26. skk.) és *Ióbiás* (2. 18.) könyvében. Az *Eccles. 12. 7.* ben ezt olvassuk: «... a lélek pedig térjen Istenhez, aki adá őt».²

Az *Új-szövetség* a legteljesebb világításba helyezte a lélek halhatatlanságát és felhasználta a lélek jámborságának kiművelésére s a jó erkölcsök felélesztésére. Maga *Krisztus* hirdette ezt a tant a *dusgazdag és a nyomorult Lazár*ról szóló példázataiban (*Luk. 16. 19. skk.*); továbbá a melléje feszített *latorhoz* intézett *szóval* (*Luk. 23. 43.*): «Ma velem leszel a paradicsomban»; nemkülönben egyéb beszédeiben, melyekben erősítette, hogy van örök jutalom és büntetés a tulvilágon; továbbá midőn a Szadduceusokkal szemben hivatkozik Istennek Mózeshez intézett *emlékeire*: «Én vagyok... Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jakab Istene» (*Móz. II. 3. 6.*), és azt következteti belőlük, hogy ezek a *pátriárkák* bár testileg holtak, lelkileg élnek, mert — mint mondta — Isten «nem a holtak Istene, hanem az élőké»; és nem is nevezhető egy már tökéletesen megszűnt dolog urának. Világos kifejezést ad a lélek halhatatlanságának *Máténál* (10. 28. 14): «Ne feljete azoktól, akik megölik a testet, a lelket azonban

¹ Több hasonló érvet hoz fel *Heinrich*, 1. h. 248. s. köv. old. A *hírneves* *Heinrich* itt hivatkozik az *ószövetség* mindama kijelentésire, melyek az utolsó *halálra* s az *örök visszatérésre* vonatkoznak; valamint azokra is, melyekben a *jövő* *Messia*sról van szó, kit — éppen a *Szentírás* helyek — mint olyan *testet*nek, aki meg fogja menteni az embereket az *örök karhozattól*.

² V. ö. *Boles*, 2. 1. és 2., 21. 22. hol ez áll: «Mondak magunkban, nem *szóval* gondolkozunk. Rövid és unalmas a mi életünk ideje és nincs könnyebbég az *öröknek* végén, és nincs, akit tudnánk, hogy visszatér volna az *alvilágból*, mert semmi *ből* születünk és ezután *úgy* leszünk, mintha nem lettünk volna.» *Továbbá*: «Ezeket gondolták és tévedtek, mert gonoszságuk megvakította őket. Ők nem tudják az Isten titkait, sem jutalmát nem reménylik az igazságnak, s nem veszik figyelembe a Szentlelkek tiszteletét.»

Hooke (*De vera religione*, — *M. C. Th.*, 2. k., 453. h. s. köv. 457. old.) kimutatja, hogy a *pátriárkák* és a *profeták* hittek a lélek halhatatlanságát és az *örök életet* és hogy a *zsidó* népnek általános volt ez a hit. V. ö. *Reinke*, *Hebräer* V., *Über das Dasein des Glaubens der Hebräer an die Unsterblichkeit der Seele im mosaischen Zeitalter*; *Schafer*, *Neue Untersuchungen über das Hebr. Kabbalah*, Abschnitt 6; *Katholik*, 1877. II. 352 s. köv. old., 449, 561. old.

megolni nem képesek; hanem féljeteink inkább attól, aki mind a lelket, mind a testet a gyehennára képes veszejteni» Ugyancsak így Jánosnál (12, 25.): «Aki szereti a lelkét, elveszti azt; aki pedig gyűlöli lelkét ezen a világon, megőrzi azt az örök életre». Azt sem tagadhatja senki, hogy a szent Apostolok egyértelműen tanították a lélek halhatatlanságát; alljon itt csak 2. Kor. 5, 1. szavai: «Mert tudjuk, hogy ha a mi földi hazunk, melyben lakunk, leomlik, van épületünk az Istentől, nem kézzel állított, hanem örökkévaló hazunk a mennyekben.»¹

9. a szentatyák-
ból

21. Jusztin vértanu mondja:² «Hígyjétek és legyetek róla meggyőződve, hogy a lélek a halál után is él. és (ha istentelen volt) örökkévaló büntetéseknek néz elébe.» Sz. Atanáz így ír:³ «A lélek nem hal meg, hanem eltávoztával a test hal meg... A léleknek mozgása ugyanis nem egyéb, mint annak élete». Sz. Ambrus pedig:⁴ «Az ember halála után a test megromlik, az érzékek tönkremennek, a hang elvész, de megmarad a halhatatlan értelem, mely testnelküli életet kezd». Sz. Agoston végre egész könyvet írt a lélek halhatatlanságáról, melyet a legkülönbözőbb ervekkel támogat

Tekintettel arra, hogy lelkünk könyvünk anyagának tovább tárgyalásában a szentatyák szent vértanók idevonatkozó kijelentéseit s a szent hagyomány hasonló érveit bőségesen akarjuk felhozni, feleslegesnek tartjuk ezeket az érveket itt nagyobb számmal felsorolni

2. az eszből

22. A természetes ész maga is képes tételünket bebizonyítani⁵, ha tekintetbe veszi úgy az emberi lélek természetét, és az

¹ Ellenvetik ugyan, hogy az Eccles. 3., 19. így szól: «Egy az ember pusztulása az állatokéval», mivel pedig az állatok testestől lelkestől elpusztulnak tehát

Sz. Tamás erre kettős feleletet ad (Sum. Theol. P. 1, qu. 75., a. 6.) egy, hogy azok a szavak az értelmetlenek nevében mondatnak, vagy, hogy egy a pusztulás tekintettel az összetétel megromlására, mely mindkettőnél megtörténik a léleknek a testtől való elválása után, habár az önálló létezéssel és működéssel bíró emberi lélek az elválás után is fennmarad az állatok lelke azonban nem létezhetven és nem működhetven a testtől függetlenül — elvesz

Más hasonló ellenvetésekre nézve l. Schweitz, Dogm. 2 k., 7. §.

² Apol. 1. n. 18.

³ Contr. Gentiles c. 33. — M. gor. sor. 25. k. 166. h.

⁴ De Abrnh. l. 2, c. 1 n. 3. — M. 14 k., 479 h.

⁵ Scotus (4. Sent. dist. 43., qu. 11.) azt találta, hogy a természetes ész a halhatatlanságot valószínűleg tudja ugyan tenni, de nem képes feltételül

telni tökéletességeket mint az ellenkező nézet lehetetlen folyományait.

1. Az emberi lélek természetéhez tartozik, hogy a testtől különváltan is megtartsa létezését és életét. Létezik — mondom; mert a lélek a testtől különböző állag és nem a testnek járuléka vagy annak bármilyen függeléke; tehát Él (azaz ert és akar) — mondom továbbá, mert a testtől külön vált lélek nem szükkölködik sem értelmi és akaró tehetségek nélkül, melyek őt lényegileg megilletik és ezért letezésével együtt járunk; sem megismeres és akarás tárgyai nélkül, milyenek az igazság, erőny, szépség stb.; sem végül ezeknek összeköttetése, azaz maga tárgyaknak az említett tehetségekben való jelenlete nélkül¹

bel bizonyítani. A katolikus iskola általános véleménye azonban mindig az volt, hogy a lélek halhatatlanságát bölcséleti úton is biztosan be lehet bizonyítani. Melchior Canus (loc. theol. l. 12., c. 13., prop. 3.) mondja: «Veszedelemes és merész dolog hogy tohbet ne mondjak — azt állítani, hogy az eddig fel-feltalált ervek egyike sem bizonyítja igazán a lélek halhatatlanságát... Azt mondja talán valaki: Nem tagadom, hogy vannak bizonyítások; de tagadom bizonyító voltukat, mert erveik nem világosak és bizonyosak előttünk; bárha magukban véve alkalmasak is arra, hogy valamit bizonyossá és nyilvánvalóvá tegyenek. Őh mily elbizakodottság! másokat a saját tehetőség szerint merlegelni, mások szemeit a tieidből megitélni, azt állítani, hogy a miez ugyan edes természetű fogva, de mivel neked nem edes, senkinek sem az, senki sem látja, amit te nem látsz, mindenki előtt homályos, ami előtted nem világos. Sz. Tamás azt mondja, az ígéretekben nyilvánvaló, hogy az emberi lélek nem megy tonkro a testtel együtt; szavait ekképp végzi (2. C. Gent., c. 79). «Világos tehát, hogy az emberi értelem megromolhatatlan, és e szerint az emberi lélek is, mely ebből állag». Ugyanígy másutt (P. 1. qu. 75., a. 2 és 6.): «Ké kell mondanunk, hogy az értelem lelek test nélkül való, önmagában álló, megromolhatatlan...»

Aranyhajó sz. János kijelenti, hogy azok a bölcselők, akik ketekkednek a lélek halhatatlanságában ezek azt is kétségbe vonják, hogy delben napról van, és vajon ezt — hiszjük-e; hogy oly szent és oly szerény férfiak a dolog nyilvánvalóságát csak úgy koholtak? Sz. Agoston is megerősíti, hogy toh bölcsész természetes észével is felismerte a lélek halhatatlanságát: «Barbant mondja — kezesen, és azok is nehezen ismerék fel» (de Tim. l. 13., c. 9.). Az Isten egyenként nem fukarkodik azokban, melyek a természet rendje szerint való helyes és állandó élethez szükségesek

V. o. Sz. Tamás, Summ. theol., P. 1., qu. 75., a. 6.: C. Gent., l. 2., §. 80. skov.; An. disput. de Anima a. 14.; Gottl., l. c., Sr. 10., qu. 1., §. 2. (1 k., 578 l.); Hockl., Speculative Lehre vom Menschen u. ihre

Geschichte, l. 231; Kleutgen, Philos. der Vorzeit, II., 579. l.

¹ V. o. Heitinger, Apol., l. k., 7. tract. (312. old); Knabenbauer, Das Zeugnis des Menschengeistes für die Unsterblichkeit der Seele, Einleitung,

Térjünk azonban most azokra az érvekre, melyek bizonyítják, hogy a testtől elvált lélek tényleg él.

1. *Az emberi lelket semmiféle teremtettt erő létezésétől és életétől meg nem foszthatja. Létezésétől, mondom; mert az emberi*

4. s. kov. old.; *Henrich* 1. h., 37. s. kov. old. — *Mi módon ismeri meg a testtől elvált értelm a tárgyakat, azt nem szükséges kifejtenünk. Eleg legyen annyi, hogy Isten, ki jelenleg érzékeles útján hozza a tárgyakat az értelmi megismerés körébe, képes közvetlenül, is az általa között képzetek által a megismerést létrehozni.* — V. o. *Sz. Tamás*, Summ. Theol., P. 1., q. 89. — V. o. W. *Schneider*, Wiedersenen, 110 s. kov. old.

Nem lesz talán érdektelen, ha ide csatoljuk *Hettinger* következő mondatait (Apol. t. 1. p. 312 s. kov.). «Igaz ugyan, hogy az érzéki világ az, mely a tárgyak által idegrendszer, a régiók szerint phantasmata anyagot alkot. A szellemnek, meg működési módját is, melyen azután ez felépíti a magának sajátos tárgyainak, az eszméknek ismeretét, úgyhogy a szellem működését, mivel embernek, azaz érzéki eszes lénynek működése, mindig érzéki képzetek — phantasmata kísérik. V. o. *Aristoteles*, De anima 3. 30: Οὐδὲν ἄνευ φαντασμάτων νοεῖ ἡ ψυχή... De ebből korántsem következik, amint *Ulrici* gondol. (Fichte Zeitschrift für Philosophie 1861 240. l.) *A természettudományok igazsága van, midőn határozottan tagadja, hogy a lélek a maga tudatával és ontudatával fennmaradna, elszigetelve, elválv minden testiségtől; és ebből aztán azt sűti ki, hogy az emberi lélek a halál után elveszti ontudatát, meg csak ismét nem egyesül majd a testtel.* Ebből csak az következik, hogy az eszes lélek működése másfajta lesz, nem testi erőkeek által megyen végbe, miként már létezési módja se lesz testhez kötve. Itt megfelelnek az arról, hogy a túlvilági élet csak Istenben és általa gondolható s hogy az aki nekünk ontudatot adott, képes lesz arra is, hogy azt más feltételekhez kösse, mint a jelen életben. Tudniuk kell, mondja sz. *Tamás* Contra Gentes, I. 2 c. 81 — hogy más lesz megismerési módja a testtől elvált léleknek, mint a testtel egyesítettnek, aminthogy létezési módja is más. Mindenki aszerint működik, amilyen a létezési módja.»

V. o. meg *Willh. Schneider*, I. h. 94. s. kov. old.

Megjegyzendő egyébként, hogy az eszme és a képzet között már itt a földön sincs feltétlen és belső kapocs, hanem csak külső, a léleknek a testtel való egysege miatt legkevesebbé azonban akár a gondoskodás, akár az onmagában, a testre való tekintet nélkül vett értelmi lélek természete folytán. Mert hiszen már itt a földön lehetséges valamit gondolni anélkül, hogy azt valami érzékeles közvetlenül megérintse. — *Tongiorri* írja (Institut. philos., 3. k. 111 l. s. kov. Psychol., I. 2. §. 1.): «Mivel a lélek a testtel egybe van kötve és abban mintegy elmerülve, kell, hogy minden megismerése, mely egy tőle különböző tárgyra vonatkozik, érzékelessel kezdődjék. Az érzékeles tehát az alkalom, sőt a feltétel, mely a tárgynak legelső szemlelhetése által jelenlegi állapotunkban felkelti a lélek értelmi erejét. De nem szükségképen való feltétele meg jelenlegi állapotunkban sem a további gondoskodásnak; ehhez ugyanis elegendőek a képzetek a közötti képzetek: annál kevesebb mondható onmagában és feltétlenül szükséges feltételnek az értelmesség gyakorlására. Nem az, tehát,

lelek egyszerű és szellemi állag és mint ilyen csakis teljes megsemmisülésével vesztethetné el létezését. Mivel, azonban az állagunk elfajta megsemmisítése nem volna egyéb mint az isteni fenntartásnak elvonása, mely ismét egyedül Istennek a dolga, kiben minden teremtettt lény létezésének elégséges okat bírja,¹ azért valamint egyedül az isteni teremtettt által kezdett létezni, úgy egyedül isteni megsemmisítés útján mehet tönkre.²

Élethez, mondtam továbbá; mert semmiféle teremtettt erő nem képes az emberi léleknek megismerő és akaró tehetségeit elvonni, vagy a tárgyakat e tehetségek elől elvonni, vagy e között akadályokat létesíteni, lévén e tárgyak — főképp — vagy a lélek bensejéből valók, vagy tisztán értelmi természetűek, melyeket az isteni világosságban való közvetlen részvétel tesz nyilvánvalókká a lélek előtt.

2. *Isten azonban az emberi lelket nem semmisíti meg soha, mert ez ellenkezik*

a) *az isteni jóssággal és boldogság utáni vágyunkkal.* Az Isten ugyanis kiolthatatlan vágyat oltott lelkiinkbe a boldogság után; ezt tehát, amennyiben tőle függ, ki kell elégítenie; különben nem mondhatnók őt jóságosnak. Mivel azonban ezt a boldogságot itt a földön el nem érjük, észszerűen várhatjuk a halál utáni élettől; ez azonban csak úgy lehetséges, ha a lélek nem vesz el a halálban, hanem fennmarad. A tökéletes boldogsághoz melyre oly forrón vágyódnunk — tartozik továbbá szükség-

hogy a testtől megvált lélek érzékeles nélkül szűkölködjen, mitsem tud gondolni. Ez éppen olyan, mintha valaki abból, hogy a szobájában levő csúszka csak akkor látja az eget, ha ablakát felnyitja, azt következtetné, hogy aztán lezárt ablakok mellett nem képes gondolkodni az égről; de hirtetve látja az eget akkor, ha kimegy az utcára, nem lévén ablaka, melyet felnyisson.»

V. o. *Staudenmayer*, Dogm. 3. k., 702 s. kov. old. — *C. Werner*, Die menschliche Seele, 8. old.

¹ Feltéve, hogy van teremtettt erő, mely valamit semmivé tehet, mégis, minthogy minden teremtettt erő Istentől függ és az ő gondviselésének és hatalmának van alávetve, ha Isten mindenképen fenn akarja tartani a lelket a test halála után, nincs erő, mely megszüntesse, még ha tudna is. Megakadályozza az Isten, kinek senki sem állhat ellen. Alább pedig be fogjuk bizonyítani, hogy az Isten mindenképen akarja, hogy az emberi lélek legyen és eljen a föld után is.

képen az a bizonyosság is, hogy nem fogjuk elveszíteni¹, következésképp lelkünk örökké élni fog;²

b) az ember céljával szembeállított isteni bölcsességgel. Isten, mint ezt az ész magától is megismeri, saját dicsőségére (föltétlen cél) és az ember boldogságára (föltételes cél) alkotta az embert. Aki az embernek természetes és legnemesebb tehetségeit, az értelmet és az akaratot szemügyre veszi, azt látja, hogy Isten az embert azért alkotta, hogy ez őt megismerje, szeresse és így, Istennek eme megismerése és szeretése által, boldog

¹ A tökéletes boldogsághoz három dolog szükséges: 1. Minden rossznak hiánya; 2. Minden természetszerű jónak bírása; 3. A biztonság, hogy ezen állapotban mindig megmaradunk. Ez utolsó feltétel a legfontosabb, mert az értelmes természetű lények boldogságát nem annyira a meglevő jónak birtoklása, mint inkább annak jövőbeli reménye és bizonyossága eszközli, amint hogy a boldogtalanság jobban a jövőből rossztól való félelemben, mint a meglevőnek eltűnésében gyökerezik. Valóban boldogabbnak kell tartanunk azt, aki most szerény és megvetett, vagy tomlochen ül, de azzal a tudattal, hogy nemsokára királyságra emelkedik, mint azt, aki élvezi a királyságot, de annak tudatában, hogy legközelebb a legmelyebb nyomorba fog süllyedni. *Tongiorgi*, Instit. philos. 3. k., 240. szak

² Sz. Tamás írja (*Contra Gent.*, I. 2., c. 55., n. 12.): Lehetetlen, hogy a természet vágya hiábavaló legyen: a természet semmit sem tesz hiába. Minden értelmes lény természetszerűen vágyodik az örök létezés után. Azon lények ugyanis, amelyek más létezését, mint amelyben vannak, nem ismernek, olyanok akarnak lenni, amintők most, nem azonban örökké, mivel az örök létezés nem ismerik. . . Azok azonban, akik az örök létezését is megismerik és felfogják, természetszerűen vágyódnak utána. És így történik ez, minden értelmes lénnyel. Minden értelmes lény természetszerűen vágyakozik tehát az örök létezés után. Következésképp nem lehet, hogy létezni megszűnjének. *Colletus* Inst. theol., t. 2., p. 332. s. köv. (de vera religione, c. 3., conclus. 3., n. 2.) így ír: «Aki lelkünkbe oltotta a boldogság után való legyőzhetlen vágyat, semmi esetre sem adta hiába, amint hogy semmit sem tesz hiába: a lelket mindenestre nem azért teremtette, hogy elveszzen, hanem, hogy bírja az annyira áhított boldogságot. Már pedig Isten — amint mindnyájan érezzük és tudjuk — legyőzhetlen vágyat oltott a lelekbe a boldogság után; hogy tehát ez az általános, velünk született vágy ne legyen hiábavaló és esalekony, kell, hogy azt mondjuk, hogy Isten a lelket a boldogság után való vágyával teremtette. V. a. *Philosoph.*, Apol. 1. k., 315. s. köv. old., valamint *Goethe*, 2. Xen. III. — *Dieringer* a Reinerting által kiadott alapvető hittant ismertetve (*Bonner Litterat.-Bl.* 1866. evf.) így szól: ez az érv csak az üdvözültekre szorítkoztatandó, különben Origenes tevéden állna, hogy t. i. az elkárhozottak is megtérhetnek. Ez azonban helytelen, mert Isten ezt a mindenkibe oltott boldogság után való vágyat, csakis annyiban határozta el örököt, fogva kielégíteni, amennyiben tőle függ, azzal a feltétellel, hogy az ember itt a földön, amennyire képes, közreműködjék.

legyen. Csakhogy a legtöbb ember ezt a célt itt a földön nem éri el teljesen, sőt sokan, mint korai halál által elragadott gyermekek, épen nem. Közeleső tehát a következtetés, hogy van a halál után egy másik élet, melyben azok, kik elérését saját hibájukkal lehetetlenné nem tették, ezt a föltételes célt tényleg elérik.

Csakhogy amint az isteni bölcsességnek következő meggon-
dolásából kiviláglik, a léleknek nemcsak a halál után, hanem
örökké kell léteznie. Az értelmes művész addig tartja fönn
művét, míg az eredeti szépségét, joságát és hasznosságát meg-
tartja és céljának, melyre alkottatott, megfelel. A cél megszűn-
tevel a mű méltán tétetik tönkre. Az emberi lélek azonban az
Istentől természet szerint megromolhatatlan állagot nyert, és alko-
tásának céljára, hogy t. i. Isten dicsőségére szolgáljon, örökké
alkalmas. Tehát;¹

c) a földön tapasztalható tökéletlen igazságszolgáltatással
szembeállított isteni igazságossággal. Ellenmondás ugyanis, hogy a
tökéletesebb Isten a gonoszokat nem bünteti és a jámboroktól
csenyűk jutalmat megvonja. Amde ez életben a gonoszok nem
bűnhődnek kellőképpen és a jók gyakran csapások alatt nyögnek.
Kell tehát, hogy legyen egy másik élet a visszafizetésre, vagyis
kell, hogy a lélek a halál után is fenn maradjon. Hogy azonban
ez életnek *öröknek* kell lennie, azt már fentebb jeleztük; különben
léteznék oly pillanat, melyben a gonoszoknak állapota a jámbor-
rokenál jobb lenne.²

¹ *Egger*, Propaed. philos. theol., 2. k., 467. old.

² Feltéve, hogy a lelkek egy bizonyos, bár a leghosszabb idő múlva
megsemmisülnek, e jövőbeli megsemmisülésnek reménye valóban az elkárho-
zottaknak legnagyobb vigasztalására, az Istenben üdvözült igazaknak pedig
a jövőbeli megsemmisülésnek. Elképzolhatjuk tehát a következő pillanatot, melyben
az üdvözült boldogabbnak kell, hogy érezze magát, mint a szentek
és a legszentebbek, akik ilyenképpen a legboldogtalanabbak volnának. Ki az, aki
nem látja, hogy ez az isteni igazságossággal meg nem egyeztetendő?
Következésképp maga a tapasztalás tanítja, hogy az emberek közösen csak
örök büntetésekkel és jutalmakkal szoríthatók hatékonyan kötelességekre. Nemde
bűnös büntetés az a büntetés, melynek a szentek és a legszentebbek meg-
kérdőjelezhetetlenül megmaradnak. Az emberek tehát más
büntető és az emberi természethez arányított szentesítés, mint az örök vissza-
dítás. *Egger*, 1. h., 467. sz. V. 6. *Colletus* is, i. h. conclus. 2. *Hooke*, De vera
religione (Migne, C. Th., 2. k., 457. s. k. 1.)

Az üdvözült mondottak a hitetlenek több *elárterest* szoktak tenni. *Strauss*
pl. ezt írja (*Hitetlen-lehite*, II. 711. t.): «Akinak ajkáról meg most is hangzik,

3. A lélek halhatatlanságára következtetünk továbbá az ellentétes véleménynek rossz, sőt képtelen következményeiből. Halandó lélek mellett ugyanis az erényre való törekvéstről szó sem lehet,¹ sőt Istennek az emberek fölött való uralma is megbénulna, a bűnös az isteni büntetés elől, életét eldobva, meg-

hogy ez elethen a jó embernek sokszor oly rosszul, a rossznak pedig oly jól megyen dolga, és azért kell, hogy egy jövődó kiegyenlítés legyen; az csak azt mutatja, hogy a külsőt a belsőtől, a látszatot a lenyegtől megkülönböztetni nem tudja; az ilyen szellemileg eretlen és méltatlan, és nincs joga egy oly kérdéshez, mint ez a szóbanforgó, hozzászólni. Épen úgy az, akinek a jövődó visszafizetésre, mint osztonzó eszközre szüksége van, az erkölcsiségnek még csak az elődvarán áll.» Hasonló véleménynyel vannak *Spinoza*, *Bayle*, *Kant*, *Hegel*. Méltán válaszolja azonban *Hettinger* (Apol. I., 323. l.): «Hogy mifele erkölcsiség az, mely sem Istent, sem halhatatlanságot nem ismer, mutatja az anyanyelvűség, mely azt hirdeti, hogy az emberi társadalom ezen egész gepiességének a legfeszültebb onzés a rágója (Büchner után). De ha a jövő kiegyenlítésben való remény «szellemi éretlenség» jele, vigaszt lelünk Krisztusban, ki bennünket mindenütt az örök életre utasít: Örüljete, mert a ti jutalmatok bőséges lesznek a mennyekben... Ha az életre be akarsz menni, tartsd meg a parancsokat» stb. Egyébiránt badar dolog az az állítás, hogy aki jutalom reményében cselekszik a jót, az nem szeretné Istent és az erényt, ha jutalom nem volna: hogy tehát így tulajdonképp csak a jutalmat szereti és eiben onmagát. Mert ugyan már miért nem indíthatnák az embert különféle okok a szeretetre? Barátomat nemcsak magáért, hanem önmagamért is szeretem. Midőn az ember Istent szereti, egyszersmind boldogságának forrását is szereti. Következésképen a jó lelkiismeret jutalmát is onzésnek kellene tekintenünk és megvetnünk, mert az is jutalom, míg a rossz tett tudata büntetés.» V. o. *Heinrich*, i. h. 250. s. kov.; *Wilh. Schneider*, Das Wiedersehen, 31. s. kov. Hogy a lélek halandó voltát támogató nézet Isten igaz és hűséges voltával is ellenkezik, azt bővebben bizonyítanunk felesleges.

¹ *Melchior Canus* írja (doct. theol., I. 12., c. 13., n. 11.): «Aligha képes az ember helyesen és becsületesen élni, ha Isten létéről és a lélek halhatatlanságáról megfeledkezik; aligha, mondom, vagy épenséggel nem jól tudjuk, ugyanis, hogy azok, akik Istent nélkül éltek, vagy a lelket a testtel együtt elpusztulni hitték, a legelvetemültebb erkölcsöknek hódoltak. Igen bölcsen fejezi ezt a *Sapiens* 2. fej. 2. vers Mert az istentelenség pártolják leginkább ezt a véleményét, és ennél fogva a jövő élet javainak reménye nélkül szűkölködve és a halál után semmi rossztól sem felvén, az erkölcstelenség, tisztátalanság és folszénység karjába vetették magukat. Ezek után, mondják, úgy leszünk, mintha nem is voltunk volna. És a 6. versben: Jöjjetek tehát és Avezzük a jót, ami csak van. És sz. Agoston (Confess. I. 6., utolsó fej.): «Ha nem hittem volna, hogy a halál után fennmarad a lélek élete és az érdemek gyümölcse, amit *Epicurus* elhinni nem akart, lelkemben *Epicurus*-nak itellem volna a jutalmát. Midőn azonban a prófeta azt mondja az istentelenekekről: Nincs Isten, rogtán hozzá tessz: Homályos és utálatosok lettek.

menekülhetne és Isten fenyegetéseit öngyilkossággal kigúnyolhatná.»

Az észből meritett érveknek ily világos és nyomós volta mellett igazán nem csoda, ha csaknem minden nép, lett légyen művelt, avagy műveletlen, a lélek halhatatlanságában egyetértettek és egyetértének most is,² kivéve azokat, akik állatok módjára élnek és a lélek halandóságában szenvedélyeik számára keresnek alkalmas mentséget.

² V. o. *Hiest*, Demonstr. dogm. I. k. 507 §

Hogy a pogányok elismerték a lélek halhatatlanságát, bizonyítják a pogány költők mese, a lélek vándorlásáról, az emberek istenítéséről, az eliseumokról, a túrtarusról stb., nemkülönben a pogány bölcselek kijelentései, végre a holtak tiszteltetere vonatkozó különféle szokások, mint a síremlékek, halotti szertartások, engesztelő áldozatok stb. *Cicero* (Quest. Tusc. I., 15) írja: «Mit gondoljunk, hogyan velekedett a köztársaságnak az a sok nagy férfi, akik a köztársaságot vesztettek életüket? vajjon hogy ugyanakkor, mikor elérték, a nevük le megszünt a halhatatlanságnak nagy reménye nélkül soha senki a házárt magát halálra nem áldozta.» Továbbá u. o. «Valamint istenek létét természetnél fogva hisszük, úgy a lélek fennmaradását minden nép kozmegegyezésével hisszük» *Seneca* pedig a kozmegegyezést (Epist. 117) «publica persuasio»-nak nevezi. V. o. *Aristot.* ap. *Plutarch.* Consol. ad Apoll. *Homér.* *Iliad.* III. 271. *Hesiod.* Op. et dies 154. Az egiptomiak híteről l. *Diodor.* I. 91. a perzsákra hivatva l. *Klenker* (Zendav. II. 324. old.; V. o. sz. *Agost.*, ki Sermo 240. M. t. 38. p. 1132., mondja, hogy a jobb pogány bölcselek mind elismerték a lélek halhatatlanságát. V. o. *Hooke*, De vera relig., *Magne*, C. Theol. t. 2. p. 462; *Hiest* Demonstr. dogm. I. c. §. 464. *Staudenmauller*, Dogm. t. 3. p. 706. s. k. l. *Lochen*, Tradition des Menschengeschl. 407–440. l.; *Hettinger*, I. h. 329. l.; *Albe Elie Merre* (nemzetül Mainz, 1882.) 94–132. l.; *Dr. Leonh. Schneider*, Die Unsterblichkeitslehre (Ratisbonne 1870), *Knabenbauer*, Das Zeugnis des Menschengeschlechtes für die Unsterblichkeit der Seele (Freiburg 1878); *Fischer*, Heidenthum und Offenbarung, Abschn. 3. et 4.; *Heinrich*, Dogm. I. h. 257. s. kov.

Amint joggal és méltán mondja az 1860. kolni tartománya után: «Nem lesz nehez akar az ész bizonyítékaiból a keresztény népnek kimutatni, hogy azok, akik tagadva, hogy a lélek szellemi és a testtől különböző, mintegy a világban második alapját felforgatják, azok magánban hasonló büntetéssel sújtottak, mint azok, kik Istent tagadják, minthogy ezeknek is az a vetkő, hogy nem elismerik azt, amit nem tagadhatnak. Amint ugyanis a teremtetett dolgokból látnunk, a világ teremtetőre, úgy a lélek gondolkodásából, amelyek az anyag erejét föl nem tudják, az alvagon felül levő dologra vagy állagra, mint a gondolkodás forrása jogosan következtetünk és amint mindannyiunk lelkiismeretnek legbensőbbében bennünk bizonyos ismeretet találja, úgy erzi mindegyik, ha megfigyelt magát, hogy a halál után való boldog életnek örökos vagyis emeszi. És amint minden nép szava és temploma kiáltja, hogy van Isten, ugyanazon nép szava és erkölcsi tanúsítja a halhatatlanságra vonatkozó meggyőződéseket.

Gyakorlati tanulság.

23. Az tehát a rendelés, hogy az ember egyszer meghaljon; a lélek azonban nem hal meg, hanem fönmarad örökké; földi tartózkodásunk eme hajléka fölbomlik,¹ van azonban nekünk egy nem kézzel épített, hanem örök hajlékunk is.

Szükséges tehát megfontolnunk, hogy e világ minden java mulandó és törekeny és hogy egyedül a lélek marad meg a halál után. *Emlékezzél meg utolsó dolgaidról.*² Emlékezzél arra, hogy a halál nem késedelmeskedik.

Mennyi s mily erős ösztön áll rendelkezésünkre e kemény igazságnak megfontolására életünk egész folyamán át, mennyi minden ösztönöz ezen eljárásra! Amikor éltünk fontartása és meghosszabbítása végett asztalhoz ülünk, amint *Seneca* megjegyzi, mások halálával élünk, t. i. halakeval, madarakéval vagy más állatokéval, amelyeket gyomrunkba temetünk. Midőn aludni térünk, fontoljuk meg, hogy az alom a halál képe és hogy az emberek nagy részét az ágyban érte a halál kaszája. Midőn a templomot keressük fel temetőkől, megvünk át és sírokra bukkanunk, hogy bennünk a halál gondolata feléledjen.

Szükséges tehát, hogy a lelekre fordítsuk minden gondolatunkat. «Mit használ az embernek,³ ha az egész világot is megnyeri, lelkének pedig karát vallja?» Meztelenül jövünk e világra, meztelenül halunk meg. Nincs különbség a megfontolt hullata között, ha csak esetleg nem az, hogy némelyeknek tisztatalansággal mételyezett teste jobban bűzlik. Mily nagy azok balgasága, kik egész életük lefolyása alatt a testért fáradoznak, amely a legrosszabb idők lakhelye a léleknek, míg a lelket annyira lenézi és becsmérli, mintha a testtel együtt meghalna és elveszne.

¹ Kor. II. 5. 1.

² Ecl. 7. 40

³ Ecl. 14. 12

⁴ Mate. 16. 26.

⁵ Tudjuk, hogy a boldogságos szűz *Mária* is fordítsak egy kis figyelmet, hogy a boldogságos szűz *Mária*, Isten anyja is meghalt; nem ugyan bűneinek büntetéséül, mert attól mindig ment volt, hanem mivel Isten az emberi természetnek vele színdetett állapotát, amelyel fogva fölöszennek alá volt vetve, annál Krisztusban, úgy *Marián*ban sem akarta megszüntetni. *A bold. szűz meghalt* 1. hogy halálával Istennel érdemeket e ezzen, legyőzve a

24. *A halál órája bizonytalan.* «Az ember nem tudja» mond a Szentírás «végét, hanem mint a halakat horoggal fogják meg és amint a madarakat törbe vjtik, úgy ragadtatik meg az ember is alkalmatlan időben.»¹ Amint a tapasztalás tanítja, sem a napot, sem az órát, melyben meg kell halnod, nem tudod; sem a halál nemét, mely az életből elragad; vajjon természetes halállal-e előzetes betegség folytán, jöllehet a betegség bizonytalan nemével, — avagy pedig erőszakosan, tűzzel, vízzel, az emberek vagy a vadállatok erőszakoskodása folytán, vagy az égből lecsapó villám által, vagy a tetőről esetleg lehulló téglá által, vagy az erőszakos halál más neme által fogsz meghalni. «Az Ur napja» amint az *Pál* apostol mondja «mint éjjel a tolvaj, úgy fog eljönni, hogy testünknek házáat megmássa és hogy innen mindenünknek legbeesesebbjét, t. i. a lelket elvigye és arról ítéletet tegyen.»²

Hallottuk, hogy a halállal bezáródik az érdemszerzés ideje, hogy, hogy az embernek öröke vagy bűnei vannak, amelyekkel terhelt az életből elköltözött, vagy jó tetteinek gyümölcsei, melyeket az Isten malasztja segélyével magának szerzett. Hallottuk,

hogy a meghalással szemben való természetes küzdelmet; ugyanis a Kor. II. 14. szót «nem kívánunk kivérköztetni a testből, hanem felöltöztetni (a di. szög ruhájával)», 2. hogy ebben is kövesse fiat, aki meghalt, hogy halálával nekünk győgszert nyújtson: 3. hogy halálában mindenkinek az erények példáját adja és együtt szenvedjen a halandokkal tapasztalva a testnek való küzdelmet és ellenszegülést. A betegség nemére vonatkozólag, amelyben a boldogságos szűz meghalt, hallottuk, hogy az nem történt annyira valami testi betegségtől, mint inkább a szeretet hevétől, a kezegetőbb vagyból, hogy Istent a legszívesebben és legszeretettebb fiának jelenlétében lehessen, ami testének erőit fel

1. Készítsük ele mi is magunkat a halálra, langoló vagyval Isten látása után, nehogy a másik életben a vagynak hiányát potóni kénytelenek legyünk a tisztítóhely langjaiban. Mert letezik a másik életben a tisztítóhely egy neme, melyet a vagy tisztítóhelyének neveznek, ahol Isten látása után való vagyunk tespedtsége megtisztul. 2. Irányítsuk állhatatos bűnünket a boldogságos szűz *Maria*hoz, hogy halálunk óráján segítsen rajtunk és juttasson nekünk valami kedvezményt és kegyelmet a sok közül, amelyet maga nyert azon órában. És mondjuk forró szívvel az angyali üzenet ama otobor szavait: «maadkozzal erettünk bűnösökért most és halálunk óráján» s a dicsőnek ama szavait: «*Maria*, kegyelem anyja, irgalmasság anyja, védelmezz meg minket ellenségtől és halálunk óráján vagy magadhoz» V. o. Ludov. de

¹ Ecl. 9. 12

² Thess. 5. 2

ha az ember a halál által kivágtatva, a bűneiben való megmaradása miatt, a pokol északjára esik,¹ annak soha semmifele gyógyszerre nincs már, melylyel Isten kegyelmét visszanyerhetné vagy a büntetéseket kikerülhetné. Ha pedig a kegyelemben megmaradva, az ég dőljére esik, sohse kell félnie, hogy valaha valami vétket fog elkövetni, vagy hogy az égi dicsőséget elveszíthetné.

Mi következik mindebből? Az óra bizonytalansága, melyben meg kell haluunk, folyton örködesre indítson bennünket. «Vigyázatok», úgy mond Krisztus,² «mivel sem a napot, sem az órát nem tudjátok»; és ismét «Legyetek készen,³ mert amely órában nem vélték, jön el az ember Fia.» Sz. *Gergely* M. írja: ⁴ «Azért akarta teremtetni, hogy élünk vége előttünk rejtve legyen, hogy mivel nem tudván mikor halunk meg, mindig készen találtsunk a halálra.»

Vizsgáljuk meg tehát magunkat, vajjon készen vagyunk-e rá, hova és merre esnénk, ha Isten ma kivágna bennünket; ha bűnökben vagyunk, igen gyorsan tartsunk bűnbánatot. Mert eljő az Úr oly napon, amelyen nem reméled és oly órában, amelyet nem tudsz, és amelyre legkevésbé gondolsz, azaz amelyet Isten utolsónak határozott, amelyben ha csak elkészültnek nem talál, oh, mily nagyon rá léssz szedve!

Ama igazság pedig, hogy a halállal bezáródik az érdemszerzés ideje, felhí bennünket, hogy amig időnk van, jot tegyünk; ágyékaink legyenek felővezve⁵, a szenvedélyek és vétkek szorgalmas sanyargatása által, és kezeinkben legyen az erényeknek és jótetteknek égő lámpája.

Fejezzük be sz. *Gergely* M.⁶ szavaival: «Azért atyámfiai, irányozzátok lelki szemeiteket halandóságtok állapotára és a jövő bíró számára készítsétek el magatokat mindennapi sirás és jajgatás által. És minthogy bizonyosan halál vár mindegyitekre,

¹ V. ö. *Beates* 11, 3

² *Máté*, 25, 13.

³ *Luk* 12, 40

⁴ Lab. Moral. I. 12 n. 43. M. t. 75. p. 1006 - V. ö. *Breviar* Rom. Comm. Confess. Pontif. II. loco, lect. 7. és fest. s. *Ursulae* et Sociar. 21. Octobr lect. 8

⁵ *Luk* 12, 85. V. ö. *Breviar*. Rom. de comm. confess. non Pontif. lect. 7. sqq.

⁶ In Evang. hom 13, n. 6. M. t. 76 p. 1126. sq.

ne gondoskodjatok e földi élet bizonytalan dolgairól. Mivel tehát az óráknak percei elmúlnak, kedves testvérek azon legyetek, hogy a jótett jutalmára méltassanak. Hallgassatok mit mond a bölcs Salamon: Amit kezded cselekedni képes, szorgalmasan vidd véghez; mert sem a cselekvés, sem okosság, sem bölcsesség, sem tudomány nem lesz az alvilágban, hová te sietsz (Predikátor 9, 10.). Mivel tehát sem a jövő halál idejét nem ismerjük, sem pedig a halál után munkálkodni nem tudunk, hátra van, hogy a halál előtt való időt fölhasználjuk. Mert csakis akkor fogjuk az elérkező halált legyőzhetni, ha érkezésétől, mielőtt eljött, mindig féltünk vala.»

II. FEJEZET.

A részleges ítéletről.

25. A lélek a halál után mindjárt a részleges ítélet alá kerül és ezen részleges ítéletnek megfelelő sorsban részesül. Amert is szó lesz

I. cikkelyben a téves nézetekről.

II. cikkelyben a részleges ítélet létezéséről.

III. cikkelyben ennek rögtönös végrehajtásáról.

I. CIKKELY.

Téves nézetek.

26. Voltak néhányan, akik tagadták e részleges ítélet léte- Téves nézetek.
zetét; vagy a lelekvándorlást állítva, hogy t. i. a lelkek a halál után vándorolni fognak a föld különböző testein át egész a jövő idejéig (úgy a gnosztikusok és a manicheusok, akik *saraboth* — a közhit szerint — Pythagoras és Zoroaster könyveiből merítették), vagy azt állítva, hogy a lelkek a halál után valami alomfelébe merülnek, vagy miután a halálban testükkel együtt elveztek, a nagy ítélet napján a testükkel együtt újra életre kelnek és erdem szerint jutalomban vagy büntetésben fognak részesülni (*Vigilantius*, kit sz. Jeromos *Dormitantiusnak* nevezett;

az *arabicusok*¹, *coptok* és sok *nestorián*²), vagy pedig állítva, hogy azok sorsa a halál után bizonytalanságban van és az azokról tartott ítélet, a jutalom vagy büntetés csak legutóljára, a világ végen fog megtörténni (így *Lactantius*³ és mások⁴ *Photius* szakadása után sok nem egyesült görög tagadta⁵, hogy a bűnöktől teljesen megtisztult lelkek az ítélet utolsó napja előtt Isten boldogító látását

¹ V. o. *Erseel. Hist. Eccl.* 1. 6. c. 37. — M. gör. sor. 22. k. 598. 1. felbontott helyen a tevédeszést gyűjt össze, amelyen *Origenes* oly hűvös és erővel értekezik, hogy azokat, akik előbb e tévelyt folkarolták, véleményüket megváltoztatták. V. o. sz. *Agoston* is. Haver 83. — *Vizsg.* 12. k. 40. 1. *Klee*, *Dogm. Gesch.* 2. k. 315. s. köv. old. *Pitzypios* (Egész. orient. p. 11).

² V. o. *Asseman* Diss. de Nestor, in *Bibl. orient.* t. 3. P. 2. p. 342. v. o. *Bautz*, *Holle* p. 35., ki az *orményeket* is azok közé számítja, kik azt állítják, hogy a holtak lelkei a halál után az általános feltámadásig valami álmot felebe merülnek.

³ *Ki*, *Instit.* 1. 7. c. 21. — M. 6. k. 802. s. köv. old. írja: «Ne velje azonban senki, hogy a lelkek a halál után azonnal megítélés alá kerüljenek, mert mindnyájan egy közös életet alatt tartatnak, míg eljő az idő, melyben a legfőbb bíró az érdemeket vizsgálni fogja. Akkor, a kiknek igaz volta kiderül, azok a halhatatlanság jutalmában részesülnek, akiknek azonban bűne és gazsága vannak, nem fognak feltámadni, hanem a gonoszokkal ugyanabba a sötétségbe kerülnek, bizonyos büntetésekre kárhoztatva.»

Ide tartozik néhány sz. atya is, és más egyházi író, kik a *jámborok* ölételtől állítják, hogy azok jólehet tokeletesen megtisztítvák bűneiktől, Isten boldogító látására meg sem fognak jutni, csak az általános ítélet után: addig pedig a paradicsomban v. Ábrahám kebeleiben tartózkodnak (Sz. *Justin* vértanu sz. *Iren*, *Tertullian*, sz. *Hilarus*, sz. *Ambrus*, jeruzsalemi sz. *Cyrl* és részben v. o. sz. *Agoston* is; v. o. *Klee*, *Dogm. Gesch.* 2. k. 312. s. köv. old.: *Schwane*, *Nachrichtliche Vater*, 749 s. köv. old. Mas egyházi írók azonban, mint pl. *Muratori*, *De Parad.* etc. c. 15 s. köv. old. ez atyákat katolikus értelemben magyarázzák.) Különben azokról, kik vértanu halál által multak ki, ugyanez írók állítják, hogy Isten boldogító látásában részesülnek mindjárt a halál után (V. o. *Simar*, *Dogm.* p. 844.) V. o. *Gottl* is. *Theol. Schol.* 3. k. 733. 1. *Petar* *De Deo* VII. 13.

⁴ Ide sorozandók egyrészt a *párisi* *Concilium* is, akikről alább lesz szó, seet 3. c. 2. a. 1. és 3. *Tatianus* hitvédő is, amint nemelyek állítják (*Albertus de Balsano* *Knoll* *Eschatológiájában*) tanította, hogy a gonosz emberek lelkei a halál után tonkre mennek de az általános feltámadaskor életet fognak nyerni. *De Tatianus* ezen nyilatkozatát (orat. contra *Grac.* n. 13.) nem a lélek természetes, hanem inkább a lélek erkölcsi és természetfölötti haláláról kell értenünk, amint azt *Maurin* és legújabbán *Nirschl*, *Patr.* 1. k. 163. l. kimutattak. V. o. *Bautz*, *Holle* 34. l.

⁵ Megjegyzem azonban, hogy e tevédes nem gyökerelt meg a görög elszakadtak egész táborában, hanem az ellenkező vélemény nyilvánul azok szerleltatása konveiben, (V. o. ílyes bizonyítékokat *Nilles* jezsuitánál *Calendarium monacho* t. 2.) *Pitzypios* azt állítja, hogy napjainkban e tevédes a kate-

olvezik és azt állította, hogy azok ama napig csak valamelyes boldog nyugalmat élveznek.

A 14. században a *minoriták* is elpártoltak az igazságtól, ezzel az állításukkal, hogy az igaz lelkek ugyan azonnal felvétetnek az égbe és hogy ott a testek feltámadása előtt is boldogok és Krisztus szemléletét szolgálva alakjában élvezik; hanem, hogy a testek feltámadása előtt Isten boldogító látásában nem részesülnek.¹

E helyen említendő *XXII. János* pápa is, nem mintha a tevédest, hogy a szentek lelkei mindjárt haláluk után Isten boldogító látását nem élvezik, mint pápa tanította volna és katolikus tanak nyilatkoztatta volna; hanem mivel — amint a *történetírók*² legfőbbnyire mondják — mint magantudós, mielőtt papává vihatszották, azt tanította; vagy mivel — amint a *dogmatikusok* állítják — kétségben volt e dolog felől és mindkét véleményt vizsgálni alá vetette és eldöntés vegett az akkori idő jelesebb hit tudosai elé adta és maga is kifejtette³ amint látszott mindket részre alkalmas érveit.

Deater majdnem feledésbe ment (*L'Eglise orientale* i. h., de maskep mondja *Nilles* utozott műveben).

A görög elszakadtak e tevédesről illetőleg v. o. sz. *Tamást* is. *Summa* t. 1. c. 1. *Genes.* 1. 4. c. 91. vege felé.

¹ A *minoriták* ellen leginkább a *domesek* tamadtak, vedve serenyen a boldog az Isten boldogító látása a teljesen megtisztult lelkeknek azonnal megvétel. V. o. *Mazella*, *De Deo* create n. 1194.

² *Hefele*, *Concil. Gesch.* 6. k. 522 s. köv. old. *Hergenrother*, *Kir* t. 2. k. 22 s. köv. old.

³ *XXII. János* atya nevezte, hogy a szentek lelkei mindjárt a halál után Isten boldogító látásában részesülnek a kedvező adatokat és érveket a pápának össze gyűjtötte, hogy a pápának egyetemen így írt hozzá, *Martene* *Mem.* t. 1. c. 1. *Genes.* 1. k. 1383 s. köv. old. *parisi* *Concilium* 1717. «Sz. atya igen szepen és nagy gondnal gyűjtötte össze és idezte a tekintélyeket, soha nem is emlékeztünk, hogy barmely tudossal is annyit olvastunk volna.» Ezt azonban azért tette, hogy a meg hitelvilég meg nem határozott igazság világosabb legyen és a meghatározásra előkészíttessenek. *Enlop* francia kiadványozta írja: «Mint hogy sz. Agoston e kérdést iratában neha igen keszegekent állította oda és reá vonatkozólag — mint mondják — többször változtatta nezetét; de nemcsak ő, hanem mas tudosok is, mint beszédünkben megemlítettük, nem saját foglalk szerint beszélve, hanem a Szentírás és a szentek mondasait használva, különösen azokat, kiknek iratát az Egyház elfogadta; és sokan, úgy hitbörök, mint mások előttünk és masutt összedelken és tárgy mellett és ellen állottak, sőt nemcsak beszédekben, hanem nyilvánosan is kitérő hit tudosok előtt és tanítók jelenetében, a kariban többször ilyes kérdés került megvita-

Luther és *Kálvin* különféle helyeken állítják, hogy a lelkek sorsa az általános ítélet napja előtt bizonyosan meg nem határozható; másutt azonban úgy látszik, hogy *Luther* az összes halottakra vagy legalább sokra nezve, a psychopannichiát (lélekalvást) fogadja el;¹ és *Kálvin* nem ritkán kijelenti,² hogy a megholtak

tasra, hogy az igazság teljesebben kitűnjék.» Az 1334. évben tartott *aragnum* consistoriumban végül a kérdést vita tárgyává tette és a tanácskozást megnyitotta e szavakkal: «Lelkiismeretemre mondom, hogy örömet lennénk más véleményen és örömetestben, mint e tagadó véleményben, ha igaznak bizonyulna és szükségesnek és ha világos volna a hitben, hogy a szentek lelkei most Isten színiét látják. Azonban sohasem volt szándékomban valamit mondani a hit ellen, és ha valamit mondtunk, az egészet most visszavonjuk.» Ugyanezen évben, kevéssel halála előtt a híborosak előtt a határozatot adta ki. «Valljuk és hisszük, hogy a megtisztult lelkek elváltak a testtől az éden vanak a mennyek országában és a paradicsomban és Krisztussal és az angyalok társaságával egybegyűjtve és színről-színre világosan látják Istent és az isteni lenyegét, amennyire a testtől elvált lelkek ezt megengedi. Ha pedig e tárgyban másképen mondtunk, hirdettünk vagy irattunk volna valamit, a mily módon mondtunk, hirdettünk, vagy írtuk, elmondva és összehasonlítva és nem meghatározva és nem is ragaszkodva, így és nem másképp akarjuk, hogy mondatlak, hirdettettek és irattak legyenek azok.»

Ebből kiviláglik tehát, hogy a *csalathozhatatlanság elleni* (V. o. *Janus*, Der Papst u. das Concil, 295 s. köv. old.) az előbbi századok szakadara (Occamus u. Caesena, XXII. Janos olensegei után jogtalanul állítják, hogy XXII. Janos az avignoni consistoriumban hirdette a véleményt, hogy a szentek az égen az általános feltámadásig Isten boldogító látása nélkül szűkölködnek és hogy így Parisban eretneksegről vádolták Ugatus XII. Janos pápát a szenteknek Isten látását illetőleg csak vitatkozólag értekezett a lelkek halála ügyében. Janos határozni akart volna, amit sok párt tudós (1323. évi) állított. V. o. *Hergenrother*, Antijanus 58. s. köv. old.) V. o. a csalathatatlanság ellen tett ellenvetést *Wouter's* Geschichte der protest. polem. litter. 3 k. 522. s. köv. old. XXII. Janos véleményének nevezet. onszereit olvasd *Not. Alexander*, Hist. eccl. sacre, 13. és 14. diss. u. a. *Hergenrother*, Kirchengeschichte 2. k. i. h. és 3. k. 343. s. köv. old. *Heffele*, Conc. Gesch. 6 k. 522. s. köv. old.; *Wouter's*, Hist. eccles. 2. k. 59. sz.) *Bautz*, Himmel, 56 l.

¹ Leveleiben 1522. jan. 13. írva (V. o. *Bautz*, Hölle 35.) olvasható: «Hajlando vagyok veled egyetérteni a véleményben, hogy az igazak lelkei alusznak és az ítélet napjáig nem tudják, hogy hol vannak. Amely véleményre készítet a Szentírás szava: «Alusznak atyáikkal»... és nincs mivel ledönteni a véleményt. Ugyanazt vélem az elkárhozottakról, érezhetnek valami büntetést mindjárt a haláltól kezdve, nemelyek azonban fontartatnak ama ítéletnapig. Az en véleményem tehát, hogy ezek bizonytalanok. Valószínű azonban, hogy kevesek kivételével mindnyájan erőketlenül alusznak.»

² Inst. 1. § c. 25 végén írja: «A jámborok lelkei... boldog nyugalomra mennek, a hol boldog vizsgálban az igert dicsőség és... várják és így minden

lelkei egy bizonyos ideiglenes helyen tartózkodnak, ahol a feltámadást, ítéletet és a végső megjutalmaztatást várják.

Az *anabaptisták* és igen sok *socinián* és *arminián*, amint egykor az *arabicusok* és már fönt elősorolt régiek a lelkeknek a haláltól egész az ítéletig tartó álma mellett harcoltak, kik ellen *Kálvin* egy értekezést adott ki.¹

Különben a *protestánsok* legújabb könyvei a részleges ítéletet nem ritkán határozottan említik, és mind a lélekalvást, mind a kivándorlást nyíltan elvetik.²

A lelkeknek a halál után való állapota körül való tévelyek a múlt században sem hiányoztak. Az *irvingiánokon* kívül, kik a chiliasmust felújították és a kirkról alább szó lesz, csak egy bizonyos protestáns író említék Angliában s ez *Priestley*,³ ki az arabicusok tévedését megújította.

II. CIKKELY.

A részleges ítélet létezése.

27. Az ítélet a mindenkit cselekedetei szerint jutalomra vagy büntetésre érdemesítő Istennek vizsgálata és határozata.

Kétféle ítéletet kell megkülönböztetnünk: *részlegest* és *általános*; az *első* ítélet mindjárt minden egyes ember halála után lesz; a *másik* a világ végével, az egész világ szemeláttára. E helyen csak a *részletes* ítéletről szólnán, megállapítjuk a

28. tételt. *Minden egyes ember lelke mindjárt a halál után a részleges ítélet alá kerül.*

Illegében tartatik, míg Krisztus az Üdvözítő megjő. És hogy a gonoszoknak mennyire a sorsa van, melyet Judás az ördögöknek jelöl, láncokkal lekötve, tartatnak, míg büntetésre, melyre karhozthatvák, nem vonatnak.»

¹ De psychopannychia Argent. 1545.

² V. o. *Rothe*, Dogm. III. § 125, a hol ez olvasható: «részletes ítélet, amely elő mindeneknek külön és egyenlőleg kerülnie kell a halál végső tusájában». Ugyanazt állítja, amint *Rothe* mondja kiskategyuk p. 375 s. köv. old. Artic. *Schmalk.* pl. 311; Confess. *Helv.* II. c. 26.; catech. *Herdell.* qu. 57.

³ Meghalt 1804. V. o. *Fungmann*, De Noviss. pl. 137. *Burnet*-ről, bizonyos anglikán tudósról, ki a múlt században a chiliasmusnak kedvezven, írta a halottak és feltámadók állapotáról szóló könyvében (c. 4.), hogy sem ítélet, sem megjutalmaztatás nincsen az igazak feltámadása előtt; olv. *Bautz*, Hölle 36. l.

Feltámadás.

Teljes.

29. E tételben tehát állítjuk, hogy a lelkek a halál után semmi esetre se maradnak a veszteglés vagy bizonytalanság állapotában az ítéletnapig, hanem mindjárt haláluk után hallják egyenkint Isten határozatában tetteiknek megfelelő sorsukat.

30. E tétel teljesen bizonyos a *Szentírás* és különösen a *hagyomány* tanúbizonyságaiból.¹

31. Igaz, hogy a *Szentírás* gyakrabban említi az általános ítéletet a világ vegezetével, mint a részleget; mégis itt ott erről is szó van: t. i. *Ereli.* 11. 28 s köv. v olvasható: «Könnyű Istennél, kinek-kinek *halála napján* megfizetni az ő utai szerint . . . az ember halálakor lesznek az ő cselekedetei nyilvánosak.» *Könnyű*, azt mondja az Írás, amint a szövegből világos, nem hogy az isteni visszaszolgáltatás *lehetősége*, hanem a halál napján maga a leendő visszaszolgáltatás kinyilvánításék, hogy kimondassék, hogy az Isten legkönnyebben s ekként a legteljesebben és legbiztosabban fogja a halál napján minden tettek jutalmát megadni. Ugyanis, ha csak a visszaszolgáltatás *lehetőségét* jelezné, ez nem indítaná az embereket jó cselekedetekre,² mert a jutalom lehetősége

¹ Az egyháznak nincsen ugyan határozata, amely ezt az igazságot nyíltan tanítaná, mégis bennértőleg bennfoglaltatik azon határozatokban, amelyek szerint a lelkek mindjárt a halál után érdemükhöz képest vagy a pokolba költöznek vagy az ég örömeibe jutnak, ha teljesen megtisztultak. Hozzáadjuk, amiket olvasunk a *Római káté*-ban. P. 1. c. 8. n. 3: «Két időpont figyelembe veendő, amelyben mindenkinek az Úr színe elé kell jönnie és minden egyes gondolatáról, tetteréről, szaváról, szóval mindenről számot kell adnia és végül a bírótól ítéletet kell hallania. Az első akkor van, mikor az ember kiköltözik az élethől; mert mindjárt Isten ítélőszéke elé kerül és ott mindenről a legigazságosabb kérdést intézik hozzája arra nevezve, amiket vagy mondott vagy tett vagy gondolt valaha, és ezt nevezzük magánítéletnek.» Színtűgy hivatkozhatunk a *hitelvi határozatok tervezeteire*; a *vatikáni* zsinaton a kath. tanról 5. fej. ahol többi között ez áll: A halál után, mely utunk vége, mindjárt Isten ítélőszéke elé jutunk, hogy elmondja mindegyikünk testének dolgait, amiket tett, akár jót, akár rosszat (Kor. II. 5., 10., 1.) és e halandó élet után nincs már helye a megigazulásra való bűnbánatnak.

² Amint *Culmet* e helyre nézve megjegyzi, e könyv sz. szerzője azon hitványt akarta elhárítani, amelyen nemelyek megutkoznak, ha az életben az igazságot szerencsétleneknek, a gonoszakat pedig szerencséseknek látják, hivatkozik tehát a másik életre, ahol méltó visszatérítése lesz a jó és gonosz cselekedeteknek. Erről a megfizetésről mondja, hogy *konnyen megteszi Isten minden egyes ember halála napján*, mivel az ember vegevel vagy halálával cselekedeti nyilvánosak lesznek, azaz tetteinek vagy jósága vagy gonosszaga megvitatásnak kettő, felderül és kinyilvánul, ami nem vonatkoztatható az általános ítéletre.

magyon gyenge ösztönzést nyújt a munkára. Hanem a valóság és a könnyűség, a mellyel az Isten megfizet, mindenesetre elég nagy erő a buzdításra. Színtűgy a *zsidók*-hoz írt levél 9. 27: «Elvan vegezve, hogy az ember egyszer meghaljon, azután pedig jó az ítélet.» Vannak ugyan hittudósok,¹ kik e szavakat az általános ítéletre magyarázzák; azonban gyakrabban és pedig joggal és méltán tekintettel magokra a szavakra és a szövegre – más hittudósok és szentírásmagyarázók több sz. atya nyomán a részleges ítéletre vonatkoztatják; mert az apostol az ember halála és Isten bíkos ítélőszéke közé semmi haladékot nem helyez.² Ide vonatkozik egyszersmind a dúsgazdagról és a szegény Lázárról³ szóló példabeszéd, amely a részleges ítélet létezését nyilvánosan feltételezi. Meghal ugyanis a szegény koldus és az angyalok mindjárt neki megfelelő helyre viszik; meghal a dúsgazdag és mindjárt halála után a pokolra jut. A bűn és jutalom kiszolgáltatása azonban nem történt volna meg, ha csak meg nem előzte volna a bíró véleménye a szerzett és elvesztett érdemeiről.

32. Szent *Ágoston* írja bizonyos *Vincentius Victorrról*, ki több⁴ a *hagyomány*-ban különféle tévedésekkel telt könyvet írt: «Igen helyesen⁵

írd meg, hogy a *halál napján* leend. V. o. *Vasquez*, 1. 2. qu. I. disp. 19. c. 2.

Kik között sz. *Tamás. Estius.*

² V. o. *Simar*, Dogm. 482. I. *Mazella*, De Deo creante, n. 1421.

³ *Luk.* 16. 22: «Lón pedig, hogy meghalt a koldus és az angyalok a tálat Atrianam kebelebe vitetek. Meghala pedig a gazdag is és pokolban eltemetettek.»

⁴ De anima et ejus origine 1., 2., n. 8. — M. 44 k. 498. I. *Chrysostomus* Hom. 13. in Math. n. 5. — M. gor. sor 57. k. 217 I. írja: «Ezeket tehát mind meggondolva és mint bizonyosakat lelkünkben megállapítva, t. i. hogy ez élethől való elköltözés után a felelmetes ítélőszék elé fogunk jutni, hogy számot adjunk viselt dolgainkról, lakolni fogunk és a bosszút érezni fogjuk, ha a vétekben megmaradunk; ellenben pedig koronát és kimondhatatlan ajándékokat fogunk nyerni, ha kevés ideig magunkra vigyazni akarunk».

Hogy kimutassuk, mikép már a sz. atyák is azért alkalmazták a részleges ítéletről szóló tant és azért írták le azt oly élesen, hogy a keresztényeket könnyre buzdítsák, hozzáadjuk sz. *Ephrem* szavait: (Serm. de secundo adventu, *Mazella*-nál i. h. n. 1422.) t. i.: «Nagy és elrejtett a halál titka és senki se mondhatja azt el nekünk. Borzasztók és rettenetesekek, amik a lélekkel történnek, de senki sem ismeri közlünk. Kedves testverem! Tobbe nem fogjuk egymást mint ez életben; ha valamit tudunk, ha valamit tettünk, azért viszonzást fogunk kapni tőle, innen elvezetnek és nem tudjuk hova. Ragyon megakad a haldokló nyelve, szemei elváltoznak, szája halgat, szava eláll, midőn eljönnek az Isten seregei, midőn belepnek a felelmes hadak, midőn az Isten hóhérai

és nagyon üdvösen hiszi (Vincencius), hogy a lelkek ítélet alá kerülnek, midőn a testekből kilépnek. mielőtt azon ítélethez jönnek, a hol szükséges, hogy a már visszanyert testben nyerjenek ítéletet »

3 az eszéb

33. Hogy az általános ítéleten kívül részleges ítélet is van, bebizonyítja sz. Tamás, midőn mondja ¹: «Minden ember egyrészt egy bizonyos személy, másrészt az egész emberi nemnek része: miért is kétszeres ítélet illeti meg. Az egyik a részleges, melynek a halál után lesz alávetve, mikor Isten testével együtt véghez vitt tetteket ítéli meg, habár nem teljesen, mert csak lelke részesül az ítéletben, nem pedig a teste is; a másik ítéletnek kell, hogy alávetessék, amennyiben az összes emberi nemnek része, amint mondjuk valakiről, hogy ítéltetik az emberi igazság szerint, ha az ítélet az összeségről mondatik is, melynek ő része. Azért, mikor az összes emberi nem az általános ítéletnek lesz alávetve az által, hogy a jók a gonoszoktól el lesznek választva, minden egyes ember is ítélet alá esik. De azért az Isten senkit sem ítel meg kétszer, mert nem szab két büntetést egy bűnre, hanem a büntetés, mely az ítélet előtt nem volt még teljesen kiróva, az utolsó ítéletben teljesen ki lesz róva, miután a gonoszok testileg és lelkileg is kinokra jutnak.»

Hogy a részleges ítélet megtörténte azonnal a halál után méltányos. azzal bizonyítja Suarez.² hogy a halálban megszűnik az

parancsoljak, hogy a lélek a testből kivandoroljon, midőn a kerlelhetetlen ítélet elé hurcolnak bennünket. Akkor az angyalok megragadva a lelket, a levegőn át eltávoznak, a hol leteznek az elsőségek és hatalmasságok és az ellenkező seregek világának kormányzói, azok a kerlelhetetlen vádlóink, rovásunk kegyetlen behajtói, száműzői és megítélői a levegőben elénk szállván, előhozzák az ember vétkeit és vétkeinek kéziratát. Nagy ott a félelem, nagy a szerencsetlen lélek borzalma, ki nem kerülhető szükség, a mely ele akkor kerül végtelen ellenségek sokasága által, a mely azt tartóztatja, keslelteti rágalakkal terheli, akadályozza, nehogy a világosságban lakjék, nehogy az élők országába belépjen. — Vegül a sz. angyalok megkapván a lelket, magukkal elvezetik »

¹ 3. Summ. Theol. Suppl. qu. 88. a. 1. ad 1. V. ó. egyszersmind u o. qu. 69. a. 2.

² 3. Part Summ. Theol. disp. 52. sect. 2. Ezek szavai: «A halálban megszűnik az érdemszerzés ideje; ez tehát a legalkalmasabb idő, hogy kiki saját tettei szerint ítéltessék, mivel misem kívánja annak további elhalasztását. Miért sújtana Isten ugyanis annyi ideig a nemcsak soká remélni kénytelen, hanem még saját ártók felelősséget is bizonyítan igazukat, annál inkább, miután ez már másrészt hasznodhatna nekik az üdvösségre? És miért bennének az igazak és a bűnösök az egész ítélet alatt egyenlő, egyenlő a felelősséget elvégző állapotban?»

Érdemszerzés ideje; ugyancsak következik a katolikus igazsághoz is, melyet alább fogunk bebizonyítani: hogy t. i. a lélek azonnal a halál után erkölcsi állapota szerint vagy jutalomban vagy büntetésben részesül; már pedig nem illő, hogy az ítélet előtt legyen megtorlás, vagy hogy a bírói ítélet annak hozatala előtt hajtassék végre

34. Ezen ítéletnek helyére, idejére és módjára vonatkozólag nemmi bizonyosat sem tudunk.¹

¹ Hogy csak legfőbb vonásaiban érintsük, legyen szabad a következőket fölemlítenünk: a hittudósok vitatkoznak: vajjon a részleges ítélet egy pillanat alatt történik-e, vagy pedig eltart bár nagyon rövid ideig is? Vajjon azon pillanatban történik-e, midőn a lélek a testtől elválk? Hol, milyen helyen lesz ezen részleges ítélet? Vajjon Krisztus mint ember fog-e itélni? Vajjon az angyalok és ordógök jelenlétében? stb.

Amit ezen ítélet idejét s helyét illeti, sokan alitják, hogy az a halál pillanatában s pedig azon helyen lesz, hol az ember meghal. (V. ó. Bonaventurát, 4. Ment. dist. 20. p. 1. qu. 5. Vivés kiadásában 6. k. 65. s k. old.) A halottak között az ítélet helye. (V. ó. Samar, Dogm. 843. old.)

Valoszinű, hogy azt, legalább némikép, Krisztus végzi, kinek az Atya minden ítéletet átadott (Ján. 5. 22.); nem úgy, mintha Krisztus az ő meghalt testében minden egyes haldoklóhoz eljönne, hogy őt ítelje; hanem amennyiben a megholtakat Isten fölvilágosítja, hogy érezzék, mikép Isten a Krisztus az ember ítéli őket. Suarez így szól (3. P. Summ. Theol. disp. 52. a. 6.): «Sem a megítélendő lélek nem száll föl az ítélet helyére, Krisztus nem száll le annak megítélésére, hanem a halál pillanatában erőtlenül fölemelkedik a bírói ítélet meghallgatására. Így kell értenünk azt, hogy az ő ítéldőszéke elé vitetik, minden más helyváltoztatás nélkül. S valószínű, hogy a lélek abban a pillanatban tudja azt, hogy ítélet alatt van, s hogy üdvözül vagy elkarhozik nemcsak az Istennek, hanem egyszersmind Krisztosnak az embernek parancsa és közbenjárása folytán.»

Hogy az ítélet módjáról is lehet némi fogalmunk. Jungmann, az utolsó elviseletről szóló fejezetben a 18. s k. old. így ír: az ítéletnek kiváltkép 3 része van. Az első az ügynek a tényállás tökéletes ismeretéig való megvitatása, melynek előérére szolgálnak az emberi ítéletben a tanúk kihallgatása, magának az ügynek megvizsgálása s más hasonló. A második a tényállás megismerése után következő ítélethozatal, mely úgy az észnek, mint az akaratnak működését foglalja magában, hogy ezen emberre érdeme szerint ilyen vagy olyan jutalom vagy büntetés rovássék. A harmadik már következménye a bírói ítéletnek, t. i. az ítélet végrehajtása. A részleges ítéletben, melynek minden lélek alá lesz vetve halála után, az elsőnek tulajdonkép nincs helye. Az isteni bíró ugyanis magától eléggé ismeri az ügyet s nincs szüksége faggatásokra s kérdő tanúbizonyosságokra. Mindazáltal Isten megis intőzkedik, hogy a lélek tökéletesen ismerje saját állapotát s hogy átlássa érdemeit vagy bűneit, mertnek ez most akar az által, hogy az emberi lélek a testtől, mely neki csak

III. CIKKELY

A részleges ítéletnek rögtönös végrehajtása.

35. A részleges ítelet azonnal vegre lesz hajtva, azaz a lelkek, amint a bíró ítéletét meghozta, rögtön az állapotuknak megfelelő tartózkodási helyekre (melyekről a következő fejezetben bővebben szolunk s amelyeknek létezését egyelőre bebizonyítottak tételezzük föl) fognak jutni. Ugyanis:

A teljesen meg
nem tisztult
lelkek a tisztító-
helyen.

36. Tétel: *Az igaz, de még teljesen meg nem tisztult lelkek a tisztítóhelyre jönnek.*

Ez a tétel hitbevágó, amint azt mindnyájan megengedik, kik a tisztítóhely létezését elismerik; miért is bizonyíték gyanánt

terhére volt, megszabadulva, önmagát teljesen megismeri, akár pedig különös isteni fölvilágosítás folytán, mely által a lélek előtt föltarul saját állapota; hasonlókép tisztán be fogja látni a lélek, hogy saját tettei szerint kapott jutalmat vagy büntetést. Erre vonatkoznak sz. *Agoston* szavai is, *Civ. Dei*, I. 20, c. 14. M. 41. k. 680. old. «Úgy értendő az, hogy valamely isteni erő folytán kinek-kinek összes cselekedetei, legyenek azok akár jók, akár rosszak, emlékezetébe visszatérnek, s az ész esodálatos gyorsasággal szemléli őket; hogy az ismeret vádolja vagy vedje a lelkismeretet; s így mindnyájan s az egyesek is egyszerre ítéltessenek. Ezen isteni erőt nevezzük «Könyv»-nek. Mert abban némiképp olvasható az, mit ennek közreműködése folytán megismertünk.»

Ha a *Szentírásban* s a *szertartásos könyvekben* olvassuk, hogy ezen részleges ítéletnél az *angyalok*, a *haldoklók védőszentjei*, nemkülönben az *ördögök* is jelen lesznek, v. ö. *Luk.* 16. 23.; nemkülönben *Rituale Rom.*: «Istennek szentjei, az Úr angyalai siessetek fogadni ennek lelkét s a Magasságbelinek színe elé vinni. Fogadjon föl téged Krisztus, ki hívott téged s Ábrahám kebelébe vezessenek az angyalok. Az elvetemült sátni csatlósaival térjen ki előled; s midőn az angyalok kíséretében jön, rettenjen meg s meneküljön az örök éj sötétjébe» — ez talán azért van, hogy az ember ezen jövőendő ítéletet, míg a földön tartózkodik, annál élenekebben képzelhesse magának. Azonban kétség kívül valóságos alappal is bír, úgy t. i., hogy különösen a haldokló őrzőangyalát s rossz szellemét kell az ítéletnél tárgyilag jelenlévőknek képzelnünk. Ugyanis, habár ezen ítelet nem is történik emberi módon, amennyiben Isten nem szorul az angyal vagy ördög tanúságára, mégis a szellemek ezen tárgyilagossági jelenléte, kik az emberek sok tettet ismerik s annak jövőendő sorsa iránt nagyon érdeklődnek, némiképp tárgyilagossági bizonyosságtétel. Miért sz. *Bonaventura* is így ír az i. h.: «Mert hinnünk kell, hogy a léleknek a testből való eltávozása alkalmával jelen van a jó és rossz szellem, egy vagy több; s hogy akkor igazság szerint nyerünk ítéletet. Ezt illetőleg v. ö. *Gotti*, *Theol. schol.* t. 3. tr. 16. qu. 4. (783. s k. old.); *Mazzella* az i. h. 1406. old.

eleg lesz csak az egyház gyakorlatára hivatkoznunk, mely azonnal a halál után kezd az elköltözött lélek megszabadításaért imádkozni.

37. Tétel: *A gonoszok azonnal a pokolba jutnak.*

A gonoszok azon-
nal a pokolba

Ez is hitbevágó tan, mint a *flórenci* zsinat határozataiból (Unio. Unionis) kitűnik, mely azt tanítja¹: «Azok lelkei, kik halálos vétek, vagy csupán az áteredő bűn állapotában halnak el, azonnal a pokolba jönnek, de mégis különböző büntetéssel súj-
tattak.»

38. A *Szentírásra* vonatkozólag Krisztus² szavaira hivatkozom (*Luk.* 16. 22.): «Meghala a gazdag, és pokolban eltemet-
tetek»; a *hagyományt* illetőleg nagy sz. *Gergelyre*, ki így szól: «Amint a választottak boldogságnak örvendenek, úgy hinnünk kell, hogy a gonoszokat haláluk órája óta tűz égeti.»

Bizonyítás.

¹ *Denzinger*-nél, *Enchir.* n. 588. Ezt *XII. Benedek*, *Benedictus Deus* constitutiójában már előbb is kijelentette ezen szavakkal (1336 febr. 2.): «Azon fölül kijelentjük, hogy Istennek általános határozata szerint azok lelkei, kik halálos bűn állapotában haltak el, haláluk után azonnal a pokolba szállnak, ahol alvilági büntetéssel sújtatnak, s hogy azért az ítelet napján mégis mind-
egyazon terheikkel együtt megjelennek, hogy kiki számot adjon tetteiről és testének bűneiről, amelyeket elkövetett, akár jót, akár rosszat.» Hasonlóképp az 1274-ben tartott *II. lyoni* zsinat, *Denzinger*-nél *Enchir.* n. 387., ezután pedig *XIII. thalyi*, VIII. Orbán és XIV. *Benedek* is a görögök számára írt *két hitvallásban*, *Denzinger*-nél az i. h. 870. és 875., majdnem a *flórenci zsinat* szavával valóta a mi véleményünket.

A rossz angyalokra vagy *ördögökre* vonatkozólag ez nem hitbevágó tétel, mert hogy ezen hitagazati határozatok a gonoszok *lelkeiről* szólnak. De mainap nem általános (communis s.), vagy legalább is *közönségesebb* (communior) véleményet egyszersmind az ördögökről is kell hinnunk.

² Az öszöveteséget illetőleg hivatkozhatunk itt *Lev.* 19. 13. és *Joél* 3. 4.

³ *Dial.* I. 4. c. 28. M. 77. k. 365. old. Sz. *Hilár* szavait alább adjuk. Mivel ide sorolható *Tertullian* is, ki *De anim.* c. 58 M. 2. k. 795. old. így szól: «Tetszik-e vagy sem ott (az alvilágban) van már büntetés és jutalom Van szegény és gazdag... Miért ne vélhetnéd ugyanis, hogy a lélek az alvilágban a költözés (vegső) ítelet várakozása közben bűnhodik vagy jutalmat nyer?... Így képes a lélek az alvilágban is vagy szenvedni vagy örvendeni; mert testében ha hisz akar, bár nincs fájdalma, gyászol, ha akar, bár fájdalmak közt is örül Ha erre képes életében saját akaratából, mennyivel inkább lehetséges ez isteni ítélet folytán a halál után? Azért tehát a legmegfelelőbb, hogy a lélek testével meg nem egyesülve bűnhodik azért, mit testével nem egyesülve elkövetett.»

Már fennebb említettük, hogy némely *szentatyáknál*, kik közé néha *Tertullian* is számítjuk, található némely, a mi véleményünkkel meg nem egyező állítás. De a túlnyomó többség azt tanította, hogy a gonoszok lelkei azonnal a halál után a pokolba jönnek

A hagyományból levont többi tanúságot, nemkülönben az észből való bizonyítást a következő tételben adjuk.

39. Tétel: *Az újszövetségben¹ elhunyt s teljesen tisztu lelkek, anélkül, hogy a testek föltámadására s az utolsó ítélet napjára kellene várakozniok, azonnal a mennyországba jönnek s Istennek boldogító látásában részesülnek*

40. E tétel hitbevágó, mint a *II. lyoni* zsinat hitvallásából kitünik.² «Hiszük . . . hogy azok lelkei, kik a keresztség

¹ Az újszövetségben, mondom; mert az ószövetségben elhunytak lelkei, habár szentek s tiszták voltak is, a mennyországba, mely az emberek elől addig el volt zárva, Krisztus szenvedése s halála előtt nem jöhettek: s ezen pillanatig egy helyen tartózkodtak, mely az *atyák limbújának* nevezetik: az atyáktól s patriarchaktól, kik ott tartózkodtak; vagy *Ábrahám kebelének* — *kebel, sinus*-nak, tekintettel arra a fáradságtól ment nyugalomra, melyben ott részesültek, s arra, hogy ott fájdalmat nem szenvedtek, ha nélkülöztek is Istennek boldogító szemléletét; *Ábrahám kebelének*, mert ezen nyugalomhoz csak a hívő juthatott, Ábrahámot pedig a hívők atyjának tartjuk, *Zsidók. 11. 6.* «Aki Istenhez akar jutni, annak hinnie kell.» *V. ö. Gal. 3, 7.* A hívők atyjának mondom Ábrahámot, mert a hit legelső példáját Ábrahámban nyerte az emberiség, ki legelőször vált el a hitetlenek tömegétől s a hitnek különös jelet vette; s azért a nyugalmat, melyben az emberek haláluk után részesülnek, *Ábrahám kebelének* mondjuk, mint ez sz. *Ágostonnak* I. 12. *Super Genes. ad. lirt c. 38. M. 34 k. 481. old.* is kitünik. «Hanem a szentek lelkei», így folytatja sz. *Tamás 4. dist. 4, 5. qu. 1. a 2. quaestioneula 1.*, «nem részesültek a halál után mindenkor egyenlő nyugalomban: mert Krisztus eljövetele után Isten szemléletét élvezők teljes nyugalomban részesülnek; míg Krisztus eljövetele előtt részesültek ugyan nyugalomban, amennyiben a büntetéstől föl voltak mentve, de nem élveztek a vagy nyugalomát a cél elérése által. S azért a szentek Krisztus előtti állapota személtető aszerint, amint nyugalomban részesültek s így Ábrahám kebelének nevezzük; de tekinthető a szerint is, ami nyugalomukból hiányzott s így limbú inferni (az alvilág határa vagy mintegy végső része) Krisztus eljövetele előtt tehát a limbú inferni és Ábrahám kebele egy volt járulékaiban (per accidens), de nem önmagában, s azért misem akadályozza, hogy Ábrahám kebele Krisztus eljövetele után is teljesen különbözzen a limbústól: mert megtörténhetik, hogy az, ami járulékaiban egy, szétválasztassék.» *V. ö. Gottz, Theol. schol. t. 3. 598 old. (3. P. s. Thom. tract. 14. qu. 1. dub. 2-ben).*

² *Denzinger*-nél, *Enchir. n. 387* Ide igtatjuk *XII. Benedek* *Benedictus* *Deus* kezdetű *Constitutiojának* egy részét, mely *Denzingernél, Ench. n. 645.* olvasható s így szól. «Ezen örök idokra érvényes *Constitutio*ban apostoli tekintélyünkkel kijelentjük, hogy Istennek közösrendése szerint az összes szentek lelkei, kik Krisztus Urunk kinszenvedése előtt koltoztek e világból, nemkülönben a szent apostolok, vértanúk, szűzek s más Krisztus keresztségének felvétele után elhunyt hívők lelkei, kikben haláluk alkalmával semmi

felvétele után vagy semminemű vétket el nem követtek . . . vagy akár testeikben, akár azon kívül — megtisztultak, azonnal a mennyországba kerülnek.» A *flórenci zsinat a hit meghatározásában*, melyet a *gorogók* és a *latinok* is aláírtak, nagyobb világosság kedvéért a *II. lyoni* zsinat idézett szavaihoz ezeket kapcsolta: «és tisztán szemlélik a három-egy Istent, amint van: de az érdemek különfélesége szerint mégis az egyik tökéletesebben, mint a másik.»

41. Ami a Szentírást illeti, hivatkozhatunk *II. Kór. 5.* *Bizonyítjuk 1. a szentekről* I. s köv.: «Mert tudjuk, hogyha a mi földi házunk, melyben lakunk, bomlik, van épületünk az Istentől, nem kézzel állított, hanem örökkévaló házunk a mennyben.» Ha tehát földi házunkat a halál lerombolja, azonnal ránk várakozik az örök lakás a mennyekben, t. i. az örök boldogság. Ugyanezt bizonyítják a következő szavak is (u. o.) 6. s köv. versek: «Mivel, míg a testben vagyunk, távol járunk az Úrtól (mert a hit által járunk és nem a szem látásával); Bizodalmunk van pedig és jóakaratumk hogy inkább kiköltözzünk a testből és jelen legyünk az Úrnál.» Az apostol tehát ohajtá, hogy testétől megváljon, meghaljon, hogy Istennél lehessen, őt élvezhesse, Krisztussal társaloghasson. Hitte tehát, hogy az igazak, ha semmi tisztátalan nem akadályozza, a halál után azonnal Istennél vannak Krisztus társaságában.¹

tisztátalan nem volt s nem is lesz, ha a jövendőben elhunynak, vagy ha lenne is bennök némi tisztátalan, midőn haláluk után megtisztultak; és hogy a Krisztus keresztségében újjászült s megkeresztelendő kisderek lelkei, kik a keresztség felvétele után s a szabad akarat használata előtt elhunynak, azonnal a halál, illetve azok, kik tisztulásra szorulnak, ezen tisztulás után, a testükkel való egyesülés és az általános ítélet előtt is, Megváltónknak Jezus Krisztusnak mennybemenetele után az égben voltak, az égben, a mennyek országában, a mennyei paradicsomban Krisztussal s a szent angyalok társaságában vannak és lesznek, és Krisztus Urunk kinszenvedése és halála után látták s látják szemléelő és színről-színre való látással az isteni lényegét.»

¹ *V. ö. Filipp. 1, 21.* s köv. — Hogy az apostol ezen szolással magát a mennyei s pedig a lényeges boldogságot fejezte ki, tünik a) a szavaknak erejéből; b) más helyekből, hol azt hasonló kifejezésekkel írja le, mint *Thesszal. 4, 16.*, *1. János 14, 2.* s köv., *17, 24.* stb., c) a szövegből: itt ugyanis a mennyei boldogságról van szó. Hozzájárul e) kitünő értelmezők tekintelye. Így nagy *Gergely* I. 4. dial. c. 25. *M. 77. k. 357. old.* így szól: «A napnál világosabb, hogy a fellelkesen igazak lelkei, azonnal a test bilincseitől való megszabadulásuk után a mennyországba jutnak, amit maga Krisztus is bizonyít (*Luk. 17, 37*) . . . » *Pal* folosznani s Krisztussal együtt lenni kíván. Aki tehát nem kételkedik, hogy Krisztus az égben van, az ne tagadja, hogy sz. Pál lelke is ott van»

Ide tartoznak Krisztus szavai (Luk. 23, 43.): «Ma velem leszesz a paradicsomban,» mely a szó alatt mennyország értetendő sz. Ágoston,¹ sz. Tamás² és sok más s hogy úgy mondjam, a hívek általános véleménye szerint, kik csakis Krisztus ezen szavai folytán kezdték a mennyi boldogságot a paradicsom névvel nevezni.³

42. Nézetünket osztják a *szentatyák* is. A *latinok közül* pl. sz. *Cyprián*, ki a vértanuságról így ír: «Keresztség, malasztva nézve nagyobb, hatalomra nézve fönségesebb, tiszteletre nézve becsesebb, keresztség... mely után már senki sem vétkezik, keresztség, mely hitünk növekvését betetőzi, keresztség, mely bennünket, a világból

¹ In Psalm, 3, 9. n. 15. M. 36. k. 444.1, és in Joann. tract. 111. n. 7. M. 35. k. 1926. old.

² In. 3. dist. 22. qu. 2. a. 1. quaestiuicula 3. ad. 3. V. 6. Mazzella i. h. n. 1206.

³ Hozzájárulnak a *Szentírás* más helyei is, t. i. *Ján.* 14, 3.: «És ha elmegyek, és a helyet elkészítem nektek, ismét eljövök, és magamhoz veszek titeket, hogy ahol én vagyok, ti is ott legyetek». Krisztus azonban nemcsak a világ végen jön, hanem eljő minden egyeshez is halála órájában. Azért maga az apostol vigasztalja övét *Apoc* 22, 12.: «Íme hamar eljövök, és jutalmam velem van, hogy megfizessék mindenkinek az ő cselekedetei szerint.» Mazzella, De Deo creante, n. 1195. az *Eccl* 24, 45; és *Zsid* 4, 16-ból is bizonyít. V. a. Baulz, Himnusz, 64. old. Előzetik ugyan, hogy a *Szentírás* sok helyén az olvasható, hogy a jutalom vagy büntetés nem lesz az utolsó ítélet előtt kiszabva; pl. *Máté* 25., hol az utolsó ítéletet írja le; *Ján.* 14, 2.; *Zsid.* 11, 13.; *Tim.* 4, 8; *I. Ján.* 3, 2, *Apoc.* 6, 9. s köv. Azonban ezen helyekből csak az következtethető, hogy α) a lélekre és testre, nemkülönben a nyilvánosságátételre nem is teljes megtorlás nem lesz az ítélet napja előtt; azonban nem tagadják az egyedül a lélekre vonatkozó nem teljes megtorlást β) A részleges és általános ítélet nemikép nem két ítélet, hanem csak egy, melyek utóbbika megerősíti, nyilvánossá teszi és befejezi azt, ami az elsőben elkezdődött s határozottat. Miért is ha a *Szentírás* az *ítélet napjáról* szól, mindkettőt kell alatta értenünk. *Calvin* ugyan, *Just.* I. 3, c. 25. n. 6.: «Ostobaságnak s vakmerőségnek állítja tartani, vajjon mily helyen vannak az igazak lelkei, vajjon élvezik-e a dicsőséget vagy sem. Minthogy a *Szentírás* mindenütt parancsolja, hogy várjuk be Krisztus eljövetelet s a dicsőség koronáját is addigra halasztotta, elégedjünk meg addig czen számunkra istenileg előírt határokkal, az igazak lelkei a harcnak szerencsés befejezése után boldog nyugalomra, hol boldog orvendezéssel várják az ígert dicsőség élvezését.» Calvinnek ezen tana fölött teljes joggal gúnyolódik *Bellarmin* (I. de beatit. sanctorum. c. 1.): «Itt megjegyzendő ez embernek hamulatos ostobasága, ki ostobaságnak s vakmerő dolognak állítja tartani azt, vajjon az igazak lelkei élveznek-e dicsőséget vagy sem: es ő maga mégis merészen kimondja, hogy azok még nem élvezik a dicsőséget, hanem csak várják azt.»

⁴ De exhort. marty. praef. 4. M. 4. k. 680. old., hol bebizonyítja, hogy a vértanúság második keresztség.

eltavozokat azonnal Istennel egyesít.» Hasonlóképp ugyanott:¹ «Mily méltóság, mily bizonyosság... egy pillanat alatt behunyni a szemeket, melyekkel az embereket s a világot szemléltük, s azokat azonnal kinyitni, hogy az Istent s Krisztust lássuk!» Azonban sz. *Cyprián* szerint nemcsak a vértanuk, hanem az összes teljesen tiszta igaz lelkek is azonnal a halál után részesülnek Istennek boldogító szemlélésében; így ír ugyanis:² «Örvendjünk a napnak, mely mindegyikünknek kijelöl lakhelyét, mely bennünket, amint innen elköltöztünk s a földi bilincsektől megszabadultunk, azonnal a paradicsomnak ad vissza... Sok kedvesünk várakozik ott reánk, a szülők, testvérek, gyermekek nagyszámú serege kívánczik utánunk, kik saját üdvükről már bizonyosak, de a miénk fogott még aggódni kénytelenek.» Miután a szentek kidöntele nemelt t. i. az apostolokat, vértanukat, szüzeket stb. elsorolta volna, így folytatja: «Ezekhez siessünk hő vágyakozással, szeretett testvéreim, óhajtsuk, hogy minél előbb lehessünk ezekkel Krisztussal.» Ugyanígy nyilatkozik a legtöbb latin szentatyja is.³

A *görögök közül* legyen szabad hivatkoznunk *nazianzi thegelyre*, ki⁴ azt óhajtja, hogy *Caesarius* az égbe jutva ama nagy kényvel mellett lehessen s az onnan kisugárzó világossággal elteljék; ugyanezt még világosabban fejezi ki, midőn nővéréről azt írja, hogy a dicsőség szemléletéhez eljutott; nemkülönben, midőn sz.⁵

¹ U. o. a végén M. 4. k. 702. old.

² De mortalitate. c. 26. M. 4. k. 624. old.

³ V. ö. *Petavius* De Deo, I. 7. c. 13 s köv. *Tournely*, De Deo, qu. 12

Huratori, De paradiso non expectata corporum, resurr. c. 7. s köv; *Hurter*, II, 39. s köv. 151, 230

⁴ Orat. 10. (al. 7.) ílvérének *Caesarius*nak dicsőítésére, c. 17, M. gor. sor. 10. k. 775. old

Phasiadeni János, a *flórenci* zsinat kortársa, a *flórenci* zsinat 5 fejezetének kitűnő vécirátában sok bizonyítékot gyűjtött össze a görög egyháznak *apokrifikus* imáiból, c. 4. *Migne*-nél gör. sor 159. k. 1283. s köv. old.; és *Nilles*, *Calcedon* manual 2, 25. s köv.; a szir egyház kedvező nézetét I. *Bickell*-nél, S. *Byzantium* Syri carmina Mesena, proleg. c. 6

⁵ Orat., 11. al. 8. nővére, sz. *Gorgonia* fölött, c. 23. M. gor. sor. 10. k. 815. l. ezek szavai: «Nem kétkezem ugyanis, hogy azok, miket te élvezel, sokkal kiválóbbak azoknál, miket szemünkkel látunk, t. i. a lakmározók hangja, az angyalok éneke, az égi rend, a dicsőség szemlélete, úgy másnak, mint a *Monothroniaságnak* tisztább s tökéletesebb látása, mely titok nem kerül már a *beatit* s az erzékek által szorakoztatott ész, hanem teljesen szemlélteti magát az ősz által s lelketeket bevilágítja az istenség teljes fényével.»

Cypriánról állítja,¹ hogy az égben a Szentháromság mellett van. Hivatkozom továbbá *nyssai Gergelyre*, ki *Pulcheriának*, *Theodosius* császár leánykájának temetéséről így ír:² «A növény innen kiszakított, de a paradicsomban ismét el lett ültetve; egyik országból a másikba vitetett át... mily becses a szem, mely az Istent látja!»³

Nézetünket továbbá megerősíti a *vértanuk vallomása*.

Sz. *Symphorosa* pl. így szól a bíró előtt: «Férjem Getulius sívéré, Amantius inkább kívánták a lefejeztetést Jezus Krisztus nevéért, mint áldozni: legyőzték gonosz szellemeiteket s most az égben az örök életet élvezik az örök királylyal.» Ugyanez tűnik ki sz. *Felicitas*, *Lucius* stb. élettörténetéből;⁴ nemkülönben az *egyház*

¹ Orat. 18. sz. 24. s. Cyprián fölött, c. 19. M. gör. sor. 35. k. 1194. old.

² M. gör. sor. 46. k. 870. old.

³ Nem tagadom, némely *szenatya* e tekintetben nem írt egész helyesen s némelyik olyanokat állított, hogy úgy látszik hibázott, vagy hogy legalább is nem volt következetes, mint azt már fentebb is jeleztem. Azonban 1. különbséget kell tennünk a *még ki nem fejezett hit s a békés birtoklás korszaka és a kutatás, kételkedés s az egyházi határozat korszaka között*. Nem lehet csodálni, ha a szentatyák amaz előbbi időszakban neha nem fejezték ki magukat egészen szabatosan s világosan. 2. kétféle boldogság különböztethető meg, a *teljes*: a testek feltámadása után való, és a *nem-teljes*. A szentatyák gyakran arról a boldogságról értekeznek, melyben az igazak csak a feltámadás után részesülnek, habár már előbb élvezik is a lényeges, de még sem teljes boldogságot. Mert a katolikus hittan cikkely megsértése nélkül kerdezhetjük, vajjon a boldogság a feltámadás után nem nagyobb-e, nemcsak a testre, hanem a lélekre nezve is. Az utóbbit tanította sz. *Ambrus*, *Agoston*, *Bernát* s mások, minthogy a testtel való egyesülés utáni vágy némiképp gátolja a lelket boldogsága élvezésében. Sz. *Bernát* pl. így ír: *Serm. 3. de omnibus Sanctis*, M. 183. k. 469. old.): «Elnyertek ugyan már az egyik stólát; de a másikat el nem nyerik, míg mi is meg nem kaptuk; ... mert az első stóla ... a lelkek boldogsága és nyugalma; a második pedig a testek halhatatlansága és megdicsőülése.» Végtere 3 nemelyek a helyre vonatkozólag is kételkedtek, ahol a lelkek tartozkodni fognak, anélkül azonban, hogy a boldogító látást tagadták volna. V. ö. *Perronne*, praef. tract. de Deo creat. n. 638, 658. s köv.; lásd *Mazzella*, i. h. n. 1197; *Bautz*, Himmel, 53. s köv. old.

⁴ *Lafosse*-nál, *De Deo divinisque attributis*, qu. 4. a. 2. (Migne nel *Curs Theol.* 7. k. 191. s köv.) E helyen a *vértanuk* sok ilyen *vallomása* olvasható. Ide tartozik egyszersmind az is, mit pict. sz. *Hilarius* műveinek kiadói az általános előszóban mondanak § 6. sect. 3. n. 219. M. t. 9, 106 l.: «A vértanuk egyszerű élettörténetét olvasva, epen csak az egy *Justint* találjuk, ki nem azon reményben szenvedett, hogy halála után az égbe jon. Ezen hitet, melyet sokan azóval is vallottak, bizonyossá tette maga az Isten is látomások által. Oly nyilvános volt pedig a hit, hogy mint olvassuk, a vértanukat efelől nemcsak

imáiból,¹ pl. sz. *Gergely* ünnepén így imádkozik az egyház:² «Úr Isten, ki szolgáltnak, *Gergelynek* lelkét az örök boldogság jutalmában részesítetted ...»

Azonfölül az *ős keresztény művészet* is szolgáltat még néhány bizonyítékot arra, hogy az első századok keresztényei is

a birák kérdeztek ki, hanem a pogányok emiatt ki is gúnyolták őket. Hathatós bizonyítéka ezen hitnek a keresztény nép ama jámbor szokása is, melynél fogva a vértanukhoz szoktak volt menni s őket megkérni, hogy emlékezzenek meg róluk, mikor az égbe jönnek az Istenhez. Miért említenék a vértanuk élettörténetének szerzőit, midőn közülük oly sokan állítják, hogy azok az Isten, a mennyország birtokában vannak, míg egyetlen egy sem tagadja ezt.»

¹ Elleneink ugyan hivatkoznak szertartásos könyveinkben előforduló oly helyekre, melyek azt látszanak jelezni, mintha a szentmise áldozat a szentek javára is bemutatnák. Fölhozzák, hogy *Aranyászájú sz. János* liturgiájában ez áll: «Fölajánljuk neked ezen észszerű tiszteletet azokért, kik a hitben nyugosznak, lelkünkért, atyáinkért, a patriarchák-, próféták-, apostolok-, vértanukért ... kívánt pedig a legszentebb szepőlőten *Máriáért*»; és hogy sz. *Leo* ünnepén a szertartásban könyörgünk, «hogy ezen jámbor engesztelés mind neki boldog jutalmat ... en, mind számukra malasztod ajándokát kinyerjen. Azonban jól megjegyezzé, hogy ezen s más hasonló helyeken a szentekről való megemlékezés nem történik ugyanazon okból, mint amilyenből az egyháztobbi tagjaiért imádkozunk a szentmise áldozatában. Az egyház nem azért emlekezik meg a szentmisében a szentekről, hogy számunkra kegyelmeket s adományokat kerjen ha netán eltekintünk a dicsőség esetleges gyarapodásáról, t. i. a testek feltámadásától s megdicsőülésétől, hogy az utolsó ítéleten nyilvános kitüntetésben részesüljenek; hanem inkább azért, hogy az Istennek halát adjon a nekik adott adományokért nemkülönben, hogy az Isten az ő közbenjárásuk által az egyház imáit halgassa s hogy az egyház a szenteket tisztelje s a híveknek példányképp állítsa oda, stb. Ez kifűnik a szentatyák nyilatkozataiból, így pl. jeruzsálemi *Cyrrill* *Catech. myst.* 5. n. 9. M. gör. sor. 33. k. 1115. l. így ír: «Ezután megemlékezünk azokról is, akik elhunytak: először a patriarchák, profeták-, apostolok-, vértanukról, hogy az Isten az ő könyörgésükre s közbenjárásukra imáinkat meghallgassa;» hasonlóképpen ugyanezen szertartásos könyvekből pl. a *felajánlásnál* előforduló szavakból: «Fogadd el Szentháromság ... hogy nekik (a szenteknek) tiszteletükre válják.» Végül álljanak itt *Bellarmin* szavai *Purgat.* I. 2. c. 18.: «Midőn az egyház dicsőséget kér a szentek számára, kik már bírják a mennyországot, nem azt kéri, hogy azok gyarapodjanak a dicsőségben, hanem hogy azok dicsősége mi közöttünk gyarapodjék s hogy mindenütt s minél inkább bebiztosítsanak. Különben az sem látszik képtelenségnek, hogy dicsőségük járulékosan gyarapodását kérjük: sőt a boldogok ezen járulékos dicsőségét vagy oromet gyarapítani látszik a tisztelet, melyet nekik nyújtunk ... S végre tán a fenn dicsőségét is kérjük, melyet a feltámadás napján fognak elnyerni.» V. ö. egyszersmind *Perronet*, i. h. n. 667. s köv., *Tournely*, *De Deo*, qu. 12. a. 1.; *Augustinus*, *De Noviss.* n. 196. *Simar*, *Dogm.* 848. l.; *Hurter*, *Comp.* t. 3. n. 791.

² *Lafosse*-nál i. h.

megvoltak arról győződve, hogy a vértanúk és a többi jámbor hívek a halál után azonnal az égbe jönnek. Kitűnik ez a *sírföliratokból* pl. Januáriusnak, ... örök békében nyugszik. (*Szturnin* temetőjében); Sándor, ... a csillagok fölött él. (*Callistus* temetőjében) stb.¹ Ugyanez kitűnik a *képekből is*, melyek azt ábrázolják, hogy a jámborok a halál után azonnal a *paradicsomban* vannak;² vagy hogy elnyerik a dicsőség koronáját (v. ö. haldokló sz. *Lőrincnek* olomból készült kepet, hol a szentnek vérrel borított teste fölötti mádkozó nő látható, kinek az égből koronát nyujtanak).³

Ha tételünk beigazolására már az első századok is oly fényes bizonyítékokat szolgáltatnak, nem lehet csodálnunk, hogy a *középkor hittudósai* azt elfogadták pl. sz. *Tamás*⁴ s azt az ellenkező nézet ellenében védelmezték pl. *Durand*, *Novelli Jakab*, *XII. Benedek* stb.

8. az észből

43. Hogy ezen nézet legmegfelelőbb, azt az *ész* is elismeri, és részint a) *más hitágazati igazságokból* vezeti le, pl. *Krisztusnak az alvilágba történt leszállásából*, u. i. «miután a kiválasztottak lelkeit onnan megszabadította, nem fogja tűrni, hogy mi oda

¹ V. ö. *Zaccaria*, De christianis inscript. diss. c. Migne-nél, Curs. theol. 5. k. 382. s köv. old.; hasonlókép *Kraus*, Realencycl. 1. k. 19. s köv. l.; 2. k. 38. old.

² V. ö. *Kraus*, Realencycl. 2. k. 286. l. (175 ábra) és 749. old.

³ Summ. Theol. Suppl. 3. qu. 69. a. 2. — Minthogy ezen helyből sz. Tamásnak előbbi tételünkre vonatkozó nézete is kiviláglik, jó lesz saját szavait idéznünk: «Amint a testekben nehézség vagy könnyűség van, mely által azon helyre vitetnek, mely mozgásuk célja, úgy a lelkekben is van érdem vagy bűn, mely által a lelkek jutalom vagy büntetéshez jutnak, mely cselekedeteik célja. Azért, valamint a test a nehézség vagy könnyűség által azonnal saját helyére vitetik, hacsak valami meg nem akadályozza; úgy a lelek is a test kötelekeitől megszabadulva, mely őt földi életében lebilincselte, azonnal jutalmat vagy büntetést nyer, hacsak abban valami nem gátolja; amint a jutalom elérését néha megakadályozza a bocsánandó bűn, melytől előbb meg kell tisztulnia; s ez okból a jutalom elhalasztatik. S minthogy a lelkek a jutalomnak vagy büntetésnek megfelelő helyre jönnek, a lélek, amint a testtől megszabadul, azonnal vagy a pokolba taszítatik, vagy a mennyországba jut, hacsak valami bűn ebben meg nem akadályozza, melynek következtében az égbetűrés haladékot szenved, hogy a lélek előbb megtisztuljon. A Szentírás és szentatyák is azon igazság mellett bizonyítanak, S azért az ellenkezőt eretnek tannak kell tartanunk, amint kiviláglik *Gergely* 4. Dial. c. 2. §. 28-ból.» V. ö. ugyanazt más helyütt: Contra Gent. T. 4. c. 91.

⁴ A *párisi* hittudósok következőkép irtak VI. *Fulphöz*, Franciaország királyához: «Mindegyikünk közös nézete, hogy Krisztus Urunk halálától fogva, mely által az emberiség megváltásáért járó váltságdíj ki lett fizetve, az összes

menjünk, honnan ő már másokat oda szállva kiszabadított;»¹ hasonlókép az *elkárhozás* igazságának *analogiájából* is, melynek végrehajtása nem halasztatik el az utolsó ítélet napjáig; részint b) a *bölcséleti igazságokból* származtatja le. Mert a) nincs ok, miért ne részesülneek mindjárt halálunk után jutalomban, *mikor az érdemszerzés lehetősége megszűnt*, s az akadály, mely az őszövet-ségbeli szentek lelkeinek megjutalmazását a mennyország megnyitása előtt meggátolta, Krisztus kinszenvedése által el van hárítva.

Szentatyák lelkei, kiket ugyanazon az alvilágba leszálló Megváltónk a limbusból kihozott, s a többi hívek lelkei, kik a testtől semmi tisztátalan által el nem öktelenítve váltak meg, vagy kik a tisztítóhelyen már megtisztultak, az isteni lényeg és a Szentháromság, az Atya, Fiú s Szentlélek tiszta, világos és boldogító, szemlelhető és közvetetlen látására, melyet az apostol 1. Cor. 13., «színről-színre» való látsáknak nevez, bocsáttattak, és a boldog Istenséget teljesen élvezik, amit hittek, azt látják, amit reméltek azt bírják, nem reményben, hanem valósággal boldogok s hogy ezen látás, melyet most bírnak, semmiképp sem különbik meg azáltal, hogy a testek föltámadása után más látásban részesülneek, hanem miután ezen látás maga az örök élet, örökké is fog tartani» (V. ö. *Hebele*, Concilien-Gesch. t. 6, 524. old.

¹ Így szól nagy sz. *Gergely*, Mor. I. 13. c. 43. M. 75. k. 1038. l. Ezen bizonyíték némelyek előtt oly erősnek látszott, hogy azt állították, aki a mi nézetünket tagadja, az egyszersmind Krisztusnak az alvilágba való leszállását is tagadja. *Durand* meauxi püspök (Raynaldnál, ad annum 1333 n. 49) így ír: «Először tekintetre meglátszik, hogy azon állítás, mely szerint a halálos bűn nélkül elhunyt szentek lelkei, miután a bocsánatos bűntől is, melylyel notán terhelve voltak, megtisztultak, vagy a vétkeikért járó büntetést kiállották, nem látják az istent színről színre egészen a testek föltámadásáig, ép annyi, mint Krisztusnak az alvilágba való leszállásáról szóló hitelkeltet tagadni, ami a következőkből tűnik ki: Krisztus nem szállt az alvilágba testileg... sem istensége szerint, mert mint Isten mindentűt van, tehát leszállt lelkére nézve. Miért? azért, hogy az ősatyák és más szentek lelkeit, kik a limbusban voltak, onnan kiszabadítsa. Zakariás szerint: *Te is a szövetség vére által bocsátd ki foglyaidat a veremből* (9, 11). Az alvilágban pedig csak kétféle büntetés van, az orvok és a veszteség büntetése. A limbusban pedig nem volt érzéki büntetés, hanem csak a veszteség büntetése, mely az isteni lényeg látásának elvesztése nében áll, melytől senki sem szabadulhat meg, csak az Isten látása által, mert valaminek hiánya csak az ellenkező által szűnhetik meg. Tehát ha Krisztus lelkének az alvilágba való szállása, az akkor ott tartózkodó lelkek megszabadításáért történt, kell, hogy azokat az Isten látásának hiányától szabadította legyen meg, ami meg nem történhetett csakis az által, hogy az isteni lényeg szemlelhetőségével ajándékozta meg őket. és aki tagadja, hogy az őszövet-ségi szentek lelkei, kik a limbusban voltak, nem szemlelik az Istent boldogító látással, csak a testek föltámadása után, tagadja egyszersmind Krisztusnak az alvilágba való leszállásáról szóló hitelkeltet.»

Ezen elhalasztás azonfelül ellenkeznék β) az isteni igazságságról szóló ismeretünkkel is; vegtère γ) méltányos, hogy a lélek jutalmat nyerjen, mielőtt testével a föltámadás által egyesülne, mert ő általa és ő benne előbb volt meg a jótett szándéka. Ezen utóbbi indokok. a kellő változtatással, előbbi tételünk megerősítésére is folhasználhatók.¹

Gyakorlati tanulság.

44. Hallottuk, hogy *van* részleges (külön) ítélet; hogy a halál után azonnal fogunk ítéltetni; s hogy a bíró ítélete azonnal végre is lesz hajtva: hogy a lélek vagy azonnal a pokolra kerül, vagy a tisztítóhelyre jön, vagy pedig késedelem nélkül az égbe jut.

Mi következik ebből? Hogy *sohase feledkezzünk* meg e közelgő ítéletről, ama fontos pillanatról, melytől az örökkévalóság kezdetét veszi, mely összes örökkévaló javainknak, vagy bajainknak leendő kezdete. Ne feledjük, hogy a lélek fog ítélet alá esni s pedig *egyedül*, testétől s minden egyéb látható dologtól megfosztva. A tisztelet és gazdagság itt marad; rokonaink, barátaink s az egyházi férfiak, kik halálos ágyunkat körülállják, ezen ítéletnél nem lesznek jelen, s mitsem segíthetnek majd rajtunk. *Mire nézve* fog Isten minket megítélni? Bizonyára minden gondolatunk, szavunk s tettünk, miket éltünk folytán elkövettünk, legyenek azok akár jók, akár rosszak, ítélet tárgya lesznek. De fontoljuk meg, amit *Krisztus követésének könyvében* olvasunk,² nem azt fogjak kérdezni, mit olvastunk, hanem mit tettünk; azt sem, mily jól beszéltünk, hanem mily jámborul éltünk. A tudományra is, melyet netán e földön szereztünk, s mely lelkünket a halálban sem hagyja el, akkor nem igen sokat adnak. Azon

¹ Sz. Tamás, Contra Gentes 1, 4. c. 91. így ír: «Nincs tehát ok, miért kellene a lelkek jutalmazását vagy büntetését a testek föltámadásáig halasztani; sőt méltányosabbnak látszik, hogy a lélek, melyben előbb volt meg a bűn vagy az érdem, előbb is nyerjen büntetést vagy jutalmat.»

Hogy a *lélekhalás* meg nem engedhető, hogy tehát a gonoszok azonnal a pokolba jönnék, bölcseleti okokkal mutatta ki sz. Tamás, Summ. Theol. P. 1. qu. 77. a. 8. («Kérdes, vajjon a testtől elvált lélekben megmaradnak-e az összes tehetségek») V. ö. Bantz, Holle, 37. s köv. l.

² L. 1. c. 3 n. 5.

pillanatban többet ér¹ a jó és tiszta lelkiismeret a legmagasabb bölcsesességnél. Akkor többet érnek a szent tettek, mint a sok szép szó.

Vajjon *hol* van ez a lelki ítélszék? Azon helyen, ahol a halál meglepi. Azon helyen fogok tehát ítéletet nyerni, ahol vétkeztem! *Ki* fogja lelkünket ítélni? Azon bíró, kit, minthogy veghetetlen bölcseségű az ítélethozatalban, félre nem vezethetünk, aki, minthogy a legigazságosabb, az igazságtól el nem térhet, kinek, minthogy veghetetlen hatalmú, senki ellent nem állhat, akitől, minthogy ő a legfőbb úr, más ítélszékhez nem fölebbezhetünk. Óh nyomorult és esztelen bűnös!² miként fogsz felelni Istennek, ki minden gonoszágodat ismeri, ha most is rettegsz már a haragvó ember tekintetétől? Miért nem gondoskodik magadról az ítélet számára, amikor semmivel, senkivel nem védelmezheted, nem mentegetheted magadat.

Minden dolognak tehát «tekintsd a végét»³ és mikép fogsz megállani a szigorú bíró előtt, ki előtt mi sücs elrejtve, kit ajándékokkal meg nem vesztegethetsz, ki mentegődzéseidet el nem fogadja, hanem igazság szerint fog ítélni.» Emlékezzünk mindig ezen ítéletre, hogy a rossztól vissza riasszon s minden jóra serkentsen. Lebegjen ez ítélet⁴ mindig szemünk előtt; s így mindig az erénynek fogunk elni.

III. FEJEZET.

A lelkek tartózkodási helyeiről.

45. Az előző cikkelyben röviden kimutattuk, minő a lélek sorsa a halál után. Mikor azt állítottuk, hogy azok azonnal vagy a tisztítóhelyre, vagy a pokolba jönnek, vagy a mennyországba fogadtatnak, már alattomban föltételeztük, hogy a lelkek halál utáni sorsa vagy állapota nem áll csupán valamely állapotból, hanem hogy ennek megfelelő *helyen* is lesznek, ennél fogva, amint állítottuk, hogy a lelkek állapota a halál után háromféle, egy-

Előszó.

¹ U. o. c. 24. n. 6.

² Imt. Chti, 1. 1. c. 24. n. 1.

³ U. o. l. 2. c. 4. n. 1.

⁴ Aranyszájú sz. János, Hom. 39. in Joann. n. 1. gor. sor. 49. k.

szeremind azt is elfogadtuk, hogy ezen állapotnak megfelelő háromféle hely, vagyis a lelkek háromféle tartózkodási helye is létezik.

Őszintén megvalljuk, hogy ezen tárgyról az egyház még nem határozott végérvényesen, sőt voltak hittudósok, kik a testtől elvált lelkek sorsát *tisztán* bizonyos állapotnak tartották. Minthogy azonban a *Szentírás* állandóan úgy beszél, hogy ezen lelkek számára helyet tételez föl; minthogy továbbá a *szentatyák* erről olyannyira meg voltak győződve, hogy még ama kérdés fölött is, *hol lesznek* a lelkek ezen tartózkodási helyei, hosszas értekezéseket írtak; s minthogy végre a *középkor hittudósai* még az okokat is elősorolják, miért tulajdonítunk azoknak helyet,¹ mi is

¹ Sz. Tamás az ellene s mellette fölhozottakat szokása szerint egybevetven, így ír Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 69. a. 1.; «Úgy látszik, a lelkek számára a halál után nem lesznek tartózkodási helyek kijelölve; mert a bolcssek szerint a testnélküliek nincsenek a térben;» hasonlóan. «a testtől elvált lelkeknek a halál után nem lesz más kijelölve, mint ami büntetésre vagy jutalomra szolgál; de az anyagi nem szolgálhat jutalmukra vagy büntetésükre, minthogy a testből nincs semmijük, tehát nem is jelölendő ki számukra bizonyos tartózkodási hely.» De másrészt: «A közönséges ég testi hely, és mégis szent angyalokkal van tele. Ha ez áll az angyalokról, annál inkább jelölendő ki a lelkek számára a halál után bizonyos tartózkodási hely. Vegre így következtet: Amint állítjuk, hogy Isten az égben van, úgy jelölendő ki azon boldog lelkek számára, kik az istenségnek tökéletesen részesei, az égben bizonyos hely; azon lelkek számára pedig, kik az istenség ilyféle bírásától meg vannak fosztva, ellenkező hely jelölendő ki. Ezt így indokolja az i. h.: «Habár a szellemi állagok lényegük szerint nem is fuggnek a testtől, a testeket mégis a szellemiek segélyével kormányozza Isten... S azért a szellemi állagok és testi állagok között van bizonyos összhang az által, hogy t. i. a kitünőbb állagok kitünőbb testet nyernek... Habár a lelkek számára a halál után nem is lesznek bizonyos testek kijelölve, melyeknek alakjai vagy mozgatói, mégis lesz kijelölve számukra bizonyos, méltóságuk fokának megfelelő anyagi hely, amelyben mintegy helyen lesznek, olyképp, amint a testnélküliek térben lehetnek, mely szerint jobban vagy kevésbé közelednek az első állaghoz, melyet aránylag felsőbb hely illet meg, t. i. Istenhez, kinek lakóhelye a Szentírás szerint az eg. Ps. 102, 19.; és Izai 66., 1. És azért hisszük, hogy ezen lelkek, kik az istenségnek tökéletesen részesei, az égben vannak; azon lelkekről pedig, kik ilyen részességből ki vannak zárva, azt állítjuk, hogy ellenkező helyre jutnak.» Később alább az 1-re vonatkozólag folytatja: «A testnélküliek nincsenek a térben valamint előttünk ismeretes és megszokott módon, mely szerint mondjuk, hogy a testek a térben vannak, de mégis a térben vannak a szellemi állagoknak megfelelő módon, mely nem lehet előttünk teljesen világos.» És a 3-hoz így ír: «A kivált lélek a testi tértől közvetlenül mitsem nyer oly módon,

a többi katolikus hittudóssal a legbizonyosabbnak tartjuk azon véleményét; hogy valóban vannak ilyen helyek, hová a testtől elvált lelkek jutnak, s ahol, ha a tisztítóhelytől eltekintünk, az általános föltámadásig, mikor minden egyes lélek saját testével egyesül, meg is fognak maradni.

46. Ami ezen tartózkodási helyek számát illeti, már említettem, hogy jelenleg *három* van, t. i. a pokol, a tisztítóhely és a mennyország. Az *őszövetségben* szintén három volt, t. i. *pokol tornáca*, *pokol* és *tisztítóhely*; mert akkor az igazak lelkei, ha teljesen tiszták voltak is, nem jutottak a mennyországba, sem Istennek közvetlen szemléletére, hanem a limbusba jutottak. Akkor a mennyországot még bezárták mondták, vagy mint az apostol nevezi (Zsid. 9, 8): a szentek útja még nem volt egyengetve. Az általános ítélet után a lelkek számára csak két tartózkodási hely lesz, t. i. a mennyország a boldogok és a pokol az elkárhozottak számára.¹

47. A lelkek tartózkodási helyeiről szóló tant, amennyire ide tartozik,² három cikkelyben fogjuk adni, t. i.

I. cikkelyben a pokolról;

II. cikkelyben a tisztítóhelyről;

III. cikkelyben a mennyországról szóló tanítást.

I. CIKKELY.

A pokolról.

18. *Infernus* szó a *Szentírásban* néha általában egy föld-N és méret nélküli helyet jelent, hová az ember halála után jut vagy egyedül lelkére nézve, vagy pedig testére és lelkére nézve. *Szorosabban*

mint a testek, melyek saját helyeik által tartatnak fönn. hanem maguk a lelkek annak a tudatnak, hogy ők ilyen helyre küldetnek, örülnek vagy szomorúdnak, s így járul a hely a büntetéshez vagy jutalomhoz.»

¹ Sz. Tamás ama nézetének megfelelőleg, hogy a csupán áteredő bűn állapotában elhunyt kisdemek nem szenvedik az értek büntetését, számukra egy külön megkülönböztetett limbust tételez föl, mely az atyák limbusa alatt van, de a pokolnak részét képezi. V. o. *Gotti*, Theol. schol. tract. de statu animae post hanc vitam, qu. 1. dub. 1. (3. k. 597. s. kov. old.).

² Ama tannak legfőbb tételeit, mely az elők s halottak közötti viszonyra vonatkozik, alább a maga helyén fogjuk adni. L. azt is, mit a külön ítéletről végrehajtásáról fontebb mondtunk.

vétetik azon lakóhelyekről, hová azon lelkek jutnak, melyek nem nyerték el a mennyei boldogságot.¹ *Legszorosabban* pedig jelenti amaz állapotot és helyet, melyben az elkárhozottak örökké bűnhődnek.²

Tevélyek

49. Voltak s vannak, kik a pokol létezését tagadják; így hajdan a legtöbb *pogány* azt állítván, hogy a pokol csak a gonosz

¹ Cat. hsm. Rom. P. 1. c. 6 n. 2

² V. ó. Catechism. Rom. P. 1. c. 6. n. 3, hol ez áll: «Ezen lakhelyek meg sem egyenlők mindnyajan. Van u. i. egy fölötté rossz és sötét börtön, hol az elkárhozottak lelkei orok, kiolthatatlan tűz által gyötörtöttek a rossz szellemekkel együtt, mely egyszersmind gehennának, orvénynak s tulajdonképeni értelemben infernusnak is neveztetik.» V. ó. a német Holle szót illetőleg *Oswald*, Eschatol. 57. old.

Ama kérdés fölött, hol van a pokol, nem egyeznek meg a hittudósok. Nemelyek úgy veltek, hogy a hold fölegében van, mások Mars csillagba helyezték, annak nézetük szerint fölötté heves tüze miatt, mások ismét azt állították, hogy a pokol a napban van. A szentatyák pedig gyakran s sok hittudós is a Szentírás szellemének megfelelőnek mondják ama nézetet, mely szerint a pokol a föld gyomrában van. Sz. Ágoston, De civit. Dei, l. 20. c. 16. M. 41. k. 682. old. (v. ő. u. a. De Gent. ad litt. c. 12 M. 34. k. 481. old.) állítja: «Hogy ezen tűz milyen és a világ vagy dolgok mely részében lesz, azt nézetem szerint senkisék tudja, kivéve azt, kinek az Isten kinyilatkoztatta.» Ezt azonban visszavonva 1. 2. retract. c. 24. M. 32. k. 640. old. így ír: «Nekem úgy tetszik, hogy inkább azt kell tanítanunk, hogy a föld alatt van, mint okadatolni, miért kell azt a föld alatt hinnünk:» u. sz. *Gergely*, Dial. 4. c. 42. M. 77. k. 400. old.: «ezen dologról valamit vakmerően állítani, nincs bátorságom; nemelyek u. i. úgy vélekednek, hogy a pokol a földnek valamely részén lesz: mások ismét azt tartják, hogy a föld alatt»

Suarez, De Angelis, l. 8. c. 16. n. 17. s. kov., alex. sz. *Cyprill*, damasc. sz. *Jánost*, *chrysol.* sz. *Pétert*, sz. *Izidort* azok közé számítja, kik határozottan azt tanították, hogy a pokol a föld gyomrában van. A szentatyák ilyen nyilatkozatait 1. *Troyes* *Prudentius*-nál († 861.) De praedest. contra Scotum Brig. c. 17. M. 115. k. 1297. old. Sz. *Tamás* (tamaszkodva a Szentírás nyilatkozataira, Efez. 4. 9; Zsolt. 85, 13.; Pél. 15, 24.) 4. üst. 44. qu. 3. a. 2.-ben ugyanezen véleményt vallja s ennek megfellelőségét bizonyítja. *Suarez* az i. h. így ír: «hogy a pokol a föld alatt van, nem lehet kétséges, minthogy a szentatyák egyetértőleg mind így értelmezik a Szentírást, mint a mely a poklóról mindig mintegy a látható világnál alantabb levő helyről beszél s azért az odamenetelt is leszállásnak nevezi.» *Lessius*, Perfect. div. l. 13. c. 24.: «Bizonyos, hogy a pokol a föld alatt van. Ez a tudósok, szentek s hívek közös nézete.» *Bannez* (Bautznál, Die Holle, 26. old.) ezen véleményre olyan bizonyosnak állítja, hogy az ellenkezője hitbéli tévedés. E kérdést illetőleg v. ő. sz. *Thomás*, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 97. a. 7.; *Tournely*, i. h. a. 3.; *Gotta*, i. h. (t. 8. 745. old.); *Patuzzi*, De reproborum statu et de sede inferni; *Hantz*, Die Holle 21. s. kov. old.

embereknek a rossz tettektől való visszariasztására kieszelt találomány,¹ hasonlóképen vélekedtek a *sadduceusok* is a *zsidok*nál. A *gnostikusok* közül sokan azt állították, hogy e világ a pokol, s azonkívül nincs más (így a *seleucianok* és *hermianok*). Valóságos, hogy mindazok, kik azt hitték, hogy a lélek a testtel együtt vész el s többé vissza nem tér, a pokol létezését is tagadták. (Az istentagadók, *albigaiak* s mások.) A pokol létezését tagadják a *socinianok*, nemkülönben az újabb *protestánsok*, kik a Szentírás szavait elferdítve, a pokol kemény büntetéseit vagy túlságosan enyhítik vagy teljesen el is vetik.

Meg kell emlékeznünk *Hirscherről* is, aki szerint² a pokol csak az elvetemültek számára létezik, mert azt állítja, hogy egyedül csak ezek jutnak pokolra, a többiek pedig, kik csak gyarlóságból vétkeztek, a másik életben ismét magukba szállnak, malasztot nyerhetnek s üdvözülhetnek.

Vannak s voltak, kik a pokolbeli büntetésekről szóló tantételről tevedtek vagy az által, hogy tagadták azok *örökkévalóságát*,³ mint *Origenes* követői s a *priscillianisták* és több *katholikus*, Ágoston korában, kik azért *miseriordeseknek*, irgalmasoknak nevezettek, hasonlóképen sok *protestáns* s *kálvinista* is, kik a pokolbeli büntetések örökkévalóságát tagadják s így a poklot tisztítóhely-

re változtatják; vagy pedig az által, hogy az egyház által eddigelé nem hivatalosan még ki nem mondott dolgokat illetőleg, pl. a pokol tűzét, helyét stb. illetőleg az igazságtól némiképen eltérnek. Ide tartozik *Origenes*, ki tagadta, hogy a pokol tüze *anyagi*,⁴ hasonlóképen a *kálvinisták* és sok *protestáns*, kik azt állítják, hogy a tűz büntetése nem egyéb a lelkiismeret rettegésénél. *Amalrik*

¹ Mint *Cicero* állítja, De nat. deorum, l. 1., ugyanezt vallotta *Seneca*, Trag. 6. metr. 5., *Plinius*, l. 2. Hist. 65.

² V. ó. *Klentgen*, Theol. der Vorzeit t. 2. tract. 8. n. 296. A *zsidok* mintegy vélekedtek s most is azt állítják, hogy az összes *zsidok*, még ha a legnagyobb bűnösök voltak is, ha csak nem voltak teljesen hitetlenek, egy év múlva (a jobbak már előbb is) megszabadulnak a tisztítóhelyről. Azert a gyermekek elhínyt szüleikert csak 11 hónapig imádkoznak, mert nem szabad tovább élniük, hogy szüleik a leggonoszabbak voltak. V. ő. *Buxtorf*, Synag. 6. c. 1. es. 3.

³ Alább bővebben lesz erről szó.

⁴ Mus *katholikus* szerzőre is akadunk, ki ezen kérdést vagy tagadolag tárgyalja (*Catharinus*) vagy pedig eldöntetlenül hagyja. V. ó. *Petav.*, De angelis l. 1. c. 5. n. 7.; *Cabmet*, in c. 9. s. Marci.

azt állította, hogy a pokol nem jelent bizonyos *helyet*, hanem a gonosz önmagában hordja a poklot azért, hogy a halálos bűnnek tudatával bír. Némely *protestáns Brenz Jánossal* ismét azt tanította, hogy az elkarhozottak helye vagy a pokol mindenütt van s az egész mindenségre kiterjedve, vagy hogy nincs bizonyos helyhez kötve, hanem az Isten tetszése szerint majd ezt, majd ama helyet választja ki, hol a gonoszokat bünteti.¹

A kath. tan.

50. Ezen tévedésekkel szemben a kath. tan ez: *Van pokol, ahol mindazok, akik halálos bűn állapotában elhúynak, a legsúlyosabb büntetésekkel, de nem egyenlő mértékben, bűnhődnek.*

Ezen tételt, hogy a pokolról szóló tant világosan tárgyaljuk, a következő részekre osztjuk:

Van pokol

51. Tétel: *Létezik pokol, hol a gonoszok azonnal az élet után és pedig örökké² bűnhődnek.*

¹ *Hobbes* Tamás is ezt állítja. De civ. christ. c. 38.: «Világosnak látszik tehát, hogy a gonoszok tartózkodási helye nem valami bizonyos hely, hol a gonoszok bűnhődnek, hanem mindenütt büntetésnek neve»

² Minthogy a pokol örökkévalóságáról alább külön és bővebben lesz szó, annak bebizonyítását itt elhagyjuk.

Nem lesz azonban fölösleges legalább néhány szóval ama kérdést is érintenünk vajon a gonoszok *hol* bűnhődnek-e, azaz minden megszakítás és nyereség, minden enyhítés nélkül stb. Mert néhány szentatyja úgy vélekedett, hogy a gonoszoknak is van nehezebb nyugalma, s így *Augustinus* és *Prudentius*, utának nevetet *Bautz*nál, Die Hölle, 200. s köv. old.), úgy látszik maga sz. *Agoston* is ezt állítja (Enchir. a 110 és 112 M. t. 40 283 s köv. old.) Nehány középkorbeli hittudós is a megholtakért való imádság fölött vívatkozván vagy kételkedett vagy azt állította, hogy az elkarhozottakért való imádság folytán legalább némi enyhülésük van (így bizonyos *Præpositius* Theol. sac. 12., *Gilbertus Porretanus*. V. o. sz. *Tamás*nál ki 4. old. 1. q. 2. a. 2.-ben a saját korabeli hittudósok efféle véleményeit jeleníti *Petrus* s más újabb és legújabbkori hittudósok nevetet *alább*, hol kifejtik a katolikus tant. A hittudósok általános véleménye mégis az, hogy a pokol büntetése folytonosak, minden megszakítás és kisebbítés nélkül. Mert a Szent írás azt elvi módon a gazdag akmarozóról szóló történetben említi, hogy nyolc évig nyitesező meg egy csepp vizet sem nyert. *Luk* 16 24. hasonlóképp az *Aj* 20 10. on az elkarhozottakról, alitván: «Gyötörtetett fognak ejlenappal mindörökkön örökké». Ugyanez olvasható majd minden szentatyanál: *77 Ciprian* pl. ad Demetr. a 24 M. t. 4. old. így ír: «Létezik azokat a földi és a mennyi s évek langokkal a tettenetes büntetés s kínjaikban sem nyugalom nem leendő, sem végek nem lesz». Ugyanezt állítja *Alex. Cyrill* is aki elkarhozottak kimondja hogy az elkarhozottak folyton szenvednek, sőt

52. E tétel hitbevágó, amint *XII. Benedeknek* feljebb nevezett constitutiójából, nemkülönben a *II. lyoni* és a *flórenci* zsinathól kitunik. A *hitvallások* közül csak *Athanázéra* hivatkozunk, hol ez áll: «Kik jól cselekedtek, az örök életre mennek; kik pedig rosszat, az örök tűzre. Ez a katolikus hit, melyet ha valaki nem hisz híven és erősen, nem üdvözülhet»

Ez hitbeli

53. Az ó-szövetségben ritkábban van a pokolról szó; de megsemm hiányoznak bizonyítékok. Így *Móz. IV. 16, 33.-ban* *Datan* és *Abironról* mondja: «Es elevenen szállának le pokolba»; hasonlóképp *Dan. 12—2*: «Es sokan... fölébrednek; nemelyek örök életre és nemelyek gyalázatra...» *Judit* könyve pedig 16, 20. s köv. a gonoszokról mondja: «A mindenható Ur bosszút áll rajtok, ílelet napján meglátogatja őket. Mert tüzet ad és férgeseket az ő testökbe, hogy égettessenek és érezzék mindörökké»; és *Sir. 7, 18, 19.* olvasható: «Emlékezzel meg a haragrol, mely nem kényszerít. Igen alázd meg a te lelketet; mert az istentelenek testének büntetése tűz és féreg.»¹

Bizonyíték 1 a Szent rasbo

Nem konyorúl rajtok Több ilyen nyilatkozatot találhatok *Bautz*nál, az i. h. 107. s köv. old., ki sz. *Agostonról* is azt állítja, hogy ahol erről tagadolag nyilatkoztak, csak masok véleményét hozza föl. Ugyanezt vallják a középkor leg kitünőbb hittudósai; sz. *Tamás* pl. P. 3, suppl. qu. 71. a. 5. azt írja: «az előbb említett vélemény (hogy a hívek konyorgása használ az elkarhozottaknak) hogy azok büntetése tehát nem folytonos vakmerő, a szentek állításával szembekezdő és haszontalan, minden tekintely nélküli és észszerűtlen is.» Az ész megelyével is bebizonyíthatjuk ezen vélemény megfelelőségét. Mert mint sz. *Tamás* ugyanezen helyen mondja, az isteni gondviselés a dolgokban mitsem fog elinteztetlenül; a bűn azonban jóvá nem tehető, csak a büntetés által; ezért a büntetés nem szűnhetik meg előbb, míg a bűn nincs kiengesztelve; s ezért, amint a bűn az elkarhozottakban folyton megmarad, úgy büntetések sem fog szűnetelni. Ugyanezen okból a büntetés sem kisebbíthető, ha csak a bűn is nem kisebbül, «miért is, minthogy az elkarhozottak bűne változatlan marad, minem a büntetést könnyebbé tehetne... részint azért, mert az elkarhozottak a pokolban a szeretet köteleken kívül vannak, meynél fogva az elők tettei használhatnak a megholtaknak, részint, mert teljesen elérkeztek nyjok végére árnyékukért elvevén a teljes megkölégítést.» Sőt sz. *Tamás* magának sz. *Agoston* szavaiból bizonyítja, hogy a hívek imája nem használ az elkarhozottaknak s hogy tenet azok abból semmifele enyhülést nem nyernek, midőn konyorással előbb így ír: «Sz. *Agoston* szavaiban már befoglaltatik ez, midőn írja: aki a szeretet által működő hit s annak szentségei nélkül hal meg, hiába lesznek azokért övéik ilyféle szolgálatokat»; de minden elkarhozott ilyen, tehát konyorásunk nem használ az elkarhozottaknak V. ö. *Bautz*, Die Hölle, 107 210 old.

¹ V. o. *Izaiás*-t is 33, 14; 66, 24.

Az újszövetség igen gyakran beszél a pokolról, hogy a bűnösöket a büntől visszamarasztva s bűnbánatra indítsa. Krisztus maga (Mát. 10, 28.) mondja: «Ne féljete azoktól, kik a testet megölik, de a lelket meg nem ölhetik; hanem inkább féljete attól, ki mind a lelket, mind a testet a gehennába veshetheti», hasonlóké (Mark 9, 42. s köv.): «Ha kezded megbotránkoztatni teged, vágd el azt; jobb neked csonkan az életre bemenned, mint két kezded lévén, a gehennába¹ jutnod, a kioltthatatlan tűzre, hol az ő férgök meg nem hal és tűzők el nem alszik» stb. Az *apostolok* szintén tanítják, hogy a pokol büntetései nagyon kemények s azokkal fenyegetik a gonoszokat; pl. Jelen. k. 21, 8.: «A féleneknek pedig és hitetleneknek, az elátkozottaknak és gyilkosoknak, a paraznáknak és varázslóknak, a bálványozóknak és minden hazugoknak az ő részök a tűzzel és kénkövel égő tóban leszen; mi a második halál.»²

2. a szentatyák-
ból

54. Minthogy alább a *szentatyák* több nyilatkozatát idézzük, itt elégséges lesz ez: *Minucius Felix* szerint a keresztények a gonoszok számára örök büntetést hirdetnek s örök tüzet;³ sz. *Hilár* szerint a gonoszok azonnal a halál után a boszuló alvilág hatalmába kerülnek.⁴

¹ Legyen szabad *Jungmann*tól, De Noviss. 25. s köv. old. a következőket átvennünk: «*Gehennának* neveztek egy *Jeruzsálem* közelében fekvő völgyet. Abban egy magas hely volt készítve, melynek neve Tophet (tuphim vagyis tympanum-tól kézi dobok), melyen a bálványozó zsidók fiaikat s lányukat áldoztak Moloch bálványának, azokat megegetvén. Azert Josias, a jambor király, e helyet megfertőztette (II. Reg. 23, 11. s köv.); oda vettetvén a hullakat, szemetet és mindenféle tisztátalan dolgokat, nehogy többé ez irgalmatlan bálványozásnak egyen szentelve vagy szentnek tartassék. Ez úgy látszik, később is szokásban maradt és Kimeni rabbi szerint ott folyton égett a tűz a hullak, csontok és egyéb piszok megegetésére. Innen, a hely borzasztóságától, a kinok s az örökös tűz miatt a gonoszok élete vagy a hely, hol a gonoszok az örök büntetést elszenvedik, *gehennának* neveztetett. Kétségtelen, hogy a *gehennának* ezen jelentése Krisztus Urunk idejében már közönséges és általán ismert volt, mint azt a zsidók legregibb könyvei is bizonyítják. E név származása után azonban *Hinnom* (ie Hinnom) nevét látszik jelenteni, úgy hogy Hinnom lenne neve azon földnek, kie hajlan a völgy volt. Hinnom fiáról szó van Jozsuának, 15, 8.»

² II. Thess. 1. 8. s köv.

³ De Civ. c. 8. és 11. M. t. 3. 269. s 278. old.

⁴ Tört. in Psalm. 2. n. 48. M. 9. k. 290. old. A szentatyák több ily nyilatkozatát, melyekben az alvilág eltorzítását bizonyítják, *Migne*-nél olvasnánk Cursus et Patrum lat., 220. k. 243. old.

55. Maga az *ész* is átlátja ezen nézet megfelelőségét, ha t. i. az Isten tulajdonságait, az ő bölcsességét, szentségét és igazságosságát tekinteli. A böles sajátága azokat, kiket sem a szeretet, sem a jutalom reménye nem készíttet erkölcsös életre, büntetéssel fenyegetni s azzal sujtani. Az Isten pedig végtelen bölcsesség, kit megillet, hogy úgy a remény s szeretet, mint a telelem leghatásosabb indokait jelentse ki. Az Isten igazságosságát pedig ellenkeznie, ha a bűnösöket a legkeményebb büntetéssel nagyon fenyegetné, de azért a bűnbánatot nem tartogat meg nem büntetné. Az Isten szent, szereti a jót, gyűlöli a rosszat; nem lehet tehát közönyös az erény vagy véték iránt; közönyös lenne azonban, ha a gonoszt a túlvilágon semmiféle büntetéssel nem sújtaná; sőt ily elnézéssel még kedvezne a vétéknek. Az Isten igazságos, jutalmazza a jót, bünteti a gonoszt; de hol lenne az igazságosság, ha a bűnösök, kik e földön kedvező sorsnak örvendtek, a másik életben nem nyernének büntetést?¹

S minthogy ez így van, nem csodálkozhatunk, hogy mindenütt az egész földkerekségen, minden nép mindenkor hitte s most is hiszi a túlvilág büntetéseiről szóló tant, melyekkel a gonoszok bünhődnek.²

Felémlítem a vertanúk vallomásait is, kik a pokolra s büntetéseire való emlékezésből merítették erőt, hogy az isteni kegyelem segélyével a kinokat elkerülhessenek s a kísértéseket legyőzhessék. Ilyen nyilatkozatokat I. sz. *Ignác* vertanúnál, ad Eph. n. 16. M. gör. sor. 5. k. 658. old.; In epist. eccles. Smyrn. de marty. 2. *Policarp*, n. 2, M. gör. sor. 5. k. 1031. old.; sz. *Agostonnál*, Enchir. in Ps. 46. M. 36. k. 526. old. Sz. *Domnina*, az őt kínzással fenyegető lydiai börtönosznak így válaszolt: «Hogy az örök tüzet s az örök kinokat elkerüljem, tisztelom az Istent s az ő Krisztusát, ki az eget s a földet teremtette.» Ehhez hasonlókat találunk sz. *Julius*, sz. *Feleicitas* és fiainak sz. *Maxim*, sz. *Patritius*, *Agapris*, *Chionia*, *Irenis*, *Tarachus* és *Probus* esettörténetében. V. ö. *Ruinart*, Acta martyrum és a *hollandisták*át. V. ö. *Migne*, Curs. Theol. 7. k. 15. 21. s köv. old.

¹ *Aramyszáji* sz. *János*, Hom. 6. in Epist. ad Philipp. n. 6. M. gör. sor. 112. k. 228. old. így ír: «Az Isten igazságos; ezt mindnyájan valljuk, a görögök, a zsidók, az eretnekek ép úgy mint a keresztények. Amde azért sokan talnak el büntetlenül, kik vétkeztek; sokan, kik erényesen éltek, csak bizonyítvány nyomor elviselése után halnak el. Ha tehát az Isten igazságos, hol fogja ezeket jutalmazni, amazokat pedig büntetni, ha nincs pokol, ha nincs földalatti büntetés?»

² *Jungmann*, De Noviss. 29. old. így ír: «Úgy az ókori görögök, rómaiak, perzsák, indok, kínaiak és a kelet többi népei, valamint az északi Európában lakott barbár és pogány nemzetek, nemkülönben Afrika mező- és láthatatlan vad neptörzse és a mohamedánok különféle sectái, szintugy Amerika

A pokol büntetésében
miben
állanak

56. Tétel. *A pokol büntetése a legfőbb jótól s azon javaktól való megfosztásban áll, melyek a legfőbb jónak az égben való élvezésével összefüggnek (ezt a hittudósok közönségesen a veszteség büntetésének nevezik) s azon büntetésekből, melyekkel az Isten tényleg sújtja a gonosz, s melyek ezt a legborzasztóbb fájdalommal s szomorúsággal illetik. (Ezt a hittudósok az érzék büntetésének¹ nevezik.)*

es Ausztráliának újabb időben fölfödözött bennszülöttei mind egytől egyig amint megengedtek, hogy e mulandó élet után következik egy másik, úgy azt is vallották és vallják, hogy a gonoszokra ott büntetés vár» V. ö. Keel, De inferni, § 2., Hettinger, Apol. t. 2. P. 2. 316. old.

Ezt már rég mondotta sz. Ágoston, midőn e Genesi ad lit. 1, 12. c. 33. M. 34 k. 481. old. így ír: «A szentíratoktól, melyeknek e dologban egyedül adhatunk hitelt, nem kell eltérnünk. Habár kimutathatnók, hogy a pogányok bölcsei is legkevésbé sem kételkedtek az alvilág lényegét illetőleg, mely ez élet után várakozik a holtak lelkeire»

¹ Veszteség büntetésének nevezzük sz. Tamás szerint, in 2 dist. 37. qu. 3. a. 1, mert Isten az okozója, nem ugyan az által, hogy valamit tesz, hanem inkább az által, hogy nem tesz. Az ugyanis, akivel az Isten malasztjat nem közli, Isten malasztja nélkül szűkölkodik. Van érzék büntetése, mely bizonyos cselekvés által származik, s annak szerzője az Isten s pedig az által, hogy valamit tesz. V. ö. Suarez is, De Angelis l. 8. c. 4. a. 7.; Bautz, Holle, 70. old.

A veszteség büntetése abban áll, hogy a gonoszok Istennek boldogító szemléteiből s Krisztus társaságából ki vannak zárva s hogy egyszersmind meg vannak fosztva a test és lélek mindama tökéletességeitől s javaitól, melyek a legfőbb jónak hírával össze vannak kötve. Értelmük sem lesz tévmentes s tudatlanságuk sem szűnik meg; valamint akaratjuk sem erősödik meg az igazi jóban; és Istennel, végcéljukkal nem fognak egyesülni. Ki lesznek zárva az angyalok és szentek társaságából, ki az emberi kényorülethől is, meg lesznek fosztva a dicsőségtől, a boldogító szeretet és oromtól, valamint mindama javaktól, melyek az égi lakóknak úgy testileg, mint lelkileg boldog állapotát képezik. Legyen szabad Lessiusnak a veszteség büntetéséről szóló szavait idéznünk (Divin. perfect. I. 13. c. 29. n. 203 s köv.). Habár nemely, e helyütt felsorolt büntetés csak a feltámasztás után vár a gonoszokra, mikor testük már egyesült a lélekkel, megsemmiesz felesleges már itt felsorolni valamennyit. Szavai ezek: «A veszteség büntetése ötféle veszteséget foglal magában, a jónak ötféle neve szerint. Az első a mennyi hazának, vagyis ama ragyogó, gyönyörű, minden jóval, gyönyörrel bővelkedő helynek elvesztése, mely arannyal, drágakővel becsesebb, melynek keleme arnyekba helyezi a nap és csillagok szépséget. . . a második az ezernyi ezer angyal és boldog ember társaságából s oly kedves köréből való kizárás, kiket szemlenni, kik között forgolodni, ha mindjárt csak szolgá gyanant is, már nagyobb boldogság lenne, mint e világ összes koronáinak s javainak birtoka. . . A harmadik veszteség ama legkellemesebb látványtól való megfosztás, melyben a boldogok mindnyájan részeshetnek, szemlélve az összes természetes

57. Tételünket ugyan egyes részeiben az egyház hitágazatlag meg nem mondotta ki, hanem azért a Szentírás és hagyomány bizonyítékai folytán a legbizonyosabb

dolgok szépséget s a világ egész szerkezetét s azon fölül az összes és egyes boldogok dicsőségét. . . az elkarhozottak ily látványtól meg lesznek fosztva s ezért sem a teremtetett dolgok szépséget nem szemlélhetik tisztán, sem azokból örömet nem merithetnek, csak szomorúságot, mint az ördögök, habár a természetes rend összes teremtetett dolgait valamiképpen ismerik is, abban meg sem gyönyörködnek. Ennek kétféle oka van. Az egyik, mivel az örök karhozat miatt olyannyira szomorkodnak, hogy minden vigasz, melyet a teremtetett dolgok szépségből merithetnének, elenyészik, semmivé torpül. A második, minthogy az Isten mindenekfölött gyűlölik, gyűlölik az ő műveit is, s azok szépségét megvetik. . . S ezen két ok érvényes az elkarhozott embereknél is. A negyedik veszteség a dicsőség fénytől való megfosztás és következőleg a boldogító látás, szeretet és örömtől való megfosztás. És ezen veszteség mint végtelen, a legnagyobb valamennyi között, minthogy végtelen jónak elvesztése. . . Az ötödik veszteség a test dicsőségétől való megfosztás. Ezen veszteség folyton szemek előtt fog lebegni, örökre arra gondolnak s emiatt megmérhetetlen szomorúság fogja őket ellepni. Történik ez pedig részint a természet ama osztonel fogva, mely szerint, ha valaki súlyos kárt szenved, örökre arra gondol s másra nem is gondolhat; részint pedig leginkább azért, mert az Isten az elkarhozottak elmejét mindig arra fogja irányítani, úgy hogy örökre arra gondolnak, azt szemlél, hogy azért szűnet nélkül szomorkodjanak»

Az érzék büntetését nem azért nevezzük így, mert mindig az érzeket érinti, ami az ördögökénél nem is lenne lehetséges, minthogy érzekeik egyáltalán nincsenek, valamint a testtől elvált lelkeknél sem, melyek az érző tehetsége gyökerben bírják ugyan, de ténylegesség nélkül. Hanem azért nevezzük érzék büntetésének, ellentétben a veszteség büntetésével, mert, mint már említettem, Istennek tényleges cselekvéséből származik. Ezzel azonban legkevésbé sem tagadjuk, hogy ezen úgynevezett érzéki büntetések a leghevesebb fájdalmakat okozk, melyek az ördögökre nézve mindig értelmek, s azok is maradnak, az elkarhozottakra nézve pedig mindaddig azok, míg testükkel egyesülnek. Ha a hittudósok ezen büntetést az általános feltámasztás előtt neha érzéknek (sensibilis) mondják, ez onnan van, minthogy érzéki testtől származik, mely miatt az elkarhozottak fájdalmát, nyomorúságot érznek. Suarez az 1 h. c. 12. n. 1. így ír: «Nem azért nevezzük érzék büntetésének, mintha az érzek vagy az érzekeles tehetségek azt érzékileg érznek, hanem azért, mert az egy érzéki testtől származik, mely oka ezen büntetésnek.» Az érzék büntetése ugyanazon Lessius szerint ötféle kínt (afflictio) foglal magában. «Az első magából a helyből származik, mely fölötte mély és sötét, az egtől, honnan az alantas dolgokra minden kellenem sugárzik. a leg távolabb leven, minden rettegéssel, nyomorral és szomorúsággal tele. . . a második kínt az ördögök és a többi elkarhozottak örökös társaságából származik; valamint ugyanis az egyes boldogoknak kiváló örömet okoz s kimondhatatlan élvezetet nyújt, hogy a többi boldogokkal a legbarátságosabban közlekedhetik, úgy viszont az elkarhozottaknak a többi elkarhozott társasága és

I. 20. 1. k. 1. a
Szer. (174. b.)

58. A *vesztesség* büntetését, t. i. a mennyországnak, az Isten boldogító szemlélésének s az azzal összekötött javak elvesztését maga *Krisztus* is jelzi ezen szavakkal: ¹ «Távozzatok tőlem, átkozottak»; nemkülönben, midőn mondja, ² hogy azt, aki menyegzős ruha nélkül jött a lakomára, a külső sötétségre vettetik, és az *apostol* így ír: ³ «Nem tudjatok-e, hogy a hamisak nem fogják birni az Isten országát (azaz az örök boldogságot)? Ne csaljátok meg magatokat. Sem a paráznák . . . nem fogják birni az Isten

jelenlőte elképzelhetetlen szomorúságot és kint okoz . . . Minthogy valamennyien kölcsönösen gyűlölik egymást, mint az Istennek az ő hasonlatosságára alkotott teremtenyieit Valamint ugyanis az Istent mindenekfelett gyűlölik, úgy gyűlölik mindazt, ami az Istené, amennyiben abban az ő nagysága, hatalma, bozesség, igazságossága vagy más tökéletessége tükröződik vissza . . . a harmadik ktn. s ez a legnagyobb, a *kenes tűztől származik* . . . a *negyedik lesz az összes érzékeknek saját tárgyai által okozott kínya*. Valamint ugyanis amazokban (a szentekben) a dicsőség és öröm nagyságának, mely értelmükben leendő, megfelel testi és érzéki boldogságuk nagysága, úgy az elkárhozottakban is a felsőbb részben levő nyomor nagyságának meg fog felelni testi és érzéki részük nyomora . . . az *ötödik kint a szüntelen kínzó féreg okozza* . . . Többen ezen féreg alatt a mardosó lelkiismeretet értik (s helyesen) Ezen tudat két gondolatból fog állani, melyek szüntelen, férgek gyanánt, lesznek emlékezetükben, s azt kínozzák. Az egyik, hogy saját hibájuk folytán lettek az örök s legfőbb javaktól megfosztva, melyeket könnyű szerrel elnyerhettek volna. A második, hogy örök kínokra vannak kárhoztatva, melyeket könnyen kikerülhettek volna. Innen kettős szomorúságuk lesz, mely szívüket féreg gyanánt, mérhetetlen keserűséggel fogja mardosni . . . És ezen féregből származik aztán a kétségbeesés is, a kétségbeesésből düh és gyűlölet Isten s minden ellen, ami az Istené, onmaguk s az összes elkárhozottak ellen; a gyűlöletből káromlás és átkozódás. A kétségbeesést illetőleg világos a dolog. Mert az által, hogy teljes bizonyossággal megtudják, hogy büntetésük örökké fog tartani, azt pedig a bíró ítélete, melyet ők tisztán meg fognak tudni s érteni, magában foglalja, szükségké kétségbeesnek s a lélek minden jóindulatát elvesztik . . . A gyűlölet onnan származik, hogy folyton gondolnak büntetésükre, melyről tudják, hogy Istentől nyertek. S azért őt, mint összes kínjuk szerzőjét a legnagyobb rossznak tekintik; s azért mindenek felett gyűlölik s ő miatta mindazt, ami csak valamiképp hozzá tartozik. És habár tudják, hogy az Isten őket a legigazságosabban büntette, azért meg sem szenvedik azt békétlenséggel, mert gyűlölik az igazságosságot, melynek törvényei szerint, mint tudják, oly nagy rosszal lettek sújtva. Lásd, mit mond *Bonaventura* ezen *érezék* büntetéséről Serm. 2. in Sexag. edit. Vives, 13. k. 126. old.: «Piam, ne vess rosszat az igazságtalanság barázdájában, és nem fogod azt hetszeresen aratni, t. i. a pokolban, ahol *hétféle* büntetés van: tűz, féreg, bűz, füst, sötétség, bilincs, hideg.»

¹ *Maté* 25. 41

² *Maté* 22. 12. s köv.

³ *I. Kór.* 8, 9. s köv.

országát»; és ismét: ¹ «Kik (nem engedelmeskedvén az evangéliumnak) megbüntettetnek örök veszedelemmel, az Úr szinétől és az ő erejének dicsőségétől.» Az *érezék* büntetését a Szentírás mind-maga kifejezéseiben látjuk, hol a poklot *gehenna tűzének*, ² *kínok helyének*, ³ *örök kínoknak*, ⁴ *külső sötétségnek* és *fogak csikorgatásának*, ⁵ *tűzzel és kénnel égő tónak* nevezi stb., vagy ahol az *el nem haló féregről* ⁶ beszél. Ezen kifejezések jelzik, hogy az érzék büntetésével az Isten tényleg és egyenesen a bűn megboszulására sujt; valamint azt is, hogy azok magából a gonoszok állapotából is származnak.

59. A szentatyák a híveknek a vétectől való elrettentésére ^{2. a szentatyák-ból} gyakran beszélnek az érzékek büntetéséről, különösen a pokol tűzéről, mint azonnal be fogjuk bizonyítani. Emltik a lelkiismeretnek az elkövetett vétkek miatti mardosását, ⁸ a szegyet és zavart ⁹ s több ilyen büntetést. Különösen pedig említik a *vesztesség* büntetését s az Isten szemléletétől, a Krisztus és az angyalok

¹ *II. Tessz* II 1, 9

² *Maté* 5. 22

³ *I. k.* 16. 28

⁴ *Maté* 25. 4

⁵ *Maté* 25. 30

Mark 9. 43

⁶ *Pl. a lelkiismeret mardosása*. hasonlóképp szegyet és zavarodás, melyet (az általános ítéletre való tekintettel ugyan) élénken fest Bol. s. 5. 1 s köv. old.: «Akkor az igazak nagy állhatatossággal fognak állani azok ellenebe, kik őket nyomorgattak és kik elvettek munkáikat. Ezt látván, megháborodnak bizonyu félelemmel, . . . fohászokva: Ezek azok, kiket valaha nevetségnek tartottunk és szidálommal illettünk. Mi, baगतagok, az ő életüket boldonságnak állítók és végüket tisztelet nélkülülnek. Íme, mint számláltatnak az Isten fiái közé és a szentek között az ő sorsuk.»

⁸ *Origenes*, De principiis I. 2 c. 10, n. 4. M. gor. sor 11. k. 237. old. így ír: «Minthogy az esz maga, vagy a lelkiismeret isteni erő közreműködése folytán mindenre visszaemlékezik, úgy arról, miknek jelet s alakját, midőn vétkezett, onmagában kifejezte, valamint egyes gonosztetteinek története, melyeket vagy rútul és gyalázatosan, vagy pedig gonoszul is elkövetett, folyton szeméi előtt azért akkor magát a lelkiismeretet saját osztokei izgatják és gyöttrik és ononmagának lesz vádlója és tanúja. . . Miből megérthetjük, hogy a lélek lenyegére nézve a vétkek rossz kívánságaiból is származnak kínok.»

⁹ Sz. *Éjrem*, Orat. de futuro iudicio, *Fejér Györgynél*, Inst. Dogm. 7 k. 189 old. azt írja: «A sötétségnél és ama végső tűznél is rettenetesebb lesz a szegyet és zavart, melyben a vétkezők örökké lesznek, folyton szeméik előtt látva a testükben elkövetett vétkek nyomait.»

társaságától való megfosztatást stb. Elég lesz *aranyszájú sz. Jánosra* hivatkoznunk, ki így ír: ¹ «Valóban sokan vannak, kik balhiedelmükben csak a pokoltól kívánnak szabadulni: én pedig úgy hiszem, hogy a pokolnál sokkal súlyosabb büntetés az, el nem nyerni azon boldogságot, s azt vélem, hogy annak, ki azt el nem nyerte, nem annyira a pokol bajai miatt kell szomorkodnia, mint inkább a mennyország elvesztése fölött: mert ez a legborzasztóbb kín és fájdalom . . . avagy ne tartsuk-e legsúlyosabb büntetésnek, ha nem leszünk az őt körülvevő társaságban, hanem azt gondoljuk-e, hogy elég, ha a poklot elkerültük? Van-e ilyen gondolkodású léleknel valami nyomorultabb?»

8 az észből

60. Az ész e nézet igazságát így bizonyítja: minthogy a bűnnél két tényező szerepel, az Istentől való szabad akaratból történt elfordulás és a teremtményekhez való fordulás, melyeket a vétkező az Istennek eléje helyez, teljesen megfelelőnek látszik, hogy ne is bocsáttassék soha az Isten színe elé, s hogy a teremtmények részéről se tapasztaljon kinnál egyebet.² Teljesen igazságos, kik ez életben a sötétséget inkább szerették a világosságnál, maradjanak sötétségben, és akik sötétségben éltek, legyenek is körülvéve a sötétség által. Mi köze a világosságnak a sötétség-

¹ Ad Theodorum, laps 1. n. 12. V. gör. sor. 47. k. 292. s. köv. old. Sz. Ágoston, Enchir. c. 112. M. 47. k. 285. old. azt mondja: «Az Isten országát elveszteni, Isten városából száműzetni, az Isten életétől megfosztatni, az Isten édességének oly nagy mennyiséget nélkülözni, melyet elrejtett az őt felők előtt, de megad a benne bízóknak, oly nagy büntetés, hogy hozzá kepest semmivé tőrtül minden ismeretes kín, ha meg annyi századig tart is, mivel amaz örök kín»

² Sz. Tamás, Compend. theol. 179. így ír: «A szent lelkek boldogsága tisztán szellemi javakból fog állani, az elkárhozott lelkek büntetése azonban a feltámasztás előtt nem fog tisztán szellemi rosszból állani, mint nemelyek gondolták, hanem azok egyszersmind testi büntetést is nyernek. Ezen küönbségnek oka abban rejlik, mert a szentek lelkei, míg a világon testeikkel egyesülve voltak, rendjüket megtartották, testi dolgoknak magukat alá nem vetve, hanem csupán az Istennek, kinek elvezésében áll egész boldogságuk, nem pedig valami testi jóban; a gonoszok lelkei pedig, az istenieket és szellemieket megvetve, testi dolgoknak vetették alá magukat. Miből következik, hogy nemcsak a szellemi javaktól való megfosztás által kell bűnhődnök, hanem egyszersmind az által is, hogy testi dolgoknak vettettek alá. S azért, ha a Szentírásban találunk oly helyet, mely a szent lelkeknek testi javakat ígér jutalmul, azt kepletesen kell értelmeznünk . . . azokat pedig, melyek az elkárhozottak lelkeinek testi büntetéseket jelentenek, t. i. hogy a pokol tüze fogja őket gyötörni, szösz szerint kell értendünk» V. b. ugyanannak, Contra Gent. 1. n. c. 14.; Summ. Theol. Suppl. t. n. qu. 97. a. 5.

hez? Igazságos, hogy a szentek az iránt ne érezzenek könyörületet, akit a tiszta önzés vezérelt

61. A különféle *érzékbüntetések* között kitűnik a *tűz*, melyről ^{A pokol tüzeről.} külön kell beszélnünk s kutatnunk, vajjon az csak képletes-e, amely t. i. a lelkiismeret benső mardosását az elkárhozottak szomorúságát és teljes kétségbeesését, nem különben az Isten haragját jelenti, mely az elkárhozottakat sújtja s az Isten bosszújában nyilvánul; vagy pedig, hogy igazi, valódi s tulajdonképeni e?

62. Tétel: *A pokol tüze nem képletes, hanem valódi és tulajdonképen vett.*

63. Valódinak s tulajdonkép vettnek mondom, úgy hogy az valami való és külső tényező, mely nemcsak képzeletben, de valóságban is létezik és eszközölő ok, melylyel az Isten a gonoszokat bünteti, s amelynek egyrészt a földi tűzhöz hasonló s pedig tényleg égető és kínzó hatása van; de másrészt ismét különbözik tőle; a földi tűz ugyanis világít, míg a pokol tüze roppant sötétséget okoz; ¹ amaz égve részekre választ s megemészt, ez pedig gyötör és éget, de mégsem semmisít meg; ² — a földi tűz csak a test által hathat a lélekre, a pokol tüze azonban közvetlenül kínozza és gyötöri a lelket; azt emberi erő kisebbitetheti, sőt el is olthatja, ez minden kísérlettel dacol, mert Isten ereje tartja fenn.³

¹ Szt. Vazul, in Psalm. 28. n. 6. M. gör. sor. 29. k. 298. old. így ír: «Vagyis sokkal bámulatramóltóbb a tűz természetének megváltoztatása, mint a Voröstenger két részre választása. S az Isten szava mégis megváltoztatja (szétbontja) a természetnél fogva folytonos és összefüggő tüzet. Habár tehát a tűz emberi felfogás szerint szétválaszthatatlannak s egynek látszik is, Isten parancsára mégis megváltozik s részeire oszlik. Azt hiszem, hogy az ördögnek s angyalainak büntetésére rendelt tüzet következőkép fogja az Isten szava felbontani: mint a tűzben kétféle képesség van, melyek egyike éget, második pedig világít, a tűznek keménysége az kínozereje azok számára lesz föntartva, kik az örök tűzre vannak kárhoztatva, annak fénye s világa pedig az örök életet elnyerteket fogja gyönyörködtetni. Az Isten tehát úgy fogja a tűz lángját szétbontani s megváltoztatni, hogy a pokol tüze sötét lesz, míg az örök világosság nemkülözi majd az igazságos képességet» V. o. sz. Tamást is, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 97. a. 4.

² Lactantius, Div. inst. 1. 7. c. 21. M. 6. k. 802. old. így ír: «Ugyanazon isteni tűz tehát ugyanazon erejével s képességgel égeti, de helyre is állítja a gonoszokat s amennyit a testekből elemeszt, ugyanannyit vissza is ad, úgy hogy önönmagat örökre táplálja.»

³ Lactantius, az i. h. M. 6. k. 801. old. «Ennek természete különbözik a mi földi tűzunktól, amely kialszik ha nem tápláljuk. De amaz isteni önma-

Ez a hittudósok
általános véle-
ménye

Bizonyítjuk 1. a
Szentírásból

64. E tétel ugyan nem hitbevágó, miután az egyház még nem nyilatkozott ez iránt határozottan; de mégis ez a hittudósok és hívók általános véleménye, úgy hogy vakmerőség volna azt tagadni.

65. A *Szentírásnak* úgy ó- mind új-szövetségében számtalan oly helyre akadunk, ahol azt állítja, hogy a gonoszok tűzre vettettek,¹ de sehol sem jelzi, hogy e tüzet *képletesen* kellene értenünk. A magyarázatban szabályai szerint pedig a betűszerinti értelemből nem szabad eltérnünk, hacsak valami ok azt nem kívánja vagy parancsolja. Az pedig, hogy nehéz megmagyarázni, mikép gyötörheti a szellemet a tűz, ilyen ok gyanánt nem szolgálhat, minthogy a pokol létezése a kinyilatkoztatott igazságok közé tartozik; melyek közül pedig igen sokat nem foghatunk fel emberi értelmünkkel. Ellenkezőleg több ok kívánja, hogy e szót betűszerinti értelmében vegyük, a) annak gyakori ismétlése s pedig b) a beszéd minden nemében, úgy költői, mint a társalgási, hittudományi s történelmi előadásban, sőt még magának a bírónak ítéletében is.² Azon szó pedig, mely mindig s mindenütt használatos, nem szokott képletes lenni; annál kevésbbé szokta a bíró a büntetést, melyet valakire szab, képletesen kifejezni; s ami különösen Krisztus ama szavait (Máté 25. 41.) illeti,

gától el s örökre tart minden táplálék nélkül) ... és nyssai sz. *Gergely*. Orat. catech. c. 40. M. gör sor. 44. k. 103. és 106. old.: «Midőn tüzről (a pokolbeli) halasz, tudod, hogy olyant kell értened, mely a mienktől abban különbözik, hogy van benne valami, mi a mienkben nincs. Mert azt el nem oltathod, míg ezt sokféleképp lehet eloltani; nagy pedig a különbség a között, melyet elolthatsz, s a között, mely semmi emberi erő által el nem oltatható.» Ezen tűz természetere vonatkozálag lásd alább Sect. 3. c. 2. a. 5. végén.

¹ Az ó-szövetséget illetőleg l. *Zschokke*, Theol. der Profeten, 615. s. kov. old., az új szövetségre vonatkozálag pedig *Bautz*, Holle, 101. s. kov. old.

² Máté 25. 41.: «Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, mely az ordögnek s angyalainak készítettett.»

Ellenvetik ugyan, hogy a *Szentírás* *féreg*ről is szól, s azt közönségesen képletesen s nem betű szerint értelmezik. Tehát Tagadjuk azonban az egyenlőséget. E szó *féreg* ugyanis csak ritkán fordul elő a *Szentírásban* s maga Krisztus Urunk is csak egyetlenegy beszédében említi, míg a *tüzet* számtalanszor ismerti. Vegtöre is, ha némi ketelyünk maradna, azt a *szentírásfejtető* hagyományból kellene eloszlatnunk, a fergőt azonban csak kevesen veszik betűszerint, a tüzet majd mindnyájan; s ugyiszólva senki sem zárja ki tisztán s határozottan a tűz tulajdonképen értelmezését.

A *féreg* alatt tobban a lelkiismeret mardosását értik. V. o. *Lessius*, De perfect. 1. 13. c. 1.

azok ama büntetést jelentik, melyet az örök Bíró az általános ítélet *ama kiváló fontosságú pillanatában* az elkárhozottakra mér. A bíró által kirótt büntetés pedig tényleges büntetés, helytelenül értelmeznök tehát, ha a lelkiismeret mardosására és az isteni bosszura értenők.

66. Állításunkat világosabbá teszik a *szentatyák* nyilatko-² zatai. Azok ugyanis, mint már fönnebb jeleztem, a pokolbeli tüzet gyakran hasonlítják össze a föld tüzével s a kettő közötti különbséget nem abban találják, hogy az egyik valódi tűz, míg a másik képletes, hanem abban, hogy amaz elolthato, ez pedig nem; az világít, ez nem; hogy az megemeszt megöl, míg ez épen nem. A fönnebb idézett nyilatkozatokhoz még lesz még N. sz. *Gergelyét* csatolnunk, ki így szól:¹ «Ha tehát az ördög s angyalai, habár anyagtalannak, mégis testi tüztől szenvednek, mi csodálatos lehet abban, hogy a lélek, mielőtt még testével egyesülne, képes legyen testi fájdalmakat szenvedni?» Hogy a *szentatyák* mint vélekednek e dolog felől, abból látható, hogy mint sz. *Gergelynek* most idézett szavaiból is kitűnik — olvasd azt is, ami e szavakat közvetlenül megelőzi, ugyanannál — csodálkoznak azon, mikép gyötörheti a testi tűz a tiszta szellemeket; s hogy *Origenest*, ki a testi tüzet tagadta, e miatt rendreutasították.

¹ Dial. IV. 29. M. 77. k. 368. old. A *szentatyák* több ilyen nyilatkozata összegyűjtve található *Suar* 1. 1. c. 12. n. s. kov. *Petan*. De Angel. 1. 3. c. 5.; *Patuzzi*, De fut. impiorum statu, 1. 2.; *Passaglia*, De igne inferni non metaphorico; *Katholik*, anni 1878. II. fascic. 5. — A *vértanúk* eldobott dologra vonatkozó bizonyítékokat összegyűjtötte Dr. *Heuse* (Katholik, 1. c. fascic. 6. 592. s. kov. old.). V. ö. *Bautz*, Holle, 104. s. kov. old.

Nem tagadom, hivatkoznak *szentatyákra*, kik a pokol tüze *képletes* értelmezése mellett nyilatkoztak. Sz. *Ambrosius* in Luc. 1. 7. n. 205. — M. 15. k. p. 1754. pl. a pokol tüze alatt a vétkek miatti nyomorúságot érti, s a pokol büntetését, mely a halál után roppant éles s fájdalmas lesz. *Damaskus* sz. *János* pedig, De fide orthod. 1. 4. c. ult. M. gör sor. 94. k. 1227. old. azt állítja, hogy a pokol tüze nem anyagi. Sz. *Agoston* pedig Civ. Dei. 1. 20. c. 16. M. 41. k. 682. old. így szól: «Hogy ezen tűz milyen, s hogy a világ varázslatai mely részében lesz, úgy hiszem senkisé nem tudja, hacsak az nem, kinek a *Szentlélek* azt kinyilatkoztatta.» Mindazonáltal ezek is másutt nem egyszer kedvoznak a *szentatyák* s hívők általános véleményének; sőt felhozott szavaik a poklóból minden kétségen kívül az igazi tüzet. Különösen mi *Agoston* illeti, mar több nyilatkozatát idéztük, melyben nevezetűnket osztja. *Katholik*, 1875. II. 581. s. kov. old.; *Bautz*, Holle, 99. s. kov. old.

a hagyományból.

Hogy a pokol tüze valódi s tulajdonképeni, kitűnik a *közép-szajkor hittudósainak* irataiból is. *Szentviktori Hugónál*¹ olvassuk: «a sz. ékesszólás tekintélye s a kath. igazság tanúsága a legigazabban bizonyítja, hogy a lelkeket már testükkel való egyesülésük előtt is testi s anyagi tűz győtri». *Petavius* így ír:² «Ama nézetet, hogy a pokol tüze testi s anyagi, melylyel mindketten (az ördögök s elkabozott lelkek gyötörtetnek, manap az összes hittudósok, sőt a hívek is közösen vallják.»

Nem habozom *Suarez*szel s több más nagytekintélyű hittudóssal azt állítani, hogy nemcsak a scholastikus tudósok, hanem a kath. egyház *hívei* is megegyeznek ezen véleményt illetőleg.³

67. Az ész nézetünk igazságát ugyan önmagából nem bizonyíthatja be; minthogy a pokol büntetésének minősége az Isten szabad akaratától függ, melyet egyedül az isteni kinyilatkoztatásból ismerhetünk meg; továbbá képtelen határozottan okát adni, miért választotta az Isten a többikínok mellé különösen a tüzet, melyben a gonoszoknak vétkeikert szenvedniök kell. Azt azonban bebizonyíthatja, hogy abban, hogy a lelkek valódi és tulajdonképeni tűz által gyötörtetnek semmi lehetetlen nincs.

¹ De Sacram. II. 16.

² De Angel. III. 5. Ugyanez olvasható *Bellarmin*-nál, De Purgat. II. 16.

Suarez, De Angel. VIII. 12. 9. így szól: «Bizonyos és általános az a vélemény, hogy ama tűz, mely az ördög s angyalai számára készült, hogy abban gyötörtessenek, valóban s igazan anyagi tűz.»

³ A *monumentális* theológiából, vagyis a katakombák kepeiből és folirataiból is szerettem volna e dolgot illetőleg néhány bizonyítékot felhozni. De regészeti könyveimben mitsem találtam ez igazságot illetőleg, sőt még a pokol létezése mellett szóló bizonyítékra sem akadhattam. A katakombákban maiban melyekben személyesen voltam, sem találtam semmiféle nyomot. Ami esodálkosnak tetszik, minthogy a Sz. Atina számtalanszor a legutazottabbban hangoztatja e két igazságot; minthogy továbbá a szentatyák, s pedig a legregtebbek, gyakran sürgetik ez igazságokat, s végtére a későbbi századokban s mai napig is számtalan e dolgot ábrázoló képet találhatunk templomainkban. Azonban nem fogunk többé esodálkozni, ha megfontoljuk, hogy amaz időkben, midőn a keresztények egyrészt számtalan veszélynek, kemény üldöztetésnek és kínzásoknak stb. voltak kitéve, másrészt pedig még sokkal nagyobb szeretettel viselték a hitet s sokkal nagyobb buzgalommal igyekeztek Krisztus őszves parancsait megtartani, mint mi, nem volt szükség őket a pokol fenyegetésére hivatkozni, hanem megtartani a hitet s a reményüket eleazteni, az igert jutalomnak szemek elé állításával, mely mindig megmarad.

68. *Ellenvetik*, lehetetlen, hogy valami anyagi, milyen a pokol tüze, tulajdonképeni értelmében veve, tiszta szellemre hasson; tehát. Erre azt *feleljük*: A tűz, egyedül természeténél fogva, nem képes tiszta szellemre hatni; de képes, mint az isteni hatalom eszköze. Valamely dolog, mint eszközi ok, oly eredményt képes előidézni, amely saját természetes képességét messze túlhaladja. Ugyan kérdem, mi akadályozná azt, hogy a tűz, ha Istennek úgy tetszik, közvetlenül hasson a szellemre, amint testünk közvetlenül hat a lélekre? Tehát el kell fogadnunk, hogy úgy az ördögök, mint a lelkek, a tűz által közvetlenül gyötörtetők.¹

¹ *Lessius*, Div. perf. 1. 13. c. 30. így ír: «Ha a tűz a hó által, a test közvetítése folytán, természetesen képes az ember szellemére hatni, miért ne hathatna ugyanazon tűz, mint az Isten eszköze ugyanazon szellemre a test minden közvetítése nélkül? Mert a test csupan csak közvetítő, mely által a hó közvetlenül közöltetik a szellemmel és annak jelenletet az érzékelés tehetése által érz. Az Isten azonban nem szorul közvetítőre, hanem könnyen pótolhatja a közvetítő hiányát» — Megjegyzendő azonban, habár az érzékelés képessége a lélekben a halál után tehetsegileg meg is marad, ezen tehetseg meg sem működik s azért a lelket a pokolbeli tűz nem érinti érzékileg. (Igy sz. *Tamás*, Suppl. P. 3. n. qu. 79. a 1. 2.)

A módot, melyen, vagy az okot illetőleg, mely miatt a testtől elvált leles ama tűz által gyötörtetők, nem egyeznek meg teljesen a szentatyák és hittudósok. Elismerik, hogy az titok s nagyon el van előttünk rejtve, minthogy sem a kinyilatkoztatás nem ismertette meg a módot, mikép hat a tűz a szellemre, sem emberi értelmünk azt belátni nem képes. Sz. *Agoston*, Civ. Dei, 1. 21. c. 10. M. 41. k. 724. old. azt mondja, hogy az «esodálatos módon történik ugyan, de megis igazán történik» s arra int, hogy e dolgot ne igen kutassuk s ne nagyon vitassuk. Sz. *Tamás* az i. h. qu. 70. a. 3. több hittudós ebbeli nézetet sorolja föl, midőn többi között így ír: «Nemeynk azt mondja, hogy az, ha a lelek a tüztől szenved, nem egyéb, mint magának a tűznek látása» Mások úgy vélekedtek, hogy habár az anyagi tűz a lelket föl nem egetheti, a lelek azt megis ártalmasnak kezeli és ezen képzelet felelemmel és fájdalommal tölti el hogy teljesesedjek rajta az írás szava: «ott remegtek felelemmel, hol nem volt felelem». Ps. 135 V. 6. ugyanannak, Contra Gentes, 1. 4. c. 90.; és De veritate, qu. 26. a. 1.

Nagyon valószínű, hogy a lelkek ama tűz által csupan csak az abban való tartózkodás által gyötörtetnek, amelyben mintegy börtönben tartatnak akaratuk ellenére, úgy hogy innen sem meg nem szabadulhatnak, sem szabadon nem eselekedhetnek, ahol és mikép akarnának; és ebből származik rájuk nézve a legnagyobb gyötrelém, így vélekedik többi scholastikussal sz. *Tamás* is az imént idézett helyeken, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 70. a. 3. így ír: «A szellem kétfélekép egyesül a testtel: egyik módon, mint alak az anyaggal, úgy hogy belőlük egyszerűen egy lesz; . . . így azonban az ember vagy ördög

69. Tétel. *A pokol büntetései a legsúlyosabbak.*

E tétel, habár hitágazatilag nincs is eldöntve, mégis teljesen bizonyos a Szentírás és hagyomány nyilatkozatai folytán.

szellem nem egyesül a testi tűzzel; a másik módon mint mozgató a mozgathatóval, vagy az elhelyezett a helyiely, olyképp, mint a testnélküliek vannak a helyben; . . . és így határozza meg a teremtettestnélküli szellemeket a hely, úgy hogy egy helyen léven, más helyen nincsenek. Habár azonban a testi dolog természetében fekszik az, hogy a testnélküli szellemet a hely által körülírhasssa; de az meg sincs természetében, hogy a testnélküli, a hely által körülhatárolt szellemet le is kesse, hogy ama helyhez úgy kösse, hogy más helyre ne mehessen; minthogy a szellem nincs oly természetesen a helyen, hogy a helynek alávettessek. Hanem az meg fog adni a testi tűznek, hogy amennyiben a boszuló isteni igazságnak eszköze, így lekösse a szellemet; és ez által válik arra nézve büntetéssé, amennyiben ugyanis saját akaratának teljesítésében megakadályozza, hogy t. i. ne cselekedhessen ott, ahol és miképp akar. Greg. Dial. I. 4. c. 28. 29. A tűz tehát csak az által, amennyiben az isteni igazságosságnak eszköze, képes arra, hogy a szellemet némiképp lekötve tarthassa és ép ebben rejlik a tűznek a szellemre nézve káros volta és a lélek is a tüzet így a maga számára ártalmasnak látván, a tűz által szenved.»

Így látszik, hogy már a *szentatyák* is azt állítják, mert pl. sz. *Agoston*, az I. h. 10. M. 41. k. 724. s. k. old. így ír. «Miért ne mondanók ugyanis, hogy bár esodulatos, de mégis igaz módon sujtatja a testi tűz büntetése a testnélküli szellemeket, ha az emberek szelleme, mely bizonyára testnélküli, most is zárható a testi tagok közé és akkor is elválaszthatatlannul lesz a test bilincseihez kötve? Össze fognak tehát függni. . . hogy az ördög szelleme, bár anyagtalan, az anyagi tűz által gyötörtessék, nem úgy, hogy a tűzzel, melylyel össze fognak függni, egyesüljenek és élő lényne valának, mely testből és szellemből állana; hanem mint emlitem, esodulatos és kimondhatatlan módon függven össze egymással, úgy hogy a tűzből merítenek ugyan büntetést, de azért meg sem lehetnek életet a tűzbe. Minthogy ama másik mód is, melyen a szellemek a testtel összefüggnek és élő lényne válnak, teljesen esodulatos, amint az ember maga is az»; hasonlóképp n. sz. *Gergely* Dial. I. 4. c. 29. M. 77. k. 365. 368. old.: «Ha az anyagtalan szellem ebben (a testben) leköthető, melyet eltem, miért ne lenne büntetékép ott is leköthető a tűz által, hogy a tűz által gyötörtetik, azt látván és érezven.»

Nemileg más magyarázatot találunk *Suarez*nál, ki De Angel. I. 8. c. 14. n. 26. s. k. azt állítja, hogy a pokol tüzet az Isten természetfeletti módon arra képesítette, hogy ama elkárhozott szellemekre hathasson bizonyos szellemi, természetnél fogva *fájdalmas tulajdonság* által, amely fájdalom bizonyára tisztán szellemi és azért annál nagyobb lesz, minél magasabban állanak a szellemek az anyagiak fölött. «Mert, — így szól, — nem látszik valószínűnek, hogy, valamint létezik oly tulajdonság, mely természetnél fogva az anyagi és lelket természetén fölül szepti, nem létezhetnek ezzel természetnél fogva ellenkező oly tulajdonság is, amely az ilyen tulajdonságot elmozdítja és elcsúszítja. Ezen magyarázatra vonatkoznak talán *aranyország*

70. Már az *ószövetség* jelzi azt, pl. *Izaiásnál*, 24, 22.: «és ott tömlőbe rekesztetnek» (v. ö. u. o. 66, 24); hasonlóképp *Boles* 5, 2.: «Ezt látván, meghaborodnak iszonyú félelem mel.» Az *új-szövetségben*, maga a bírói ítélet (*Máté* 25, 41): «Távozzatok tőlem, atkozottak, az örök tűzre» úgy a *vesztesség*, mint az *érzék* legsúlyosabb büntetését fejezi ki; mert az Isten színe elől és a mennyországból száműzetni, oly nagy büntetés, hogy az semmi, előttünk ismeretes kínhoz sem hasonlítható; és az *örök tűz az érzék* legsúlyosabb büntetését jelzi. Hogy az elkárhozottak mily borzasztóan fognak szenvedni, kifejezi a gazdag lakmározó is, midőn felkiált (*Luk.* 16, 24.): «Atyám. Ábrahám! Könyörülj rajtam és küldd el Lázárt, hogy vízbe mártván ujjá hegyét, enyhítse meg az én nyelvemet; mert gyötörtetem e lángban.» És *Apoc.* 9, 6.: «Az emberek keresik a halált, de nem találják; kívánnak meghalni és elfut tőlük a halál»; nemkülönben *Apoc.* 21, 8.: «az ő részök a tűzzel és kénkövel égő tóban leszen».

71. Minthogy már előzőleg, a *szentatyáktól* több ily nyilatkozatot hoztunk, elég lesz itt csak sz. *Agostonra* hivatkoznunk, ki így ír. «Valamint nincs földi örm, mely csak némiképp is hasonlítana az örök élet öröméhez, melyben a szentek fognak részesülni, úgy földi kín sincs, mely a gonoszok örök gyötrelmeihez volna hasonlítható.»

72. Az ész ezen véleményt csaknem ugyanazon érvekkel bizonyítja, mint amelyekkel a pokol *létezését* mutattuk ki, egy-

sz. *Jánosnak* azon szavai, Adhort 1. ad Theodor, laps. n. 10. M. gor. sor 47, E. 289. old.: «Ha tűzről hallasz, óvakodjál ezen tűzhez hasonlót gondolni, mert ez, amibe belekap, megemészti és megsemmisíti, amaz pedig, amit egyszer megragadott, orokké egeti, sohasem szűnik meg, azért nevezzük elolthatatlannak. Mert a bűnosnek is halhatatlanságba kell oltoznia, nem ugyan dicsőségerő, hanem hogy büntetésének legyen örök hordozója; ez pedig, hogy mily rettenetes, emberi nyelv soha ki nem mondhatja.»

Olvasd egyszersmind, mit mond *Hurter*, Compend theol. dogmat. 3. k. 807. sz. *Lessius* szerint, Perf. div. I. 13. c. 30. és *Schielen*, Mysterien §. 97.

De catech. rudib. c. 24. n. 45. M. 40. k. 342. old. A *szentatyák* számtalan ily nyilatkozatot olvashatod M. 220. k. 243. s. k. old. — Ugyanezt bizonyítják a későbbi *ők* is: *Haymo*, de Varietate, libr. 3. c. 46. M. 118. k. 982. s. k. old., azt mondja, hogy az alvilági büntetések kifejezésére nyelvünk keptelen, az emberi szó szegény; *Gyand* sz. *Lstván*, Sententiar. liber c. 41. M. 204. k. 110. 6. old. azt állítja, hogyha az ember lathatna a pokol büntetéseit, azonnal szor nyet halna. *III. Ince* De contemptu mundi I. 8. c. 5. M. 217. k. 739. old. az elkárhozottak kimondhatatlan szorongatására, szól

részt t. i. Isten legfőbb szentsége és igazságossága által, másrészt pedig magából a halálos bűnnek rosszasságából. Úgyszintén a büntetésekből, melyekkel az elkárhozottak sújtatnak. Az alvilág büntetéseit, mint fennebb kimutattuk, a *vesztesség* és az *érzék* büntetése képezik; amaz Isten boldogító látásának elvesztése, melynél szomorúbbat képzelniünk sem lehet.¹ Úgyszintén minden más igaz és vélt javak elvesztése, melyek elvesztése annál keserűbb lesz, minél jobban voltak a gonoszok a földön ily képzelt javakhoz szokva. Az *érzék* büntetése, minden rossznak halmazában áll, melylyel a bűnös sújtatik, különösen pedig az örök tűzben, melynél valami rettenetesebb és fájdalmasabb nem létezik.²

73. Tétel: *A pokolnak imént említett büntetéseit mindazok szenvedik, kik tényleges halálos bűn állapotában halnak meg*

A tétel magya-

74. *Az imént említett büntetéseket mondom, t. i. a vesztesség és az érzék büntetéseit egyzersmind;*

¹ Ezen büntetés nagyságát nemikép mérlegethetjük, ha megfontoljuk: 1. *mily szép* az Isten képe; ezt következtethetjük az őt látni óhajtó angyalok és emberek vágyakozásából. 2. *Mily édes és kellemes* az Isten képe, mely a lelket oly édesseggel és vidámsággal tölti el, hogy a gyönyörhöz mérhető a földön nem találunk. 3. *Mily boldogító* az Isten látása, mely minden vagyat teljesen kielegit.

² Sz. Ágoston több helyen értekezve a tűzről s azt a miénkkel összehasonlítván, állítja, hogy az végtelenszer hevesebb a miénkkel, mely ahhoz kepest csak festett tűznek látszik.

Hogy a tűzön kívüli többi büntetések is mily súlyosak, Lessiusnál olvashatjuk, kinek szavait már idéztük; *Drexelnél* (in rogo damnatorum); *Canisius Péternél*, De Noviss. c. 5.; *Dionys. Carthusianusnál*, De quattuor noviss. c. 35.; *Dante*, Div. Commed., Inferno, canz. 19 és 24 es másutt; *Bautz*, Holle, 182. s. k. old.; *Hettinger*, Apol 2 k. 2. rész s. k. old.

S hogy a gonoszokkal való együttléből nemcsak semmi vigaszt nem nyerhetnek, hanem hogy az meg növeli kínjukat, mint már Lessius szavaival állítottam, világos. Mert ha már kellemetlen dolog nyomorultak és betegek közt lenni s ha kemény sors gonoszok és elvetemültek között élni, a legsúlyosabb sors bizonyára az, mindenünnen és örökké dühöngő és ketseget vető ördögök s gonosz emberek által körülvétni. Azért *aranyházájú sz. János*, Hom. 1. in Hebr. u. 4. M. gor. sor. 63. k. 18. old. azt mondja: «Ha valaki, aki jólétben nevelkedett, már azt is a halálnál súlyosabbnak tartja, hogy itt bűzös börtönbe vettelve kénytelen a gyilkosokhoz lánczoltan lenni, mit gondoljunk arról, mikor a föld süpredékével fogunk égni?» V. ö. *Dante*, Inferno, canz. 21; *Bautz*, az 1. h. 193. s. k. old.

mindazok, kik valamely halálos bűntől terhelve halnak meg, úgy tehát, hogy nemcsak azok, kik súlyos gonosztettekkel terhelve múlnak ki, hanem azoknak is, kik gyarlóságból halálosan vétkezvén, a malaszt állapotát elvesztették és így halnak meg, ama büntetések lesznek osztályrésze; ¹

tényleges bűn állapotában, hogy kivegyük a keresztség nélkül elhalt kisdedeket, kik, minthogy az áteredő bűn állapotában vannak, a pokolba jönnek ugyan, de nem bűnhődnek az *érzék* büntetése által, hanem csak a *vesztesség* büntetése által, hogy t. i. nemkülöztök az Isten boldogító szemléletét. ²

A pokolbeli büntetések nagyságát illetőleg v. ö. ama *pogány írókat* is, kik a pokol létezése mellett harcolnak s kiket már felsoroltunk. *Balmes* (levelek egy kedvedőhöz 51. old.) megjegyzi: «Virgil nem volt barát, sem pap, sem katolikus és józanság hiányában sem szenvedett, mégis oly módon írta le a poklot (Aeneid 6 ének), hogy bajos volna az ő rajzanál rettentőbb kinokat kidömlölni».

Ama kérdésről, vajjon a pokolbeli büntetések a *feláldozás után nagyobbak* lesznek-e, alább hol a gonoszok testének tulajdonságairól lesz szó, fogunk értekezni. S hogy a pokolbeli büntetéseket leginkább az teszi oly súlyosokká, mert örök ideig tartanak, hasonlóképen alább fogjuk bizonyítani.

¹ Ki van tehát zarva *Hirscher* vélekedése, hogy vannak halálos vetkek, melyek az embert megfosztják a malasztól, de amelyek, minthogy nem nagyok, még sem vonják maguk után az örök kárhozatot. Olvasd *Kleutgent* is, Theol. der Vorz. t. 2. n. 293 s. k. Hasonlóképen ellenkezik ez a 16. századbeli úgynevezett *reformatorokkal* is, kik azt állítják, hogy egyedül a hitetlenség oly súlyos bűn, melyek az örök kárhozatot vonná maga után. Másrészt azonban a tétel *thius* ellen is szól, ki a bocsánatos és halálos vetkek közötti különbséget tagadja (előfutárjaival *Jovinian*, *Pelagussal*, *Wicleffel* és *Hussal*) s azt állítja, hogy csak halálos bűn létezik s ennél fogva minden bűn megerdemi a poklot. V. ö. *Bautz*, Holle, 16. s. k.

² Már fennebb, úgy hiszem elég világosan s bőven szoltunk a keresztség nélkül elhalt kisdedek sorsáról. A főbb pontok, melyeket ott felállítottunk és mebizonyítottunk, ezek: Bizonyos, hogy ama kisdedek a boldogító szemlélet nélkül szűkölködnek s ily értelemben *elkárhozottak*. Az is bizonyos, hogy az *érzék* büntetése nem éri őket, ezt a) tanítja ugyanis III. *Ince* (c. Majores): az áteredő bűn büntetése az Isten szemléletének hiánya, a tényleges vétkek pedig az örök pokol gyötreme; b) ez az összes *scholastikusok* nézete, melyet VI. *Pius* a *pistoi* zsinat 26 tétele ellen védett, az is valószínű, hogy ilyen kisdedek, ha el is vannak különítve az Istentől, a dicsőség által okozott összekötöttesre vonatkozólag, teljesen még sincsenek töle elválasztva, sőt összekötötnek vele a természetes jók élvezete által s így ők is természetes összekötötnek és szeretetnek örvendenek. V. ö. sz. *Tamást*, Summ. Theol. P. n. Suppl. qu. 71 a. 7.; *Kleutgen*, Theol. der Vorz. t. 2. n. 301., *Bautz*, Holle, 88. s. k. old.; *ugyanannak* Weltgericht u. Weltende, 228. s. k. old.

II. be- leg bizo-
nyos

75. Tételünk hitbevágó módon bizonyos, mint közvetlenül kiviláglik a II. lyoni és flórenci zsinat határozataiból.¹

«Kimondjuk . . . azok lelke pedig, kik tényleges halálos véték vagy egyedül az áteredő bűn állapotában elhalnak, azonnal a pokolba jönnek; azonban különböző büntetésekben lesz részök». Közvetve pedig folyik a trienti zsinat mindama határozataiból, hol tanítja: a) hogy a megszentelő malaszt által az ember a bűn állapotából igazságosság állapotába jön, hogy Istennek fogadott fiává és az örök élet örökösévé lesz (v. ö. Trient sess. 6. c. 4. c. 7. és másutt); b) hogy bármely halálos bűn által az ember elveszti a megszentelő malasztot (u. o. Sess. 16. c. 15.) és a harag fiává és Isten ellenségevé válik (u. o. Sess. 14. c. 5.); s hogy tehát senki, c) ki halálos bűn állapotában hal meg, az örök életet el nem nyerheti.

Bizonyítjuk

76. A Szentírás nemcsak a gonoszokat és elvetemülteket fenyegeti a pokol büntetésével, hanem mindazokat is, kik valamely halálos vétékkel terhelvék, midőn így szol (Máté 5, 22): «Én pedig mondom nektek: hogy minden, a ki atyjafiára haragszik, méltó az ítéletre. A ki pedig mondja atyjafiának: raka! méltó a fő törvényszékre; aki pedig mondja: bolond! méltó a gehenna tűzére»; (Jak. 2, 10. s k.): «Mert ha valaki az egész törvényt megtartja, de egyben vétkezik, mindenikben vétkes lett. Mert aki azt mondotta. Ne paráználkodjál, azt is mondotta: Ne öl. Hogy ha nem paráználkodol, de ölsz, megszegted a törvényt».²

A szentatyák nézetünket osztják, amennyiben vagy egyáltalán azt állítják, hogy a gonoszok, a bűnösök, anélkül, hogy bárkire nézve is tennének kivételt, a pokolba jönnek³; vagy midőn a vétkek különfélesége szerint majd nagyobb, majd kisebb büntetéseket említenek;⁴ vagy midőn, hogy különösen Hirsch

¹ V. ö. Denzinger, Enchir. n. 387, 588. Ugyanez olvasható III. Incénel c. Majores, Denzingerrel, az i. h. n. 341

² V. ö. Róm. 6, 23.

³ Hogy a pokol a gonoszok helye a halál után, sz. Ágoston állítja, Enarrat. in Ps. 6. u. 6. M. 36. k. 93. old.: hasonlóképen: «Mint egy nagy vízszáraztalannál elűnek a jóval, igazságosan lesznek büntetve akarataik ellen, a rosszak által» (u. a. Ep. 140. c. 23. n., 58. M. 33. k. 562. old.); «A gonoszok az örök tűzbe vettének» (egy Pál diakon. Hom. de Temp. 130 M. 33. k. 113. old.)

⁴ «Anna, túrhatóbb lesz elkarhozása ott, minél kisebb a bűn, azaz a bűn melyet itt elkövetette, így szol sz. Ildephons, De cognitione Baptismi, c. 1. M. 96 k. 144 s k.

ellen hozzak föl valamit, egyenesen azt állítják, hogy a túlvilágon nincs többé idő a magába szállásra.¹ Ugyanez kitűnik végtére a hűvek kozmeggyezéséből is, akik megegyeznek abban, hogy mindenki, ki halálos vétékkel terhelve — legyen az akár milyen minőségű vagy nagyságú — hal meg, a pokolba jön; és a kiknek a kísérlét, különösen bebizonyítani, hogy azok is elkarhoznak, kik gyarlóságból vétkeztek súlyosan, valami különös, új s hallatlan dolognak tetszik.

Az ész végtére állításunk helyességét részint a megigazulás természete- és eredményeiről szóló tanból, részint pedig ama kátholikus tanból következteti, hogy a halálban megszűnik az érdemszerzés ideje.

Ami az elsőtti, minthogy a megigazulás abban áll, hogy a bűnös a véték és az isteni harag állapotából az igazság állapotába jön, az Isten fiává és a mennyország örökösévé lesz, világos, hogy ezen állapot elvesztése által megszűnik egyszerűen mind az Isten fia lenni s hogy az ember az isteni harag s az örök szolgaság állapotába jön.² A másodikat illetőleg elég lesz a másutt mondottakra hivatkoznunk.

77. Tétel: A pokol büntetései, melyekkel a gonoszak bünhődnek, egyenlőtlen nagyságúak, t. i. a vétkek nagyságához viszonyítva.

A büntetések nem egyenlők.

78. Tételünk hitbevágó módon bizonyos, mint ez a II. lyoni s flórenci zsinat főnnebb idezett szavaiból kitűnik.³

79. A Szentírás úgy az ó-, mint az újszövetségben is kifejezte ezen igazságot. Az ó-szövetségben (Bolcs 6, 7. s köv. old.): «A hatalmasok hatalmasan fognak szenvedni kínokat az erősebbekre pedig erősebb büntetés vár.» Az úgban: maga Krisztus mondja (Máté 10, 15), hogy Sodoma és Gomorrha sorsa túrhatóbb

Bizonyítjuk

¹ Damascusi sz. János. De fid. orth. l. 2. c. 4. M. 1. or. sor 94. k. 878. old. így szol: «A bukás után nincs számukra bűnbánat, mint nincs az emberek számára a halál után»

Ugyanezt állítják gyakran a középkor hittudósai is; pl. sz. Tamás, ki Summ. Theol. P. 1. qu. 64. a. 2. így ír: «Világos pedig, hogy az emberek számos halálos bűnei, legyenek azok akár nagyok, akár kicsinyek, a halál előtt megfogadhatók, a halál után azonban meg nem bocsáthatók s örökké megmaradnak. V. ö. u. a. Contra Gentes, l. 4. c. 91., és u. a. in 2. dist. 7. qu. 1. a. 2.

V. ö. Kleutgen, Theol. der Vorz. t. 2. n. 295

V. ö. Denzinger, Enchir. n. 387, 588., 870., 875

lesz, mint más városoké, melyek az evangélium hirdetőit megvetették. Ugyanígy nyilatkozik *Chorazain* és *Bethsaida* városokrol, melyek sorsát rosszabbnak mondja (*Máté* 11, 21.) a *tyrusiak* és *sidoniakénál*. Hasonlóképp tanít az apostol (*Rom.* 2. 6.): «megfizet kinek-kinek az ő cselekedetei szerint». Az Isten tehát a bűn és büntetés közötti teljes részarányosságra fog tekinteni; a vétkek különféleségeinek tehát meg fog felelni a büntetések különfélesége is.¹

A *szentatyák* közül *Origenes*re hivatkozunk, ki így szól: ² «Ha bűnös vagyok, vajjon ugyanazon büntetésben részesülök-e, ha egyszer vétkeztem, mintha kétszer, háromszor vagy többször vétkeztem volna? nem így lesz; hanem a bűn módja, száma és nagysága szerint lesz kimérve a büntetés is; mert a *könyvek kenyérét* adja ugyan az Isten s *könyvekkel fog bennünket itatni*, de mértékkel; a mérték pedig az lesz, melyet kiki saját magának szerzett azáltal, hogy többé vagy kevésbé vétkezett»; — s sz. *Agostonra*, ki így ír: ³ «nem is lehet kételkednünk, hogy a büntetések, melyekben azok részesülnek, kik az Isten országát nem bírnak, a gonosztettek különfélesége szerint különfelek, és egyik a másiknál súlyosabb, hogy magában az örök tűzben is a vétkek különböző nagysága szerint a büntetés gyötrelme is egyenlőtlen lesz. Mert nem hiába mondá az Isten, hogy tűrhetőbb sorsa lesz Sodomának az ítélet napján, mint nektek».

¹ V. ö. *Jelen. k.* 18, 6. s. köv.: «Fizessetek neki, amint ő fizetett nektek, és ketzeresen viszonyozzatok az ő cselekedeteit; a pohárba, melyet töltött, kettenyt töltsetek neki. Amennyire dicsőítette magát és gyönyörűségeiben volt, annyi gyötrelmet adjatok neki és síralmat.» Több ily bizonyítékot l. *Bautznál*, *Holle*, 83 l.

² *Hom.* 8 i. *Num. M.* gor. sor. 12. k. 623. l.

³ *Contra Donat.* I. 4. c. 19. *M.* 43 k. 171. old. — V. ö. n. sz. *Gergely* alább idézendő nyilatkozatát is.

A *szentatyák* más nyilatkozatait legyen szabad legalább jelezni: «a büntetés onnan van, honnan a véték», így sz. *Cyprian*, *De Laps.* *M.* 4. k. 498. l. «tudjuk, hogy kiki magamagának éleszti a tüzet a véték minősége szerint», így sz. *Jeromos*, in *Isaiam*, I. 14. c. 40 *M.* 24. k. 499. old.; annál jobban lesznek büntetve, minél súlyosabban vétkeztek, így sz. *Caesarius Arel.* *Homil.* 17. *M.* 67 k. 1089 old.; a pokol nemelyiknek súlyosabb, másoknak enyhébb vagy sz. *Primerius*, in *Ripst. t. ad Thess.* *M.* 68. k. 647. l.; a gonoszok egyenlőtlen büntetésben részesülnek, így *Cassiodorus*, *De anima*, c. 12 *M.* 70. k. 1302 old., az elkarhozottak vétkeik szerint bünnődnek, így n. sz. *Gergely* *moral. lib.* 9. c. 15 *M.* 75 k. 913 old.

Az ész ez állítás igazságát az Isten igazságosságából vonja le, melyet megillet, hogy mindenkinek érdeme szerint fizessen.¹

80 Ha kerdezed miben fog a büntetések egyenlőtlensége állani, azt felelem: az *érzék* különböző büntetésében;² de azonlólul s pedig leginkább a *veszteség* büntetésének egyenlőtlenségében. *Ellenvetéd* tán: ez utóbbi lehetetlen, minthogy a *veszteség* büntetése az örök boldogság elvesztésében áll, melylyel az elkarhozottak mindannyian egyenlően, örökké sújtatnak. De arra azt *válaszolom*: Habár az elkarhozottak mind teljesen elvesztették az Istent és a mennyországot, mégis ezen veszteség rosszassága kisebb vagy nagyobb lehet aszerint, amint több vagy kevesebb véték okozta ezen veszteséget. Aki egyszer vétkezett halálisan és ezen vétkekkel terhelve hal meg, mintegy egy cimen vesztette el az Istent s tette magát érdemetlenné a mennyországra; aki pedig tízszer vétkezett halálisan s így hal meg, az, hogy úgy fejezzem ki magamat, tíz címen vesztette el az Istent. Minél nagyobb tehát a bűn, annál nagyobb az Istennek a bűnös iránti haragja s méltatlankodása, s következőleg annál súlyosabb egyszersmind az elkarhozott büntetése.³ Az elkarhozott továbbá annál hevesebben érzi az örök boldogság elvesztését, minél világosabbn ismeri meg, mily nagy jó a mennyei boldogság, melyet örökre elvesztett. Ezen ismeret pedig az Istennek közvetlen közreműködése folytán az egyesekben különböző lehet; miért is mar e szerint is különböző lehet az egyesekben a *veszteség* büntetése.⁴ Ide csatoljuk vegre n. sz. *Gergely* szavait

¹ V. ö. *Bautz*, *Holle*, 84 s. köv. old. — Több ily következtetést l. sz. *Tudásnál*, *Contra Gentes*, I. sz. c. 142.

² Krisztus követésében olvassuk, I. 1. c. 24: «Amiben az ember többet vétkezett, abban súlyosabban is fog bünhődni. Nem lesz véték, melynek ne anne saját gyötrelme. Ott a kevély megszégyenítették, a fukart a legnagyobb lúség szorongatja. Ott a büntetésben eltöltött egyetlen egy óra nehezebb lesz, mint itt száz év a legnagyobb bünbánatban.»

³ V. ö. *Bautz*, *Holle*, 86. s. köv. old.

⁴ *Suarez*, *De angelis*, I. 8. c. 5. n. 9. így ír. «Az elkarhozottak képesek az általuk elvesztett dicsőséget különböző s egyenlőtlen fokban felfogni s így ama veszteség is, amennyiben veszteség büntetése, különböző s egyenlőtlen lehet. És ezen felfogás nem is lesz csupán képzel, hanem azok tettein s Isten rendelesein alapszik.» *Lessius*, *De div. perfect.* I. 13. c. 29.: «Velemenyem szerint azt kell alintanunk, hogy ama veszteség okozta büntetés különbözősége abból áll, hogy az Isten értelmükre úgy fog hatni, hogy ama veszteség nagy magat többé vagy kevésbé fogják érezni. Nem is tetszhetik az csodálatosnak,

is,¹ melyek a dolgot legalább némiképp megmagyarázzák, t. i.: «Amint egy nap sűt mindnyájunkra s mégsem izzadunk tőle egyformán, minthogy testünk melegsége szerint érezzük a hő hatását is. úgy az elkárhozottakra is egy pokol hat ugyan s mégsem égeti őket egyenlőképp, mert amit ott a testek különböző egészségi állapota, azt itt az érdemek különfélesége okozza.»²

hogy az Isten természetfeletti módon fog így érte.műkre hatni, minthogy az sokkal csodálatosabb, hogy az ítélet napján minden egyes embert bensőleg úgy fől fog világosítani, hogy a többiek vetkei is szándokait is megismerhesse majd. De nem is lenetetlen az, hogy az elkárhozottak kinyilatkoztatást nyerjenek vagy értelmük felvilágosíttassék arra nézve, ami kárhozatukra s büntetésükre vonatkozik; amint a gazdag a pokolban meglátta Lázart Ábrahám kebeleben s szabad volt neki Ábrahámmai beszélgetni. De mégsem szükséges, hogy ezen felvilágosítások lényegileg természetfölöttiek legyenek, amint azok sem, melyekben az ítélet napján fogunk reszesülni »

V ö. Oswald. Eschat. 82 old

¹ Mor. I. 9. c. 45 M 75 k. 913 s kov. old.

² Hátra volna még a poklot illetőleg több kérdés, pl. az elkárhozottak akaratát illetőleg: vajjon az elkárhozottak akarata teljesen rossz; vajjon az elkárhozottak érdemet szervezhetnek-e, vajjon vetkeznek-e; az elkárhozottak kívánjak e, bár ne lennének; vajjon gyűlölik-e az Istent? Nem különben az elkárhozottak értelmét illetőleg; vajjon hisznek-e; minő dolgokat ismernek; vajjon a pokolban van-e a büntetésekben némi *enyhítés*; vajjon az elkárhozottak érdemük szerint bűnhődnek-e stb.? Azonban nemely kérdést már fennebb érintettünk, a többieket pedig könyvünk szűk terjedelme miatt mellőznünk kell s az olvasót más hittudósokra utaljuk. kik bőven irtak e dologról, pl. Gottl. Theol. schol. 3. k. 749. s kov. old.; Bautz. Holle 148—175. s kov. old.; 203. s kov. old

Nem lesz talán érdektelen, hogy már itt is némiképp bebizonyítsuk azt, miszerint az elkárhozottak számára nincs magábaszállás, a következőket megjegyeznünk: Az elkárhozottak értelmet illetőleg ad az, mit Suarez állít, De Angel. I. 8. c. 5. s kov. old., hogy t. . meg vannak fosztva minden természetfölötti világosságtól, s következőleg nélkülözvén minden természetfölötti világosságot, a természetfölötti dolgokra vonatkozólag vakoknak nevezhetők; nincsenek azonban megfosztva a természetes világosságtól s így a természetes szemleleti ismerettől sem, mely tapasztalat folytán növekedhetik. Nélkülözik azonban a cselekvésben a gyakorlati ítélet helyesseget, úgy, hogy soha sincs helyes gyakorlati ítéletük az erkölcsileg jó kívánságban és cselekedetben. E nézetet Suarez általánosnak mondja

Akaratjukat illetőleg. az elkárhozottak a vétékben megátalkodottak, úgy hogy sohaem fognak üdvös bűnbánatot tartani; ennek kettős oka van, az egyik Istenben, a második az emberben rejlik

Az Istenben mondom: az üdvösséges bűnhanathoz okvetlenül szükséges az Isten malasztja; az elkárhozottak ettől meg lóván fosztva, nem is tarthatnak

Gyakorlati tanulság.

81. Legyen itt elég e néhány szó

Hallottuk, hogy *van* pokol. Mi következik ebből? Hogy hankadatlanul törekedjünk azt elkerülni. De miképp fogjuk azt elkerülhetni? 1. ha ismételtlen gondolunk a pokolra; mert ha a

üdvös ges bűnbánatot. «Az akaratot,» így szól sz. Tamás, Contra Gentes. I. 4

«a vétéktől a jóra fordítani csak Isten malasztja által lehet, amint azonban az igazak lelkei tökéletesen élvezik az isteni jószágot, úgy az elkárhozottak lelkei a kegyelemből teljesen ki vannak zárva», hasonlóképp de Verit. (Lib. Arbit.) qu. 24. a 10.: «Az Istenben rejlik ugyan az egyik ok, de nem úgy, mintha ő okozná vagy ápolná a rosszat, hanem amennyiben nem adja meg a malasztot... Moltanyos ugyanis, hogy azok, kik míg tehettek, nem akartak jót, odag súlyedjenek, hogy a jót egyáltalában ne is akarhassák.»

Az emberben, mondom: vagyis magában az emberi akaratban, mely, mint sz. Tamásnak ép most idézett szavaiból kitunik, olvannyira van megérősödve a rossz kívánságban, hogy jót akarni nem képes, vagy legalább is mindent, amit akar, rossz céiből akar. A banatnélküli bűnos ugyanis az Istentől való tenyleges elfordulásban hal meg, kitől elfordulván, tiltott módon a teremtményekhez fordult. Az akaratnak az Istentől, mint végectől való elfordítása és a teremtményekhez való gonosz irányítása tehát a halál után, mikor már bűnhődik, megmarad, s annak minden tettét befolyásolja, sőt azokban úgyszólván nyilvánul. «A lélek,» így szól Tamás Comp. Theol. c. 174., «bármilyen végső célt szemelt ki magának a halál pillanatában, abban megmarad orokké, azután mint a legjobb után kívánczozva, lett legyen az akar valami jó, akár rossz. Eccles. 11. 3. szerint: ha a fa délre esik, vagy éjszakra, amely helyre esik, ott marad. Így tehát, kik a halál alkalmával jóknak találtaknak, azok akarata az élet után örökké a jóra lesz irányítva; akik pedig rossznaknak bizonyulnak, orokké megatalkodottak lesznek a rosszban.» Ha figyelennel olvassuk sz. Tamásnak ex opusc. de Verit. (Lib. arb.) idézett szavait, látjuk, hogy az angyali doktor szerint az elkárhozottak egyáltalában keptelenek jót akarni. Ő tehát fizikailag lehetetlennek állítja, hogy az elkárhozottak jót tegyenek. Ugyanezen mű más helyen, de Verit. (Lib. arb.) qu. 24. a 11. a bukott angyalokra vonatkozólag nézetét onnan bizonyítja, mivel az angyali értelem és akarat természetéből folyik, hogy változatlanul ragaszkodjanak ahhoz, amit egyszer választottak; az elkárhozottakra nézve pedig a testből elvált lelek természetéből Így ír ugyanis az i. h. «Ez élet után a különvált lelek nem ert többé az érzékek útján, sem érzéklési tehetsegeinek birtokában nem lesz. És így az elvált lelek az angyalhoz lesz hasonlóvá, úgy a megértés módjára, mint a kívánság rászthatatlanságára vonatkozólag, melyek a vétkező angyalban a megatalkodottság okozói. Azért az elvált lelek megatalkodottsága is ugyanezen okból lesz. A föltamadas alkalmával pedig a test a lelek állapotát követi, s így a lelek a testhez hasonlóvá lesz, amelyben most van, hol neki a testtől kell elfo-

pokol gondolata fékez bennünket, bizonyára helytállunk a véték minden veszélyében. A pokolról gyakran gondolkodni és beszélni bizonyára nem egyéb, mint minden véték kerülni és a testi kéjt féken tartani. 2. *Saját akaratunk folytonos megtagadása által*; sz. Bernát¹ szavai szerint: «szűnjék meg saját akaratom,

gadni, habár testi eszközöket használ is: s így a megátalkodottság oka akkor is ugyanaz marad.» Ezen nevet szerint tehát az elkarhozottak megátalkodottságát a lélek természetéből kell származtatnunk, amennyiben a halál után a leleknek mintegy természetevé válik, hogy állandóan megmaradjon az Istentől való elfordulásban és a rosszra való hajlamban.

Kissé másképp magyarázza a dolgot Suarez, ki az elkarhozottak megátalkodottságának okát inkább ama nagyon de nagyon nyomorult, úgy külső, mint belső állapotban keresi, melyben azok Isten igazságos ítélete folyton lesznek, s azért szerinte nem ugyan fizikai, hanem *erkölcsi szükségesség*, hogy az elkarhozottak mindig rosszat tegyenek. Suarez szerint az elkarhozottaktól megvan vonva minden, mi őket a jó elkövetésére bírhatná, a jutalom, haszon, vigasz minden rombolva: az Isten háta szorított sem engedi őket színtelen, mint oly tudják, hogy el vannak tőle átkozva, hogy őket gyűlöli, mindig csak rosszat büntetést szenvednek, hogy sohasem szerezhetik meg az ő szeretetét; s azért minden csak gyűlöletre indítja, ketségbeesésbe kergeti őket: a legkeményebb büntetések: a megszabadulás lehetetlensége, minden kísérlet hiábavalósága, ezen állapot örökkévalósága. Lelektani szükségességgel teljesedik be a 111. zolt. 10. ama mondása. «a gonosz latni fogja azt és haragra gyúl, agyarkodni fog es eleped; a bűnösök kívánsága elenyészik». V. o. Jungmann, De Noviss. 172. s kov. old.; Hurter, Comp. t. 3. n. 727

Végül legyen szabad meg ideiktatnunk Baurt szavait is, Himm. 1., 5. old.: «Akaratjuk Istentől szükségkép örök időkre elfordult. Azonban a szükségességet nem hozza magával az emberi akarat tulajdonképeni természete, mert tulajdonképeni természeténél fogva, föltéve Isten segítségét, meg mindig megtérhetne. De e segítség hiányzik, minthogy Istennek boles intézkedése folytán a halállal véget ért a megpróbáltatás. Ennek következtében a halál után lehetetlen, hogy az elkarhozott lélek valami természetfölötti jót tegyen, mert hiányzik a malaszt. Erkölesileg pedig lehetetlen valami természetes jót cselekednie, pl természetes banatot indítani. Mert az Istentől való teljes elhagyatottság és az örök büntetés kimondhatatlan kinja a lelket ketségbeeséssel tölti el; az Isten iránti szeretetet még csirájában elfojtják, az Isten s minden isteni iránt gyűlöletre gerjesztenek s így a teljes megátalkodottság állapotát idézik elő. A lélekben tehát megmarad a jóhoz való visszatérés fizikai lehetősége; de azt valamiképp érvényesíteni az őt ért súlyos kárhozat folytán erkölesileg lehetetlen, s pedig elannyira, hogy fizikailag vége, ily megterés ugyan bekövetkezhethet, de tényleg csallhatatlan bizonyossággal sohasem bekövetkezik.» V. o. Katholik, 1880. II. 4. evfolyam. 355. kóv. old., Hettinger, Apol. 2. k. 2. rész, 347. old

¹ Norin 3. de resurr. Dom. M. 183. k. 2°, old

és nem lesz pokol.» 3. *A B. Szűzbe vetett bizalom által*; mert lehetetlen, hogy elveszszen az, kit az Isten anyja partol.

«Örök tűzben hogy ne égjek
Engem Boldog Szűz Te védj meg
Az ítélet napján b»

Hallottuk, hogy a pokol büntetései, úgy a *vesztesség*, mint az *örök* büntetései, a legsúlyosabbak. Mi következik abból? Hogy újból törekedjünk e borzasztó büntetések elkerülni, hogy, ha valami különösen tanácsolnom, törekedjünk keblünkben az *Isten iránti szeretetet* apolni. Mert az Isten, szeretet tuzé nem forr a pokol tuzével. És a pokoli büntetésekre való gondolat szorozza bennünket *békétüresre*, mert am. súlyosát itt talán szenvedünk, a pokol büntetéséhez képest nemcsak csekély valam., hanem teljesen el is enyészik. «Ki ne ürtené ki fenéki a föld. öröm poharát, ha a gyeheenna tüzére gondol?»¹

Hallottuk, hogy a pokol büntetései *mindenkire* várnak, *ki* *halálos vétékkel terhelve* hal meg. Mi következik abból? Hogy lángoló buzgalomra gyuladjunk a *lelek üdre* iránt, látván, mily nagy veszélyben forognak a bűnösök. Hallottuk, hogy a pokol büntetései egyenlőtlenek a vétékre való tekintettel. Mi következik abból? Hogy fontoljuk meg mind magunk mind oktassunk másokat, hogy még ama szerencsétlenekre nézve, kik saját bűnük folytán egykor a pokolba jutnak sem mindegy az, hány-szor vétkeztek, minthogy a kárhozat is annál türethetőbb lesz, minél kisebb a gonosszág.

II. CÍKKELJ

A tisztítóhelyről.

«? A tisztítóhely? ama hely, hol az igazaknak az életben nem teljesen megtisztult lelkei szenvednek, míg a bocsánatos

Fegalma

¹ Sz. Agoston, Enarr. in Ps. 68 M. 36 k. 843. old.

² A liturgiákban, különösen a regebbiekben, a tisztítóhely többféle néven fordul elő. Majd felelem és sóhajok heyeinek, tisztulás helyének, átmeneti tűznek, sőt utnak, mely tónak, sőt alvilágnak is nevezetik.

³ Kérded, hol van a tisztítóhely? Csak az *Tamásnak* erre vonatkozó szavait, in 4. Sent. dist. 21. qu. 1. a. 1. ad. 2., idézzük. «A tisztítóhely helyét illetően nem találunk semmi bizonyosat a Szentírásban, de még csak elfogadható intokokra sem akadunk, megis valószínűleg, amennyiben jokat találunk»

bűnök¹ maradékától és az ideig való büntetésektől teljesen megtisztulva, a boldogok tarsaságába kerülhetnek

83. A tisztítóhelyre vonatkozólag az egyháznak csak két hitágazata van, hogy t. i. *van tisztítóhely és hogy a hívek*

a szentek nézetének s a kinyilatkoztatásnak, a tisztítóhely helye kétféle: az egyik a *közönséges törvény szerinti*; és így a purgatorium helye egy alantabb fekvő, a pokollal összekapcsolt hely, úgy, hogy egy es ugyanazon tűz gyotri az elkárhozottakat a pokolban és tisztítja az igazakat a tisztítóhelyen; habár az elkárhozottak, amennyiben érdemre nézve alább állóbbak, kell, hogy helyre nézve a alantabbak legyenek *Isten különös intézkedése szerint*, némelyek külön kijelölt helyeken bűnhődnek, mi részint az élők fölvilágosítására, részint a holtak előnyére van, hogy t. i. az élők a holtak büntetését megértvén, azt az egyház könyörgése által enyhítsék. V. ö. *Suarez*, in 3. P. s. Thom. disp. 45. de purg. sect. 2. n. 3.; *Ballarmin*, De purgat. l. 2., c. 6.; *Bautz*, Fegefeuer, 185. s. köv. old.; *Gorres*, Mystik, III. 475. s. köv. old.

¹ Őszintén bevallom, hogy nem minden hittudós osztja ama nézetet, hogy a bocsánatos bűnök a tisztítóhelyen elengedtetnek. Vannak, kik úgy vélekednek, hogy azok vétkei (a bűnre nézve, kik mint igazak halnak meg, mindig már ez életben bocsáttatnak meg, ha előbb nem, legalább a halál pillanatában; mások ismét azt állítják, hogy ez csak azokra nézve áll, kik öntudatosan múltak ki, azonban a többség szerint a bocsánatos vétkek a *túlvilágon* is meghocsáttatnak; és pedig teljes joggal, minthogy a *Szentírás* és *szentatyák* is ezt tanítják és ez nézetem szerint, a hívek *közvéleménye* is. Azonban, hogy ez határozottan mikor történik, vajjon t. i. azonnal a halál után-e, vagy a tisztítóhelyen, vajjon egy pillanat alatt vagy lassanként, nemkülönbön *mikép* fog az történni, bizonyosan meg nem állapítható, miután a hittudósok sem egyeznek meg teljesen erre nézve. Annyi bizonyos, hogy a lelkek a tisztítóhelyen a bocsánatos vétkeknek ezen megbocsátására *érdemet nem szereshetnek*; ugyanis, habár a malaszt állapotában vannak is, s a rájuk bocsátott fájdalmakat békevel tűrik, azáltal többé érdemet nem szereshetnek, hanem csak szenvedhetnek, miután a *befejezettség* állapotában vannak. Mindazáltal a hittudósok tanítják, hogy a bocsánatos bűnök azokban, kik bocsánatos vétkekben múltak ki, *eltöröltenek ez élet után, ama lelkek fájdalom- és szeretetindulatai s tényei által*. «Azt kell állítanunk», úgy szól sz. *Tamás* (de Malo, qu. 7. a. 11.), «hogy bocsánatos vétkeik a bűnre nézve megbocsáttatnak ez élet után is, ép úgy, mint megbocsáttatnak ez életben, t. i. az Isten iránti szeretet ténye által, mely ellenkezik az elkövetett bocsánatos bűnökkel. Minthogy azonban ez élet után az erdemszerző állapot megszűnik, a szeretet amaz indulata eltávolítja ugyan a bocsánatos bűn akadályát, de mégsem érdemli ki a büntetés elengedését vagy kisebbitését, mint ez életben»

Minthogy bizonyos, hogy a lelkek több ilyféle indulatot gerjesztenek, azt kerdik a hittudósok, vajjon melyik most határozottan ama indulat, mely által a bocsánatos bűnök a halál után elengedtetnek? Sz. *Tamás*, *Suarez* és sok más nagynevű hittudós szerint ez a bánat és az Isten iránti szeretet egyetlen indulata által történik, melyet a lélek azonnal a halál után vagy legalább azonnal a külön élet után indít magában; amely pillanathon a bocsánatos bűnök

*könyörgése, leginkább pedig a szentmise áldozat segíthet az ott lévő lelkeken.*² A többi, mit a tisztítóhelyre nézve hittudományi könyveinkben közönségesen találunk, nem tartozik a szorosan vett hitágazatok közé, hanem részint bizonyos vélemények, részint pedig meg vita tárgyát képezik

Minthogy a *híveknek* a holtakért való *könyörgését* alább, hol az élőknek a holtakhoz való viszonyáról lesz szó, fogjuk tárgyalni, itt csak a *tisztítóhely létezését* fogjuk bebizonyítani, mihez azután még néhány ide tartozó, t. i. a tisztítóhely büntetésének természetere s nagyságára vonatkozó kérdést fogunk csatolni.

84. Azok elszámolását s bővebb ismertetését, kik csak a híveknek a holtakért való könyörgése körül tévedtek, későbbre hagyva, e helyütt csak azokról emlékezünk meg, kik a tisztítóhely *létezése* és annak *természetére* vonatkozó tan körül tévedtek többé-kevésbbé.

Némelyek ide sorolják *Aëriust*, egy örmény férfit, az arianok leghevesebb védelmezőjét a 4. századból, mintha a tisztítóhely létezését tagadta volna: de helytelenül; mert ő csak a holtakért való könyörgést támadta meg.³ A tisztítóhely ellensegei köze azmitják a *nestoriánokat*.⁴ nemkülönbön néhány örményt⁵ s az *albániabelieket*, kik *Albániától*, Macedoniának egykori tartományától nyerték nevüket s *III. Leo* alatt a 786. év körül kelet-

melyelyel netán terhelve van, minden mocskát teljesen fölismerl. Mások szerint ez ismét a bánat és szeretet többszörös fölgerjesztése által történik, melyeket a lelkek a tisztítóhelyen bizonyos idő lefolyása alatt indítanak magukban. Kik sz. *Tamással* az előbbi nézetet vallják, a *Szentírás* és *szentatyákkal* megis mondhatjuk nemikép, hogy a bocsánatos bűnök a *tisztítóhelyen* engedtetnek el; minthogy a vétkekkel össze van kötve a vétkeknek megfelelő büntetés, mely csak a tisztítóhelyen engedtetik el; tehát a vétkek teljes megbocsátása, t. i. a bűnre és büntetésre nézve, nem lesz azonnal a részleges ítélet után, hanem csak a tisztítóhely tüze által. V. ö. *Suarez*, in s. *Thomam*, Summ. P. 3. qu. 87. disp. 11. sect. 1. n. 4.; *Bautz*, az i. h. 26. s. köv. old.

² Concil. Trulent. sess. 25. Decret. de purgatorio.

³ *Suarez*, in 3. P. s. Thomae. disp. 45. sect. 1.: «Habár e tevédes hasonló az azok tévelyéhez, kik a tisztítóhelyet tagadják, meg sincs szükségképi össze-függésben vele, mert valaki elfogadhatja a tisztítóhelyet s megis tagadhatja azt, hogy az élők segíthetnek, a tisztuló lelkeken. Ezt tette pedig *Aërius*» V. ö. *Colbatus*, De Purgat. c. 2. (*Migne*, Curs. theol. t. 18. 268. old.)

⁴ V. ö. *Assmann*, Bibl. Orient. t. 3. P. 2. 344. old.

⁵ V. ö. *Galan*, Conc. eccles. Arm. Rom. 1690. 3. k. 191. s. köv. old.

Tévelyek.

keztek.¹ Ugyanezt tanították a *henricianusok* a 12 században és *petrobrusianok* (kik *Bruisi* Pétertől, alapítójuktól neveztettek így). A *waldiaiak* ugyane században hasonlókép tagadták oly hely létezését, melyben az e világtól távozó szellemek megtisztulnak ama szennytől, mely, míg a testi bilincsekben voltak, ragadt bennük. Ugyane fejezte este az *albigensok* és az ugynevezett *apostoli testvérek* is, s a hasonlóképtanították, hogy a mennyország és pokol között nincs közepnely s hogy a megoltak nem szorulnak az évek imára és idomanyára. Ugyane fejezt elsapantották a 15 századbeli *hussiták*, habár *Huss* maga de corpore et sanguine c. könyvének 4. fejezetében és de Exequ. c. beszédében vallotta a tisztítóhelyet.²

Kik azonban a tisztítóhely elleni vádakat is inkább elhanyagolták és elhanyagolták azok az u. n. hitvitások *Luther* ³ így szól: «A tisztítóhely minden mártírk tisztelgetéséhez elonyához tartozik tisztán az ő dög ártalma»⁴

¹ V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. 1. k. 299. s.

² V. ö. *Colletus*, ki az 1. h. c. 2. fejezetében *Huss* tisztítóhelyről szóló tanát állhatatosan hitte.

³ In Artile, *Schmalcald* P. 2. c. 2. §. 9.

⁴ A teljes hely ez: «Ama sarkányfark (a misét értem) sok babonát és alvanyozást szült először a tisztítóhelyet. Utána a Vorlat (János Deconswanz) a Moscovit (Lengyel) a Goshim (s) a menderle, Algotipen (szőlő), a stih (das Fegener) szült a tisztítóhelyt minden mártírnak tisztelgetéshez tartozik tisztán az ő dög ártalma. Hínekké igyimis az első hitelkevel (irov) azt tanítja, hogy egyet a Krisztus szavátja meg a lelkeket, nem pedig az emberek cselekedetei. S az is bizonyos, hogy az Isten mit sem hagyott meg nekünk a holtakra nevezve.» V. ö. *Bautz*, Das Fegener 4. old. *Wiest*, az 1. h. 210. s. kov. §.

Mejegyzem azonban, hogy *Luther* valamint egyéb tanában, ugy a tisztítóhelyről szóló tanban is következtelen volt. Először ugyanis azt állította: hogy az nem tartozik a hithez, hanem tetszés szerint elfogadható vagy elvethető; majd azonban a kath. dogmát nagy garral elvetette. Belátta ugyanis, hogy a megigazulásról szóló tana kizárja úgy az életben való elégtételt, mint a másvilág büntetését. *Luther* szerint u. i. a bűnos megigazulása egyedül a hit vagy bizalom által történik, melylyel a bűnos Krisztus szentségét mintegy kezze megragadja s ayyal befedi saját benső romlottságát s undokságát, s ha ez egyszer megragadta, ugy Krisztus érdemei folytan vétkeiért többé nem kap büntetést. Azért okvetlenül tagadnia kellett, hogy a megigazulás után formára meg büntetés, melyért vagy az életben kell eleget tennünk, vagy pedig a tisztítóhelyen szenvednünk. A tisztítóhely létezését amaz állításával sem egyeztethezték össze, hogy a jó cselekedetek hiába valók. *Luthernek* a tisztítóhelyről szóló tanában való következtelenséget illetőleg l. *Bautz*, ki az 1. h. 4. old. s.

Ugyane nézetet vallották követői is.¹ *Kálvin* ugyanazt tanította a tisztítóhelyről, mint *Luther*; korholván² azokat, kik a tisztítóhely létezésére vonatkozó kérdést nagy bölcsen mellőzendők vélték, e hallgatást a legnagyobb veszély gyanánt kárhóztatja s így ír: «Nemcsak szóval, de torkunk szakadtából kell kimondni, hogy a tisztítóhely a satan atkos találmánya, mely a Krisztus keresztségét hűbavá teszi, az Isten igazságosságát a legteljesebb ragalommal idefent megvitunket, hogy a bűn és a büntetés engedése utat nyitson más történő ideiglenes büntetés, megrend és megsemmisít.» Ugyanezt tanították *Kálvin* követői is.³

Hogy az újabkori görög nem egyesültek mikép vélekednek a tisztítóhely létezéséről, bájos volna megmondani. A történetírók azonban megengedik, hogy teljes és teljesen zavart nézetek val a tisztítóhelyről. Illetőleg úgy, hogy a görögök maguk s a görög talják meg a tisztítóhely létezését, hogy a tisztítóhely létezését nem tagadják.⁴

Mitschel nevű protestáns után (*Zeitschrift für luth. Theologie*, Jahrgang 28., 407. s. kov. old.) így írja le *Luthernek* a tisztítóhelyre vonatkozó tanát: *Luther* 1518 és 1519-ben a tisztítóhely létezését bizonyosnak és hitágazat gyanánt fogta fel. A következő években azután 1521-1522-ig intencióval nézett a tisztítóhelyre, de nem a tisztítóhelyről szólt, hanem a tisztítóhelyről. A tisztítóhelyről azután 1523-ban már az orlog ártalmának a vezetői a tisztítóhelyről szólt, *Luther* a hitvitáit val a tisztítóhelyről szólt, *Luther* a hitvitáit val a tisztítóhelyről szólt.

¹ V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. 1. k. 299. s.

² *Endemann*, Inst. theol. dogm. 2. k. 302. old. így ír: «A lelkek középhelyéről szóló tevélyt először a pogány bölcsélet vigyázatlan használata időzte elő, a habona növelte, s a belőle származó előnyök kiezfírástak és kiirthatatannak tették.» Különben *Luther* követői e dologban is követték az ő követőit.

³ Inst. 1. 3. c. 5. §. 6.

⁴ *Endemann*, Inst. theol. dogm. 2., k. 302. old.: «A tisztítóhely a jámborok nyugalma ártalmas, Krisztusra ellenséges, a főpapokra nézve azonban hasznosabb találmány, valódi kínesbánya.» V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. 1. k. 210. *Kálvin* követői is különböző nézetben voltak. V. ö. *Bautz*, az 1. h. 5. old.

⁵ V. ö. *Hergenrother*, Photius, 3. k. 643. s. kov. old.

Annyi bizonyos, hogy a görögök a *flórenci* zsinaton elfogadták a tisztítóhely létezését (v. ö. *Hefele*, Concil-Gesch. 7. k. 721. s. kov. old.: *Hergenrother*, Kirchengesch. 2. k. 199. old.: *Bautz*, az 1. h. 70. old.).

Leo Allatus, *Natalis Alexander*, *Gotti*, *Colletus*, *Bautz*, *Loch* s. sok más megkísérli bebizonyítani, hogy a görögök semmikép se tagadják s nem is

A *sociniánok* és *arminiánok* a tisztítóhely létezését tagadják, nemkülönben a *rationalisták* is, kik Voltaire-rel a tisztítóhely feltalálását a szerzetesekre fogják. A korunkbeli orthodox lutheránusok letagadják a tisztítóhely létezését.¹ Azonban néhányan (mint *Kahn*, *Delitzsch*, *Harless*, *Vilmar* stb.) a tisztítóhelyről szóló tant csak annyiban vetik el, amennyiben a szentmise áldo-

tagadtak soha a tisztítóhely létezését. 17. századbeli szertartásos könyveikben van azonban néhány hely, mely az ellenkezőt látszik bizonyítani. A *Cyriel Lucaris konstantinápolyi* patriarcha által, ki a *kálvinizmust* akarta a görög egyházba csempészni, 1624-ben kiadott hitvallásban van néhány állítás, mely a tisztítóhely létezését határozottan tagadja. Ott ugyanis olvasható: «A kik tehát itt megáldoznak, ezután már semmifele büntetésben sem fognak részesülni, akik pedig meg nem áldozva halnak el, az örök büntetésre kerülhetnek. Minől kiviláglik, hogy a tisztítóhelyről szóló tudalmányt nem fogadható, hanem azt kell állítanunk, hogy mindenkinek, ki üdvözölni akar, itt e világon kell megáldoznia és vétekeit bocsátatni. m. (Luther) azaz Krisztus által ki szabadul. Elvenvetheted ugyan, hogy *Lucaris* *Cyriel* tanát maguk a görögök is nagy megvetéssel utasították vissza, de a *Mogila Péter* *kievi* metropolita által szerkesztett és *Parthenius konstantinápolyi* patriarcha s a görög egyház más püspökei által is az 1643. évben helybenhagyott hitvallás is tagadni látszik a tisztítóhelyt. A 64. kérdés ugyanis így hangzik: «Avagy nem halnak-e némelyek úgy meg, hogy az üdvözültek és az elkarhozottak közötti közep helyen vannak? Fel.: Ilyen ember nincs.» (V. ö. ugyane hitvallás 66. kérdésén is.) Több ilyen bizonyítékot különösen a keletiek szertartásos könyveiben találhatsz; *Nilles* S. J., *Calendarium manuale*, t. 2. Azert nem lehet csodálnunk, hogy némely hittudós és történetíró azt állítja, hogy a görögök nem egyesültek tagadták és most is tagadják a tisztítóhely létezését; így pl. J. B. *Faur* in *notis ad Enchir. s Augustini*, note in cap. 69; *Schweitz*, *Theol. dogm.* t. 1. § 173., *Nilles*, az i. h. t. 2., 380. old. Minthogy azonban a görögök ugyanolyan hitvallásos és különösen szertartásos könyvei, mint azt alább bővebben ki fogjuk mutatni, a holtakért való imákat elrendelik, melyek a tisztítóhely létezését feltételezik, tán ez iratokban sem foglaltatik a tisztítóhely határozott tagadása. Ezen látszólag ellentmondó nézetek összeegyeztetését alább, mint a holtakért való könyörgésről lesz szó, fogjuk megkísérteni. Addig l. *Lock*, *Die Dogma der griechischen Kirche vom Purgat.*; *Schwane*, *Dogm.-Gesch.* I. 3. o. s. kov. old., II., 753 s. kov. old.; *Bautz* az i. h. 64. s. kov. old.

² *Hutter* Redivivusban, melyet több hitani intézetben tankönyvként használnak, ez olvasható (322. old.): «Az evangélikus egyház a tisztítóhelyt való hitet elvetette, mint olyat, mely a hit által való egyedül kiengesztelésre korlátozza és azt tanította, hogy a lelkek közvetlenül vagy az örök életi mennek, vagy az örök karhozatba.» *Hase* azonban, ezen könyv szerzője, a jobban félrationalistikus elveket vallva, hozzateszi: «az egyházi dogmatikusok Baumgarten és Morham óta helyesebben amaz állapotot meg be nem fejezettnek alátették. Hasonló taláható *Rothenál*, *Dogm.* III. § 123.

zat tanával összefügg.³ Mások ismét (*De Wette*, *Ullmann*, *Hase* stb.) ugyan elvetik a tisztítóhelyről szóló tant, de mindamellett megengedik, hogy sokan, mikor elhalnak, nem jutnak azonnal a mennyországba, hanem a proba és tisztulás bizonyos állapotában lesznek visszatartva. Némelyikük szerint a proba ezen állapota csak némely vétkekre áll, mások szerint minden vétkekre kivétel nélkül.⁴

Igy a pokol tisztítóhelylyé, a kereszteny vallás pedig rationalismussá válnék.⁵ Sokan, kik ily nézetben vannak, következtésen megengedik a holtakért való könyörgéseket is.⁶ mint alább ki fogjuk mutatni.

Ilyen nézetet vallanak a *pusepták* is.⁷

¹ E nézet *Melanhthontól* származik, ki ugyan megengedi a tisztítóhelyről szóló tant, azt azonban, mint állítja, a püspökök toldalókaiktól megtisztítja (v. u. *Bautz* az i. h. 7.)

² *Hase*, *Protest. Polemik.* 400. old. így ír: «A legtöbb meghaló ugyan jobb, hogy sem poklot érdemelne, de bizonyára rosszabb, hogy sem méltó volna a mennyországra. Őszintén meg kell vallanunk, hogy e kérdésben a reformatori protestantismus homályos... ezt az új tudomány, mely protestáns álláspontot foglal el, már rég belátta és a túlvilágon is felismerte az Isten kegyes működését és az emberi szellem fejlődési képességet... Ha Mohler a tisztítóhelyt úgy írja le, mint amely nem egyéb, mint a szeretetben meghalt lelkeknek oly viszonyok közé jutása, mely meg fogatekös vallásérkösi szedni és előtűnő k megfelelő és azt tokeletesíti, úgy a protestantismus e felviagsult és előtűnő tizet meglehetősen elfogadja... Azonban az elégtétel célja nincs meg e büntetéseknel, mert Krisztus mindenkéért eleget tett; a lelkek erkölcsei fejlesztésére szolgálnak; s azert a bücsümek nincs célja és értelme.» Legújabbban találkoznak néhányan, kik szerint e megtisztulás a halál órájában történne, pl. *Thomasius*, *Christi Person u. Werk*, III. k. 143. old. V. ö. *Hettinger* *Apol* 2. k. 2. § 49. old.

De Maistre *Abendstunden*, II. k., 5. old.) így ír: «A 16-ik századbeli nagy viták egyikének tárgyát a tisztítóhelyre vonatkozó tan kepezé. Az ú. n. reformatorok egyáltalán csak poklot akartak mindenki számára. Amde amint belsőelőkke lőnek, a büntetések örökkevalóságát kezdték tagadni, mindazonáltal egy ideiglenes poklot megis meghagytak, mar csak azért is, hogy egy Nérót és Mossulnát ne kelljen az égben ugyanazon rangra emelniök, mint sz. Lajost, vagy sz. Terezt. Ideiglenes pokol pedig nem egyéb, mint a tisztítóhely; úgy hogy mintha véltünk meghasonlottak vala, nem fogadva el semmifele tisztító tizet, magunkkal is meghasonlanak, mert nem akarnak semmi egyebet, mint tisztító tizet.» V. ö. *Hettinger*, *Apol*, 1. k. 2. r. 339. s. k. old.

⁴ S azert sok protestáns agendában holtakért való könyörgést is találhatunk.

⁵ V. ö. *Simur*, *Dogm.* 882. old.

Katholikaler Hess Kath. ag. huttin VI. kötet

toznak, s őket egy szellemi épülethez hasonlítja, melynek alapja Krisztus. Minden egyes hívőnek, így folytatja, ezen alapra kell építenie, hogy pedig az egyesek mit építettek reá, aranyat és ezüstöt-e, vagyis tökéletes cselekedeteket-e, vagy pedig szénát és pozdorját vagyis jó cselekedeteket ugyan, de tökéletleneket, az az ítélet napján fog kitűnni, s hogy azok, kik még nem teljesen tiszták, a tűz által tisztulnak meg s üdvözülnek.¹

88. A *szentatyák* mellettünk nyilatkoznak, amennyiben azt tanítják, hogy a mennyországon és poklon kívül van még egy középhely, hová azok jönnek, kik még teljesen meg nem tisztulva halnak meg, s hogy azok ott az ideiglenes büntetések által megtisztulnak. Ebben áll pedig a tisztítóhely létezéséről szóló tan. Minthogy a *szentatyák* több nyilatkozatát már másutt² idéztük, és minthogy azok oly számosak, hogy *Külvin* maga is bevallja, hogy már a III. században szokásos volt az egyházban a holtakért imádkozni,³ a *szentatyák* idezeteinél tovább nem időzünk. Csak egyet-kettőt fogunk meg idézni sz. *Ambrus* így szol:⁴

„Égett, megmarad, jutalmat vesz. Akinak munkája megég, kart vall: onnaga ugyan még üdvözül, de így mintegy a tűz által.”

Világos, hogy e helyen a *tűzről* van szó, amint e szavakból kitűnik: *Ur napja*, mely az ítélet napja; a büntető tűzről e szavak miatt: *kárt vall*; oly tűzről, melynek vége lesz e szavak miatt: *üdvözül*... a *tűz által* oly tűzről, mely a böcsánatos vétkek miatt sújt, mert oly tettekről van szó, melyek a tökéletlenség miatt ugyan a fűhöz hasonlíthatnak, de mégis maradtak az alapra, t. i. Krisztusra vannak építve. Már pedig e jelek csak a tisztítóhelyt illetik meg. Mint több *szentatyá*, pl. sz. *Ambrus*, *Ágoston*, *Jeromos* s a *flórenci* zsinat is így értelmekzik e helyet. V. ö. *Bautz* i. h. 48. s k. old. *Oswald*, *Esehat*, 90. old. — A *Szentírás ó- és újszövetsége*nek más nyilatkozatát l. *Bautz*-nál, i. h. 39—53. l. 9., *Oswald*, i. h. 87. s k. old.

¹ V. ö. *Bautz* i. h. 48. old., 53. s kov., 70 s kov. old.; *Oswald*, i. h. 48. s kov. old. Ide csatoljuk *Tertullian* szavait, *De anim.* c. 58. M. 2. k. 796. old. „Minthogy ama börtön alatt, melyet az evangélium említ, az áldást értjük, és az utolsó pillért úgy értelmezzük, hogy a legcsekélyebb véték is törölendő a föltanulásig; senki sem fogja kétségbe vonni, hogy a jelek az alvilágban szentek, s ily föltétel meg is föltanulásnak a test által való teljességet.” V. ö. *Bautz* i. h. 44.

² Ezzel szemben az ez tisztesz apostolok és a *szentatyák* nem a holtakért imádkoztak, hanem a halottakért imádkozni. Azok (a régiak) böcsánatosak voltak, s ily módon a halottakért imádkozni volt, és ép azért nem kell őket ebben utanoznunk.

³ In Psalm. 118. Serm. 3 n. 17. M. 15. k. 1228 old. — Sz. *Ágoston* *E. i. h.* n. 110 M. 10 k., 283. old. így szol: „Minthogy a szentmise és az alapisma az

«Más tűz az, mely a nem akaratos, hanem esetleges vétkeket égeti, melyet Jézus az ő szolgáltnak készítet, hogy megtisztuljanak a halálos vétkekben való időzés szennytől; más tűz ismét az, melyet az ördögnek és angyalainak szánt;» és *nyssai sz. Gergely*:¹ «Miután testétől elvált, nem lehet az istenség részesévé, míg a tisztító-tűz le nem törölte a lélekre ragadt mocskot.» Nem tagadom, a *szentatyák* a túlvilágról szólva, néha csak a mennyországot és poklot említik; de azt nem azért teszik, mintha a tisztítóhelyet tagadnák, hanem mert az általános ítélet által azok állapotáról beszélnek és a *pelagiánokkal* vitatkoznak, s csak az azok életet a mennyországtól különválasztják.²

Összes megkeresztelt elhunytakért ajánlatik fel, ez a nagyon jók részéről háladás; a nem teljesen gonoszok részére engesztelő, s a nagyon rosszaknak, ha nem is segít a holtakon, legalább nem vigasztal szolgál az élőknek;» hasonlóképpen ír sz. *Gergely* *Dud.* I. 4. 30. M. 77 k. 396. old.: «Amilyen valaki, mikor innen elhal, mint olyan jelenik meg az ítélet alkalmával. Hinnünk kell azonban, hogy van tisztító-tűz, mely az ítélet előtt megtisztít a kisebb vétkektől, mert az igazság mondotta... (*Máté* 12, 31). Mi által értéskre adatik, hogy nemely vétkek megbocsátatik e világon, nemelyik pedig a túlvilágon. Mert ami az egyikről tagadtatik, kell, hogy a másikról következetesen megengedtessek. Hanem, miként már mondtam, hinnünk kell, hogy ez csak a csekély és legkisebb vétkekre lehetséges, melyek még a halál után is terhelnek, ha ez életheben nem lettek elengedve (I. Kor. 3, 15)... Hanbar ez a földi élet viszonyosságára vonatkozatható, megis ha valaki a jövőben tisztulás tűzébe akarna érteni, jól kell megfontolnia, hogy arról mondja, hogy a tűz által üdvözülhet, ki az alapra nem épített vasat, éreket vagy óhnot, vagyis nem nagy, és ennélfogva súlyos, s már meg nem bocsátható bűnöket, hanem arról, ki fát, szénát, pozdorját, s csekély és kis hibákat, melyeket a tűz könnyű szerrel fölemeszt.»

¹ Orat. pro mortuis, M. gör. sor. 46. k. 526 old., a görög *atyák* s egyházi írók (*Oecumenius*, *Metaphrast Simeon*, *Trophylactes* stb.), több ily nyilatkozatát l. *Loch* és *Bautz*-nál az i. h.

Hirsch ellen k. a csekélyebb vétkek, hogy a túlvilágon büntetése meg egy másik próbaidő és nemely halálos véték megbocsátása, *damaskusi sz. Jánosra* hivatkozunk, ki *Orth. fid.* I. 2. c. 4. M. gör. sor. 94. k. 878. old. határozottan állítja, hogy a túlvilágon az emberek számára — ép oly kevésé van a büntetés, mint a bukás után az angyalok számára, nemkülönben a *szentatyák* ama nyilatkozataira is, melyeket fönebb, annak behizonyítására idéztünk, hogy a halállal véget ér az érdemszerzés állapot. V. ö. *Klentgen*, *Theol.* d. Vorzeit, t. 2. n. 299.

² A *szentatyák* több nyilatkozatát, melylyel a tisztítóhely létezését részint közvetlenül, részint közvetve vallják, olvasható *Bellarminnál*, *Purgat.* i. h. c. 10.: *Estius*, in. 4. Sent. dist. 21. §. 1., 2.: *Klee*, *Dogm.-Gesch.* t. 2, 331. old. *Schwane*, *Dogm.-Gesch. der patr. Zeit*, 753. old.; *Bautz* *Pegefeuer* 53. s kov. old., s különösen *Migne*-nél, *Curs. Patrol. Patr. latin* 220., I. 249. s kov. old.

A tisztítóhely létezését határozottan állítja több *tartományi zsinat*, pl. a 397-ben tartott VII. *karthágói*. 502. évben tartott IV. *római*, az 563-ban tartott I. *bragai*, a 813-ban tartott II. *chalonsi*, 868-ban tartott *wormsi* zsinatok,¹ hasonlóképp a leg régibb liturgiák is, mint sz. *Péteré, Jakubé, Márké* s sz. *Nicuzé* stb.,² melyek a meghaltak lelkeit olyanok gyanánt említik mint akiknek a híveknek könyörgéseik által kell segíteniök, s ahol a holtakért való imák előírtnak.

Ugyanaz kivüláglik a keresztény művészet fennmaradt emlékeiből, i. e. a *katakombákból*, még pedig a legrégebbiekből, melyek az egyház első századaiban keletkeztek. Számtalan *sírfömlírat* található ott, melyek a híveket *fölszólítják*, hogy a holtak számára *enyhülés-, boldogság-, békeért* könyörögjenek.³ Ha a II. és III. századbeli szikla-sírboltokban eltemetett holtakért való könyörgésre buzdító fölhívásokat⁴ összehasonlítjuk a halotti mise in *canones* szentelési könyörgésével («nyugalom helyére, hogy bocsássad, könyörgünk», — «hogy neki a nyugalom helyét megadni méltóztassad» stb.) azt találjuk, hogy mindkettő ugyanazon nézetet s hitet fejezt ki. Ama fölhívások pedig eléggé bizonyítják, hogy a legrégebbi kor keresztényei hittek a tisztítóhely létezését.

Az ilyen fölhívásoknak a tisztítóhely létezését bizonyító ereje növekszik, ha összehasonlítjuk azokat a *szentatyák* és vértanúk nak a tisztítóhelyre vonatkozó világos nyilatkozataival: pl. e/ elbeszelessel: sz. *Perpetua*⁵ sokat imádkozott elhunyt testvéreért *Demokrasért* és később egy látományban szemlélte, hogy a holt

¹ V. ö. *Mansi* Collect. concil. 3. k. 885. old., 8. k. 267. old.; 14. k. 101. old., 15. k. 883. old.

² Ilyen bizonyítékokat a *kelebek* liturgiáiból találhat sz. Nillesnél, *Cat. n. Man.* 2. k. Olvasd azt is, amit a liturgiákról alább fogunk mondani a sz. hagyományból fogjuk bebizonyítani a szentek és boldogságos szűz Maria segítségkérését és közbenjárását.

Ugyanezt tartalmazzák más, az egyháztól már rég elszakadt felekezetek, mint az *örmények, nestorianok* stb. *liturgiá* is, kiknek a holtakért külön misej van, mint kitűnik *Le Brun*nál *Explic. Missae*, diss. 10. V. ö. *Colletus*, *Purg.* 2. n. 64. s köv. (*Migne*, C. th. 18. k. 281. s. köv. old.); *Bautz*, *Fegefeuer*, 69. old.

³ Ily fölhívásokat olvashatsz *Wolter*-nél, *Die römischen Katakomben* fascic. Frankf. Brosch. ann. 1866, n. 7.); *Le Blant*, *Inscr. chrét. de la Gaule II.* *Kraus*, *Realencycl.* 1. k. 19. s. köv. old.; 2. k. 684. s. köv. old.

⁴ Ily fölhívásokat fölsorolunk nem sokára azon tételünkben, mely állít, hogy a tisztítóhelybeli lelkek a hívek könyörgései által segélyezhetők.

⁵ *Raimart*-nál, *Acta* 82.

szabadult a tisztítóhelyből és az enyhülés helyére jött («látom az enyhülésre találó Demokraszt»).

Nézetünket végre megerősíti a *hívek közmegegyezése* is, kik az apostolok idejétől korunkig mindig imádkoztak és aldoztak az elhunytakért, hogy számukra enyhülést és a büntetésektől való szabadulást szerezzenek; sőt az összes, bármilyen vallású népek közmegegyezése is, mint azt alább fogjuk bizonyítani.

89. Az ész állításunk igazságát részint a) némely *hittani* igazságból, részint b) *természeti* igazságokból következteti. Az a) illetőleg; a *trienti* zsinat határozatából tudjuk, hogy a bűn megbocsátása után gyakran marad *elszenvedni való ideiglenes büntetés*, melyet, minthogy ez életben akár hanyagság, akár hirtelen halál folytán gyakran nem is lesztettünk, a túlvilágon kell elviselnünk és törleszteniünk.¹ Kétségtelen mint sz. *Tamás* megjegyzi jobban járnának azok, kik a tökéletes kiengeszteléssel nem gondolnak, mint azok, kik szorgosan törekednek eleget tenni. Kell tehát tisztítóhelynek lenni.² Nemkülönb az is áll, hogy vannak

¹ *Szenvedni, nem érdemelni szerezve*; minthogy a kath. tan szerint a halál után elhunyt az érdemszerzés ideje, mint már fennebb kimutattuk, nem is tudjuk eleget téve, hanem eleget szenvedni.

² *Ellenfeleink* azt vetik ellen: a halál keserősége által minden elszenvetni való büntetésnek eleget teszünk. Azonban a halálnak a maga erejénél nincs meg ezen hatása, és az ember sem nyer mindegyik a halál pillanatában annyi erőt, hogy minden tartozását teljesen törleszthesse! Hol lett ez megígérve? Különösen mikor oly gyakori a hirtelen halál, melynél még a jó test sem lehetséges, annál kevésbé teljes elégtétel. *Suarez* (gy. fr. De Poenit. disp. 15. (Purg.) sect. 1. n. 35. s. köv.): «A halál magában veve nem büntetése a tényleges veteknek, hanem magában veve a természet bizonyos követelménye jelenlegi állapotában azonban az átértendő bűn büntetése Nemaradna, ha az is volna, hogy a rendes és közönséges törvény ez nem lehetne, mert a tisztítóhelyre meg mindazok, kik kevésbé tartoznak, mind akik sokkal tartoznak, kiváltképp mikor az igazságnak sokszor fájdalmasabb a haláluk, s azután hol a tisztítóhelyre tartoznak, ha ez közös minden halállal? S mire valók a holtakért való könyörgések, ha a halál mindent megtisztít? Ugyanezen ok végre amellett is bizonyít, hogy nem nyer minden haldokló a halál pillanatában oly hathatós segítséget, hogy tette által teljesen eleget tehesse minden a múltban elkövetett bűnökért. Ugyan Isten amaz általános törvénnyel, hogy a halál alkalmával, ha csak halálos vétkekben nincs valaki, biztosan számíthat mindennek teljes megbocsátására, mert mozdítana elő az emberek abbéli hanyagságát, hogy eltökélt eleget tegyenek? Ugyanezen ok javasolja a teljes elégtételnek a halál után való elégtételt is, mert különben a jövőbeni bosszú félelme nem korlátozna az embereket életükben, hanem a jövőbeni elégtétellel biztatná magukat.» *Mazzella* bib., *De Deo creante*, n. 1323.

fölül hivatkozunk a lelkeknek különféle s beigazolt megjelenésére, melyek többnyire azt állították, hogy a valódi tűz kinjait *nem védik* és ezt néha jelekkel is kimutatták.¹

A tüntetések
nagyon súlyosak

93. Tétel: *A tisztítóhely büntetései nagyon súlyosak.*² E nézet a szentatyák nyilatkozatai s a hívek közmegegyezése folytán a legbizonyosabb.

vevül. A zsinaton ugyanis a *latinok* és *görögök* között vitás kérdés a tisztítóhelybeli büntetések minősége kepezte. A *latinok* azt állították, hogy a tisztulás anyagi tűz által történik, az apostol szavaira támaszkodva (I. Kór. 3, 15.): «A kinek munkája megég, kárt vall, onnaga ugyan meg üdvözülni, de úgy, mint tűz által.» A *görögök* ellenben azt állították, hogy ama szavak bizonyos sötét fájdalommal és szomorúsággal telt helyet jeleznek. Nehogy azonban e nézet különbség, melynek eldöntése úgy sem volt a zsinat célja, a görögöknek alkalmat szolgáltatson továbbra is a szakadás mellett megmaradni, a zsinat igen tapintatosan minden határozattól tartzkodott.

Az *újabbkori* hittudósok közül, Moehler, Dieringer, s más jelentősebb hittudósok a tisztítóhely tüzet kepletesen veszik (v. ö. Bantz, i. h. 143. old.); Klee s mások ingadoznak; azonban sokkal többen s a legjellemzőbbek között s valódnak állítják, mint Knoll, Perrone, Schwetz, Hurter, Simar stb. így Bantz is i. h. 138. s köv. old.

¹ Így megjelenésekről i. Bantz, i. h. 143. s köv. old. V. ö. Bantz, Hummel, 8. old.

A módot illetőleg, hogy mikép kúzza e tűz a testtől elvált lelket, a főnnebb amiket a pokol tüzeréről mondottunk. V. ö. Bonaventura, in 4. dist. 21. P. 1. a. qu. 2. Virés kiad., 6. k. 97. s köv. old.; u. o. Dist. 24. P. 2. a. 3. qu. 2. Virésnél i. h. 499–503. old.; ugyanannak Brevil. P. 7. c. 2. Virés kiad., 7. k., 331. s köv. old.

² Hogy határozottan mily nagyok e büntetések, nem tudjuk. Nem számítva ama kis toredék (*salmantika*kat, Durand) nézetét, mely azt állítja, hogy a tűz büntetése külön véve, tekintetbe nem véve ideiglenes tartumát s más érintő körülményeket nemely lelkekre nézve, kik számos bocsánatos bűnnel terheltten mulnak ki, ugyanoly foku lehet, mint az elkarhozottak tűz által való büntetése: a keresztyenség keletkezése óta *kefőle* nézet tamadt, szigorubb s enyhébb. Mindkettő a tisztítóhely büntetést ez élet büntetéseivel hasonlítja össze; a szigorubb, melyet sz. Ágoston, Anselm, Tamás s több thomista zsinatfőtti, Knoll is vallott, azt állítja, hogy a tisztítóhely legenyhébb büntetése s súlyosabb, mint ez életnek legszigorubb büntetése; az enyhébb pedig, mely sz. Bonaventura, Bellarmín, Suarez, Colletus, Simar, Hurter, Jungmann masok vedenek, azt állítja, hogy a tisztítóhely legnagyobb büntetése súlyosabb ugyan a legnagyobb földi büntetésnél; de az nem bizonyos, hogy a tisztítóhely legkisebb büntetése súlyosabb a legnagyobb földi büntetésnél.

Néztek a hirnevesebb hittudósok különféle nézetet.

A *salmantika*ink, De vitis et peccat. disp. 18. dub. 2. §. 6. azt mondják: «Nem tartjuk lehetetlennek, hogy nemely igaz a bocsánatos vétkek oly nagy

94. A *Szentírás* a tisztítóhely büntetéseinek éleségét az által jelzi, hogy azt állítja, hogy *tűz* képezi azokat; (I. Kór 3., 313.); mert a tűz büntetése az összes *érzéki* büntetések között a leg-súlyosabb.

A szentatyák között sz. Ágostonra hivatkozom, ki így ír: «Ama tűz mégis élesebb lesz, mint amilyent az ember a földön elviselhet»; nemkülönben *szevillai* sz. Izidor ki így szól: «Azonban ama tisztítóhelybeli tűzről meg kell jegyezniünk, hogy tartósabb és élesebb minden a földön gondolható gyötrellemnél.» *Arles-i* sz. Cézár (vagy bárki legyen is szerzője a beszéd-

számával terheltlen hal meg, vagy hogy a bűnre nézve ugyan megbocsátott, de az ideiglenes büntetésre nézve még el nem engedett halálos vétkekert meg annyit kell eleget tenni, hogy tisztulása alatt hevesebb *érzéki* büntetést szenved (csak *nemely részben való* súlyosságról van szó), mint amennyiben nemely elkarhozott egyik vagy másik halálos bűn folytán örökké részesül.» Sz. Tamás, in 4. dist. 21. qu. 1. a. 1. sol. 3. így ír: «A tisztítóhelyen ketfele büntetés van. Az egyik a *vesztesség* büntetése, amennyiben ez isten szemléletéből meg vannak fuztva; a másik az *érzék* büntetése, amennyiben testi tűz által gyötörtetnek; s mindkettőnél a tisztítóhely legkisebb büntetése meghaladja az élet legnagyobb büntetését. Minél inkább ohajtunk ugyanis valamit, annál alkalmatlanabb annak hiánya. S minthogy az óhaj, melylyel a legfőbb jó után vagyódunk ez élet után, az igaz lelkekben a leghevesebb (minthogy nem gátolja a test billenése és a legfőbb jó élvezésének ideje is itt volna már, ha valami nem akadályozna); ezért ennek késleltetése fölött rendkívüli módon szomorodunk... hogy pedig a lelket testi tűz gyotri, azt itt egyelőre foltesszük... s azért kell, hogy a tisztítóhely büntetése, úgy a *vesztesség* mint az *érzék* büntetése minden földi büntetésnél súlyosabb legyen.» Sz. Bonaventura, in 4. dist. 20. a. 1. qu. 2. Virés kiad. 6. k. 60. old.: «A tisztító büntetés súlyosabb minden ideiglenes büntetésnél, melyet a testével egyesült lélek itt elszenvede.» Suarez, in 8. P. Summ. Theol. disp. 46. Purgat. sect. 3. n. 7., a tisztítóhely *érzéki* büntetésének élességéről így ír: «Ha a lényeges vagy a különös súlyosságról van szó, a tisztítóhely legkisebb büntetése is meghaladja ez élet minden büntetéseit, mert a fájdalom és rossz más fajához vagy rendéhez tartozik. Ha azonban járulékaikban hasonlítottuk össze, lehetséges, hogy sok lehet az élet büntetéseiben, ami nem oly súlyos a tisztítóhely büntetéseiben pl. a földi büntetés nagyobb lehet tartósságára vagy élességére vagy a büntetések vagy fájdalmak sokaságára nézve.» V. ö. ezt illetőleg Bantz, Fegefeuer, 156. s köv. old. Meg kell azonban jegyezniünk, hogy a kitünő szerző néha felhoz a *szentatyáktól* oly idézeteket (melyeket talán sz. Tamás, Bonaventurától vagy Suarez-ból merített), melyek ama szentatyáknál nem találhatók. Pl. sz. Anselm nyilatkozatát, melyet Bantz i. h. 158. old. felhoz, sz. Anselm irataiban nem találtam

¹ In Psalm 37. n. 3. M. 36. k. 397. old.

² De ordine creatur. c. 14. n. 12. M. 83. k. 950. old.

felől bizonyosak, úgy hogy tudják, hogy az Isten barátságát bírják s az Isten boldogító szemléletét elnyerik egykor.

Mindket vélemény bizonyos, mint X. *Leo Exsurge Domine* bullájából kitűnik, mely *Luthernek*¹ ellenkező állításait kárhoztatja.

96. A *Szentírást* illetőleg hivatkozunk *Eccles.* 11. 3; *Bolcs.* 4. 11; *Jelen.* 2. 10-re, hol mondatik, hogy a halál után senki sem lesz jóból rosszra; a *szentatyákat* illetőleg a már fönnebb idézett nyilatkozatokra, hol azt állítják, hogy az igazak a halál után nem vétkezhetnek.² A közép- és újkor *hittudósai* közül hivatkozom sz. *Bonaventurára*,³ *Suarezra*, ki egyszerűsmind bűnmentességük okát is adja;⁴ *Bellarminra*, ki⁵ okát adja, miért viselik szívesen büntetéseiket, ugyanis mert látják, hogy azok által megtisztulnak és a teljes szívből szeretett Isten szemléletére elkészítettnek, sőt vannak *szentek*, kik azt állítják, hogy a nem teljesen tiszta lelkek gyorsan és önként sietnek a tisztítóhely büntetéseit kiállani, mert szégyelnék magukat, ha ily tökéletlen állapotban kellene a mennyországban megjelenniök.

¹ V. ö. *Denzinger*nél, *Enchir.* n. 662. s. köv. L. *Bautz* I. h. 123. s. köv. old.

² Sz. *Cyprianus* (*Cyprianus* De mortalitate e könyve hivatkozva [*Pract. myst. Sancti* I. M. 44. k. 981. old.] így ír: Ezen s ilyféle a kath. hiten alapuló és a napnál világosabb nézetekkel világosan bebizonyítja, hogy ezen testben való elvándorlásunkig kell a véték veszélyeitől és a kísértésektől félnünk azután már senki sem fog ilyesmit szenvedni.

Bautz I. h. 116. old. hivatkozik sz. *Jeromosra*, n. sz. *Gergelyre*, *aranyosájá* sz. *Jánosra*, sz. *Euthymiusra* stb.

³ In 3. dist. 26. dub. 6. *Vivés* kiad. 4. k. 566. s. köv. old. így ír: «A lelkek a tisztítóhelyen bizonyosak a felől, hogy el nem kárhozhatnak.... Ez nem a dicsőség elnyeréséből van, hanem a szabadakarat megerősítése folytán, mely érdemeket már nem szereshet, és e megerősítés nem teszi lehetetlenné a reményt, habár a szabadakarat ingadozását megszünteti.»

⁴ T. i. *belső* állapotukból, minthogy minden rosszra való hajlam- és indulatától mentek; és *külső* körülményükből, t. i. a malasztanak folytonos behatásából (v. ö. *Suarez*, I. h. sect. 1. n. 8.).

⁵ De purgat. I. 2. c. 3.

⁶ *Genual* sz. *Katalin* a tisztítóhelyről szoló műveben ezt írja: «A lelek ha már elvált a testtől, és nem érzi magát tökéletes tisztának és látja, hogy ezen hiát csak a tisztító tűz törölheti el, mohó vágygyal rohan e tűzbe; és ha a gondviselés ez intézkedése nem távolítaná el az akadályt, a lelek a tisztítóhelynél sokkal nagyobb büntetést érezne magamagában.» A tisztítóhelyről bővebből kissé etebb így ír: «Nem hiszem, hogy lenne nagyobb órom annál, ha a mennyország oromától eltekintünk, melyet ilyen a tisztítóhelyen tartozkodó lel-

Az ész magától is belátja, hogy a lelkek türelemmel viselik azon büntetéseket, melyek ha nem is teljesen és föltétlenül, legalább föltételelesen önkényesek, a mennyiben ugyanis tudják, hogy azokat megkivánja az isteni igazságosság, s hogy másképp nem nyerhetik el az örök boldogságot.¹ Ami pedig a malaszt által való megerősödést illeti, úgy hogy többé nem vétkezhetnek, azt mint már fönnebb *Suarez*szel jeleztem, az ész a lelkek belső állapotából, a mennyiben t. i. a véték iránti hajlamtól mentek, nemkülönben az Isten iránti leghőbb szeretetükből és végtére Istennek irántuk való szeretetéből² valamiképp gyaníthatja ugyan, de határozottan be nem bizonyíthatja.

97. A *Szentírást* illetőleg hivatkozom *Bolcs.* 3. 1 s köv. ama szavaira: «Az igazak lelkei az Isten kezében vannak» stb. és *Jelen.* 14. 13.: «Boldogok a halottak, kik az Úrban halnak meg»; nem mondhatnók ugyanis, hogy *boldogok* és hogy *Isten kezében vannak*, ha a büntetéseken kívül saját állapotjuk bizonytalansága és az örök kárhozat félelme is gyötörné őket. A *hagyományt*³ illetőleg hivatkozom a *mise kanonjára*, hol az egyház az elhunytak lelkeiről kikért imádkozik, azt mondja, hogy a béke álmát aluszsák és hogy Krisztusban nyugosznak, ami pedig az üdvök felőli bizonytalansággal nem volna összeegyeztethető; nemkülönben a legjelesebb hittudósok nyilatkozataira, mint sz. *Tamás*,⁴ *Bonaventura*,⁵ *Suarezra*,⁶ *Bellarmin*⁷ így szól: «Mert habár a legfőbb

erő; és ez öröm folyton nő Istennek a lelekre való folytonos behatása folytán... Ami akaratjukat illeti (t. i. az akaratnak az Isten rendelkezésben való teljes megnyugvásati, nem mondhatják, hogy ama büntetések csakugyan büntetések.... máskülönben pedig oly rendkívüli gyötrelmet érez, hogy azt szóval ki nem fejezhetjük, s semmiféle ertelem arról magának legkisebb fogalmat sem alkothat.» V. ö. *Junqumann*, De Noviss. 108. s. köv. old.; *Lechner*, Leben u. Schriften der hl. Katharina von Genna, 235. és 241. old.; *Bautz*, I. h. 170. old. Dr. *Schneider* *Valmos*, Das Widerschen, 360. s. köv. old.

¹ Hogy azonban a tisztítóhelybeli lelkek mégis óhajtják az élők könyörgetését, az a tisztítás megkezdéséért, mert a tisztítás nem szükség külön erővel, hanem az Isten szándékától látni.

² Tobbet *Bautznál*, I. h. 118. s. köv. old.

³ A *szentatyákat* illetőleg I. *Bellarmin*t, De Purgat. I. 2. c. 4, hol sz. *Cyprian*, *aranyosájá* sz. *János*, stb. ilyféle nyilatkozatait sorolja föl.

⁴ In 4. dist. 21. qu. 1. a. 1. sol. 4.

⁵ In 4. dist. 20. P. 1. qu. 4. *Vivés* kiad. 6. k. 63. old.

⁶ I. h. sect. 3. n. 6. s. köv.

⁷ I. h. I. 2. c. 14.

jónak hiánya magában véve a szerető lélekben nagyotku szomorúságot okoz, e szomorúságot a tisztítóhelyen mégis enyhíti a nagy mérvben csökkenteti ama legfőbb jó elnyerésének biztos reménye; e kétséget kizáró remény ugyanis kimondhatatlan örömet okoz s minél inkább közeledik e számkivetes vége, annál inkább nő ez öröm.»

Az ész végtére ez igazságot hittünk más-más, fönnebb kifejtett igazságaiból következteti, abból t. i. hogy a halállal megszűnik az érdemszerzés állapota és kezdetet vesz a bevégzettség állapota, és hogy a halál után azonnal van külön ítélet. Minthogy a tisztítóhelyen lévő lelkek már hallották a bró íteletét s tudják, hogy már a *bevégzettség állapotában* vannak, nem lehet titok előttük, hogy nincsenek a pokolban.¹

98. Tétel: *A tisztítóhely büntetései nem egyenlők.*

99. *Nem egyenlők* t. i. a bocsánatos bűnök és a halál után esetleg még fönmaradt ideiglenes büntetések szerint; *nem egyenlők* úgy *nagyságra* mint *tartamra* nézve, úgy hogy annál súlyosabb a tisztítóhely büntetése, minél nagyobb a bocsánatos bűn és annál tartósabb, minél nagyobb a véték iránti hajlam;² *nem egyenlők* mindkét büntetésre, úgy a *veszteség*, mint az *érzék*

¹ V. o. Bellarmint, 1. h. l. 2. c. 4., ki így okosodik: «Ha a lelkek üdvük felől nem volnának még bizonyosak, ez vagy azért volna, mert még vetkezhetnek; vagy mert még nincsenek megítélve; vagy mert, habár már meg vannak ítéltve, a bíró ítéletét még le nem ismerik, vagy mert a fájdalom annyira emészti őket, hogy e bizonyosságot át nem láthatják.» De ezek egyikét sem állíthatjuk; amit e szerző ugyan e helyen határozottan állít V. o. Bantz, 1. h. 128. s. kov. old.

² Sz. Tamás, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 100. a. 8., így magyarázza e doigt: Minél nagyobb a bocsánatos bűn, annál súlyosabb az azt megillető büntetés. Hasonlóképp hosszabb vagy rövidebb a büntetés, amint nagyobb vagy kisebb hajlandósági volt a véték iránt. S így megesshetik, hogy valaki tovább időzik a tisztítóhelyen, bár kevesebbet szenved, s viszont, mert szerinte a büntetés nagysága megfelel a véték nagyságának, a büntetés tartama pedig a bűn iránti hajlandóságnak.

Ami a büntetések tartamát illeti, annyi bizonyos, hogy nem tart tovább az utolsó ítélet napjánál. Mert maga Krisztus mondotta (Máté 2. 5., 46.), hogy ama rettenetes ítélet után minden ember vagy a mennyországba lesz fölveve, vagy a pokolba taszítva; és sz. Ágoston, Civ. Dei 1. 21. c. 16. M. 41. k. 731. old. így ír: «a keresztény azt tartja, hogy semmiféle tisztítóhelyi büntetés nem lesz, csak ama utolsó és rettenetes ítélet előtt» Azonfelül bizonyos az is, hogy nagyon sokí tarthatnak. Dominicus Soto (in 4. dist. 19. qu. 4. a. 2.) úgy vélekedett, hogysonkikem marad a tisztítóhelyen 10 éven túl; ugyanígy vele-

büntetésére nézve; a *veszteség* büntetése t. i. úgy, hogy a boldogító szemlélet elnyerése többé-kevésbbé halasztatik el, és hogy az Isten szemléletének hiányát többé vagy kevésbbé érzik. Hasonlóképp az *érzék* büntetésére nézve is.¹

E tétel, ha annak magyarázatától eltekintünk, legalább is *hittosnak* mondható.

100. A *Szentírásból* ide vonatkoznak nézetem szerint sz. Pál ama szavai (Róm. 2., 6.), hogy az Isten megfizet kinek-kinek az ő cselekedetei szerint, miket életében véghez vitt. A *szentatyák* egyhangulag tanítják, hogy a büntetések és azok tartama a véték nagyságának megfelelnek. Sz. Ágoston (vagy barki a beszéd szerzője):² így ír: «Amily nagy volt a bűn anyaga, oly nagy lesz az átváltozási idő is (folyó tűz által). Amilyen része volt a vétéknek, ugyanannyit követel magának az emberből a láng. Amennyit az oktan gonoszság elkövetett, annyit fog az okos büntetés jóvá tenni.» S azért sz. Caesar³ ama tüzet *tűzbírónak* is nevezi.

Ugyanezt tanítják a *középkor* hittudósai is; pl mint már emlitem sz. Tamás:⁴ «Némelyek a tisztítóhelyen tovább szenvednek, mint mások, aszerint, mint kisebb vagy nagyobb hajlamuk volt a bocsánatos bűn iránt»; és sz. Bonaventura:⁵ «Ideig-

kedett Maldonatus is (Purgat. qu. 5.). E nézettel azonban ellenkezik a *hívek* *erzudete* és az *egyház szokása*, mely az elhunytakert hosszú ideig, sőt századokig szokott imadkozni. Nemkülönben, ha hitelt adunk a lelkek megjelenéseinek és a szentek látomásának, azt kell tartanunk, hogy némelyik nagyon sokáig van a tisztítóhelyen. Ehhez járul a VII. Sándor által karhóztatott tétel (Propos. 48) *Denzinger*nel, Enchir. n. 1014.): «A lélekert hatrahagyott misealapítvány nem tart 10 evnél tovább»; hasonlóképp sz. Ágoston példaja is, ki Confess. 1. 9. c. 13. M. 32. k. 779. old. azt írja, hogy naponként imadkozik már 12 év előtt elhalt anyjáért (sz. Monika meghalt 387 évben, s sz. Ágoston Vallomásait írta 400-ban) és kéri, hogy akik olvassák könyvét, mindnyájan emlékezzenek meg az oltárnál anyjáról. V. o. *Katholik*, 1873. II. 697. s. kv. old.

¹ V. o. Bantz, 1. h. 152. s. kov. old.

² Hom. 16. inter 50. al Serm 252. n. 3. M. 39. k. 2212. old. *Migne* kiadásban e beszéd «a neki tulajdonított beszédek» közt fordul elő V. o. 1736. és 2210. old. V. o. sz. Ágoston Enchir. c. 69. M. 40. k. 285. old., és *quoniam* De octo Dilecti quaestionibus, qu. 1. n. 13. M. 40. k. 156. old.

³ Serm 15 n. 4. M. 39. k. 1772. old. A kiadók e beszédet Caesarnak tulajdonítják (V. o. u. o. 1770. old.)

⁴ In 4. dist. 21. qu. 1. a. 3. old.

⁵ Brovil P. 7. a. 2. *Vivés* kiad. 7. k. 332. old.

Ugyanezt valljuk a mysticus theologiai írók is, nemkülönben a szent nők és férfiak; minint ezt Bantz 1. h. 181. s. kov. old. kimutatja.

lenesen bűnhődnek, de megis némelyek hosszabb, mások rövidebb ideig »

Az *ész* végtére tételünket az Isten *igazságosságából* következteti, aki, amint akarta, hogy a pokol büntetései a gonoszsággal részarányosak legyenek. a tisztítóhely büntetéseit is bizonyára úgy osztotta be, hogy a véték nagyságának és a még törlesztendő ideiglenes büntetés mértékének megfeleljenek.¹

Gyakorlati tanulság.

101. Hallottuk, hogy *van* tisztítóhely, hogy létezik olyan hely, hol a lelkek mindaddig gyötörtetnek, míg teljesen meg nem tisztultak, míg mindent az utolsó fillérig le nem fizettek: mi következik ebből?

Becsüljük és fölülte féljük az Isten igazságosságát és szentségét, mely a bűnnek még árnyékát is utálja elannyira, hogy iszonyú büntetésekkel sújtja még ama lelkeket is, melyeket oly nagyon szeret, s pedig gyakran a legcsekélyebb vétkek miatt.²

Ismerjük meg, mily nagy a mennyország dicsősége, mikor oly nagy előkészület és tisztaság kívántatik hozzá, mikor csak az jöhet mennyországba, ki nemcsak a vétektől, hanem minden büntetéstől is tökéletesen tiszta, mert ez a véték maradékanak tekintetik;

ismerjük meg, hogy meg a *bocsánatos bűn* is utalatos az Isten előtt, minthogy oly keményen sújtja.

Hallottuk, hogy a *tisztítóhely büntetései nagyon kemények* úgy fájdalmas voltuk, mint különféleségük és tartósságuk folytán, hogy a lelkeket oly büntetések érik, melynél élesebbet és fájdalmasabbat e földön nem gondolhatunk. Mi következik ebből? Hogy teljes erőnkől igyekezzünk a tisztítóhelyet elkerülni! De mikép

¹ V. ö. *Gotta*, Purgat. qu. 3. dub. 2. § 3. (Theol. schol. 3 k. 616. old.) *Colletus*, Purgat. c. 3. a. 7. *Mignenél*, C. Th. t. 18. 349. old. így ír: «Vannak büntetések, melyek minden tekintetben olyan csekélyek, milyen pl. néhány bűn szó, hogy alig képzelhető, hogy valakit ezek miatt súlyosabb büntetés érhetne, mint amilyen a Nerók, Domitianok és japán fejedelmeknek a keresetlenségük elleni dühöngését éri.» Azonban mindig szem előtt tartando, hogy a bűntetéseink mások, mint a földi büntetések.

² V. ö. *Lud de Ponte*, Mod. 1. P. 1. mod. 36. punct. 1.

történhetik ez? Mily eszközök segélyével fogjuk a tisztítóhely büntetéseit elkerülhetni?¹

a) Ha a vétkeinkért ez életben eleget teszünk, ha akár az Isten, akár gyóntatóatyánk által ránk rótt bűnbánati cselekményeket és testi sanyargatásokat készségesen elvállaljuk: amely a tisztítóhely büntetéseivel összehasonlítva, elenyésző csekély; ha magunk is sohasem szüntetünk meg testünket szigorú rendhez szoktatva, korlátok között tartani. Bár mondhatnók *damiani* sz. *Péterrel*:² «Oh mily kellemes, mily kiváló látvány, mikor a legfőbb bíró az égből szemleli, mint küldi magát az ember bűnei miatt a pokolba (sanyargatva)!... Nem szükséges, oh Uram! hogy te büntess engem; nem szükséges, hogy engem az utolsó ítélettel ösztönözz; magam fenyitem meg magamat, én magam bosszulom meg rajtam magamat, magam teszek eleget vétkeimért.»

Ha pedig tapasztaljuk, hogy lankadunk tartozásunkat mar ez életben leróni, kérni fogjuk az Istent, alkalmazza ő a fájdalom és sanyargatás tűzét, hogy ez által megtisztuljunk és tartozásunkat némi haszonnal lerójjuk.

b) Ha a bocsánatos bűnöket is, melyek az apostol szerint fa, szén és pozdorja, melyek a tisztítóhely tűzét élesztik, lehetőleg elkerüljük. Oh lelkem,³ mely oly drága alapra, Krisztus Urunkra vagy építve, építs te is nagybecsű tetteket reá, a szeretet *aranyját*, az ártatlanság *ezüstjét*, s más erények *drágaköveit*, melyek veled az örök életben megmaradjanak! Óvakodjál olyasmit közbekeverni, ami mulandó, az irigység *fáját*, az érzekiség *szénáját*, a hiúság *pozdorjáját*, az által, hogy ez élet nemely javait rendetlenül szereted: mert mindez csak élesztíti azt a tüzet, mely teged a jövődében oly hevesen éget.

c) Ha a bűncsúly elnyerése által a tisztítóhely büntetéseit elkerülni törekszünk. Habár teljes erőnkől törekszünk is a vétkeket elkerülni és az elkövetettekért eleget tenni, mégis alig lesz

¹ V. ö. *Faber Mát.* Concionum op. 6. k. 537. old. ki ama eszközökről értekezven, melyek segélyével a tisztítóhelyet elkerülhetjük, ezeket sorolja föl. 1. kerüld a bocsánatos bűnöket; 2. ne szeresd a világot; 3. járulj a szentségekhez; 4. vedd föl az utolsó kenetet; 5. a rád szabott penitentiát vegezd el; 6. szerezz bűnöket; 7. válaszd itt a tisztítóhelyet; 8. a halált fogadd készségesen; 9. imádkozzál, hogy vétkektől ment legy; 10. segíts a tisztuló lelkeken.

² Opusculum 48. seu de laude flagellorum. M. 145. k. 686. old.

³ *Lud de Ponte*, i. h. punct. 3.

valaki közülünk oly szent, oly tökéletes, hogy ne kellene neki halála után a tisztítóhely tüzeiben valamiképen megtisztulnia; alig fogja valaki a bűn minden szennyt magában úgy eltörölni, hogy dicsekedhetnék, hogy tiszta szíve van; hogy mondhatná «tiszta az én szívem, ment vagyok a vétectől». Azért sohase mulasszunk el egy alkalmat sem, mikor búcsúkat nyerhetünk, hogy legalább ily módon törekedjünk tartozásunkat már itt a földön leróni

III. CIKKELY.

A mennyországról.

Bevezető

102. Mielőtt elkezdenők a mennyországról és annak örömeiről szóló kath. tan kifejtését, meg kell jegyeznünk, hogy *ez titok*, nyelv ki nem mondhatja, ember nem sejtheti, mit készített az Isten az őt szeretőknek. Ez teljesen isteni, s azt sem szóval eléggé meg nem magyarázhatjuk, sem gondolatban föl nem foghatjuk.¹

103. Az ég vagy menny szocská a Szentírásban különféle értelemben használatos, majd a lég, a felhők, az égboltozat jelölésére; majd pedig az üdvözültek boldog állapotának.²

¹ *Római kate.* P. 1. c. 13. n. 10. V. ö. ami kisse elebb, n. o. olvasható: «Már pedig a boldogokra merhetetlen dicsőség és a gyönyör szamtalan faja vár, s minthogy lelkünk e dicsőség nagyságát föl nem foghatja, vagy az lelkünket semmikép át nem járhatja, kell, hogy mi lepjünk abba, t. i. az Isten oromebe, hogy azzal körülvéve, lelkünk vágyát sokszorosan kielégíthessük.» Sz. *Agoston*, Clv. Del 1. 22. c. 29. n. 1. M. 11. k. 10. old. így szól: «Mert ott van az Isten békeje, amely az apostol szerint fölülmúl minden értelmet; nemcsak a miénket, hanem az angyalokét is, de nem az Istenét is»

² Ily értelemben véve majdnem ugyanazt jelenti, amit kifejeznek ezen szavak: örök élet, legfőbb boldogság, nyugalom, örök beke, igazság koronája, Istennel való egyesülés, Isten élvezete, Isten látása stb. Ezen nevek lényegileg egy és ugyanazon dolgot fejezik ugyan ki, de azért megsem teljesen egyértelmű szavak, mert ugyanazon dolgot különféle szempontból állítják szemlünk elé.

Midőn a mennyei boldogságot örök nyugalomnak nevezzük, ezzel legkevésbé sem akarjuk a lélek tehetetlenségét és teljes tétlenséget jelezni; sőt ellenkezőleg, amint egész tárgyalásunkból ki fog tűnni, az a lélek legfőbb tehetsegeinek t. i. az észnek és akaratnak legtokeletesebb és szakadatlan működése. Sz. *Agoston* Januariushoz írt 55. levelének 119. bek. 9. fej. 17. sz. - M. 33. k. 212. l. ezt mondja: «Ezen nyugalom minden kellemetlenségek furdalmaitól ment szent és örök nyugalom... Áll pedig ezen nyugalom nem valami

leggyakrabban azonban azon hely kifejezésére, hol az Isten világosan és szemlélhetőleg kinyilvánítja saját dicsőségét és önmagát és hol az üdvözültek tökéletes boldogságnak örvendenek.³

104. Nem akarunk itt szólni azokról, a kik tagadták, hogy a teljesen megtisztult lelkek *azonnal* a mennyekbe jutnak, miután azokat már fönnebb elősoroltuk; hanem e helyen csak azokat fogjuk előszámlálni, kik a mennyei boldogság *milyensége* és annak *fokozatai* körül tévedtek.

A pogányok az ember boldogságát nem ritkán érzéki élvezetekbe helyezték és elysiumi mezokról álmodoztak, melyeknek *elcsat* költők verseiben gyakran feltaláljuk. Hanem azért a pogányok közül is már többen találkoztak, kik emelkedettebb nézettel bírtak a boldogságról és azt az erénybe helyezték. Így a stoicusok Zenoval és Socrates-szel.) Még magasabbra emelkednek Platon és Aristoteles a peripatetikusokkal, kik azt taníták, hogy az ember egyedül Isten által lehet boldog, hogy tena az ember legfőbb boldogsága Istennek mint legtisztább igazságnak és legjobb jónak megismerésében és szeretetében áll.⁴

A mohamedanok a mennyei örömeket érzéki gyönyörökbe helyezik.⁵ A zsidók közül némelyek szinten azt tanították, hogy a paradicsomban a boldogok pusztán testi gyönyörökben részesülnek.⁶

A keresztények közül tévedett a 4. században *Jovinianus*, ki a mint az érdemekben nem ismert el különbséget, úgy az elérhető boldogságot is mindenkinél egyenlő mértékűnek ítélte;⁷ ide tartoznak bizonyos tekintetben az *origenisták* is, kik azt

karhóztatandó renyheségben, hanem a békés tevékenység kimondhatatlan nyugalomában. Mert úgy pihenünk meg éltünk végen az élet furdalmaitól, hogy a világi élet tevékenységében örvendünk; és sz. *Tamás* Summ. Theol. P II. 1. qu. 3. a. 2. ad 4. mondja: «A boldogság ezen állapotában az ember elmeje egyetlen folytonos és örök működésben egyesül Istennel.»

¹ V. ö. *Gottl.* Theol. schol. 3. k. 742 old.

² V. ö. Koran 2., 8., 31., 77., 118. Szura; és *Gottl.* id. h. A mostani mohamedanok azonban Mohamed ezen tanától nem ritkán eltérnek, midőn terük ezen nyilatkozatait a lélek szellemi gyönyöreiről és oromeiról értelmezték.

³ V. ö. *Eisenmenger*, Entdecktes Judenthum, 2. R. 6. fej.; *Lightfoot* Jan. in horis Thalmud.; *Buxtorf*, Synag. Judaic. 6. fej. 246 old. és 11. fej. 256 old.

⁴ V. ö. az *Jeromos*, advers. Jovin 1 old. 3. sz. M. 23. k. 224 old.

Tévedések.

tamították, hogy az emberek és az angyalok értelme (sőt még az elkarhozott lelkeké is) egy értelemmé, egy állaggá lesz Krisztussal, hogy ő vele az Isten jobbán ül és Istennel teljesen egyesül;¹ az *anomaeusok* vagy *eunomianok* (kik vezérüktől Eunomiustól neveztetnek így) a 4. században azt állították, hogy az ember természeti tehetségeivel is és pedig már ezen földi életben nemcsak világosan szemlélheti, hanem a legtökéletesebb módon meg is értheti, élvezheti az Istent. Majdnem ugyanazt hirdettek a 13. században a *beguinok* és *beguardok*, hogy t. i. a teremtetten értelem természetesen módon láthatja az Istent; és hogy a lélek arra, hogy szemlélhetőleg láthassa az Istent, nem szorul a megdicsőülés ama világosságára, mely őt felemelné és erre képesitené.² *Ecceard* szerint (14. száz.) teljesen átváltozunk Istenben, miként az Óltáriszentségben a kenyér átváltozik Krisztus testévé.³

¹ V. ö. *Denzinger*, *Enchir.* 187., 197-201. sz. Az origenisták ama tetteyeről, hogy a boldogok vétkezhettek és gonosz lelkeké lehetnek, lásd II. konstantinap. zsin. 5. kan.; és alább 3. ül. 4. kan. 3. bek.

² Ezen téveit kárhoztatta a viennai zsinat, 1312. évben (*Denzinger* *Enchir.* 403. n.).

A katolikus hittudósok között is vannak olyanok, kik arról, hogy *miben áll a boldogság és mi a megdicsőülés végső oka* kétféle nézetet tartanak. Néhányak szerint a boldogság, Isten költésében áll, a teremtetten, de értelmükkel közölt és egyesült (*Szentviktori Hugó*). Ezen nézet azonban ügylatszlik, téves; mert a boldogság alakilag nem ez, hanem élettevékenység, mely éppen előidézi azon állapotot, amelyben valaki boldognak érzi magát. Azonban Isten örök látása nem tartozik a boldog ember élettevékenységével közre, mert ez egyrészt tehetségeinek körén kívül esik, másrészt az ember minden tevékenysége teremtetten és véges valami. Mások, pl. *Gandavi Henrik*, azt tanították, hogy a boldogság Istennek a lélekkel való oly különösségben állana, amelyben Isten mintegy behatol a lélek lényegébe, mint a tűzbe esett vashoz; de ezen nézetet is általában elvetik, mert ama tevékenység, amelyben alakilag áll a boldogság, az erkölcsi élet tevékenysége, mely magából az emberből és annak életéből indul ki: Istennek a lélek lényegébe való ezen behatolása azonban nem élettevékenysége az embernek, hanem egyedül Istennek működése volna. V. ö. *Charmes Tamás*, *Theol. univ. k. I. r. de act. h. hum.* 2 qu 2 bek.; *Mazzella*, *De Deo creante*, 11. sz.

A skotisták szerint a megdicsőülés világossága maga azon szerető, amelyben az igazak ezen világból kimulnak, és melynélfogva az isteni természet részeseivé lesznek. V. ö. *Jungmann*, *De Noviss.* 149. old. *Simar*, *Dogm.* 866. old.

³ V. ö. *Denzinger*, *Enchir.* 437. old.

Megemlítem itt a francia nemzetiségű *Amalrikot* is, ki a 13. század kezdetén azon tant kezdé terjeszteni, hogy határozottan megállapított oly hely, hol az üdvözültek boldogságban elnének, nem létezik, hanem akik magukban bírják Isten ismeretét, önmagukban bírják a paradicsomot is.¹ A 14. száz. a *palamiták*, kik Palama után neveztetnek el így, azt vitatták, hogy a szentek nem magát az Istent, hanem csak az istenségtől kiaradozó és tőle teljesen különböző világosságot latják, amely testi szemünkkel is látható.

Luther és követői² állítják, hogy a boldogság foka minden üdvözültben egyenlő: mely állításuk teljesen egyező a megigazult szülő tanúkkal; mert ha minden hívő azáltal igazul meg, hogy Krisztus érdemei neki betudatnak, vagy hogy azokat önmagukban bírják, akkor természetesen, hogy mindenki egyenlő boldogságnak lesz részese, mintán Krisztus érdemei is mindenkire nevezve egyenlők.³ Majdnem ugyanazt tanítják a kalvinisták. Meg-

¹ V. ö. *Gotti*, *Theol. schol.* 3. k. 742. old. Ugyanazon tevélyt hirdette *Amalrik* a pokolról is, mondván, hogy a pokol nem valamely meghatározott hely, hanem azok, kiket halálos bűn terhel, önmagukban bírják a poklot, mint valami rothadt-bűzhód fogat a szájukban.

² Itt érdemes lesz megemlíteni a pistojai zsinatot is, továbbá *Bajust*, *Jansent*, *Quesnellét* és más ezen csoporthoz tartozó férfiakat, kik azt állították, hogy az embernek nem cselekedeteinél fogva, hanem természeti szükségéből van joga Isten boldogító látáshoz; ezek tehát, legalább közvetve, kétségbevonják Isten látásának természetfölötti jellegét. V. ö. *Bautz*, *Himnei*, 32. old. — Amit ezen férfiak hirdettek, azt már előbb nemleg *Luther* és *Calvin* is állította. És midőn ily állításból önkényt következnek azon tan, hogy Isten pusztán természeti lehetőségekkel is látható: ebből világos, hogy *Luther*, *Calvin*, *Bajus* stb. a dolog érdemét illetőleg Isten látásáról ugyanazt tartották, amit már hajdan a *beguinok* és *beguardok* is állítottak.

Ide tartoznak némi tekintetben mindazok, kik bizonyos fel-rationalismusnak kedvezve, nem igen ügyelnek azon különbségre, mely az ember természeti és természetfölötti rendeltetése között létezik.

Vegre ide tartoznak az *ontologisták* is (*Malebranche*, *Gerdil*, *Globerti*, stb.), kik, habár erősítik, hogy Istenről való ismeretünk most csak tökéletesen az Isten által állítják, hogy már a földön is közvetlenül megismerhetjük az Istent. V. ö. *Kleutgen*, *Philos.* I. 387. sz. s köv., *Stöckl*, *Lehrbuch der Philos.* 1. köv. old.

Továbbá, ha a jó cselekedetek, mint mondják, nem érdemszerzők, akkor nyilvánvaló, hogy már ezen okból sem lehet a boldogság más az egyikben, mint a másikban. Megjegyzem azonban, hogy ezen dologban nem egyeznek meg teljesen, amint abban sem egyezők nézeteik, vajjon a jócselekedetek epenseggel

igazságra vonatkoznának is, melyeket csak a következő tettekben akarunk megállapítani

Itt van először XII. *Benedeknek* 1336. évben kiadott constitutiója, mely ezen szavakkal kezdődik *Benedictus Deus*,¹ ez tanítja meg a teljesen megtisztult lelkek testekkel való egyesülését és a világ előtt az Üdvözítő Jézus Krisztus mennybemenetele után a mennyben az egy boldogult lelkek mennyi aradsomra készült a sz. Angyalok felvételét egyesülve voltak a mennyben és lesznek és Krisztus Urunk szelvedése és halála után látják és látni fogják az Isten lényegét szemlélődő és színről-színre való látással, minden közvetítő teremtmény nélkül, mely a földi angyalok által kapott az Isten lényegét közvetlenül világosan és nyilvánvalóan, ezen látással mintegy élvezik az Isten lényegét és ezen látás és élvezés által a lelkek meghatározzák a világosság és bűn az Isten életét és az Isten világosságát, éppen az Isten lelkei is, kik ezután fognak meghalni, mert ők is látni fogják ugyanazon isteni lényegét és élvezik azt még az utolsó ítélet előtt; továbbá az isteni lényegnek ezen látása és élvezése meg fogja bennök szüntetni a hitet és a reményt, mint hittár eredményeket, és miután ezen látást és élvezést megkezdtek, vagy meg fogják kezdeni, ezen látás és élvezés minden megszakítás nélkül nekik folytatni fogja magát az utolsó ítéletig, pedig örökké. Továbbá az utolsó ítélet után az Isten ezen papa kárhoztatta azok fejedelmek akik az Istennek az igazságon a mennyben nem fogak látni az Isten lényegét, az ezt a bűnt, mert nem látni fogják a mennyben az Isten világosságát és dicsőséget, mely lényegéből kiad, miként a nap világossága kiad a naphól és még sem nap az.» Hasonlóképpen a florenci zsinat, mely tanítja hogy: «Azok lelkei, kik a keresztelés felvetele után semmifele bűnt nem követtek el: valamint azok is, kik a vétek elkövetése után vagy még életükben, vagy haláluk után... megtisztultak, mindjárt az egbe vétetnek fel és látni fogják az Isten lényegét».

¹ Denzinger, Enchir. 456. s.

² Ravnald ad ann. 1341. 51. sz.

³ Deco, union Denzinger 588. Itt felemlíthető a vatikáni zsinat által készített dogmatikai határozatok vázlatának 16. fejezete (Dr. Friedrich, Docum. illustr. concil. Vatic. 2. k. 19. s. köv. old. - V. ö. az 1859. évben tartott vatikáni tartományi zsinat 1. k. 1. fejez. és Romai Katekizmus, 1. r. 13. fejez. 7. s. köv.

Ugyanaz szemlélik a háromszemélyű egy Istent, a mint van. az érdekük különbözősége szerint egyik tökéletesebben

109. Az eszaki világban a más világon elérendő boldogító látás bizonyítottan a boldog Isten Ádámunk mondta: «En va-
lami igen nagy utamra» mely szavakat közösen
szent írásból, a te mélyek. Továbbá hogy Jól isen bol-
dosa reménytelte kitanak saját szavából: «A földbe-
ek, és az én testemben, adni meg Istenem kiter-
nem látok meg, és az én szemem nezik őt és nem mas: el-
an téve e reményem az én keblemben.»

Sok eszaki világban a bizonyosokat találta, az az Isten-
Krisztus maga mondta: «Boldogok a szívek, mely-
ek látják az Istent, továbbá: Ezek angyalok, melyek de-
vot látnak Ádám megfűt ki nem voltak a világban, mely
az angyaloknak ad, kimutatik Isten Boldogító látását
pedig az angyalok Isten világos látásának örvendenek, akkor
ugyanaz áll a Boldogokról is, kikről az isteni igazság azt mondja,
«Szíveik lesznek az angyalokhoz, midőn rólok állu-
«lesznek mint az Isten angyalai mennyben.» Ugyanazt mondjak
«szíveik, sz. Pál írja: «most tükör által homályban látunk,
akkor pedig színről-színre; most csak resz szerint ismerünk, akkor
egymást úgyok személt, mely szavakkal az apostolus ten-
eztől tanítja, «felvételén fog alt igazságot, hanem
a különbözősége, mely közlik Isten előtt szemel-
te, mely most látnak és azor világos látás között mely
«szíveik látom, bűn fogak. Sz. János mondja: «Szíve-
k

Bizonyítjuk 1. a
Szentírásból,

¹ Gen. 15. 1.

² 1. Tim. 1. 17.

³ 1. Tim. 1. 17.

⁴ 1. Tim. 1. 17.

⁵ 1. Tim. 1. 17.

⁶ Kor. 1. 17. (Olvassd erről Jungmann, De Novissimis, 140. s. köv. old.)

⁷ Ján. 1. 17.

Felhozak a Szentírás nemely helyeit, melyek lat-zolag azt tartalmazzuk, hogy Istent világosan látni nem lehet. Így sz. János, 1. 18. mondja: «Az Isten soha senki nem látta»; sz. Pál, 1. Tim. 1. 17., az Istent láthatatlannak mondta; és ugyanott 6. 16. írja: «Kinek egyedül vagyón halhatatlansága» hozzájárulhatatlan világosságán lakik: kit az emberek közül senki nem látott, de nem is láthat.» — Azonban mi erre azt mondjuk, hogy ezen helyek

amaz ismeretere, miután közülök nem egy valóban kitünő értelmi tehetséggel bírt: és mégis a természetfölötti boldogság teljesen ismeretlen volt előttük.

Azonban a hit mellett, vagyis miután ezen dolog létezéséről hitünk által értesültünk, az ész is felhozhat néhány *valószínűségi indókat*, melyek azt bizonyítják, hogy Isten egyes embereket reszesít a boldogító látásban.

Az *első*t szolgáltatja az emberrel veleszületett amaz óhaj, melynel fogva látva az okozatokat, látni kívánjuk az okozatok okát is, kivált pedig mindennek főokát; ezen óhaj hiába valósítható meg, ha ezen ok látására soha senki el nem jutna.¹ A második bizonyítékot, mely az elsővel majdnem azonos, abból

¹ Bulluati, De Deo, 4. értek, 3. bek. függ. (Curs theol. univ. 1. k. 63. old.), majdnem sz. Tamás szavaival írja: Az emberben megvan azon természetes kívánság, hogy megakarja ismerni az okot, midőn látja annak okozatát, és ez által keletkezik az emberben a csodálkozás: miután pedig az Isten minden természetes és természetfölötti dolgoknak nem bármily, hanem első és legáltalánosabb oka, mely velök az egész letet közli és bennök megtartja: azért tehát megvan az emberben azon természetes kívánság látni az Istent, midőn látjuk annak okozatait. És mivel nem valószínű, hogy ily általános óhaj mindenkorra és mindenkiben hiába való legyen, azért valószínű, hogy ezen Isten látása után való óhaj egyeseken teljesülni fog. V. ö. sz. Tamás Summ. Theol. 1. r. 12. kérd. 1. bek. és Contra Gent. 3. kv. 50. fe. N. ö. sz. Tamás ezen szavak félreértésének, hozzáadjuk, mit Cajétán sz. Tamás a természetfölötti vonatkozólag megjegyez: «Vajjon a teremtettt értelem természetből való kívánczok-e Isten látása után? Felelet: Az eszes teremtményt kétféle szempontból vehetjük tekintetbe, először egyszerűen mint teremtményt, másodszor mint olyant, mely befogadott van hivatala. Ha egyszerűen tekintjük, akkor természetes vágyakozása a természet kiterjedésén kívül esik, így megengedem, hogy természetesen nem kívánczok Istennek onmagában való látására. Ha azonban a második szempont szerint tekintjük, akkor természetesen kívánczok látni az Istent, mert mint ilyen ismer néhány okozatot, és a másodszor, az örök dicsőséget, melyeknek oka az Isten, és pedig az Isten magában tekintve és feltétlenül, nem mint általános működési ok. Ha pedig ismeri az okozatokat, akkor minden eszes lény természetéből következik, hogy ismerni kívánja az okot is. Azért az Isten látása után való vágy ha nem feltétlenül természetes vágya a teremtettt értelemnek, mégis annak természetéből következik, ha befogadott van hivatala. Ha befogadott van hivatala, akkor az itt szóbanforgó, mint a többi ide vonatkozólag c. Gent. 3. kv. 50. fe. szavaihoz hozzátehetjük, hogy az eszes teremtmény vágyakozása érthetetlen volna, ha Isten látására nem juthatna.

Nehogy sz. Tamás szavai, Summ. Theol. 1. r. 12. kérd. 1. bek. juttassanak az értelembe vetessenek olvasd Heinrich, Dogmat. 5. k. 463 s. köv. ol.

vesszük, hogyha valaki valamely dologról tökéletlen ismerettel bír, ez által arra indittatik, hogy ezen dologról tökéletesen ismereteket szerezzen; miből következik, hogy az Istentől különböző értelmi lények nem nyugszanak meg azon tökéletlen ismeretben, melyet az Istenről bírnak, hanem ez által tökéletes és világos ismeretszerzésre indittatnak. A *harmadik* azon czel megfontolásból ered, melyre az Isten valóban letező gondviselese az embert teremtettté, s mely mint azt már másuttal kimutattuk, az Isten boldogító látása. Sz. Tamás írja: «Mivel az ember legfőbb boldogsága saját legtökéletesebb működésében áll, mely az ész működése; azért, ha a teremtettt értelem sohasem láthatja az Isten lényegét, vagy sohasem jut boldogságra, vagy másban áll boldogsága, nem az Istenben; ami ellenkezik a hittal. Mert abban találja az eszes teremtmény legfőbb tökéletességét, ami létokat kepezi: ugyanis oly mértékben tökéletes valami a mily mértékben megközelíti létokat».

Az ész végre képes megérteni azon *ellentéteket*, melyeket elleneink az Isten látása ellen, mint mondjuk, magából az eszből felhoznak.²

² Summ. Theol. 1. R. 12. kérd. 1. bek. Bulluati 1. h. írja: Az ember természetfölötti módon elérheti boldogságát, melyre az Isten malasztja folytan van: de az Isten szemlélő látása (mint azt alább bebizonyítjuk) ezen boldogság lényegét kepezi, vagy a hittudósok meggyező tanítása szerint ahhoz legalább nélkülözhetetlenül szükséges, miből következik fenti állításunk.

Minden tevedes kérdésére azonban olvasd az elebbi jegyzetekben mondotakat.

Ezen ellentétek így érvelnek: Ha az Istent szemlélődőleg látjuk, úgy az vagy a teremtettt értelemnek megfelelő s általa szemlélhető tárgyak körébe esik; s azért már természetes tehetségeinkkel is látható. Vagy ha ezen tárgyak körén kívül esik, akkor az ész természetfölötti segítség mellett sem juthat annak látására, mert semmiféle lehetőség sem emelkedik oly valaminek ismeretere, ami nem tartozik neki megfelelő tárgynak körébe, így pl. a látás szerve nem szerezhet tudomást a hangokról. Minden lehetőség épen tárgya által különbözik az objektumoktól: azáltal tehát, hogy a neki sajátos tárgy fölé emelkednek, melyek azok ugyanazon lehetőség fenn.

Ezen ellentéteket könnyebben megoldhassuk, egyet más előré kell hozsatnunk, azt t. i. hogy a hittudósok az értelemnek kétféle tárgyat különböztetik meg; az egyik a *tulajdonképen* (objectum proprium, mások szerint proportionatum vagy specificatum); a másik a *kimerítő* (objectum adaequatum, mások obj. determinativumnak is mondják). A *tulajdonképen* tárgy arányban told hogy legyen az értelemmel, nemcsak amennyiben értelem, hanem amennyiben ily fajnak értelme is. A *kimerítő* tárgy pedig az, mely annyiban

lelek nem szorul a megdicsőülés világosságára, mely őt Isten látására és boldog élvezésére emelné. «Mi, mondja V. Kelemen, a sz. zsínat helyeslése mellett magát ezen felekezeten, a megdi-

tolról működnek össze: a megdicsőülés világossága t. i. mint azon legközelebbi alaki ok, mely az értelmet a látás tényére képessé és alkalmassá teszi, az értelem pedig mint azon önálló tehetség, mely a látást eszközli.

Ezen látásban az isteni lényeg legbensőbbben egyesül az értelemmel, vagyis mintegy önmagát nyilatkoztatja ki az értelemnek és ezen nyilatkozat által indítja az értelmet a látásra. Az értelem a megdicsőülés világossága által lesz képessé az Isten világos látására és pedig úgy, hogy a megdicsőülés világossága legbensőbb élettevékenység gyanánt hozzájárul az értelemhez és mintha mintegy saját tulajdonságává lesz. A boldogok, midőn a látást eszközölve az isteni szellemmel egyesült működési tehetséggel bírnak, t. i. értelemmel és a megdicsőülés világosságával; a látás tárgya azonban nem kepez tulajdonkepeni indító okot a cselekvésre, melyről magát a boldogot cselekvőnek v. működőnek mondjuk, hanem az csak mintegy kisegítő és kiegészítő része ennek.

Lessius szerint (De summo bono, 2 kv. 8. fej. 44. sz.) a megdicsőülés világossága nem más, mint azon világosságban való legfőbb részesülés és azon világosság bizonyos kisugárzása, melylyel Isten látja önmagát s mely az értelmet mintegy isteni állapotra emeli és Istenhez hasonlóvá teszi. Ugyancsak Lessius szerint ezen világosság működése háromféle, i. h. 52. sz.: «Első az isteni állapotra emeli az értelmet s azt Istenhez (mint sz. Dönes mondja) az Atyához hasonlóvá teszi. Az így megvilágosodott és felemelt értelem ugyanis a cselekvőre legközelebbi alkalmassá tétetik és az isteni lényeg látásnak eszköze lesz. Másodszor, az értelem erejét végtelenig kiterjeszti, hogy a végtelen és határtalan jonak felfogására alkalmassá legyen, mint midőn valamely edény mely magában véve csak egy mérték befogadására képes, belülről annyira kiterjesztetnek és kitágíttatnák, hogy az egész tengert magába fogadhassa. Mert valamint a természetes világosság folytán testi szemünk az egész világ tárgya-ra kiterjeszkedik s azokat bizonyos csodálandó módon magába foglalja épen így azon természetfölötti és isteni világosság is azt eredményezi, hogy az általa megvilágosított értelem kiterjeszkedhetik és bizonyos módon magába fogadhatja Isten egész végtelenségét. Itt azonban megjegyzem, hogy a megdicsőülés világosságának ezen két eredménye, melyet magában véve csakugyan létrehoz, nincs elválasztva egymástól, hanem szükségképen együtt jár: mert azáltal, hogy az értelmet felemeli és Isten látásának eszközzésére erőt nyújt, ezáltal egyszersmind azt ki is kell terjesztenie ezen látás felfogására, midőn az értelem ezen látást nem maszti, hanem önmagában és a megdicsőülés világosságának segítségével, önmaga hozza létre. Harmadszor, az így felemelt és megerősített értelem Isten látására indítja és mintegy ragadja magához azt kiváló módon segítve és egyszersmind közreműködik a látás eszközzésére, egyáltalán pedig az értelem előtt így lathatóvá lett isteni lényeg is lathatóvá lesz az értelem előtt, hogy ezen látást meghatározza és a látás tárgyához hasonlóvá tegye. Ez tehát azon kiváló világosságnak főfeladata és a mód, mely szerint ama legboldogítóbb látás letesül.»

csőülés világosságáról említett tévelyeivel együtt karhozattjuk és

„Luk 11”

114. Véleményem szerint a Szentírásban ugyan nem találunk határozott bizonyítékokat ezen tétel mellett; de ezen igazság némi nyomai mégis előfordulnak benne, így pl. 35. Zsolt. 9. s köv. old.: «Megrészgölnek (az emberek fiai) a te hazad bőségetől: és gyönyörűséged patakjából itatod őket. Mert nálad van az élet kútfeje; és a te világosságoddal látunk világosságot;» s Luk. 11-ben 55. Zsolt. 13.: «Hogy kedves legyek Isten előtt az te világosságában»; mely szavairól sz. Agoston³ mondja: «Ő itt vigasztaló, ott jutalmazó, mindenütt éltető és az élet adója... hogy úgy itt a hit világosságában, mint ott a szemlelő világosságban, tehát az élők világosságában Isten színe előtt kedvesek legyünk.» Amint tehát az értelem itt a földön, hogy élete legyen és Istennek tessenek, a hit világosságára szorul, úgy a mennyei hazában is, hogy örök életet birjon, világosságra

Beh. zonyfias.

Thomassinus szerint a megdicsőülés világossága nem más, mint a Szentlelek személye, ki a boldogok értelmét belsőleg megvilágosítja: Petavius szerint «maga az üdvözült lelkekkel egyesült Isten».

Külsőben olvasd ezen dolgokról Bulluirt, l. h.: Gotti, De Deo, 3. sz. 2. k. 2. 4. k. két.; Scheeben, Herrlichkeiten der göttl. Gnade, 1. kv. 8. fej. 1. k. 1. sz., hogy miképen működik közre a megszentelő malaszt Isten boldogító látásához és mily viszony létezik ezen malaszt és a megdicsőülés világossága között, olvasd Kirschkamp, Gnade und Glorie, 4. és 5. fej.; Baurt, Himm. 18., 46. s köv. old.; Mazzella, De Deo, creato, 864 s k. 1. sz.

³ V. ö. Catechism. Rom 1. r. 13. fej. 9. sz.; nemkülönben az «Auctoritatem» kezdetű bullát, Denzinger-nél 1379. sz.

⁴ Nem tagadom, hogy a szentatyák világosság nevezete alatt Krisztust értik. De azt is tanítják, hogy a boldogok értelme őtől részesül világosságban. Bullarmin (Comment in Psalm) ezen helyről írja: «Ez nem jelent egyebet, mint te benned, ki világosság vagy és forrása a világosságnak, fogunk teged megközelíthetetlen és örök világosságot látni... És helyesen következtetnek a hittudósok ezen szavakból a megdicsőülés világosságára, melyről mondjuk, hogy az Isten látásához szükséges. Mert az Isten világosság, de hozzájárulhatlan világosság, mint sz. Pal 1. Tim. 6. 16. mondja; ha azért az ész fel nem emeltetik és meg nem erősítettik Isten azon adományva által, melyet világosságának neveznek, úgy nem szemlelheti a teremtetlen világosságot; tehát látni fogjuk ugyan ama világosságot, mely maga az Isten, de az ő tulajdon világosságában, azaz a megdicsőülés világosságának segítségével, melyben önmaga részesíti azokat, kiket kegyelmében saját látá-

³ Enarratio in Psalm 135. 20. sz.

van szüksége. Itt telemjüneto Titk jelen. könyv. 21. 23. és más a Boldogok városának nincs szüksége napra, mert az Isten fenyessége világítja azt.¹

A *szenlatyuk* nem titkán mondják, hogy ezen isteni segítség az Isten szemlélődő látásához szükséges, így pl. sz. *hron* szintugy sz. *Epifán*.² Sz. *Agoston* írja³: «De ha a keresztségben való részeseülés után költözik ki (a kised) ezen életből, tehát miután felszabadult azon bűn alól, melyet eredetével örökölt, akkor felvétetik az igazság azon világosságába, mely változhatatlanul orokké tart és a megigazultakat a Teremtő jelenléte által megvilágosítja.»

Különben bevalljuk, hogy a régieknél úgyszólván semmi határozottat sem olvashatunk azon magyarázatra vonatkozólag, mely ezen világosság természetét és működését illetőleg a különböző iskoláknál divik. Azt azonban gyakran állítják, hogy bizonyos természetfölötti erő és segítség szükséges arra, hogy az esz ily szemlélődésre emelkedhessék.

Ezen állítást az *ész* is megerősíti. Ugyanis azon tehetség, mely magában véve és belsőleg keptelen valamely cselekvésre, hogy ezen cselekvést véghezvihesse, erre szükséges, hogy az valamely máshonnan nyert erő belsőleg felemelje, erősítse és tökéletesítse. És miután a teremtett értelem, — mely az isteni dolgokat saját erejéből csak *közvetve* képes megismerni (a világban létező hasonló dolgok és a kinyilatkoztatás útján) — természeténél fogva, belsőleg keptelen az Isten látására: azért ezen látás elérésére másonnan nyert és elsajátított erő által kell felemeltetnie, megerősíttetnie és tökéletesíttetnie. És ezen erő nem más, mint a megdicsőülés világossága.⁴ Az *ész* végre képes ezen véle

¹ V. ó. Titk. jelen. könyv. 22. 5.; és sz. Tamas Summ. Theol. 1. r. 12. kérd. 5. bek., hol ezen helyet ugyanígy értelemben idézi.

² Haer. 70. 7. sz.

³ De peccat. mer. et rem. 1. kv. 19. fej. 25. sz. . . V. ó. *Aurelius Cassiodorus* is, Expos. in Ps. 66. III. t. 70. 459. old. kimutatja, hogy a megdicsőülés világossága Isten látására szolgál.

A Szentírásnak és a szentatyuknak több ily bizonyítékát olvasd *Saarez*, Do. Duo. 2. kv. 14. fej. 3. sz. *Klentgen*, Theol. der Vorz. 1. k. 78. s. k. sz. sz.; *Baatz*, Himmel, 35. old.

⁴ Sz. *Tomás*, Summ. Theol. 1. r. 12. kérd. 5. bek. mondja: «Mindon, mi oly valamire képesítették, ami természetét felhümulja, kell hogy oly eszközök által leszállítsanak elő, melyek természetét túlhaladják . . .

ment az anyagi dolgokról vett hasonlatokról nem illog meg az *imaginatio*.¹

115. Tétel. *A lelkek a mennyben nem egyenlő módon szemlélődnek Istent, hanem az egyik tökéletesebben, mint a másik.* Az egyik lelek tökéletesebben látja Istent, mint a másik.

Miután ezen tétel a legközelebb kifejtendővel, vagyis a mennyi boldogság különböző fokairól szóló tétellel majdnem ugyanaz, azért itt csak néhány szót róla.

Midőn pedig valamely teremtett értelem lényegében látja az Istent, mindannyiszor maga az Isten lényege felfogható tárgyává lesz ezen értelemnek. Miért is kell, hogy bizonyos természetfölötti segítségben részesüljön arra, hogy ily magasztos ismeretre emelkedhessék. És miután a teremtett értelem természetesen ereje nem elegendes az Isten lényegének látására, azért kell hogy az isteni malaszt növelje benne ezen ismerethez megkívántató erőt. Az értelmi erő ezen növekedését az értelem megvilágosításának mondjuk, amint magát a megismerés tárgyát is fénynek vagy világosságnak nevezzük. És ez azon világosság, melyről a Titk. jelen. kv. 21. mondja, hogy az *Isten fenyessége világítja azt*, t. i. a boldogok azon társaságát, kik az Istent látják. És ezen világosság folytán Istenhez hasonlókká lesznek, sz. Jan. I. lev. 3. azon szavai szerint: *Mikor ő meg fog jelelni, hasonlók leszünk hozzája.* — V. ó. ugyanazt, *Contra Gentes*, 3. kv. 53. fej.

Megvilágítjuk ezt a *Teremtett értelem* és a *Nem teremtett értelem* közötti különbséget. A teremtett értelem nem elegendesek természeténél fogva cselekvésre, hanem az ilyenek létesítésére szükségképen természetfölötti segítségre szorulnak, mely őket ezen természetfölötti cselekvések véghezvitelére emelje és erősítse. Innen van, hogy pl. bármily tökéletes módon is legyenek a hit tárgyai elénk adva, megmagyarázva és bármennyire megértettük is azokat, még sem volnánk képesek azokat lelkünkben oly hittel elfogadni, melyre szükség van az embernek, t. i. természetfölötti és tűvös hittel, ha csak a hit természetfölötti ajándéka és segítsege fel nem emelné és meg nem erősítené lelkünk tehetetét ily hit felindítására. Hasonlóképen bármily tökéletesen is oktassuk az akaratot, hogy Istent mindenek fölött kel. szeretni, mégsem szeretheti azt természetfölötti szeretettel, ha csak a szeretet természetfölötti adománya őt erre nem segíti. És ha már ezekhez, melyek pedig sokkal kevésbé magasztók tehetésünkre támogatásra és segítségre szorul, úgy világos, hogy sokkal kevésbé képes az a boldogító látáshoz, mely a legnagyobb fokban természetfölötti valami és oly magasztos, hogy fel nem foghatjuk, mily módon képes a teremtett értelem erre.

¹ Nem alaptalanok *Lessius* De summo bono, i. b. 44. sz. azon szavai: «Ha ezen anyagi világban a nap képes az arra alkalmasan elhelyezett felhőket annyira megvilágítani, hogy azok a naphoz hasonlóan világítsanak és mintegy napoknak látszanak, melyeket napkepeknek vagy másodnapoknak nevezhetnénk: mennyivel inkább képes Isten, ki a szellemi világ napja, fenyével mint valami szellemi felhőket, megvilágítani az eszes teremtmények értelmét, hogy hozzá teljesen hasonlókká legyenek és Istennek gyantant isteni fényben ragyogjanak.»

A tétel magyarázata

116. Az Isten látása, ha annak *nemét* tekintjük, minden időzűtben ugyanaz; mert mindnyájan Istent saját lényegében látják. De ha a látás alanyát tekintjük, úgy ezen látás a megdicsőülés világosságának és a szeretet nagyobb vagy kisebb tökéletessége szerint szinten többé vagy kevésbé tökéletes lesz. Ha Isten látásának *elsőrendű* tárgyát tekintem, úgy ezen különbség abban áll, hogy Istent nem egyenlő *tökéletességgel* látják; ha a *másodrendű* tárgyat nézem, abban, hogy az *terjedelemre* nézve különböző, vagyis hogy Istenen kívül vagy többet vagy kevesebbet látnak.

Azon kérdésre, mi a legközvetlenebb oka a boldogító látás ezen különbségének, a hittudósok felelete elter egymástól. Sz. Tamás és a thomisták szerint ezt egyedül a megdicsőülés világosságának egyenlőtlenisége okozza;¹ ezen világosság egyenlot-

Nemelyek szerint ennek okát, legalább részben, az értelem *természeti tökéletességének* egyenlőtlensége is kepezi. (Scotus in 4. dist. 50.)

Scotus Summ. Theol. I. r. 12. kérd. 5. bek. (vonatkozással Kor. I. 13. 14.) szerint: «Tagadhatatlan, hogy azok közül, kik Istent lényegében látják, egy tökéletesebben szemleli, mint a másik. Ennek oka az, hogy az egyiknek értelmében Isten látása nagyobb erővel vagy teljesebbül bír, mint a másiké. A teremtetett értelmek azonban nem saját természetükről fogva illeti meg azon teljesség, mely őt Isten látására képesíti, hanem a megdicsőülés világossága folytán, mely az értelmet mintegy Istenhez hasonlóvá teszi. Mert is azon értelem, mely nagyobb mértékben részesül a megdicsőülés világosságában, tökéletesebben is fogja látni Istent. És nagyobb mértékben az fog részesülni a megdicsőítés világosságában, kihez nagyobb a szeretet, mint a másiké. Tehát kihez nagyobb a szeretet, ott nagyobb a vágy. A vágy pedig bizonyos módon alkalmassá és képessé teszi a vágyakozót annak fölfogására, mi után vágyakozik. Tehát kihez több a szeretet, az tökéletesebben fogja látni Istent, és azért boldogabb is lesz.» Ezen utolsó szavakkal az angyali doktor már rámutat az okra, hogy az egyenlőtlen részestül az nagyobb boldogságban és Isten tökéletesebb látásában, ki nagyobb szentséggel költözik ki ezen élethől. Billuart, De Deo 4. ért. 10. bek. 2. §. utja: «A boldogok nem látják az összes lehetséges teremtményeket, hanem csak némelyeket, és pedig annál többet, minél tökéletesebb bennük a boldogító látás. Ez (sz. Tamás nyomán) elfogadott általános vélemény. Midőn Isten önmagát látja, összefoglalva látja magában az összes lehetséges teremtményeket. Midőn tehát a boldogok látják Istent, részben látnak némely lehetséges teremtményeket is benne. Minél tökéletesebben látnak át valamely okot, annál több lehetséges okozatot is ismerünk meg benne; ep. úgy, mint minél tökéletesebben ismer valaki valamely angyalt, annál több ebből levezethető következtetést is ismer. Tehát minél tökéletesebb az Isten látása, ki mindenneknek oka, annál több okozatot is ismerünk meg benne.» Továbbá ugyanott 3. §. «Elmondani az okokat, miért látható nemely teremtmény az Igeben, mások pedig nem, és miért nem látható

lensége pedig a boldogok nagyobb vagy kisebb mérvű szentségében bírja okát.

117. Ezen tétel hitbevágó, mint az kitűnik a fönt fölhozott bizonyítékokból.

118. Ezen tétel mellett, ha azt t. i. szorosán Isten látásának nagyobb vagy kisebb tökéletességéről vesszük, a *Szentírásban* és a *szentatyáknál* ugyan alig találunk határozott bizonyítékokat, ha csak sz. Pál, Kor. I. 13. 41. nem magyarázzuk ily értelemben, ahol mondja: «Mas a hold fényessége, és más a csillagok fényessége; még a csillag is különböző a csillagtól fényességre. Így a halottak feltámadása is.»¹ Azonban *közvetve* szólnak ezen tétel mellett a Szentírás és a *szentatyáknak* mindazon helyei, melyek bizonyítják, hogy a boldogság nem egyenlő; mert, mint alább be fogjuk bizonyítani, ezen boldogság lényege minden valószínűség szerint Isten boldogító látásában áll; mindazon bizonyítékok tehát, melyek a mennyi boldogság egyenlőtlenességéről szóló tételt erősítik, közvetve azt is bizonyítják, hogy a boldogok nem egyenlőképen szemlelik Istent, hanem az egyik tökéletesebben, mint a másik.

Valamennyi. Az *első* ok magában a teljességben rejlik, vagyis a megdicsőülés világosságában, mert miután ez véges valami, azért nem nyújt erőt minden, hanem csak több vagy kevesebb dolgok látására, a szerint, amint többé vagy kevésbé átható. A *másodikat* a látás tárgyában kell keresni, vagyis az Isten lényegében, a mennyiben ez értelmi ismereti kép; mert ha bár ez mindenneknek — hogy úgy mondjam — visszasugárzására képes, mégis nyilván nem mutat többet, mint a mennyinek megismerésére az értelem, a megdicsőülés világosságának mértéke szerint képes. Hogy miért mutatja az isteni látás inkább az egyik dolgot, mint a másikat, ez az isteni akarat szabad zaszatol függ. Mert az isteni lényeg nem szükségképpen tükrözi vissza magában a teremtményeket, mint valami fő- és végok, hanem szabadon és akarat szerint mutatja azokat, amelyeket akar és kiknek akarja.» V. o. sz. Tamás. Suppl. III. r. 92. kérd. 3. bek. 4. és 10. Billuart. Himmel, 102 s. köv. old.

En itt szabad fölemlítenem, mit sz. Jeromos ezen szavakra vonatkozóla. Contra Jovin. 2. k. 23. sz. M. 23. k. 333 s. köv. old. 1r.; Jovinian azt állította, hogy ezen szavak nem a boldogok között, kik a mennyben vannak, tesznek különbséget, hanem a szellemi és testi emberek között. «Tehát, mondja, szellemi és testi emberek is lesznek a mennyekben, és nemcsak a halottak feltámadása is, hogy az igazak a nap fényességével világítsanak, hanem a barany a baránytól, azaz csillag a csillagtól... Így, mondja, lesz a halottak feltámadása is, hogy az igazak a nap fényességével világítsanak,

Hitelgazat.

Bizonyítás.

Továbbá mondom, hogy *mentek minden rossztól*, és pedig (a föltámadás után)¹ minden testi rossztól, minden lelki rossztól, minden büntől és minden büntetéstől. Nem lesz ott bűn, sem kísértés a bűnre, sem pedig bármily rendetlen indulat, stb.²

különös koronát érdemel, melyet aureolának nevezünk, úgy azon legfokéletesebb győzelmet is, melyet a külső szenvedéseken veszünk, megilleti ezen aureola. A külső szenvedéseken nyert győzelmet pedig két szempontból mondjuk legfokéletesebbnek. először a szenvedés nagysága miatt, minden külső szenvedés között azonban az első helyet a halál foglalja el, amint az alsóbbrendű indulatok között is legfőbbek a test kívánságai: és azért, midőn valaki a halalon vagy halált okozó szenvedéseken győzedelmeskedik, legfokéletesebb győzelmet arat. Másfelől szor tökéletesnek mondjuk ezen győzelmet, ha tekintetbe vesszük a külső okát, midőn t. i. valaki a legtisztesebb okból küzd, s mely ok maga Krisztus. És e kettőt látjuk a vertanúságban, mely nem más, mint Krisztusot elvallalt halál. Vegre az *egyháztanítókról* írja i. h. 7. bek.: «Amint a vertanúság és szűzesség által valaki legfokéletesebben győzedelmeskedik a testen és a világon, szintúgy legfokéletesebb győzedelmet arat az ördögön az, ki nemcsak kísértéseknek ellenáll, hanem azt ki is űzi, és pedig nemcsak magából, hanem másokból is. És ez történik tanítás és az evangélium hirdetése által. Azért a tanítást és az evangélium hirdetését ep úgy megilleti az aureola, mint a szűzességet és vertanúságot. És nem is áll, mit nemelyek mondanak, hogy ez t. i. csak azon egyházi előjárókat illetne meg, kik hivataluknál fogva kötelesek tanítani és az evangéliumot hirdetni, hanem mindazokat is, kik jogosan foglalkoznak ezen fogadattal.»

Ezek közül legkiválóbbnak látszik a vertanú aureolája, mert ezek közül magában veve legsúlyosabb és legfajdatmasabb: mert az aureola a szentekről való megemlékezésben a vertanukat az egyháztanítók és szűzek ele helyezi.

Ha kérded, *miben áll szorosan az aureola*, erre a hittudósok felelete különböző. *Nemely* hittudósok mondják, hogy az aureola valami különös *mellő-*

¹ A megdicsőült test tulajdonságait alább, hol a föltámadásról beszélünk, fogjuk előadni.

² Legyen itt szabad felemlítenem, mit a «Krisztus követéséről» című könyvben, 3. könyv 19. fej. 6. sz. olvasunk: «Ott meg fogsz találni mindent — így szól Krisztus a lélekhez, — amit akarsz; mindent, amit kívánsz. Ott meglesz a jónak teljes bősége, és nem kell félned, hogy azt elveszted. Akaratod ott mindig egy lesz velem, és semmi titkosat vagy tölem idegent nem kíván. Ott senki sem ellenkezik veled, senki sem panaszkodik read, senki sem akadályoz, semmi sem áll ellen, hanem minden, amit kívánsz, meglesz mi által minden vágyad teljesül és legfokéletesebben kielégítetted. Ott megfizetnek neked a szenvedett gyászátért dicsőséggel, szomorúságodért a dicső palástjával, az utolsó hervort örök királyi székkel. Ott meglátod az engedelmség gyümölcsét, orvándot a bűnbűnt furdsága, és dicsőségesen megkoronázom a szerény...»

Ezen tétel részben hitágazatot, részben pedig határozott hitágazságot képez, mint ezt a Szentírás és szentatyák határozott nyilatkozataiból látjuk.

121. Hogy a lelkek mennyben ezen elosorolt *javuk bőségét* élvezik, azt a Szentírás azon különböző *elnevezésekkel* jelzi, melyekkel a mennyei boldogságot megjelöli, milyenek: *örök világosság, paradicsom, menyegző, vendégség, Isten városa, örök nyugalom* stb.;¹ továbbá midőn Dávid a választottokról (35 Zsolt. 11) mondja: «Megrészegülnek a te hazad bőségetől és gyönyörűséged patakából itatod őket;» sz. János pedig (1. J. könyv 3. 5.) a boldogokról írja: «Országlani fognak mindörökre örökre». A Krisztussal való egyesülésről maga Krisztus mondja (Ján. 14. 3.): «A helyet elkészítem nektek... hogy a hol én vagyok, ti is ott legyetek;» az apostol (II. Kór. 5. 8.) mondja: «Bizodalunk van pedig és jóakaratom, hogy inkább kiköltözzünk a testből és jelen legyünk az Úrnál;» ugyanaz (I. Tessz. 4. 16) «Azután mi, kik élünk... együtt ragadtatunk el azokkal a felhőkbe Krisztus elé a levegőegbe, és így mindenkor az Úrral leszünk».

szag és kitüntetés, melyben azon háromrendű győzők részesülnek; a mennyben ezek másoknál hasonlabbak lesznek Krisztushoz, kiből az egész szűzesség, vertanúság és tanítás fensége és győzelme a legfokéletesebb volt. Mások úgy vélekednek, hogy a boldogok lelkében lesznek bizonyos *szellemi tulajdonok*, melyek azon győzelmeikre emlékeztetnek. Általánosan elfogadott vélemény szerint azonban az aureola a lélek valami különös *tökéletessége*. De sz. Tamás (I. h. 10. bek. megjegyzi: «Valamint a lényeges jutalom, az aurea eléréseből származott öröm bizonyos fenyt kölcsönöz a testnek, melyet a test meg-

senek mondunk; úgy az aureola bírásából keletkezett örömből is némi...» a testre, úgy hogy az aureola első sorban ugyan a lélek tulajdona, de bizonyos átsugárzás folytán a testen is tündökölni. V. ö. Mazzella, I. h. 1252 sz. V. o. továbbá Bantz, Hummel, 154. s. köv. old., ki azt állítja, hogy amint Krisztus sebei megdicsőült testen megmaradtak, úgy a vertanú is megtartja sebhelyeit, melyek «minden arany és dragakőnél fényesebben» fognak tündökölni. A szentatyák ilyenmő nyilatkozatait olvasd alább, hol kimutatjuk, hogy a boldogságos Szűz, ki mennyben minden szentek és angyalok fölé van emelve, a szentekét fölmúló kiváló tisztelettel (cultus hyperduliae) kell tisztelnünk: továbbá 3. szak. 2. fej. 5. bek., hol bebizonyítjuk azon igazságot: hogy minden ember teljes testében fog föltámadni: végre ugyanott, midőn a megdicsőült test tulajdonságairól, különösen pedig annak *tündökléséről*, beszélünk.

¹ V. ö. Mazzella. De Deo creante, 1234 s. köv. sz.

² V. ö. Rom. 8. 18.

Az aureolákra vonatkozólag: olvassuk Titk. jelen. könyve 14. 3. s köv. a szüzekről, vagyis azokról, «kik asszonyokkal magokat meg nem fertőztették; mert szüzek»: «Mintegy új éneket fognak énekelni... kísérik a bárányt, akárhová megyen.» Titk. jelen. könyve 7. 14. s köv. olvassuk a vértanúkról, vagyis azokról, «kik nagy szorongatásból jöttek, és megmosták ruhájokat, és fehérre tettek a bárány véreben»: «Azért vannak Isten királyi széke előtt... A Bárány, ki középen a királyi széken vagy, vezérli őket, és elviszi az elővizek forrásaihoz, és letöröl Isten minden könyhullatast az ő szemeikről»; nemkülönben *Máté* 10. 32: «Ki megvall engem az emberek előtt, én is megvallom őt atyám előtt.» Az egyházatnokról olvassuk *Dán.* 12. 3.: «Az értelmesek pedig tündöklenni fognak, mint az égboltozat fénye: és akik igazságra oktatnak sokakat, mint a csillagok örökkön örökké.»

Hogy a boldogok *mentek minden rossztól*, következtethetjük Titk. jelen. kv. 7. 16. s köv.-ből: «Nem éheznek s nem szomjuhozna többé, a nap sem éri őket, sem valami hőség, és letöröl az Isten minden könyhullatast az ő szemeikről.» És ugyanott, 21. 4.: «Halál (legtágabb értelemben vett halál, első sorban pedig a lélek szomorú halála, t. i. bűn) többé nem leszen, sem bánat, sem jajgatás, sem fájdalom nem lesz többé: mert az előbbieket elmúltak». ²

122. Ezen igazságot a *szentatyák* is igen sokszor tanítják. Mint a *szentatyák* mondják: ³ «az örök élet boldogságát minden rossztól való szabadulás és minden jonak elérésével kell meghatározni». Halljunk néhány ily nyilatkozatot. Sz. *Cyprián* ⁴ írja: «Kedveseink nagy száma várakozik ott reánk, szülők, testvérek és gyermekek nagy és számos tömege vágyakozik utánunk, kiknek üdvé már biztosítva van, és még csak a mi üdvösségünk iránt

² V. ö. Titk. jelen. kv. 14. 13. sz. *Pál*, *Zsid.* 4. 9. és *II. Kor.* 5. 1. s köv. old.

³ Így olvassuk a Róm. Katech. I. h. 5. sz.

⁴ De Mortal. 26. fej. M. 4. k. 624. old. — V. ö. ugyanattól, *Epist.* 56., 10. sz. M. 4. k. 367. s köv. old., hol írja: «Mily dicsőség és nagy öröm lesz az, ha megengedtetik, hogy láthattad az Istent, ha annyira megtiszteltetel, hogy Krisztussal, a te Uraddal Isteneddel, az örök idő és világosság örömeiben részt vehess; Abrahamot, Izsákot, Jákobot és az összes patriárkákat, prófétákat, apostolokat és mátyrokat idővozhassad, az igazakkal és Isten barátaival a mennyországban az elnyert halhatatlanság gyönyörében örvendhess, és élvezhessed azt, amit sem szem nem látott, sem fül nem hallott, sem ember szívébe föl nem hatolt».

aggódnak, mily nagy lesz reájuk és reánk nézve is a közös öröm, midőn ezek látására és ülélésére eljutunk!» Aranyuszáj sz. *János* mondja: ¹ «Mi lehet ezen életnél boldogabb? Ott nem kell félni szegénységtől vagy betegségtől, ott senki sem sért és senkit sem sértenek, senki sem bosszant és senkit sem bosszantanak, senki sem haragszik vagy irigykedik, sem méltatlan kívánságokban föl nem lüngöl, senki sem aggódik az élelemhez szükségesekről, senki sem szomorkodik a világi előjáróság vagy uralkodo miatt. Mert a szenvedélyek minden vihara ott lecsendesedik, mindenek békében, örömben és vígságban lesznek; ott minden nyugodt és derült: minden fénytől és világosságtól ragyog: nem a jelen nappali világosságtól, hanem más, ennél annyival ragyogóbb világosságtól, mennyivel fénylőbb a nap világossága a mérs világosságánál... Nem létezik ott aggkor, sem az aggkor kellemetlenségei, hanem minden, ami romlandóságot feltételezne, megszűnik, mivel ott mindenütt romlatlan, örökké tartó dicsőség uralkodik. És mindenek között a legfőbb az, hogy Krisztus társaságát élvezik az angyalokkal, arkangyalokkal és fensőbbrendű hatalmasságokkal egyetemben» stb. Sz. *Agoston* írja: ² «Akikkel (t. i. az angyalokkal) közösen fogjuk lakni az Isten szent és legédesebb városát»; s ő ugyanott: ³ «Mily nagy lesz azon boldogság, midőn ott semmi... nem lesz, semmi jó nem hiányzik, midőn az egyedül Isten dicsőítésében telik el, mely mindeneknek mindene lesz.»

Bizonyára nem lesz fölösleges felhozni néhány bizonyítékot a régi *katakombák*ból is, melyek mutatják, hogy az első századok keresztényei hitték, hogy a jámborok mennyben minden javak bőségét élvezik. Ez kitűnik azon jelképekből, melyekkel a mennyei örömeiket ki szokták fejezni. A keresztény művészet ugyanis a mennyországot, a mennyei paradicsomot leggyönyörűbb kert képében állítja elénk, mely tele van gyümölcsfakkal, rózsá- és lilombokrokkal, szőlőkkel stb., melyet paradicsomi folyók öntöznek, s hol a szentek illatos virágok és viruló rétek közt tartozkodnak, az Énekek Éneke 6. 1., azon szavai szerint, «hogy a kertekben

¹ Ad Theodot. laps. 1. sz. 11. M. gor. sor. 47. k. 291. old.

² Civ. Dei, 22. kv. 20. fej. 1. sz. M. 41. k. 797. old. Olvasd ezen egész

1. fej.

³ V. ö. 6. sz. 22. kv. 30. fej. 1. sz. M. 1. h. 801. old. — V. ö. sz. *Gergely* vert. is, Hom. 37. on. Ezer. 1. sz. M. 76. k. 1275. old. (Breviar. Rom. Comm. quibus Mart. lect. 7.

kivánságoknak ne engedelmeskedjünk: ott az a jutalmunk, hogy bűnre való kivánságaink nincsenek.» Továbbá ezen véleményvt ugyanazon okokkal bizonyítják, melyeket mi is felhoztunk mellette, azzal t. i., hogy a jámborok lelkei boldogok, és pedig *tökéletesen* boldogok, úgy hogy ezen boldogságot elveszíteni nem képesek. Sz. Agoston¹ mondja: «Az örök igazság azért adja meg ezt (bűnmentességet), hogy teljes legyen biztonságunk, mely nélkül lehetetlen hogy azon boldogságunk oly tökéletes legyen, hogy ahhoz már semmit sem kell hozzáadni.»

Az ész. mint mondtam, ezen tetel igazságát onnan vezeti le, hogy 1. a lelkek mennyben, mint azt később kimutatom, boldogságot, és pedig *tökéletes* boldogságot élveznek; már pedig ezen boldogság nem lehetne tökéletes, ha azt megcsónkítaná az attól való félelem, hogy esetleg vétkezhetnek, s így e boldogságot elveszithetik;² főképp pedig onnan, hogy 2. a boldogok Isten szemlélődő látásában részesülnek, melylyel a bűnre való képesség nem állhat meg, miként itt a jegyzetekben mondottakból világos.

128 Miután így megállapítottuk és bebizonyítottuk a tételt: hogy a lelkek mennyben nem vétkezhetnek, kérdés támad, *minek kell tulajdonítani* a vétkekre való ezen képtelenséget, vagyis *mi*

¹ Contra Julian. Op. imperf. ö. k. 61. fej. M. 1. k. 1498. old. V. o. sz. ugyanaz, De Civ. Dei, 11. k. 11. s köv. fej. M. 41. k. 327. old.; 12. k. 20. fej. M. 41. k. 369. old. Továbbá 22. k. 30. fej. 3. sz. M. 41. k. 802. old., hol olvassuk: «Azonban, mert a bűnben több kedvöket nem lehetik, azért méltókorántsani szűnik meg bennük az akarat szabadsága. Mert bizonyára nagy szabadsággal bír az, ki a bűnre való hajlam alól felszabadulva, megtörhetlen ajálmat nyer arra, hogy többé ne vétkezzék... Tehát azon városban mindnyájukban közösen, és mindegyikben külön elválaszthatatlanul meg lesz a szabad akarat, mely szabad minden rossztól, teljes minden jóval, szűnet nélkül élvez az örök javak gyönyöreit, elfelejtett minden bünt, elfeledkezett minden büntetésről; de azért nem feledkezett meg saját szabadságáról, hogy felszabadító iránt hálás lehessen.» V. o. sz. Fulgentius, De fide ad Petrum, 64. sz. M. 65. k. 700. old.

² Mar fontebb a Római Katekizmus alapján jeleztem, hogy ami kellemes csak lehetnek, s amit észszerűen csak óhajthatunk, azt el fogjuk nyerni a mennyországban. E földön gyakran fohászkodunk, hogy az Isten malasztja által a bűn fogságából felszabaduljunk: s a papnak naponként kell imádkoznia: «Oltsd ki a civódások lángjait, tartsd távol a bűnök hevét!» («Exstingue flammam litium, aufer calorem noxium!») Mi lenne, ha a túlvilágon is a vétkezhetés veszélyétől kellene felmúlni? Bizonyára boldogságunk nem volna tökéletes, miután nem volna ment minden-aggódástól. V. o. sz. Tamás nyilatkozatait a könyv végén, hol a mennyi boldogság örök tartósságát szokok utján bizonyítjuk.

annak legközelebbi oka és forrása? Ebben a hittudósok nem egyeznek meg teljesen. Scotus és követői állítják, hogy az *külső* okokból származik, t. i. az Isten akarataból és segítségével, melylyel védi és megóvja a boldogokat a bűntől. Sz. Tamás az ő tanítványaival, s így a hittudósok nagyobb része, vitatja, hogy az *belsőleg* magából a boldogságból ered és pedig vagy egyedül csak az Isten látásából, vagy az Isten látásából és szeretetéből egyszerre. Legyen elég, hogy ezen dolgot itt néhány szóval

vizsgáljuk.

Itt két oly tényező jöhet tekintetbe, melyről monhatjuk, hogy *belsőleg* az ok, az a *quo* (primum quod), mint szokás mondani, az *in quo* (principium quo). Az első maga a személy; és ily értelemben mondjuk Scotus Urunkat bűnre képtelennek, mert miután ő isteni személy, azért nem működhetik közre oly valamiben, ami Istent sérthetné. A második alatt értjük azon eszközt vagy lehetőséget, melylyel a személy cselekedhet: végbe viszi; az eszes lelkét (principium quo remotum, távoli eszköz), az értelmet és akaratot (principium quo proximum, legközelebbi eszköz). Hogy tehát valamely teremtmény ezen eszköz tényező szerint *belsőleg* bűnre képtelen legyen, erre szükséges, hogy a mondott tehetségek egyikében vagy másikban, vagy pedig mind kettőben oly segítséggel rendelkezzen, mely ezen tehetséget annyira erősítene, hogy bűnre hajolni képtelen legyen. És a boldogokról ily értelemben mondjuk, hogy bűnmentességök okát bensőleg önmagukban bírják, hogy *belsőleg* képtelenek bűnre.

Kérdés azonban, *mi képezi azon benső segítséget, mely a boldogok értelméhez vagy akaratához hozzájárul, s mely által képtelenek lesznek a bűnre?* Ezen dologról tudnunk kell, hogy nemelvek szerint ezen bűnmentesség oka a *szemlélő látás*, nem amennyiben pusztán magának Istennek látása, hanem amennyiben a boldogok általa az Igeben látják mindazon dolgokat vagy cselekvéseket, melyek rajuk vonatkoznak és mindazon körülmenyeket, melyek képesek az akaratot a jóban megerősíteni, vagy a rosszra indítani. Mások ellenben állítják, hogy az Isten látása, csak azért, mivel az a jobb jót képezi, egymagában is elegendes ezen bűnmentességhez; azonban nem közvetlenül önmagában, hanem a szeretet közvetítésével: a látás ugyanis szükségképen szeretetre, a szeretet pedig arra visz, hogy a bűntől tartózkodjunk, s ily módon a bűntől való mentességnek teljes okát az Isten látása képezi. Végre mások azt tartják, hogy ezen látás tárgyánál, vagyis az Isten legfőbb jóságánál fogva, elegendes indító ok a vetek és vétkezhetés lehetőségének kizárására. Azért ha megessenek, hogy az Isten megszüntetné közreműködését a szeretet felébresztésénél, ha a látás megmarad, ez is elegendes, hogy szükségképen visszatartsa minden bűntől. *Mazella*, De Deo creante, 1219. s köv. sz. V. o. sz. *trifli*, Theol. schol. i. h. 2. kérd. 2. §. (2. k. 25. s köv. old.); *Belluart*, Curs. Theol. univ., de propriet. beatitudinis (1. k. 431. s köv. old.). Maga sz. Tamás különböző helyeken majd az egyik, majd a másik véleményét látszik előadni; leginkább megis azt, mely egyedül az Isten látását pártolja. Legyen szabad

Azokból, miket az előző tételekben előadtunk, kiviláglik, hogy a lelkek mennyben legnagyobb mértékben boldogok, hogy azok ott tökéletes boldogságot, vagy *minden tekintetben* vett boldogságot élveznek.

Idéznem azon szavakat, melyeket Summ. Theol. 2. r. 1. 4. kérd. 4. bek. olvassunk: «Az örök boldogság az Isten lényegének látásában áll, mely maga lényege minden jónak; és annak akarata, ki az Isten lényegét látja, ep oly szükségképen szereti mindazt, mit az Istennel való összefüggése miatt szeret: amint annak akarata, ki az Isten lényegét nem látja, szükségképen szereti mindazt, mit a jónak általános fogalma alatt szeret, melyet ismer és ez az, mi az akaratot a jóra erősít. Amiből világos, hogy ezen boldogság nem képzelhető a jóban megerősödött akarat nélkül.»

Hogy ezen dolog még világosabb legyen, hozzáadjuk, mit Gotti bibornok sz. Tamás véleménye és értelmezése nyomán, Theol. schol. 2. k. tract. de ult. in 2. kérd. 1. 2. sz. 1. A boldogság látás két okból zárja ki a boldogokban a vételkre való képességet: 1. Mert az eszes teremtmény tehetséget teljesen elfoglalja: miután ugyanis ezen látás nem egyéb, mint elértéke minden jónak, azért minden vágyat teljesít és kielégít. «Ép innét nyeri az akarat alhatatoságát, hogy teljesen kielégítettik, úgy hogy nincs oka, miért térjen el attól, a mihez megerősödött» mondja sz. Tamás, Contra Gentes, 4. k. 70. feje. - 2. Mert, mint ugyanazon angyal doctor, ugyanott 92. feje. mondja: «Az akarat nem vehetethet az értelem nem tudatlansága nélkül; mert semmi más nem akarunk, hanem csak a valódi vagy látszólagos jót. Azért mondja Peldah. Kv. 14. 22.: *Tvélyegnek, akik gnoszt cselekszenek.* És Aristoteles 8. Ethic. 2. feje. mondja: *minden, aki rosszat cselekszik, tudatlan.* De a lélek, mely valóban boldog, nem lehet tudatlan, mivel Istent látja mindazt, mi saját tökéletességéhez tartozik, így tehát semmiképen sem bírhat rosszra hajló akarral, főképp mivel Isten ezen látását szüntelenül élvezi... Azonkívül: Értelmünk bizonyos következtetések körül tévedhet, mielőtt azokat az első elvekre visszavezette; de ha ez a visszavezetés megvan, a következtetésekről birt ismeret hamis nem lehet. És annyira szerepe van az elvont dolgokban a bizonyítás elvének, ugyanilyenül bír vagyainkban a cél. Mindaddig tehát, míg akarunk el nem érni végső céljat, tévedhet; de már nem tévedhet akkor, midőn végső céljaink élvezésére jutott, mely magában véve ep oly kíváncs, mint amennyire a bizonyítás fötetele magukban véve ismertek.» Itt sz. Tamás oly szellemesen és világosan beszél, hogy szavai magyarázatra nem szorulnak.

Mindezeket megerősíti ugyancsak sz. Tamás, De Verit. (lib. arbit.), 24. kérd. 8. bek. midőn mondja: «Mert kik az Isten lényegét látják, meg fogják ismerni, hogy az Isten azon végső cél, melyet mindennek fölött szeretni kell: meg fogják ismerni mindazt, mi az Istennel egyesít, vagy tőle elválaszt, részletesen meg fogják ismerni Istent nemcsak onmagában, hanem amennyiben oka minden egyebeknek. És ezen ismeret világossága annyira erősíti az akaratot, hogy az alsobrendű tehetségekben semmiféle indulat nem támadhat, mely az ész uralkomával és szabályaival ellenkezik. Azért, amint most állhatatosan kívánjuk a

129. Habár talán elégséges volna, ezen dolgot illetőleg azokra utalnunk, miket már az első kötetben mondtunk, hol azon végekről beszéltünk, melyre Isten bennünket teremtett, és azon boldogságról, melyre az embert végtelen jóságában szánta: megis nem lesz fölösleges azt legalább néhány szóban ezen helyen is kimutatni.

130. Tétel: *A lelkek a mennyben legfőbb boldogságot, vagy minden tekintetben vett boldogságot élveznek.*

A lelkek mennyben legnagyobb mértékben boldogok

131. *A boldogság, melyet szorosan így nevezünk. Boëtius szerint: minden javak összefoglalásából származó tökéletes állapot; sz. Ágoston szerint: minden javak összege és csoportja; sz. Tamás¹ szerint: «tökéletes jó, mely minden vágyat teljesen*

Magyarázat.

A scholastikusok így szoktak meghatározni: *A legfőbb jó, mely az eszes teremtmény vágyait teljesen kielégíti.* Az eszes teremtmény vágyait, mondom; mert az ész nélküli teremtmények keptelenek boldogságra, miután arra vannak rendelve, hogy szolgáljanak, és ezen állapotban nincs boldogság. Továbbá, mondom, hogy az eszes teremtmény vágyait *teljesen kielégíti*: hogy azon tökéletes boldogságot, melyet elnyerünk a túlvilágon, hol semmi kívánni valónk sem marad fön. megkülönböztessük a jelen élet tökéletlen boldogságától, mely mintegy út a tökéletes boldogságra.

Megkülönböztetünk *tárgyi* boldogságot (beatitudo objectiva) *alanyi* boldogságot (beatitudo subjectiva vagy formalis). Tárgyi boldogság alatt értjük azon dolgot, melynek elérésében a vágy megnyugszik. Alanyi boldogságnak mondjuk magának ezen dolognak elérését és birtoklását. A tárgyi boldogságot, vagyis azon tárgyat, melynek birtoklása az eszes teremtmény vágyát teljesen kielégíti, nem képezheti semmiféle teremtetten jó, hanem egyedül a teremtetlen jó, maga az Isten.² Az alanyi boldogság

jót általában, ep úgy a boldogok értelme állhatatosan akarja a kellő jót részletesen. Az akarat természetes hajlama fölött azonban uralkodik bennök a tökéletes szeretet, mely teljesen egyesíti őket Istennel. Miért is vétnek teljesen tökéletlen bennök, és így erősödnek meg a malaszt segélyével.»

¹ Summ. Theol. 1. II. 2. kérd. 8. bek.

² Mar fön kimutattam, hogy a teremtetten javak az ember eszes vágyait csaknem elégíthetik ki teljesen: s hogy azért az örök jó, t. i. egyedül maga az Isten tárgya a boldogságnak. Legyen szabad ezt ezen helyen

tehát Isten elérésében áll, vagyis azon cselekményben, melylyel Istent felfogjuk, melylyel Istent, a legfőbb jót élvezzük. Tételünk ezen *alanyi boldogságról* szól.

Továbbá megkülönböztetünk természetes és természetfölötti boldogságot. *Természetesnek* mondjuk azt, mely az embert a *terminus et rendje szerint* teszi boldoggá, és egyedül természetes erővel (s Isten természetes segítsége mellett) is elérhető. *Természetfölötti* boldogságnak pedig azt nevezzük, mely a természet erőit és igényeit messze fölulmulja, és az embert egészen a természet rendjén fölül boldogítja.

Tehát a *természetes* alanyi boldogság nem egyéb, mint: Istent oly tökéletesen és világosan megismerni, a mennyire az eszes teremtmény természetes tulajdonai és erői szerint erre képes és — miután az akarat legfőbb működése a szeretetben áll —

is néhány szoval kimutatni, úgy, hogy röviden sorra tekintjük a teremtet javakat. A teremtet javak háromfelek, ugymint: külső vagy szerenese javak, testi javak és lelki javak: azonban ezeknek egyike sem kepezheti az ember tárgvi boldogságát. A boldogság tárgyát ugyanis nem kepezhetik

1. a *szerenese javai*, melynek a gazdagság, tisztaságok, jó hírnev és hatalom, mert: a) nem allandók, hanem könnyen elveszthetők; b) nem zárnak ki minden rosszat, hanem rosszal vannak vegyítve; c) az embert nem elégítik ki teljesen, mert minél többet bír belőlök, annál inkább felkeltik vágyait, azon régi közmondás szerint: «Quo plus sunt potae, plus sitiuntur aquae» (minél többet iszik valaki a vízből, annál inkább szomjuhozik utána). Nem is elégségesek, mert aki ezekkel rendelkezik, sok mást nélkülözhet, pl. bölcsességet, egészséget stb. d) Sok emerre ezekből rosszak származhatnak, mint a tapasztalat mutatja. Mindezek azonban elengednek a valódi boldogságtól.

2. Sem a *testi javak*; mert maga a test, és minden mi a testtől függ, mint az egészség, szépség, erő, gyönyör és más effélek, melyek csak a jók és gonoszokkal, meg az oktatni állatokkal is; sőt az állatok ezek tekintetében meg sokban fölülmulják az embert, így a szarvas gyorsaság tekintetében, az oroszlár erő tekintetében, stb. Állításunk mellett sem a külső és belső okok, melyeket már a szerenese javainál fölhoztunk.

3. A boldogság tárgyát nem kepezhetik vegre a *lelki javak sem*: nem a lélek, mely inkább meg tökéletesedésre szorul, hogy boldogságra juthasson, sem a lélek tehetőségei, vagy bármí más, mi a lélekben van; mert ezek a léleknek csak eszköznél szolgálnak boldogsága megszerzésére; sem a gyönyör, mivel (a test és lelek) minden gyönyöre vagy élvezete nem kepezik boldogságát, hanem azt inkább csak követik: sem az erény, mely a boldogság utáni vágyat nem elégíti ki, hanem azt inkább csak helyes irányba tereli. V. o. sz. *Tamás*, Summ. Theol. II. 1. 2. kérd. 7. bek. *Goltz*, De ultimo fine. 2. kérd. 1. ket. 2. s k. § (Thom. Schol. 2. k. 15. s k. old.); *Bilhuart*, De ult. fine. 2. ért. 1. bek. (Thom. Theol. I. k. 11. s k. old.).

Istent oly lángolóan szeretni, a mennyire csak lehet. Isten és az isteni dolgoknak ismeretéből, és a legkegyelmesebb Isten ezen szeretetéből, a természetes erőnek nyújtott tökéletessége és kielégíttetése miatt, keletkezik a boldogság, mely annál nagyobb, minél nagyobb az ismeret és a szeretet, s mely aránylag legnagyobb akkor, midőn Isten aránylag legvilágosabb ismeretén és legnagyobb szeretetén alapszik.

A *természetfölötti* alanyi boldogság pedig abban áll, hogy az ember a megdicsőülés világossága által megerősödött értelmével Istent közvetlenül szemleli, és akaratával, mintegy isteni módon, a szeretet által élvezi. Isten ezen közvetlen szemlete és élvezete az eszes lelek vágyait, midőn azokat egyrészt Isten közvetlen és természetfölötti közreműködése folytan a természet rendje fölé emeli, másrészt legtökéletesebben kielegíti. Világos, hogy ezen helyen a természetfölötti boldogságot értjük.

132. E tétel hitbevágo; kitűnik ez, hogy más, már fönt fölhozott hittani ervet mellozzek, XII. Benedek «*Benedictus Deus*» kezdetű *Constitutiojából*, hol¹ miután határozottan kimondotta, hogy a minden bűntől tiszta lelkek rögtön a halál után szemlélődő látással látják az Istent, hozzáadja: «hogy ezen látás és élvezés következtében azoknak lelkei, kik már elhaltak, valóban boldogok és bírák az örök életet és nyugalmat.»

133. Miután már több idevonatkozó *szentírási* idézetet fölhoztunk, legyen elég ezen néhány:² 16. Zsolt. 15.: «Megelegszem, mikor meg fog jelenni a te dicsőséged»; 35. Zsolt. 9. s k.: «Megrészegülnek a te házad hőségétől; és gyönyörűséged patakából itatod őket. Mert nálad vagy az élet kútfeje, és a te világossággoddal látunk világosságot;» 83. Zsolt. 5.: «Boldogok, kik a te házadban laknak. Uram! örökön örökké dicsérnek taged»; Mat. 5. 8.: «Boldogok a tiszta szívűek; mert ők meglátják az Istent.»

A *szentatyák* közül, kiknek számos nyilatkozatát már szintén másutt fölhoztuk, hivatkozunk sz. *Cypriánra*, ki³ mondja: «A mennyország gyönyöre a halál félelme nélkül és az örök élet tudatával nem lehet más, mint a legfőbb és örök tartó boldogság!» és sz. *Agostonra*, ki⁴ írja: «mily nagy lesz azon

¹ Bull. de l'Enchir. 456 sz.

² V. o. sz. I. fej. és 65. fej. is.

³ De Mortalitate, 26 sz. M. 4. k. 624. old.

⁴ V. o. sz. 30. fej. I. sz. M. 41. k. 801. old.

III. gazdag.

Bizonyítan

boldogság, hol nem lesz semmi rossz, nem nélkülözünk semmi jót, dicsőítjük Istent, ki mindenneknek minden tesz'. Az erény jutalma maga az lesz, ki az erényt adta, s ki annak önmagát igerte, minél jobb és nagyobb nem létezhetik. Mert mi mászt jelentene, mit a prófeta által mondott: *Istenetek lesztek, és ti népem lesztek* (Lev. 26, 12.), mint: . . . minden, mit az emberek észszerűen csak kívánhatnak, én leszek nekik életök, üdvök . . . dicsőségök, tisztességök, bekejek és minden javok?» s ismét sz. Agostonra, a hol¹ mondja: «Epicurus mondotta: élvezni testemmel, jó. Stoicus mondotta: élvezni eszemmel, jó; az apostol pedig mondja: Istenemhez ragaszkodni, jó.» Más helyen² mondja: «Állítsuk szemünk elé a hármat. Epicurust, Stoicust és a keresztenyt s kérdezzük őket egyenként. Mondd, Epicurus, mely dolog boldogíthat? Feleli: A testi gyönyör. Mondd, Stoicus, a lelek erénye. Mondd, kereszteny, az Isten ajándéka». hivatkozunk végre sz. Anselmra, ki így szól: «Ezen ország állapotát el sen képzelhetjük annál kevesebbet beszédehatunk róla vagy írhatjuk le azt. Azt tudom, hogy ott semmi sem hiányzik, a mit kívánhatsz. Tehát nincs ott semmi szomorúság, semmi sirás, semmi fájdalom, semmi felelem . . . Mit kívánhatunk még egyebet? Bizonyára azt, ami mindezeknél többet ér t a Teremtő atyát ismeretét és szeretetét. Látni fogjuk őt önmagában, látni fogjuk őt minden teremtményeiben, őt, ki mindent aggódás nélkül kormányoz, ki mindent fáradtság nélkül föntart, ki minden egyesnek tehetségeihez merten mindegy önmagát adja, kisebbedés vagy fölosztás nélkül . . . Ezekből oly szeretet, a jámbor szeretet oly lángja, a szeretet oly édessége az élvezet oly hőisége a vagyakozás oly hevessége keletkezik, hogy sem meglegedettség a vágyat, sem a vagy a meglegedettséget nem gátol a. Mit jelent ez? Bizonyára nem egyebet, mint hogy *szem nem látta, fül nem hallotta, sem az ember szívébe föl nem hatott, mit az Isten azoknak készített, kik őt szeretik* (I. Kor. 2, 9.).»

¹ Serm. 156., 13 bek. de Verb. Apost. 7. fej. M. 38. k. 854. old.

² Serm. 150, epicureusok és stoicusokról szóló bek. 7. fej. M. 38. k. 812. old.

³ Medit. 17. M. 158. k. 797. s k. old. Több ilyenmő példát lásd *Canisius*, Summ. doctr. christ. de Noviss. (4. k. 744. s k. old.)

A scholastikusok idevonatkozó nyilatkozatait már más helyen idéztük. sz. Tamás szavait, Summ. Theol. II. 1. 5. kérd. 4. bek., alább fogjuk fölismertem.

Ezen tétel igazságát az ész is fölismerheti: Az ember boldog, ha észszerű vágyai kielégítést nyernek. És a mennyországban éppen ez történik; a mennyben az ily vágyak, midőn azokat egyrészt Isten közvetlen és természetfölötti közbejötté a természet rendje fölé emeli és növeli, másrészt teljes kielégítést nyernek. Mert a lélek, mint kimutattam, ment ott úgy büntől, mint a büntetésből eredő minden rossztól; és azon vagynak, melynél fogva a lelek minden igazat megismerni és minden jót bírni óhajt, Isten minden igazság forrásának közvetlen szemlélese és Isten, a legfőbb jónak bírása, teljesen eleget tesz. Mert, hogy az Isten látása és élvezése a legtökéletesebb élvezetet és örömet nyújtja azt bizonyára baki meg fogja engedni; miután lehetetlen, hogy valaki, ki az Istent, minden tökéletessegek összefoglalóját, közvetlenül szemléli, és Istent, a legtöbb jót, élvezi, irányába szeretetre és öröme ne gerjedjen¹.

V. o. Baurz, Hummel, 120 s k. old., 126. s k. old.

Hogy ezen boldog állapot örökre tart, s hogy tehát az ember vágya ezen t. kintetben is teljes kielégítésre talál, ezt alább fogjuk kitéjni, hol a mennyország örökre tartóságát bizonyítjuk.

De azt mondhatnánk: 1. A léleknek aza vágya, hogy *testével egyesüljön*; tehát az albiikus feltámadás előtt vágyai nincsenek teljesen kielégítve, azért nem is lehet (szorosán) boldog. Felelet: A lelek nem orvend nagyobb jóletnek a testben, mint a testen kívül, legfőbb kiterjedés tekintetben, mennyiben roet a testtel is s zli. A testtel való egyesülés iránti hajam semmi módon sem akadályozza az Isten látását és szeretetét, mert különben az angyalok is, mielőn külső küldetessel bíznak meg, és erről gondolkodni kénytelenek, elvonatnának az Isten látásától. Ezt úgy látszik XII. *Benedek* határozata is kimondja, mert «Benedictus Deus» kezdetű Constitutiójában (Denzinger, Enchir. 456. sz.) azt mondja, hogy Isten látása, melyet a lelkek a test halálától egészen a feltámadásig és ettől kezdve az idők végtelenségéig élveznek, folyton tart; hol tehát úgy látszik, azt mondja, hogy *ez sem nem növekszik, sem nem kisebbedik*. V. o. sz. Tamás, Summ. Theol. I. 2. k. kérd. 5. bek.; Baurz, Hummel, 16. old.

Mondhatnánk 2.: A boldogok között Isten egyenlőtlen látása folyton *egyk boldogabb, mint a másik*; tehát aki kevesebb tökéletesen látja az Istent, nincs teljesen kielégítve, hanem Isten tökéletesebb látása után vágyakozik. Felelet: Tízadom a következtetést, mert miután ezt több nem illeti meg, azért nem is kíván többet. Így, aki kevesebb éhes, kevesebbet eszik, és megis ép úgy jollakik, mint az, kinek ehése nagyobb, s azért többet is eszik. Szintúgy a kistermetű ember éppen annyira meg van elégedve rövidebb ruhájával, mint a magas termetű bővebb öltönyével. Ezekből kitűnik az is, hogy alighatán azon ellenvetés, melyet

abból szeretnénk kovcsolni, mintha a választottak boldogsága a különözö fokú következtetben, mélyel az egyesek bírnak, közöttök irigyeskedés támadhatna.

Továbbá mondom, hogy azt az Isten látásába kell helyezni.¹ Azonban vajon egyedül csak az Isten látásába, vagy egyszersmind az Ő szeretetébe és az e fölött érzett örömben is? erre nevezve, mint kimutattam, eltérok a hittudósok nézetei. Valamennyi megegyezik abban, hogy a boldogság az ember valamely élettevékenységében áll. De szorosan melyikben? Némelyek állítják: egyedül az értelem működésében, azaz Isten látásában (sz. Tamás tanítványaival, továbbá Bellarmín, Becan); mások mondják: egyedül az akarat tevékenységében, azaz egyedül azon tökéletes szeretetben, melylyel Istenhez, mint legfőbb jelenlévő és általunk élvezett johoz, ragaszkodunk (Scotus követőivel); mások a boldogságot Isten látásába és annak szeretetébe helyezik (Bonaventura, nagy Albert, sz. Vict. Richard és Hugo a legtöbb újabkori scholasticussal): ismét mások végre ama boldogító örömben helyezik azt, melylyel a boldogok az Isten látása és szeretete által eltelve.²

¹ Mint már fent, megjegyeztem, egyik-másik kath. hittudós az ember lényeges boldogságát Istennek a lélekkel való oly különös egyesülésébe helyezte, melyben az istenség mintegy behatol a lélek lényegébe, miáltal az lényegileg istenítettnek és bizonyos módon Istenbe alakulna; vagy az Istennek a megismerésébe helyezte azt, mely megismerés oly egyesítő működés által közöltetnek az emberrel, melyet maga az ember élvezne elő: ezen véleményeket azonban majdnem valamennyi többi hittudós téveseknek mondja: mert, mint szintén fent mondtam, sem az istenségnek ama behatolása a lélekbe, sem Istennek ezen örök megismerése nem kepezi magának a boldognak élettevékenységét. A boldogság pedig, a mily értelemben azt itt vesszük, oly működés, mely azon alanytól indul ki, mely boldoggá lesz. V. ö. *Charmes Tamás*, Theol. univ., az emb. eselek. szoló fej. 1. ért. 2. kérd. 2. bek. (4. k. 20. s k. old.); *Gotti*, Theol. scholast. 2. k. 18. old. (tract. 1. de ultimo fine 2. kérd. 3. ket.); *Billuart* i. h. (v. ö. Migne, C. Th. 11. k. 619. s k. old.) *Mazzella*, i. h. 1167 sz.

² *Charmes Tamás*, i. h. 2. §. (4. k. 21. old.) *Lessius*, De summa bono 2. s kv. 5. fej. mondja: «a boldogság, ha azt egész teljességében tekintjük, Istennel való legtökéletesebb egyesülésben áll. A tökéletes egyesüléshez azonban szükséges nemcsak az értelem, hanem az akarat által való összeköttetés is: miután az akarat nem kevesebbe közvetlenül közelíti meg Istent, mint az értelem. Ezen két lehetőség ugyanis két karhoz hasonlít, melyek az Isten felé atolódni, azt magához szorítani tartja. Tehát a boldogsághoz az akarat által való egyesülés is tartozik. Vegre senki sem érzi magát boldognak, ha azt, amit szeret, nem élvez. De az, aki valami fölött nem érez örömet, az nem is élvez; azért, aki nem érez örömet, az nem boldog. Amiből világosan kitetszik, hogy a boldogsághoz hármas működés szükséges, t. i. a látás

Ezen eltérő vélemények mellett azonban megjegyezzük, hogy valamennyien megegyeznek abban, hogy a) a boldogság az embernek Istennel való leghensőbb egyesülésében áll; b) a boldogsághoz e három tartozik: az isteni lényeg világos látása, Istennek ebből származó legisztább szeretete, és az e fölött érzett legfőbb öröm. Mert minél világosabban látjuk a végtelen tökéletességekkel felruházott isteni lényegét, annál tisztább és lángolóbb szeretetre gerjed az akarat Isten iránt, s az egész lélek örömmel és elragadtatással telik el. Maga az anyagi doktor így szól: ¹ «Szükséges, hogy a boldogsághoz e három járuljon hozzá, t. i. a látás, mely nem egyéb, mint a felfogható cél tökéletes megismerése; ennek elérése, mely feltételezi a cél jelenlétét; az e fölött való öröm vagy élvezet, mely magában foglalja a szeretet alanyának megnyugvását abban, amit szeret.»

Mi tehát a tételben azt állítjuk, hogy a boldogság habár a szemlelő látáson kívül magában foglalja az Isten legfőbb szeretetét és az e fölött való örömet is, mégis ha lényege szerint tekintjük, valószínűleg egyedül az értelem tevékenységében

a szeretet és az öröm vagy élvezet. Mert így egyesül a lélek teljesen Istennel, és őt, mint legfőbb jót, tökéletesen élvezi. *Ripalda*, De ente supernat. 100 sz. sz. 11. sz. kiad. *Virex*, 3. k. 505. old. mondja: «Mi azt állítjuk, hogy az embernek a szeretet, és pedig a két tevékenység együtt és külön, a teljes boldogság lényegét: úgy hogy bármelyikben, külön a többitől, annak a lényeges boldogság alkotó elemei, t. i. a legfőbb jónak kielégítő és teljes megismerése, a tökéletes szeretet, és a legfőbb öröm, kifogástalanul illetnek a többi javak is, melyek a boldogsággal járnak.»

V. ö. ezen dologról *Gotti*, Tract. de ult. fine, 3. kérd. 4. ket. (2. k. 21. s k. old.); *Billuart*, i. h.; *Mazzella*, De Deo creante, 1165. s k. old. sz. *Stuhl*, Metaph. 361. s k. old.; *Sinar*, Dogm. 861. s k. old.; *Scheeben*, n. 2. k. 308. old.; *Kirschkamp*, Gnade u. Gloria, 74. old.; *Bautz*, Himmel, 1. k. old.

¹ Summ. Theol. P. 2. qu. 4. a. 3. V. ö. Suppl. P. 3. qu. 96. a. 1. is, hol olvassuk: «Az ember lényeges jutalma, mely nem egyéb, mint az ő boldogsága, az Istennel való tökéletes egyesülésben áll, amennyiben őt tökéletesen és mint olyant, kit tökéletesen lát és szeret.»

A *Romai kál.* i. h. 7. sz. sz. olvassuk: «Ez ugyanis azt jelenti (Ján. 1. k. 1. sz.), hogy a boldogság ezen két részből áll, hogy t. i. egyrészt látni fogjuk Istent úgy, amilyen saját természete és lényege szerint, másrészt mintegy istenökké alakulunk által. Mert, kik őt élvezik, habár megtartják magukban lényegüket, mégis bizonyos esodálatos és majdnem isteni alakot öltenek, úgy hogy inkább isteneknek, mint embereknek látszanak.»

a legfőbb jónak elérése és birtoka. Az Isten látása pedig a legfőbb jónak elérése és birtoka. Mert a látás által mintegy kezével megfogjuk, erősen tartjuk és bírjuk magat az Istent, mint a legfőbb jót, kit élvezetül nyertünk, úgy hogy a mi hatalmunkban van, hogy édességét élvezhetjük és mindazon gyönyörökben melyek belőle meríthetők, vég nélkül reszesülhetünk.»

boldogság nem
eggyesülendő
való

139. Miután tehát az Isten szemlelő látásában áll az ember lényeges boldogsága, világos, hogy ez nincs összefüggésben a testtel, és hogy a lélek a test nélkül is valóban boldog lehet.¹

legszűnik a hit
a remény.

140. Azokból, miket az Isten látásáról mondtunk, kiviláglik az is, hogy a mennyben megszűnik a hit és remény; de megmarad a szeretet

Mert sz. Pál apostol szerint a hit nem más, mint «a láthatatlanok bizonyítása» és sz. Ágoston szerint: «azt hiszed, amit nem látsz.» De a boldogok látják az Istent, amint vagyon, közvetlenül, világosan, és az Istenben a többi dolgokat is, melyeket főt elosoroltunk

Megszűnik a hit indulata (actus fidei), mivel az a túlvilágban lehetetlen; megszűnik a hitre való képesség (habitus fidei), miután ez felesleges. A tényleges hit helyébe lép a látás, a hitre való képesség helyébe a megdicsőülés világossága. Azon kívül a remény feltételez valami vagyat az után, amit nem bírunk. Mihelyt tehát bírjuk azt, mit reményeltünk, t. i. az Isten élvezését, többé már nem állhat meg a remény.²

Sz. Tamás ezen igazságot kimutatja Summ. Theol. 1. r. 2. k. kérd. 3. bek. Így tehát újra tárgyaltává válik azon elvetelés, melyet fent megoldottunk, hogy t. i. a lélek test nélkül nem lehet valóban boldog, miután folyton testével egyesülni szokik.

* Sz. Tamás Summ. Theol. 1. R. 2. 67. kord. 3. bek. írja: «A hit természeténél fogva feltételezi az ismeret tökéletlenségét, mint ezt a hit meghatározása is kifejezi, a hit ugyanis Zsid. 11, 1 szerint: a reménytelendő dolgok alapja, a láthatatlanok bizonyítása, és sz. Ágoston, Sermo 27. elején az Apost. szavairól 10. k. mondja: *Mi a hit? hinni azt, amit nem látsz* (Quid est fides? credere quod non videtur). Az ismeret tökéletlenségéhez pedig szükséges, hogy az ismeret nélkülözze a látást vagy szemlelést; és az ismeret ezen tökéletlensége meg van a hitben. Miért is világos, hogy a hit nem állhat meg a tökéletes ismeret nélkül... A boldogság azonban természeténél fogva feltételez bizonyos tökéletességet az utáni részeről, hogy t. i. a boldog látja azt, mi őt boldosítja... Annál kiteljeszik annak lehetetlensége, hogy a hit ugyanazon tárgyban megmaradjon a boldogsággal együtt.» V. o. ugyanott 4. sz. és Baudz, Himn. mel. 10. old.

Megmarad azonban a szeretet, ezen szavak szerint (I. Kor. 13. 8.): «A szeretet sohasem szűnik meg»; sőt *bensőség*¹ tekintetében legnagyobb mértékben növekedni fog, úgy hogy *tényleg* mindig tart és teljesen *elényészhetetlenné* lesz. Lehetetlen, hogy, ki Istent, a legfőbb jót, közvetlenül szemléli, szeretetében iránta fel ne lángoljon, úgy hogy ily nagy jót saját akaratából elhagyni nem akarhat.²

Megmarad a
szeretet.

¹ Mondom *bensőség* tekintetében. Vannak hittudósok, kik állítják, hogy az Isten iránti szeretet a túlvilágban természeténél fogva is különbözik azon szeretettől, melyet az igazak ezen életben éreztek iránta (így Scotus, Lessius és mások). De mi sz. Tamással azt tartjuk, hogy a boldogok szeretete azon szeretettől, melyet a földön éreztek, természet szerint nem különbözik. V. o. Kirschkamp, Guide u. Glorie, 78. s. köv. old., Baudz. i. h. 18. s. köv. old.

² Sz. Ágoston, De spirit. et lit. 36. fejelet. 84. sz. M. 248. old. mondja: Midőn elérkezik, amit mond, hogy megismerjem, amint magam vagyok ismeretlen, ki merne állítani, hogy akkor oly mervő lesz az Isten iránti szeretet azokban, kik őt látják, mint amilyen most a hívekben: vagy hogy ezt ahhoz mint valami megközelítőt hozza lehessen hasonlítani?... Midőn ezen vándorlás után, melyet most hitben eltöltünk, eljutunk a látásra, mely után mindaddig, míg nem látjuk, reménykedünk, és melyet türelemmel várunk, ketszégkivül maga a szeretet is nemcsak földi fogja málni azt, melyet most érzünk, hanem messze... Sz. Tamás, Summ. Theol. P. 1. 2. qu. 67. a. 6. mondja: «Midőn valamely dolog tökéletlensége nem tartozik szorosan annak természetéhez, misem gátol, hogy ugyanaz, ami előbb tökéletlen volt, később tökéletes legyen, amint az ember is növekedés által és a fehérség telítés által tökéletesedik. A szeretet pedig oly ragaszkodás, mely természeténél fogva nem tételez fel azükképpen valódi tökéletlenséget; mivel azt érezhetjük oly dolog iránt, melyet bírunk vagy nem bírunk, melyet látunk vagy nem látunk. Azért nem szűnik meg a szeretet az örök dicsőség tökéletességében, hanem ott is ugyanaz marad.» Továbbá ugyanott, 2. 2. qu. 24. a. 8. mondja: «A szeretet tökéletességet kétféle szempontból tekinthetjük: egyrészt a szeretett tárgy szempontjából, másrészt a szerető személy szempontjából. A szeretett tárgy szempontjából tökéletes a szeretet akkor, ha valamit oly mértékben szeretünk, a mily mértékben az szeretetre méltó. Az Isten pedig oly mértékben szeretetre méltó, mily mértékben jó; s miután ő végtelenül jó, azért végtelenül szeretetre méltó. Azonban semmi teremtmény nem képes őt végtelenül szeretni, miután minden teremtettség véges valami. Miert is ezen szempontból egy teremtmény szeretete sem lehet tökéletes, hanem egyedül csak az Isten azon szeretetével, mellyel magát szereti. A szerető személy szempontjából pedig akkor tökéletes a szeretet, ha úgy szereti, amennyire képes. Ez pedig természeténél fogva történhetik először úgy, hogy az ember teljes szívből tényleg folytonosan Istenhez vonzódik; és ez az örök haza tökéletes szeretete, mely nem lehetséges ezen életben, hol az emberi élet gyarlósága miatt lehetetlen, hogy tényleg folyton Istenre gondoljunk és szeretettel legyünk eltelve iránta.»

Mintan mondtuk, hogy a szentek *lényeges* boldogságot az Isten szemlélő latasába kell helyezni. önként kérdés támad a *járulékos* boldogságról; azért kell, hogy erről is mondjunk néhány szót.

141. Mi a «járulékos boldogság» kifejezést illeti, megjegyezzük, hogy azt nem azért nevezzük így, mintha az a lelek valami járulékos tulajdona volna, mert a teremtményekre nevezve a lényeges boldogság a járulékos való. Hanem azért nevezzük így, mert magához a lényeges boldogsághoz hozzájárul, s mert, mint már mondtam, annak mintegy díszét kepezi, azzal együtt jár és abból következik. A járulékos boldogság tehát, hogy legalább némi meghatározását adjam, a boldogok bármily tökéletessége, melylyel a lényeges boldogságon kívül bírnak. Ha kérde, *miben áll* a járulékos boldogság, vagy mily javakat foglal magában, kitűnik, hogy amint a hittudósok a lényeges boldogságra nevezve nem egyeznek meg, úgy a járulékosról is különböző nevezetekkel bírnak. Többen az Isten szeretetét és az ő birásából származó örömet a boldogság lényegéhez szánják. Ha azonban sz. Tanússal a boldogság lényegét egyedül az Isten látásába akarjuk helyezni s ha a regibb hittudósok által használt *állapot* szerint és *lényeg* szerint való felosztást mellőzzük és annak helyébe teszszük a lényegesre és magabiztosra való felosztást s ha ezen két szóban a mennyei örömeket mind össze akarjuk foglalni: akkor nem tehetünk egyebet, mint hogy azon

¹ Talán ezért fordul elő oly ritkán a «járulékos boldogság» kifejezés az előbbi századok hittudósainál, kik a boldogságot inkább *állapot* szerint való boldogságra (beatitudo quantum ad statum) és *lényeg* szerint való boldogságra (beatitudo quantum ad essentiam) osztottak föl. Az *állapot* szerint való boldogság magában foglalja mindazt, mi az embert lelkere, testére és minden tehetségeire nevezve teljesen boldoggá teszi: s így hozzátartozik a szeretet, az öröm, az orom, az örömetartósság, a vétkelhetetlenség, a test megőrzése stb. A *lényeg* szerint való boldogsághoz csak az tartozik, amit mindezek közt legnevezetesebbnek gondolunk, mi által a legfőbb jót vagyis a tárgyi boldogságot elérjük, s mely azon alapot képezi, melyből a többi elősorolt javak következnek. Így az *ember* is, ha őt *állapota* szerint tekintjük, magában foglalja nemcsak az értelmi tehetséget, hanem mindazon tulajdonságokat is, melyek az értelmi tehetségből következnek, mint a nevetés, a csodalkozás és beszéd képessége, a tagok bizonyos mennyiségét, szívet stb., ellenben ha őt *lényege* szerint tekintjük, csak az értelmi tehetséget foglalja magában mint olyat, mit benne legfőbbnek tekintünk és a többi tulajdonságok alapjannak tekintünk tudunk. *Balluati*, I. h.

javakon kívül, melyeket fönt elősoroltunk. Isten ezen szeretetét és az Isten birásából származó örömet is a járulékos boldogsághoz számítsuk. Azonban midőn ezt tennők, ismételten hangsúlyozzuk, hogy ezen két érzelem az Isten világos látásával legbensőbbben összefügg.

Ide tartozik továbbá Krisztus embersege, a boldogságos Szűz és az angyalok társaságának élvezete, az igazak kölcsönös barátsága és meghittsége, azon kölcsönös tisztelet, melylyel egymás iránt viseltetnek s ily kiváló helyen való tartózkodás. Ide kell azonkívül sorolnunk mindazon tulajdonokat, melyekkel az igazak teste a feltámadás után ékeskedni fognak.¹ Végre ide tartoznak némely kiváló tökéletességek, melyek az Isten különös gondviseléséből erednek, milyenek az aureolák; szintűgy némely rendkívüli kinyilatkoztatások és ezekkel járó örömek, melyekben egyesek a legkülönös előjoggal, vagy hivataluknál vagy állásuknál fogva, vagy minden bizonynyal az Isten bőkezűségénél fogva részesülnek.

142. Ha kérde, hogy mily bizonyítékaink vannak azon vélemény mellett, hogy a lényeges boldogságon kívül letezik járulékos boldogság is, úgy elég lesz egy bizonyíték is, melyet az *értelem* merítünk; ugyanis: nincs teremtett lényeg, mely saját tökéletességének kiegészítésére nem szorulna valami járulékra; a lényeges (alanyi) boldogság pedig teremtett valami és nem foglalja magában szorosan a boldogok minden tökéletességét. Tehát kell a járulékos boldogságnak is.²

143. A tétel: *A mennyei boldogság nem egyenlő minden boldogban, hanem egyenlőtlen az érdemek különfélesége szerint* A 1. boldogság nem egyenlő.

144. A boldogok ugyan mindnyájan világosan látják az Istent és azért élvezik a legfőbb jót; mindnyájan örvendenek Krisztus embersege, a boldogságos Szűz és minden szentek társaságának. Azonban különböző fokban; ha tekintetbe veszem a látás *elsőrendű* tárgyát, nem egyenlő áthatóan fogják látni az Istent, hanem az egyik tökéletesebben, mint a másik: ami pedig a *másodrendű* tárgyat illeti: az egyik többet, a másik kevesebbet fog megismerni a teremtményekből stb. és az aureolakra

¹ Csak futólag megjegyzem, hogy azon oromok és javak, melyekben testünk részesülni fognak, nem testiek, hanem inkább szellemiek lesznek; mert szellemi test fog feltámadni.

² *Mazella*, I. h. 1244. sz. Többet olvass erről *Bantz*, I. h. 116. s. k. old.

vonatkozólag is. némelyek birni fogják azokat, mások nem. Ezen egyenlőtlenség okát, és pedig legközelebbi okát, a megdicsőítés világosságának elnyert nagyobb vagy kisebb foka képezi; távolabbi okát pedig az Isten szabad rendelkezésén és a jutalom kiosztásában való bőkezűségén kívül, a megszentelő malaszt különböző mértéke és ezzel arányban az érdemek azon egyenlőtlen nagysága, melylyel az egyik vagy másik ezen világból kimúlik.

Ezen egyenlőtlenség azonban nem akadályozza azt, hogy mindnyájan tökéletesen boldogok legyenek, miután valamennyien az Istent és a többi javakat oly mértékben élvezik, hogy tehetségek és vagyaik teljesen ki legyenek elégítve, s hogy így mindnyájan saját képességek mértéke szerint boldogoknak érezzék magukat.¹

¹ V. ö. sz. Tamás Summ. Theol. 1. 2. qu. 5. a. 2. «A boldogság fogalmához köthő tartozik, t. i. maga a végső cél, mely nem egyéb mint a legfőbb jó és ezenjórak elérése vagy élvezése. Ha tehát magát a jót vesszük tekintetbe, mely a boldogságnak tárgyat és okát képezi, akkor nem lehet a boldogság nagyobb az egyikben mint a másikban, mert csak egy legfőbb jó létezik, t. i. az Isten, kinek élvezése boldogítja az embereket. De ha ezen jó elérését vagy élvezését tekintjük, akkor igenis lehet az egyik boldogabb, mint a másik, mert minél inkább élvezi valaki ezen jót, annál boldogabb. Megtorlenik pedig, hogy az egyik tökéletesebben élvezi Istent, mint a másik, azért, mert inkább alkalmas vagy képes annak élvezésére, és ily módon lehetséges, hogy az egyik boldogabb legyen, mint a másik.»

Ezen dolgot magyarázza egyik hittudós (Huternél, Comp. 3. k. 840. sz.), midőn így ír: «Ugyanis amint a testi jóllakás minden jóllakott emberben egyenlő, dacára annak, hogy az ételt nem egyenlő mértékben, hanem képességek szerint vették magukhoz: így a szentek is, habár bizonyos fokok szerint különböznek egymástól, mindnyájan egyenlő boldogsaggal lesznek tökéletesek, mivel egyenlő tökéletességgel boldogok is lesznek.»

Ből világos az is, hogy az egyes boldogoknak azért, mert az Istent kevesebbe átláthatóan látják, vagy mert nem ismerik meg az összes teremtményeket és minden lehetséges dolgot, még sem fog hiányozni boldogságukból semmi sem. A boldogság ugyanis legfölkételesen ki fogja elégíteni azon képességeket, melyek nekik a megdicsőülés világossága nyújtott, ebben pedig érdemeik arányában részesülnek a boldogok Ide tartozik, mit sz. Tamás, Summ. Theol. 1. R. 12. kérd. 8. hely. 4. pontjában olvasunk: «Az eszes teremtményben meg van a természetes vagy, megismeri mindazt, mi az esz tökéletességéhez tartozik: és ilyenek a dolgok nemei és fajai és azon dolgoknak okai, melyeket az Istenben látni fog mindaz, ki az isteni lényegét látja. De mégis merni más, különös és lehetséges dolgokat és ezeknek cselekvését vagy működését, ez nem tartozik az esz tökéletességéhez: és sem erre nem terjed ki természetes vagy, sem pedig arra, hogy megismerje azon dolgokat, melyek meg

145. Ezen tétel, ha annak magyarázatától eltekintünk, hitbevigő, mint az kitűnik a fent idézett florenai zsinatból. Erre vonatkozik a trienti zsinat 6. ul. 32. Kán. is, mely meghatározza, hogy a megigazult ember érdemei által növelheti jövődő dicsőségét.

146. Maga Krisztus mondja: «Az ember fia eljövendő lesz Atyjának dicsőségében és akkor megfizet kinek-kinek az ő

Bizonyíték 1. a Szentírásból.

szolgálatáért. Az Isten látni fogja azokat, akik az Istennek szolgáltak, és megfizet nekik a dicsőség és boldogság külön-
 tozva. Ugyanis az Ur mondja: «Atyám házában sok szentek más és más helyről fogják látni az Istent, az igazság nagyobb vagy kisebb ismeretere fognak jutni, a szerint, amint nagyobb vagy kisebb azon képességek, melylyel az örök házában birni fognak. Ugyanezt hirdetik az apostolok is. Sz. Pál írja: «Kiki pedig tulajdon jutalmat vesz az ő munkája szerint»; «Aki szűken vet, szűken is arat; és aki áldással vet, áldással is arat»; továbbá: «Más a nap fenyessége, más a hold

fényesége meg, hanem az Isten akarataból pusztán lehetőségek. És mégis ha egyáltalán csak az Istent látja ki forrása és alapja az egész életnek és igazságunk, ez egymaga annyira kielégítene természetes tudványt, hogy semmi más után nem kutatna és mégis boldog volna, azért mondja sz. Ágoston, 6. Confess. 4. feje: Szerencsétlen ember, ki mindezeket ismeri, t. i. a teremtményeket, de pedig nem ismer. Boldog ellenben ki téged ismer, habár azokat nem ismer. Aki pedig téged és azokat ismeri az azok miatt nem boldogabb, mint aki egyedül te mutatod»

Ennől nyilván kitűnik az is, hogy az üdvözültek boldogságát éppen nem zárja az, hogy tudásuknak a tudvilágon is határa vannak.

¹ Mat 16. 27.

² Jan. 14. 2. Ide tartoznak Krisztus ezen szavai is. Mat. 10. 41.) «Aki profétát fogad be profeta nevében, p... jutalmát vesz: és aki igazat fogad be igaz nevében, igaznak jutalmát vesz. S ha valaki itán, egynek a kerkiselek közül egy pohár hideg vizet ad csak a tanítvány nevében is, bizony mondom nektek, nem vesztí el jutalmát.»

Nem tagadom, hogy ezen szavak legközelebbi ugyan az... ebből származó jutalomra vonatkoznak. Azonban követ... es után a tetelünket is megerősítik; miért is látjuk, hogy a szentatyák... magyarázataiban általában, ami értelmezésünk szerint is előfordulnak.

Ellenvedésként folhozzuk, hogy a szőlőmunkásokról szóló példabeszéd szerint (Mate 20. 1. s k.) a családtagja mindnyájuknak egyenlő bért ad. Erre azt

Gyakorlati tanulság.

149. Hallottuk, hogy *létezik* mennyország, hol a boldogok a haromszemélyű egy Istent közvetlenül látni fogják, hol a megdicsőülés világossága által megerősödött értelmökkel és az akarat lángoló érzelmével Istent legbensőbbben átölelik, és az Isten látásán és szeretetén kimondhatatlan örömmel telnek el, hol mentek minden rossztól, és midőn ők a legkülönbébb javakkal el lesznek látva oly bő boldogságot élveznek hogy azt megmérni nem lehet, oly bőséges boldogságot hogy azt nem lehet korlátozni, oly értékes boldogságot, hogy azt nem képen teljesíteni lehetetlen.

Mi következik ebből? Iparkodjunk komolyan hogy valamikor mi is eljussunk a mennybe. De miképen? Először ki fog látni a

örömmel miatt örülnél. Tehat a megszámlálhatatlan sokaságú boldog angyalok és emberek azon tökéletes szeretetében, hol mindenki ép oly mértékben szereti a többiét mint önmagát nem kevesebb, mint a többi a többiét mint önmagát. A mennyben az örök boldogság van záva minden rendűk számára, mert ez nem bizonyíthatlan. ¹⁴ Valóság az, hogy egy angyalok és emberek között tökéletes szeretet és szeretet nem lehet, hogy az emberek jutalmazásai, mely különbségek vannak a javaknak a dicsőségnek. De hogy lesznek, az kétségteljes. És az a nagy jó is mely lesz azon boldog városban, hogy semmi alsóbb rendű nem fog irigykedni a felsőbb rendűre, ép úgy, mint most a többi angyalok nem irigykednek a főangyalokra; és ép oly kevesse kíváncznék barki azután, amit nem kapott, habár a legbékésebb egyetértés köteleke fűzi is őt ahhoz, ki azt megkapta, mint amily kevesse kíváncsi az ember szemlenni az apját midőn a testvérek nagyán egyetemes összejutása mellett fogat magában vizsgálja. Tehat az melyek barm egyek később ajándékokkal bírnak mint a mások, hogy a mások után kívánczoznak.

Az utódosok ezen igazságot *paradisi* világban meg fogják látni a vándorok között és meg fogják látni, hogy nem egyenlő javakkal rendelkeznek anélkül hogy ezért meggyűlölet bántaná őket. Így például az összes elhaláltakozottak, a vendégek a nem egyenlő mennyiségű ételt és ital veszik is magukhoz mint a mindenki által kívánsága szerint eszik és iszik nem megkedlik senki mával ki több ételt vagy italt élvez: szintugy a kistermetű nem kívánja meg a nálánál magasabbnak ruhát, csak legyen neki magának megfelelő ruhája.

V. o. ezen ellenvetésről *Dante*, *Paradiso*, III. Canto, 77. s. kov., *Hellinger* Apol. 2. k. 2. R. 306. s. kov. old.

1. hajlékban? vagy ki fog nyugodni szent hegyeden? Ki szennyolt nélkül jár és igazságot cselekszik» stb. Kerüld a rosszat és tedd a jót!

De részletesebben is akarunk erről szólni, midőn néhány *st* sorolunk elő a boldogság elérésére, ilyenek:

A mennyei örömek komoly megfontolása. Mily lakóhely, mily világ, mily lakók, mily boldogító társaság! Hol az Isten van mindenekben és *mindegyiknek mindenét* kezezi, hol valamennyit a keze alatt és önmagával egyesít, hol semmi nincs amit nem lehet elérni és minden van amit akarsz. Ott van Krisztus és teljessége, ott vannak azon szavak: *edesi dilectio memoria, dans vera pax et gaudium sed super omnia et omnia haec dilectio praesentia*. Ott vannak az angyalok legnemesebb karai, ott a választottak boldogabb sokasága kiknek anyanyelve a Krisztus anyja, a boldogságos Szűz, ott vannak a szűzök és gyermekek és valamennyi kedveseink; ott a lélek nyugalma és békeje, melyet nem fog megzavarni semmifele nyugtalanság; ott az irigység és gyűlölet, a feltékenység, a vétkecs indulatnak még neve is ismeretlen; ott a mennyi, igazságot, egy atyának egyetértő gyermekei, kik egyet minden kezeletlennek közös örökséget, ott egy az egyé, egy a törekvés, egy a cél, az Istennek tetszeni, ott szerelmek és legjobb dicsőítésekkel magasztalják. Kerlek bennet tekints a mennyi ezen szavakkal felkeltette a *Makkabeusok* anyja a feldobott fiát a vértanusagra. Fölfelé a szívvél, valahányszor a földön valami élvezeteset látunk és emlékezzünk meg, hogy mennyivel tökéletesebben fogjuk mindezt bírni az örök hazában; és valahányszor baj ér, újra az ég felé emeljük lelki szemünket!

A mennyi nagy ajándékunk vagy. Az igért mennyi, mely a mennyben nagy törekvést tanúsítunk és legnagyobb szeretetet tapasztalunk azok nagyában, hogy az érdemek kiválólag. A mennyben legyen vagyonunk nagysága. *«Mely kellemesek a te barmok és erők Ura' kívánczozik és eped lelkem az Úr tornácán. Szívem és testem, örvendeznek az éo Istenben.»*¹⁵ Ezek határozzák meg a lelkek és már ott kívánna lenni hol vegnelkü

¹⁴ 14. *Zsolt.* 1. s. kov.

¹⁵ 11. *Mak.* 28.

¹⁶ 83. *Zsolt.* 2. s. kov.

ház fejetől teljesen elszakítva, az örökkévaló börtön rabjai. Szo lesz tehát a földön élőknek csak azon elhunytak lelkeihez való viszonyáról, akik vagy a tisztítóhelyen, vagy az égben vannak.

Az üdvözültek seregét, kik az égben Krisztussal uralkodnak, közönségesen a *diadalmas egyház*-nak nevezzük, valamint a földi egyház tagjainak összegét, akik még a földön élnek és üdvösségünk három fő ellensége ellen küzdenek, *küzdő egyház*-nak, végül a tisztítóhelyen lévő lelkeket, akik elégtételi szenvednek, *szenvedő egyház*-nak hívjuk. A kérdés tehát, ha ezen elnevezésekkel élünk, az, ha vajjon a küzdő, a diadalmas és a szenvedő egyház egymástól teljesen elkülönített társaságok-e, amelyek közt minden érintkezés ki van zárva, vagy ellenkezőleg, van köztük viszony és összefüggés úgy, hogy csupán három részet képezik egy egynéznek, egy titokteljes testet alkotnak, melynek feje Krisztus és éltető lelke a Szentlelek.

151. Kérdés tehát:

az I. fejezetben: Van-e közössége az élőknek azokkal, kik malaszt állapotában hunytak el?

a II. fejezetben: Miben áll e közösség?

I. FEJEZET.

Vajjon van-e az élőknek közössége azokkal, kik szeretetben haltak meg.

Befejező.

152. Eddig követett szokásunk szerint először a *tévedéseket* kellene megjelölnünk, s ugyanítt fel kellene sorolnunk azokat az *eretnekeket* is, kik az élők és holtak közt levő ilyen közösség létét tagadják. De mivel a második fejezetben tüzetesen fel fogjuk sorolni azok neveit, e helyütt elég legyen a következő: A *protestánsok* és más ilyfajta eretnekek velünk együtt vallják ugyan az apostoli hitvallásban a *szentek egységét*, amely hitágazat, mint alább bővebben kimutatjuk, magában foglalja a élőknek azokkal való összeköttetését és viszonyát, akik a szeretetben haltak meg.¹ De azoknak a ján az ez csak puszta szó, társ

¹ Ezt így a régi, mint az újabb hittudósok közül számosan nyilatkoztak: valljuk a *protestánsok* részéről. *Lang* pl. Christl. Dogm. II, 1258. oldalon így mondja: «A Szentlelek megköveteli annak elismerését, hogy a diadalmas lelki közössége a mennyben, a hívóké a földön és a szenvedő jámboroké a börtönben».

nélkül való merő hang; mivel a tisztítóhely létezését, mint már kimutattam, nem ismerik el, a szentek közbenjárását semminek se tartják, s azoknak segítségül hívását megvetik, s a szentek tisztítóhelyéről, katolikus értelemben, irtóznak. Sőt katekizmusaikban a *szentek egysége* nem ritkán nem az élőknek a holtakhoz való viszonyát, hanem a *«láthatatlan» egyházat*, vagyis a földön élő összes igaz hívek összefoglalását, t. i. azokat jelenti, akik az igaz hit által igazultak meg.²

Mi pedig azt állítjuk, hogy az élők és azok közt, kik a tisztítóhelyen vagy a mennyországban vannak, valódi viszony és összeköttetés van, vagyis, hogy az egyház szokasos szavát használjuk, *«egyeség van»* a *küzdő, szenvedő és győzedelmes* anyaszentegyház, hogy úgy mondjam, ugyanazon fának három ága, ugyanazon hadseregnek három dandára, egyazon királyságnak három tartományja, ugyanazon pogány-ságnak három rendje; hogy tulajdonképp egy család, egy ház, Krisztusnak egy teste, egy egyház, melynek tagjai Krisztussal, mint fejjel,³ és egymással a szeretet köteleke által vannak összekapcsolva.⁴ A következőkben tehát fölállítjuk azt a

összeköttetésben vannak egymással és hogy a mennyi közeg jöteleményei a földiek javára szolgálnak»; és *Martensen*, Christl. Dogmat. 486. old. így ír: «Kölesónos viszonyt kell vallanunk a túlvilági ország és az idevaló között.» *Hilgenfeld* Apol. 2. k. 2. r. 310. old.

² Nem ly eretnekek a szentek ezen egységét az *idegenek* javak közösségének magyarázták, s azt tanácsolták, hogy mindenki annyit szeressen belőlök, amennyit csak lehet.

³ Hogy Krisztus mily értelemben fej, már fentebb kimutattuk. V. ö. még ez. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. qu. 8. a. 3., hol kifejti, hogy Krisztus bizonyos értelemben minden embernek feje, de különböző fokozatban.

⁴ A *Római katekizmusban*, P. 1. c. 10. n. 5. olvassuk: «Az egyháznak különösen két része van, melyeknek egyiket győzedelmessé, más kát küzdőnek hívjuk. A *győzedelmes* befolyosabb és a *küzdő* kevesebb. A *győzedelmes* az élőknek és azoknak, kik a világ a test és a *győzedelmes* a mennyben élőknek. A *küzdő* pedig mindazon hívek társasága, kik meg itt a földön élnek; melyet azért nevezünk küzdőnek, mivel orokos háborút kell folytatnia a leg-
...-segekkel, a világgal, a testtel és a sáttal. De azért nem kell azt véltünk, hogy két egyház van; hanem ugyanazon egyháznak, mint alább mondtunk, két része van, melyeknek egyike előre haladt s már a mennyi hazatérni fogja, másik napról-napra halad, míg egykor Üdvözítőnkkel egyesülve, az ottok boldogságtalan megváltászik».

153. tételt: *Az élő emberek közösségben vannak azokkal, kik szeretetben haltak meg.*

Kifejtés

154. *Élő emberek*, mondom, és pedig azok, kik az egyháznak tagjai;¹

kik szeretetben haltak meg, mondom, kik tehát vagy a mennyekben vagy a tisztítóhelyen vannak;

közösségben, mondom, melynél fogva mindnyájan nemcsak Krisztussal, mint egy fővel, hanem egymás közt is összefüggenek, úgy, hogy kölcsönös szeretettel viseltetnek egymás iránt, imádságokkal stb. kölcsönösen segítenek egymáson és egymást gyarmoltják.

Hitágazat

155. E tétel hitágazatot képez; mert ki van fejezve az *apostoli* hitvallásban e szavakkal: «Hiszem... a szentek egységét.»

¹ Nem tagadom, hogy ez az egység nem képe azon élő emberekre is kiterjed, kik az egyházon kívül vannak. Mert a boldogok a mennyekben a hitelenek megteréséért is esedeznek; a boldogságos szűz Mária igazi anyai szeretettel ajánl mindenkit Fiának, kik a földön vannak stb. De a tételen csak azt akartuk kifejezni, ami hitágazatilag kimondatott.

² V. ö. meg a *Róm. katek.* P. 1. c. 10. n. 24.

A tételen jelzett igazság a *szentek egységéről* szóló hitkére vonatkozik, amelyben azt állítjuk, hogy nemcsak az élők és azok közt van kapcsolat, hanem kik szeretetben haltak meg, hanem a küldő egyház tagjai is össze vannak kapcsolva egymás között. Alább ki fogjuk fejteni, miiben áll az élő hűvek ezen egysége.

Hogy a *szentek egységéről* szóló hitkére magyarázata teljes legyen, celszerű lesz e helyütt a szentek egységéről egyetmást *általában* elmondanunk; amiből különösen ki fog tűnni, hogy a küldő egyház tagjai is össze vannak kapcsolva egymás között. Alább ki fogjuk fejteni, miiben áll az élő hűvek ezen egysége.

A *szentek* szót, midőn a szentek egységéről van szó, tágabb értelemben vesszük, t. i. az egész egyháznak kivált élő és némileg *elhunyt* tagjairól is használjuk, tehát a hűvekről, akik a keresztség által az egyházba léptek és megsejtsenteltek, a szentségre hivatva, vagy már tökéletes szentségre jutottak. Az *egység* szó azt jelzi, hogy az egyházban mindenek, az áldozatok, az imádságok, a bűnök stb. közegek bizonyos mérték szerint; úgy hogy minden jó cselekedet az egész testre hat, anélkül, hogy a cselekvők egyeni java ez által rövid segit szenvedne. A *szentek egységét* tehát úgy határozzuk meg, mint az egyházunk, mint Krisztusban egy testnek összes tagjai közt lévő kapcsolatot úgy, hogy ennek lelki javaiban mások is részesek bizonyos mérték szerint; vagyis, hogy a *küldő, diadalmas és szenvedő* egyház összeköttetése, mely szerint az ugyanazon egyháznak mindezek a részei ugyanazon fej, Jezus Krisztus alatt szeretettel vannak egybekapcsolva, és nem csupán a Krisztus Jezustól számunkra szerzett javakat bírják közösen, de imádságokkal és jó cselekedetekkel, akár

156. Mivel a következő fejezetben a *Szentírás* több nyilatkozatát idézzük, melyekből ki fog tűnni az élőknek ezen egysége azokkal, kik szeretetben költöztek el az életből, legyen elég e helyütt azokra hivatkoznunk, a melyekben a földön levő hívők

Bonytjuk 1. a
-za -trebo

kerők, akár elegtételszerzők legyenek is, egymást kölcsönösen gyarmoltják és egymásnak segitsegokra vannak.

Hitágazat, hogy *van szentek egysége*; az *apostoli* hitvallásban ugyanis, mint már mondtam, ez az igazság, hogy hűgyük, elenk van adva. E hitkére vonatkozó érvek a *Szentírásban* találhatók. Sz. Pál az egész egyházat *egy városhoz és egy épülethez* hasonlítja, az *Ef. 2, 198.* old. ezt írva: «Már nem vagytok vendégek és jövevények, hanem a szentek pogártarsai és Isten haznépe, ráépítve az apostolok és profeták alapjára, melynek főszeglet köve maga Krisztus Jézus, melyre az egész épület rakatva, szent templommu növekedik az Úrban, melyen ti is együtt épültök Isten lakhelyévé a lelek által.» Sz. Pál az egyházat gyakran *egy testtel* hasonlítja össze, melynek feje Krisztus, pl. a *Róm. 12.* Ugyanazon sz. apostol továbbá azt állítja, hogy minden úgy összefügg egymás közt, mint ugyanazon testnek tagjai, s az egyeseknek segit-sege és jövedeleme úgy a többi egyeseknek, mint az egész közösségnek javára vannak. Az *1. Kor. 12, 26.* s. köv. old. azt olvassuk: «És ha az egyik tag valamit szenved, együtt szenved minden tag; vagy ha az egyik tag megdicsőítetik, együtt örül minden tag. Ti pedig Krisztus teste vagytok és tagból való tagok.» Ugyancsak maga *Krisztus* így tanít bennünket imádkozni: «Mindennapi kenyerünket adjad nekünk ma» stb. nem *kenyeremet*, hogy megmutassa mi képe nem csupán a magunk, hanem mindeneknek üdvéről gondoskodnunk kell, továbbá az apostol az *1. Kor. 12, 25.* ben arra int, hogy a tagok egymásról gondoskodjanak. A *szentatyák* is gyakran kifejezik ezt az igazságot: pl. sz. *Ambrus*, De officis ministr. I. 1. c. 29. n. 142. M. 16. k. 70. old. ezt mondja: «(az egyház) közösen imádkozik, közösen működik, közösen kísértetik meg; és Serm. 8. in Psalm. 118. n. 54. M. 15. k. 13. 17. old., a zsoltár ezen helyét: «Tarsa vagyok én minden téged félőnek», magyarázván, ezt írja: «Valamint azt mondjuk, hogy a tag társa az egész testnek; úgy van összekapcsolva minden Istent félővel, mivel mindnyájan egy test vagyunk és a tagok a tagokkal egybe vannak fűtve: hogy egyik a másik nélkül ne lehessen: és midőn a másik szenved, a másikon szanakozzék.» Hogy az *észbol* is bizonyítékot merítsünk, adjuk hozzá, amit sz. *Tanáránál*, Expos. Symbol. Apost. (Opusc. 3 c. 13.) olvassuk: «Valamint a természetes testben az egyik tag működése az egész test javára szolgál, így a szellemi testben, t. i. az egyházban is. És mivel minden hívó egy test, az egyiknek java a másikkal is közöltetik (Róm. 12, 5). Az egyház többi tagjai közt pedig a fő tag Krisztus, mivel ő a fej (Efez. 1, 22). Krisztus java tehát minden keresztyénnyel közöltetik, mint a fő ereje az összes tagoknak, és ez a közlés az egyház szentségei által történik, amelyekben a szentek szenvedésének ereje működik a malaszt közlésére, a bűnök bocsánatára. Tudnunk kell azt is, hogy nem csupán Krisztus kinszenvedésének ereje közöltetik velünk, hanem Krisztus életének érdeme is, és ami jót az összes szentek vegli vették, közöltetik a szeretetben levőkkel, mivel mindnyájan

I. CIKKELY.

Miben áll az élők egyessége azokkal, kik a mennyben vannak.

Helyzetes

160. Azt az egyességet, mely az élők és azok közt van, kik a mennyben laknak (s ezekhez számítjuk az angyalokat is), *kölcsönösnek* mondhatjuk: részünkről a szentek tiszteletében vagy kultuszában áll, mely kiterjed azok ereklýeire és képeire, vala-

azáltal véteti magát észre, hogy az érzékeny idegek izgatása által érzékelhető zavakat és előbbi testiségének képét hozza létre.»

Mint már fõnnebb megjegyeztem, röviden elmondom, mi-
ben áll az egyesség az élõ hívek között, vagyis a küzdõ egyház egyes tagjai között: 1. abban áll, hogy az összes híveket Krisztussal és egymással ugyanaz a hit és ugyanazok a szentségek kötik össze; 2. hogy az egyesek által nyújtott áldások, az egyesektõl teljesített imádságok és jó cselekedetek valamennyinek, mint egy test tagjainak hasznára vannak; 3. hogy az egyik igaz keresztény a földön, másik igaz keresztényre átruházhatja saját elégtételeit, melyek által Isten elõtt az ideglenes büntetés súlyától megszabadul.

Mindez azokra a hívekre nézve áll, kik a kegyelem állapotában vannak. Azok, kik halálos bûnben élnek az egyházban, mivel holt tagok, a lelki javaknak nem lehetnek részesei, melyek a kegyelem életét feltételezik, de az igazság miatt és az õ konyorgások miatt nem csekély malasztokat nyernek, hogy bûn bántatot tartsanak. *Schoupe*, Elem. Theol. dogm. 2. k. 605. old.

Hogy a dolog így van, e helyütt nem fogjuk tûzetesebben kimutatni, mivel már egyebütt többet hoztunk fel, amelyekbõl ez az igazság kitûnik, a 2., 3. és 4. kötetben. Eeg legyen felhozni, amit a *Római katech.* P. 1. c. 10. n. 24. s. köv. e dolog magyarázatára nézve olvasunk, t. i.: «Mert minden szent személyisége az egész egyházat illet, mely szenteknek által szent katekizmus Krisztussal egy képmása és eszköze. . . . De az egyházban más egyesség is kell gondolnunk. Mert amit az egyik ajánlani és szentül magához vesz, az a többiekhez tartozik és hogy azoknak hasznukra legyen, a szeretetet, mely nem keresi a magaét (I. Kor. 13. 5.) viszi véghez . . . És nem csupán azok az ajándékok közösek, melyek az embereket Isten elõtt kedvesekké és igazakká teszik; hanem az ingyen adott malasztok is, . . . mely ajándékokban a rossz emberek is részesülnek nem a magán, hanem a nyilvános haszon okáért, az egyház gyarapítására.» V. ö. még sz. *Tamás* fentebb idézett nyilatkozatát.

Nem lesz céltalan e helyütt azt, amit a 3. pont alatt elõadtunk, t. i., hogy az elégtétel egykõrõl a másikra átruházható, tûzetesen bizonyítani. Sz a véleményem nemelyek (pl. *Holden*, Divinae fidei Anal. *Migne*-nél, C. Th 6 k. 832. old.) tagadtak, mivel a kiállandó büntetés személyes tartozás, melyet tõi más által leróni nem lehet; mivel továbbá a külsõ javak ugyan másnak ajánlkozhatnak, de a cselekedetek és elégtételek nem. De helytelenül; mert hogy az egyik élõ, igaz keresztény a másik élõ, igaz keresztényre átruházhatja saját elégtételét, melyek által az az Isten elõtt a bûn súlyától megszabadul,

mint segítségül hívásukra is; a szentek részérõl pedig abban, hogy érettünk Istennél esedeznek. Miért is ebben a fejezetben mindezen dolgokról ugyanannyi pontban értekezünk; s ezekhez csatoljuk mindazt, ami e pontokat illetõleg a bold. szûz *Máriát*, minden szentek királynéját, illeti.

Szentírás jelzi, Kol. 1. 24., hol sz. *Pál* azt mondja: «Örülök a tiertetek való szenvedésekben és betoltom az én testemben a Krisztus szenvedéseinek mintegy elmaradt részét az õ testeért, mi az anyaszentegyház.» Az *apostol* tehát az anyaszentegyházért szenved, és ez által betölti Krisztus szenvedéseit; nem a személyeseket, amelyek a legelegendõbbek voltak, hanem azokat, melyeket Krisztus az õ titokzatos testében határozott elviselni. — A *haqjományt* illetõleg sz. *János evangelistára* hivatkozva, ki (*Eusebiusnál*, Hist. Eccl. 3. 23. M. gör. sor. 20. k. 262. old.) ama lator ifjunak azt mondta: «Még megvan számodra az údvosság reménye. Én eleget teszek értetted Krisztusnak. Te miattad szívesen elvállalom a halált, amint az Úr érettünk halt meg. Lelkemet a te felkedert adom cserébe;» továbbá a *Római katech.* P. 2. c. 5. n. 76. szavaira: «Isten legfõbb jószágát és kegyességét abban kell a legnagyobb dicsérettel és haladásokkal magasztalnunk, hogy az emberi gyöngeségnek azt ajándékozta, hogy az egyik eleget tehet a másikért; ami pedig a töredelem e részenek leginkább sajátja. Mert ami a bántatot és a gyónást illeti, senki másért nem tarthat bántatot és nem gyónhat, de akik Isteni kegyelemmel vannak ellátva, a más növében lerohatják azt, amivel Istennek tartoznak. Azért van, hogy némli tekintetben egymás terhet látszanak viselni (Gal. 6. 2.). És egy hívónél sincs helye e tekintetben a kételkedésnek, akik az apostoli hitvallásban a szentek egyességét valljuk;» továbbá a *hitvallások* közül sz. *Tamásra*, sz. *Bonaventurára* stb. *Suarez*, in 3. P. 5. Thomae disp. 48. sect. 2. n. 4. a fentebb jelzett ellenközõ véleményét hámisnak, és a hittudományban nagyon útnak s ezért teljesen kerüendõnek mondja. — E vélemény az ész is megerõsíti. Mert a szentek egyessége minden közölhetõ jóra kiterjed. Mar pedig, habar maga a cselekedet és maga az erdem alakilag nem közölhetõk, sõt jöllehet a büntetés tartozása elsõ sorban személyi és nem dologi; meg sem kell azt oly szigorúan venni, hogy a vélemény szerint ne lehetne más, egybekötött személy által leróni. Tehát az igazak eleget tehetnek egymásért. — Mas, hasonló okokat olv. *Suarez*-nél, t. h. Sõt, ha csak lehetségesnek nem tartanánk az ilyen elégtételt, maga Krisztusnak érettünk nyújtott elégtetele is kétségbe vonatnék.

Aki azonban másért tesz eleget, magát megfõszítja az elégtétel gyûlmölcsétõl és ha az elégtétel sokért ajánlatik föl, kevesebb az egyesekben, mintha ert ajánlatik föl. (V. ö. sz. *Tamást*, in 4. dist. 45. qu. 2. a. 1. vol. 4.) Ennek oka az, mivel az elégtételek olyanok, mint a veges értékû áruk. Ha tehát egyért felajánlatik, nem lehet többé másért folajánlati. Ebbõl azonban nem következik, hogy az az ember, ki saját elégtételeit másokért felajánlja, kart szenved; mert jöllehet e miatt hosszabb ideig visszatartatik attól, hogy a mennyországba jusson, bõséges kárpótlást nyer a szeretet és a dicsõség gyarapodása által.

161. Szoljunk tehát:

- A) a szentek közbenjárásáról és azok segítségül hívásáról;
B) azok tiszteletéről;
C) a szent ereklyék tiszteletéről;
D) a képek tiszteletéről.

A) A szentek közbenjárásáról és azok segítségül hívásáról.

Tévedések.

162. Az ószövetségbeli zsidók a szenteket segítségül szokták hívni, legalább annyiban, amennyiben Isten emlékezetébe hívják a pátriarkáknak és Dávidnak érdemeit, hogy a néptől a csapásokat elhárítsák: ¹ — de az újabbak ezt nem teszik. ² Mohammed vallásban a szentek közbenjárásának és segítségül hívásának semmi nyoma sincs; de magát Mohammedet segítségül hívják a mohammedánok. ³ A keresztények közül Eusebius, sebastei püspök, a 4. száz. tagadta először, hogy a mennybeli szentek segítségül hívandók. ⁴ Őt követte Vigilantius az 5. száz., kit sz. Jeromos megcáfolt, és az egyház azért karhóztatott, mivel azt tanította: «amíg élünk, kölcsönösen imádkozhatunk egymásért, de a halál után senki sem imádkozhat másért». Bruisi Péter, és a hitehagyott Henrik a 12. száz. a szenteket nem akarták segítségül hívni. A lyoni szegények vagy waldiak (kik Wald Péter lyoni kereskedőtől nyerték nevüket) azt mondták, hogy a halandók másoktól nem jut a szentekhez. Wicleff, a 14. száz. azt mondta. ⁵

V. o. LX. 32, 13. Dt. 9. 27. st. IV. Kir. 19. 34. — Ezt maga Gratianus Hugo és más nem katolikusok is megvallják (v. ó. West, Demonstr. dogm. t. 5. 227. §).

² A szentek segítségül hívásáról mit sem tanítanak hitvallásaikban, és különösen abban a hitvallásban, melyet a 12. sz. R. Mose ben-Maimon szerkesztett és mely a zsidók imaszövegei között a legújabbnak számít. Még a gyermekeknek meg kell tanulniok, e dologról semmi említés sincs tevé V. o. még Reimann Jak. F., Versuch einer Einleitung in die Historie der Theol. insgemein, und der jüdischen insbesondere, 62. s. köv. old., ki tudományosan tárgyalja a zsidók vallását (West. i. h.).

³ V. o. West, Demonstr. dogm. 5. k. 26. §. — Kivételt kepeznek azonban a wahabiták, kik purizmustól innitattva, Mohammed minden segítségül hívását és tiszteletét elvetik.

⁴ A gangrei zsinaton (Paphlagoniában), a 12. Kanonban, a 4. század derekán karhóztatva, V. o. Hefele, Concil.-Geschichte, 1. k. 753. old.

⁵ Mint Waldi Tamás, 3. k. app. col. 108. bizonyítja. (West. i. h. 228.)

hogy a szentek segítségül hívása se nem hasznos, se nem szükséges; de még sem merte tagadni, hogy meg van engedve. «Hiabavaló, mondja, a zavaros folyokhoz fordulni, ha a forrás előttünk, vagy a szolgálkhoz, mikor az Úr a legkészségesebb meghallgatni». Luther, mint más tanításában, úgy ebben a dologban sem volt állhatatos. ¹ Az (angyalok) és szentek közbenjárását általában megengedi. Segítségül hívásukra nézve majd azt mondja, hogy a szenteket segítségül kell hívunk, majd visszaélesnek tartja segítségül hívásukat. Hasonló következetlenséget tapasztalhatni Luther követőinél is, valamint azok vallásos könyveiben. ²

¹ V. o. az augsburgi hitvallás 21. cikk. — Az augsburgi hitvallás védoiratója a következőkben áll: «Az augsburgi hitvallás szerint a szenteket segítségül hívjuk, a kor sem Isten ígérete, sem parancsa, sem a Szentírás példája nem áll rendelkezésükre. És meg is ezt teszik, hogy nagyobb bizalom támadjon az Isten iránt, mint Krisztus iránt, jellehet Krisztus azt parancsolta, hogy hozzá, ne pedig a szentekhez forduljunk. Nyilván a királyok udvarából veszik a rendet, hol közbenjáró barátokra van szükség. De ha a király közbenjárót rendel, nem akarja az ügyeket más által maga elé terjesztetni. Így midőn Krisztus a kirendelt közbenjáró és főpap, miért keresünk másokat?» A lutheránusok vélekedését Cellarius Boldizsár, helmstadi hittanész, Dissert. de cultu Sanctorum, Helmst. 1654. 54. §. így feje ki: «Azokat, kik a szenteket közbenjárókat segítségül hívják, nem számítjuk ugyan a bálványozók közé, de tagadni nem akarjuk, hogy ilyen könnyözesek már a 4. században általánosak voltak; de mivel ilyeneket a Szentírás nekünk sehol sem ajánl, nem a korábbi században nem használtattak, azért azokat, mint haszontalanokat és szükségtelenekeket sem nem helyesbűjük, sem nem használjuk, biztalanoknak vélvén, egyenes úton Krisztus nevében, Istenhez fordulni... Nem dicsérhetjük azt, hogy (a katolikusok) a szentekhez, mint segítőkhez fordulnak úgy a testi, mint lelki szükségekben, főleg, különösen pedig a boldogságos Mária-tól pártfogást, és minden bajtól és buntól való szabadulást, a halál orrában hathatós segítséget, és más, amit egyedül Isten adhat, kérnek, és azonkívül a testet és lelket, az érteket, eszelekedeteket, szíveket, rokonokat, barátokat, jötevőket stb. huzzóan neki ajánlanak»

V. o. Klee, Dogmen-Geschichte, 2. k. 321. old.; West, Demonstr. dogm. 5. k. 227. §.; Hutterus rediv. i. h. 211. s. köv. old.

² Amint látható, sem egyházzal, sem szentségekkel, sem miséldozattal nem bírnak, úgy a szentek segítségül hívása is fölöslegessé válik, ha az embernek Istennel való egész kiengesztelést közvetlenül Krisztus eszközli; és pedig az, hogy az ember Krisztus megigazulását magára olti. Hettinger, Apol. R. 311. old. ezt írja: «A protestantizmus alapfelfogása, a Krisztussal való közvetlenség, amint az egyházat és a szenteket szükségképpen meg-

Ha azokat, amik e tárgyról ott előfordulnak, egybefoglalom, azt kell mondanom, hogy a *lutheránusok* nem tagadják, mikép a szentek (és az angyalok) általában az egész egyházért *imádkoznak*, de tagadják — talán azért, hogy könnyebben leronthassák a szentek segítségül hívását — hogy az *egyes* élőkért esedeznek. A szentek *segítségül hívását* nem engedik meg, mivel, mint állítják, ellenkezik a *Szentírással* a szenteket segítségül hívni; az egyház három első századában semmi bizonyosságával nem találkozhatunk az ily segítségül hívásnak; mivel továbbá a szentek (és angyalok) a mi könyörgéseinkről semmi tudomással sem bírnak, és azonfelül, mivel az ily segítségül hívás ellenkezik az egyedül üdvözítő hit alaptanával.¹ Arról is tele szájjal vádolják a katolikusokat, hogy ők azt tanítják és hiszik, mikép a szenteket elkárhozás terhe alatt segítségül kell hívniok.

E tárgyról az újabb² és legújabb *lutheránusok* is ugyanezt tanítják.

Kalvin ezt a tanítást *Luthernél* sokkal hevesebben megtámadta s azt teljesen elvetette. Azt mondja, hogy a katolikusok, midőn a szenteket segítségül hívják, Krisztust meggyalázzák, a közbenjáró címetől megfosztják; a szenteket, mint címzetes isteneket tisztelik, s Krisztusnak semmit sem hagynak.³ Ugyanezt mondják *Kalvin* követői is.⁴

szünteti, úgy a szentek tisztelőténak és segítségül hívásának tagadása is annak következménye.

¹ *Gerhard János*, De loc. theol. 18. k. 91. old. (Cott. kiad.) tagadja, hogy a szenteket jámborul segítségül kell hívni, mivel nem tudhatni, ismerik-e ők a mi különös bajunkat mivel az *általános* hitből, melylyel a mi aontunk felől binnak, ez nem következik (*Wiest-nél*, Demonstr. dogm. 5. k. 229. §.).

² V. ö. *Hutterus redw.* 211. old.; *Hase*, Handbuch der protest. Polemik gegen die romisch-kath. Kirche, 311. s. köv. old. — Olvasd e távolról *Speil*, Die Lehren der kath. Kirche gegenüber der protest. Polemik, 153. s. köv. o.d.; továbbá *Janssen*, An meine Kritiker, 32. s. köv. old.

³ V. ö. *Kalvin*, Instit. c. 3. c. 20. n. 21 s. köv. old., hol a Krisztussal uralkodó szenteket halottaknak, esontváznak, árnyékoknak, sopredekeknek nevezi, és azt állítja, hogy a papisták hymnuszaiban és letenyéiben sehol nem Krisztusról említes teve; hogy mi Borbála vagy Katalin szobrai előtt a *Matyúinkot* mormoljuk, és ezt a szokást a lelki pasztorok helyeslősséggel gyamolítják; hogy mi a szenteket pláne mint isteneket segítségül hívjuk, és hogy nekünk számos istenünk van.

⁴ V. ö. *Voss János* Thesis Theol. ann 1658. 118. old., a *Gallván* hitvallás 24. cikkely.

Végre ide tartoznak az *arminianok*, a *socinianok*, a *naturalisták* és az *észelvek*, kik a szentek segítségül hívását szinten meg nem engedik.¹

163 Minden a mit a szentek közbenjárására és segítségül hívására vonatkozó tévedésekről eddigéig általában mondottunk, a bold. Szűz *Máriára* is vonatkozik. Az említett eretnekek, kik a szentek közbenjárásáról téves dolgokat állítanak és tagadjak azok segítségül hívását, hasonlókat fecsegnek a b. Szűzről is. Nyilatkozataikat, pl. a *waldiakét* és *wicteffitakét* részint már fentebb felhoztuk, részint alább fogjuk idézni. Úgy szintén azt is jeleztük, a *Lutherrel* egykorú írokból, hogy mit tartanak a *lutheránusok* e dolog felől. Nem tagadják ugyan, hogy a bold. Szűz általán imadkozik az egyházért; de ketsebbe vonják az ő különös közbenjárását, melyet egyes egyenek iránt gyakorol; tagadjak továbbá segítségül hívását és különösen az ellen tiltakoznak, hogy a katolikusok hozzá, mint *közbenejáróhoz* és *anyához* folyamodnak, s azzal rágalmaznak bennünket, katolikusokat, hogy *Máriát* olyannak tartjuk, mintha saját erejéből és saját érdeméből szerezne meg üdvösségünket. Továbbá azzal rágalmaznak, hogy mi kerjük a bold. Szűzet, hogy *parancsolja* Istennek megtenni azt, amit kerünk.²

Ugyanezt tartják a legújabb hitűjtők is; nevetségesnek tartják azt a bizalmat, melyet a katolikusok a b. Szűz *Mária* közbenjárásába helyeznek: kigúnyolják a bold. Sz. *Mária* közbenjárására vegbement csodákat, mivel, mint szemünkre hányják, történetileg nem bizonyosak, s maguk a katolikusok koholták vagy hamisították.

164. E tévedések ellen a katolikus tanítást következő tételben foglaljuk össze: A katolikus tan.

¹ V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. 5. k. 231. s. köv. §.

² Nem is szükséges különösen megjegyeznünk, hogy *Kalvin* és követői tagadják a bold. Szűz közbenjárását és segítségül hívását.

³ V. ö. *Hase*, Protest. Polem. 327. s. köv. old. — Egyebirant maga *Hase* is megengedi i. h. 330. old., az a hit, melylyel hiszszük, hogy *Mária* által, amint hajdan az ő méhe által az emberi nemnek Isten a legnagyobb üdvösséget adta, később, és most is legyőzzük a veszedelmeket, letoroltatnak könnyeink s különböző ajándékokat nyerünk — *kedves egy hit* («freundlicher Glaube»). De mondja, hogy e dolognak a *Szentírásban* nyoma volna. V. ö. *Speil*, Lehren der kath. Kirche, 158. old.

A szentek esede-
dezése

Kifejtés.

165. Tetel: *A szentek érettünk hathatósan imádkoznak vagy esedeznek.*

166. A *szentek*, mondom, t. i. a boldogok, kik a mennyben vannak; tehát úgy azok a szentek, kiket az egyház ilyeneknek kijelentett vagy szentté avatott,¹ mint a többiek, a kik ott laknak. Ezekhez számítják, mint nyilvánvaló, az angyalokat.

Érettünk imádkoznak vagy esedeznek, t. i. nem csak általán az egész egyházért, hanem különösen is, egyes társaságokért és személyekért. *Érettünk*, t. i. azokért, kik a földön zárandoklunk.

A tetelben tehát csak azt állítjuk, hogy ők az élőkért esedeznek: habár nem tagadjuk, hogy imádságaik azokat a holtakat is fölkarolják, kik a tisztítóhelyen vannak.²

Hathatósan, vagyis úgy imádkoznak vagy esedeznek, hogy ha *kifejezetten*³ kérnek valamit számunkra, esedezésükkel mindig meghallgatást nyernek.

A hithez tartozik

167. E tetel bizonyosan hitágazat, vagy mint a legtöbb hitűdős mondja, a katolikus hithez tartozik. A *trienti*⁴ zsinat ezt

¹ A kik a mennyi hazába felvéve, örök boldogságot élveznek, *tárgy* értelmében *boldogoknak* vagy *szenteknek* nevezetnek. *Szűkebb* értelemben pedig azokat hívjuk *boldogoknak* és *szenteknek*, akikről maga az *egház* úgy dönt, hogy jammorul és szentül éltek, a mennybe felvettettek és így mertek a mi tiszteletünkre, és pedig az általunk veghez vitt esonak és hősiösen gyakorolt erények isteni bizonsága alapján, és megengedi, hogy vagy bizonyos helyeken tiszteltessenek (boldogokká avatja) vagy az egész egyházban tiszteltendőknek nyilvánítja őket (szentekké avatja) — V. ö. *Kraus*. Realencyclop. 2. k. 96. s. kov. old. (Canonisation c. cikk.): XIV. *Benedek*, De beatit. serv. Dei.

² Mert ugyanazon okok, melyekkel kimutattuk, hogy a szentek az élők imádkoznak, a halottak mellett is szolanak. De mivel a szentek oly állapotban vannak, a mennyben elégtételt nem adhatnak, a tisztítóhely pedig igazságsosság és elégtétel helye, úgy látszik, az ő esedezésük kevesebbe hasznos, mint az élők könyörgése.

³ V. ö. Sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. Supl. qu. 72. a. 1. V. ö. a doktor, a hol ezt a dolgot tárgyalja, folteszi, «hogy a szentek *kétféleképpen* imádkoznak érettünk. *Egyik* módon kifejezett imádsággal, midőn konkrétan az isteni irgalom illet érettünk ostromolják. *Másik* módon érdemeik által, melyek az Isten előtt ismeretesekek lévén, nemcsak az ő dícsősegekre szolgal, hanem egyuttá érettünk is mintegy könyörgések és imádságok, valamint Krisztusnak érettünk kioltott véreiről is azt mondjuk, hogy bocsánatot kér számunkra.»

⁴ 26. Sess. V. ö. meg a *Római katech.* P. 3. c. 2. n. 12, hol ezt olva «Jóllehet, azért is jobban kell tisztelni és segítségül hívni őket, mivel az emberek adósságságért szüntelenül esedeznek, s Isten az ő érdemeik és malasztjuk miatt számunkra jótettelményben részesít bennünket. Mert ha *öröm van a mennyben*...

a következő szavakkal fejezi ki: «A Krisztussal együtt uralkodó szentek imádságaikat az emberekért följárnyljak Istennek; ... azok pedig, kik ... azt állítják ... hogy ők az emberekért nem imádkoznak, vagy azoknak segítségül hívását, hogy érettünk, egyetértéssel imádkozzanak, bálványozásnak nevezik istentelenül éreznek.»

168. Ezt kifejezi az *ő szövetség*, ahol¹ el van mondva, hogy *Atakkabeus Judasnak* bizonyos látomásban megjelent *Oniás*, ki egykor főpap volt, a mint kezét fölemelé, s a népért imádkozott, s egy más valaki, akiről Oniás azt mondá: «Ez az atyafiaknak és Izrael népének szeretője; ez az, ki sokat imádkozik a népért és az egész szent városért. *Jeremiás*, az Isten profétája.» És az *új szövetség*, hol² *János* apostol elbeszeli, hogy a harány előtt huszonnégy vént látott leborulni, «mindeniknek hárfája lévén és arany csészéje, tele illatszerekkel *mik a szentek imádságai.*»

169. A *latin* atyák közül legyen szabad sz. *Cypriánra* hivatkoznom, ki azt mondja³: «Ha valaki közülünk innen az isteni megtátás folytán előbb elköltözött, az Úrnál maradjon állhatatosan szeretetünk, s fi- és nőtestvéreinkért ne szűnjék meg az Atya irgalmánál az imádság;» sz. *Agostonra*, ki ezt írja:⁴ «Minden vértanú, ki vele van, érettünk esedezik. Nem hallatszik át az ő közbenjárásuk, ha csak át nem hallatszik a mi

Bizonyítjuk 1. a
Szentírásból2. a szentatyák-
ból

egyetlen megterő bűnös joltott, nemde a mennyi polgárok a bűnbánókat is segíteni fogják? nemde, ha kerik őket, a bűnök bocsánatáért esedeznek, és számunkra megszerzik Isten malasztját.» Ugyanezt találjuk kifejezve már a *II. nicenai* zsinaton is (Acta 4.)⁵ szavakkal: «Tisztelini és magasztalni tanultuk ... a szent férfiakat, és hogy azok könyörgését kikerjük, mivel képesek a mindenek királya és Isten előtt kedvesekké tenni bennünket.» (V. ö. *Mansi*, Collect. concil. 13. k. 130. old.; *Hardoun*, Coll. concil. 4. k. 266. old.; *Hejle*, Concil. teschechte, 3. k. 435. old.); továbbá ugyanott (Act. 7.): «Ha valaki nem vallja, hogy az összes szentek, kik kezdettől fogva maig vannak, kik a törvény előtt és a törvényben, és a malasztban Istennek tetszettek, tiszteletre mertek előtte tettel és lelekkel, vagy nem kívánja azok imádságait, mint akik bizalommal bírnak a világért esedezni, az anyaszentegyház hagyománya szerint. k. l. k.» *Mansi*, i. h. 374 s. kov. old.; *Hardoun*, i. h. 431. s. kov. old.; *Hejle*, i. h. 430. old. A *chaledoni* zsinaton csaknem hatszáz püspök így kiáltott föl: «Havánus a halál után el, mint vértanú imádkozik érettünk»

¹ II. *Mak* 15. 12 s. kov. old.

² I. *Cor.* 12. 8.

³ 13. ad Cornel. Phil. n. 5. M. k. 802 s. kov. old.

⁴ In Psalm 80. n. 24. M. k. 1000. old. A *II. nicenai* zsinat *Monika* bűnő. (május 4.) a 6. olvasmány végét

Hogy pedig a szenteket *Isten mindig meghallgatja*, abból tűnik ki, mivel az isteni akarattal való teljes megegyezésük miatt Istentől semmi mást nem kérnek, mint amit maga Isten elhatározott, hogy megtörténjék.¹

A szentek példája

171. A közbenjáráson kívül még más, igen hathatós segítség is van, melylyel a szentek bennünket az üdvösség útján gyámoltanak, t. i. az ő *példájuk*; erről a segítségről nem lesz céltalan legalább egyet-mást elmondanunk.

1. Példájukkal megmutatják az *utat* az örök életre: élénken megjelölik, mit kell tennünk, mit kell elmellőznünk, hogy a mennyei örökséget mi is elnyerhessük.

2. Példájukkal megmutatják, hogy *lehetséges*, mikép mi is azon az úton járjunk. Ha megtehették ezek és azok, miért ne

leke lakozik, nem a munka fódja, hogy az elfoglalja őt, és vegre nem a föld hanem a menny. Vajjon a mennyel lakozás megkeményíti-e a lelkeket, melyeket bebocsát, vagy megfosztja-e az emlékeztől, vagy megfosztja-e a kegyeletről. Testvérek, a menny tágassága *kiűzi és nem szűkíti el a szíveket*; felelmitja az elméket és nem idegeníti el: az érzelmeiket nem szorítja össze, hanem kiterjeszti. Az Isten fényességében felderül az emlékezet, és nem homályosodik el; az Isten fényességében megtanulják azt, amit nem tudnak, amit tudnak azt nem felejtik el» stb.

Ugyanez kitűnik a *szentek egyességéről* szóló hitágazathól is, mely szerint a *győzelmes* és a *küzdő* egyház egy testet képez, melynek feje *Krisztus*. Mivel Krisztus nem tétlen és dologtalan fő, úgy szükséges, hogy a test tagjai a másokra is hasonl. Már pedig mit tesz a győzelmes egyház a küzdőre ha nem eszedzik eretthe?

Ugyanez következik abból az igazságból is, hogy *Krisztus* a legnagyobb felmagasztalást követve, a *Zsid. 7., 25.* szerint mindig él, hogy közbenjárjon érettünk. Hogyan lehet tehát felténni, hogy a szentek, kik egész életükben Krisztust iparkodtak utánozni, a dicsőségekben megváltoztattak erzületoiket, és nem akarnak az emberekért imádkozni? V. ö. dr. *Schneider Vtm. Das Wiedersehen*, 134. s. kov. old.

¹ Sz. Tamas, Summ. Theol. P. 3. Suppl. a. 1. ad 3. ezt írja: «A szentek lelkei az isteni akarattal teljesen megegyező akarattal bírnak az akart dolgokban is. És azért, jóllehet a szeretet indulatát a felebarát iránt megtartják, de sem nyújtanak nekik segítséget másképp, mint ahogyan az isteni igazság szerint látják elhatározva,» vagy, mint ugyanott, a 3. ad 5. mondja: «csak az amit az isteni akaratban szemelnek.» *Gotti libr. Theol. schol. tract. 14. b. statu animae, qu. 5. (3. k. 633. old.)* hozzászól. «Miért is jóllehet nem mindig teljesül vágyunk abban, amiért a szenteket kérjük, de azért mégis teljesül, és akarattal, és meghallgatást nyer imádságuk, mely nem kért mást, mint hogy legyen az, amit Isten elhatározott, hogy történjen: s ha mi is ily rendben járunk, a mi akaratunk és imádságunk is mindig meghallgatást nyerne.»

mi is, mikor ugyanazon természettel bírnak, ugyanazok a veszélyek, ugyanazok a kísértetek, sőt neha sokkal nagyobbakat kellett leküzdeniök? Miért is *Jakab*¹ apostol azt írja: «Beketűrés példáiul vegyétek a szenvedésben és gyötrelmes kimúlásban a prófétákat, kik az Úr nevében szólottak. Ime, boldogoknak tartjuk azokat, kik türtének. Jó b türtését hallottátok, és az Úr végét láttátok; mert irgalmas az Úr és könyörülő.»

3. Példájukkal eszközlik, hogy az ereny útján *biztosan és bátran* haladjunk. A tettek tanítása sokkal hívebb és biztosabb, mint a beszédeké. Mert aki olyan hallgatagon és látatlanul is taníthat; és pedig azokat, kik őt látják, és másokat, kik róla hallottak.

Hányan gyuladtak föl, kik a szentek példait gyakran szemök elé állították, az ő buzgalmuktól üdvösen fölgerjesztve, hasonló buzgóságra, s az ő segítségökkel megerősítve, hányan jutottak a mennyekbe? A szent férfiak és nők, kik az égi hazába költöztek, folyton a szentek életét forgatták és szívéükön hordozták, hogy a reájuk való emlékezés követésükre gerjeszsze őket; mintegy azt mondták: «Vonn engem; utánad futunk keneteid illatára;»² és a szenteket követvén, új partfogásra tették magukat érdemesekké.

172. *Tétel: Megengedett és hasznos dolog a szentek (és a szentek segítségül hívása.*

173. *A szentek segítségül hívása*, mondom, t. i.: a szentek közbenjárásához fordulni, vagy könyörgéseiket az ő könyörgéseikkel és érdemeikkel egybekapcsolni, hogy Istentől Krisztus által ajándékokat esdjünk ki.

Megengedett, mondom, tehát nem parancsolt, nem okvetlenül szükséges az üdvösségre; tehát úgy, hogy az is üdvözülhet, aki talán soha segítségül nem hívta a szenteket a mennyekben;³

¹ *Jak 5., 10. s. kov.* — V. ö. még az *Officium Totiv. de Apostol.* a 2. Noct. olvasmányát.

² V. ö. *Breviar. Rom.* intra Octav. festi Oo. Sanctorum, die sept. 5. s. kov. olvasm.

³ *En. én. 1. 3.*

⁴ A szentek segítségül hívásának gyakorlása vagy mellőzése a fegyelem dolga: az ellenben, vajjon az ilyen gyakorlatot a legjobbnak, hasznosnak mondják-e vagy sem a hitágazathoz tartozik; a régi egyház sem azért karhóztatta *Eustathius* és *Epiphanius*-t, mivel a szenteket nem hívtak segítségül, hanem azért, mivel ezt a gyakorlatot helytelenítették, azt tanítván, hogy a szenteket

2. a hagyomány-
ból.

176. A *szentatyák* ezt a véleményt gyakran kifejezik. A *latinok* közül sz. *Ambrusra* hivatkozom, ki azt mondja¹: «(A vértanúk) könnyöröghetnek a mi vétkeinkért, kik saját vérökkel lemosták, ha birtak is vétkekkel; mert ezek az Isten vértanúi, ami főpapjaink, életünk és cselekedeteink vizsgálói. Nem pirulunk őket gyöngeségünk közbenjáróul használni, mivel ok a test gyöngeségét akkor is ismerték, mikor győztek:» továbbá sz. *Agostonra*, ki sz. *Pálról* és *Istvánról* beszélve, azt írja²: «Ti ott mindketten láttok; mindketten halljátok már beszédünket; mindketten imádkoztatok érettünk» A *görögök* közül *Origenesre*, ki az angyalokról és az Istennel uralkodó lelkekről mondja³: «A könnyörgést, esedezést és hálaadást nem képtelenül lehet a szenteknek is tolatani és ezek közül kettőt, az esedezést mondani és a hálaadást, nem csupán a szenteknek, hanem az embereknek is a konvent gést pedig csak a szenteknek, ha valaki Pálhoz vagy Péterhez fordul hogy segítsenek rajtunk, tegyenek méltokká,» stb. — nyssai sz. *Gergelyre*, ki sz. Tivadar vértanút megszólítva, mondja⁴: «Ese dezzél és könnyörögj hazánkért a közös királynál és Úrnál» továbbá *aranyiszájú* sz. *Jánosra*, ki így szól⁵: «szerelmesim, folya

qu 5. dub. 1. § 4. (i. h. 3. k. 637. s. kov. l.); Perrone, Prael. theol. de cultu Sancti. n. 44. (6. k. 274. old.) V. ö. Janssen, i. h. 33. s. kov. old., hol *Ebra* len beszél.

¹ De vid. c. 9. § 5. M. 16. k. 264. old.

² Ser. 316, n. 5. M. 38. k. 1434. l. — A *szentatyáknak*, pl. sz. *Cyprian* nak, pottirsi sz. *Hilárnak*, sz. *Jeromosnak*, *aquitainai* sz. *Prospernek*, *Chrysostom* sz. *Péternek*, sz. *Sulicannak*, stb. ilyen más nyilatkozatokat foljegyezve találjuk M.-nél, 219. k. 973. s. kov. old.

³ De Oratione, n. 14. M. gor. sor. 11. k. 463. l. *Origenes* más nyilatkozatát olv. *Perronenél*. De cultu Sancti n. 44.

⁴ Orat. de s. Theodor. M. gor. sor. 11. k. 747. old.

⁵ Hom. 44. in. gen. n. 2. M. gor. sor. 54. k. 408. old. A *szentatyák* to nyilatkozatát olv. *Krausnál*, Realencycl. 1. k. 567. old.

Ellenfeleink ugyan több *szentatyára* is hivatkoznak, kik azt tanítják, hogy *egyedül* Istent kell segítségül hívni, a hogy Istennél semmi szükség a közbenjárókra. De azok a nyilatkozatok, melyeket idéznek, részint ketesek betoldottak, részint azt állítják, hogy egyedül Istent kell segítségül hívni mint *szerezőt*, a kitől minden jó, mint kutterrásból származik. részint azt jezik ki, hogy a szentek közbenjárásai az üdvösségre egyszerűen nem szükségesek. V. ö. *Schuetz*, Theol. dogm. 3. k. 661. old. *Janssen*, i. h. 32. old.

Nem vezetosen sz. *Chrysostomusra* hivatkoznak, mintha tagadná, hogy Istennél szükség van közbenjárókra, mivel életének tisztaságával bárki gyorsan elérheti Istentől azt, amit ohajt, mint a közbenjárók által. *De aranyiszájú*

modjunk a szentek imádságaiért, és esedezzünk, hogy könnyörögjenek érettünk.»

Ugyanezt hirdetik a *vértanúk aktái* is. Sz. *Trifon* és *Respir* aktáiban olvassuk¹: «Összejöttek az istenes férfiak és azok ver-

János (mint olykor a többi *szentatyák*) az ilyen kifejezésekkel csak azt akarják hangsúlyozni, ami nagyon is igaz: hogy nem kell minden bizalmunkat mások imádságaiba helyezni, mivel az esedezés gyümölcse a mi közreműködésünktől is függ, Istennek pedig kedvesebb, ha mi magunk munkájuk szívet nélkül üdvülket, mintha üdvösségünk gondját másokra bizzuk. Így pl. Hom. 44. in Gen. n. 2. M. gor. sor. 54. k. 408. old. azt írja: «De ne csupán az ő imádságaiban bizzunk, hanem mi magunk is, amit kell, helyesen tegyük meg a magunkat, és mindig jobbra igyekezzünk fordulni, hogy helyet engedjünk az imádságnak, mely érettünk mondatik.» Sőt kevésbé előbb, ugyanott, n. 1. M. gor. sor. u. o. 407. old. azt írta: «Mikor azt, ami egyáltalán magunkból van, hasznunkra fordítjuk, maga a szentek közbenjárása is igen sokat használ nekünk. Ha magunk hanyagok voltunk, és üdvösségünk reményét csupán belejük helyeztük, mit sem használ többé nekünk: nem mintha az igazak kevesebbet tennek meg, hanem mivel saját renyhességünk miatt magunkat áruljuk el.»

Mivel a dolog így áll, a tanúk ily sokaságától lesújtva, a *protestantok* és *kálvinisták* is kényszerültek megvalítani, hogy a szentek segítségül hívását a *szentatyák* is tanítottak és vedelmozték. De azt állítják, hogy az atyák ebben tévedtek, vagy a gonosz lelek csúsztatja be azokat műveikbe. De hogy mily vakmerő az első, mindenki látja. A másik pedig, mint önként kitűnik, merő kóholyman.

Kalvin, Instit. l. 3. c. 20. azt mondja, hogy az atyák meg akartak ugyan tiltani ezt a babonát, de nem törhették meg a köznép erőszakossága folytán. Ezt a 3. *karthágói* zsinathól, cap. 28. akarja kimutatni, hol megtiltatik, hogy azokban az imádságokban, melyek az oltárnál mondatnak, a könyörgés senki másához ne intéztessék, csak az Atyához; miért is sz. *Agoston*, Civitat. Dei, l. 22. c. 10. M. 41. k. 772. c. azt mondja, hogy az áldozópap a szenteket nem hívja segítségül. — De ez a kibúvó nagyon szerencsétlen; mert ha a *szentatyák* megkísérlettek volna a szentek segítségül hívásának kiirtását, azt irataikban helytelenítették, nem pedig javították volna, nem buzdították volna arra, s annál kevésbé hívták volna őket segítségül a szenteket, mint fontosabb idezett világos tanúságteteleik mutatják; kivált sz. *Agostoné*, ki az említett 3. *karthágói* zsinaton jelen volt. A nevezett zsinat szándeka tehát nem az volt, hogy a szentek segítségül hívását teljesen eltiltassa; mert különben a Fiúnak és a Szentléleknek segítségül hívását is eltiltotta volna, midőn mondja: «és midőn az oltárnál szolgálunk, mindig az Atyához intezik az imádsagot». Hanem az volt, hogy az áldozatot felajánló papnak imádsága az Atya, és nem a Fiú vagy Szentlélek személyéhez irányoztassék, amit most is megteszünk, jóllehet az egész Szentháromságnak áldozunk. E dolognak oka pedig az lehet, mivel az áldozat, melyet a szentmiseben felajánlunk, Jézus Krisztas, az Atyának Fia, s

¹ *Ruinart* nál, 210. l. V. ö. *Kraus*, Realencycl. 1. k. 567. old.

tanúságát minden tisztelettel felavatták... lelkiüket a boldog vértanúk szent partfogásába ajánlván»

Ugyanez következik az *egyház gyakorlatából* is, különösen a szertartásokból úgy a *keletieknekél*, mint a *nyugatiaknál*, amelyek közt egy sincs, ahol elő nem fordul a bold. Szűz Máriának és a szenteknek segítségül hívása;¹ továbbá az *egyház eljárásából Eustathius és Vigilantius* ellen, kiket, mivel a katolikus taní-

gy az imádság és az áldozat inkább az Atya személyéhez intéztetik. A szentek segítségül hívásáról pedig ott semmi említésnek se kellett tétetni: mert ott csak arról az imádságról van szó, melyvel a mise áldozatot mutatják be; hogy pedig ott a szenteket nem hívják segítségül, hanem csak Istent, akinek az áldozat felajánlatik, azt mindnyájan tudjuk. *Gotti*, i. h. 3. §. (3. k. 637. old.)

¹ Az összes régi szertartások az átváltozás után a bold. Szűz Maria és a többi szentek megemlézését magokban foglalják. Ezek a szertartások, kivéve azt, mely az *apostoli constitutiókban* foglaltatik, mostani alakjukat ugyan nem az egyház első századaiban nyertek, hanem később, különösen a 4. században a szertartások nagy egyeztetésében. Mivel pedig csak azt foglalják magukban, ami az egyház korábbi századaiban a hívek közös hitében, szokásában volt, joggal és méltán mint a *legrégibb* egyház híte és gyakorlata bizonyítékainak használhatók. Sőt azt merem állítani: mivel mindezek a megemlékezések az összes szertartásokban fellelhetők, azok már az ősrégi, t. i.: az *apostoli szertartásban* előfordultak, melyből a többi szertartások keletkeztek.

Hogy ezeket a megemlékezéseket nem mint magukért a szentekért vagy könyörgéseket, hanem mint a szentek *segítségül hívásait* kell tekintenünk, a legregibb bizonyosságokból következik, pl. *jeruzs. sz. Cyrill*-nek legismertebb tanúságtételéből, *Catech. mystar.* 5. n. 9., melyet fontebb idéztünk (továbbá a legregibb *Kopt* anaphorából (t. i.: *Mise kanonból*), valószínűleg a 4. századból, melyet az agostonrendű *Giorgi*, Romában, 1789-ben tett közzé (*Archaeol. theol. Zeitschr.* 1878. evf. 692. s. köv. old.). V. ö. még *Kraus*, *Lectiones* 2. k. 321. s. köv. old. (*Liturgia* cikkei a tudós dr. *Bickell*-től). Egy igen régi mise nek, mely a keresztények üldözéseinek idejében íratott (mint *Mosses* latin Messen 22. véli, de valószínűleg az 5. században), imádsága így szól: «A szentek dicső érdemei mentenek ki bennünket, hogy büntetés alá ne essünk az elhunyt hívek lelkei, melyek boldogságnak orvendenek, legyenek segítségunk akik vizsgáztatásra szorulnak, az egyház imádságai által segítsenek» V. ö. *Rossi*, *Roma Sott.* II. 306.; III. 489.; u. attól, *Bullet.* 1875-ből, 21.

Ebből újra kitünik, hogy a *protestánsok* alaptalanul állítják, mikép az egyház három első századából semmi bizonyíték nem szól amaz igazság mellett, hogy a szentek segítségül hívandók.

E bizonyítékokhoz kell csatolnunk másokat is, habár kissé újabbak; t. i. azokat, melyek *N. Gergely Sacramentáriumában*; az *Ordo Romanus* ban és külön szertartási könyvekben fordulnak elő, melyeket *Renaudot*, *Mabillon*, *Martini* *Assmann* stb. tettek közzé.

tást elvetették, az egyház egyhangulag megrámadott és kárhoztatott. Továbbá a csodákból, melyekről beszélk, hogy a szentek segítségül hívására történtek.¹ s melyeket nem vonatunk kétségbe anélkül, hogy a történeti hűséget meg ne rendítenénk.

Ide járulnak reszint a *köemlékek*, úgy, hogy ha az eddig felhozott írott emlékek hallgatnának, a kövek kiáltoznák véleményüket, melyekben már a legtávolabbi korban bevesve olvassuk a szentek ilyen segítségül hívását. Ide tartoznak a *sírfeliratok*, melyeket a legregibb *katakombákban* találtak, melyek által a hatramaradottak magukat a holtaknak ajánlották, s gyakran oda-tettek az okot is, miért teszik azt, t. i. mivel «tudom, te szent vagy», vagy megjelölik azt a célt, amely miatt teszik, t.

«Aldvözöljünk».

A *lateráni muzeum*² muemlekeiben ezek a sírte iratok sokak, melyek sajátságuknál fogva a legregiebbeknek tűnnek fel: «Imádságamban könyörgj érettünk, mivel tudjuk, hogy szentesen (monogrammal kifejezve) vagy:» — «Lelked jól nyugszik Istenben. imádkozzál nőtestvéredért;» — «Basilla úrnő, akit ajánljuk Crescentinust és leányunkat, Micinat;» — «Imádkozzál a hitvesedért, Celsimanusért.» Továbbá: «ORO · Scio · NAMQUE beatum (t. i.: Hozzad könyörgök, mert tudom, hogy boldog vagy); továbbá: VIBAS IN DEO ET ROG(a)» — «Elj Istenben és esedezzel érettem): «Imádkozzál szüleidért;» «Esedezzel szüleidért.» — Számos ily feliratban maga a szerző, valamint azok vésője is a sz. vértanúknak ajánlja magát.

Ide tartozik bizonyos *Pectoriusnak* igen híres és régi sírfelirata a sz. Péter-temetőben Autun közelében, melynek görög

¹ V. ö. *Gotti*, i. h. 3. §. (3. k. 637. old.)

² *Rossini* «Offerte dalle tre Romane Accademie», 1877-ből, 118—122.

³ *Marini*-nál, Arv. 266.

⁴ *Boldetti*-nél, 418.

⁵ *Mural*, 1833., 6.

⁶ *Mus. Verron* 264., 13. — Ide tartozik az a 4. századbeli sírfelirat is, melyet az *Agro-Verrano*-ban találtak, s melyben a szent vértanúk Isten előtt mint bizonyos elhunyt (*Cyriacus*) szent életének tanúi és ügyvédői segítségül hívva a szavakkal: «Akinek szent élete bizonyosságul, a szent vértanúk az Istennel és Krisztussal *ugyvédelmek* lesznek.» V. ö. *Kraus*, i. h. I. k. 6. old.

által és saját erejükkel segítsenek rajtunk, hanem Jézus Krisztus által, aki nélkül semmi malaszt nem adatik számunkra.¹

A szenteket segítségül hívjuk, mivel maga Krisztus részeltet oket megváltásának bőségéből, hogy ne csupán magukban bírhak a megváltás gyümölcseit, hanem hogy azonfelül (másodrendű) okok legyenek, melyek a megváltás gyümölcseit másokkal közlik.² Bizonyynal tökéletesebb, ha valaki nemcsak önmaga által, hanem mások által is képes valamit cselekedni, mint ha azt egyedül önmaga által véghezviheti. Bizonyynal magasztosabb az a hatalom, mely magának sem kevés és másoknak is elég; mely másokat saját hátránya nélkül boldogít. Tehát Krisztusnak, az egy közbenjárónak tisztelete gyarapszik a szentek segítségül hívásáról szóló igazság által.

c) Az ész magától nem látja be ugyan a *szentekre* vonatkozólag, hogy ok könnyörgéseinket tudják; de jól átlátja, hogy könnyörgéseink ilyenén megtudása lehetséges, sőt nagyon valószínű. Mert ha a *prófétáknak* meg volt adva, hogy a legtávolabbi dolgok ismeretével bírnak, miért mondanánk lehetetlennek, hogy a szentek oly ismerettel bírnak, amilyenről szó van? Ha a *rossz szellemek* gyakran megtudják azokat a dolgokat, melyek reánk vonatkoznak, mint ez kísértéseikből és zaklatásaikból kitűnik: miért vélnénk azt lehetetlennek a szenteket illetőleg?

¹ Reményünket senki másba ne helyezzük, mint Jézus Krisztusba, igen jól tudván, hogy a szentek sem jöhetnek máskepen segítségünkre, mint az által, hogy éretünk és velünk Jézus Krisztus által Istenhez imádkoznak, aki által egyedül, úgy nekünk, mint a szenteknek lehet a malaszt trónjához járulnunk. Ezt az egyház maga is jelzi az által, hogy imádságait ott is, ahol valamely szentnek segítségét és közbenjárását kéri, mindig Istenhez intézi: pl. «Add, kérünk, mindenható Isten, hogy boldog N. közbenjárása által . . . » és pedig, Jézus Krisztus érdemei által, mert ezen imádságokat a szokásos formulával fejezi be: «A mi Urunk, Jézus Krisztus által» stb. V. o. *Janssent*, i. h. 34. old., ki különösen a minden szentek *letényjére* hivatkozik.

² V. o. *Gotti*, i. h. 4. § (3. k. 637. v. k. . .)

Aki ingadoznak arra nézve, vajjon Krisztus az ő közbenjárását *közvetlenül* másokkal és valósággal közli-e vagy sem, vegye tekintetbe, hogy Krisztus tanítványaival sok más dolgot közölt, ami sajátja volt: ő Isten *egyetlen Fia* és megadta nekünk, hogy Isten fiai legyünk. ő az *igaz világosság*, és megadta tanítványainak, hogy a világ világosságai legyenek. Neki *hatalma van a bűnöket megbocsátani* és nekünk papoknak megis ugyan azt a hatalmat adta. Tehát nem kell csodálunk, ha a közbenjárói tiszteletben is részesednek a szentek nomiképen.

Ha az *angyalok* tudják, amik körülöttünk történnek, mint ez az orzó angyalokról szóló tanításból kitűnik; miért volnának egyedül a mennybeli szentek azok, kik azt nem tudhatnák, mikor a Szentírás a szentekről világosan mondja: «Olyanok lesznek, mint az Isten angyalai a mennyben».¹ — A *módnak* nem ismerése, mely szerint azt tudják, nem lehet elegendő ok arra, hogy ezt azt ismeretét tőlük tagadjuk. A keresztény vallásban számos oly igazság van, melyeknek létezését hisszük, anélkül, hogy tudnók, *mi módon* láthatnók be azt teljesen;² így a Szenthárom-

¹ *Maté* 22, 30; *Luk.* 20, 36

² Egyébiránt az a *mód*, amely szerint a szentek a mennyben imádságainkat meghallgatják, nem oly beláthatatlan, mint ellenfeleink hánytorgatják, akiknek ugyanazt felelhetjük, amit sz. *Jeromos Vigilantius* ellen, n. 6. M. k. 359. old. írt, t. i.: «Te törvényeket állítsz Isten ele! Te korlátokat emelsz az apostolok elé; hogy az ítelet napjáig őrizet alatt legyenek s ne legyenek Urokkal, akikről írva van: *Ezek kísérik a Bárányt, akárhová megyen* (Jel. 14, 4.)? Ha a Bárány bárhol van, tehát azok is, kik a Bárányval vannak, bárhol levőknek hihetők. És mivel a sátán és a gonosz szellemek az egész földön kóborolnak és szerfölotti gyorsasággal bárhol megjelennek, a vértanúk verők hulltása után a koporsóba zárva rejtőznek és onnét nem jöhetnek elő.»

De beszéljünk a dologról kissé bővebben. Már föntebb, megjelöltünk néhány módot, melyek szerint a szentek tudomást szereznek a hozzájuk intézett kérésekről. Ez vagy közvetlenül Isten, vagy az *angyalok* által nekik adott *közvetítés* által történik; ily értelemben írja az *Agoston*, De cura agenda pro mortuis, c. 15. M. 40. k. 606. old.: «A holtak lelkei nemely dolgokat, melyek itt történnek, melyeket szükséges, hogy tudjanak és akiknek szükséges azokat tudniok, nemcsak a múltakat vagy jelenlegieket, hanem a jövőöket is, Isten lelkeken *közvetítés* folytán megismerhetnek»; — és a *sens-i* zsinat, 13. decr. azt mondja: «Jóllehet nem különböznek az angyaloktól sem, kik korántsem restebbek, mint Dániel Gabrielle és Tóbiás Rafaelje, kik kezdettől fogva gyamoltják kéréseinket, hogy azonnal azoknak ajánlják föl, akiknek partfogását kérjük.» — Vagy úgy történhetik, hogy a szentek ezeket a hozzájuk intézett kéréseket az isteni lényegben, vagy az Igeben, mintegy tükröben látják ugyanazon *sens-i* zsinat 14. c. szerint, hol azt olvassuk: «De hogy az (a szentek tudatlanságára vonatkozó kóholmány kéréseinkre vonatkozólag) nem csupán az igazsággal, de a sz. iratokkal is elenkezik, könnyen belátja az, aki tudja, hogy a boldogok előtt nincs elrejtve az istenség ama minden alakú tükrö, amelyben minden meglátszik, ami nekünk vonatkozik.» Vagy *Leassusszal* azt mondhatni, l. 2. de summo bono c. 10, hogy a dicsőség fényének ereje kiterjed a mi kéréseink megismeresére.

V. o. e dologra nézve *Perrone*, Cult. Sancti n. 71, olv. továbbá e tárgyban *Leibniz* nel Syst. theol. (de cultu Catrine et duline), ki csaknem ugyanazt

ságot, a megtestesülést, az Oltáriszentséget és a vallás összes, többi titkait illetőleg.

Sőt ez a megismerés a szentekben nemikép szükséges, mivel, mint már fentebb jeleztem, az ő boldogságuk nem volna tökéletes, ha csak mindent, amit észszerűleg tudni óhajtanak, tehát mindazt is, ami ő reájuk vonatkozik, tehát az élők által hozzájuk intézett kívánságokat és kéréseket meg nem ismernék.¹ Végre abból, mivel a szenteket segítségül hívjuk és a szentek konvaleszenseinket meghallgatni s rajtunk segíteni képesek, a szentek dicsősége is gyarapodik, mint sz. *Tamás*² mondja: «Az ő nagy dicső-

állt, amit mi mondtunk. A 157. s. kov. old. (*manus* kiad. 1820-ból) ezt írja: «A részletek is a szentek és angyalok tudomására jutnak vagy az isteni szemlélet tükrében, vagy a megdicsőült ész világossága és természetesen szeleskorű éles-látása által. . . . A történő dolgokról vagy közbenjárók, talán angyalok által szereznek tudomást. . . . Mert Istent színről-színre fogjuk látni, a többi dolgokat pedig (mint most is) az ő közbenjárása által, de sokkal világosabban, határozottabban és hővebben mint most és ezt részint a megdicsőült ész természete, részint Isten különös kegyelme által».

¹ V. ö. sz. *Tamás*, *S. mm Theol. P. 3. qu. 10. a. 2.*; *Goltz*, i. h. qu. 5. d. 1. §. 1 (3. k. 629.).

² 4. Sent. dist. 15 qu. 4. a. 5 sor. 1 ad 3

Mivel ily nagy az összhangzás a szentek segítségül hívásáról szolo igazságra nézve, nem csoda, ha nemelyek a *protestánsok* közül is állítottak és védelmezték azt. V. ö. *Leibniz*, *Syst. theol. l. h.* Azokhoz, amiket már idéztünk, legyen szabad hozzatenünk, amiket a 190. s. kov. old. olvasunk: «Mivel tehát a boldog elmek most sokkal inkább érdeklődnek dolgaink iránt, mint mikor a földön éltek, mindent sokkal tüzetesebben szemlélnek (mert az emberek csak keveset ismernek meg, amik szemek előtt vannak, vagy másoktól hallanak), mivel szeretetök vagy segíteni kész akaratuk sokkal nagyobb, végre mivel imádságaik sokkal bathatosabbak, mint a melyeket egykor életükben mondtak, mivel tudva van, hogy Isten mennyit ad az élők esedezése folytán is és mily hasznosan varjuk, hogy testvereink imádsággal a miénkkel egyesüljenek: nem látom be, miért lenne hibául felróható, ha valamely boldog lelket vagy szent angyalt segítségül hívunk s az ő esedezését vagy segítségét kerjük, amint a vertanú személye vagy viselt dolgai és más körülményei erre felhívják, kivált ha ezt a tiszteletet csak mint ama legfőbb tiszteletnek nemi járulekat tekintjük, mely helyesen az egy Istenre irányul. . . . És így ez a tisztelet is végső elemzésében magára Istenre vonatkozik (mert amivé a szentek lettek s amire képesek, az ő jó voltának köszönhető) mert az ő tiszteletének és szeretetének hasonlíthatatlannul ki kell emel-

ni»

Megjegyezzük végül (felteve, de meg nem engedve, hogy a szentek előtt imádságaink nagyobb mind valamenyny — nem ismeretesek): Isten előtt

segítre van, hogy másokat segíthetnek, mintha Isten segedei volnának».

178. Mintegy mellesleg más, ide tartozó igazságot is ide akarok csatolni: t.

Nem balgaság, más és más malasztok elnyerése végett más és más szenteket segítségül hívni; továbbá

179. *Szabad és hasznos, valamely szentet különös pártfogónak kiválasztani*

180. E véleményt, hogy úgy szoljak, érezteti a *Szentírás* t. i. a I. *Kor.* 12. 85. k., ahol ki van mutatva, hogy Isten az ajándékokat úgy osztja ki, amint ő akarja; Isten egyiknek a bölcsesség ajándékát, másiknak a gyógyítás, a harmadiknak a nyelvek stb. adományát adja.

Hogy a *hagyomány* is bizonyítékot szolgáltatson, sz. *Agostonra* hivatkozom; ki az *apostol* fentidezett szavaira ezt írja:¹

«... sem lehet kellemetlen a szentek ezen segítségül hívása, mivel azon a hiten állunk, hogy a szentekről azt hisszük, mikép Krisztussal élnek és vannak, s szeretetben, melyről megvagyunk győződve, hogy az őket hozzánk fűzi.

A *protestánsok* a szentek segítségül hívását haszontalannak és nevetségesnek tartják azért is, mivel *nem bizonyos*, hogy azok az emberek, a kiknek segítségét kerjük, léteztek, s hogy az égben az isteni trón előtt mint közbenjárók működnek. *Felelet*: Vannak szentek a kiknek boldogságát oly tekintély közli velünk, melyet maguk a *protestánsok* sem vonhatnak kétségbe, szentek, a kiket t. i. a *Szentírás* mint szenteket tüntet föl. A *Predikátor* isteni sugallattal íhletve, a 24. s. k. fej.-ben *Ábrahámot, Izsákot, Jákobot, Mózeset, Áront* és más férfiakat *szenteknek* jelenti ki. *Pál* apostol a *Zsid.* 11., különböző igazakat sorol föl, kik a hit folytán Istennek tetszettek: *Ap. Csel.*-ben *István*, ifjabb *Jakab, Péter, Pál* a szentek közé soroztatnak. *Más szentekről* az egyház tekintélye biztosít bennünket, mely a szentek ünnepies kanonizálásában (de nem a boldoggá avatásban) csatlakoztat. V. ö. *Hurter*, *Comp* 1. k. 268. sz. De ha valaki azt akarja mondani, hogy az egyház ezekben a dolgokban, melyek nem tartoznak szorosan a kinyilatkoztatashoz, a legszorosabb értelemben nem bír csatlakoztatással, megis minden kétséget e tárgyban el kellene hártania. Mert aki meggondolja, hogy a pápák mily megfontolással és gonddal vizsgálják és mérlegelik meg a szentek által veghezvitt esodákat, mint azok erényeit, bizonyynyal csak a legnagyobb vakmerőséggel támaszthat kétséget a szentszék e tárgyban hozott ítéletének helyessége iránt. V. ö. *XIV Benedek*, *De beatif. et canonis. servorum Dei*, l. 1. c. 43.; *Kraus*, *Realencycl.* 2. k. 97. s. kov. old. (a *Kanonisation* cikket).

Aki végre ezeket az okokat figyelmesen szemléli, melyeket e tetel és az előbbiek mellett felhoztunk, meg fogja engedni, hogy mi sem gátol abban, mikép azokat a halottakat is segítségül hívjuk, akik a tisztítóhelyen vannak. De erről előbb, a 2. cikkelyben szolunk bővebben

¹ *Epist.* 78. ad *Clerum et Seniores Hippon.* *Eccles.* n. 3. M. 33 269. old

«Mert amint az apostol mondja, nem minden szent bír a gyógyítások adományával, nem is mindenki bír a szellemek megítélésével; úgy hasonlóké, hogy minden szentnek emlékezetére történjenek ezek, nem is akarta az, aki sajátját mindenkinek úgy osztja ki, amint akarja»

E dolgot az *ész* is helyesli, ha a másutt előforduló hasonló dolgokat tekinti. Mert, mivel a testben nem minden tag bír ugyanazon cselekvéssel, s valamely országban sem visel minden szolgálata ugyanazon hivatalt, s az angyalok mindegyikének sem jár ugyanaz a hivatal: bizonynyal megfelelő, hogy a szentek a mennyben Isten rendelése szerint különböző hivatallal bírnak, hogy Isten bizonyos különös jótéteményeket inkább ezek, mint mások által adományozzon.

Idejarul azonkívül, hogy valamely szentnek bizonyos személyekhez, városhoz, társasághoz való szorosabb viszonya és összeköttetése folytán méltán hisszuk, hogy ő azokért buzgóbban esedezik; tehát a körülményekhez képest joggal és méltán folyunk inkább ehhez, mint másokhoz.¹

A legrégibb *kalakombákban*, valamint az *egyháztörténetben* is bizonyítékokat találunk véleményünk mellett, melyekre nevezve olv. *Wollernál*. i. h. a 7. 19. old.; *Kraus*, Bealencyel 1. k. 566. old., 2. k. 690. old.

¹ A 16. század hitújait, mint hajdan hitenagyott *Julján* és *Leontianus* azzal gyaláznak bennünket; hogy a keresztények a bálványokat vertanúkká változtattak, akiket hasonló fogadalmakkal tisztelnek; valamint a pogányok bizonyos dolgot isteneik közül egytől kettőt, mástól mást; egyiket egyik, másikat másik dolog vadójává tettek; úgy a keresztények is egyiket dogvász ellen, másikat a fogfájás, másikat a szemfájás ellen hívják segítségül stb.

De a felelet már azokból kitűnik, amiket már a szövegben mondtunk. Nem tagadjuk, hogy Isten, ha akarja, bármely szent által mindent megadhat; amint a szentek nélkül is sokat, és mindent ad. De neha azt akarja, hogy valamilyen csoda inkább az egyik, mint a másik esedezésére történjen. De miért? Mert akarja. Ki ismeri ugyanis Isten szándékát, vagy ki mondhatja neki: miért teszel így? Így az egyik szent által sok malasztot ad, és másik, talán nagyobb által keveset, vagy semmit, mivel Isten lelke mindenkinek úgy ad, amint akar. V. ö. *Gottí*, i. h. qu. 5. §. 4. (3. k. 639. old.)

Hogy a kisebb szenteket is szabadon és hasznosan segítségül hívhatjuk, kimutatja sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 72. a. 2. ad. 2. így szólván: «Jöjjönnek a felsőbb szentek Istennek kedvesebbek, mint az alsóbbak, mégis lehetőséget adnak a kisebb szentek is neha segítségül hívni, és pedig öt okból: 1. azért, mert mivel valaki néha nagyobb ahitattal viseltek a kisebb szent, mint a nagyobb szent iránt; már pedig az imádság sikere leginkább az áhitattól függ; 2. mert a nagyobb szent megáldása vezet, mivel egy dolog tisztelete lanyhaságot szül; 3. mert a nagyobb szentek által a kisebb szentek is nagyobb tiszteletet kapnak; 4. mert a nagyobb szentek által a kisebb szentek is nagyobb tiszteletet kapnak; 5. mert a nagyobb szentek által a kisebb szentek is nagyobb tiszteletet kapnak»

181. Legyen szabad, elménket Szűz *Máriára*, legkedvesebb anyunkra fordítván «kit legbuzgóbban kerünk, hogy könyörgése által Isten elmében és lélekben minket megsegítsen.» az ő leghathatósabb közbenjárása és pártfogása kifejtésénél egy kicsé időzni.

Már az eddig mondottakból kitűnik, hogy a bold. szűz *Mária* is esedezik érettünk Istennél, s hogy szabad és igen hasznos, az ő pártfogását kérni. De hogy kitűnjek, mikép a Szűz *Mária* ezen esedezése sokkal kitünőbb, mint a többi szenteké. úgy egyetemessége, mint hathatósága és jogcíme tekintetében is, hogy *Mária* csakugyan a malasztok kincstartója és osztogatója, s így rendkívül illik, hogy hozzá mindennap folyamodjunk: elhatároztuk, hogy ezekről az igazságokról *tízrészre szölünk*

182. A bold. szűz *Mariát*, mint hajdan a *szentatyák*.¹ a mi közbenjárónk,

altal pedig, hogy különböző szenteket tisztelünk, mintegy az egyesek iránt az áhitat új buzgalma keletkezik; 3. mivel nemely szenteknek megvan adva, hogy egyes különös ügyekben különösen pártfogók legyenek... 4. hogy mindenki iránt kellő tiszteletet tanúsítsunk; 5. mivel többek esedezése által neha megkerjük azt, amit egynek imádsága által nem nyerünk el»

¹ *Seleuri* sz. *Vazul* szerint, Orat. in Delp. Ann. *Morgott*-nál, *Marlot* sz. a bold. Szűz *Máriára* «*Μαρία*» (Isten és az emberek közbenjárója); *Kulmer*, canterburgi szerzetes, sz. *Anselm* kortársa és barátja. De *excellencia* B. 2. c. 9. munkájában ezt írja (M. 159. k. 574. old.): «Mindezeket megfontolva, ki tudja méltányolni, miy dicséretre méltó az, aki a többiek fölött egyedül tettetett méltóvá arra, hogy ily nagy javak közbenjárója legyen?», sz. *Bernát*, Sermon. 2. de Assumpt. M. 183. k. 417. old. mondja: «*Ó* a mi közbenjárónk, ő az, aki által elnyerjük irgalmadat, Isten.» E dolog némi nyomai előfordulnak sz. *Agoston*-nál, Sermon. 232. al. 174., jelenleg M. 38. k. 1108. old.; továbbá sz. *Iraenus*-nál, *Tertullian*-nál és másoknál. V. ö. *Petav*, De Incarnat. 14. c. 9.; *Plazza*, Devot. vind. P. 2. c. 4. és 5.; *Gottí*, i. h. 3. k. 651. old., *Huslei*, La Madre di Dio, c. 8. s. k. old.

V. ö. még *Hurtert*, a kiváló tudóst, ki Comp. theol. dogm. 4. kiad. 2. k. sz. a a különböző keleti egyházakra is hivatkozik, amelyek szerint a bold. *Mariát* legalább egyenértékűleg, mint közbenjárót illevezik; így az *örvények* sz. a szűz születéséről szóló himnuszban e szavakkal: «Aztokozottnak feloldója és a bűnök kiengesztelője, szent Szűz *Mária* általad oldódott fel az átok pecsétje általad emlékedett föl az első anya, ki vetkezőn, elbukott»; a *szírek*, *sarugi* *Jahab* nyomán, a szombati első nocturnumban ezt mondják: «Aldott vagy te az első anyának, aki által a föld atka kurtatott és a kárhozat kimondása feloldódott»; a *szírek*, *sarugi* *Jahab* nyomán, a szombati első nocturnumban ezt mondják: «Aldott vagy te az első anyának, aki által a föld atka kurtatott és a kárhozat kimondása feloldódott»; a *szírek*, *sarugi* *Jahab* nyomán, a szombati első nocturnumban ezt mondják: «Aldott vagy te az első anyának, aki által a föld atka kurtatott és a kárhozat kimondása feloldódott»; a *szírek*, *sarugi* *Jahab* nyomán, a szombati első nocturnumban ezt mondják: «Aldott vagy te az első anyának, aki által a föld atka kurtatott és a kárhozat kimondása feloldódott»

scholastikus hittudósok,¹ úgy maga az *egyház*² naponta mint *közbenjárónkat* üdvözli.

F. g. ma.

183. Mit jelent ez az elnevezés? A közbenjárás ismervéhez tartozik, hogy a különváltakat összekösse (esetünkben). Istent és az embert kiengesztelje, az embert Istenhez emelje és Istent irántunk irgalmassá tegye. Ha tehát a sz. Szület *közbenjárónknak* nevezzük, ez elnevezéssel azt állítjuk, hogy *ő a mi üdvösségünkre közreműködik*; nem ugyan úgy, mintha saját erejéből. Krisztustól függetlenül munkálkodhatnék üdvösségünkön. Saját erőre saját érdeme és megváltása³ folytán; mert egyedül *Krisztus* a mi Megváltónk és Üdvözítőnk, ki a malasztokat szenvedése és halála által érdemelte ki; egyedül ő a szoros értelemben vett és fő közbenjáró, ki egyedül maga járul az Atya-Istenhez. Hanem inkább más valami módon, melyet a következőkben jobban meg fogunk fejteni.

Négyféle közreműködés

184. A szent Szűz az Ige megtestesülésében működött és még most is működik közreműködő, t. i. egykor *itt a földön* élve, közre

sz. *Tamás*, pl. Expos. in Joann. c. 2. lect. 1. azt mondja: „Tehát... Krisztus anyja a közbenjáró személyét viselte...”. V. o. *Morgott*, Die Mariologie, 54. s. k. old.

² Különösen a *szertartási* könyvekben. pl. „Általunk alá futunk, Istennek szent szájára... Urasszonyunk, közbenjárónk...”

³ *Suarez*, P. 3. 1. Thom. (2. k. mysteria vitae Christi etc.) disp. 2. lect. 1. Mária sem mint főnk nem üdvözíthet bennünket, ami a Szentírás szerint egyedül Isten joga, sem mint eszközként, mint ez Krisztus embersege által, hanem mint tal tartózik: mivel ez minden hittudós tanítása ellen és alap nélkül van.

⁴ *Hurter*, Comp. theol. dogm. 2. k. 192. sz. a. ezt írja: „Krisztus és Mária közbenjárása közt sokféle a különbség. Krisztus ugyanis a) az ő közbenjárása által kieszközte az üdvösség lehetőségét, és így az üdvösség elnyerését, a malaszt minden segítségének kimeríthetetlen bőséget; miért is b) ő a fő közbenjáró, aki előtt senki más sincs; c) szükséges, aki nélkül nincs üdvösség; d) általános, vagyis egyetemes, aki minden emberre vonatkozik; e) *elégendő*, akinek közbenjárása más közbenjárásra nem szorul és nem is tartozik; f) magában *vegtelen* erejű. A boldogságos szűz Mária pedig a) közbenjárásával, mely az ő érdemeiben és esedezésében foglaltatik, nem magát üdvösség lehetőségét eszközli, melyet már föltetelez, hanem csak segít, hogy az egyesekben működjek; a malasztok *kiosztásában* azonban, melyet az emberi nem számára kiderített, igen sokat ér. Azért ő csak másorban, Krisztus közbenjárását föltételezve, közbenjáró, amelytől minden erőjét kölcsönzi, s amelyre támaszkodik; mert ha Krisztus nem érdemelte volna ki az ő számára is a malasztok teljességét, semmi súlytal nem bírta az ő esedezése, hanem, de nem is szükséges föltétlenül, jellehet igen nagy haszna van. V. o. *Hettinger*, Apol. 2. k. 1. r. 515. s. köv. old.; *Morgott*, Mariologie, 54. s. k. old.

működött az isteni Ige megtestesülésére és az emberi nemnek megváltására a megtestesült Ige által; a *másik életben*, a mennyben lakván, maga után vonz bennünket életének ragyogó példája által, s Istennél rendkívül hatalmas esedezése által malasztokat esd és oszt ki számunkra, melyek az üdvösségre vezérelnek.

Hogy a szent Szűz közbenjárását, melyet a *mennyben* most is gyakorol, jobban megismerjük, célszerű lesz legalább egyet-mást arról a közbenjárásról is elmondanunk, melyet egykor a *földön* teljesített.

185. A szent Szűz az Ige megtestesüléséhez erkölcsileg és A megtestesüléshez, fizikailag közreműködött.

Erkölcsileg, amennyiben az isteni Igenek az emberi természettel való eljegyzéséhez az emberi nem nevében beleegyezését adta; *fizikailag*, amennyiben a legtisztább testet szolgáltatva, melyből az isteni Ige saját testét formálta.¹

186. A szent Szűz közreműködött magára a *megváltás munkájára* is, egyrészt, mivel a Megváltónak testet és vért adott, melyek a mi üdvösségünk ára; másrészt, mivel a Megváltónak egész életén át a legnagyobb gondossággal szolgált, sőt némi tekintetben az áldozatra előkészítette: mivel továbbá a Megváltót először a templomban (*Luk. 2. 22. s. köv.*), végül pedig a keresz-

¹ Sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. qu. 30. a. 1. iv. o. meg az 4-et is, ezt írja: „Harmadszor (megfelelő volt a boldogságos Szűznek tudni adni, hogy Krisztust fogja mehebe fogadni), hogy engedelmességének önkéntes ajándékait felajánlja Istennek, amiből készségesen felajánlotta magát, mondván: *Ime az Urnak szolgáló leánya*. Negyedszer, hogy kitűnjek, miképp valamely szellemi teremtmény van az (Isten) Fia és az emberi természet közt. És így a hírüldas... az beleegyezését várta Isten az egész emberi természet helyett.” Továbbá, 3. dist. 3. qu. 3. a. 1. quaestioneula 2. sol. 1. alatt ugyancsak ő azt mondja: „Harmadszor (megfelelő volt hírül adni a fogamzást, mivel Isten nem szereti a kényszerült, hanem az önkéntes szolgálatokat, hogy akik engedelmeskednek, maga a szolgálat folytan érdemet szereznek. Miért is, midőn a boldogságos Szűz egyedül és kitüntetve kivalasztott Isten szolgálatára, akit méhében hordozott, tejjel táplált és karjain hordozott, illő volt, hogy az ő beleegyezése az angyal hírüldása folytan kikéréssek, melyet alázatosan megadva, szolgálatra magát szívesen és készségesen felajánlotta így szólt: *Ime az Urnak szolgáló leánya*.”

V. o. *Morgott*, i. h. 53. old.

² Az egyház eneke szerint

„Te, ki a természet esztendőre...

„...alkotodat szülted...”

V. o. *Morgott*, i. h. 54. old.

szertartástól, mely a régi kódexekben szintén sz. *Péterről* van elnevezve. A szírek ezen sz. *Péterről* nev. szertartásában az áldozópap így imádkozik¹: «Szabadíts meg a népet amaz imádságok és esedezés által, melyet érettünk végez a mi Urasszonyunk, a szent és szeplőtelen szűz Mária»; sz. *Jakab* szertartásában²: «Különösen pedig megemlékezünk a szent és dicső, mindig szűzről, Istennek boldogságos anyjáról. Emlékezzél meg róla, úr Isten, és az ő tiszta és szent imádságai által kimélj meg és irgalmazz nekünk, és hallgass meg minket.» Továbbá a boldogságos szűz Mária ünnepén úgy a *missében*, mint a *breviariumban*, az ilyen esedezésnek számos nyoma fordul elő. pl.³: «Engedd hogy . . . a dicsőséges boldogságos szűz Mária esedezése által a jelen szomorúságtól megszabaduljunk, és az örök vigasságnak örvendhessünk;» továbbá: «Uram! bocsásd meg, kérünk, szolgáidnak bűneit; hogy a kik cselekedeteink miatt neked nem tetszhetünk, a te fiad, a mi Urunk anyjának esedezése által üdvözülhessünk.»

Ugyanezt hirdetik ezerszer minden kor katolikus *hit tudósai*, mint már fentebb kimutattam.

191. E véleményt az *ész* is készségesen megengedi. Mert a boldogságos szűz Máriában azok a címek, melyeknél fogva a szentek esedezése Istennél általán oly hathatós, kiváló értelemben előfordulnak. Mert az esedezés kiválósága arányban áll úgy a szentségből és a kegyelemből származó *kiválóság* fokaival, mint az Istennel való *összeköttetés* és rokonság fokával is. Míg pedig mint alább tüzetesebben kimutatjuk, a malaszt és erények teljessége tekintetében a boldogságos Szűz minden szentet, angyalokat messze felülmúl; és mint Isten anyja, Istenhez leközelebb jutott. Az *Úr van te veled*, mondja az angyal *Mári*

¹ *Renaudot*-nál, Liturg. Orient. Coll. 2. k. 145. l. V. ö. *Kurz*, Mariologie, Regensb. 1881. 432 l.; *Kraus*, Reicheny. l. k. 368. old.

² *Kraus*-nál l. h. V. ö. *Renaudot*, Collect. liturg. orient. 2. k. 145. 176., 242. l. Mas *keleti* okiratokat olv. *Kraus*-nál, l. h. 4. k. 1. l. De Cultu Ss. c. 3. n. 53. s. köv.; *Nilles*, Calendar, man. 2. k.

³ Officium B. M. Virg. az ünnepeken egész éven át.

⁴ N. B.-Asszony ünnepén. A b. szűz Maria neve ünnepe így imádkozik: «Mindenható Úr Isten! kérünk téged, engedd, hogy híveid, kik a boldogságos szűz Maria szentséges neven és oltalmán örvendenek, az ő jámbor esedezéseiben a földön minden gonosztól megmenekülve, mennyekben az örök élet örömeire eljutni érdemesek lehessenek»

nak.¹ Maria az Atyának elsőszülött leánya, az Ige Istennek anyja, a Szentleleknek tiszta jegyese lett. Innét van a *szentatyáknak*, pl. *Daniáni Péternek* már idézett nyilatkozata: hogy Szűz Mária Isten trónjához nemcsak mint kerő, hanem mint parancsoló; nem mint szolgáló, hanem mint Urasszony járul.²

192. Hogy kitűnjék, mily általános és hathatós a szent Szűz *Máriának* esedezése, helyén lesz más címről is szólni, t. i. hogy ő a mi *anyánk*. Mert amint ő a mi közbenjárónk és ennek is üdvözöljük őt, úgy a mi Anyánk is.

193. Tete. *Sz. Mária a mi anyánk* vagyis a boldogságos szűz Mária üdvösségünkre nemcsak azzal mukodott közre, hogy a Megvalót nemzette és a megváltás munkájára közremukodott, mint fentebb kimutattam, hanem azzal is, hogy, mint ugyanott röviden már mondtam, most is közremukodik, hogy az emberek a malaszt és dicsőség lelki életére ujjaszülessenek.³

¹ Sz. *Bernát*, Hom. 3. super *Missus est*, n. 4. M. 183. k. 73. old. *rra*: «Nem csupán az Úr, a Fiú van teveled, akit testedből felöltöztetsz, hanem az Úr, a sz. Lélek is, akitől fogansz; és az Úr, az Atya, ki azt nemzé, akit te fogansz. Az Atya, mondom, teveled, ki az ő Fiát és a tiedet alkotja. Teveled a Fiú, ki, hogy elrejtse henned a csodás titkot, csodás módon felnyitja a (születési titkot) titkos nemzőreszt és megőrzi számodra a szűzség pecsétjét. Veled a sz. Lélek, ki az Atyával és Fiúval megszenteli méhedet. Tehát az Úr van teveled. Vagyis az Isten tevel. Magyarázatul sz. *Bernát*-nál. S. c. 1. k. M. V. c. 8. (Vives, 14. k. 256. old.; továbbá *Kranzelin*-nél, De Verbo incarn. 381. s. köv. old.; *Morgott*-nál, Mariologie, 41. s. köv. old.)

² A boldogságos szűz Mária ezen elnevezésére nevez: *Urasszony*, melyet sz. *Tamás* és mások használnak, olv. *Plazza*, Christianorum devotio, P. 2. c. l. 255. s. köv. old.; *Passaglia*, De immac. Concept. III. 697. s. köv. old. n. 1166-1169.; továbbá *Salazar*, in Prov. 8. 16. n. 122-148., mely utóbbi, a *szentatyák* nyilatkozataira támaszkodva azt állítja, hogy a boldogságos szűz *Mariát*, mivel Isten anyja, ugyanaz az uralom illeti meg minden teremtet dolog felett, mely Fiát természeténél fogva megilleti. V. ö. *Morgott*, l. h. 40. old.

A boldogságos szűz esedezésére vonatkozó más, ilyenekokra nevez olv. *Sanchez*, in 3. P. s. Thom. (2. k.) disp. 23. sect. 2.

A legújabb *protestánsok* által felhozott ellenvotásokra nevez olv. *Speil*-nál, l. h. 147. s. köv. old.

³ Mariát *őfele* címen üdvözöljük *Anyánknak*: 1. a Krisztussal való *rokonság* címen, mert Isten Fia természet szerint testverünkke méltóztatott lenni és a malaszt szerint Isten fiaja s így testvereivé fogadni; 2. *üdvösségünkre való közremukodása* címen, mely által Isten fiaivá leszünk. Mert ő az *üdvösség alyaja* volt, amint éva a *halál alyaja*; azért tanítja sz. *Anzelm*, Orat. 51. al. 52. M. 1. k. 956. old.; «Isten, ki mindent alkotott, magamagát Mariából alkotta és így mindent, amit alkotott, újra alkotott. Aki képes volt mindent semmiből

Bizonyítjuk

194. E tétel mellett, mely, mint világos, nem tartozik a hitagazatokhoz, a *Szentírásban* nemi nyomokat találunk: t. i. *Ján.* 19. 26. s köv., hol Krisztus, midőn a kereszten függve meglátta ott álló anyját és a tanítványt, kit szeretett, azt mondta anyjának: «Asszony, ime a te fiad»; és a tanítványnak: «Ime a te anyad». Több *szentatyja*, különösen pedig sz. *Agoston* szerint *János* tanítvány személyében az egyház összes tagjait kell értenünk. Tehát a *Szentírás* szerint a boldogságos szűz Mária minden Krisztusban hívőnek anyjául adatott.

És a *szentatyák* a boldogságos Máriát *anyánknak* nevezik, vagy legalább olyannak tüntetik föl; pl. sz. *Agoston*, ki így szól:¹ «(Mária) nemcsak lélekre, hanem testre nézve is anya és szűz. És pedig anya lélekre nézve, nem Fejünknek, hanem maga az Üdvözítő . . . hanem anyja a tagoknak, amelyek a mi vagyunk; mivel szeretettel közreműködött arra, hogy a hűvek a egyházban szülessenek, kik azon Fejnek tagjai, testre nézve pedig magának a Fejnek anyja.» *Aranybeszédű sz. Péter*² és sz. *Epiphán*³ az *élők anyjának* nevezik őt; az utóbbi pedig mint néha más *szentatyák* is, azt mondja: akinek Mária nem anyja, annak Isten sem atyja. — Ide járul a *hűvek közérzése* is, kik a boldogságos szűz Máriát anyjoknak nevezik s nem olyant tisztelik.

E véleményt az *ész* is helyesli, mert 1. a boldogságos szűz Mária Krisztus anyja; mivel pedig Krisztus az egyház feje, azért Mária nemikép az egyház minden tagjainak

alkotni, nem akarta a megfontoltakat Mária nélkül újra alkotni. Isten tehát teremtetett dolgok atyja és Mária a teremtmények anyja, Isten mindenek atyjaként és Mária mindenek újjáalkotásának anyja. 3. Azon a címen, melyet sz. *Tamás* jelöl meg, P. 3. qn. 30. a. old., mely szerint Mária az *emberi természet* helyett adta beleegyezését abba a lelki házasságba, mely megtestesülés folytán Isten Fia az emberi természettel kötött, így megtestesültünk némiképp a Szűz beleegyezésétől függően. 4. A *szeretet* és az *üdvözítő gondoskodás* címen, mert ha ez elegendő arra, hogy valakit lelki atyának nevezhessünk, teljesen elegendő arra, hogy Máriát anyánknak nevezzük. 5. az *örökség* címen; mivel *János* személyében Krisztus a kegyelme által bennünket Mária fiává rendelt. *Ján.* 19. 26. V. 5. *Huster*, theol. dozm. 2. k. n. 442.

¹ De sancta Virgin. c. 6. M. 40. k. 399. old.

² Serm. 140. M. 52. k. 576. old.

³ Haer. 78. n. 18. M. gör. sor. 42. k. 727. old.

anyja.¹ 2. A boldogságos szűz Mária Krisztus valódi testeinek anyja: tehát egyúttal Krisztus titokzatos testének, t. i. az egyháznak vagyis az egyház tagjainak anyja.²

A mondottakból már eléggé kiviláglik a

195. Tétel: *A boldogságos szűz Mária segítségül hívása igen Mária segítségül hívása hasznos.*

E tétel a katolikus hithez tartozik, mint kitűnik a *trienti zsinatnak* főtebb idézett szavaiból. Hozzáteszszük még, amit a *II. nicai zsinat*³ olvasunk: «Félelemmel tegyünk meg mindent, kérvén a szeplőtelen Istenanya esedezéseit, valamint a sz. angyalokét és az összes szenteket.»

196. A *Szentírás* bizonyítékai, melyeket a szentek segítségül hívása mellett főtebb, általában idéztünk, fokozott mértékben érvényesek a boldogságos szűz *Máriára* nézve. Hozzáadjuk még a *Péld.* 8. 34. s köv. szavait, melyeket a *szentatyák* a boldogságos szűz *Mária* segítségül hívására értenek, t. i. «Boldog ember, ki ajtomnál vigyáz naponként és várakozik ajtom felénél. Aki engem megtalál, életet talál és üdvösséget merit az Úrtól.»

197. A *szentatyák* e véleményt *szóval* és *tettel* bizonyítják.³ a hagyományból Irataikban arra buzdítják híveiket, hogy a b. Szűzhöz folyamodjanak és ők maguk is gyakran segítségül hívják az ő legkivánatosabb pártfogását. Egy ósrégi szerző⁴ mondja: «Fogadd tehát bármily gyarló, érdemeidhez bármily méltatlan hálaadásainkat, és

¹ *Cornelius a Lapide*, in *Antic.* 4. 7. ezt írja: «A boldogságos Szűz mondja Ambrus, anya, sőt az egyház nagyanyja, mivel azt szülte, aki az egyház feje és szülője».

² V. ö. *Heltinger*, Apol. 2. k. 1. r. 515. old.; *Morquott*, l. h. 52. old.

³ Act. 4. *Mansi*-nál, Concil. Collect. 13. k. 15. old.; *Hardouin*, Concil. Coll. 4. k. 266. old. V. ö. u. azon zsinat act. 6. és 7.; továbbá *Hefele*, Concil. Gesch. 3. k. 435, 438. 440. old.

⁴ Serm. 194. de Sanctis, n. 5. sz. *Agoston*, munkáinak függelékeiben. M. 39. k. 2106. old.

Ide tartozik az is, amiket egy ósrégi beszédben olvashatunk Gyümölcsöltő sz. *Agostónak*, melyet helytelenül sz. *Athanáz* tulajdonítanak (valószínűleg sz. *Chalcedoni* zsinat után, és a *monotheliták* mozgalma kezdetén keletkezett), hol vege fele (M. gör. sor. 28. k. 938. old.) ezt olvassuk: «Hozzá kell fordulnunk Emlekezzél meg rólunk, legszentebb Szűz, ki a szülés után szentnek lett és adj nekünk ezen kis beszédekert malasztjaid gazdagságából nagy ajándékokat, ó malaszttal teljes.»

midőn elfogadod könyörgéseinket, hibáinkat imádságoddal mented ki, bocsásd esedezéseinket a meghallgatás szent helyére, s add nekünk az engesztelés orvosságát.» *Eadmer* írja¹: «Ürasszony! kérünk tehát téged ama malaszt által, melylyel a kegyes és mindenható Isten téged így fölmagasztalt, és minden nála lehetségest neked ajándékozott, amennyiben azt nála számunkra elnyered... és ne légy, kérünk, vonakodó a meghallgatásban, mivel kétségen kívül ugyanaz a legkegyelmesebb Fiaid kész és engedékeny lesz annak megadására, amit te akarsz.» Igen sok ilyen nyilatkozat fordul elő sz. *Bernátnál*. Pl. ezt írja²: «Ha a kísértetek viharai felzúdulnak, ha beleütközöl a csapasok szirtjeibe, tekints a csillagra, hívd Mariát... A veszélyekben, szorongásokban, a kétséges dolgokban gondold Mária-ra, hívd Mariát segítségül. Ne távozzék az ajakról, ne távozzék a szívhől, hogy az ő imádságának gyámolítását kikérd, ne hagyd el a közhelyek példáját...»

Maga az *egyház* is a legrégebb idoktól fogva a b. Szűz ezen segítségül hívására tanította híveit; ami azokból a *címekből* és *jelzőkből* következik, melyekkel a szent Szűzet ékesítette (*reményünk, édesség, irgalmasság anyja, szószóló, közbenjáró*, stb.); az *ünnepkeiből*, melyeket a boldogságos Szűz által a szükségben nyújtott segítség emlékére rendelt;³ valamint a szent Szűzhöz intézett

¹ De excell. Virg. c. 12. M. 159. k. 378. s. kov. old.

² Hom. 2. super *Missus est*, n. 17. M. 183. k. 70. old. V. ö. még *nyugtatástól*, Serm. in. nat. B. V. M., vagy de *Aquaeductu*, n. 3. s. kov. old. M. 183. k. 439. s. kov. old.

Hogy a *szentatják* meg voltak győződve, mikép a szent Szűzet a legismertebb segítségül hívhatjuk, a különböző nevekből és jelzőkből is következik, melyekkel a szent Szűzet illettek, mint *oltalom* (*Tertullianus*), *segítő* (sz. *Jeromos*, *aranybeszédű Péter*, *Ildefons* stb.), *segítségünk* (*Venantius Fortunatus*, *Anselm*), *szószólónk* (*Anselm*), *Én szószólója* (*Irén*), a *bűnök elűzője* (*Agoston*), *nyugtató* (sz. *Eleuther*) stb. V. ö. M. 219. k. 502. s. kov. old.

³ Sok hittudós e helyen sz. *Bernát* által a szent Szűz segítségül hívására hivatkozik. E szavak emlékezzel meg, ő diabolikus és földi hatalmak ellen minden vigasztalás anyja, hogy soha nem hálhatz el, mikép azt, aki oltalmat keres, segítségért folyamodott, vagy partfogasodért esedezett, te. sz. *Maria*, *emlékeztető* stb. De ez a boldogságos szűz Mariához intézett könyörgés nem az *Bernáttól* a clairvauxi apottól, hanem egy *Koloz Bernát* († 1644) benn paptól ered.

⁴ Pl. a *keresztények segítségének ünnepe*, a melynek mesejeben mindenhol van mindenható és igazságos Isten, ki a keresztény nép oltalmát adja.

legjobb *imádságokból*, és az ő *megemlékezéseiből*, melyek a boldogságos szűz Máriára vonatkozólag úgy a *nyugati*, mint a *keleti* egyház szerkönyveiben találhatók.¹

Azonkívül az egyes hívek számtalan *példájával* találkozunk, kik a boldogságos Szűz iránt való langoló vonzalomtól és szeretettől indítva, az ő anyai oltalmát naponként kérték s az ő segítségét világosan érezték. *Naxianzi* sz. *Gergely* beszéli,² hogy sz. *Jusztina* szűz a 3. században buzgóan kérte Mariát, hogy a veszélyben forgó szűznek segítséget nyújtson; *nyssai* sz. *Gergely* hasonlóan beszéli,³ hogy a boldogságos szűz Maria megjelent *csodatevő* sz. *Gergelynek* s őt a hitben oktatta.

Továbbá ugyanazt bizonyítják a *csodák*, a csodalatos gyógyítások stb., melyek nem ritkán azokkal történtek, kik a szent Szűz nagy bizalommal folyamodtak.

Ugyanazt hirdetik továbbá minden kor *hittudósai*;⁴ ugyan-

a boldogságos szűz Máriában csodalatos örökös segítséget adtál; engedd kegyelmesen, hogy ily oltalommal megerősítve az életben küzdőket, a gonosz ellenfeleltől a halálban diadalt arathassunk.» Oly. még ezen ünnep (máj. 24.) *smájának* lekeit is.

¹ Oly., amiket fentebb a boldogságos Szűz és a szentek *megemlékezéseiről* mondtunk, melyek minden szertartásban előfordulnak. A *görögöknek* a *szertartások* kánonban (*Ballermin-nál*, *Sylloge*, 1. 481) ezek a szavak: «Aki nem futamodik a te jószágodhoz anélkül, hogy gyorsan irgalmasságot ne nyerne: sem a te oltalmad alá, ő teljesen széplőtelen urnó, nem vonult a nékül, hogy azoknak részesevé ne lett volna, amiket kőrt.» A *latinoknál* illetőleg a *breviárium* amaz ósrégi antifonájára hivatkozik: «Szent Mária, segíts a nyomorultakon, segíts a kislelkűeket, vigasztal a siránkozókat, imádkozz a népert, járj közbe a papságot, esedezzel a jámbor női nemért.» Továbbá arra: *Oltalmad alá futunk* stb.

² Orat. 24. n. 11. M. gor. sor. 35. k. 1172 old.

³ Orat. de Gregor. Thaumaturg. M. gor. sor. 46. k. 911. old. V. ö. *Suarez*, in 3. P. s. Thom. disp. 23. sect. 3.

⁴ Legyen szabad III. *Ince* szavait, Serm. 28. de Assumpt. M. 217 k. 101. old. ideírni: «Ő tehát a feltetűző hajnal, szép mint a hold, kiválasztott mint a nap, rémítő, mint a csatarendbe állított sereg. A hold éjjel, a hajnal pítymalattkor, a nap nappal világít. Az éj pedig a bűn, a *pítymalat* a bűnbánat, a *nappal* a malaszt. Aki tehát a bűn *éjjelében* fetreng, tekintsen a holdra, kérje Mariát, hogy ő Fia által a töredelemre világosítsa meg szívét. Mert ki hívta őt áhítattal, hogy meghallgatást ne nyert volna? Ő a szép szöveget és szent reményesség anyja. Aki pedig a töredelem *pítymalatára* ébred, az a hajnalra, kérje Mariát, hogy ő Fia által az elégtelre világosítsa meg szívét. Mivel pedig *küzdelem az ember élete a földön*,... s aki csak a

nek mondták. A szentek tiszteletét elvetették a *waldiak*, *wikleffiták* és a *hussiták* is.¹

A mi a 16. század *hitújítóit* illeti: *Luther* ingadozó volt; majd állítja és vedi a szentek tiszteletét;² majd kárhoztatja azt. Ily ingatagság tapasztalható a lutheránusok szimbolikus könyveiben,³ és *Luther* követőinél is. Megengedik ugyan, hogy a szenteknek (és angyaloknak) tisztelettel kell adoznunk,⁴ mely haladásban nyilvánul azért, hogy Isten őket annyi jótéteménnyel elhalmozta, s az ő erényük követésében stb.; de mégis tagadják, hogy ezen erkölcsi tisztelet kultuszán kívül más valamit kell irántuk tanúsítani; és különösen megtámadják: szentek valószínű tiszteletét, a melylyel t. i. a szenteket illetjük, mivel fölöttünk bizonyos természetfölötti valósággal bírnak.⁵ Hasonlókat

¹ V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. 5. k. 228 §; *Klee*, Dogm. Gesch. 2. k. 326 l.

² Ezt írja: «A kedves szentek eszéveséről azt mondom és erősen vallom az egész kereszténységgel, hogy a kedves szenteket tisztelnünk és segítségül hívunk kell, mert vajjon ki vonhatná kétségbe, hogy még mai nap is látható, miképp a kedves szentek teteménél és sírjánál Isten az ő szentjeinek neve által csodákat tesz.» (7. k. Witt. kiad. 7. l.: *Wiest*-nél, I. b. 229. §.) V. ö. *Wiest*, Theol. schol. 3. k. 648. l.

³ V. ö. Az ágostai hitvall. védelme, 21. c.; továbbá a *schmalkaldeni cikk* *Wiest*-nél, I. b. 229 s.

⁴ Az ágostai hitv. Védelmében I. b. olvassuk: «A mi hitvallásunk helyezi a szentek tiszteletét. Mert itt háromféle tiszteletet kell helyeselnünk. Az első a hálaadás, mert Istennek hálát kell adnunk, hogy megmutatta az irgalmát példait, ami azt jelenti, hogy ő meg akarja menteni az embereket, hogy sokat adott, meg az egyház más ajándékait. És ezeket az ajándékokat, a legnagyobbakat, gyarapítanunk kell, s dicsérnünk kell magukat a szenteket, akik ezeket az ajándékokat szerencsésen használták. A második tisztelet hitünk megerősítése; midőn látjuk, hogy Peternek megbocsátatik tagadása, mi is följárunk hozzá, hogy annak inkább higgyük, miképp a malaszt valóban bővebben felfogjuk, mint a bűn. A harmadik tisztelet mindenekelőtt a hitnek, azután a többi erényeknek követése, melyeket követni mindenkinél saját hivatásánál fogva kötelesség.»

⁵ *Cellarius* Boldizsar, igen híres protestáns hittudós mondja, De cultu Sancti, Holw. 1654. 4. 54 §: «Azt a tiszteletet sem engedjük meg, mely a földi és polgári tisztelet között van, melyet a szentek iránt tanúsítanak és dicsőítenek és valóságos szoktak nevezni, mert, helyesen szólva, a vallásos egyedül Istenre való tisztelet, és a nem vallásos, a teremtményt illető t. i. között nem lehet harmadik vagy közepő.»

találunk a *kálvinistáknál*;¹ azzal a különbséggel, hogy *Kálvin* *Luthernél* szemtelenebbül megtámadta a szentek tiszteletét, azzal ragalmazván, hogy a katolikusok egyedül Istent megillető tiszteletet tanúsítanak a szentek és vértanúk iránt.² Ugyanezt mondják a szentek tiszteletéről az *arminiánok*³, *sociniánok* és az *északiak*.⁴ A szentek tiszteletét a legduhösebben támadják a *természetelvűek* is. A hírhedt *Voltaire* azt merete állítani, hogy a szentek, kiket a katolikus egyház tisztel, részint vakbuzgó és toba részint csaló és képmutató emberek voltak.

Ugyanezeket olvashatjuk a szentek tiszteletére vonatkozólag a korunkbeli lutheránus és kálvinista hittudósoknál is. Azt mondják, hogy a szentté avatásban, mint az a katolikus egyházban szokás, istenítés foglaltatik⁵; azzal ragalmaznak, hogy a kato-

¹ *Voss* Jan. Gellert, híres kálvinista hittudós mondja (Theses theol. edit. 3. Hagae Comit. 1648. 4. 118 o.): «A szentektől nem a kellő tiszteletet vesszük el, hanem a tisztelet túlzását. Azok igaz tisztelete nem valóságos segítségül hívásukban vagy imádasukban áll . . . hanem részben abban áll, hogy Istent bennük dicsérjük, részben, hogy őket mint Isten szolgáit, barátait, fiát szeretjük, magasztaljuk és imádjuk. Sz. Ágoston (contra Faust. 1. 20. c. 21., az ilyen tiszteletet a *tertium quid* néven egyáltalán tiszteletének nevezi. Bizonyosan legkevesebbé sem kell vallásos vagy szolgai tiszteletnek mondani, mivel csak emberi és polgári tisztelet.»

² V. ö. ugyanattól, Instit. C. 3. c. 20. n. 21.

³ Az *arminiánok* egy nagyevű hittudosa (v. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. 5. k. 231. §) mondja: «A szenteket megillető igazi tisztelet ez: hogy dicsőreketek hirdessük, emlékezteteket, mint Krisztus nevének hátor megvallóit meguljuk s halat adjunk annak, ki őket, a természetből fogva gyengeket, lelkevel alkalmassá tette azok elviselésére. Hogy tetteiket például fölállítsuk s azokat kövessük. Így a szentek iránt a legfőbb dicsőséggel adozunk s Istentől semmit el nem veszünk.»

⁴ Mintegy átmenetleg megemlíkezem de *Molinos* Mihályról is, ki azt állítja, hogy a tokeletesek fölmentve a szentek tiszteletét a. IX. Incétől 1687-ben karhoztatott tetelei a következők: «Ezen benső út lekeit nem illet meg, hogy saját akarattukból és cselekedetükkel működéseket vigyenek véghez, háár erényesek legyenek is: mert különben nem volnának halottak. Nem is kell a szeretet cselekményeit a boldogságos Szűz, a szentek és Krisztus ombersége iránt felmutatni, mivel ezek a tárgyak érzelhetők, tehát olyan az irántuk való szeretet is.» (*Denzinger*, Enchir. n. 1122.), továbbá «Semmi teremtménynek, sem a boldogságos Szűznek, sem a szenteknek nem kell helyet foglalniok szívünkben, mivel azt egyedül Isten akarja elfoglalni és bírni.» (*Denzinger*, I. b. n. 1123.)

⁵ *Hase* írja, Polemik. 314. old.: «Mik egyebek ezek a szentek, mint keresztényesített herosok, felig istenített emberek! mi más a romai (canonizatio) szentteavatás, mint a hajdan istenítés!» és a 316. old. beszél: «Hogy

likusok a szenteket imadják s azok iránt isteni tiszteletet tanúsítanak.¹

De a szentek tisztelete helyett megragadták és helyébe allították, mint néha mondják², a *génusz* tiszteletét

Ugyanezt kell mondanunk korunk néhány hittudosáról, kik magukat bölcseőknek nevezték, s akik közt, mint *Perrone*³ írja, kitűntek. *Beausobre, Middleton, Gibbon, Breckenridge* stb, kik a szentek tisztelete ellen a korábbi századokban hangoztatott vádakat összegyűjtve, tanításunkra támadnak.

201. A mi különösen a boldogságos szűz *Mária* tiszteletét illeti, nyilvánvaló, hogy azok, akik a szentektől a tiszteletet megtagadják, azt a boldogságos szűz *Máriának* sem adják meg. Legyen szabad ezt röviden megjegyezniem:

Már *hajdanta* voltak némely eretnekek, kik az Isten anyja iránt köteles tiszteletet vagy túlságosan adták meg, vagy abból valamit elvontak. Túlságos tiszteletet tanúsítottak a *collyridiánok*, kik⁴ néhány asszony kezdeményezésére az év bizonyos napjain collyrist, vagyis ciposkát ajánlottak föl a boldogságos szűz *Máriának* áldozatul, mivel mint istennőt tisztelték őt. A tisztelet pedig megkisebbiték az *antidico-marianiták*, vagy *antimarcanok*, kik⁵ a boldogságos szűz *Máriát* minden tisztelettől, sőt az örökös szüzesség kiváltságától is megfosztották. A *waldok* legalább a későbbiek, a boldogságos szűz *Mária* tiszteletét eltörölték, ami *Lelki Naptár*⁶ c. könyvükből következik; mert azt allították, hogy az ily tisztelet sérti az isteni fölseget.

a szenteknek az egy igaz Isten mellett oltárokat emelnek és temjenfustolókészívalnak.

¹ V. ö. *Speil*, Die Lehre der kathol. Kirche gegenüber der protestant. Polemik, 146 s. köv. old.

² *Hase*, Polemik, 311. old. mondja. «A génusz tisztelete nemi tekintetben a szentek szolgálata helyébe lépett (a protestantismusnal).» V. ö. *Hettinger*, Apol. 2. k. 2. r. 311. old.

³ Tract. de Cult. Sanct. n. 14

⁴ Mint sz. *Epiphanius* bizonyítja, Adv. Haer. Haeres. 79. n. 1 M. 100. k. 742. old.

⁵ V. ö. *Epiphanius* i. h. Haeres. 78. n. 1 M. 42. k. 699. old. és sz. *Ágoston*, De Haeres. Haer. 56 M. 42. k. 40. old.

⁶ Historia Warlens. c. 12 (*Wiest*, i. h. 5. k. 228. §.) — Olv. a *waldok* iránt az azoknak a hit körüli tévedéseiről még *Herkenroth*nél, Kirchen 1. k. 127. és köv. old.; 2. k. 359. old., ahol kimutatja: hogy a *waldok* csak az egyház iránti engedelmességet tagadták meg és a hit körül

A 16. század *hitújítói* *Mária* Isten-anyaságát és az ő örökös szüzességét nem merték tőle eltagadni: de az őt megillető tisztelet felől istentelenül vélekedtek és a katolikus egyházat megtamadtak, hogy túlságos és egyedül Istent megillető tiszteletet tanúsít a boldogságos szűz iránt. Maga *Luther* a boldogságos szűzről nem ritkán kiváló jelzőket használt; és¹ az ő kis katejában eleinte felfalálható volt az *Üdvözlég* *Mária*, az anyagi üdvözlét, amint a katolikus egyházban szokták mondani. Az ünnepeket, melyek a katolikus egyházban a boldogságos szűz tiszteletére rendelvek, a protestánsok sokáig megülték, míg lassanként csaknem minden vidéken eltörölték. Az *ágostai hitvallás* véau iratában *Mária* még «a legdicsértebb szűznek» neveztetik, aki «a legnagyobb tisztességekre a legméltobb»; de lassankint minden tiszteletet megtagadtak tőle.² Bizonyynyal nagy visszaesés tapasztalható a protestánsoknál *Luther* idejétől napjamkig, a boldogságos szűz *Máriának* tiszteletét illetőleg. Tiszteleteből naponkint többet elvontak; míg *Mária* tisztelete náluk teljesen elenyészett.³ Ezt maguk a protestánsok elismerik és nem ritkán sajnálják.⁴ Azok a rágalmak, hogy a katolikusok a boldogságos Szűz iránt isteni tiszteletet tanúsítanak és őt imadják, mai nap csaknem minden protestáns szájában megfordulnak.⁵ Maguk a protestán-

nem semmi tevédest se mutattak, de lassankint a későbbi kor eretnekeitől különféle eretnekségeket kölcsönöztek. Miert is sok esetben igen nehéz, sőt lehetetlen, legalább némi bizonyossággal állítani, mit tanítottak a *waldok* tizen különbozó időkben és különbozó tájekokon

¹ Mint *Speil* írja, Die Lehren der kathol. Kirche gegenüber der protestantischen Polemik

² V. ö. *Hettinger*, Apol. 2. k. 1. r. 502. 5. s. köv. old.

³ De *Molinos* Mihálynak karhooztatott véleményeit, melyeket itt is meg kell említenünk, olvasd fentebb.

Idé tartozik az a vélemény is, melyet VIII. *Sándor*, 1690 dec. 7-én karhooztatott (*Denzingernél*, i. h. 1183. p.), t. i.: «A *Mária* iránt tanúsított dicséret hiábavaló.» Tehát azt állítja, hogy a szűz *Mária* iránt tanúsított tisztelet nem a szűz szüzesség, habár nyert kiválóság miatti, tehát masodrendű.

⁴ V. ö. *Dietlein*, Evang. Ave Maria 1863. évben. 17. old. *Hettingernél*, i. h. 504. old.

⁵ *Hase* írja, Polemik, 319. old.: «Valami feug ontudatos, kepzemi nézet, mely előtt az Istenember csak mint az Isten embere tűnt föl, osztonzott az Istenanyának, mint isteni asszonynak fölmagasztalására; u. o. 320. o.: «A közepkornak, kivált a ferfiaknak vallása legnagyobbreszt *Mária*-tisztelet volt; ő *Madonna*, *Notre Dame*, *Unsere hebe Frau*, minden tisztelőire nevez; a lemondás s együt-

sok, hogy úgy mondjam, hitágazattá gyúrták, hogy a szent Szűztől minden tiszteletet meg kell tagadni:¹ gondosan tartózkodnak mindentől és kerülnek mindent, ami a szűz Mária iránti áhitatosságot és szeretetet táplálhatná.²

tal a szeretet istennője»; a 334. old. azt állítja, hogy a középkorban Mariát istennőnek tartották a ugyanaz történet ma is a katolikusok legtöbb társulatánál. V. ö. *Speil*, Die Lehre der kathol. Kirche gegenüber der protest. Polemik, 155. old. Más példák is vannak, melyek bizonyítják, hogy a protestánsok és a katolikus egyházon kívül álló más felekezetek szövegei és tollal napjainkban is azt hánnyák a katolikusok szemére, hogy a boldogságos szűz Mária iránt *isteni* tiszteletet tanúsítanak (v. ö. a *Histor. polit. Blätter* 1884. évf. füzetét, 927. s. köv. old.; továbbá a *Laucher Stimmen* 1885. évf. füzetét 76. s. köv. old.)

Egyébiránt örömet megengedem, hogy néhány *Pusey*-a a 19. században kezdett erről a dologról. Alább magának *Pusey*-nek egy nyilatkozata fog megidézni, amelyből kiviláglik, mily fönkeltlen ezott maga *Pusey* a boldogságos szűz Mariáról. De a hyperdulia tiszteletét, mint az a katolikus egyházban szokásos, még sem engedte meg: mivel mint mondja, a boldogságos szűz iránt régente tanúsított tiszteletet messze fölülmulja, ami kitűnik *Neumann* biborának *Pusey* ellen intézett művecskéjéből, mely e címet viseli: A Szűz Mária.

¹ *Preuss*, Examen Chemniti és «Die Lehre von der unbefleckten Empfängnis», Berlin, 1865. c. műveiben kijelenti, hogy a protestánsok lelkiismerete és Isten és Krisztus tisztelete követeli, hogy Maria tisztelete minden aron kisobbítsassék, mert, mint állítja, a szeplőtelen Szűz tisztelete az ördögtől származik («nemünk ellenségétől», 22. old.). Egyébiránt *Preuss*, mint már fentebb 3. k. 342. old. jeleztem, mintha Isten kegyelmével és a boldogságos szűz Isten csodáza folytán a katolikus egyház kebelebe visszatért, ezen munka 1. k. 1. c. «Lehre von der unbefleckten Empfängnis, visszavonta (1872 febr. 2-án) és más munka ában, melynek címe: Zum Lobe der unbefleckten Empfängnis der heiligen Jungfrau (Freiburg i. Breisgau, 1879), amennyire tehetette, ezen korábbi istentelenségét javította.

² Maga *Dietlein* i. h. VII. c. mondja: «Az Isten Anyja elől való folytonos menekülés vágya az, és az attól való állandó félelem, hogy neki csak egy üdvözlő szót is adjanak, melyet pedig maga az örök Atya angyali ajkán által küldött neki, hogy általa az első szakadást hozza létre a régi átkon mely bennünket tőle és az ő szeretetétől elvánsztott. Minden más ember fia után szabad egy Ave pia animát! kialtani, midőn az örök házába kottozott, ahányszor csak akarják csak az Anyának nem, mert az katolikus volna.» «Nepunket (mondja egy anglikán, W. Parceval *Ward* *Hettingernél*, i. h. 526. old.) minden igyekezetével arra vezették, hogy a szent Szűz tiszteletlenséggel illessék: pedig minden lényre nevezve erköcsileg lehetetlen, imádni a Fiút és emellett tisztelet nélkül gondolni és beszélni az Anyáról. Az a megvetes Krisztus minden valódi imádatának legközvetlenebb akadálya. Lehetetlen, hogy a Maria felől való tiszteletlen gondolatok a Fiúról való imádat gondolatokkal párosuljanak» — Mintegy mellesleg megjegyzem, hogy ez az anglikán hittudós, *Ward*, szintén attért a kato-

Egyébiránt nem is csodáljuk, hogy a legújabb protestánsok a szűz Mariától minden tiszteletet megtagadnak, mikor már közülök számosan magát Maria Fiát is kivetkőztettek az istenség fényéből és Krisztus Jézusban nem ismertek el mást, mint merő embert.

Végre, nem szükséges különösen megjegyezni, hogy ide kell soroznunk korunk összes hiteleneit, a természetelvűeket, észlelvűeket stb. is.

202. E tévedések ellen a katolikus tanítást következő *A katolikus tan.* tételekkel adjuk elő:

203. *Tétel.* (Az angyalok és egyház által kanonizált *szentek* *A szenteket tisztelünk köll.* bizonyos tisztelettel illetendők.

204. E tétel, amennyiben azt állítja, hogy jó és hasznos *Hitágazat* a szenteket tisztelni, vagyis őket valami tisztelettel illetni, hitágazatot képez; mert a *trienti hitvallásban*¹ a következő szavak jelentik ki: «Állhatatosan tartom, hogy a Krisztussal együtt uralkodó szentek tisztelendők és segítségül hívandók.»

likusok taborába: ami bizonyára bold. szűz Maria leg hatalmasabb pártfogó-
ára és a már megterése előtt iránta tanúsított áhitatának jutalmául történt.

Hettinger i. h. 524. s. köv. old. joggal és méltán írja, hogy minden eretnekesség vegre oda lyukadt ki, hogy a b. Szűzet megvesse. Ezt az *ebonáták és doketák. Jovinian és Helvidius, a katharok és albígok, Wicleff és Huss, a hitüjtők, a janseusták és észlelvűek* bösegesen bizonyítják (V. ö. *Windischmann*, Erklärung des Briefes an die Galater, Mainz, 1843. 31. o.)

¹ Azért nem állítjuk, hogy hitágazat, mikép minuen egyes hívó akár isteni, akár emberi parancsra fogva kötelezve van a szentek tiszteletére, hogy üdvözlőjének; amit már fentebb, a szentek *segítségül hívására* nevezve, a híres *Gotti* bibornok nyoman jeleztem, a szentek iránt tanúsítandó tiszteletre nevezve is áll. A *gyakorlás* vagy nem gyakorlás a fegyelem doka, az pedig, hogy az illetén gyakorlat jámbor, igen jó, hasznos-e vagy sem, a hitágazat doka.

² V. ö. még a *trienti* zsinatot is. Sess. 25. Decretum de invoc. et vener. «*reliqui et. ss. imag.*

Legyen szabad a 4. száz. közepe táján tartott *gangrei* zsinatra is hivatkozni, mely ss. 12. (v. ö. *Hefele*, Concil. Gesch. I. k. 753. old.) azt mondja: «Ha valaki kevélyesből... vádolná a gyülekezeteket, melyek a szent vértanúk helyein és bazilikáiban tartatnak, vagy megvetendőknek hinne az áldozatokat, melyek ott bemutatattaknak s a szentek emlékeit megvetendőknek vélbe, k 1 k.» A II. *niceai* zsinat szintén kárhoztatja azokat (Acta 4. *Hardouin*nál, Concil. i. h. 266. old.), kik nem vallják, hogy a szenteket tisztelni kell. Ugyanazon kárhoztatással sújtja a görög egyház (jöllehet a latin egyháztól el van szakadva) a *kalumnistákat* az 1642. évi *konstantinápolyi*, és az 1672. évi *jeruzsálemi* zsinaton

Bizonyíték 1 a
Szentírásból

205. A *Szentírás* kiváló dicsérettel ékesíti azon igazak neveit, kik a mennyei jutalmazásba költöztek, és azok példáit, mint követésre igen méltókat ajánlja. Az ősatyák dicséretét zengi a *Préd.* 44—50. fejr. *Sz. Pál* apostol az ősök hitét állítja a keresztények elé, hogy őket ugyanoly állhatatosságra gerjessze (*Zsid.* 11, 4—13.) *Sz. Jakab* 5, 11. a profétákról hasonlóképpen azt írja: «Ime boldogoknak tartjuk azokat, kik túrtének.» Továbbá a *Szentírásban* számos példája fordul elő az angyalok iránt¹ (*Ábrahám*tól, *Lóth*tól, *Józsá*tól) vagy az *Isten emberei* iránt tanúsított tiszteletnek, mikor még a földön éltek, pl. *Illés* (Kir. III. 18, 7), *Elizeus* (Kir. IV. 2, 15), *Dániel* (*Dán.* 2, 46) iránt. Miért is semmi okát nem látjuk, miért ne tanusítanánk a mennybeli szentek iránt is hasonló tiszteletet.²

2 a hagyomány-
ból

206. E véleményt a szentatyák bizonyosnak állítják. E helyütt egyedül *alex. sz. Cyrill* mondatát idézzük, mivel a következő

¹ *Gen.* 18. 2. s. köv. old.; *Józ.* 5. 15. s. köv. old.

² *Ellenfeleink* ugyan a *Szentírás* nyilatkozataira hivatkoznak, melyek szerint a szentek és az angyalok sem maguk iránt a tiszteletet meg nem engedték, sem nem akarták, hogy mások iránt tanusítsuk. Mondják, hogy *Jánosról* a *Jel.* 19, 10-ben olvassuk: «És leborulok (az angyal) lábai előtt, hogy imádjam őt.» monda nekem: Vigyazz, ne cselekedjed ezt; en a te szolgatársad vagyok; atyádfiáné, kiknél a Jézus bizonyosságtetele van. Az Istent imádjad; — *A.* 10, 20, midőn *Cornélius* imádkoz az *Peter* lábához borult, az apostolfejedelmének felemelte őt és monda: «Kölj föl, én is ember vagyok», *Pál* és *Barnabás* *Iphkari*knak, kik őket imádni akartak, szintén azt mondták: «Miért cseleztek ezeket? Mi is hozzátok hasonló, halandó emberek vagyunk.» (*Csel.* 14, 15.)

Fel. A felhozott példák a katolikus tanítással semmiképpen nem ellenkezők. Mert ezekben vagy az egyedül Istent megillető imádrásról van szó, mely esetében az angyalok és a szentek sem maguk meg nem engedhették, sem nem engedhetők módon nem gyakorlatták ezt a tiszteletet, tehát azt méltóan visszatartották. Vagy a dulia tiszteletéről van szó, melyet bátran megengedhetek volna, de más okokból elvetettek így az angyal *Jánosnak* megtiltotta, hogy őt tisztelje, talán azért, mint n. sz. *Gergely* Hom. 8. in. *Evang.* 1. l. 2. M. 76. k. 1104. s. köv. old. megjegyzi, mert az angyal nem akarta megengedni, hogy őt tisztelje az Isten Fia által felvett emberi természet iránti tisztelet miatt. Mások hozzátesszik, hogy az angyal nem engedte meg a tiszteletet *János*nak, akiben az apostol az evangélista és prófeta méltóságot tisztelte. — *Peter* visszatartotta *Cornélius* tiszteletét, részint az alázatosság és szerénység okából, részint azért, hogy *Cornéliussal* barátságosan bánjék, s így őt inkább barátjává és hiteltitkárának hívesére képesebbé tegye. Vegre az a tisztelet, melyet *Iphkari*knak az apostolok iránt akartak tanusítani, hálványozó volt, mely szentekben nyilvánult, s így méltán karnoztatták azt.

tételben a tárgyról bővebben kell szólanunk. Azt mondja: «Továbbá e szent vértanukat sem isteneknek nem mondjuk, sem őket isteni tisztelettel illelni, vagyis imádni nem szoktuk, hanem az érzelem és becsülés tiszteletével: sőt inkább a legnagyobb tisztességekkel ékesítjük őket, pl. azért, mivel az igazságért sérényen küzdöttek... és az annyira csodálatos erénynek mintegy képeiül állították föl magukat az emberek élete számára. Miért is nem képtelenség, sőt valóban szükséges volt, hogy őket örök tisztességekkel ékesítsük, kik oly fényes tettekben kitűntek.»

Ugyanezt a véleményt megerősítik a sz. vértanúk tiszteletére és emlékeztetésére rendelt ünnepnapok, melyeken a hívek, mint vasárnap, a polgári munkától tartózkodtak, és melyeket Istennek az ő tiszteletére bemutatott áldozatokkal és más, vallásos ünnepségekkel ülték meg;³ továbbá a tételt erősítik meg a szentek tiszteletére, az ő sirjaik vagy emlékeik vagy confessióik fölött emelt oltárok és templomok vagy kápolnák;⁴ továbbá az

³ *Contra Julian.* I. 6. M. gör. sor. 76. k. 816. s. köv. old. V. b. megemlíti *Ambrus.* libr. de s. Joseph. c. I. M. 14. k. 678. o. (a római breviáriumban Quadrag. 3. Vasár. 4. s. köv. leveleit).

Ilyen ünnepekkel már a legrégibb korban találkozunk. A sz. apostolok és sz. vértanúk ünnepeiről olv. *Kraus*, *Realencycl.* I. k. 496. s. köv. old. A hívek megemlékezése fordulón, melyen valaki vértanúsággal meghalt, hogy ugyanazon vértanú emlékeztetésére felüljitsak és magukat a hitben megerősítsék, a vértanúság helyén ünnepségeket, és ott az ő tiszteletére Istennek áldozatot mutattak be. Ilyen ünnepségről már megemlékeznek sz. *Polykár*p mátyriumára, 18. f.; továbbá *Tertullian* és sz. *Cyprian* írta. (V. ó. *Kraus*, *Realencycl.* I. k. 491. old.) Ezen a sz. vértanúk tiszteletére rendelt ünnepségek alkalmával melyekhez csakhamar a sz. hitvallók, vagyis azok ünnepei járultak, akik a keresztény vallásért a börtönökben haltak meg, szeretetlakomákat — agapekat — is tartottak, mint sz. *Agoston* *Epist.* 29. ad *Alypium*, n. 9. M. 33. k. 118. old. bizonyítja, melyeket azonban a lassanint becsúszó visszaélések miatt már a 393-ban tartott *hippói* zsinaton és ismét a *trullai* zsinaton az egyházakból kiküszöböltek.

⁴ A szentek tiszteletére épült ilyenek s őregei templomokra nevezetesen olv. *Kraus*, *Realencycl.* I. k. 116. s. köv. old. 129 s. köv. old.

Az ellenfelek azzal vádolnak, hogy a katolikus egyház a szenteket jobban tiszteli, mint Istent magát, mint kiténik magából a *breviáriumból*, amelyben csaknem mindennap előfordulnak a szentek ünnepei.

Fel. Tagadom. Mert a szentekről szóló egész *Officium*, jellehet a szentek magasztalására van, első sorban mégis magának Istennek dicsőítésére irányul, akit a szentekben magasztalunk. És bizonynyal, ha maguk a zsoltaírok oly gyakran arra intenek bennünket, hogy Istent az ő műveiben magasztaljuk (olv. p. o. a három utolsó zsoltaírt és a három ifjú énekét), mindenesetre méltányos, hogy őt főképpen a szentekben magasztaljuk, kik Istennek legkitűnőbb művei.

a tisztelet, melyet a szentek *ereklyéi* és *képei* iránt a legregibb kortól fogva, mint legott bővebben kifejtjük, tanusítottak.

207. A szentek tisztelete megfelel 1. *Istent* tekintve, akire a szentek iránt tanusított tisztelet háramlik. Mert midőn a szenteket tiszteljük, Isten irgalmát és kegyességét magasztaljuk, melynél fogva őket malasztokkal ékesítette, és a jóban megerősítette és dicsőséggel koronázta. Sőt az Istent magát megillető tisztelet hiányos volna, ha az ő barátjainak és szolgáinak, akik a szentek, a tiszteletet és becsülést meg nem adnók. A szentek tisztelete megfelel 2. a *szenteket* tekintve, t. i. az ő méltóságukhoz és tehetségeikhez; mert akiket maga Isten az ő erényeik miatt annyira felmagasztal és boldogít, azokat nemde mi is minden tiszteletre méltónak ítéljük? Mert ha azokat tisztelni becsülni és tisztelettel illetni nem kételkedünk, sőt az ész is parancsolja nekünk, akik a földön életökben minden tekintetben ereményeket szerztek és erények folytán mindenek kitűnnek, miért tiltatnánk el egyedül a szentek nagyrabecsülesétől és tiszteletétől, akik a földön a harcot jól megvíván, már azt a méltóságot és boldogságot élvezik, amelyre mi előkészülünk. A szentek tisztelete megfelel 3. *saját magunkat* tekintve, t. i. a hála és hasznosság címénél fogva. A *hálánál* fogva, mondom, t. i. a jótétemények miatt, melyeket Istentől a szentek esedezései által már kaptunk és ezután is remélünk. Ha gondunk van rá, hogy meg ne feledkezzünk a leghitványabb embernek irántunk való jószágáról, mennyivel inkább megfelelő, hogy ily nagy, és a mi üdvösségünkről annyira szorgoskodó mennybelineket becsüljük és emlékezetünkbe és szívünkbe zárjuk? A *hasznosságnál* fogva, mondom, mivel egyrészt a velők való barátságos találkozásból az erkölcsöket szívjuk magunkba, s részesedünk az ő szentességökben; mivel másrészt mennél nagyobb barátságba jutunk velők annál méltobbak leszünk az ő pártfogásukra és kegyeikre.¹

¹ Azonfelül megjegyezhetjük, hogy ezen tisztelet nem kevésbé hozzájárul ezen és a túlvilági életben való örömlünk gyarapításához: mert ha egy hű barátira való emlékezés a szeretőt felvidámitja: ha egy jóttevőnkre vagy imáink juttatással viseltető előkelő egyénre való emlékezés minden bajt feloldat és a lelket felderíti, mit nem tesznek az emlékezés, a barátság és társalgás annyi ezer leghívebb jóbarattal, a mennyi udvar ezen előkelőivel? mily örömben részesül egykor a mennyben a szentek ilyen tisztelője, midőn saját dicsőségében hirtelen megpillantja azokat, kiket annyira szeretett ebben a életben és oly soronyon ügyekezett tisztelni odaadása által?

208. Eddigélé kimutattuk, hogy a szentek (és angyalok) iránt bizonyos tiszteletet tartozunk tanusítani. Hogy azonban a katolikus tanítást e tárgyban jobban megismerjük és az ellenfelek ellenvetéseit könnyebben megoldjuk, szükséges bővebben kifejtenünk, mily *természetű* legyen ez a szentek iránti tisztelet.

209. A tiszteletet általában úgy *határozzuk meg*, mint cselekményt, melylyel valaki mást annak kiválósága folytán megbeesül. A tisztelet, sz. *Tanús*¹ szerint *három tényt* foglal magában: a) az *értelem* tényét, melylyel másnak kiválóságát felismerjük és becsülésre méltónak ítéljük; b) az *akarat* tényét, melylyel az értelem ítéletét helyeseljük és elhatározzuk, hogy másnak megismert kiválóságát és saját hódolásunkat e kiválóság tekintetéből gyakorlatilag kifejezzük. A *három tény* cselekvést, melylyel a belső cselekvéseket kifejezzük.

Mar mondtam, hogy az ok, amiért valakit tisztelettel illetnek, az ő kiválósága. A kiválóság pedig *háromféle*, t. i. az *isten*i és végtelen kiválóság, melynek a tisztelet első faja felel meg, melyet a hittudósok *imádásnak*² (latria) neveznek. A második az *emberi* és természetes kiválóság, mely a természetes, emberi, akár értelmi, akár erkölcsi erényekben, földi méltóságokban, rangokban stb. áll. Ennek a tisztelet és engedelmesség második faja, a *polgári* és politikai felel meg.³ A harmadik bizonyos *középső* kiválóság, mely az isteninél ugyan alábbvaló, de az emberinél és természetesnél föllebbvaló, milyen a szentek kegyelme és dicsősége: mert ezek, mivel természetfölötti javak, az embert, ameny-

¹ V. ö. Summ. Theol. 2. 2. qu. 103. a. 1.

² E cselekvések közül leginkább a *második* a voltaképi és lényeges, mert az első cselekvés tisztelet nélkül is levezethető, a harmadik pedig csufolással is.

A tisztelet különbözik a *becsüléstől*. Mert Isten becsüli, de nem tiszteli a szenteket. A tisztelet *megalázkodással párosult* becsülés, mely által másnak felsőbbreget legalább valamely kiváltságra nevez és legalább a kiválóság tekintetéből iránta való megalázkodásunkat valljuk meg.

³ Ezt a tiszteletet, kivált néhány latin író, nem ritkán *adoratiónak* nevezi; szó azonban, mint a görög προσκύνησις, önmagában és szamos, kivált *görög* nyelvű, sokkal tágabb értelmű és gyakran azt fejezi ki, amit mi a *düh*a tisztelete alatt értünk.

⁴ Ez a *polgári* vagy politikai tisztelet különböző fajokra oszlik. Mert más tisztelet illeti az atyát, más a fejedelmet, más a tanítót, más a bíselet, más a jómódot stb.

nyire csak lehet, a legszorosabban összekötik Istennel és őt a tisztán emberi kiválóság fölé emelik az által, hogy az isteni kiválóság bizonyos részesedését közli vele. Ennek a tisztelet harmadik faja felel meg, melyet a hittudósok *duliának* neveznek.

Mivel pedig a bold. szűz *Mária*, mint Isten Fiának anyja, annyira felülmúlja a többi szenteket, hogy őt az angyalok kara fölé emeltnek és Úrasszonyunknak és királynéknak nevezhetjük: azért a hittudósok a *duliának* nevezett fajt *duliára* és *hyperduliára* osztják, mely t. i. a *dulia fölött* ama tisztelet faja fölött van, melylyel a többi szenteknek tartozunk, de mégis az *alatt*, mely Isten illeti meg.¹

¹ Ez a tisztelet, melylyel a szentek (és angyalok) iránt viseltetünk, *vallásosnak* és *föltélennek* hivatik. Az egyház ugyan e jelzőkről hitagazati végzet nem hozott. De bizonyos értelemben joggal és méltán mondjuk *vallásosnak*; mert a *vallás* már, mint sz. *Agoston* mondja, nem szorítkozik egyedül Isten tiszteletére, hanem bizonyos emberi dolgokra is kiterjed, melyek Istennel különösen egybefűzvék; a szentek iránt tanúsított tisztelet vallásos a) *tagadólagosan* a polgári tisztelettel ellentétben; b) *ténylegesen* és *visszahatólag*, mivel közvetve Istenre vonatkozik, akit szentjeiben tisztelünk; c) *átszármazólag*, mivel az Isten tisztelete önként szentjeire, mint az ő barátaira és hozzátartozóira is atharamlik. V. ö. *Gotti*, I. h. (3. k. 648. old.). Továbbá helyesen mondjuk *föltélennek*, mivel, jóllehet végső elemzésben Istenre vonatkozik, akit a szentekben tisztelünk, a méltóság és kiválóság, amely miatt a szentek iránt tisztelettel viseltetünk, magukban a szentekben van, mint közölt, de tulajdon méltóság. A szentek ereiklyeit és képeit csupán *viszonylagos* tisztelet illeti meg, mint alább jobban kifejtjük, mivel magukban semmi kiválósággal nem bírnak, amely miatt tisztelettel kellene illelni.

A szenteket megillető tisztelet, mint már jeleztem, *belső* és *külső* egyszeresmind, mivel az ember lélekből és testből áll. A *külső* tiszteletnek, mint nyilvánvaló, a belsővel összehangzonak s azzal megfelelőnek kell lennie, mivel amaz emobból származik. Azért a *latria*, *dulia* és *hyperdulia* tiszteletének külső jeleiben is különböznie kellene lennie. De mivel az embernek nem áll rendelkezésére a külső jelek ily nagy változatossága, mely a különböző, belső tiszteletet kifejezze: azért lehetséges, hogy Istent és a szenteket *ugyanazon* külső jelekkel tiszteljük anélkül, hogy abból az következnek, mikép neki és ezeknek *ugyanazt* a tiszteletet tulajdonítjuk. Ebből az is kitűnik, mily igazságtalan *ellenfeleink vádaskodása*, kik, ha néha a *szentatyákról* azt olvassák, hogy a szenteket *adoratívánál* illették, ebből azt következtetik, hogy a szenteket *latreutikus* tisztelettel illették. V. ö. *Gotti*, I. h.

Ha tehát a szentek tiszteletét, tekintetbe véve azokat, amiket már előadtunk, leírni és a mozzanatokat, melyeket föl kell olnie, tüzetesebben körülvonalozni akarjuk, azt mondjuk: a szenteket *magasztalnunk* kell egyrészt szentességük miatt, amelyért Isten barátai közé sorolhatni méltóknak találattak, más

210. Tétel: *A szentek (és angyalok) tisztelendőek, habár az isteninél kisebb, de a polgárinál és pusztán emberinél nagyobb tisztelettel.*

A szentek, a latria tisztelete illeti meg

211. A tétel első részét illetőleg, mint nyilvánvaló, *hitagazatot* képez. Mert az imádás tisztelete egyedül Istent illeti meg; amit már a tízparancsolat első parancsa sürget és a zsinatok számtalanszor kijelentettek.¹ Az egyház, mely a szentek iránt mindig tanúsította azt a tiszteletet, melyet *duliának* nevezünk, megis állandóan azt tanúsította és most is azt tanúsítja, hogy a szentek iránt nem szabad azt a tiszteletet tanúsítani, mely egyedül Istent illeti meg s melyet *latriának* vagy *latreutikus imádásnak* nevezünk.

Az első részt bizonyítjuk

Ezt bizonyítják a *szentatyák*. Mert midőn a *gnostikusok* nemely felekezete azt tanította, hogy az angyalok iránt isteni tiszteletet kell tanúsítani, ennek az új tevedésnek már *Origenes*² derekasan ellenállt. Sz. *Jeromos*,³ jóllehet *Vigilantiussal* szemben a leghevesebben védi a szentek iránt tanúsítandó tiszteletet, megis nyíltan megvallja, hogy az imádás tiszteletével nem lehet nekik adóznunk: «mert, ó halga fej!» mondja. «ki imádta valaha a vértanukat? ki tartotta az embert Istennek»; sz. *Agoston* nyíltan kijelenti, hogy a szenteket nem illeti meg az imádás tisztelete, midőn mondja:⁴ «Mi azonban vértanúinknak nem emelünk...

részt méltóságuk miatt, amelyre Isten kiváló érdemeik miatt őket emelte; áldanunk és dicsérnünk kell őket, hogy míg szajjal és nyelvvel dicséretfűket zengjük, megmutassuk hogy szívünk az ő kiválóságukat felfogván, nagyirbeeséstől aradozik; — szeretnünk kell őket, t. i. boldogságuk fölött orvendenünk és es nekik szerencsét kell kívánnunk, mintha csak a magunké volna; — másokat is irántuk való szeretetre és tiszteletre kell buzdítanunk; mert így egyrészt nekik a szeretet és tisztelet kimutatja a szeretet az ő irántuk való szeretetünk és jóindulatunk erősödik; — őket teljes erőnkkel követnünk kell, mivel nekik nem használ annyit a mi dicséretünk, mint az ő követések használ nekünk.

¹ Ide tartozik a *trienti* zsinat 22. ül. 3. fej. is: «Jóllehet, az egyház a szentek tiszteletére és emlékeztetére néha miséket szokott tartani, de azt tanítja, hogy miséidőszakot nem mutatnak be nekik, hanem egyedül Istennek, aki megkoronázta őket: mert a pap se szokta mondani; neked ajánlom föl az áldozatot, Peter vagy Pal: hanem az ő győzelmiért Istennek hálákat adván, azok partfogását kéri, hogy ereftünk méltóztatassanak esedezni a mennyben, akiknek emlékeztetet olyik a földön.»

² Contra Celsum, I. 5. n. 4. s. k. M. gor. sor. 11. k. 1186. old.

³ Contra Vigilantium, n. 5. M. 23. k. 357. old.

⁴ Civ. Dei, I. 22. a. 10. M. 11. k. 772. old.

templomokat . . . sem ott nem állítunk oltárokat, amelyeken a vértanúknak áldozunk.» Ugyanez következik a *szentatyáknak* főntebb idézett és alább idézendő nyilatkozataiból.

Ezt a véleményt maga az *ész* is készségesen megerősíti, tudván, hogy egyedül Isten a végtelen és teremtetlen kiválóság, akit tehát egyedül illet meg az *imádás* tisztelete, amely által az ő mindenekfölötti legfőbb felségét elismerjük és tanúsítjuk, valamint azt, hogy ő mindennek elve, ura és vege.

212. A másik *rész*, t. i. hogy a szenteket nagyobb tisztelettel kell illetni, mint polgári és pusztán emberi tisztelettel, *bizonyos*. Ez kiviláglik a *Szentírásból*, és pedig a főntebb, idézett helyekből. Mert az a tisztelet, melyről olvassuk, hogy azzal az angyalokat és szent férfiakat tisztelték meg, nem pusztán polgári és politikai volt, mert az emberek bennök nem valamely természetes és emberi vagy polgári kiválóságot tiszteltek, hanem szent és vallásos kultusz és tisztelet volt az, mely által azokban Istent és Isten erejét tisztelték, mely magukat a szenteket eltöltötte. Világosítsuk meg a főntebb idézett egyik nyilatkozatot: a *Kir.* III. 18. 7. olvassuk: «Mikor Abdiás az uton vala, Illés találkozik vele; ki megismervén őt, arcára borult és monda: Nem te vagy-e uram, Illés?» Az itt tanúsított tisztelet nem polgári és politikai volt, mert *Abdiás* Acháb király kiváló emberei közül való és polgári méltóságra nézve sokkal nagyobb volt *Illésnél*, hanem szent és vallásos, melyet a természetfölötti ajándékok, t. i. életének szentsége és a jövődőlés adománya miatt tanúsított, mely *Illésben* volt; tehát természetfölötti, Istentől nyert kiválóság miatt.¹

213. Ugyanez következik a *szentatyák* szavaiból, melyek bőségesen bizonyítják, hogy a szenteket a természetfölötti kiválóság, t. i. szentségük és dicsőségük miatt tiszteljük, amelyet elnyertek. A *smyrnai* egyház² levelében olvassuk: «Mert őt mint Isten Fiát imádjuk, a vértanukat pedig, mint az Úr tanítványait és követőit méltán szeretettel illetjük; az ő kiváló kegyességük miatt, melyet királyuk és mesterök iránt tanúsított-

¹ A *Szentírásból* vett *ellenvetésekre* nevezé elég legyen azokra hivatkozoznunk, amiket főntebb, mondtunk: és *Perronera*, De cultu Sanctorum, n. 22. cikkely; *Oswald*, i. h. 158. o.

² A sz. *Polykarp* vértanúságáról szoló levélben, n. 17. *Enseb.*-nal, Hist. ecclies. I. 4. c. 15. M. gor. sor. 20. k. 359. old.

tak.» Ugyanez következik sz. *Agoston* szavaiból;¹ *alexandriai* sz. *Cyryllnek* főntebb idézett szavaiból; kivált *damaszkusi* sz. *Jánosból*, ki így szól:² «Amint tehát ezek (a szentek) igazi istenek, nem ugyan természetből fogva, hanem amennyiben annak *részesei*, aki természetből fogva Isten, úgy adoráljuk is őket, nem mintha természetből fogva adorációra volnának érdemesek, hanem mivel azt bírják magukban, aki természeténél fogva adorálandó . . . Adoráljuk tehát őket, amennyiben Istentől dicsőséget nyertek és mivel azért nyerték tőle, hogy az ellensegeknek rémitőek legyenek és azok iránt, akik hozzájuk fordulnak, jötevők legyenek: sőt mivel mint Isten szolgálói és tisztjei, az ő szeretetük miatt szabad bemenetellel bírnak ő hozzá. Tehát azért adoráljuk őket, mivel magát a királyt tiszteljük, midőn szolgáljat, akit szeret, nem király gyanánt, hanem mint engedelmes szolgát és jóindulatú barátot kíván adoráltatni.»

Ugyanez következik az egyháznak főntebb jelzett szokásából, hogy a szentek tiszteletére *ünnepnapokat* rendel, emlékeztetőkre oltárokat és templomokat emel³ stb.

¹ Pl. Contra Faustum, I. 20. c. 21. M. 42. k. 384. old.: «A keresztény nép pedig a vértanúk emlékeit vallásos ünnep-eggel üli meg, hogy követésükre buzdítson, hogy azok érdemeiben részesüljön és imádságaikkal segédelmet nyerjen: de úgy, hogy egy vértanúnak sem, hanem magának a vértanúk Istenének emelünk oltárokat, jöllehet a vértanúk emlékezetére. Mert mely főpap mondta valaha, aki a szent testek helyein az oltárnál szolgált: Polajnáljuk neked Peter, vagy Pál, vagy Cyprián? de amit feláldozunk, Istennek áldozzuk, aki a vértanukat megkoronázta, azoknak emlékeinel, akiket megkoronázott: hogy maguknak e helyeknek intelméből nagyobb erzelem keletkezzék és azok a szeretet fokozódjék, akiket követhetünk és az iránt, akinek segédelmével képesek vagyunk követni. A vértanukat tehát a szeretet és figyelem azon tiszteletével illetjük, amelylyel ez életheben is tiszteljük Isten szent embereit, akiknek szívéről érezzük, hogy készek voltak az evangéliumi igazságért ily szenvedést szenvedni. De őket annál jánborabban tiszteljük, mennél biztosabban illik a get ért küzdelmek után, amint bizalmasabb dicsereffel magasztaljuk a boldogabb életheben a győzőket, mint a meg itt küzdőket. De azzal a tisztelettel, melyet görögül *λατρεω*-nak neveznek s latinul egy szóval kifejezni nem lehet, mivel tulajdonképen az istenséget megillető szolgálat, nem tiszteljük és nem is tanítjuk, hogy tisztelendő, csak egyedül az Isten.»

² De imag. or. 3. n. 33. M. gor. sor. 94. k. 1351. old.

³ Megemlítem azt is, hogy a hívek az oltárokat és templomokat a szent vértanúk ünnepnapjain ugyanoly módon *felékeszték*, mint napjainkban szokas, t. i. égő gyertyákkal, virágokkal stb. Ami kiténik sz. *Jeromosnak* Heliodorhoz intézett 60. leveléből (n. 12. M. 22. k. 597. old.), hol *Nepotianus* papot dicséri.

214. Nem lesz céltalan, a legrégibb *katakombákból* is néhány bizonyítékot felhozni véleményünk mellett. Hogy a legrégibb kor keresztényei a sz. apostolokat, vértanukat és más¹ férfiakat és nőket mas. és pedig nagyobb tisztelettel illették, mint a milyenek a föld fejedelmeinek adóztak, kitűnik a mellékjök adott *címekből*. Az első korban ilyen jelzők ugyan nem fordulnak elő; egyszerűen *Pül, Péter, Agnes, Vince* olvasható.² De már a 2. században azok, kiket nyilván szenteknek ismertek el, Ur, Úrasszony címet nyertek, melyet maga *Augustus* és *Tiberius* se mertek fölvenni. B. *Perpetuát*, ki a börtönbe volt zárva és a vértanúságra volt szánva (203. évben), testvére e szavakkal

«ki az egyházak bazilikáit és a vértanuk gyűlöhelyeit különféle virágokkal, fák lombjaival és szőlő-hajtásokkal árnyekoza be.» Továbbá *nolai sz. Paulinus*, Poëma 14. al. 18. De Fel. Natal. Carmen III. vers. 110 M. 61. k. 467. old., a szentjének évfordulóján híveit arra buzdítja: «Hintsetek be virággal a padlatot és fonjatok be füzérekkel az ajtókat.» A virágok meg télen sem hiányoztak, mint kitűnik sz. *Prudentiusból*, ki, Peristeph. III. v. 20. l. M. 60. k. 355. s kov. old. hallgatónak e szavakkal szólítja meg a sz. *Eulaliára* lemnuszban:

«Szedjétek biborszín ibolyákat
Vágjátok piros sáfrányvirágot;
Mert ezek nélkül nincs is vidám tél

A fűtős lombok ez adományát
Nyissa minden szűz és minden ifjú»

Thursi sz. Gergely, De Gloria Confess. c. 50. M. 71. k. 866. old. eml. test tesz sz. *Szever* istenességéről, ki «a lilium virágait nyitának idején szokta szedni és ezen templom falaira akasztani; és ugyanaz *Mirac. lib. I.* 71. M. 71. k. 768. old. megemlíti, «a zsályalevelet, melyet a vértanuk tiszteletére a kriptában elszortak.» Miért is a szentatyák az egyházak mozaik padlatainak virágdiszítését a valódi virágok utánzásának tartják, amint kitűnik sz. *Prudentius*, Peristeph. III. 198–200. M. 60. k. 355. old.

«Metszett kovek tarkítják a talajt
Hogy azt velne minden fajú virágtól
Pirosszínű retek mosogyanak»

¹ Sz. *Cyprián* mondja, De zelo et livore, c. 16. M. 4. k. 674. s kov. old. «A bekenek is megvannak koronái, melyekkel a különböző es sok utkövetben győzteseket koronazzák, miután az ellenséget leterítették és börtönök.» Azért a sz. apostolokhoz és sz. vértanukhoz, különösen midőn az ültök megsejantek, a szentek harmadik osztálya járult, t. i. a *hitvallóké*, kiket a sz. *Prudentius*, Peristeph. III. 198–200. M. 60. k. 355. old. eml. olvassuk *Rossi*, Bull. 1864. 30; *Kraus*, Realencycl. 1. k. 655. old. 1. r. megkoronázta a boldog hitvallókat, a vértanuk kísérőit»

² V. ö. *Bamavolli*, Vetri, tav. 10–12

üdvözlí: ¹ «Úrasszony húgom, már nagy méltóságban vagy.» A *lateráni* muzeum egy sírfeliratában a szülők magzatukat *Bassilia* úrasszonynak (DOMINA BASSILIA) ajánlják; továbbá a sz. *Hyppolit* temetőjében egy sír fölött ezt olvassuk: «Vigasztaljon meg téged *Ipolytus* úr.» A 4. századtól fogva a boldogoknak adott ezen címen kívül a *szent*² jelzővel is találkozunk, az általunk használt értelemben véve: «A legszentebb F. Paulának;» Alexandriának, a szent hitvesnek; szent és tiszteletreméltó *Laurentia* asszony.» Az 5. századtól fogva a *szent* címet állandóan a boldogokról használják; amely időtől fogva azzal a szokással is találkozunk, hogy a szenteknek *nimbuszt*, vagyis a fej fölött ragyogó kört adtak.³

Véleményünket a szentekre ruházott más jelvények is megerősítik. Ugyanazon kor szokása szerint a vallásos eszméket többnyire *jelvényekkel* szokták kifejezni; és pedig nem ritkán *virágokkal*, melyeket jelvényektől használtak. A *rózsá* a régi keresztényeknél a vértanúság jelvénye volt, a *lilium* valamely kiváló erénynek, főleg a szüzességnek jelvénye volt sz. *Cyprián*⁴ szerint, ki így szól: «Ó boldog egyházunk... melyet napjainkban a vértanuk dicső vére ékesít! Előbb, a testvérek munkában fehér vala, most a vértanuk véreben biborszínű lett: virágai közt sem a lilomok, sem a rózsák nem hiányoznak.» Az *olajfa* vagy *pálmagally* az örök béke és a mennyei boldogság képe volt; a *borostyán* az ellenség fölött aratott győzelemnek — és mivel mindig zöldék — az örök életnek jelvénye. Miért is a sz. vértanuknak, az irántuk való legnagyobb tisztelet jeléül, *rózsát* adtak; ami kitűnik pl. az aranyüvegekből. *Péter* és *Pál*

¹ V. ö. *Kraus*, Realencycl. 1. k. 655. old.

² A *szent* szót már elöb. sőt a pogányok is használtak (v. ö. *Kraus*, Realencycl. i. h.), de nem a mai értelemben.

³ V. ö. *Mai*, Coll. Vatic. 438

⁴ A *nimbusz* oly jel, mely (keresztény értelemben) Krisztust és a szenteket a többi emberektől megkülönbözteti és az ő dicsőségeket és mennyei boldogságukat kifejezi. A fénykört ugyan már Krisztus előtt használták a pogányok (v. ö. *Kraus*, Realencycl. 7. k. 496. old.). De a keresztényeknél először a 3. század vége, aranyüvegeken található (*Garrucci*, Vetri 9.), hol *Krisztust*, midőn a kenyeret szaporítja, az inaszkodtat meggyógyítja stb., *hatalmának* jeleül, fénykörrel díszítve látjuk. A fénykör, az általunk használt értelemben, a szenteknél, mint már mondtam, az 5. századtól kezdődik.

⁵ Epist. 8. Ad. Martyres et Confess. a végén. M. 4. k. 255. old.

pl.¹ úgy láthatók, hogy alattuk bizonyos koszorú van, melynek közepén a rózsza. — A vértanuk sírjaiban gyakran találhatunk bevészt rózsákat; pl. sz. Szabán sírjában sz. Sándor temetőjéből a Via Nomentanán.² Továbbá a sz. *Lucina* temetőjének ősrégi szobájában több ilyen virágokból font koszorúk láthatók a sír alá festve;³ sőt a gyertyákat, melyeket a szentek tiszteletére a sírok fölött égettek, virágokkal díszesítették: mint ez kitűnik a 4. száz. festett képből.⁴

215. Maga az *ész* is tudja, hogy minden lényt természetének méltósága szerint kell becsülni, szeretni és tisztelni, mint az *apostol* mondja: ⁵ «Adjátok meg mindennek, amivel tartoztok akinek tisztelettel, tiszteletet.» Ez elvnek megfelelőleg a polgári erénynek, nemesességnek, nemességnek, tudománynak, stb. polgári tisztelettel adozunk: tehát joggal és méltan következtetjük, hogy megengedendő a szentek iránt tanúsítandó vallásos tisztelet az ő természetfölötti erényeik és adományaik miatt.⁶

216. Tétel: *A boldogságos szűz Máriát, Isten Anyját, a hyperdulia tisztelete illeti meg.*

217. A *hyperdulia* tisztelete, mondom, mint már fentebb jeleztem, abban áll, hogy a boldogságos szűz különös, természetfölötti kiválósága miatt, kiválóbb *naggyrűbersüléssel* viseltetünk iránta, mint a többi, összes szentek iránt; hogy iránta a tisztelet

¹ Garrucci, Vetri, Tav. 14

² Rossi, Bull. 1868. 1. 4.; Kraus, i. h. 1. k. 171. old.

³ Rossi, Rom. Sott. 1. k. tab. 16.; Kraus, i. h. 149. old.

⁴ Garrucci, Storia delle arte crit. tav. 101.; Kraus, i. h. 148. old.

Ellenfeleink ugyan azt *vetik ellen*: A teremtményeknek templomokat szentelni és oltárokat emelni, mindenkinek megengedése szerint, igazi balvanyozás; és a katolikusok még sem haboznak az angyaloknak és szenteknek templomokat emelni és oltárokat szentelni.

Fel.: A katolikusok oly módon emelnek templomokat a szenteknek, amint a szentek tiszteletére áldozatot is mutatnak be, t. i. hogy az Istent tiszteljük és neki hálaakat adjunk a szenteknek nyújtott jótétemények miatt; vagy, mint sz. Ágoston mondja, Contra Faust. Manich. I. 20. c. 21. M. 42. k. 384. old.: «hogy egy vértanúnak sem, hanem a vértanuk Istenének magának, jöllehozt a vértanuk emlékezetére, emeljük az oltárokat.»

Más, ilyenén *ellenvetéseket* és azok megoldását olv. Perrone, i. h. n. 29. s. kov. old.

⁵ Rom. 13. 7.

⁶ Az *ész*ből merített *ellenvetésekre* nevezve olv. Osmund i. h. 166 s. kov. old.

kiválóbb jeleit nyilvánítjuk, mint a többiek iránt.¹ Ennek tiszteletnek a *dulia* tiszteletétől tehát nem csupán a cselekvések *bensőségére*, hanem *természetére* nézve is különböznie kell, a mennyire gyarlóságunktól lehetséges. De a hyperdulia tisztelete végtelenül messze áll az *imádás* tiszteletétől; mert Istent végtelen kiválósága és fölsége miatt tiszteljük, mely őt természet-szerűleg megilleti, és mely által minden más lényt végtelenül fölülműl; a boldogságos Szűzet pedig ama kiválóság és természetfölötti méltóság miatt tiszteljük, mely őt nem természetből fogva, hanem kegyelemből illeti meg, melyet Istentől közölve kapott.²

Megilleti, mondom: nem mintha ez a tisztelet az üdvösségre okvetetlenül szükséges volna, s hogy mindenkit elveszettnek tartanánk, aki a sz. Szűzet nem tiszteli³; de úgy, hogy kiközösítettnek tartom azt, aki tagadja, hogy a sz. Szűzet az összes, többi teremtményeknél jobban kell tisztelni.

A boldogságos szűz Mariát *Isten Anyját*, mondom: hogy már a tételben megjelöljem a tiszteletnek címét vagy fokát.

¹ A *hyperdulia* tisztelete, hogy legalább futólag megjegyezzem, abban is áll, hogy a sz. Szűz erényeit, a mennyire lehetséges, inkább törekedjünk követni, mint a többi szentek nyomdokait. A sz. szűz Mariának legszebb tisztelete a legjobb élet. «A szív valódi dicsőrete, a cselekedet követése.» V. ö. I. Suarez, in 3. P. 1. Thomae, disp. 22. sect. 1—3. bezárólag; Katschthaler, Marianische Vorträge, 8. s. kov. old.

² V. ö. Petav. De Incarn. I. 14. c. 8.

³ A néhány hittudós közt, Salzburgban támadt vitára nevezve, vajjon a sz. szűz Máriának tisztelete az üdvösségre *szükséges-e* vagy sem, olv. Wiesl, Demonstr. dogm. 5. k. 222. §.; Fleury, Hist. eccles. contin. I. 233. §. 9. és kov. (P. Bockhu Placid, akkoriban a salzburgi egyetem prokancellárja a Szentírás tanára 1740. jul. 2. a néphez intézett sz. beszédben azt tanította, hogy ez a tisztelet szükséges. Muratori és mások hevesen kikeztek ellene. Lapól, salzburgi érsek, a boldogságos szűz Mária tisztelete fölött vitafokozónak egy rendelet kiadásával hallgatást parancsolt, és őket a trienti zsinat utolsó ülésére utalta, hol a szentek segítségül hívásáról, tiszteletéről és ereklýeiről van szó.)

Ha a rendkívül híres és tiszt. dr. Müller Ernő püspök, Theol. mor. 2. k. 165. old. azt állítja: «Jámborul hisszük, hogy a boldogságos szűz Mária esedezése erkölcsileg szükséges a malasztok adományaira és a jótéteményeknek Krisztus érdemei által Istentől való keresésére», nyilvánvaló, hogy e helyütt nem a boldogságos szűz Mária *tiszteletét*, hanem az ő közbenjárását tartja, de csakis erkölcsileg szükségesnek.

méhemben»; és maga szűz *Mária*, a sz. Lélektől indíttatva megjövendőli, hogy őt boldognak fogja hirdetni minden nemzetség; vegre az evangéliumi asszony² boldognak mondja azt a menetet mely Krisztust hordozta, és az emléket melyek őt szoptatták.

Az eddig mondottakat megtartolva, bizonyos történetet megvalajuk, hogy a boldogságos Szűzet majdpart kezdetől fogva ünnepeim kezdtek, a *Genesis* protoevangéliumától kezdve egész az anyagi idővételig, és az összes jövendő századokon át amint o maga megjövendölte: «Mert mostantól boldognak hirdetem engem minden nemzedék». Mert s metan mondja sz. Bernát³: «Mert próbálkozom én meg annak dicséretével, akit dicséretesnek jövendölnek a profeták hirdet az anyával mond az evangélista. Tehát nem dicsérem, mivel nem merem hanem csak azt ismételtem áhitattal, amit már a sz. Lélek az evangélista-szája által kimagyarázott.»

2. a nagy anyáról
Az egyház-atyák

220. A *szentatyák* is azt tanítják, hogy a bold. szűz *Máriát* a hyperdulia tiszteletével kell illetnünk. Hogy egyik-másikra hivatkozzan, sz. Epiphani⁴ mintan *Illest*, sz. János evangélistát sz. Theklát teszorolta hozzafesz, aki akik ele megis sokkal inkább helyezi előttről sz. Mariát *scilicet sz. Pául* a sz. «K. nem csodálj mennyire kimagaslók a Magd. valamennyi szent közül». Ha Péter boldognak mondatott és megbizattak a mennyország kulcsai, miért ne magasztalnánk boldognak azt az egyet a többiek fölött, akinek megadatott, hogy azt szülje, akit az

¹ Luk. 1, 48.

² Luk. 11, 27.

³ Hom. 4. super illud *Missus est*, n. 1. M. 183. k. 78. old. V. ö. Kurz Mariol. 330. s. köv. old.

Nem tagadom, hogy a *Szentírásban* a határozott bizonyíték a sz. Lélek iránt tanúsítandó tiszteletre lévő igen keves, sőt csaknem semmi. De ezen szűkölködésnek is megvannak a maga okai: mert 1. az Anya és a sz. Lélek között bizonyos *hatsúly* van, amint a magis a sz. Léleknek a sz. Anya szolgai alakot vett föl, amelyben harminc éven át teljesen elrejtett életet élt, úgy hogy alig ismerték őt és az alázatosság ezen útja a legnagyobb lecsúsztatott. Így Marianak is ebből az alázatosságból és bizonyos önkéntes elrejtésből kellett kiállnia. 2. Ezt követeli az *alázatosság* és bizonyos önkéntes elrejtés, hogy mindenkinek figyelme és csodája Krisztusra a megváltó Isten legyen; akinek dicsősége elterjedven és megszüldülván, Mária dicsősége önkénytelenül jobban elterjedt.

⁴ *fluores*, 79. n. 5. M. gör. sor. 42. k. 747. old.

Orat. 39. in s. Deipar annunt. *Hurter* nál, *Compend.* 2. k. 614. sz.

szájával megvallott? Ha Pál kiválasztott edénynek neveztetett, mivel Krisztus fölséges nevét hangoztatta és azt az egész földkerekségen elterjesztette, milyen edény az Isten anyja!¹

¹ V. ö. még a bold. szűz *Mária* magasztaló beszédét, melyet sz. Proclus, *cypriani* püspök 429-ben mondott *Nestorius* ellen (M. gör. sor. 45. k. 679. old.); továbbá ugyanannak beszédét az Isten anyjának dicséretére (M. ugyanott 715. old.); továbbá *alexandr.* sz. *Cyrrillét* (M. gör. sor. 77. k. 991. old.). — A *szentatyáknak* a bold. szűz tiszteletére vonatkozó ilyen nyilatkozataira nézve olv. *Pétav.*, *De Incarn.* l. 14. c. 8. n. 2. s. köv. old.; *Suarez*, in 3. P. s. Thom. disp. 22.; *Morgott*, *Mariologie*, 36. s. köv. old.; *Kurz*, *Mariol.* 332. s. köv. old.; kivált pedig *Migne-nél*, *Cura. Patr. Lat.* 219. k. 494. s. köv. old., hol egy *Maria-lajstrom* van közölve, melyben a *latin* *szentatyáknak* a bold. szűz *Mária* a vonatkozó összes iratait gondosan följegyezve találjuk. Legyen szabad ideznünk amit a kiadók e *Maria-lajstrom* elején mondanak: «Mily nagy volt a keresztények bizalma a legfölségesebb Istenanya iránt a vallás első korától kezdve, mily nagy a tartozó tisztelet, mily lángoló a szeretet a szakadatlan és legajtatósabb imádságok által, a leggyakoribb beszédek által, a kötelező tisztelet által, melyet sokféleképp kimutattak és terjesztettek, amint méltó is volt, ki merne kétségbe vonni? Kz a táblázat vagy összefoglalás mindenkinek meg fogja mutatni, hogy az isteni anya, Mária iránti tiszteletünk nem csupán ósrégi, hanem, hogy a régi atyák jámborságát el nem éri. Mert, hogy az újabb atyák sorából szent Anzelmről és Bernádról hallgassak, nemde mintegy dicső és szilárd lajtorján lehet leszállnunk egész *Tertullianus*ig, III. *Inven.* tisz. *Hildeberten*, *Martinus Legionensis*en, *bloisi Péteren*, *skót Ádámon*, *citeauxi* sz. *Isztránon*, *lombardi Péteren*, *lausannei* sz. *Amadén*, sz. *viktóri Húgón*, sz. *Fulberten*, tisz. *Guibert*en, sz. *Odilon*, sz. *radberti Paschasius*on, b. *Alkuin*on, *aquilei* sz. *Pálon*, tisz. *Bedán*, sz. *ildefonzon*, sz. *izudoron*, nagy sz. *Gergely*en, *Fulgenti*uson, sz. *Agoston*on, sz. *Gaudenti*uson, *aranybeszédű* sz. *Péter*en, sz. *Ambrus*on, *poitiersi* sz. *Hiláron*, *Lactanti*uson és sok másan át, akikről azt látjuk, hogy a görög atyákat egyenlő leptekekkel buzgón követték, és akiket mind felsorolni hosszú volna. Hogy a többiek közt csak még egyet hozzak föl, ki beszédeiben és jegyzeteiben az egész hagyományt felvett, kerdek, hol a *magyar* atyák is ezt a nagy könyv, mely *Persénia* Ádámnak *Mariale* néven van elnevezve, melyhez volna fogható, a leggyöngédebb szeretetet, legkedvesebb áhitatot és a Szentírásnak, valamint a sz. doktorok virágtermő tudományának ismeretét illetőleg? Lásd... és most értsd meg, mit kell meg nekünk tennünk, hogy atyáink jámborságával mérközhessünk és azt kövessük.»

A görög atyákra nézve olvasd a fentebb, följegyzetteken kívül, különösen sz. *Efrémet*, *nazianzi* sz. *Gergelyt*, sz. *Germánt*, *damaszki* sz. *Jánost*, sz. *Tarasiust*, kik a sz. szűzet a legnagyobb magasztalásokkal ünnepele. A nevezett atyáknak a bold. szűzre vonatkozó számos és pedig legszobos magasztalásai találhatók IX. *Pius Ineffabilis Deus* c. bullájában (v. ö. officium de immacul. conceptione, dec. 8-an és ez ünnep egész nyolcadán át a 2. nocturnumot). V. ö. még *Roskorányit*, B. V. *Maria in suo conceptu immaculata*, 6. k., ki 20.000-nél több, Máriára vonatkozó iratot tudott ismertetni.

A katakombákban

221. Még szükséges megjegyeznünk, hogy a *katakombákból* és pedig a legrégebbiekből is könnyű szerrel kimutathatjuk, mikép szűz *Máriát* Isten és Krisztus után mindig a legnagyobb tisztelettel illették. Elegendő legyen emlékeztetnünk visszaidezni azokat, amiket fentebb a szentek tiszteletéről általánosságban mondtunk, és amelyek változtatva a változtatandókat, a bold. szűz Máriára inkább érvényesek, mint a többi szentekre: továbbá azokra hivatkozni, amiket alább a b. szűz Mária képeinek tiszteletéről fogunk mondani. Bizonyára senki sem fog kételkedni, hogy a bold. szűz Mária iránt az egyház első századaiban a keresztények kiváló tiszteletet tanúsítottak, hiszen a bold. szűz Mária a képei már a legrégebb és csaknem valamennyi katakomba falait ékesítik, továbbá az aranytüvegeken és más ilyen ósrégi műemlékeken ábrázolva vannak, s ezeknek csaknem mindnyája a bold. szűz Mária legfőbb méltóságát és kiválóságát, t. i. az ő isteni anyaságát fejezik ki. Máriát, ha eltekintünk ama képektől, melyek őt *imádkozó* alakban ábrázolják, az egyház három első századában csaknem soha sem ábrázolták a keresztény művészek a legszentebb kisdied nélkül vagy más jelvények nélkül, melyek őt, mint Isten anyját elég világosan feltüntetik. *Kraus*¹ megjegyzi, hogy a katakombákban a jó *pásztor* képén kívül egyet sem találhatni gyarabban, mint a bold. szűz Máriát, mint Isten anyját. A bold. szűz Máriának ezen igen gyakori képeiből, melyeket a szent helyeken magának az egyháznak engedelméből helyeztek el, könnyen következtetjük, mily nagy tisztelettel adoztak abban a korban a bold. szűz Máriának.²

Olv. még dr. *Katschthaler*, *Marianische Vorträge*, 5. s. köv. old.; továbbá *Linzer theol. prakt. Quartalschrift* 1886 és 1887. évi füzetében (*Kolb* György S. J. ily című cikket, *Über die gesamte Marienlehre*); és *Kraus*, *Realencycl.* 1. k. 495. s. köv. old.

¹ Legyen szabad megemlítenünk azt a gyönyörű képet, mely a megtestesülés anyagi hírüladását ábrázolja, s melyet sz. *Priscilla* katakombájában találtak, valószínűleg a 3. századból (v. ö. *Lehner*, *Marienverehrung* 2. kötet, *Garrucci*, *Storia*, tav. 75.; *Kraus*, *Realencycl.* 1. k. 158. old.). Egy karosszékben ülő asszonyt látni, tunikába és pallumban öltözve, s szemmel, labai számójayon pihonnek, balkezet fölemeli, mintha valamit el akarna távolítani magától. Előtte fiatal férfi áll, tunikába és pallumban öltözve, jobb kezével az asszony fölé tartva.

² *Realencycl.* 2. k. 361. old. V. o. ugyanott, 339. old.; továbbá 1. k. 495. old.

³ *Wolter* azt írja, Katakombán, i. h. 19. old.: «Ha az ő-keresztény Madonna-képek sorozatát áttekintjük, joggal elhamulunk a motívumok

222. E vélelment bizonyítják a bold. szűz *Mária* tiszteletére korán épített templomok,¹ pl. *Liberius* papa alatt († 366.), a nyron esett hó csodája után, *Rómában* épített nagyszerű bazilika, melyet *S. Maria maggiore* nével neveznek, hogy ez által a kisebb templomoktól meg legyen különböztetve, melyek ugyanazon időben a bold. szűz Mária tiszteletére Rómában már fölepltek. Továbbá az az *Efezusban* emelt híres templom, melyben az összegyűlt *atyák Nestorius* eretnekségét kárhoztattak, mely *Máriáról* volt elnevezve.²

223. E vélelment bizonyítják a legregibb *szertartások*. Sz. *Jakub* ósrégi szertartásában (melyet a *quinisextum*nak nevezett zsinat³ 692. évben 32. Kán. elismert és jóváhagyott) a népet *Mária* tiszteletére és segítségül hívására e szavakkal buzdítja:⁴ «Emlékezzünk meg a sz. szeplőtelen, legdicőbb, áldott úrasszonyunkról, Isten Anyjáról és a mindig szűz Máriáról, és minden szentekről és igazakról, hogy azok esedezései és imadságai által mindnyajan irgalmasságot nyerjunk.» És midőn a pap azt mondta, hogy Isten a többi szentek közt különösen meg akar emlékezni a sz. szeplőtelen

melyekre *Mária* már az első századok művészeit sugalmazta. Reánk nézve fontosabb az ez által megkívánt következtetés *Mária* tiszteletének helyfoglalására az ő egyházban, és az iránta kezdettől fogva tanúsított hódolat. Ha a Földi életnek semmi helyzetében és legkevesebb ifjúságában nem látjuk az *Anyja* nélkül, hogyne állna közel Krisztus *ifjú egyház*, és hogyne barátkozott volna meg vele? És ha a hajnali csillag soha vidamabban és megbízottabban nem ragyog, mint mikor a kelő nap még az éj árnykaival küzdök, hogyne ragyogna *Mária csillaga* az elid kedvességgel a keresztény hajnali égen, s hogyne dicsőítene meg a pogányság ejszakajával véresen küzdő egyház könyeit és bíborpiját?»

¹ V. ö. b. *Causus*, 1. 5. de B. Maria, c. 23. s. köv. *Kraus*, *Realencycl.* 1. k. 133. old.

² Máriának, különösen mint *Isten anyjának* volt szentelve (v. ö. *Kraus*, *Realencycl.* 1. k. 496. old.).

³ Ezt a zsinatot azért nevezik *quinisextum*nak, mivel a *gorogok* az ő 6. egyetemes zsinat kanonjait és határozatait kibővíteni és tokeletesíteni törekedtek. Mások *trullai* zsinatnak is nevezik arról a teremről, melyben ez a zsinat összegyűlt.

⁴ V. ö. *Hefele*, *Concil.-Gesch.* 3. k. 298. s. köv. old.; *Kraus*, *Realencycl.* 1. k. 568. old.; *Assemani*, *Biblioth. rit. orient.* 3. k. 201. s. köv. old.

A *görögökre* nézve megjegyzem, hogy ők a boldogságos Isten anyja iránti buzgalomból minden egyházi éneket az ő tiszteletére szant szavakkal fejezték be, melyet *szószógon*-nak neveznek. V. o. *Nilles* S. J. nak a következő példákban felörölt műveit

mindenek fölött áldott, dicső Űrasszonyunkról, Isten anyjáról és a mindig szűz Máriáról, a kar tüstént hozzá teszi: «Mélto, hogy valóban boldognak mondjuk az Isten anyját, a mindig boldog, minden módon szeplőtelen Isten anyját, aki tiszteletre méltóbb mint a kerubok, és dicsőbb, mint a szeráfok, aki romlás nélkül szülte az Igaz Istent, téged valóban Isten anyjának magasztalunk.

E véleményt megerősítik a boldogságos Szűz tiszteletére rendelt ünnepek,¹ melyeknek legtöbbje ósrégi.² Valamennyi közt

¹ A boldogságos szűz Mária tiszteletére vonatkozó ünnepek a következők: A boldogságos szűz Márianak *eljegyzése* sz. Józseffel, január 23-án; *Szentelő boldogasszony*, február 2-án, (a görögöknél ez az ünnep *szentelő* névet viseli); *Gyümölcsoltó boldogasszony*, március 25-én; *Hétfájdalmas szűz ünnepe* Fekete vasárnap után való pénteken; *Segítő boldogasszony*, május 24-én; *Sarlós boldogasszony*, július 2-án; *Kármelhegyi boldogasszony*, július 16-án; *Hur boldogasszony*, augusztus 5-én s. Mária Maggiore egyház felszentelésének évfordulója; *Nagy boldogasszony ünnepe*, aug. 15-én; *Kisasszony napja*, szept. 8-án; *Mária neve napja*, kisasszony napjának nyolcadán belül eső vasárnap; a jutalomról nevezett Mária-ünnep, szeptember 24-én; a szent Szűz *olvasmányának ünnepe*, október 1. vasárnapján; boldogságos szűz Mária *bemutatójának ünnepe* a templomban november 21-én; a boldogságos szűz Mária *szepiötelen fogantatásának ünnepe*, december 8-án; a *lorettói ház átvitelének ünnepe*, december 10-én; a boldogságos szűz születése *várásának ünnepe*, december 18-án; a *jótanácsadó boldogságos szűz Mária ünnepe*, ápril 26-án; a boldogságos szűz Mária *legtisztább szűzének ünnepe*, a Nagy boldogasszony nyolczada után következő vasárnap; a boldogságos szűz Mária *csodáinak ünnepe*, július 9-én; a boldogságos szűz Mária *anyaságának ünnepe*, okt. 3. vasárnapján; a boldogságos szűz Mária *szűzességének ünnepe* nov. 2. vasárnapján; a boldogságos szűz Mária *tisztaságának ünnepe*, okt. 3. — Ez ünnepekre nevezve v. o. *Migne*, *Curs. Theol.* 15 k. 357. s. köv. old.; *Suarez* l. h. sect. 1.; továbbá a következő jegyzetben felhozott szerzők: ² Ismeretes, hogy ezek az ünnepek nem mind egyforma régiségűek; a legtöbbjük mégis úgy a *latinoknál*, mint a *görögöknél* a legrégibb időtől fogva szokások voltak. V. o. XIV. *Benedek*, *Comment. de festis D. N. J. Chr. Mariæ*; *Wiest*, *Demonstr. dogm.* 5. k. 224. §.; *Nilles* S. J., *De rationibus festorum utriusque Ecclesiae occid. atque orient. comment.* c. 8; vagy *Calend. manuale*, 1. k., hol Isten anyjának ünnepei (ἑορτα θεογονίας) és leírják, 2. k. különösen a 165. 182. old., hol a boldogságos Szűz azon himnusza is közölve van, melyet, mivel állva kellett elmondani, ὕμνος ἀκίνητος-nak neveznek. V. o. meg *Kurz*, *Mariol.* 333. s. köv. old.; *Kraus*, *Realencycl.* 1. k. 193. s. köv. old. — *Kraus*, a *Gyümölcsoltó boldogasszony* ünnepeket illetőleg azt vezeti ki, hogy arról már sz. *Proclus* említést tesz azokban a szónoklatokban, melyeket az a szentatyja az *efezusi* Mária-templomban tartott, a 431-iki *efezusi zsinat* elején. V. o. meg *Kraus*, i. t. 2. k. 934. s. köv. old. sz. *Bernát* szerint *Gyümölcsoltó boldogasszony ünnepe* «minden ünnepnek gyökere», *aranyszáza* János szerint *szűz és szűziség* gyökere és első ünnep.

a legrégibbnek látszik a *Gyümölcsoltó boldogasszony* ünnepe, vagy *πρὸ τοῦ ἐκπαύσεως*, mely már a 4. század végén szokásban volt; ebből megemlékezik a *trullai*¹ zsinat is, a 692. évben. Továbbá a *Nagy boldogasszony* vagyis Maria mennybevitelenek, *elszenderülésének*, *átmenetelésének* ünnepe is ósrégi. *Gyertyaszentelő boldogasszony* vagyis az *Űr bemutatásának* (másképp a találkozásnak) ünnepe, a 692. évben *kelteni* 518. évben hozták be. *Kisasszony* napja szintén már a 7. századtól kezdve szokásban volt.

224. Ezen véleményt bizonyítja sok más, ami az egyházban található; pl. mint már jeleztem, páratlan *hymnuszok* a boldogságos szűz Mária tiszteletére, úgy férfi, mint női *szerzetes rendek* a boldogságos szűz Maria tiszteletére alapítva és az egyház által jóváhagyva; ugyanazon szűz tiszteletére szervezett különféle *testvérületek* és *társaságok*. Továbbá az egyház gyakorlata szerint inkább és buzgóbban imádkozik a boldogságos szűz Máriához, mint a többi szentekhez és angyalokhoz: az Űr imádságához hozzátartozik az *angyali üdvözlés*; bizonyos napokon nyilvános imádságokat mondhat neki a kánoni órákban; a hivek a harang nyilvános jelzésére háromszor üdvözlék őt. Vegre, hogy a boldogságos szűz Máriát és anyát különösen tiszteljük, mélyebb főhajtást parancsol stb.

225. E véleményt megerősítik a középkori *hittudósok*, akiknek leghíresebbjei egyúttal a legékeesebben fejtegettek a boldogságos szűz Maria tiszteletét. Az ő tiszteletére tartott beszédekben, *Máriáról* szóló könyveikben, *Máriát* zengő zsoltosmükben fejtegették ki az Isten Anyja iránti tiszteletüket és áhítatosságukat²

¹ Az 52. kanonban olvassuk: «A nagy böjt minden böjt napján, kivéve szombatot és vasárnapot, és Gyümölcsoltó boldogasszony napját legyven az előszentelték miséje.» V. o. *Mansi*, *Collectio concil.* 11. k. 967. old.; *Hardouin*, *Concil.* 3. k. 1862. o.; *Lambertini*, *Comment. de Jesu Christi ejusque Matris festis; Hefele*, *Concil. Gesch.* 3. k. 307. old.

Az *angyali üdvözlés* már a 4. században szokásban volt, a 692. évben a *trullai* zsinat után Hianyzan a *Luk* 1. 42 v. szavai is. Ebben az *angyali üdvözlés* *damaszi* sz. *Jánosnál* is előfordul. (V. o. *Kraus*, *Realencycl.* 1. k. 574. old.).

² Sz. *Tamás*, *Summ. Theol.* P. 3. qu. 25. a. 5. ezt írja: «Egy tisztán eszes teremtményt sem illet meg az imádas tisztelete. Mivel pedig a boldogságos szűz tisztán eszes teremtmény, nem illeti őt az imádas, hanem csak a tisztelet, de kiválóbb mértékben, mint a többi teremtményt, a mennyiben Isten anyja és azért mondjuk, hogy nem akármely dolog illeti meg őt, hanem

Hozzáadjuk még, amiket IX. *Pius «Ineffabilis Deus» e bullájában* olvasunk: «Megegyező ugyanazoknak (a szentatyáknak és a *scholasticusoknak*) véleménye, hogy a legdicsebb szűz akivel nagyokat tett, aki hatalmas, az összes mennyei ajándékoknak oly mértékével . . . tündöklött . . . amely által az emberi és angyali tökéletességek fölé emelkedett.»

Aki a hagyomány eme bizonyítékait, melyeket már megjelöltünk, figyelmesen szemügyre veszi, s megfontolja, hogy a boldogságos szűz *Mária* ezen tisztelete, amint most dívik, már a legősibb egyházban megvolt, és az összes keresztény századokon át virágzott, önkényt megfogja engedni, hogy az az *apostoli* korból származik, s így az *ősiség* bizonyítéka is mellette küzd.¹

226. Az *ész* is örömet megengedi, hogy a szent Szűzet nagyobb tisztelet illeti meg, mint a többi összes szenteket, mert ő 1. *Isten anyja*,² amiért minden méltóságot fölülmúl, a mely,

a hyperdulia.» Sz. *Bonaventura*, in 3. dist. 9. a. 1. qu. 3. (Vives k. 1. P. 1865. 4. k. 205. old.) mondja: «A boldogságos szűz *Maria* tisztán teremtény és azért nem eme kedv az imádás tisztelete és kultuszára; de mi a kiválóbb névvel bír, úgy, hogy kiválóbb a tiszta teremtményt meg nem illetheti; azért nem csapn a dula, hanem a hyperdulia tisztelete illeti meg. Ez a nev pedig az, hogy szűz létere *Isten anyja*: ami oly nagy méltóság, hogy őt nem csak a földi zarándokok, hanem az udvozoltak is, nem csupán az emberek, hanem az angyalok is bizonyos különös előjoggal fogva tisztelik. Amint a *hyperdulia* *Isten anyja*, a többi teremtmények fölé helyeztetett, és őt a többiek fölött illik is magasztalni. Ezt a tiszteletet pedig a mesterek hyperduliának szoktak nevezni. V. ö. még *uyyanannak* Brevil P. 4. c. 5. Vivesnel, 7. k. 287. old.; valamint *u. u. annak* Psalt. Marian. (Vives, 14. k. 200. s kov. old.) V. ö. *Morgott*, Mariol 43. k. *Kurz*, Mariol. 387. s kov. old.; *Nicolas*, Die allerseligste Jungfrau *Maria* 2. k. 2. f.

V. ö. *Katschthaler*, Marian. Vortrage, 5. s k. old. továbbá *Suarez*, I. h. sect. 1.

² Abból, hogy ő *Isten anyja*, az ő tiszteletének más és más elmei kezdnek, t. i. mivel az ő *Pia* a mi *Urunk*, ő meg a mi *úrasszonyunk*. Mert a h. Szűz, így okoskodik *Suarez*, I. h. sect. 2., azért, hogy *Isten anyja*, bizonyos különleges joggal és uralommal bír minden teremtmény fölött. De az uralom jogánál fogva mindenkit tisztelet illet meg az alantasak részéről. V. ö. még *Damaszk Jánost*, Hom. 2. in. Nat. Dei contr. n. 7. M. gor. sor. 96. k. 670. old. hol ezt olvassuk: «Légy üdvöz, Úrasszony, ki a mindenség Urának anyja tekin, melyve, uralmat nyertél: a kiről, ha valaki azt mondja, hogy mindenki nek szolgol, nem ló túl a celon»

Istennek szent szűz anyja, mint fontebb jeleztem, az ő tiszteletét a közteműködött az isteni Ige megtestesülésében, és az emberi nem megvalósulásában; mert az ebből az okból szent bizonyos jogot és uralmat nyert a mineműködött fölött, tehát ny emet arra, hogy őt tiszteljek. *Suarez*-nel, I. h.

Isten után mondani vagy gondolni lehet.³ 2. Minden szentet úgy malasztja, mint dicsőségre nézve messze felülmúl. A szent Szűz e földön a malasztot, nem mint a többi emberek, merték szerint, hanem a malasztnak teljességét kapta; és életének szentsége és érdemeinek ragyogása és bősége által az összes szenteket felülmúlta. Azért a mennyben, hol mindenkinek cselekedetei szerint fizetnek meg, szintén minden, még a legfelsőbb angyalok fölé emelkedett. Mert amennyivel több malasztot kapott *Mária* a többieknél, annyival több egyéni dicsőségben reszesül a mennyországban.⁴ Tehat

227. Hogy kitünjek, mennyire méltó és igazságos a bold. szűz *Mária* iránt ily rendkívüli tiszteletet tanusítani, azokat az okokat, melyeket eddigelé csak felszínesen érintettünk, kissé bővebben fogjuk kifejteni. Ez okok, mint mondtuk, leginkább a következők: 1. mivel ő *Isten anyja*, 2. mivel szentségénél és érdemeinél fogva e földön s így a túlvilági életben dicsőségre nézve is minden szentet és angyalt messze felülmúl.⁵

Bővebben kimutatjuk, hogy a sz. Máriát a hyperdulia tisztelete illeti meg

¹ Abból, hogy a boldogságos szűz *Maria* *Isten anyja*, az is kitünik, mily keptelen a protestánsok azon *ellenvetése*, hogy a boldogságos szűz *Mária* tisztelete által bantalommal illetjük *Krisztust*, mikor *ellenkezölve* *Krisztus* magának tulajdonítja azt a tiszteletet, melyet anyja iránt tanusítunk, mert ha ő mag mondta: *Ami a legkisebbnek tették valamit az enyéimnek közül, nekem cselekedtek*, mennyivel inkább tekinti a maga iránt tanusított tiszteletnek minelyet a többi teremtményeknél forróbban szeretett anyja iránt tanusítanak? Azért helyesen mondta sz. *Bernát* (Hom. 4. super *Missus est* n. 1. M. 183. k. 78. old.): «Nincs benne ketseg, hogy amit az anya tiszteletre teszünk, az a *Fuhoz* tartozik» - Más ilyenféle *ellenvetések* és azok megoldását olv. *Katschthaler*-nél, Marianische Vortrage, 16. s köv. old.

² A jelzett okokon kívül mások is volnának meg, melyek a szent Szűz tiszteletére buzdítanak, t. i. a *hála* elme, mert ő a mi legnagyobb *jótevőnk*. Mert már mennyi ajándékot és jóteteményt kaptunk tőle! Sőt minden jót, amit kaptunk vagy remélünk, bizonyos értelemben a szent szűztől van, mint már fontebb jeleztem. *Krisztus* az ő kinszenvedése és halála által váltott meg bennünket. De ki szülte nekünk *Krisztust*? *Mária*. Az a legszentebb vér, mely a kereszt oltárán érettünk kiomlott és amelyet, mint a halhatatlanság italát iszunk a legszentebb Oltariszentsegen, a szűz *Mária* forrásából van stb. Mivel pedig ezeket az igazságokat már másutt kifejtettük, elég az olvasót azokra utalnunk. Olvassd meg azokat az okokat is, melyeket fontebb hoztunk föl ama tetel mellett, hogy a *szentek* bizonyos tisztelet illeti meg mert azok kiváló értelemben a bold. szűz *Máriára* is érvényesek.

³ V. ö. ez okokra nevez *Katschthaler*, Marianische Vortrage, 11. s köv. old., Theol. prakt. Quartalschr. *Linz*, 1883. evf. 764. old.

Tehát ezeket ugyanennyi tételben külön külön tárgyaljuk.

228. Tétel: *Mária isteni anyaságában legfelsőbb kiválóság van, amelyre merő teremtmény csak emelkedhetett.*

E vélemény minden esetre bizonyos.

229. Ezt a *Szentírás* (Luk. 1, 42.) jelzi, hol *Erzsébet* a Szent-lelektől sugallva, fölkiált. «Áldott vagy te az asszonyok között és áldott a te méhednek gyümölcse... honnét vagy az nekem, hogy az én Úram anyja jöjjön hozzám?» - és a bold. szűz *Mária* feleletében: «Nagy dolgokat cselekedett nekem a Hatalmas.» *Mária* legkitünőbb méltósága tehát a *Szentírás* szerint az ő anyasága. Továbbá a *Szentírás* Máriát, hogy jelezze, mikép ő minden teremtmény fölé emeltetett, egyszerűen *Jézus anyjának* nevezi; mert a teremtményt magasztosabban fölemelni nem lehet, mintha azt mondják, *Jézus anyja*, és az is, ha mint Isten anyját tüntetik föl. A *Szentírás* ezen szavai ugyan nagyon rövidek, de annál több bennük az értelem.

Hogy a hagyományból is idézzek néhány bizonyítékot, a *szent-atyákat* illetőleg, sz. *Ambrusra* hivatkozom, ki így szól:¹ «Mi nemesebb Isten anyjánál? mi fényesebb annál, akit a fény választott ki?» — sz. *Germánra*, ki ezt írja:² «Mert őt, mint az igaz Isten anyját tiszteljük voltaképen és igazán, és magasztaljuk őt, és minden látható és láthatatlan teremtménynél fölebbvalónak vél-

¹ Villanovai sz. *Tamás* írja, Conc. 2. de Nativ. V. M: «Az ő egész történetére elég, ami írva van történetben, hogy tőle született a Jézus. Mit keressz tovább, mit kívánsz többet a Szűzben? Elegendő az neked, hogy ő az Isten Anyja. Kerlek, mely szépség, mely eregy, mely méltóság, mely malaszt, mely dicsőség nem illik Isten Anyjához?... A történet tehát a Szűzről tudni vagy megérteni, minden ezzel a végső mértékig, az őtől Jézus született. Ez az ő kimerítő és legteljesebb története.»

Ezt vallotta maga *Luther* is, ki *Comment ad divae V. Mariae canticum* (opp. 9 k. 85 old. *Wittenberg* 1554.) ezt írja: «Azert (hogy Isten Anyjává lett) oly kiváló és ruppant javakat kapott, hogy minden felfogást fölülműlnak: innét származik ugyanis minden tisztelet és boldogság, hogy az egész emberi nemmel együtt ő születte meg, és tőle született a Jézus. Ezért az őtől Jézus született. Ez az ő kimerítő és legteljesebb története.»

² De *Virginibus* I. 2. c. 2. vagy II. 7. M. 16. k. 220 old.

³ Az *Enchiridion*, ad Joann. episc. Synodensium, melyet a II. *Concilium*...

jük»: — sz. *Anzelmre*, ki így kiált föl,¹ semmi sem fogható Máriához, Isten anyjához; semmi nem nagyobb Mariánál, csak Isten; — sz. *Bernátra*,² ki azt mondja: «Az a mi Szűzünk különös dicsősége, és Máriának kiváló előjoga, hogy méltónak találhatott arra, miképp egy és ugyanazon Atya Istennel közös Fiúval birjon.»

A *scholastikusok* nevében szóljon sz. *Tamás*:³ «A bold. Szűz azért, hogy Isten anyja, bizonyos végtelen méltósággal bír a végtelen joból, ami az Isten.» Sz. *Bonaventura* azt mondja, hogy *Isten anyja* a legnagyobb malasztban teremtetett, amelyben merő teremtmény csak részesülhet; «mivel Isten anyja volt,⁴ aminél semmi nemesebb nem gondolható, és a legnemesebb Fiúnak anyja: a jóság oly nagy méltósággal bír, amelynél többen egy asszony sem részesülhetett.» És masutt⁵ így szól: «Ő az, akinél (amennyiben t. i.⁶ Isten anyja) nagyobb Isten nem alkothattott. Nagyobb világot alkothatna az Isten, nagyobb eget is alkothatna az Isten;

¹ Orat. 52, másképp 51. M. 158. k. 956. old. Az egész hely így hangzik: «Csodálatos dolog, hogy mily magasságba helyezve látom Máriát. Semmi se nagyobb Mariánál, csak az Isten. Isten az ő Fiát, akit szíveből egyedül egyenlőnek nemzett magának és akit úgy szeretett, mint önmagát, őt adta Máriának: «Máriából alkotta magának a Fiút, nem mást, hanem ugyanazt, hogy természet szerint egy és ugyanazon közös Fia legyen Istennek és Mariának. Minden természetet Isten teremtett, és Isten Mariából született. Mindent Isten teremtett és Istent Maria nemzette... Mert Isten nemze azt, aki által minden lett, és Maria szülte, aki mindent megváltott. Isten nemzé azt, aki nélkül éppen semmi nem lehetett, és Maria szülte azt, aki nélkül bizonynyal semmi sincs jól. Ő, valóban az Isten anyja, akinek az Úr azt adta, hogy az egész természet csak neked adozzék vele együtt.»

² De Annunt. B. V. M. Serm. 2. n. 2. M. 183 k. 391. old. *Damasus* sz. *Peter*, Serm. 44. M. 144 k. 738 old., mondja: «Mi magasztosabb a szűz Máriánál, ki a legfőbb istenség nagyságát méhének rejtekebe zárta.»

³ Summ. Theol. P. 1. qu. 25. a. 6. ad. 4.

⁴ In I. Sent. dist. 44. expos. text. dub. 3. l. 1. k. 161. old.

⁵ Specul. B. M. Virg. lect. 10. Vivès, 14. k. 260 old.

⁶ Amennyiben *Isten anyja*, mondom Mert amennyiben *Mária* teremtmény, végtelen különbég van *Mária* és Isten között, és Máriát Isten jobban teremtette volna. «A teremtett dolgokat, írja *Morgott*, Mariol. 38. old., kettős szempontból lehet szemügyre venni: lényegükben önmagában vevé, és Istenhez, a teremtetlen Jóhoz való vonatkozásukban, önmagában tekintve minden teremtmény, tehát a bold. Szűz, sőt maga Krisztusnak emberi természete és tokeletesebbnek gondolható, mint amilyenek. Ennek oka természeteknek véges és korlátozott voltában rejlik Isten végtelen lényegével szemben, mely, mint a lét telje, tokeletesebbnek már nem gondolható.»

tokkal és erényekkel volt ékesítve, amelyek által méltóvá lett hogy Isten anyjává legyen.¹

Bizonyt, ik

234. A *Szentírás* ezt azzal jelzi, hogy az *arkangyal* e szavakkal üdvözli² őt: «Üdvözlégy, malasztal teljes», mely szavak önmagukban tekintve, a szöveg és a *szentatyák* magyarázata szerint a malaszt azon teljességét jelzik, melyet a tételben fejeztünk ki: A magyarnak «malasztal teljes» kifejezése görögül így hangzik: *κεχαριτωμένη* t. i. *kedves vagy kedvéssé tett*. Az értelem a magyarban és a görögben ugyanaz. Mert Isten semmit se tart kedvesnek, csak ami magában tényleg kedves. *Ez a szó* tehát *kettőt* jelent: *először*, Isten a boldogságos Szűzet malasztal ajándékozta meg és pedig teljesen, és kitűnőleg a többi igazak és szentek fölött. Mert ez a jelző itt egyedül a Szűznek tulajdoníttatik, hogy t. i. ezen malaszt által kitűntetőleg alkalmassá és méltóvá váljék, hogy csakhamar Isten anyjává legyen. *Másodszor* ezen malaszt által csodálatosan tetszett Istennek és az ő összes angyalainak, s az ő szemökben oly szeretetreméltó, ékes és kedves lón, hogy őt Krisztus a többiek előtt anyjává választotta.

E véleményünket a *szentatyák* egyhangúlag hirdetik. *Csodálatos Gergelynek*, vagy bárki legyen azon ősrégi homilkának szerzője,³ olvassuk: «Benne a malaszt minden kincse el volt rejtve . . . Mert a legszentebb szűz valóban belül megaranyozott lád, mely a megszentülés minden kincsét magába fogadta.» Egy r.

text. dub. 3. (Vl. s. 2. k. 161. old.); *ugyanannak* Serm. 1. de B. V. M. (Vl. 14. k. 107. o.)

¹ Sz. *Tamás* írja: Summ. Theol. P. 3. qu. 7. a. 10. ad. 1.: «A boldogságos Szűz malasztal teljesnek mondatott nem maga a malaszt részéről, hanem birt a legfőbb kiválóságú malasztal, amely egyált. bírnato, sem a malaszt minden hatásával: hanem malasztal teljesnek mondatik ő rea való tekintetével, mivel t. i. elegendő malasztal birt arra az állapotra, amelyre Isten kiválította, hogy t. i.: az ő egysülöttjének anyja legyen.»

A *szentatyák* és *hittudósok* nem ritkán azt mondják, hogy Mariában a malasztok és erények oly teljessége volt, hogy szépségevel okozta, mikép lehet mintegy odavonva, testet veendő, leszállott beleje.

A *szentatyák* és *hittudósok* neha azt is mondják, hogy minden embernél *Maria* keze által nyeri a malasztot; tehát *Maria* a malaszt oly teljességgel bír, mely elegendő lenne minden ember üdvösségének kieszközölésére.

² Luk. 1. 18.

³ Így van *Cornelius a Lapide*, Luk. 1. s. kov.

⁴ Található M. gör. sor. 10. k. 150. o.

szerző¹ mondja: «Valóban teljes, mivel a többieknek részenként adatik, Máriába pedig egyszerre ömlik a malaszt egész teljessége.» Sz. *Efrem*² Máriát «az isteni és titkos kegyadományok kimeríthetetlen tengerének» nevezi; *damaszki* sz. *János*³: «A malaszt mélységének.» Az *Aranybeszédű* mondja⁴: «Másokba malaszt, tebeléd pedig a malaszt egész teljessége száll.» Sz. Bernat illetén nyilatkozatait⁵ már másutt idéztük. *Damiani Péter*⁶ írja: «mert mi hiányozhatott a szentségből, az igazságból a vallasosságból, a tökéletességből e különös Szűznél, ki az egész isteni malaszt kegyadomával teljes volt? mert midőn üdvözöltetik, ezt hallom az angyaltól: *Üdvözlégy, malasztal teljes, az Úr van teveled.*»

A *szentatyák* csaknem összes nyilatkozatait egybe gyűjtötte IX. *Pius*, mondván⁷: «Ugyanazoknak (az atyáknak és egyházi íróknak) egybehangzó véleménye, hogy a legdicsebb Szűz, akinek nagy dolgokat cselekedett, aki hatalmas, az összes mennyi ajándékok erejéből, a malaszt azon teljességével és azzal az ártatlansággal tündökölt, amelylyel mintegy Isten kimondhatatlan csodaja sőt minden csodának tetőpontja és Istennek méltó anyja volt, és teremtett természethez képest magához Istenhez legközelebb járulván, úgy az emberi, mint az angyali magasztalásoknál fölébbvalóvá lón.»

Hogy a *scholastikusokat* is tekintetbe vegyem, sz. *Tamás* mondja⁸: «A boldogságos Szűz felülmulta az angyalokat . . . a malaszt teljességében, mely nagyobb a boldogságos Szűzben, mint valamely angyalban, és azért hogy ezt kifejezze, az angyal tiszteletet tanúsított iránta⁹ és mondá: *Malasztal teljes*, mintha

¹ Epistol. ad Paulam et Eustochium n. 5., melyet tevéken sz. *Jeromosnak* tulajdonítanak. M. 30. k. 131. o.

² Precat. 2. ad Deipar. V. ö. *Bickel*, Carmina Nisibena 1. Ephremi Syri, 28. s. kov. old.; 122.; *Nirschl*, Patrol. 2. k. 267. s. kov. old.

³ Homil. 2. in. Deipar. n. 2. M. gör. sor. 96. k. 726. o.

⁴ Serm. 140. M. 52. k. 576. o.

⁵ V. ö. föntebb a 281. o. Olvasd meg *ugyanannak* De Assumpt. B. V. M. Serm. 4. n. 5. s. kov. old. M. 183. k. 427. s. kov. old.

⁶ S. 11. o. M. 114. k. 752. o.

⁷ *Ineffabilis Deus* k. hitagazati bulla.

⁸ Opusc. 6. máskep 3. 6. és 8. vagy Expos. in Salut. angel.

⁹ Hogy pedig ez nem volt egyetlen, sőt nem is főoka annak amiért az arkangyal tiszteletet tanúsított iránta, sz. *Tamás* is jelzi, ugyanazon helyen

mondaná: azért tanusítok irantad tiszteletet, mivel a malaszt teljességében felülmúl sz engemet¹: sz. *Bonaventura*²: «A szentek minden kegyadománya behatol Máriába Mert az angyalok malasztjának folyama behatol Máriába, és a patriárkák és próféták malasztjának folyama behatol Máriába, és az apostolok malasztjának folyama behatol Máriába, és a vértanúk . . . a hitvallók . . . a szűzek malasztjának folyama behatol Máriába. De mi csodálni való, ha minden malaszt Máriában gyült össze, aki által mindenkihez annyi malaszt folyt?»

Ezt a véleményt maga az *ész* is örömet megengedi kíválni azon okok miatt, melyeket az előbbi tételben jeleztünk, t. i. ama

gy írván: «a boldogságos Szűz felülmúlja az angyalokat az isteni rokonságot folytán és azért ezt jelezve, mondá az angyal *Az Úr van teveled*, nálad mondana. Azért tanusítok irantad tiszteletet, mivel te közelbi viszonyban vagy Istenhez mint én, mert az *Úr van teveled* . . . Luk. 1., 35. . . *szent is, mely tőled születik, Isten fiának fog hivatalni.* Az Úr tehát maskép van a boldogságos Szűzzel, mint az angyallal: mivel vele mint Fia, az angyallal mint Úr van.»

¹ Az angyali tudos, ugyanazon helyen folytatván így szól: «A boldogságos Szűz pedig *malaszttal teljesnek* mondatik *három* dologra nézve: *első* lelkore nézve, a melyben a malasztnak minden teljességgel bírt. Mert Isten malasztját kétfőre adja, t. i. a jó véghezvitelére és a rossz kerülésére és kétfőre nézve a boldogságos Szűz a legközelebbi malaszttal bírt, mert inkább került minden bűnt, mint bármely szent Krisztus *erény cselekedetét* is gyakorolta, a többi szentek pedig csak néhányat . . . azért állítják fel őket különös erények példaképei gyanánt . . . de a boldogságos Szűz minden erény példaképe gyanánt . . . *Másodszor* teljes volt malaszttal a léleknek a testre vagy érzékiségre való bőszes hatása miatt. Mert nagy dolog, hogy a szentekben annyi malaszt volt, a mi megszentelt lelket; de a boldogságos Szűz lelke annyira tele volt hogy onnét a malaszt visszamarasztá testére, hogy abból foganya Isten Fiát . . . *Harmadszor* a boldogságos Szűz minden emberre atharmonások. Mert nagy dolog bármely szentben, mikor annyi malasztal bír ami elég sokak üdvösségére: de mikor annyival bír, ha minden embernek üdvösségére elég legyen a világon: ez a legnagyobb volta és így van Krisztusban és a boldogságos Szűzben. Mert magától a dicső Szűztől minden veszelyben elnyorhated az üdvösséget . . . valamint az erény mindegyik cselekedetében segítségül nyerhated őt . . . Így tehát teljes malasztal és malaszt teljességében felülmúlja az angyalokat.»

² Specul. Virg. lect. 3. *Virgínél*, 14 k. 238. old. Hozzáadjuk meg. amiket *millanovai* sz. *Tamásnál* (1555. évben) olvasunk, Serm. 3. de Nativ. Virginis: «Ki az az asszony, akik minden szentnek követésül állítunk föl, tizenket eszolgákosorát, a fejen, t. i. minden malasztal, ajándékkal, erényekkel kitéve és fellelve? Mert a többi szívokba részletenki, a Máriába pedig a malaszt teljessége omlott.»

magasztos állapot miatt, a melyre Isten a szent Szűzet emelte, hogy Isten anyjává legyen. Mária az isteni anyaság által, mint már megjegyeztem, a legszorosabb rokonságba és viszonyba jutott a legszentebb sz. Háromsággal. Ezt a kiváló szentseget tehát az *isteni anyaság tisztje*¹ követelte, t. i. a) az ő viszonya a *Fühoz*; mert teljesen illő volt, hogy a mint az egyszülöttnek mennyben oly Atyja volt, kit a szeráfok háromszor szentnek mondanak, a földön olyan anyja legyen, ki a szentség ragyogásával minden teremtményt felülmúljon, továbbá ki akarná kétségbe vonni, hogy Krisztus az ő anyjának, akihez a legközelebb állott, és a kit jobban szeretett, mint a többi, összes szenteket, több malasztot adott, mint a többieknek? ezt kívánta; b) az ő viszonya az *Atyához*, akinek első szülött leánya volt; c) az ő viszonya a *Szentlélekhez*, akinek jegyese volt. Miért is *Mária* mintegy bizonyos joggal bírt a mennyi adományokra, a többi teremtmények fölött. Továbbá ezt kívánta d) viszonya az *angyalokhoz*, akiknek királynéja, végre e) viszonya az *emberekhez*, akiknek közbenjárója, példaképe és dicsősége.

Mintegy melleleg szeretném megjegyezni, amit részben már az előbbi tételben jeleztünk, hogy a boldogságos szűz *Mária* nem csupán malasztalra nézve, hanem a malaszt *cselekedet* nézve is messze felülmúlta az összes szenteket, és angyalokat, hogy *Mária* napról-napra igyekezett Istennek jobban tetszeni és a Szentségben gyarapodni, a *szentírás* szavai szerint: «*szent*

¹ V. o. *szenai* sz. *Bernardin* nyilatkozatát (festo patrocin. S. Joseph Dominic. 3. post Pasch. celebr. lect. 4.) hol ezt olvassuk: «Minden egy valamely eszes teremtmény számára korolt malasztalnak szabálya az, hogy valahányszor az isteni malaszt valakit bizonyos különös malasztalra vagy valamely kiváló állapotra kiválaszt, mindazon kegyelemajándékot megadja, mely annak választott személynek, és az ő tisztjéhez szükséges, és őt bőszesen ekesíti.»

Morgott írja, Mariologie 46. old: Valóban, ki ketelkednek, hogy Isten, az apostolokat alkalmassá tette arra, miképen az újszövetség szolgái legyenek, mi lenek előtt, akit ő Fia anyjának választott, a magasztos hivatusnak megfelelően, a szülöttnek anyát akart adni, úgy őt ahhoz méltóvá, t. i. tisztává és szentté kellett neki tennie. Ő felszentelte és szentté tette az újszövetség satorát és templomat, pedig azok csak előkepek, amelyek voltak ennek, ami Máriában teljes igazsággá lett. A legboldogabb Szűz az első szentegház, mely a valóban legszentebbet korálveszi, a csodálatos templom, melyben a legszentebb Isten nem csupán lakást hanem testet is vett. Nem kellett-e tehát a többieknek jobban megszenteltetnie?

szenbeltessék meg még jobban, hogy a malasztal való folytonos közreműködés folytán a jócselekedetekben a legnagyobb járatosságot szerezte meg.¹

Érdemekre
nézve

235. *A boldogságos szűz Mária, amint malasztal és szent-ségre, úgy érdemekre nézve is minden szentet és angyalt messze felülmúlt.*

Sz. Tamás szerint az érdemek mennyiségére és értékére nézve kettőt kell figyelembe venni, t. i. a gyökeret, melyből az érdemek fakadnak, melyek a malaszt és szeretet, és az úgy magában, mint a körülményekhez viszonyítva tekintett cselekedetek mennyisége vagyis nagysága.² Az első illetőleg, minél nagyobb a malasztja annak, aki a cselekedetet véghez viszi, minél tisztább a szándék, melyből valaki cselekszik, annál nagyobb az érdem is. A bold. szűz Mária pedig, mint kimutattam, malasztal nézve a többieket mind messze felülmúlt; továbbá a szándék, melylyel mindig cselekedett, a legtisztább volt, t. i. Isten legtökéletesebb szeretete, amelyből minden cselekedete származott.

¹ V. ö. a *Breviariumban* nov. 21-én, a boldogságos szűz Maria bemutató-ünnep 2. noct. leckejét, továbbá a boldogságos szűz Maria tisztul-ünnep 2. noct. leckejét.

«Mária minden erényt hősiességben gyakorolt. Megvolt benne a türelme, az összes szüzeket felülmúlt szívének tisztaságára, felülmúlt a tanukat erőre, a remetéket a világ megvetésére nézve, olyan hite volt, nemcsak hegyeket mozdított meg, hanem az örök Igét bevonta méhébe, a magasságból; felülmúlt a reményre nézve Ábrahámot, mert ő az Igét várta, az isteni Fiának halála és eltemetése után se veszté el reményét; szeretet nevére nézve a menny szeráfjait is társárányalta. Valóban, mint atyák mondják, ő minden erénynek lakóháza volt, ő volt és most is az a diademaszony, mulier amicta sole virtutum, aki az erények kontösébe öltözött, és mindenki ele példaképül állítanak, akinek élete, mint az egyház éneke, világosítja az összes egyházakat, cunetas illustrat ecclesias» akinek élete minden embernek szabályul és zsornormertekül szolgál. » *Katschthaler*, Marian. V. trage, 21. s. kov. old.

² Sz. Tamás írja, Summ. Theol. P. 1. qu. 7. sz. 1. «A bold. szűz Mária érdemét kétféleképp lehet mérlegelni. Egyik módon a szűz Mária malaszt gyökerét és az érdem ily mennyisége megfelel a lényeges jutalomnak, mely Isten ajándéka, mert aki valamit nagyobb szeretetből tesz, tökéletesebben szereti Istenét. Más módon az érdem mennyiségét a cselekedet mennyiségével mérjük. Mert az özvegy, ki két fillért tett a perselybe, az feltétlen mennyiség szempontjából kisebb tettet tett, mint az özvegy, mint az, kik nagy ajándékokat ad. De viszonylagos mennyiség szempontjából az özvegy többet tett az Istennek, mert az ő tehetséget jobban felülhaladta.»

mazott. A másodikat illetőleg: Mi nagyobb, kérlek, mint oly közel és közvetlenül közreműködni Isten legnagyobb művére, t. i. az Isten Fia megtestesülésére, és az egész emberi nem megváltására? ¹ Továbbá ki tudná elszámolni a többi számtalan, érdemszerző cselekedeteket, melyeket életének hatvan, vagy mások szerint hetvenkét esztendején át folytatott; amely cselekedetek veghezvitelében az összes többieket, úgy az angyalokat, mint a prófétákat, apostolokat és erangélistákat, valamint a vértanúkat, ² hitvallókat, szüzeket ³ sat. messze felülmúlt?

Ebből világosan kitűnik, hogy a bold. szűz Maria, mivel az érdemszerző cselekedeteknek, melyek által malasztjat mindennap gyakorlotta, legnagyobb volt száma, nagysága és bensősége, az összes szenteket és angyalokat érdemekre nézve messze felülmúlt.⁴

236. A bold. szűz Mária végre a hyperdulia tisztelete illeti meg, mint már jeleztem, és azokból, amiket most mondottunk, önkényt következik, mert

1. sz. ny. 1. sz.

¹ V. ö. a *Breviariumban*, a b. sz. M. ts. al-ünnepén a 2. nocturn. 6. leckejét. V. ö. *Lehner*, Marienverehrung, 172. s. kov. old.

² A bold. Szűz vertanúsága bizonynyul nem a test vertanúsága volt; hanem a szívé, melyről az aszkéták azt állítják: Annak kegyetlenséggel a vertanúkat testét sújtották, csekélység, sőt inkább semmi volt azokkal összehasonlítva, melyeket ő szenvedett. Sőt azt állítják néha, hogy oly nagy volt fájdalma, hogy ha az ő fájdalmát az összes teremtményekre, melyek fájdalmat szenvedni képesek, elosztanok, mindnyujan azonnal elvesznenek. V. ö. meg *aróni*, *Breviariumban*, a 7. fejelet. Szűz-ünnep. (fekete vasárnap utáni pénteken), a nocturn. leckeit; továbbá ugyanazon ünnep sequentiáját (*Alla a keserve Anny?*; *liquori*). *Alfonz*, Hertrichk Mar. 2. r. 417. s. kov. old.

³ Sz. Tamás írja, Serm. 58. (in Assumpt B. V. M. *Morgottul*, Mariol. 121. old.): «Mert az angyalok érdemével bírt, anyagilag élven... Birt a próféta érdemével is, jövendőlvén (Luk. 1.): *Boldognak hírdel engem minden nemzedék*; mert prófétái szellemmel látta és megjövendölte, hogy minden nemzedeknek boldognak kell őt hirdetni, és hogy minden nemzedeknek be kell fogadni az Isten és az ő Fiát. Birt az apostolok és evangélisták érdemével, tanított. Mert sok olyan dolgot írtak és hirdettek, amit a szentek csak az atkoztatásból tudhattak; mino az angyal megjelenése a fogantataskor és sok más. Birt a vertanúk érdemével, midőn a kereszt halálát fával együtt szenvedte (Luk. 2.): *Es a te lelkeid is átjárja a tör*. Birt a hitvallók érdemével, buzgalommal megvallván az Urat (Luk. 1.). *Magasztalja az én lelke az Urat*. Birt a szüzek érdemével, és azonkívül is bírt...» — V. ö. még *De Ponte*, *Lajos*, *Medit* P. 5. med. 37., hol a sz. Szűz hősiességéről van szó, amely miatt az angyalok összes kara fölé emelkedett.

⁴ V. ö. *Morgott*, i. h. 120. s. kov. old.

ugyanazon nemhez tartozik; mivel a malaszt nem egyéb, mint a dicsőség némi kezdete bennünk»; leginkább pedig

2. abból, mivel *Isten anyja*. «A király anyját¹ nem illeti meg egyenlő tisztelet azzal a tisztelettel, mely a királyt illeti meg: de mégis bizonyos hasonló tisztelet illeti meg bizonyos kiválóságnál fogva.»

241. Hátra van még, hogy valamit a *b. szűz Mária szívének tiszteletéről* is mondjunk, mely kivált napjainkban oly nagy elterjedést nyert.²

242. Tétel: *Szabad, illik és hasznos a b. szűz Mária leg-tisztább szívét a hyperdulia tiszteletével illetni*

243. A *b. szűz Mária szívét*, mondom, és pedig igazi, testi anyagi szívet.³

Szívét, mondom; de úgy, hogy az ő legtisztább lelke is a tiszteletbe legyen foglalva; tehát Máriának legszentebb lelkével éltetett szívet, t. i. *első* szívet;⁴ azonkívül, hogy úgy mondjam, *szellemi* szívet, t. i. azt a leglángolóbb tüzet, mely Mária ezen legszentebb szívében mindig égett, és ott most is ég, s mely az egész lelki élet forrása.

Ha kérdezed az okot, miért a *b. Szűz szíve* és nem testének *valamely más része*⁵ állittatik föl a tisztelet tárgyául, azt fele-

V. ö. még *Kirschkamp*, Gnade und Glorie in ihrem inneren Zusammenhange, 7., 8., 9. fejt.; *Morgoth*, i. h. 119 s. köv. old.; *Katschthaler*, Vortr., 29. s. köv. old.

¹ *Tamás* mondja, Summ. Theol. P. 3. qu. 25. a. 3. ad. 1. V. ö. *Morgoth*, i. h. 121. old.

² A *b. szűz Mária legtisztább szíve tiszteletének és ünnepének története* illetőleg olvasd az e tárgy felől írt műveket *Endes János*, *Pinamonte P.*, *Life of R. stb.* tollából, *Nilles S. J.*-nel, de rationibus festorum sacrat. Cordis J. et puriss. Cordis Mariae, 5. kiad. 1. k. 540—573. old. *Kurz*, Mariol. 461 s. köv. old.; *Müller* Theol. mor. 3. k. 43. §; *Innsbruck*. Theol. Zeitschr. 1886. evf. 379 s. köv. old. V. ö. még fentebb, a 2. k. 222. old.

³ A hittudósok e dologról annyira meg vannak győződve, hogy néha ehhez következtetik a szűz Máriának mennybevitelét. Mert azt mondják, ha ez a legtisztább szív elporladt volna (tehát a lélek nem éltetné), nem képezhetne külön tisztelet tárgyát.

⁴ V. ö. *Nilles*, i. h. 543. s. köv. old.; *Kurz*, i. h. 462. old.

⁵ A *sz. szűz vérenek tisztelete* tilos. Mert midőn az inquisitio congregatio 1876. január 18-án kelt rendeletével két művet eltiltott, a melyet a *b. sz. Mária legszentebb veréről* értekeztek, IX. Pius ugyanezen a napon megmondta, hogy a közlés által más írókat is figyelmeztetni kell, kik ezen, és ma-

lem: mivel (a testi, a lélekkel együtt értett) szívet tartjuk helyesen az egész élet főszervének, mintegy az élet székhelyének és eredetének. a tökéletességek és érzelmek, a szeretet, bátorság, fájdalom sat. székhelyének;¹ és mivel az a legszentebb szív az Isten és miénk, emberek iránt való összes szeretetnek, mely abban van, mintegy jelvényben, képét viseli

A *hyperdulia tiszteletével*, mondom; nem *latridával*, mely *Jézus* legszentebb szívet illeti meg

244. *Szabad*, mondom. *Mária* szívét e tisztelettel illetni. Az apostoli szék már a 17. század végén és a 18. században számos egyházmegyének és szerzetes rendnek megengedte, hogy *Szűz Mária szívét* *Jézus* legsz. szívével együtt ünnepies tisztelettel illessék. A múlt század végén VI. *Pius* a *palermai* érseknek és papságnak megengedte, hogy *szűz Mária* sz. szívet bizonyos ünnepiességgel tiszteljek.² Századunk elején (1805. és 1807.) VII. *Pius* több szerzetes-rendnek és egyházmegyének megengedte,³ hogy a *b. szűz Mária* sz. szíve tiszteletére ünnepet üljenek s ugyanezen ünnepen az officiumot a misével együtt elmond-

hasonló fajtájú bizonyítékokon torik fejüket, melyek újdonság izevel bírnak, és a jámborság látszata alatt, a tisztelet különös címeit még újságok útján is előmozdítani igyekeznek, hogy szándékkal felhagyjanak és megfontolják azt a veszélyt, mely abban áll, hogy a híveket a hitagazatok felől tévedésre csábítsuk és okot adnak a vallaggyűlölkönek a katolikus tanítvány tisztaságának a valódi jámborságnak meghurcolására.» Így olv. a *Brevi. S. Bonaventurae*, 1881-iki kiadásának 273. old. 6. jegyz. végén, mely *Freiburg in Breisgau*-ban jelent meg

¹ Hogy a *b. szűz Mária legtisztább szívének* ezen tiszteletet helyesen megértsük, nem lesz céltalan újra átolvasni azt, amiket fentebb *Jézus* legsz. szívének tiszteletéről mondtunk. Mert jellehet ezen két tisztelet vegtelentül egymástól, mivel az egyik a teremtmény tisztelete, a másik a Teremtő iránt tanúsított tisztelet, mégis sokban megegyezik egymással. Az *anya* és a *Fiu* a legszorosabban összekötve és a leghasonlóbbak egymáshoz. Innét van az is, hogy nem ritkán *mindket* sz. szív tiszteletéről könyvek jelennek meg, együttesen oltárokat szentelnek *Jézus* sz. szívének és *Mária* szívének, *mindket* szív kepeivel ellatott érneket viselnek; sőt *Jézus és Mária szívének* címe alatt társulatokat alakítanak, melyeket az apostoli szék búcsúkkal ajánlkozott meg. V. ö. *Nilles* i. h. 1. k. 555 s. köv. old., 560. s. köv. old., *Migne* t'urs, Theol. 8. k. 1496. old.; továbbá *Costa-Rosetti J. S. J.*, *Katechismus der Andacht zum unbefleckten Herzen Maria*, *Innsbruck*, 1837; Theol. prakt. Quartalschr. *Linz*, 1880. 1. s. köv. old.

² V. ö. *Nilles*, i. h. 1. k. 562. old.; *Kurz*, Mariol. 469 s. köv. old.

³ V. ö. *Nilles*, i. h. 562. s. köv. old.

Bizon yitjuk

hassák¹: végre IX. Pius (1855. júl. 21-én) a b. szűz Mária leg-tisztább szívének *saját* officiumát és *saját* miséjét az egész egy-hazra nevezve helybenhagyta.²

Illik, mondom, a b. szűz Mária legtisztább szívet a hyperdulia tiszteletével illetni. Kérded *miért*? Hogy egy szóval minden okot *együttesen* megjelöljek: mivel *Isten anyjának szíve*; tehát azé az anyáé, ki egyúttal szűz is. Ha az okokat *egyenként* akar-nam előadni, azt mondom 1. az Isten és az emberek iránt való leg-lángolóbb szeretet miatt, mely a sz. szíven honolt és most is honol. A legsz. Szűz szíve mintegy az *isteni szeretet* tüzhelye, amelyből, mint *sicut* sz. Bernardin³ mondja, izzó tűz származik, melyből a szeretet leglángolóbb érzelmei keletkeznek Isten iránt, és számtalan jótetmény az egyház és annak minden tagja iránt. 2. mivel ez a legsz. szív minden *más tökéletességnek*, kivált pedig a *legtökéletesebb tisztaságnak* székhelye, melyeket ez a sz. szív, mely egyúttal Isten anyjáé és a szüzé, a legnagyobb mertekben elsajátít.⁴ Miért is a b. szűz Maria legtisztább *szí*, ünnepeinek *könyörgésében* olvassuk: ⁵ «Mindenható örök Isten, ki a b. Szűz Maria szívében a Szentleleknek méltó lakást készítettél stb.; 3. mivel ez a legsz. szív Jezus legsz. szívével a *legszorosabban egybe van kötve*,⁶ és a *leg hasonlóbb*, mint ugyanezen ünnep más *könyörgése* állítja: ⁷ «Isten, ki a b. szűz Mária szívét. . . a te Fiad, Jezus Krisztus isteni szíve képmására, szeretettel és irgalommal teljesnek akartad stb.»⁸

¹ Off. num. a misével mondom, mint Havi B. Asszony napján, *Kasszony napja* nyolcadának és az ő napja 2 nocturnusának leckeivel.

² V. ö. Nilles I. h. 1. k. 571. old.: *Hergenrother*, Kirchengesch. 2. 1. 1052. old.

A b. szűz Maria legtisztább szívének ünnepe, mint már fentebb jelezte N. B. asszony nyolcada után való *vasárnap* üljük meg.

³ Serm. 9. de visitat. (*Bremar*, fest. puriss. Cordis B. M. V.) E besz. kifejtését és különösen a b. szűz Maria legtiszt. szívében lakozó isteni szívet két lángjának ettelmezeset olv. *Nilles*-nel. I. h. 1. k. 574. s. kov. old.

⁴ V. ö. Nilles I. h. 1. k. 570. old.

⁵ A *Proba* me kezd. misében.

⁶ Mert a legsz. szűz Mária Krisztust foganta, hordozta, szulte, ápol-sat. Vele együtt alott ki minden fájdalmat, gányt, szenvedést, halalt. V. *Kurz*, Mariologie, 465. s. kov. old. V. ö. *1. k. 571. s. kov. old.*

⁷ A *Gaudemus* kezd. miséből. N. B. asszony napján.

⁸ Legyen szulad idézni, amiket a b. szűz Maria leg-tisztább szívének ezen *okairól* olvashatni *Migne*-nél, *Curs. Theol.* 8. k. 1396. s. kov.

Hasznos, mondom végre, hogy ezt a legtisztább szívet a hyperdulia tiszteletével illessük. Mert ebből a tiszteletből a leg-bővebb és legüdvösebb *gyümölcsök* teremnek, úgy, az *egész egy-ház* számára, melyet kivált napjainkban minden oldalról a viha-

(*Galliffet* J. tollából): «Ha Jezus szívet kiveszed, mit találsz szentebbet vagy edesebbet, nemesebbet vagy fonságesebbet, mint Mária szíve?» És milyen nagy a kiválósága? Ha ezt akarod megmerni «a személy méltóságából; vagy a lelek tökéletességéből, mellyel a szív össze van kapcsolva; vagy a bele öntött malasztokból; vagy az éretyekből, melyeknek székhelye és eredete; vagy a működésből, a melyre alkottatott és szánva volt, t. i. hogy Jezus kimondhatatlan szeretetétől szakadatlanul és örökre egjen . . . nyilvánvaló, hogy a tiszta teremtmények közt sem az egben, sem a földön senmi nincs, ami a szűz szí-vel tökéletesebb, dragább, szentebb, kiválóbb, Isten és Jezus Krisztus előtt kedvesebb. Ehhez add, hogy semmi sincs, ami jobban szeretne bennünket és jöte-vőbb volna irántunk. Mert anyáknak, úrasszonyoknak, királynéknak, párt-fogónknak, segítségünknek, oltalmunknak, vigasztalásunknak szíveről van szó. Arról a szívről van szó, melyet irántunk való szeretetből a fájdalom töre járt át, mely Jezus szívének többi fájdalmait, melyeket üdvösségünkért viselt, bőse-gesen megosztotta. Ha valaki mindezeket figyelmesen megfontolja és isteni villa-zosságtól athatva megrendolja, bizonyosan erőt és megvallja, hogy Mária legsz. szívével semmi se több a tiszteletünkre és szeretetünkre. Ó, ha a méh, mely Jezust hordozta, boldog, ha boldogok az emlékek, melyek szoptatták a így tiszte-letre legméltóbbakat, mit kell mondanunk a szívről, mely szeretett?»

Hozzáadjuk azonkívül ezt az okot: *Mivel az egyháztól tanultuk tisztelni* (a latría tiszteletével) *Jézus legsz. szívét, illő, hogy tiszteljük* (a hyperdulia tiszteletével) *a b. szűz Mária legtisztább szívét is*, mert, mint ugyanez a szerző írja (*Migne*-nél. I. h. 1495. s. kov. old.) «nincs az egyháztól a *Fü* tiszteletére rendelt hódoltnak vagy kötelességnek oly neve, amelyhez hasonló az *Anyá* tiszteletére behozva nem találunk. Vizsgálj meg lelki szemmeddel a föld kerek-ségét, és kellő csodálattal és lelki gyönyörűséggel ismerd meg, hogy nincs a világnak olyan része, ahol *Jézus* nevét ismerik és hirdetik, hogy ugyanott *Mária* nevét a *Fü* nevével együtt ne hirdetnék. Nincs semmi nemzet, mely *Jézust*, Isten Fiát elismerte, hogy *Máriát* osztatlanul Isten anyjának ne vallotta és tisztelte volna. Egy templomot se szenteltek *Jezusnak*, amelyben valamely *Mária* dicsőségére emelt emlék ne volna található. Senki nem volt az egyház-ban, ki *Jezus* szeretetétől különösen lángolt, hogy hasonló tűzre ne gyuladt volna *Mária* iránt, amit az összes szentek példája bizonyít; úgy, hogy bizony-nyal mondhatjuk, *Jezust* sem tisztelni, sem szeretni nem akarták az *Anyának* folytonos együttlete nélkül. Vedd fontolóra, hogy *Mária* neve a hívek szájában *Jézus* nevével elválaszthatatlan: hogy az *Anyá* magasztalásai a *Fü* dicsőretei-vel naponként összevegyülnek és egybeolvadnak az isteni tiszteleteken, hogy *Krisztus* életének minden titkát, elkezdve a megtestesüléstől, egész a mennybe-menetelig, az egyház mindmegannyi ünneppel üli meg, és hogy hasonlólag ugyanezt a tiszteletet tanúsítja a legsz. *anya* életének többi titka iránt is fogantatásától, kezdve egész mennybeviteléig. Végre az egyházban nem keletkezik semmi új ünnep,

rok bőszt hullamai ostromolnak.¹ miért is ha valaha úgy most a bold. szűz Maria leghathatósabb pártfogására szorul; úgy az *egy-emberek* számára, akik ehhez a legtisztább szívhez folyamodnak. A tapasztalat bizonyosága szerint ez a tisztelet az egész földön az üdvösség legjobb gyümölcsei teremtek. kivált, hogy valamit tüzetesen fölemlítsek, a *Mária* legtisztább szívének segítségülhívása mellett, a bűnösök megtérésére *Párisban* alakult társaság által.² Es nem csoda! Mert midőn a bold. szűz Mária legtisztább szívéjamboran és figyelemmel tiszteljük, az ő kimondhatatlan szeretete Isten és az emberek iránt mintegy szemünk elé tárul az üdvösség elnyerésének reménye az ő Istennél való pártfogása folytán bennünk csodálatosan föléled; végre követésére hatalmasan felbuzdulunk, Maria szívének érdemei által a mi hideg és kemény szívünk is lassankint felgyulad és meglagyul az isteni szeretet langjától a *könyörgés*³ szerint: «Mindenható Isten... engedd kegyelmesen

semmi új officium vagy gyakorlat a *Fü* tiszteletére és becsülésére, hogy azonnal hasonló ünnep, officium, vagy gyakorlat ne keletkezzen és hozzatnak be. *Anyja* magasztalására és tiszteletére is. Például *Jézus* nevének, *Mária* nevének ünnepei; *Jézus* oromének — *Mária* oromének; *Jézus* fájdalmainak — *Mária* fájdalmainak; *Jézus* kivánságainak; *Jézus* fájdalmainak és szenvedéseinek — *Mária* fájdalmainak és szenvedéseinek ünnepei. Amit az egyház más hasonló alkalmakkor és gyakorlatokkor állandóan és változtatás nélkül megült, azt bármely figyelmes olvasó megfogja találni. Tehát, hogy végre befejezzük azt, amit szándékoztunk. *Jézus* szívének tisztelete és ünnepe egyszer elrendeltetven, a Szentleleknek az egyháiban meg szokott gondviselése szerint következetes volt, hogy *Mária* szívének tiszteletére hasonló tisztelet vagy ünnep rendelkezessenek.

¹ V. ö. *Nilles*, I. n. 1. k. 569. s. köv. old.

² Mely rövid idő alatt az egész föld kereksegen az üdvösség oly bő csodálatos gyümölcseit hozta létre, hogy ahhoz hasonlót az egyház evkonyvéban nem találunk, ha az összes századokon visszamegyünk, mint pl. *Rotham* P. 1848. jun. 24-éről kelt körlevelében helyesen megjegyzi, amelyben ezt a bizonyteket jámboran és komolyan tárgyalja. V. ö. a híres *Nilles*, I. h. 567. old. ft. dr. *Müller*, Theol. mor. 2. k. 150. s. k. old.; *Schmude*, S. J. Das reinste Herz der hl. Jungfrau und Gottesmutter Maria, Bocs. 1875.; *Maurel*, Ablassonémetre ford. *Schneider*, 469. old.

Ezt a társaságot, vagy a *Mária* legszentebb és szeplőtelen szívéből a bold. szűz *Mária* alakult *fotestvérvületet* — melyet a *győzelmekről* is neveznek — *Desgenettes* (+ 1860, áldozópap alapítot és XVI. *Gergely* 1838-ban jóváhagyta. V. ö. *Nilles*, I. h. 566. old.; *Schneider*, I. h. 470.; *Bruck*, Kirchgesen. 82b. o.

³ V. ö. I. szűz *Mária* legtiszt. *szíve* ünnepének *könyörgése* (az *Orat.* *gloria* kezd. anseben, melyet a S. R. Congreg. 1855. jul. 21-en helyben hagyott. V. ö. *Nilles*, I. h. 2. k. 366. old.

bogy ugyanazon legtisztább szív ünnepét ájtatos lélekkel megülvén, a te szíved szerint élni képesek legyünk;» továbbá más, ityétén *könyörgés*¹ szerint: «Mindenható Isten, ki azt akartad, hogy a boldogs. szűz *Máriának* legkedvesebb szíve az istenség szent helye, minden erénynek tronusa, és az egész szentség kincsesháza legyen; add nekünk, kérünk, ugyanazon legszentebb szívének érdemei és esedezései által, hogy az ő képét szüntelenül szívünkben hordozzuk; hogy az ő követése által mindig ezt cselekedvén, ami neked tetszik, örökké a te szíved szerintiek lehessünk.»

C. A szent ereklyék tiszteletéről.

245. A *zsidók* és *samaritánok* a holttesteket, valamint a holtak házaiban talált edényeket, azok ereklyéit, ruháit stb., mint tisztátalan dolgokat utaltak.² A *pogányok*, kik hasonlóké azt vélték, mint a *zsidók*, hogy az embert a holtak megerintése megfertőzteti,³ a holtak ereklyéit megvetették; azért a vértanúk tetteit gyakran profán csontokkal, pl. állati csontokkal rosszakaratulag összekeverték,⁴ vagy tűzbe vetették, vagy a tengerbe

Tevődése.

Ide tartozik, amit *tiszteletreméltó Bedánál*, Hom. 12. in Dom. 1. post Epiph. M. 94. k. 67. old. olvasunk, (*Breviar.* fest. puriss. Cordis B. M. V. 7. lecke): «*És anyja*, mondja (az evang. lista), *magában tartá mendezeket az igéket, szívében forgatván*. Mindazt, amit a szűz anyu az Úrról, vagy az Úrtól mondott, az ő szívében őrizte, és őrizte, hogy midőn végre az ő megtestesítése hirdetésnek vagy írásnak ideje elérkezik, a kérdezősködőknek mindent, amint történtek, elégge el tudjon beszélni. Utánozzuk mi is, atyáinkat, az Úr kegyes Anyját s mi is őrizzük meg szilárdan szívünkben Urunk és Üdvöztőnk szavait és tetteit.»

¹ Adjuk még hozzá a bold. szűz *Mária* legtisztább szívének tiszteletére szóló *letényeket*, *Nilles*-nel, I. h. 2. k. 489. s. köv. old.

² I. anezt tettek a *gnosztikusok*, különösen a *kajánuszok*, de más okból; mivel ugyanis nem ismerték el a vértanúság méltóságát és tagadták, hogy azt adandó alkalmakkal el kell viselni, következetesen a vértanúk ereklyéitől a tiszteletet is megtagadtak. V. ö. *Gotti*, I. h. 3. k. 655. old., *Kraus*, Realencycl. 2. k. 692. old.

³ V. ö. *Dollinger*, Heidenth. und Judenth. 541. old.; *Kraus*, Realencycl. 2. k. 686. old.

⁴ *Hitehagyott Julián* pl. mint *naz. sz. Gergely* beszéli, Orat. 2. contra Julian. n. 29. M. gör. sor. 35. k. 702. old. megparancsolta, hogy a szentek ereklyéit

dobtak, hogy a katolikusoknak alkalmuk ne legyen azokat tisztelni.

A keresztények közül a szent ereklyék tiszteletét megtámadta *Eustathius* sebastei püspök (Arméniában);¹ továbbá az ariushitű *Eunomius* s több más árianus; *Vigilantius*, egy az 5-ik században élő aquitaniai pap tagadta, hogy a vértanúk sírjait s testeit gyertyák gyújtása stb. által kellene tisztelnünk.² A nyolcadik században a keprombolók közül néhányan a szentek templomait, sírjait és ereklyéit megszenstségtelenítették. *Konstantinus Kopronymus* (743 évben) más gonosztettei mellett a szentek testeit megvetéssel illette és megegetni parancsolta.

825. év körül *Claudius* turini püspök, a 14. században pedig *Wicleff* valamennyi keresztet és ereklyét szerettek volna megsemmisíteni s azt állították, hogy a szentek sírjait nem kell tiszteletben tartanunk.

Az újabbkori tévtanítók közül a lehető legtöbben mind a szentek, mind pedig a szentek hamvai ellen dühöngni meg nem szüntek.

Luther elvetette a szent kereszt és más szent ereklyék tiszteletét³ s dicserge *Vigilantiust*, kiről azt véli, hogy keresztényebb módon írt, mint *Jeromos*, ha fenmaradtak volna iratai.

Ugyanezt tanítják a lutheránusok symbolikus könyvei.⁴ *Luther* követői néha szelídebben írtak e tárgyról s nem tagadtak meg minden tiszteletet az ereklyéktől, mindazonáltal a keleti tiszteletét, mint ez a kath. egyházban virágzik, elvetették.⁵

künyyolas okaért a legutaltatosabb csontokkal összekeverjek. *Wiest*, *Demonst.* dogm. 5. k. 240 §.; *Kraus*, *Realencycl.* 2. k. 692 old.

¹ Lásd *Mansi*, *Coll. concil.* 2. köt. 1098., 1103. old. - *Hefele*, *Conc. Gall.* 1. k. 788 old.

² Az ereklyéket tiszteletben tartó katolikusokat, „hamutisztelőknak” nevezte (Lásd sz. *Jeromost* adv. *Vigil.* c. 4. M. 23. k. 357).

³ A kereszt felmagasztaltatásáról szóló könyveben mondja: „Amit a keresztéről szóltam, ugyan ez áll az összes szentek ereklyéiről. Az ereklyéket más céljuk nincs, mint a hívek rászédése és felirvezetése, miért is mind a csontot földbe kell asni.” Lásd *Gotti*, *Theol. schol.* sz. Tamás 3. rész; és *Suppl. tract.* 14. qu. 7. dub. 3 (3. k. 652 old.).

⁴ Az *agostai hitvallás* II. része ezt tanítja: „A romaiaknak ez ereklyék tiszteletét, és más hasonlókat, a templomokba való elhelyezését hasznosnak tartják.”

⁵ *Gerhardus* János ezt írja, *Confess. cath.* 1. könyv. 10. fejezet. „Bánk nem mondja közülünk, hogy a szentek valódi ereklyéket tisztelnek, hanem csak a képüket tisztelnek, vagy megegetnek, hanem ha azon ereklyék valódiak.”

Nem akarom ezúttal hallgatással mellőzni, hogy a lutheránusok ennek dacára gyakran a legapróbb tárgyakat, melyeket vezéreik használtak, bizonyos, minden mértéket fölülmúló buzgalommal tisztelnek.¹

Kálvin még *Luthernél* is szenvedélyesebben támadta meg a szent ereklyék tiszteletét s azzal ragalmazta a katolikusokat: „hogy ők nem csak a szenteket imádják Krisztus helyett, hanem csontokat, ruhákat, lábbeliket stb.”. Továbbá *Lutherrel* együtt a szent kereszt tiszteletét is elvetette.²

Ide tartoznak különösen *Kálvin* követői a hugenották Franciaországban, kik sok szentnek, pl. sz. Irénnek, toursi sz. Martonnak testét megégették s hamvait a folyóba vetették.

Ide számítandók végül az összes *naturalisták* és *rationalisták* s a többi hitetlenek, mint például *Ronge*, ki sületlen és káromló beszédekre fakadt azon tisztelet ellen, melyet Trierben különösen 1844. évben Krisztus varratlan köntöse iránt tanúsítottak.

246. Ezek ellenében azt mondjuk

Tétel: Szabad és hasznos dolog a szentek ereklyéit ily módon megőrizni és tisztelni.

247. A szentek ereklyeit mondom, vagyis (e szót szigorúbb és szorosabb értelemben véve) a szentek testét, ennek részeit, mint csontokat, hamut stb. és (tágabb értelemben véve a szót) más tárgyakat, melyek a szentekhez tartoztak s melyek magok-

nincs kifogásunk ha megőriztetnek nem a babonáság táplálására, hanem kegyelmes emlékül . . . Nem minden, a sz. ereklyéknek mutatott tiszteletet helytelenítünk, hanem csak azt, mely Isten igejével ellenkezik és azt keresi a teremtményben, ami Isten tulajdona . . . Nem tagadjuk, hogy Isten neha a vértanúk testével való érintés által csodákat művelt . . . Amit tagadunk, az az, hogy a szentek testeit és csontjait nem kell pápista módon ama vallásos tisztelettel illelnünk, mely a pápaságnál dívik.”

¹ A búkkfaból, melyet *Luther* tulajdonának mondanak, keresztet csinálnak, továbbá azon asztalból, ágyból stb., melyet *Luther* használt, Wartburg várában darabocskákat vesznek azok, kik oda zarándokolnak s azokat mint ereklyéket nagy tiszteletben tartják. Hasonlóan olvassuk, *Polemik* 563. old.: „Valóban az emberi érzésben gyökerezik, hogy kedves elhunytainktól reánk hagyott emlékeket tiszteletben tartjuk. Lám azt a jegygyűrűt, melyet *Luther* a megugrott apáca ujjára húzott, mint ereklyét tisztelik a protestánsok, és sok protestáns család mint drága kincsre és értékes örökségre, úgy tekint rá.”

² *Instit.* 3. könyv. 20. fejelet. Lásd *Confess. Helvet.* post. art. 5.

³ Lásd *Gotti*, idézett helyen 3. k. 652. old.

Katolikus tan.

Szabad és hasznos dolog.

ban véve alkalmasak arra,¹ hogy ugyanazon szentek kegyeletese-
emlékét felelevenítsék, t. i. oly tárgyak, melyeket a szentek földi
életükben használtak, továbbá békóik s szenvedéseiknek má-
eszközei² stb., melyek a szentekkel való érintkezés által mintegy
meg lettek szentelve.

Hitágazat

248 Ezen tétel *hitágazat* a trienti zsinat határozata foly-
tán, mely zsinat elítéli³ azokat, kit azt állítják, hogy a szentek
ereklyéit nem kell tisztelni; továbbá a trienti hitvallásból, mely
ben ez olvasható «állhatatosan vallom, hogy a szentek ereklyéi
tisztelnunk kell.»

Bizonyítjuk 1. a
Szentírásból

249. A *Szentírás* távolról sem kárhoztatja az ereklyék ezen
tisztelőtet, hanem inkább ajánlja. Az ószövetségi Szentírás ugyanis
annak példáját hozza fel, hogy József⁴ és a két próféta⁵ csontja
tisztelőtnak örvendtek, valamint Áronnak a szentélyben őrzött
vesszeje is,⁶ továbbá azon jótéteményeket tarja előnkbe, melyek

¹ Amint azt az emberek szokása és a tisztelet törvényei magunkkal hoz-
zak, csak olyan dolgokat illetünk tisztelettel, melyeket bizonyos ékes-
mez s melyek józan eszű embereknek nem adhatnak okot figurálásra. Azért
csakugyan minden ok nélkül kérdik elleneink, miért nem tisztelünk sok ma-
tárgyat, melyet Krisztus és a szentek érintettek, mint pl. azon szamarat,
melyen Krisztus ült stb. A latin *reliquiae* (= ereklye) szorol s annak jelentése-
ről olvasható *Kraus*-nál, *Realencykl.* 2. k. 686. old.

² Élettelen eszközök, mert, mint magától értetődik, a böhérok tárgya
nem lettek a szentekkel való érintkezés által megszentelve, hanem inkább kár-
hozatosakká váltak.

³ Sessio 25. Decret. de Invoc. et Vener. Sanct. Az egész szöveg így
hangzik: «Tisztelnunk kell a szent vertanuk és más Krisztussal élők
testeit, melyek Krisztus elő tagjai és a Szentlélek templomai voltak, s melyek-
ket Ő örök életre fog támasztani és megdicsőíteni, s melyek által Isten
jótéteményt nyújt; úgy, hogy azok, kik azt állítják, hogy a szentek
ereklyéit nem kell tisztelnunk és becsülnünk, vagy hogy azokat s
megszentelt emléktárgyakat hiába tisztel a hívő nép és hogy hiába
tiszteljük a szenteket, segítségül híván őket, mindenképp kárhoztatandók, az ő
már regén kárhoztatta őket az egyház, s most is kárhoztatja.» Ide tartozik ma-
a II. *nicæni* zsinat 7. Act. határozata is (*Mansi*-nál *Concil. Coll.* 13. k. 374.
köv. old., *Hardouin*, *Concil. Coll.* 4. k. 455. old.). «Kik tehát abból, amit az
egyház nagyrabecsül, valamint elvetni merészelnének, legyen az akár evangélium,
akár kereszt, akár festmény, vagy a vertanuk szent ereklyéi . . . ha püspökök
vagy papok őket lefektetni parancsoljuk, ha szerzetesek vagy világi emberek: a
hívek közösségéből kizárassanak.» Lásd *Hefele*, *Concil.-Geschichte*, 3. k. 440. old.

⁴ Évad. 13., 19.⁵ IV. Regum 23., 18.⁶ Num. 17., 10.

ket Isten a szentek ereklyéi által nyújtott az embereknek.¹ Az
újszövetségi Szentírásból az Apost. Cselek. 19. 11. s köv.
azon szavaira hivatkozom: «Nem csekély csodákat is tőn az
Isten Pál keze által, úgy, hogy a betegek még a keszkenők és
övezők is elvitettek az ő testéről, s eltavozának azoktól a beteg-
ségek és a gonosz lelkek kimenének.»

Mert ha e helyen nincs is a mi fogalmunk szerint vett
ereklyékről szó, miután az apostol akkor még az élők sorában
volt, mégis e szavakban nyomaira akadunk² az ereklyékről szóló
tanunk.

250. Ezen állításunkat a hagyomány gyakorlatilag és elmé-<sup>2. a hagyomány-
ből.</sup>
letileg elég világosan bizonyítja. Gyakorlatilag, mondom, bizo-
nyítja ezt a) a hívek azon igyekezete, melylyel a vertanuk ham-
vait a többi hívek maradványaitól elkülönítették³ b) az a rend-
kívüli szorgosság, melylyel a szentek különösen a vertanuk erek-
lyéit összeszedték⁴ c) az a szokásuk, hogy a szentek ereklyéi és
sírjai fölé oltárokat, kápolnákat és templomokat emeltek, melyeket

¹ IV. kir. 13., 21. Sám. 48., 15.

² Az idézett hely és az Apost. Csel. 5., 15. mutatja, hogy a) a hívek
legnagyobb tiszteletben tartották azon tárgyakat, melyek Isteni adományok tel-
jevel bíró emberekre vonatkoztak; annyira ment b) ezen tisztelet, hogy azt
hitték, mikép ezen tárgyak természetfölötti erővel bírnak, nem ugyan magukban
véve, hanem arra való tekintetből, kire vonatkoztak; hogy c) Isten ilyen erek-
lyék által egyszerű jótéteményekben részesítette a híveket s így d) hiteles bizo-
nyítékkal erősítette meg őket azoknak tiszteletében. *Hurter*, *Comp. theol.*
dogm. 3. k. 796. sz. Lásd *Pelavius*, *De Incarnat.* 14. k. 11. s köv. fejelet. *Kraus*,
idez. hely. 686. old.

³ A szentek ereklyéit, sőt a holtak csontjait is tisztessék, sírjaik föl-
pálma neha hal vagy galamb alakját szokták volt függeszteni nem különben verre-
telt edényeket.

⁴ És ez már az egyház első századaiban történt, amint ez sz. Polykarp
vertanuságaról szóló iratokból kiviláglik, *Eusebius*, *Hist. Eccl.* 1. 4. c. 1. M.
sor. 20. k. 362. old. A smyrnaiak azt vallják levelek 5. fejezetében: «A sz.
Polykarpj csontjait, melyek kedvesebbek a legértékesebb drágaköveknek és tisz-
tabbak az arannyal, összeszedtük és illő helyre tettük.» Sz. Ignác vertanú
kísérői amannak ereklyét Rómából Antiochiába hozták: *Ruinart*, 22. old. *Kraus*,
Realencykl. 2. k. 913. old. Ephesusban sz. János apostol ott levő ereklyéit tisz-
telték, miről Celesztin pápa tanusodik (ephesusi zsinathoz intézett levelében
n. 4. M. 50. k. 509. old.); mások keresztelő sz. János fejét a legnagyobb tisz-
teletben tartották. Constantius császár sz. Timotheus, sz. András és sz. Lukács
ereklyéit 356. évben Konstantinápolyba hozatta. Lásd *Perrone*, *De Cultu Sanct.*
n. 86. s qq. *Kraus*, *Realencykl.* 2. k. 914.

ez oknál fogva «Martyriak»-nak (vértanú oltar) «Memoriae»-knek (emlékhelyek) és «Confessiones»-eknek (hitvalló oltár) nevezték¹; d) az a hodolat, melyet a keresztények a szentek ereklyéivel szemben tanúsítottak: ugyanis világot gyújtottak előttük sirjaikat virágokkal díszítettek, sirjaikon miseáldozatokat mutatnak be az Istennek, csontjaikra, vagy a szent vértanúk békóira eseköl nyomtak, stb.²

Mindezt a katakombák síremlékeiben találták kifejezve. Számtalan ilyen bizonyíték lelhető itt fel. Hogy a mondottakon kívül egynéhányat felemlítsek: találhatsz itt üvegből vagy más anyagból készült edényeket, melyek vértanúk vérért tartalmazzak és nagy tiszteletnek örvendtek — vérámpolnak, véredények — továbbá olyan edények, melyek a vértanúk vére által megízelt földdel voltak tele:³ fellelhető itt sok a vértanúk sírja fölé emelt oltár,⁴ továbbá olyan hordozható oltárok, melyeket bizonyos napokon miseáldozat bemutatása végett a vértanúk azon sirjaira állítottak, melyek állandó oltárral nem bírtak.⁵ A legrégebbi időben épült állandó oltárokat láthatni sz. *Peter*

Ha az egyházi emlékek nem tesznek említést a bold. szűz Mária ereklyéiről tanúsított tiszteletéről, az csak megerősíti az egész régi kornak azon meggyőződését, hogy a bold. szűz Mária új életre támasztatott és testével együtt felvétellett a mennybe. Penmaradt mégis néhány a bold. szűz Máriára vonatkozó tárgy, t. i. Chartres-ben őrzött takarója (indusium) vagyis az a szövet, mely a bold. szűz Mária szent teste halála után volt takarva, továbbá öre (cingulum), mely mennybemenetele után a földön maradt és melyet régen Konstantinápolyban «ἀποτὴν τῆς εὐφροσύνης» nevezetű ünnepen tiszteltek.

¹ Lásd *Eusebius* Hist. Eccl. I. 2. c. 25. n. 3. M. gör. Sott. 20. k. 20. old.; *Manst.*, Collect. Concil. 3. k. 971. old.; *Kraus*, Realencycl. 2. k. 611. old.; ugyanannak Rom. Sott. 585. s. köv. old.

² Sz. *Agoston* azt írja Serm. 310. c. 2. M. 38. k. 1413. l.: «Annyira édesebben iszszuk Krisztus vérért azon a helyen, hol Cyprián kiszenvedett, mint nyelvel jámborabbul ontotta itt vérért Cyprián Krisztus nevéért.» Olvasd *Kraus*, Realencycl. idéz. h., hol mind görög, mind latin szentatyák sok ilyen mondanása van feljegyezve.

³ V. o. *Kraus*, Blutampullen, s. ugyanannak Rom. Sott. 507. s. köv. old.

⁴ *Kraus*, Blutampullen, 27. s. köv. old.; ugyanannak, Realencycl. 2. k. 687. old.; *Holler*, Katakomben, Frankf. Brosch. 1886. évfolyam 7. sz. 20. k. köv. old.

⁵ És későbbi időben a többi szentek sirja fölé is. Mint általában mondják sz. *Milton* toursi püspök volt az első, kinek sirja fölé oltárt emeltek, bár a szentesség palma nem jutott neki osztályrészül. Lásd *Kraus*, Rom. Sott. 585. old.

⁶ V. o. *Kraus*, idéz. hely.

es *Pál*. sz. *Kornél*. sz. *Január* sz. *Ipoly*. sz. *Cecília* stb. sirja fölött

I. sz. *Félix* papa (270. körül), mint a pontificális könyv tanúsítja, meghagyta, hogy a miseáldozat vértanúk sirja fölött mutattassék be:¹ sőt annak nyomai is megvannak, hogy ez már előbb az I. és II. században használatban volt. Az egyházi törvény, mely a szentek ereklyéinek oltárokba való beillesztését elrendeli, oly szigorú volt és most is az, hogy, ha az ereklyék lopás által vagy más módon el volnának távolítva, az oltár megszűnt felszentelt lenni. Az oltár kövének azon helye, hová a szentek ereklyéi helyezendők, a pontificális könyvekben «sírnek» nevezetik.

Mint az ereklyék tiszteletének nyomós bizonyítékát megtalálhatod a legrégebbi katakombákban a sok sírfeliratot, melyekből kivüláglik, hogy a hívek mily nagy szorgossággal törekedtek a vértanúk szomszedságába temetkezni «a vértanú testenek közelsége miatt való vigasz céljából», hogy t. i. az innen haramlo jótétemények és adományok részeseivé lehessenek.² Már fennebb

¹ Szent *Ambrus* ama mondása szerint, Epist. 22. c. B. M. t. 16. p. 1066.:

«A győzedelmes áldozatok (vértanúk) azon helyre kerüljenek, melyen Krisztus feláldoztatik. De ez, ki mindnyájunkért szenvedett, az oltár fölött van, amazok, kik szenvedése árán lettek megváltva, az oltár alatt.» Lásd *Jeromost* is, adv. Vigil. n. 8. M. 23. k. 346. old. Olvasd el azt is, amit fennebb ezen dologról mondottunk a hol sz. *Prudentius* (Peristeph. Hymn. 11. vers. 119. sqq. M. 60. k. 548. l.) nagy horderejű szavait is felhoztuk, melyeket ő sz. *Hippolytus*, a vele egykorú s Rómában vértanúhalállal kimúlt *Callixt*, továbbá *Vinculius*nak Spanyolhon Valencia nevű városában lévő sirjairól mondott (ugyanitt M. 60. k. 407. old.): és a hol azt is megemlítettük, hogy ezen szokásnak, a vértanúk sirjai fölött mutatni be az áldozatokat, már a Szentírásban (Jelenés. könyv. 6. 9. s. köv.) is van némi nyoma. Ugyanezt látszanak bizonyítani a liturgikus imákban és az egyház gyakori szertartásaiban előforduló szavak, mint pl. a szent miseáldozatot bemutató papnak, Introitus előtti imájában «Azon szentek érdemei által kérünk kiknek ereklyéi itt vannak»

² «Az a szentség jutalma, mely a vértanúknak a mennyben van, az a szomszedság, a mely is megártassa és kegyelme, a

mint ezt szent *Ambrus* után *Wolter* mondja, id. hely. 22. old.

Ez nem ritkán a falra festett gyönyörű képek karával történt, melyeket új sírok készítése alkalmával leromboltak. Lásd *Kraus*, Rom. Sott. 112. s. köv. old., hol azt beszéli, hogy *Damasus* papa, kit másoknál inkább kellett volna a szentek sirjainak gondozása körül szerzett érdemei miatt a vértanúk szomszedságába temetni, nem a katakombákban a vértanúk közepében, hanem sík földön, a

hoztunk fel egynehány ilyen feliratot s még többet fogunk felhozni.

Találtak itt továbbá sok ereklyetartót és nyakról lefüggő (s ereklyét tartalmazó) mell-kereszteket,² melyekben az egyház első századaiban a szentek érintése által megszentelt tárgyakat úgy mint hamvaikat, vérökkel festett ruhadarabokat, később a szentek testének részeit jámborul és magukba a szentekbe vetett nagy bizalommal őrizték; a szent ereklyék reszint selyembe voltak burkolva, reszint drágakövekkel és arannyal díszítve. Az ereklyetartók, különösen a 4. századtól kezdve, gyakran kereszt-

temetőben csináltatott magának sírj. Ennek okát magu sz. Damasus adja általa szerkesztett feliratban, melyet a pápák kryptájában találtak (Rossi: Rom. Sott. 1. köt. 214. old.)

«Hic fatis Damasus volui mea condere membra
Sed citiores limus sanctos vexare priorem»

Megvallom hogy én Damasus itt kívántam tagjaimat nyugalomra tétetni,
De féltém a jámborok szent hamvait zavarni»

Íde sorolható azon, bizonyos Sabinus nevezetű archidiaconus által s készített felirat is, melyet sz. Lőrinc temetőjében találtak, s mely így hangzik

«Nil javat imo gravat tumuli haerere priorem
auctorum meritis optima vita prope est
Corpore non opus est, anima tendamus ad illos
Quae bene salva potest corporis esse salus.»

Nem hasznul, hanem inkább árt, ha csak sírunkban vagyunk közel a szentekhez,
a jó élet hoz biztossan köze, bennünket a szentek drágságához,
Törökdünk köi hogy nem testünkkel, hanem lélkünkkel közel jussunk hozzájuk
ha ez áldozó, a test s lévét le

V. ö. Rossi, Bull. 1864. 33. old.; Kraus, idéz. hely. 113.; továbbá n. Realencykl. 2. k. 881. s köv. old., hol kimutatja, hogy a meghaltakat nem ereklyékkel együtt temették el, különösen figyelemreemlő 1. köt. 19. old. (Articulus: Ad Sanctos, — Ad Martyres — Ante Retro Martyr.)

² Lásd Kraus, Realencycl. 2. k. 684. old.

³ Encolpium, ezen szótól: *κόλπος*, ól, mell, leggyakrabban nyakra kötött s mellen hordott ereklyetartót jelent, mint Anastasius Bibl. tanuskodó így ír (a VIII. zsinat iratairól): «keresztet a drágaságos fával vagy a szent ereklyével nyakról lefüggve mellen hordani, ez az, amit a zsinat encolpiumnak hív» (Ide sorolhatók sz. Prudentius szavai, ki sz. Fructuosus (Sar. 1. köt. 259. évb. történt) vértanuhaláláról és a hívek abbéli buzgalmaról, hogy a szent ereklyéinek birtokába jussanak, ezt írja: «a testverek szeretete oly nagy, hogy hazavinni szeretnek a szent hamvak tiszteletére ajándékozott tárgyat, vagy mint hű zálogot kobákon hordozni.» Nazianzi sz. Gergely magu azt a nővére Marína haláláról, hogy levette nővére melléről a gyűrűt, mely bizonyos ereklyét tartalmazott. Ilyen mellkeresztekről többet lehet olvasni Kraus Realencycl. 1. k. 419. s köv. old.

formájára, kis gyűrűkkel készítve láthatók, úgy hogy mindenki könnyen megismerheti, hogy azokat a hívek nyakukba akasztottak és mellükön hordozták.¹ Találtak továbbá a katakombákban olyan tárgyakat, melyeket fogadalomból azok ajándékoztak, kik a sz. ereklyék segítségével vagy testi egészeget vagy más jóit a ményeket nyertek: az úgynevezett *ἀναθήματα*-k, vagyis olyan ezüst vagy aranyból készült alakok (*εἰκονώματα*), melyek emberi szemeket, kezeket vagy lábakat ábrázoltak.² Végül a vértanúk legrégibb sírjai s azokon emelt oltárok előtt nem ritkán kis márvány oszlopok találhatók, melyek fölött olajedeny beillesztesere szolgáló hely látható. Találtak itt továbbá sok ilyen olajedényt, vagy azoknak töredékét.³ A szentek tiszteletére ugyanis a legdrágább olajból és lenfonalból mécseket készítettek, melyeket sírjaik előtt meggyújtottak. Aki ezen, a katakombákban talált s a sz. ereklyék tiszteletéről szóló bizonyítékokat figyelmesen latolgatja, készséggel fogja megengedni, hogy csak olyan ember, ki több évtizeden át elzárkózott s nem ismeri a katakombákban merített bizonyítékokat, tagadhatja, hogy a sz. ereklyék első századaiban virágozott és pedig mindazon járulékokkal együtt, melyek most használatban vannak, legfeljebb azon különbséggel, hogy mi valamint hitben és jámborságban, úgy egyszersmind a szentek ereklyéinek tiszteletében elődeinknél sokkal gyengébbek és hanyagabbak vagyunk

A szentatyák továbbá világosan hirdetik, hogy tisztelnünk kell a szentek ereklyéit: pl. sz. Jeromos, ki Vigilantius ellen írt könyvében egész erejével azon fáradozik,⁴ hogy a szent ereklyék tiszteletének

¹ Lásd Wöller, idéz. hely. 22. old.; Kraus, Realencycl. 1. k. 419. s köv. old.; 2. k. 689. old.

² V. ö. Kraus, idéz. hely. 689. s köv. old.

³ Kraus, i. h. Lásd ugyanitt az 1. k. 420. s köv. oldalát, hol több chriszmadenytről tesz említést, vagyis olyan agyagból való s olajt tartalmazó edényekről, mely Jeruzsálemből Krisztus Urunk sírjáról, vagy valamely híresebb vértanú kryptájából volt véve.

⁴ Adversus Vigilant. n. 4. 13. M. 23. k. 357. I. Legyen szabad felhozunk azon szavakat, melyek i. h. n. ö. M. l. c. p. 358., olvashatók. «Tehát szentsegtörők vagyunk-e, mikor az apostolok bazilikájába lépünk? Szentsegtörő volt-e I. Konstantinus császár, ki András, Lukács és Timotheus szent ereklyéit Konstantinápolyba vitette s melyek jelenlétében üdvötenek a gonoszok? Vigilantiusban lakozó ordogok maguk vallják, hogy érzik azoknak jelenlétét? Szentsegtörőnek kell-e neveznünk most is Arkadiusz császárt, ki sz.

jogos voltát bebizonyítsa s kimutassa, hogy ez Krisztus egyháza-
ban ősrégi és általános szokás; sz. *Agoston*, ki azt mondja:
«mégis azért nem kell megvetnünk és eldobnunk a meghaltak
testét, leginkább pedig az igazak és hűvek testét nem, melyekke-
a Szentlelek mint szervekkel és edényekkel élt a jó tettek vég-
hezvitelére»;¹ nyss. sz. *Gergely*,² ki így nyilatkozik: mely nagyon
kívánatos és óhajtott dolog, sőt csak hű imák jutalma: magukat
az ereklyéket megérinteni — ha valaki azon szerencsés helyzetbe-
jut, hogy azt megtehesse — azt mondják azok, kik ezt tapasztaltak
s ezen óhajuknak eleget tehettek».

Sőt maga az Isten bizonyítja ezen állításunkat, és pedig cso-
dákkal, melyeket a vértanúk dicsőségének előmozdítására művelt
résztint hogy az ezen vértanúkat tisztelő hűvek megjutalmazza
résztint hogy azok üldözni megrémítse. Sz. *Ambrus*³ több csodát
hoz fel, melyek sz. *Gerváz* és *Protáz* vértanúk ereklyéinél történtek.
Sz. *Agoston*⁴ sok csodát beszél el, melyek azon időben történtek,
midőn sz. *István* első vértanú ereklyéit nagy pompával Afrikába
át Italiába hozták. S bizonyára, midőn Isten a szentek ereklyéi-
által sok csodálatosat művel és jótéteményeket osztogat, nemde-

Sámuel csontjait oly hosszú idő után Thráciába hozatta át? Nemesak szent-
töröknek, hanem eszteleneknek tartjuk-e mindazon püspököket, kik a legsilányat
dolgát s a szétszórt hamvakat selyemben és arany edényekben vitték? Bolond-
va amennyi egyház nepe, mely elébe ment a szent ereklyéknek s azokat
nagy orzommal fogadta, mintha magát az élő prófétát látta: mi célból egy-
sültek volna Paesztinától Chalcedonig a nép tömegei s zengtek volna og-
hangilag Krisztus dicsőitét?»

¹ De Civit. Dei I. 1. c. 13. M. 41. k. 27. l.

² Orat. de s. Theodoro M. gör. sor. 46. k. 739. l. A szentatyák többi nyilatkozata *Kraus*, idézett hely 686. s. követk. old. olvasható.

Minden ennyi sok bizonyíték szói az ereklyék tisztelete mellett, mind-
azonnyal nem kell csodálkoznunk, ha a protestánsok és kalvinisták
nehányan azt megengedhetőnek tartják. *Grotius* Hugo írja (*Wiest*-nél, *Demonst.*
dogm. 5. k. 241. §.: A szokás oltár alá tenni az ereklyéket a Jelenések kö-
vének 6. 9. helyére emlekezett s azért helyesen járt el *Jakab*, Britannia kirá-
l. midőn elismerte, hogy a valódi vértanúk hiteles ereklyéit tisztelet illeti,
nem onmagukban véve, hanem csak a vértanúkra való tekintetből. *Bella*
sem mondott mást; s mi e tárgyat illeti, maga az Isten járt elől példával
szentek ereklyéinek tiszteletében, Királyok II. könyv 12. 21.; hasonlólt találhatunk
Apost. Csel. 5. 15. és 19. 12.

³ Epist. 22. al. 86. vel. 54. c. 2. et c. q. M. 16. k. 1063. l.

⁴ Civ. Dei I. 22. c. 8. n. 10 sgg. M. 71. k. 766. s. k. old. v. ö. *Kraus*
II. h. 401. old.

felhívja és mintegy odacsalsa ez által a hűveket, hogy a szentek
ereklyéit tiszteletben tartsák; s így magát a teremtményt kény-
szeríti, hogy a szentek ereklyéit tisztelje?¹

¹ Mit jelent ugyanis az, ha a szent hajú rátetele és megerintése folytan
eltűnnek a betegségek, elenyesznek a járványok, jajgatnak a rossz lelkek, a
halálesetek nem következnek be, az elenyésző eleterő visszatér, mit jelentene
múdezt mást, mint az egész természet szolgálatkészseget és imádatát?

A szentatyák más ilyen nyilatkozatai N. *Gergely*-nél olvashatók, Hom.
32. in Evang. n. 6. 7. M. 76. k. 1237. l.; sz. *Jeromos*-nál adv. Virgil. n. 10.
M. 23. k. 363. l.; sz. *Agoston*-nál Epist. 137. al. 78. n. 3 M. 16. k. 1063. l.
Ezert mondja *Cyryllon* a Minden Szentek 396-ik évi ünnepére szóló kateche-
siseben (*Buckell*-nél, Ausgewählte Gedichte der syrischen Kirchenväter, Kempton
1872, 17. old.): «Szentek csontjait a legértékesebb kincsese változtattad, a
megmerhetetlen gazdagságod rejlik a maroknyi hamuban.» V. ö. *Kraus* -
Realencycl. 2. k. 688. és 914. s. köv. old.; továbbá a Római Breviariumot,
vassas sz. Peter ünnepének 4. s. köv. leckeit (augusztus 1.); és sz. Orsolya s
László ünnepén a 6. leckeit.

Ha a bizonyítékokat megfontoljuk, csakugyan meggyőződhetünk, hogy
a régi időben ugyanazon becsben voltak és ugyanígy módon tiszteltettek a
szentek ereklyéi, mint az napjainkban történik. Erre vonatkoznak azon szavak,
melyek *Cyr. Theodoretus*-nál, Sermon. 8. de curat affect. graec. M. gör. sor.
83. k. 1031. l.: «Hogy azok óhajai, kik kogyeletesen látogatják a szentek sírját
csakugyan teljesedésbe mennek, nyilván bizonyítják gyógyulást jelző aján-
kaik. Némelyek ugyanis szemeket, némelyek lábakat, mások kezeket ábrázoló,
vagy aranyból készült alakokat függősztenek itt fel. Ezen tárgyak a
betegségek előzetes jelentik, minnek bizonyítékául tettek ezeket oda azok, kik
szétszórva visszanyertek. Ugyane tárgyak az itt eltemetettek erőnyeit hirdetik
s a nyelvi meg azt bizonyítják, hogy Istenek valódi Istenek.»

Ellenünk kikelnek ugyan a csodák ellen az által, hogy vagy kételkednek
valódiságukban, vagy azokat tagadják. Azonban józan észszel ki kétkedhetnek
azok lehetősegen, miután Isten mindenható. *Damaskusi* sz. *János* így ír Orthou-
d. I. 4. c. 15. M. gör. sor. 94. k. 1166. l.: «Ne vonja senki kétségbe valódi-
ságukat. Mert ha Isten akarata folytan a durva és kemény sziklából a pusztában
a szumár állkapcsából víz bugyogott elő Samson szornjának esillapítá-
sára, miért látszanak hihetetlennek, hogy a vértanúk ereklyéiből kellemes
balzsam tört elő? Legkevesebbe sem, különösen azok előtt nem látszanak
lennek, kik ismerik Isten hatalmát és a tiszteletet is, melyben szentjeit tisztel-
tük. Azokat meg, kik a csodák történeti hitelességet tagadják, kérdezzük, mi-
ért, mily arccal követelhetik, hogy inkább nekik higgyünk, kik minden ok-
 nélkül és szemtelenséggel tagadják annyi sok szent atyának a hitet és a való-
diságot, mint annyi sok szent atyának, kik kortársak és gyakran szemtanúk
voltak. Ha ezek hitelességet tagadjuk, akkor romba dől minden történeti és
emberi bizonyosság. *Izidorus* a peluziotti azt mondja Ep. I. 1. ep. 55. M. gör.
sor. 78. k. 218. l.: «Ha megbotránkoztat az, hogy a vértanúk testeinek hamvait,
Isten iránt való szeretetükért és állhatatosságukért tiszteljük, vond kérdésre

matól. Maga *Leibnitz* írja: ¹ «miután (itt) csak jámbor érzelem van szó, nem tesz semmit, ha néha meg is történnek, hogy az ereklyék, melyeket valódiaknak tartanak, hamisak. Mert a tisztelőben ilyen esetben nem hiányoznák a hit és szeretet, melyek Isten előtt mindig érvényesek.»

Ha ugyanazon szent teste, vagy testének ugyanazon részét több helyen tétetik ki a hívek tiszteletére, az onnan van, hogy a vértanúk sírboltjaiból gyakran oly szentek testeit huzzák ki, kiknek neveit nem ismerték s kiknek egy már ismeretes szent nevet adták. Nagyon gyakran történik az is, hogy ugyanegy szent testét vagy testének ugyanazon részét felosztották ² s az így támadt darabokat, miután a hiányzó részeket a kézművesek fém- vagy fával kipótolták, sok helyen tisztelek. E tényből kiindulva tették tudatlan elleneink a fennemlített ellenvetést, nem véve figyelembe, hogy a testnek csak része van ezen vagy azon a helyen.

A 3. pontra, vagyis arra, hogy elleneink azon csodák ellenkelnek, ki, melyeket Isten ereklyék által művelt, már megfeleltünk és alább fogunk még e dologról valamit mondani.

253. A sz. ereklyék közül bizonyára az első helyet foglalják el azon tárgyak, melyeket Krisztus, míg e földön láthatólag tartózkodott, használt, vagyis oly tárgyak, melyeket szenvedésével s halálával megszentelt, mint a valódi kereszt, töviskorona, lándzsa, szegék stb. Miért is nem lesz fölösleges legalább a kereszt valódi fajaról különlegesen szólni.

egy-egy magánembernek a valódi ereklyéknek a hamisaktól való megkülönböztetésén szerfele nagy könnyelműséggel jártak el, visszaélések is történtek. De az egyház nem kesett ilyen visszaélések megszüntetése és megállítására vezetett több rendeletet kiadni. Már 1215. évben a IV. lateráni zsinat (lásd *Mansi*-t, Collect. Concil. 22 k. 1049. old.) azt határozta: «az újonnan felfedezett ereklyéket senki se merje nyilvánosan tisztelni, ha csak előbb a római pápa nem erősítette meg azokat tekintélyével.» S a trienti zsinat elrendelte, hogy szabad új ereklyéket elfogadnunk, csak miután a püspök megvizsgálta és helybenhagyta azokat.

Olv. e tárgyra vonatkozólag *Kraus*t, Realencycl. 2. k. 691. old., ki azt beszéli, hogy már sz. *Agoston*, sz. *Athanáz*, Nagy sz. *Gerqely* s mások kelték ki az ereklyékkal való ilyen visszaélések ellen.

¹ System. theol. 194. old.

² Nem ugyan az egyenaz első században, de később és pedig a 17. században, görög, később a latin egyházban is. (L. *Kraus*, Realencycl. 2. k. 687. s kov. old.)

³ Ez áll pl. keresztelő sz. *János* fejére vonatkozólag, melyet nemcsak Romában és Genában, hanem Amiensben is tisztelnek.

254. Azon keresztet, melyre Krisztust szegyezték, tisztelnek ell.

255. A Szentírásból nem lehet semmi egyenes bizonyítékot felhozni, de mégis egynéhány, habár távoli nyomra akadhatasz, ha *Exod.* 3. 5; *Jos.* 5. 16; és *Apost. Csel.* 19. 12. helyeit veszed figyelembe. Ha ugyanis az előbbi szentírási idézetek azon helyet, hol az Isten személyét képviselő angyal állott, szent földnek, szent helynek nevezik, eléggé világosan utalnak arra is, hogy sokkal szentebb azon kereszt, melyre maga a megtestesült Isten volt szegyeztetve. Továbbá, ha az *Apost. Cselek.* szerint sz. *Pál* kendőt öltött a vele való érintkezés miatt tisztelte, ez által jeleztetik, hogy sokkal inkább kell tisztelnünk a Krisztussal való érintkezés folytán megszentelt keresztet.

A hagyományban azonban akadunk ezen, a valódi kereszt érintéssel tanúsított tisztelet bizonyítékaira és pedig tényekben és szavakban. Azon időtől kezdve ugyanis, midőn a római birodalom nagy *Konstantin* uralkodása alatt Krisztus táborához szegődött s a kereszt fája, melyen a világ üdve függött, megszűnt a pogányok szemében ostobaság lenni: a kereszt — melyet *Rona*, *Konstantin* anyja, bizonyosan az isteni Gondviselés különös intézkedése folytán ugyanabban az időben, 326. évben talált meg¹ — mindjárt a

¹ Mivel három keresztet találtak, s nem tudtak Krisztus keresztjét a többi kettőtől biztosan megkülönböztetni, mind a hárommal egy haldokló keresztet készítettek s míg a két első semmit sem eredményezett, a harmadik, mikélt az asszonyhoz érintettek, rogtan meggyógyította őt. Ezt írják. *Rufinus*, Hist. eccl. I. 1. c. 8. M. 21. k. 477. l.; *Socrates*, Hist. I. 1. c. 17. M. gor. sor. 67. k. 119. l. *Sozomenos*, Hist. I. 2. c. 1. M. gor. sor. 67. k. 934. l. miután elmondotta a csodákat, melyek a kereszt megtalálása alkalmából történtek, így fejezi be: «a sz. profeták ezeket régen azelőtt tudták és előre megóvándoltak s végül pedig csodatettek erősítették meg ezt akkor, midőn az Isten jónak látta.» E fölött nem kell csodálkoznunk, mikor magok a pogányok is ismerik, a mit Sybilla előre megóvándolt.

² Oh szerezd, Isten, melyen maga Isten függött.

Ezt senki sem fogja tagadni, bármennyire is ellenkeznek velünk. A kereszt fáját tehát s annak tiszteletét Sybilla megóvándolta. Találkozunk ugyan egy-egy hitvidéki vagy keresztény történetíró, ki ezen, a sz. *Rona* által megtalált keresztrel kapcsolatban levő tényt kétségbe vonja, de teljesen lehetetlen ezen esemény lényegét tagadni, bár a részletek nem felelnek meg talán egy-egy a valóságnak. Az említett régi történetírókon kívül *Theodore*t, *Cyr.* is, Hist. eccl. I. 18. beszéli ezen eseményt; és ami legfontosabb, a jer. *Cyril* is (+ 386). Catech. myst. ben 4. 10.: 10, 19. és 13. 4. M. gor. sor. 33. k.

hívek legnagyobb tiszteletének tárgya lett, mint olyan, melyet Krisztus a testével való érintkezés folytán megszentelt s verevázta, mint amely Krisztus győzedelmi halálának s felmagasztaltatásának eszköze volt. *Damaskusi sz. János*¹ írja: «Ezen valóban drágaméltos és tiszteletre méltó fát, melyen Krisztus önmagát áldozatul mutatta be érettünk, mint olyant, mely legszentebb testével es vérével való érintkezés folytán megszentelődött, joggal tisztelnünk kell.» Végül a szent kereszt fájának tiszteletét, amennyiben az ereklyékhez tartozik, bizonyítja a régi hívek tanuságtétele, kik forró vágygyal törekedtek arra, hogy a valódi kereszt részecskéit bírják vagy legalább lássák.²

Maga az *ész* helyesli végül állításunkat. Ugyanis mindaz, ami bizonyítja, hogy az ereklyék tisztelete általában megengedett és kegyeletes dolog, bizonyítja azt is, hogy azon *fát* kell leg

468, 685, 776. l.; továbbá Konstantinushoz intézett levelében (melynek l. 1. c. nem egészen bizonyos) c. 3. M. l. c. 468. l.; és sz. *Ambrus* az elhunyt Theodorus felett mondott s alább felemlített beszédében és későbbi századokban sok más nagyobb hírnevű egyházi író, — *Hübner*, Inscript. Hosp. 149. sz. (lásd *Little Handwörterb.*, 1887. 430. sz.) említi, hogy Spanyolországban egy ősrégi feliratot találtak, mely ugyanazt megerősíti.

¹ De fide orthodoxa l. 4. c. 11. M. gör. sor. 94. k. 1130. l. Olv. sz. *Jeromus* is, Epist. 108 ad Eustoch. M. 22. k. 883. l.

² V. ö. azon utelirast, melyet a 4. század vége felé bizonyos keresztény zarándokok franciá apaca írt s melyet Gamurinus adott ki a 11. században. *Jeruzsálemi sz. Cyrill*, Catech. 10. n. 19. M. gör. sor. 33. k. 687. l. mondja: «A Jeruzsálemben moztatott kereszt fájával az egész világ tele van, mint a nagy sokan kérték és kaptak belőle részecskéket.» Sz. *Paulinus*, Epist. 31. l. 6. ad Severum M. 61. k. 329. l. azt írja, hogy «A sz. keresztet Jeruzsálemben a szentélyben őrzik s a püspök az Úr husvétján a nép elé teszi imádás végett, mint a szent unnepeinek jelvényét.» V. ö. *Realencycl.* 2. k. 248. old. helyen, mint a szövegéből kitűnik, a 11. században a keresztet a szentélyben őrzik, mint a szent unnepeinek jelvényét. V. ö. *Realencycl.* 2. k. 248. old.

Több ilyen bizonyíték olvasnátó *Gottl*-nál, Theol. schol. 3. k. 1. c. 1. old., *Petaurus*, de Incarn. 15. könyv, 8. feje; *Bonierum* Denkwürdigkeiten, IV. 1. 476 s. köv. old., *Kraus*, l. h. 248. s. köv. old. *Kraus*-nál l. h., sok ilyen, a liturgikus könyvekből és az ugynevezett monumentális (kö emlékek nyomán összeállított) theologiából vett bizonyíték található összehalmozva: a valódi kereszt iránt tanúsított imádási szertartás, továbbá, mely nem sokára annak megtalálása után Jeruzsálemben, kövéssel utána Konstantinápolyban és Rómában szokásban volt, világosan bizonyítja, hogy a valódi kereszt ereklyéi a legnagyobb tiszteletnek örvendettek.

inkább tisztelnünk, melyen a világ *ideje függött*. S bizonyára, ha megérdemlik tiszteletünket a vértanúk szenvedésének eszközei, melyekkel kínozták őket, mennyivel inkább kell tisztelnünk a keresztet, melyre maga az igazság és élet szerzője volt szegezve, s melyet vérenek harmatával áztattott.¹

1) A képek tisztelete.

256. A zsidók nem tisztelik a képeket; a keresztények templomait az ott elhelyezett képek miatt bálványimadás hazának nevezik. *Mohammed* 630. évben, hogy a zsidókat a maga részére megnyerje, megvetette a keresztet s az összes szent kepeket megsemmisítette.²

8. században a keresztények közül a képrombolók vagy képek ellen harcolók (kiknek feje *Isauri Leo* császár s később ennek fia. *Constantinus Copronymus* volt) minden sz. képet³ és szobrot igyekeztek a templomokból kivinni és megegetni. 9. században *Claudius* turini püspök volt azok vezére, kik azt mondták, hogy Krisztus Urunk keresztjét semmi esetre sem kell tisztelnünk.⁴ 12. században *bruini Péter* és *hitehagyott Henrik* azt hangoztatták, hogy minden keresztet meg kell semmisíteni. A lyoni szegények ugyanazon században azt állították, hogy a templomokban hármínmű képeket tartani bálványimadás. *Wieleff* a 14. század vége felé csak

Hozzátétel

¹ Több ilyen bizonyíték, mely arról győzi meg, hogy a valódi kereszt ereklyét tisztelet illeti meg, sz. *Jeromosnál* sz. *Agostonnál*, *Rusticus* szerpapnál, aranyházáj sz. *Jánosnál*, sz. *Sophorniusnál* olvasható fő helyek *Krausnál* *Realencycl.* 2. k. 248. old. fel vannak jegyezve, *Kraus*, l. h. 248. old.

Urunk Jezus Kr. lándzsájának és szegelének, továbbá a sz. vaszonnak, legdrágább vérenek, tóviskoronájának tiszteletére rendelt unnepek zsolozsmáját s misejét. Ezt nevezik a mohammedanok bálványimádóknak a keresztényeket s mai napig sem tűnnek meg valami képet templomaikban, képek helyett falakra függesztett szőnyegekre szőtt arany betűk vannak a templomok felszínzésére, s agitációnak pedig égő fátylákat alkalmaznak. (*West*, Demonstr. dogm. 5. k. 253. §.).

² Kivéve a keresztet (a keresztre feszített képe nélkül), hogy általános-ságban szóljak. — V. ö. *Kraus*, *Realencycl.* 2. k. 247. old.

³ Ez ellen írt *Jonas*, a vele egykorú orleansi püspök, «De cultu imaginum» M. 106. k. 305. l.

ugy melleleg kelt ki a képek ellen, de tanítványai később is kezdték azok ellen harcolni.

Ezekhez járultak 15. században a *hussiták*,¹ s 16. században a hitújítók. 1552. évben *Karlstadt András*, Luther ellenkezése dacára, megfosztotta Wittenbergben a templomokat képeiktől, mit nem sokára Svájcban *Zwingli*, Angolországban *Erzsébet* s többen utánoztak. A *lutheránusok* ugyan helyt adnak még templomoknak is a szentek képeinek s a szentek képének, de csak ekesség és a történetek feltüntetése vegett, nem pedig vallásos tisztelet céljából.²

*Külvin*³ leghevesebben támadta meg a képeket, nem csak az által, hogy a templomokból kihajigálta őket, hanem meg is ítéltte. Ő magy írja: „Nem szabad Istent képek formájában, s azokat (a képeket) tisztelni, bálványimádás.”

Amit *Luther* és *Külvin* tanítottak e dolgot illetőleg, ugyanígy ítélnek a legujabbkori lutheránusok és kálvinisták is. Amin már említettem, vezereikkel együtt elvetik a kereszt tiszteletét.

Meg kell még említenünk a *pistóijai zsinatot*, mely nem ad helyt azon tiszteletnek, melyet a hívek valamely kép iránt különösen tanusítani szoktak; s mely továbbá azon szokás ellen kelt ki, hogy bizonyos képek elfátyolozva őriztetnek s azontúl protestansokkal együtt elveti az úgynevezett csodatevő kepekhe

¹ A *prágai Jeromos*, Cochlaeus tanúsága szerint, *Hist. Hussit.* 3. k. 1. fejezet. — *De Imaginibus* 1. c. — *Hussit.* 1. k. 2. fejezet.

² *Gerhardus János*, *Confess. Cath.* 2. k. 2. old. azt írja: „Megengedni, hogy a templomokban képeket, hanem templomokban is lehet képeket tenni, de tagadjuk, hogy azokat vallásos tisztelet illeti meg.” A protestansok másik nagy hittudosa (lásd *Hist.* 1. k. 255 §) meg azt írja: „A szentek képei nem orvendenek más hasznatnak, mint bármilyen elők képei arra való, hogy arcukat s alakjukat ábrázolják, életüket s viselt dolgaikat emléktárrá válasszák s mi sem keptelenebb mint a szentek képeit a szentek képeinek, vagy a becsülés és szeretet más e nemű jelével megtisztelni; valóban bálványimádásra mutat pedig, ha valaki vagy a szentek képeit tiszteli, vagy a szentek miatt a képeket vallásos tisztelettel illeti.” — *L. Petrus* is e tevélyeke illetőleg. *De Incarn.* 15. k. 11. fejezet. — Vannak mégis protestansok, kiknek mersekeltebb nézetei vannak e tárgyat illetőleg, mint pl. *Fabian* s *H.*

³ Institut 1. könyv 2. fejezet 7. szám alatt.

⁴ Institut 1. k.

való zarándoklatokat; a Szentháromságot ábrázoló kepeket meg nem engedhetőknek tartja stb.¹

Ismeretes, hogy a naturalisták elvetik a kepek tiszteletét, a keresztet eltávolítják és összetörik, vagy ha drágák, azokat saját hasznukra fordítják. Ide tartoznak végül korunk hitetlenei, kik a képeket és keresztet, mint megvetendő dolgokat, a keresztény iskolákból eltüntetni stb. törekednek.

257. Ezen tévedésekkel szemben azt mondjuk:

18. Tétel. *Megengedett és jámbor dolog a szent képek használata és tiszteletben tartása.*

E tétel hitágazat a II. *nicaeai*² és a *trienti* zsinat határozatai folytán³, továbbá a trienti hitvallás alapján, melyek mind

¹ I. VI. *Pius* „*Auctorem fidei*” c. bulláját, melyben a pistóijai zsinat 69. 72.

határozatja. V. ö. *Perrone*-t *De Cultu Sanctorum* 147. s. köv. sz.

² *Acta 7. Mansi*, *Collect. concil.* 13. k. 378. s. köv. old.; *Hardouin*, *Act. concil.* 4. k. 455. old. A zsinat szavai így hangzanak: „követven szent atvni k íleg illetett tanítását és a katolikus egyház hagyományát . . . azt határozzuk . . . hogy valamint a drága és üdvözítő kereszt alakjának, úgy a tiszteletreméltó és szent kepeknek helyt kell adni Isten szent templomaiban, a

házakban és utakon, a falakon és asztalokon, a házakban és utakon, a

Üdvözítőnk Jézus Krisztus, hanem szepőlőten Őrnök.

valamennyi szent és a csó férfi képei

akrabban tunnek fel a szentek szemeink előtt a kepekön.

annyival okenekben emlékszünk vissza a kép eredetijére s vágyódunk utánok mi,

kik amazokat (a kepeket) szemléljük, annal inkább csókoljuk s tiszteljük, s

őket, de nem imádással, mely csak magát az isteni természetet illeti;

gy ezeknek, valamint a drága és üdvözítő kereszt alakjának, a szent

evangeliumoknak s a többi szent emekeknek tiszteletére tonjénfistot és gyertya-

fényt alkalmazhatunk, mint az regen kegyeletes szokás volt. A kép iránt tanu-

sított tisztelet atszall eredetijére; s aki tiszteli (adorare) itt annyit jelent, mint

tisztelni a kepet, tiszteli a rajta ábrázoltak lényét).

Ide esatoljuk azt, ami a 869-ben tartott IV. konstantinápolyi zsinat

3. kánonjában olvasható (*Mansi* i. h. 16. k. 399. old.) „Azt határozzuk, hogy

Urunk Jézus Krisztus szent arcának kepet ugyanolyan tisztelet illeti meg, mint

a szent evangeliumokat. Valamint ugyanis az evangeliumban foglalt szavak

mindnyajunk üdvét eszközlik, úgy a mesterségesen és színekkel festett kepek

által feltüntetett tárgyból, a tanultak úgy, mint tanulatlanok hasznát meri-

teneik. Ugyanazon módon tiszteljük és becsüljük a szepőlőten Isten

anya, a szent angyalok . . . és valamennyi szent kepet. Kik ellenkezőleg erez-

nek, ki legyenek kózosítve.”

³ Sess. 25. *Decretum de invoc. et ven. Sanctorum* Szavai a következők:

„Krisztus, a szűz Istenanya és más szentek kepeit kell tovább tartanunk és

megőriznünk, különösen a templomokban s őket nekik megfelelő tisztelet- és

azt határozzák, hogy Krisztus, a szűz Istenanya és más szentek képeit a templomokban kell tisztelni és megőrizni, és az azokat tisztelőt meg bünteti.

259 A képek használata már az őskereszténységben volt, még pedig Isten parancsából; az Úr parancsolta,¹ hogy a frigyszekrény két oldalára két arany cherubot készítsenek és a sídók alatt. Jeromos tanúsokk, hogy tisztelőtlen tettek e két cherubot. Az Isten maga rendelte,² hogy rézkigyó állítsék fel Krisztusnak a kereszten való felmagasztaltatásának jeléül, mint ezt maga Krisztus bizonyítja, mondván:³ «És valaminthé Mózés felmagasztalta a kigyót a pusztában, úgy kell felmagasztaltatni az ember fiát, hogy a földet megigéretti, és hasznos volt azon kép használata, mely Krisztus győzedelmes győzelmét jelképezi, mert az az Istennek a földet megigéretti, és szenvedést mint már megtörtént tényként jelenít meg.

Ezenek ugyan a tények, hogy a képek használata Isten parancsából Isten által van. Ezenek képeit tisztelni magunknak se valami hasonlatosságot. Ne mondjuk azokat, se ne tiszteljük.»

De elleneink nem akarják észrevenni, hogy itt tulajdonképpen a bálványimádás tiltatik, mint ez a 3. versből világos: «Idegen isteneid ne legyenek előtted. A tisztelő, melyetől angyaszentek házunkkal együtt azt állítjuk, hogy a szent képeket megilleti s

bocsátásban reszesítenünk, nem azért, mintha azt hinnék, hogy bennük valami istenség vagy erő rejlik, mely miatt azokat tisztelniük kellene, vagy hogy tőlük (a kepektől) kellene valamit kermünk, vagy hogy magunkba a képekkel bizalmunkat vetnünk, mint azt regén a pogányok tették, kik a bálványokat vélték tisztelni, de csak a nekik mutatott tisztelet az amlak ahrázolt eredetire vonatkozik, úgy hogy a képek által, melyeket megcsokolunk, mely előtt fovegünket levesszük vagy leterdelünk, magat Krisztusimádjuk s a szenteket, kiknek mását amazok feltüntetik, tiszteljük.» L. o. Római katekizmus 3. rész, 2 fejelet, 11., 15., 20., 23., 24. p., továbbá a pistojai zsinat elvetett teteleit 69—72-ig; Denzinger-nél, Enchir. 1432 s köv. pontok

¹ Exod. 20. 18.

² Num. 21. 8.

³ Janos 3, 14.

Exod. 20., 4. s köv. Az egész szöveg így hangzik. «Paragott kepeket csinálj magadnak, se valami hasonlatosságot arról, mi oda fenn az égből, vagy itt lenn a földön vagy a vízekben vagy a levegőben. Ne mondjuk azokat se ne tiszteljed, mert én vagyok a te Úrad Istened sőt»

melyet fennebb kifejtettünk, egészen távol áll a bálványozástól. Itt a képek használata minden hanem csak önkényes és vallási. Ezen képek használata a bálványozásnak nem egyenlő a bálványozással, maga az Isten a bálványozást tiltja, és készítsék el a két cherubot a frigyszekrény föl. A képek használata bálványozásnak szigorú tilalma, az őskereszténységben a bálványozás volt tilva, az azokkal megviselték a zsidó nép természetének megfelelt, mint amely nép nagyon is órándó volt a bálványimádásra.¹

260 Hogy a képek használata és tisztelése megengedett az a hagyomány, melyet a bálványozásnak tiltottak, és a bálványozásnak tiltottak. Ezen képek használata a bálványozásnak nem egyenlő a bálványozással, maga az Isten a bálványozást tiltja, és készítsék el a két cherubot a frigyszekrény föl. A képek használata bálványozásnak szigorú tilalma, az őskereszténységben a bálványozás volt tilva, az azokkal megviselték a zsidó nép természetének megfelelt, mint amely nép nagyon is órándó volt a bálványimádásra.¹

¹ V. o. Móz. 1. 28., 16. s köv.; Jozs. 7. 6.; Apokal. 1. könyv. 6. 10. s köv.; 1. 6. s köv.; Zsolt. 98. 5: mely helyekből kitűnik a) hogy Isten, Krisztus és Angyalok symbolikus képeinek használata divatban volt; b) hogy ezt Isten nemcsak megengedte, hanem helyeselte és parancsolta; c) hogy ezek képek, csakugyan a bálványozásnak nem egyenlő a bálványozással, maga az Isten a bálványozást tiltja, és készítsék el a két cherubot a frigyszekrény föl. A képek használata bálványozásnak szigorú tilalma, az őskereszténységben a bálványozás volt tilva, az azokkal megviselték a zsidó nép természetének megfelelt, mint amely nép nagyon is órándó volt a bálványimádásra.

V. o. Damask. sz. Jánost is. Orat. 1 de Imag. n. 15. M. gor. sor. 94. k. 124. továbbá ugyanannak Orat. 3. n. 26. M. l. e. 1346, hol az van kimutatva, hogy Isten volt az első, ki kepeket csinált; továbbá L. Hadriánusnak N. Karolyhoz intézett levelet (v. 98. k. 1278 l.); különösen pedig emennek Konstantin és Ireneuszhoz intézett 5. levelet (M. 96 k. 1215—1234 l.), melyben a szent képek használata a bálványozásnak nem egyenlő a bálványozással, maga az Isten a bálványozást tiltja, és készítsék el a két cherubot a frigyszekrény föl. A képek használata bálványozásnak szigorú tilalma, az őskereszténységben a bálványozás volt tilva, az azokkal megviselték a zsidó nép természetének megfelelt, mint amely nép nagyon is órándó volt a bálványimádásra.

V. o. az állítja a Római katekizmus 3. rész. 2 fejelet, 17. pont szavakkal: «A szentek, hogy ezen parancs (Exod. 20. 4 s köv.) utat állna a festés, rajzolás és más művészetnek. Mert a Szentírásban olvassuk, hogy Isten parancsára a képek készítése tilos. A bálványozásnak nem egyenlő a bálványozással, maga az Isten a bálványozást tiltja, és készítsék el a két cherubot a frigyszekrény föl. A képek használata bálványozásnak szigorú tilalma, az őskereszténységben a bálványozás volt tilva, az azokkal megviselték a zsidó nép természetének megfelelt, mint amely nép nagyon is órándó volt a bálványimádásra.

² Serm. 316. n. 1. d. 8. k. 1099.

³ Epist. 360. c. 2. M. 20. s. 1. k. 1099.

⁴ In Psalm. 115. v. 8. s. 69 k. 1267 l.

kell; mit a trienti zsinat a 16. századbeli hitúptokkal szembe nagy éleselműséggel ismét megerősített.¹

261. Minthogy így áll a dolog, hogy t. i. az apostoli időtől kezdve valamennyi századon át egész napjainkig megszakítás nélkül virágzott a képek használata és tisztelete az egyházban, világos, hogy állításunk meg az elévülés bizonyítékával is erősödik. Hogy kik voltak az elsők, kik a képek tiszteletét megtumadták, azt tudjuk, de hogy kik hozták be, azt nem tudjuk; miért is joggal következtethetjük, hogy apostoli hagyományból származott.²

8. az. Ászlón

262. Hogy a képek használata és tisztelete megengedett, a jómóbor dolog, maga az ész is elismeri. A szent képek ugyan a könyvek módjára keresztény igazságokra taníthatják a kevésbé tanultakat, hogy azok, kik olvasni nem tudnak, legalább így látni által olvashassanak.³ b) A képek élénken segítik az emlékező tehetséget, mivel távollevő és rég véselt dolgokat ábrázolnak.

¹ Először a 794. tartott frankfurti zsinatra a bizonyos parisi zsinat hitúptokoznak, melyek a II. niceai zsinatnak a sz. képek tiszteletéről a határozatát elvetették. Valaszunk ez: a frankfurti zsinat csak részleges volt; bár I. Hadrián pápa az Adoptianismus ellen hozott határozatait megerősítette, legkevésbé sem tette azt arra vonatkozólag, amit ez a niceai zsinat ellene megfogalmazott elhatározott. A frankfurti zsinat azonkívül, ami magát a dogmatikáról, nem tért el a niceaitól; hanem tevédele, t. i. a görög szóval kevesebb szabatos fordítása által, felfelevezetve, azt volt, hogy a niceai zsinat azt tanította, miszerint a képeket független és imádó tisztelet illeti meg. Ugyanakkor a többi nyugati zsinatokról melyek a II. niceai zsinat határozatának ellentétben állottak, de egyezve a tevédele, azokba beleegyeztek. V. *Natal. Alex. diss. 6. in saec. VIII. West. Demonstr. dogm. 3. k. 254. §.*

Hogy az azon kora nyugatiak a képeknek az egyház valódi értelműként vett hasznát és tiszteletét nem ellenzték, bizonyítják azon kor írói mint *Damasus* nevű papnak a turini *Claudius* ellen 828-ban megjelent hitkönyve (M. 105. k. 459-529. l.); bizonyítja a keresztnek nagypenteken való imádása, mely szertartás akkor is virágzott, erre vonatkozólag v. o. *Amalarius*, De eccl. offi. 1. k. 14. f. (M. i. h. 1028. old.) L. *Hurter*, (Oup. theol. dogm. 3. k. 407. p. Olv. *Kraus* is, Realencycl. 2. k. 247. s. köv. old.

² Hogy a sz. képek használata és tisztelete megengedett és jómóbor dolog, bebizonyíthatnak a csodatevő képekkel, ugyanis maga az Isten ezen csodák szerzője bizonyítja ezt. Mivel azonban ez érvelés már fennebb fel hoztuk, nem szólnunk többé itt e dologról.

³ Nagy sz. *Gergely* 11. könyv. 13. lev. (mashol 9. k. 103. levél) M. 77. k. 1128. old. «Ami a Szentírás az olvasni tudóknak, ugyanez a festmény azon tanulatlanoknak, kik ezt szemlélik, mivel azon a tudatlanok is meglátják mit kell követni, ezt olvassuk azok is, kik olvasni nem tudnak.» *Damasus* sz. *János* (Orat. 1. de imaginibus n. 13. M. gor. sor. 94. k. 1243. l.) mondja: ami

egy azokat a feledéstől megmentik, mert az oly dolgok könnyen mosódnak el emlékezetünkől, melyeket holt betűkből tettünk magunkévá.¹ c) A képek nagyobb hatást gyakorolnak a lelekre és hathatósabban indítják erkölcsössegre, mert a betűk csak szavak, a kép pedig megjelenített példa.²

263. A jegyzetekben felemlített ellenvetéseken kívül³ vegyük figyelembe azokat, melyeket eileneink az úgynevezett csodatevő képek s a hozzájuk intézett *zarándoklatok* ellen szoktak felhozni. Miután ezen ellenvetések az ereklyék tisztelete ellen is irányulnak, következő szavainkkal kiegészítjük azt, mit fennebb az ereklyék tisztelete ellen felhozott nehézségek elhárításánál mondtunk.

Azt mondják: a katolikusok, bár nem hiszik, hogy képek és szobraik istenek, mégis olyan tiszteletet tanúsítanak irányokban, mintha valami erő rejlenék magukban a képekben, a mi, eileneink szerint leginkább abból tűnik ki, hogy az egyik képet jobban tisztelik a másiknál, nagy zarándoklatokat rendeznek az úgynevezett csodatevő képekhez, csodákat gondolnak ki, stb., mely dolgok mind babonaságra mutatnak.

264. Ami az úgynevezett csodakepeket illeti, feleletünk ez: a katolikusok nem azért tisztelik az egyiket jobban mint a má-

sikra nézve a szó, ugyanezt eszközlik a színek a szemre nézve, s ezért amint szabad a szenteket tisztelni azoval, miért nem volna szabad ezt képekben és képek által is megtenni?

¹ Valamely szentnek képe nem egyéb, mint magának a szent erényeinek festés vagy vésés által írt és megőrzött története. És miért volna ez kárhoztató? A szent kepen szemlélhető az ő hite, imája, bűnhánata, szerellete, önmegtartóztatása, sanyargatottsága, alázatosága, alhatatossága stb. S mi rossz található ebben? A kép mintegy magának a szentnek, vagyis hősi erényének emelt emlék. És miért ne lehetne ilyen emléket állítani? Ha híres vezéreknek szobrokat emelnek, miért nem emelhetnék azokat szentek, vagyis a szentek nagy hőseinek tiszteletére? Olv. ezen tárgyat illetőleg különösen *damaskusi* sz. *János* beszédeit a képekről: továbbá *Bellarmin*, De imag. 10. s. köv. feje.

² *Nyssa* sz. *Gergely*, Orat. in s. Theodorum Martyr. M. gor. sor. 46. k. 739. l. írja: «mert a falra festett, hallgatag kép is szokott beszélni s hasznunkra lenni.» Ez a hitetlenek eljárásából is kivüláglik, kik szorgosan a vas következő-tesseggel távolítják el a szentek kepeit a házak falairól. Miért vetnek el ugyanis a szentek kepeit, ha csak nem azért, hogy lerombolják a hitet, melyet azok hirdetnek. V. o. a trienti zsinatot is, i. h.

³ Ami a sz. képek tisztelete ellen felhozott ellenvetéseket illeti, olv. *Gottit*, Theol. schol. 3. k. 665. s. köv. old.; *Perronne*, De Cultu Sanctorum, 5. f. 126. s. köv. pont.; *Kraus*, Realencycl. I. köt. 655. s. köv. old.: II. köt. 7. 19. oldalak, s. másutt.

Ellenvetésekre
n. e. feleletünk

volabbi vidékekről is nemcsak egyes emberek, hanem a hívek nagy tömegei is zarándokoltak a vértanúk sírjaihoz.¹

Ne csodálkozzunk tehát azon, ha a protestánsok józanabbj. a távollevő szentelyekbe intézett zarándoklatokat nem gyalázzák.

Praefixit tabulas dives manus aequore levī
 Candentes recavum quale nitet speculum.
 Nec Paris contenta aditus obducere saxis
 Addidit ornando clara talenta operi.
 Mane salutatum concurrerit omnis adorat
 Pubis, eunt, redeunt solis adusque obitum.
 Conglobat in conueum Latro simul ac peregrinos
 Permissum populos religione.
 Obscura perspicuo figunt impressa metallo
 Balsama defundant flentibus ora rigant.
 Iam cum se renovat decura s meritis annus
 Nata, omque aem passio festa refert
 Quanta palas studus certantibus agmina rogi
 Quaeve celebrando vota cure Deo.

A szentatyák ajánlják a zarándoklatokat; v. ö. nyssai sz. Gerzelyt, Epist. ad Eustath. Ambros. et Basilias, M. gor. sor. i. k. 1015. old. es sz. Ágostont, contra Faust. 20. 21. M. 42. k. 384. old. sz. Jeromost, ad Desid. Ep. 47. 2 M. 22 k. 493. old.; ugyanút, ad Rustic. Ep. 122 4. M. 22. k. 1046. old.

Történeti zarándoklatok, ami abból, amit közvetlenül előbb mondottunk, következik. V. ö. Kraus, Realencycl. 2. k. 964. s. kov. 967. old.

¹ A pápák kriptájában sz. (allixt) kutakombájában a következő feliratok (Graffiti) találhatók, melyek mint szörkezetek es természetök mutatja, a 4. század előtt lettek feljegyezve: «Üdvözült élekek emlékezzetek meg Marcianus Successus Severusáról és minden testvérünkről.» «Imádkozzatok dicsőült lelkek, hogy Verecundus övéivel jól hajozzék.» — «Éljenek.» — «Szent Xistus, emlékezzél meg imáidban Aurelius Repentinusról.» — «Marcianum Successum Severum spirita sancta in mente habete et omnes fratres nostros.» — «Petite spirita sancta, ut Verecundus cum suis bene naviget» — «Otia petite et pro parente et pro fratribus ejus» — «Vivant cum bono.» — «Sancte Suste (Xiste) in mente habeas in horationes Aurelii, m) Repentini m.)» — V. ö. Rossi, Rom. Sott. II, 17. s. kov. old.; 384, 29. 30. tábla; 1. ugyanannak i. h. 1. 172. s. kov. old.: Kraus Rom. Sott. 150 s. kov. old.; ugyanannak Realencycl. 2. k. 965. old.; Ott. Katakombenbuch 353 s. kov. old.; Sz. Cornelius papa kriptájában is található sok ilyen felirat (Rossi, i. h. 1. k. 285. old., tav. 6., Kraus, Rom. Sott. 196. old. tav. 10.) s azok nevei is olvashatók, kik ajtatoskodás céljából ide jöttek. pl. Leo PRB. (presbyteri), Petrus PRB., Theodorus PRB., Kyprianus diaconus; Tuffilatus (Theophylactus, Petrus Petrus), Atrianus, Leo, stb. (Rossi, i. h. 1. k. 284. old. t. 4.) — Sok más ilyen nevet is olvashatunk itt, melyek nyilván zarándoklók nevei, pl. sz. Cecilia kryptájában (az ő kepen) e nevek láthatók feljegyezve: Ildebrand is, Ethelred stb. (V. ö. Rossi, i. h. 2. k. 128. old. 6. tábla; Kraus, i. h. 177. old.; ugyanannak Realencycl. 2. k. 965. old.)

² Leibnitz, System theol. 142. old. írja: «Ugyanis néha jámborság kifolyásának kell tartanunk, ha valaki vagy szabad elhatározásából, vagy foga-

Végül a katolikusok nem gondolnak ki csodákat, hanem csak tanúságot tesznek azokról, melyek nyilvánosan, nehe egész egy szemelattára történtek, s melyeket a törvényes hatóság vizsgálat alá vett. Aki, abból indulva ki, hogy néhány ember saját tekintélyére tamaskodva, vagy hamis hír által tévedésbe esve valótlan dolgokat híresztelt, az összes csodákat tagadni akarná, úgy tenne mint az, aki minden pénzt hamisítottnak tána, vagy visszaautasítana azért, mert néhány pénzhamisító ilyen pénzt csempészett be, vagy gyártott.¹

dalma értelmében előszóvalattal látogat meg bizonyos szent helyeket, és más dymonú dolgot művel, mivel maga az út a fogadalom többi egyes körülményei részei a tisztelőnek: s dieseretre méltó a léleknek keszsége, mely bizonyos hűntetést, bizonyos törvényt szab magára; dieserendő a komoly fogadalomnak es buzgalomnak határozott feltűntetése s az összesereglett emberek nyilvánosan tanúsított jámborságához való magancsatlakozás Isten diesősegenek előmozdítá-

maga az isteni jótetemenyekkel tetézt hely az azokra való vissza-
 és es emlegetés által hevesebben hat a lelekre s bizonyos szent borzalom-
 nial tölti el: s mint emlekszem, meg protestánsok sem hazádtoltak meg ezt, kik az Úr sírját meglátogatni szerencsések voltak.» Ami azon szokást illeti, hogy nemely képek elfátvólozva őrztetnek, azt mondjuk Perrone-val, i. h.

fej. 148. pont: «ha a festményeket fátvóllal borítani babonáságra mutatna, egy magán az Isten szerzője ezen babonáságnak, ki megparancsolta Mózesnek Exodi 40. 3. hogy a frigszekrény elé füzgőt helyezzen, babonáságról kellene vádolnunk Salamont, ki, mint Krón. I. 3. 14. olvassuk, elfüzgönyözte az arany oltárt. Tudvalóvó dolog, hogy a régi templomok benső része fátvóllal és füzgönyökkel volt a külsőtől elválasztva; a vértanúk sírjai fátvóllal voltak borítva, melyeket feleseresesok alkalmával jámbor s nagy méltósággal felruházott tekintélyes személyeknek ajándékoztak

¹ V. ö. Perrone, i. h. 149. pont

Különben az ereklők és sz. kepek tisztelőteről tárgyáló szakasz végén nem lesz felesleges megjegyeznünk, hogy a trienti zsinat, bár e kultuszt megengedettnék, méltanyosnak, hasznosnak nyilvánította, még sem mondotta szük-ségének az üdvösség elnyeréséhez es 25. üléseben így figyelmeztet e tárgyat illetőleg: «a szentek segítségül hívásában, az ereklők tisztelőteben s a kepek használatában ki kell irtani minden babonát, kikuszobolni minden csunya nyar-székedest, végül kerülni minden erzekiseget, úgy hogy erzekisegnek hízalgó szűpsegű kepeket festeni tilos, s az emberek ne használják fel a szentek línep-leset s az ereklők tisztelőtet vendegeskedések s reszegeskedések üzesere, továbbá senkinek sem szabad új kepet bármínó helyre, vagy akár mely templomba, bármínemű kiváltságokkal legyen is az felruhazva, tenni vagy tetetni, hacsak a püspök beleegyezését nem adja, nem szabad továbbá új csodákat valódnakul elfogadni vagy új ereklőket behozni, csak ha a püspöknek erről tudomása van és helyesli a dolgot, s ő mihelyt megtud valamit e tárgyat illetőleg, hittudósok és más jámbor férfiak tanácsának igénybe vételével tegyen

A kereszt
rönt-fotografando
tisztelet

265. A képek között bizonyosan első helyen áll Krisztus keresztje, miért is néhány szóval meg kell emlekeznünk a kereszt képe iránt: tanúsítandó tiszteletéről, legyen az bár lefestve, vagy bármilyen anyagból csinálva.

266. Tetel. *A kereszt iránt tanúsított tisztelet megengedett és jámbor dolog.*

Ezen állítás hitágazat, mint ez a felhozott bizonyítékokból kiviláglik.

Bizonyítás

267. A *Szentírásban* alig találunk valami bizonyítékot, mely a tisztelet mellett szólna. ha csak ide nem akarjuk számítani a keresztnek az ószövetségben előforduló jelképeit.²

A hagyomány azonban számtalan bizonyítékot szolgáltat tekintetben, de nem az egyház első századaiból, mert úgy látszik, hogy a kereszt kepe az akkori keresztényeknél ritkán volt használatban, bár azt mindnyájan mindig és mindenütt mint *σύμβολον*; *συνήθεια*-t nagy tiszteletben tartották, nehogy t. i. a pogányok kigúnyolják és hamis vádakkal illessék őket. De már azon időben is nagyon gyakran tisztelték a keresztet különböző jelképek alatt³; s hogy magát a keresztnek képét is legalább itt-ott nyilvánosan tisztelték, kitűnik a pogányok rágalmaiból; hogy a keresztények a keresztet imádják,⁴ amit ugyanis sohasem lehetett

azonnal oly intézkedéseket, melyek (telete szerint az igazságnak és jámborságnak leginkább megfelelőek.)

¹ Krisztus keresztjéről háromféle módon beszélhetünk: 1., szólhatunk a keresztéről, a mennyiben az *ereklék*hez tartozik, t. i. azon kereszt részéről, melyre Krisztus volt szegezve, s melyet vérevel áztatott, s a vele való érintkezés megszentelt; 2., beszélhetünk a keresztéről a mennyiben ez a keresztre feszített Krisztus *kepe*, legyen akár Krisztus igazi keresztje, akár fából, kőből vagy más anyagból ábrázolva; 3., szólhatunk a kereszt jeleről, melyet homlokunkon, mellünkön, levegőben vagy máshol kezünkkel csinálunk.

Krisztus keresztjéről, amennyiben az ereklékhez tartozik, már értekeztünk, a kereszt jeleről szólottunk, ahol a szentelmenyekről szóltunk is előadtuk. Hatra van tehát, hogy a keresztéről, mint képről tárgyaljunk.

² Mint ezt a legrégibb szerzők teszik, pl. Justinus verianus, Tertullianus, sz. Cyprián (v. ö. Kraus, Realencycl. 2. köt. 226., 245. old.)

³ Boleseseg könyv. 16. 6.

⁴ V. ö. sz. Minucius Felix, Oct. 9. és 12. p. M. 2. k. 271. s köv. sz. Perronet is, De Cultu Sanct. 5. fej. 122. p.; Kraus, Realencycl. 2. k. 245. old.

Idő számítható azon kereszt, melyet 1856-ban a palatinusi hegyen találak s most Romában a Kirchner fele múzeumban őriznek. A Keresztre feszítettnek

volna a keresztények szemére vetni, ha csak nem látták volna őket a keresztet tisztelni.

Nagy alexandria de pto. togyva a hitekre mindenütt helyes tisztelet a kereszt képet *αποψησάμενοι* sz. *Julian* tanúsága szerint, ki azt írja: «a halál ezen jele tiszteletremeltesebb a koronánál. Mert midőn a fejedelmek fektetik koronájukat, a keresztet, a halál jelképét veszik magokra; a biboron kereszt, a koronán kereszt, imák közben kereszt, fegyvereken kereszt, sz. oltárokon kereszt, s mindenütt a földön napnál jobban fénylik a kereszt.» És más helyen: «és ugyanazert otthon, falainkon, ablakainkon homlokunkon s emlékezetünkben rajzoljuk le magunknak a keresztet. Ez ugyanis üdvünk, közös szabadságunk s Urunk kegyességének jele.»

mindaza gunyoltatik ki azon a képen, mint nem sokára bebizonyítjuk, amiret is gunyfeszületnek hívjuk. V. ö. Kraus, Realencycl. 2. k. 244. s 245. old. (Hogy azt amit Kraus i. b. 244. Garrucci ellen felhozott helyesen értelmezzük, olvasnunk kell mit ugyanazon Dr. Kraus írt e tárgyra vonatkozólag i. h. 775 és 776. old.)

¹ Sőt maga a hitehagyott *Julian* sem szűnt meg, miután már az egyháztól elpártolt, magát a kereszt jelével jelölni és a kereszt képét tisztelni, mint alexandria *Cyrrill* beszéli, contra *Julian* 6. k. M. gör. sor. 76. k. 795. old. s *Theodoretus*, Hist. eccl. II. 3. fej. V. ö. Kraus, Realencycl. 2. k. 245. old.

² Quod Christus sit Deus. 8. sz. M. gör. sor. 48. k. 824. old.

³ Hom. 54. in Matth. 4. sz. M. gör. sor. 59. k. 537. old. V. ö. *Tertullianus*, Apol. 16. f. M. 1. k. 422. old.; s ugyanannak Ad nation. I. 12. f. M. 1. k. 648. old., sz. *Agostont*, Tract. 1. in Joann. 16. p. M. 35. k. 1387. old.; a «Questiones ad Antiochium» c. mű szerzőjét 39. kérd. M. 28. k. 622. old.; *Rusticus*, diac. contra *Acephal* M. 67. k. 1218. old.; *damasc.* sz. *Jánost*, Fid. orth. 4. k. 11. f. M. gör. sor. 94. k. 1127. old.

V. ö. d. sz. *Prudentius* s. kik évtárában s. kik évtárában s. kik évtárában elő a sz. kereszt tiszteletét; pl. sz. *Prudentius* († 413); *Sedulius* († 494 körül) a húsveti hymnus szerzőjét (Tu hostis antiqui vires); sz. *Venantinus Fortunatus* († 603. körül), «Pange lingua gloriosi praelum certaminis» című hymnus szerzőjét, nagy sz. *Gergelyt* († 604.) a «Lignum crucis mirabile» szerzőjét.

Halljuk sz. *Prudentius* néhány nyilatkozatát:

Apotheosis. 446. s köv. verseiben, Q. 59. k. 960. old. így enekel

«... iam purpura supplex
Sternitur Aeneadae rector s. ad atria Christi
Vexillumque crucis summus dominator adorat»
Már ott diszeleg könyörögve Aeneas utódának a
vezetnek bibora Krisztus csarnokában s a kereszt
zarádját imádja a legfőbb úr!

Ugyanezt bizonyítják a *szertartási* könyvek az által, hogy különösen nagypénteken a kereszt imadását rendelik el¹. A kereszt iszterve² rendeltetéséről az imázsek³ és a liturgiák⁴ továbbá, hogy minden oltár előtt a kereszt fel kell állítani. A feltételezett kepek⁵ egyenlővé válnak a kepekkel⁶. Ugyanerről tanuskodik végül azon sok bizonyitek, melylyel az ugynevezett monumentals theologiában találkozunk, úgy mint sírfeliratok, keresztképek és sok más az ós-egyházból fennmaradt bizonyitek.

es Konstantinnak Maxentiuson nyert győzelmét magasztalva zengi, adv. Symm. I. 494. s kov. vers. Q 60 k. 159. old

et. tunc la senatus
Militae ultra la tribuque verendam.
Non enim uxoravit quod eo. ucebat in oru.
Akkor a tanács imadta a hódoló hadsereg keresztusi jelvényét
ha a fegyvereken ragyogó
tiszteletre méltó nevet

Az sz. költő erti ez a att a keresztet, s a a zloba szólt monogramm.

A szentatvak több ilyen nyilatkozatot olvashatod *Iulianusnál*, De heresia 15. k. 9 f.; *Gothi*, i. h. 3. k. 654. old.; *Rinterim*, Denkwurd, IV. 1. 496. köv. old.; *Kraus*, Realencycl. 2 k. 246. s kov. old

¹ V. ö. Kraus, Realencycl. 2 k. 248. old., mely helyen mind keletnek mind nyugatnak legregibb szertartási könyveiből vett ervekkel e tenyt megerős.

² A sz. kereszt felmagasztaltatásának és feltalálásának ünnepe. L. Kraus i. h. 1 k. 495. old

³ V. ö. Kraus, i. h. 2. k. 250. old

⁴ *Sírfeliratok* a sírok fölött ugyanis, vagy külön, vagy a sírfeliratok szöve gyakran fordul elő titkos kereszt, vagyis különböző jelkepek, pl. kettő horgony, vagy T betűnek alakja, vagy monogramm által kifejezett kereszt (V. ö. Kraus, i. h. 2 k. 226 s kov. old.) A 4. és különösen 5. században a kereszt tisztelete nagy virágzásnak indult; nemcsak sírfeliratokon tűnik elő a kereszt, hanem drágakőből készítve meilen szoktak volt hordozni, vagy a képeken Krisztus és szentek kezében látjuk (Kraus, i. h. 234. old.)

Feszuletek: egeusor is azt a 3. századból való feszületet említem, melyet 1856-ban találtak meg a Palatinus hegyén (Gönyfeszület.) Bizonyos szövegein ugyanis több körölt rajzot (Graffiti) találtak, melyeknek egyike a következő dolgot tünteti elénk: egy nagyon rövid tunca által takart ember keresztje szegyezve látható. Balján egy embert oly helyzetben pihantunk meg, amint a feszített imadja s mellette a felirat: Alexamenos adorat (EBETE) Deum (szóval Alexamenos maga Istent mint látnak a kepeket zónas Alexamenos keresztényként (szózat vagy katonát) tesz nevetség tárgyává, ki a felfeszített Krisztust mint Istent imadja. A régi kornak e bizonyitekai nagy fontosságúak, nemesük azt mutatja, hogy a keresztények régi időben tisztelték a

Megemlítendő még az is, hogy maga Isten több esodával mutatta meg, hogy a kereszt iránt tanúsított tisztelet neki kedves.

Végül az ész szívesen csatlakozik véleményünkhez; ha ugyanis a megváltás jótéteménye miatt a legnagyobb halállal szeretettel és tisztelettel csüngünk Üdvözítőnkön: lehetetlen, hogy hasonló jámbor érzelmek ne támadjanak bennünk a kereszt megpillantasakor, mely megváltásunknak jele és képe.²

Az ész tehát a kepek tiszteletéről is megváltásunk jele és képe iránti meg tulajdonképen a képeket? Eleg lesz röviden ezt válaszolnunk: -

A képek iránt³ tanúsított tisztelet viszonylagos (relativ) A képeket ugyanis azon szentek miatt tiszteljük, kikre vonatkoznak. A II. niceai zsinat 7. pontjában azt mondja:⁴ «a kepek

keresztet, hanem a Keresztrefeszítettet is Istennek vallottak! V. ö. *Garrucci* a kepek iránti tiszteletet illetőleg a Civ. catt. című ujságban 1857. évben (külön kiadva másodszor Crocicisso graffiti in casa dei Cesari stb. Roma 1857.). *Kraus* Spotteruicis vom Palatin, Freiburg 1872; ugyanannak Realencycl. 2. k. 774. s kov. old. Hogy a katakombákban vett egy néhány bizonytokot felhozzak, megemlítem, hogy a kereszt-kepek találhatók Romában sz. Pontianus királyi tájban, Napólyban a 4. vagy 5. századból sz. Protasius kriptájában. Többet olvashatunk Krausnál, Realencycl. 2 k. 234. s kov. old. Megtaláljuk a Keresztrefeszítettnek egy 6. századból való kepet Narbonne valamelyik templomában melyről sz. Gerçely toursi püspök is említést tesz 593. évben; Gazában sz. *Sergius* templomában (N. Justinian császár idejéből), továbbá egy szövetfedőre rajzolva, melyet valaki «a toursi egyház szent keresztje vagy kápolnája tiszteletére» szőtt s melyen Krisztus látnak «kifeszített kézzel és lábal a kereszt» (V. ö. *Le Blanc*, Inscript. chret. de la Gaule I. 194. p.). *Kraus*, i. h. 2. k. 234. old. A Keresztrefeszített Krisztus legregibb kepeinek tartják azon - *Rossi* szerint (Mus. crist. 3. füzet p.) valószínűleg I. *Coelstin* pápa 422-432. idejéből való festményt, melyet Romában sz. Szabina templomának kapujában találtak. Hogyan ábrázoltuk az 5. és 6. században keresztény művészek a felfeszített Krisztust, elmondja *Kraus*, i. h. 244. old. A kereszt arca, az oltára s tisztelete körül fejlődött irodalmat illetőleg olv. *Kraus*, i. h. 237. s kov., 245. old.

² *Eusebius*, Vita Constantini M. 1. k. 28. s kov. fejelet. M. gör sor. 20. k. 943. s kov. old., *Kraus*, i. h. 2. k. 246. o

³ Ilyen érveket aranyozájú sz. *Jánosnál* «Quod Christus sit Deus» és «Christus et latrone» c. homiliájában is olvashatunk; sz. *Ambrosiusnál*, I. *Leo* s *Gregorius* (V. ö. *Greiser*, De cruce II.)

⁴ Amit e helyen a kepek tiszteletéről mondunk, ugyanezt áll megfélelő változtatással a szent ereklyék tiszteletéről is.

⁵ *Hardouin*, Act. Concil. 4. k. 455. old. V. ö. ugyanazon zsinat 4. pont *Mansi* nál Concil. Collect. 13. k. 130. old.; *Hardouin*, Concil. Collect. 4 k. 266., *Hejtele*, Concil.-Gesch. 3. k. 436. old.

mutatott tisztelet átszáll az eredetire és ki tiszteli a képet, tiszteli benne a lefestettnek személyét (subsistentiam); és a thomista zsinat¹ mondja: «a tisztelet, melyben részesülnek, a képek eredetijére, vagyis arra vonatkozik, kit azok ábrázolnak, úgy hogy a képek által, melyeket megcsókolunk, melyek előtt levetünk a lovesszűk s letérdelünk, Krisztust imádjuk, vagy a szenteket, kiket azok ábrázolnak, tiszteljük.»

Ha mégis behatódobban vizsgálod a dolgot, kérdés merül fel az íránt, hogy a tisztelet mily neme illeti meg a szent képeit, vajjon ugyanolyan mint a kép eredetijét? úgy hogy Krisztus képeit s a keresztet tekintve mint képet, viszonylagos imádási tisztelet, a boldogs. szűz *Mária* képeit relativ fensőbb tisztelet (hyperdulia) és a szentek képeit viszonylagos egyszerű tisztelet (hierarchy) illeti-e meg? vagy a tisztelet bizonyos kisebb neme-e, mint amely a kép eredetijének megfelel? A hittudosok nézetei elváltak. A legtöbb thomista (*Albertus Magnus*, valószínűleg sz. *Tamás* továbbá sz. *Bonaventura*, *Paludanus*, *Soto* stb.) többnyire az előbbi nézetet vallja; hogy t. i. a képnek ugyanazon tisztelettel tartoznak, mint a kép eredetijének, azzal a különbséggel, hogy a kép eredetije önmagáért, a kép pedig eredetijéért tiszteltetik.

Sok más hittudár ellenben (*Catharinus*, *Cabassutius*, *Tournely* különösen *Bellarmin* s mások),² a második nézetet védelmezik.

¹ Illez. hely.

² Azon ervek, melyeket véleményok mellett felhoznak, *Bellarmin*nál és *Reliqu. et imag.* 2. k. 20. fejj. olvashatók.

Ugyanígy vélekednek a szent ereklyékről is. Ha ugyanis, mint mondottuk, a keresztet s Krisztust s a szentek más ereklyéit egy egész együttes objektumnak tekintjük azzal, kinek ereklyéit kepezik, akkor ugyanazon tisztelet illeti meg mind a kettőt, csak hogy Krisztust és a szenteket elsőrendű s önmagukért való az ereklyéket pedig másodrendű s Krisztus vagy a szentek által való tisztelet. Ezek is azonban hozzászóltak, hogy a képek nem Krisztus, vagy a szentre való vonatkozásukban tekintjük, mint a képek kepezik, amennyiben valami módon hozzátartoztak vagy tartoznak Krisztusnak, vagy a szentnek, hanem csak a szentek által való tisztelet, hogy hasonlatos módon tartozik a szentnek mutatott tisztelet neméhez.

³ De *Reliqu. et imag.* 2. könyv, 21. s. kőv. old. ezen következtetések miatt: 1. Krisztus és a szentek képeit nemcsak esetleges és nem tulajdonképeni hanem önmagukért való és tulajdonképeni tisztelet illeti meg, úgy hogy az önmagukban veve kepezik a tisztelet tárgyat, nem pedig csak annyiban, mennyiben az eredetinek másai; továbbá 2. a mi, különösen a néphez intézett szónoklatokban való beszédmodot illeti, nem szabad mondanunk, hogy valamely képet

hogy a képet önmagukért kell ugyan tisztelnünk, mert az ábrázoltra vonatkoznak s töle bizonyos megszentülést nyernek, de mégis kisebb tiszteletben kell azokat részesítenünk, mint az eredetit s azért tulajdonképen s önmagáért egy képet sem illet imádási tisztelet.⁴

269. Hogy a nézetek ezen különfelelőse mellett mit tartsunk igaznak, nem merem kimondani. Megjegyzendőnek tartom azonban, hogy az első vélemény, bár sok hittudos nem vallja magának, mégis bir bizonyos valószínűséggel; az utóbbi nézet pedig, melyet a legtöbb hittudós védelmez, leghasznosabb arra, hogy a képek tisztelete ellen felhozott álokoskodásokat könnyen halomra döntse.⁵

Imádási tisztelettel kellene illetnünk, hanem ellenkezőleg, hogy nem szabad őket így imádnunk; 3. ha magáról a dologról van szó, megengedhető, hogy a képeket nem tulajdonképeni, hanem esetleges tisztelet illeti meg, de mely ugyanazon nemű azon tisztelettel, melyben azok eredetije részesül; 4. a képet önmagában veve s tulajdonképen nem kell önmagában vett s tulajdonképeni tiszteletben részesítenünk; 5. a tisztelet, mely önmagában veve s tulajdonképen megillet, a képeket, tokeletlen, mely csak analog s reductiv módon mondható a kép eredetijét megillető tisztelet neméhez tartozzonak.

⁴ Ami a képeket illető tisztelet nemét illeti, volt meg egy harmadik vélemény is (*Durandus*, *Alphonsus de Castro* stb. nézete), hogy t. i. a képeket legfeljebb csak nem tulajdonképeni értelemben kell tisztelnünk, hanem inkább tisztelnünk kell a kép jelenlétében annak eredetijét. De e véleményt egészen hallgatással mellőzzük, mivel a hittudosok általában elvetik és pedig mellesleg; ugyanis a már idézett zsinati határozatokból kiviláglik, hogy a képeket valóban tisztelnünk kell, de ez nem volna igaz, ha a képek csak eredetijök tiszteletére serkentő jelleggel bírnának. Nem magát a tárgyat tiszteljük vagy imadjuk azért, mivel tiszteletre és imáadásra serkent; így magukról az esznelküli teremtményekről sem mondjuk, hogy imádnunk kellene őket, bár gyakran indítják az emberek elmejét a Teremtő imádasára.

⁵ Nem lesz felesleges többet mondanunk e helyen azon tiszteletéről, mely a keresztnek valódi fáját (és pedig tekintve mint ereklyét s mint a felfeszítettnek képet) s mely a keresztnek csak mere képet illeti; bár a most monlottakból némileg kiviláglik, mit kell tartanunk e tárgyról.

A thomisták, mint már említettem, azt mondják: magát a keresztet, melyen Krisztus meghalt, imádási tisztelettel kell illetnünk, mint Krisztus képet, mivel Krisztust tünteti fel s mint Krisztus ereklyét, mivel az ő tulajdon vérevel volt áztatva; Krisztus keresztjének többi alakjait vagy képeket pedig imádási tiszteletben kell részesítenünk, mint Krisztus képeit s mivel valóban Krisztust ábrázolják, nem pedig mint ereklyéket, mivel Krisztus testével nem voltak semmiféle érintkezésben. *Bellarmin*, De *imag. sanctorum*, 2. k. 22. fejelet, azt mondja, hogy a keresztet nem kell imádási tisztelettel illetnünk. *Tournely*,

Miniben áll az élők és a tisztító helyen levő közössége?

Mindenekelőtt a téves véleményekkel vegezünk.

Нормы.

270. Az óhitű és újhitű *zsidók* imádkoznak a megholtakért; de az újhitűek, mint azt már jeleztem, imádságaikat nem szívesen szívesen csak tizenegy napig tartó székelyi, de

De mag. Sanct. 2. k 22. fejl. Bellarmin után indulva, így a zsinati beszédmod. Krisztus keresztjét és képét ugyanazon imadási tiszteletben ke- részesítenünk, melyben Istent, megbotránkoztatja a katolikusokat s az eret- keknek alkalmat nyújt, hogy szabadabban ragalmazhassanak. Ez az, mert azok, kik vedelmözik, hogy Krisztus keresztjét és képét, kénytelenek szörz- sem öntenek, annál k... szerű nép. Ma egyhangulag azt tartja, hogy Krisztus valódi ke... képét sem kell imádással illetnünk s e- néből következtetik, hogy mel az imádás legfőbb tisztelet s csak magát s Istent illeti meg, azér semmi más teremtménnyel szemben nem lehet tanúsítani. Ha továbbá sz. Tamásról kérdezősködni, azt kell felelnem, hogy a tanügyi tudós csakugyan azon véleményen van, melyet a thomisták általában vedelmöznek Summ Theol. P. 3 qu. 25. a 4. világosan olvassuk ezt. «azzal szemben tanúsítunk imádási tiszteletet, kihe ödvünk reményét helyezzuk De Krisztus keresztjébe helyezzuk hitünk reményét, az egyház énekli ugyaní- «Üdvöz legy ő kereszt, egyetlen reményünk, a szenvedés ezen idejében, zya- pítsd a jök erényeit, adj bocsánatot a bűnösnek.» Tehát Krisztus kereszt- imádási tisztelet illeti meg. «Becsület vagyis tiszteletet, hozzáteszi sz. Tamás csak eszébe lennyel szemben tanúsítunk, miért is ezrketlen teremtményt csak eszébe lennyre való tek utéletből tiszteletünk vagy becsületünk Tehat.»

Megemlítyük azt is, mit *Gott*-nál, Theol. schol. in 3. P. 111. Thomae, 14. szakasz, 7. kérd. 3. kik §. 2. (3. k. 652. old.) olvasunk: „Megjegyzendőnek tartom mégis, hogy midőn sz. *Tamás* azt mondja, hogy Krisztus szerasztet, melyre szerzve volt, imadási tisztetben kell részesítenünk, csak annyiban monlja, amennyiben ugyanazon aktussal imadjuk, melyvel Krisztus .mádatik, ki ezen imadásnak tárgya, vagy azon alany, melv imádtatik: s azért hozza fel a király ruhájáról szölo peldat, ezt csak azért részesítjük a királyt megillető tisztetben, mert tiszteljük az azt hordo királyt . . . S azért tulaj-
 ckepe . . .

3. rész 9. dist. 1. k. 2. cik. 8. 4. kérd. mondja: „Maga Krisztus keresztje,

Felfeszítettnek képe s akkor úgy imádjuk, mint a Felfeszítettet, t. i. imádani tisztelt kunkatival. S azért szólítjuk meg azt, mint a keresztrefeszítettet. mondván: Udv-legy ó kereszt, egyetlen reményünk. Vagy úgy tekintjük, mint valami tisztelet s így mivel nem tartozik az Ige személyhez, mint annak része, nem részesíthető ugyanazon tisztelőben, mint az Ige, de re

a szinten font jelzett okból. Ami az *eretnekeket* illeti, hogy kezdetben valamit általánosságban szólnak rólok, igen esekely azok száma, kik a tisztítóhely létezését megengedvén, egyszerűen meg nem engedik, hogy a holtakért könyörögjünk. Azok, akik a tisztítóhely létezését tagadják, a megholtakért való könyörgést is elvetik. Sokan ezek közt úgy a tisztítóhely létezéséről szóló tanra, mint a könyörgésre vonatkozólag eltérő nézetben vannak.

A 4-dik századbeli *Aé rius* megengedte ugyan, hogy tisztóhely létezik, de nem helyeselte az elhunytakert bemutatott szentmiseáldozatot és ezért végzett imádságokat.¹

Az 5-diktől 16-ik századig élő eretnekek,² kik a tisztítóhely letét tagadják s kiket fentebb elősoroltam. következetességgel, agy hallgatagon vagy határozottan tagadják, hogy értök könyörögni lehetne. Azok közé. k. a tisztítóhely letét tagadják és mégis az elhunytakert való könyörgést erősen vedelmezk., nemely katolikus hittudos (pl J. B. Faure, Schwetz) a görög szakadárokat is számntja.³

fensőbb tiszteletben, amennyiben bizonyos tekintetben Krisztushoz tartozó tárgy. De más keresztet nem imádunk, csak amennyiben kepek. Széért tisztelet illeti őket, nem imádás. Ezen magyarázathoz szívesen csatlakozom. Már azért is, mivel ezt tartom az. Tamás felfogásának nemcsak az imént idézett helyen hanem a 3. részben is, hol a király oltozatot hozza fel példa il, hogy t. i. ezt az oltont, melót a feloltozott királyt tiszteljük, ugyanazza: a tisztelettel illetjük, melyvel a királyt; ha azonban azt a ruhát, mint a királynak valamely tulajdonát tekintjük, sokkal csekélyebb tisztelettel illetük.

¹ V. o. Holden, *Div. fidei analysis* c. 6. § 2 (Migne, *Curs. Theol.* t. 6. p. 835.) a katharekat is, kik a 3-dik században estek azok közé számítva, kik

szentatyt megemliteni és pedig sz. *Chrysostomust* (Hom. 3. in Ep. ad Philip. u. 4. M. gor. sor. 62. k. 204. l.) és szent *Prudentiust* (Hymn. 5. de novo lumine Sabbathi Pasch. vers 125 s. qq. M. 59. k. 827. l. V. 6. Prolegomena ad opera s. Prudentii c. 18 M. 59. k. 706. l.) is, úgy látszik, ama véleményhez hajolnak, hogy a holtakról való könyörgések révén a karhozottak is nyerhetik a büntetéseknél nemi enyhítést. *Petrus* de Angelis l. 3. c. 81. ama szentatyák közé számítja sz. *Agostont* is, és sz. *Tanás* in Sent. 4. dist. 45. qu. 2. art. 2. et. Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 71. a. is néhány scholasticust is számot azok közé, kik e vélemény mellett vannak.

² Mar fenn volt szó ama kérdésről, vajon tagadjak-e a görög szakadarak is a tisztutotúz letézését.

Talán nem lesz felesleges itt a dologról többet feljegyezni. A görög szakadarak buzgalommal vezetnek kényorgó imákat az elhunyt hívekért; szent-

Luther, valamint a tisztítóhely létét makacsul tagadta úgy nem helyeselte a holtakért mondott imádságokat sem így *Kulvin* is, ki elismervén, hogy atyáink a megholtak

m.eket tartanak a holtakért, halotti emeknapokat ünneplőnek és szertartásaikkal igen sokszor könyörögnek Istenhez, hogy adjon az elhunyt hűveknek nyugodalmat és boldogságot az örök boldogságba (erre vonatkozó bizonyítékokat olvashatunk a keleti egyház szertartási könyveiben. *Nilles*, S. J. *Calendarium manuum liturgiarum ecclesiarum orientalis et occidentalis*, tom. 2. edit. 1881.: továbbá ugyanígy a harmadik részében, melynek foliata Symbolae). Ez biztos, mint *Collitus* De purg. (apud Migne, C. Theol. t. 18. p. 376. s. kov. old.) állítja, csak a legészakolenebb tagadja, hogy a görögök a holtakért imádkoznak és hogy azok ama szokást, a megholtakért imádkozni mintegy az apostoloktól reátszármazott szokásnak tartják Sőt a *Mogila Peter* által írt fennemlített hitvallásban is, amiből ott úgy látszik, mintha a tisztítóház létezését tagadná, adnak elő es védekeznek a holtakérti könyörgő imák. Ugyanis ott olvasható: «Azonban az helyes állítás, hogy nem esekely ama bűn... a pokol büntetésétől kimentetnek és megszabadulnak, nem ugyan saját maguk föredomessége és bűnbavallása által... hanem az élek kegyelmes esekelyeinek által és az egyháznak ertők vezérelt könyörgései, főképen azonban a vörnelkü aldozat által, melyet az egyház minden élő- és holtak egyaránt, mikép Krisztus is ertők egyaránt meghalt, mindennap felajánl.» Egyházuk ama tana: a pokol büntetésén megváltás, egyenlő náluk azzal: a pokolban nincs többé bűnbánat.

Miképp egyeztetethetők meg ama nevezetek, hogy nincsen tisztítóház és miképp könyörgések holtakért vezérendők?

Azok akik azt állítják, hogy a görögök szakadarak a tisztítóház létezését valóban tagadják, azt állítják, hogy ők könyörgő imákat a holtakért a halál bűnbánat az életből elköltözött és a pokolra taszított bűnösökre vonatkoztatják minthogy azt hiszik, hogy a pokolban ugyan nincsen bűnbánat, azonban nem elkárhozták a hűvek könyörgései által a pokolból ki fog mentetni. Azok pedig akik azt tartják, hogy a görögök nem tagadják a tisztítóház létezését, ezeknek azon állításait, melyekben úgy látszik, hogy a tisztítóház létezését tagadják, következő módon iparkodjunk a katholikus tanúkkal összeegyeztetni. A keletiek nem látnak a mennyi paradicsom ormeiből kizárt elhunytaknak tartózkodni, hanem amaz általános *Hades* Által névezettel jelölik meg. A Hadesban eszerint tartózkodtak olyanok, akik örökre elkárhoztak: benne tartózkodtak azonban egyetemesen Krisztus megváltásáig az öszövényes atyák is, nem különben ott öleltek is tartózkodnak, kiknek az egyház könyörgése meg segíthet. Az ő kegyelmes esekelyeik által, hogy ezen lelkek ugyan beszerényeztek magukat vétkeikért az életben, azonban, mivel bűnbánólag és Isten kegyelmében költöztek az életből, csak ideiglenes büntetésekre lettek kárhoztatva, melyektől a hívők

Azonban ebben sem volt magával tisztában, ugyanis 1543-ban kezdetben feltételeken megengedte a könyörgéseket, helyeselve a szavakat: «Szent Isten! ha a lelek ama állapotban van, hogy lehet rajta segíteni, úgy kerlek, irgalmazd neki» V. ö. *Bautz*, Feggefener 4. old.

imádkoztak, azt állítja, hogy ők ebben valami emberi dolgot láttak. *Melanchton* valamivel enyhébben szól a megholtakért való könyörgésről; ő ugyanis nem akarta akadályozni, hogy az elhunytakért imádságok végeztesse, hanem csak azt, hogy szent miseáldozat mutattassék be érettök. Ezért nem is csoda, hogy ha *Luther* követői közt többen találkoznak, kik a holtakért való imádságokat

könyörgései megszabadíthatják. Tenyleg tehát nem saját bűnbánatuk révén, hanem a könyörgések által szabadulnak a pokolból. Ezt tartja *Pitzipios*, *L'eglise orientale* t. 1. ch. 11. u. 3. V. ö. *Jungmann*, De Noviss. p. 129. s. kov. old.

Legvalószínűbb talán a következő magyarázat: a keletiek legregyebb szertartási könyveiben nemcsak a tisztítóház létezése, hanem a holtakért való könyörgések is, mint mindenki által ismeretes hittétel adatik elő. A nagy tisztelet, mellyel a görögök ezen könyvek iránt tanustannak, csak igen esekely vagy semmifele változás, javítás sem csuszott be azokba. Idő folytán azonban a szakadár hittudósoknak törekvése, kik a nyugati és keleti egyház közt eltéréseket mindinkább nagyobbítani akarták, a symbolikus könyvekbe és nemikep a hívők észjárásába tévedéseket csempészett és így származott az elmondandó a symbolikus könyvekben található elmélet és a szertartásokban nyilvánuló gyakorlat között. Ha a dolgot sz. Ágoston híres jelmondata szerint: «a hit törvénye egyetemesen az imádkozás törvénye», itelenem meg, akkor abból, hogy a görög szakadarak a legregyebb időktől fogva korunkig a tisztítóház létezésében és a holtakért való könyörgésekben való hitet szertartásaikban kifejezték, azt kellene mondanom, hogy ők mindkettőben akaratlanul is meg egyeznek velünk. Azonban a velünk való egyetemes és az egymással ellentétes elmélet és gyakorlat kiegyenlítése aligha történik meg előbb, míg, lemondván a tanításaikba csuszott tévedésekről, vissza nem térnek azokhoz, amiket a szertartásban és imádságuk által mintegy tudatosság nélkül már ma is vallanak. Ebből látszik, hogy a szertartás Isten különös gondviseléséről, vagy a bold. szűz Maria, ki a keletiek által oly igen nagy tiszteletben részesítették, közbenjárás folytán ment maradt a tévedésektől – hogy a szertartás által, mintegy híd által az igazság tanterekéhez, t. i. a rómaihoz atterjenek.

V. ö. *Instit* 1. 3. c. 5. n. 6. Kevevel alább 10 sz. hozzászól: «Hibetelen azonban valami ok birta őket arra; vigaszt kerestek ugyanis, mellyel szomorúságokat enyhítsék és embersegtelennek látszott, Isten előtt a holtak iránti szeretetnek semmifele bizonyítékát nem adni.»

Az ágostai hitvallás apologiajában (v. ö. *Bautz*, Feggefener, 5. old.) azt írja. Arra vonatkozólag pedig, amit az ellenvelenőnyvel bíró atyák a holtakért való áldozatról felhoznak, tudjuk, hogy itt szó van a holtakért való imádkozásról, amit mi nem is ellenzünk, de azt, hogy az Úrvacsorát a véghezvitt esekelyven erejével alkalmazzák a holtakra, nem helyeseltük... *Epiphanius* bizonyítja, hogy *Aerius* azt hitte, hogy az imádkozás a megholtakért hasztalan; azt meg is cáfolja. Mi sem partoljuk *Aerius*-t; *Melanchton* nem tagadta a tisztítóház létezését, sőt megengedi a túlvilági ideiglenes büntetéseket is, de csak mint gyógyhatásukat, nem mint bűnhődésszerítkeket V. ö. *Bautz*, 1. fejelet 5. s. kov. old.

megengedik. Azonban, nehogy az a látszata legyen, hogy ők a katolikusokkal egyetertenek, különböző megszorításokat tettek tekintetben.

Némelyek figyelmessé tesznek, hogy az ilyen imák nem nyilvánosan, hanem magányosan vegeztessenek;¹ mások azt hangoztatják, hogy csak egyszer-kétszer kell az elhunytakért imádkozni, nehogy annak a látszata legyen, hogy valaki, mint a katolikusok Istentől a lelkek megszabadulását kérészakkolni akarja,² más ismét egyértelműleg és helyesen azt állítja, hogy ilyféle megszorításnak semmiféle alapja sincsen, és hogy bármikor tetszhet lehet a megholtakért imádkozni. Azonban egyszersmind megjegyzik, hogy nem kell hinni, hogy ilyen imádások által a holtak segíteni lehetne; ezek csak azért végeztetnek — mondják, hogy vigaszt merítsenek belőle az élők, kik kegyelettel emlékeznek meg az elhunytakról.³

Ugyanezen ingatagsággal találkozunk a protestánsok szerzetesi könyveiben az úgynevezett *Agendák*-ban.⁴ Ugyiszintén

¹ V. o. Gutachten der evang. Kirchenprovinz Schlesien 1861. exhortáció, hol az áll, hogy a protestánsok sorából úgy a régi, mint az újabb hittudósok csak a megholtakért való tényleges és nyilvános imákat nem helyeslik; — pedig a magán imákat is. V. o. *Hettinger*, Apol 2. köt. 2. pont. 347. old.; *Bautz* 1. fejez. 7. s. köv. old.

² V. o. Studien und Kritiken, 1868. év 396. old. (*Hettinger*, 1. h.; *Bautz* 1. h. 8. old.)

³ Eszerint a holtakért való könyörgés csak pusztán játéktárgy, mert azok, kik ekkép imádkoznak, csak magukat vigasztalásukra tennének valónak, nem pedig a holtak könnyebbülésére, kik, mint biztossággal állítják, az imádkozástól semmiféle hasznót nem nyernek. V. o. erről *Bautz*, id. h. o. s. o. *Janquana*, De noviss. 86. old.

⁴ A 16-ik és 17-ik századból származó Agendákban a magánimák a holtakért határozottan sem nem tiltatnak, sem meg nem engedtetnek. Nem ritkán pedig olvasható benne, hogy az imádkozások a holtakért kivétel nélkül elvannak tiltva. A 18-ik és 19-ik századbeli Agendákban vagy meg vannak engedve, vagy megtiltva, vagy a közömbös szokások közé sorolva. A brisigi Agendák számára kiadott Agendákban befoglaltatik a hűlaadás azon jövedelmenyek, melyeket Isten az elhunytaknak adott, «főképp, mivel őt nyomorától meg szabadított, lelkét, amint nem kételkedünk, a hitben fentartad és most dicsőíti, és felfelé Őrvendeztesd tehát ezen lelket trónod előtt és testét hagytatásig bekeben nyugodni sírjában.» A rajnai-ellégi bajorok Agendáiban olvasható: «Kezeidbe adjuk őt ama hívő kérelemmel, hogy magad iránta az örök világosságban a szeretet és irgalom Istene gyanánt mutasd ad.» A Rajnai-ellégi bajorországban levő evangélikusok Agendájában olvassuk: «Vedd kezeidbe

angol egyházban is nem csekély számban találhatók hittudósok, kik ambár «hittvallásuk» a tisztítóhely levezését és a holtakért imákat nem helyeslik, megengedik, hogy a megholtakért imádkozzunk.

Nem szükséges külön megemlíteni, hogy a protestánsok a megholtakra alkalmazható búcsúkat elvetik, mivel azokat egyáltalában elvetik, mint azt már kimutattam. Megemlítendő azonban a Jansenisták és a pistojai zsinat, mint akik a búcsúknak a megholtakra való alkalmazhatóságát tagadják és valamint a kiváltságok oltarokról, úgy több másról is minden kegyelet nélkül határoztak.⁵

271. Ezen tévedésekkel szemben a katolikus tant, mely a tisztítóhelyen tartatást adva arra, hogy mikép segíthetünk a tisztítóhelyen levő lelkeken, igen nagy fontosságu, a következőkben adjuk elő: A katolikus tan.

272. *A megholtak lelkei, kik a tisztítóhelyen mintegy fogsorban tartatnak, a földön élő hívők közbenjárása által segítséget nyerhetnek.*

273. Azon megholtak lelkei, — mondottam, — kik a tisztítóhelyen tartatnak; mert, mint már fentebb a 4-ik kötetben részben kimutattam, a boldogoknak a menyországban könyörgéseinkre szükségök nincsen, az elkarhozottaknak pedig a pokolban többé nem használhatnak.⁶

«Elköltözött lelket, hogy ne orje valami kín, szabadítsd meg minden gonosztól és vezessd örök nyugalomra.» V. o. *Bautz*, 1. h. 9. old.

⁵ Pl. *Barrow*, *Forbes*, *Blanchford*, *Thordike*; továbbá a puseytak, főképp a ritualisták. V. o. *Klee*, Dogm.-Gesch. 2. köt. 336. old.

⁶ Angol hittvallás XXII

⁷ V. o. VI. *Plus* «Auctorem fidei» kiadott bullát, melyben ilyféle tevékenységek elkarhozatva vannak (prop. 42. és 43). V. o. *Denzinger*, *Enchiridion*, 1860. sz. 286. old.

⁸ Talán nem lesz felesleges, ha azt a némiképp érintett véleményt, hogy a hűvek imái némiképp enyhítik az elkarhozottak büntetését, itt is cáfolni szeretnénk.

Mint már fentebb megjegyeztem, egyik-másik szentatyja és a 16-ik században, hogy látjuk, veddelmezi e véleményt; és maga *Petrus* De Angelis 3. k. 8. fejezékben azt írja: Az elkarhozott emberek ezen könnyebbüléséről a katolikus egyház meg eddig semmi biztosat nem határozott, amiért is a szentatyák ezen véleményt abszurdum gyanánt vakmerően elvetni nem szabad, jó lenne a katolikus közvéleménnyel meg nem egyezik. Azonban már kimutattuk, hogy ezen vélemény sem a Szentírás és a legtöbb szentatyja mondaszával, sem a helyes észszel nem egyeztethető meg; felhoztuk az *Tamás* szavait, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 71. a. 5., ahol a fennemlített vélemény vakmerőnek neveztetik, «mint a szentek szavaival ellentetes és hamis, semmi tekintélyre nem alapított és észellenes is, nemcsak

A hívők *közbenjárásu* által, mondtam továbbá, azaz imádsággal, alamizsnaadás, búcsú alkalmazása és leginkább sz. mise áldozat által. Közbenjárás alatt értjük ama segítséget, mely egyik hívő a másiknak nyújt, vagy azon lelki felsegélést, me-

mivel az elkárhozottak a pokolban kívül állanak a szeretet kotelekén, melynek fogva az élők cselekedetei a holtakra is vonatkoznak, hanem egyszerűen mivel teljesen az előkészületi állapot végehez jutottak és valaminek a mennyben — érdemek szerint elnyerték a végső jutalmat. V. ö. Ugyanannál Szent. 11. diet. 45 qu 2 a 2. Innen van, hogy a leghíresebb újabb és legújabb hittudósok ezen véleményről teljes valószínűsítlennek tartják és Bellarminnal más tekintélyes hittudósokkal együtt ama vélemény mellett harcolnak, hogy a konyorgások az elkárhozottaknak mitsem használhatnak.

Kell, hogy figyelmünket kiterjesszük ama ellenvetésre vagyis inkább nehézségre is, mely a holtakra vonatkozó szertartási könyvekből t. i. a halotti mise Offertoriumából vétetik, ahol a misező ekkép imadkozik: «Ur . . . Krisztus, dicsőség ura szabadítsd meg az elhunyt hívők lelkeit a pokol büntetésétől és a mély orvénnytől, szabadítsd ki őket az oroszlan szájából, ne nyelje el őket az alvilág, ne essenek a sötétségbe, hanem a feltámadt szent Mihály vezesse őket a szent világosságba», és a Responsoriumból (Libera me) hol így konyorgunk: Szabadíts meg Uram, az örök haláltól, ama rettenetes . . . amikor ég és föld megdőlnek, midőn eljősz, hogy tűzzel ítéljed e világot. Mondják ugyanis: Maga az egyház példájára szokás az elkárhozottakért imádkozni, amiért is az alvilág orvénnyéből ki is szabadíthatók. *Félelem* Mivel bizonyosabban annál, hogy az egyház e szavakban nem imadkozik azoknak ki bűnbocsátásért, kik már a pokolban vannak, mivel ez homlokegyenest ellenkezik a pokoli büntetés örökké tartásáról szóló hitagazattal. Amiért is, nem csekély azon hittudósok száma, akik azt tartják, hogy a szertartásban előforduló ezen kifejezések a *tisztító tűz* büntetéséről értendők. Így *Valentia*, *Gavantus*, XIV. *Benedek*, ki ugyanis (de ss. Missae Sacrif. II. 9. 6.) azt írja: «Úgy hiszem a . . . kell állítanunk, hogy az egyház a halotti mise ama Antiphonája vagyis Offertoriuma a tisztító tűz büntetéséről érti, és hogy a tisztító tűz azért fordul pokol nevezetével, mivel mindkét helyen ugyanazon tűz van. Az Egyház imadkozik, hogy a lelkek a mély orvénnyéből, az oroszlan torkából, vagyis helyesebben az alvilági tomlekből, hol az igazak lelkei kiengesztelődnek, szabaduljanak ki: végre az Egyház kéri az Istent, ne nyelje el őket az alvilág, ne essenek sötétségbe, ami annyit jelent, hogy ne tartatnának továbbra is fogva ama sötét, annyi kínzással sújtott tomleokban . . . és valóban nem is érthetők e szavak. katolikus hit épségben tartása mellett másról, mint a tisztító tűz büntetéséről. Vannak azonban mások, kik talán helyesebben azt tartják, hogy e kifejezések a pokolról vannak mondva, úgy azonban, hogy azokkal nem azért konyorgunk Istenhez, hogy az elkárhozottakat a pokolból kiszabadítsa, hanem inkább, hogy azokat a kárhozattól megmentse. Az egyház ugyanis a mondott kifejezéseket a misezőt és a híveket olyanoknak tekinti, mint akik az elhaló ember átköltözésénél és haláltusájánál jelen vannak, és imadkozik a megholtért, mintha a lelkek most konyorgó el a testből és most várna a Bíró ítélszéke előtt az ítéletet.

lyel az Egyház tagjait, vagy az egyes tagok egymást kölcsönösen segítik akár az ideiglenes büntetésért való elégtételnyújtásban, akár pedig valami lelki jó elérésében. A közbenjárás a holtakért, mint már jeleztem, háromféle: t. i. a) a szent miseáldozat, b) imádság és c) bármely büntető és elégtételt nyújtó cselekmény. milyen a *bőjt* s más testi sanyargatás, alamizsnaadás és minden más szeretet-cselekedet. Ezen cselekedetekhez tartoznak a búcsúk is.¹

Mondám. a *foldon élő hívek* közbenjárása által, ami azt jelenti, hogy e helyen nincsen szó azon *könyörgésekről*, melyeket esetleg a szentek az egben a tisztító tűzben szenvedő lelkekért végeznek;

mondám: *segítséget nyerhetnek*; anélkül azonban, hogy a könyörgések modjara, hatására és értékére vonatkozólag valamit határozottan kijelentenék.

Az egyház szerint mintegy konyorogva kíséri a lelkeket ama rettenetes ítélethez, és ezt fejezi ki a hívőknek az oltár elé való járulása, hogy a holtakért áldozatukat felajánlják. Csakis ily értelemben képes az Egyház imádsággal a már megholtakért vezetni, mivel egyrészt az elhaltak sorsa előttünk ismeretlen és másrésztől észszerűleg fel is tehető, hogy Isten a lelkek leendő külön ítéletében ezen imádságokra is tekintettel lesz. Így *Tournely* ki De Deo. qu. 12. a. 1.) az egyház szertartásából és imából vett ellenvetésre válaszolva, így szól: Az egyház, midőn jóval a halál után is imadkozik az elhunytakért, a halál napját veszi szemügyre, erre irányítja imáit. Az egyház ugyanis kívánsága hevében az elmultat mintegy jóvendőnek tekinti: és a vallás titkait, ámbar már regota beteljesedtek, (ünneplős megemlékezésében úgy fejezi ki, és ünnepli, mintha már ekkor beteljesednenek vagy beteljesendők lennének. Így az adventi időben kéri, hogy Krisztus megelőbb jöjjön: Harmatozzatok, úgymond, egek onnan felülről és felőlök ontsátok az ignat . . . És husvétkor mondja: Feltámadt Krisztus e napon és így tovább.» Így magyaráztak ezt *Meratus*, *Sarlagna*, *Suarez*, legújabbban *Wiseman* bíbornok (v. ö. *Jungmann* De Noviss. 126. s. kov. old), *Oswald*, *Franzelin*, *Gühr*, *Baur* és mások.

Ama *«föltelemlés»* tényről, mely, mint mondják, *Nagy Gergely* pápa életében olvasható, ki imái által Trajan császárt a pokolból kiszabadította volna, olvasd alább a 3. szakasz II. fejelet 2. cikkét, továbbá *Schwane*, *Dogm.-Geschichte*, *Mittlere Zeit*, 482. oldal.

¹ Anélkül, hogy a közbenjárás negyedik nemet kepeznek. *Bellarmin* írja, De purg. E. k. 16. fejelet: «Az elhunytakon segíthetünk búcsúk által is, hanem ennek dacára nem kepezik ezek a közbenjárás negyedik nemét, mivel a búcsú nem más, mint Krisztus és a Szentek elégtételeinek vagyis előtételi cselekedeteinek az elhunytakra való alkalmazása.»

Bizonyíték a
Szentírásból

274. A tétel hitagazat: így nyilatkozott ugyanis a lyoni, florenci és trienti zsinat, mint már fentebb jeleztem. A zsinat ama nyilatkozatához, hogy «a hívők könyörgő imái, inkább azonban a legszentebb oltáráldozat a tisztító tűben lelkeket segítheti, hozzáveszszük még, amit ugyanott olvashatunk. Aki azt mondja, hogy a szent misét nem kell sem az élők, sem a holtakért, sem a bűnök, sem a büntetések, sem elegeteséssel sem más szükségletekért bemutatni, az átok alatt legyen.»

Az ó-szövetségi szent iratokból azon már felhozott a kifejezett helyre (II. Mach. 12. 43) utalok, ahol arról van szó, hogy Makabeus Júdas pénzt gyűjtve, a megholtakért áldozatot megtett. Ezekért való könyörgéseket az Istentől ihletett szerző leginkább a következő szavakkal apinlja: «Szent áldvös gondolat tehát a megholtakért imádkozni, hogy bűneiktől szabaduljanak.» Az új-szövetségben nem találhatók ugyanezek a kifejezések, melyek által a holtakért való imádságok elrendeltetnek, amin nem fog csodálkozni az, aki tekintetbe veszi, hogy az engesztelő imák a zsidoknál szokásban voltak, és eszerint nem vala ok azokat különösen ajánlani. Vannak azonban helyek, melyekből a holtakért való imádkozást be lehet bizonyítani, pl. Kor. I. 15. 29., ahol az apostol kérdezi: «Mit tesznek, kik a holtakért megkeresztelkednek?» Keresztelkedni a holtakért mit jelent? Annyit, mint a holtakért felvett sírás és bűnbánó keresztségének bizonyos neme által őket segíteni.¹ Az apostol ugyanis a feltámadásról szólván, azt mondja: ha a holtak nem támadnának fel, úgy hiába sanyargatják magukat az emberek.

¹ Az ó-szövetségből még ide lehet vonatkoztatni a Sir 7. 37.: «Az adomány kedves minden élő szíve előtt, de a megholtól se vond meg jövedelmét.» A kegy tehát vagyis jószívűség kedves minden élőnek, de az elhunytak iránt is fejtük ki, áldozatok és alázatosságok által, melyek Tób 4. 18. hozza.

² Krisztus maga is keresztségnek nevezi kinszenvedését. Mi sem akadályoz, hogy az. *Pál* felhozott szavait kepletes értelemben vegyük és ilyen keresztségről magyarázzuk, annál is inkább, miután a magyarázat a sz. *Pál* is kiválglik. Nem szabad azonban hallgatással mellőznünk, hogy sz. *Pál* ez a szava annak a régiéknél meg más magyarázatai is voltak, pl. *Tertullianus* megjegyzi, hogy az apostolok idejében voltak olyanok, kik bár hiába és tévesen valamelyik barátjukért, aki netán a keresztség nélkül halt el, magukat megkereszteltették. Mit bizonyítnyal nem tettek volna, ha meg nem lettek volna győződve arról, hogy az élők az elhunytakon is segíthetnek.

imádságok, börtölések és más súlyos terhek elviselese által, hogy ezek által a holtakon segítsenek.¹

275. A kereszténység minden századából eredő hagyományból kitűnik, hogy közbenjárás a) a holtakért szokásban volt, és pedig olykép, hogy az nemcsak az élők vigasztalására szolgált, hanem arra, hogy a holtak számára bekét, irgalmat és az örök jutalmát eszközöljön ki Istennél; b) hogy továbbá ezen közbenjárás nem állott könnyekben, hanem imákban, alázatossággal stb., de különösen a szent miseáldozatban.

A szentatyák meg lévén győződve, hogy a közbenjárásunk a holtakon segít, nemcsak maguk imádkoztak a megholtakért, hanem igen sokszor másokat is buzdítottak, hogy érettek imádkozni, azt állítván, hogy az elhunytak ebből nagy hasznot húznak. Megemlítendő *Tertullianus*, ki a holtakért való imádkozást, mint mindenki előtt ismeretes szokásról szól. Ezt írja: «A megholtakért a születésnap helyett a halalozás évforduló napján mutatunk be áldozatokat. Ezen és más ilyféle intézmények jogosultságot a Szentírásban hiába keresnők; a hagyomány azoknak szerzője, a szokás megerősítője és a hit főntartója.» Az apostoli *Constitutókban* azt olvassuk: Imádkozzunk Krisztusban elhunyt testvéreinkért, hogy Isten, ki az embereket szereti, ki az elhunyt lelkét magához szólta, megbocsásson neki minden szándékos és nem szándékos bűnt, hogy kegyelmességre és irgalmasságra indíttatván, őt az örökké élők birodalmába helyezze. Sz. *Agoston* teljes művet írt: «De cura pro mortuis»

¹ Ide tartozik egyszersmind a Kor. I. 12. 25. s kov., hol az apostol mondja, hogy ugyanazon test tagjai egymásért szorgoskodnak, együtt szenvednek és egymást segítik.

² De corona mil. cc. 3. et 11. M. 2. k. 99. l. Ha *Tertullianus* mondja, hogy az áldozat törvénye a sz. iratokban nem találatik, azon nem kell megutkolni, hanem a miseáldozat egyenként való meghatározott ajánlására értem. Ugyanannál *Monog.* c. 10. M. 2. k. 99. 2. l., hol a hívő özvegy asszony kéri: «Lelkeért imádkozik, lelké nyugodalmat, a feltámadásban részeséget kér és áldoz elhalalozása évforduló napján.» Erről olvass *Kraus*nál, Realencycl. t. 2. p. 749. 883.

³ L. 8. c. 41. M. gör. sor. 2. k. 992. l. E műről olvass *Wetzer és Wette*, Kirchenlexikon ed. 2. t. 3. p. 1029.

⁴ Ad Paulinum, M. 40. k. 591. 610. l. Ezen könyvben c. 4. M. 1. 40. k. 596. l. írja: Az elhaltak szellemiért nem szabad elhagynunk a kegyelmességet; melyeknek vezését az egyház is magára vállalta a ker. kath. társaság

gerenda» és más iratokban is sokszor vedelmezi a mi ne-
létüket¹.

*Sz. Cyrill*² is mondja: Ezután a megholtak-
is... általán mindazokért, kik közöttünk elhaltak (imádkozunk),
azt híven, hogy ez igen nagy segítségére lesz azon lelkeknek,
kikért a szent és rettenetes oltáraldozat előtt imádság végeztetik.
Továbbá a szentatyák azokat, kik állítják, hogy az élőknek
könnyőrimái a megholtaknak nem használnak, az eretnekek köz-
sorolják; így pl. sz. *Epifán*, sz. *Agoston*.³ Végül a szentatyák
kijelentik, melyek azon eszközök, melyek által a hívők a holtak-
nak segítségére jöhetnek; így pl. *serillui* sz. *Izidor* írja: «Hiszszük,

minden halottjáról, megemlékező általános imáiban, hogy amit szülők, gyer-
mek, rokonok s barátok elmulasztanak, azt az egy közös s kegyes anya póto-
¹ Pld. Sermon. 172 c. 2. n. 2, M. 38. k. 936. l., hol ez áll: «Nem szabad
kétkednünk a fölött, hogy a meghaltak a szent egyház imádsága, az üdv-
miséáldozat és alalmizana által, amik azok (meghaltak) lelkeiért felajánlatnak
felszolgálnak; hogy Isten irgalmasabban bánjon velök, mint vétkeik szeri-
megérdemlették. Azt ugyanis az egész egyház atyáinktól reánk...
hagyományának tekinti, hogy azokért, kik Krisztus teste és vere...

elhunytak, midőn rólok a sz. miseben a maga helyen megemléke-
imádkozunk és megemlékezzünk arról, hogy érettek is azt felajánljuk.» Tovább
Confess. l. 9. c. 11. M. 82. k. 775. l., hol sz. *Agoston* anyjának, sz. *Monik*
egyszerű példandását felhozza, ki ugyanis a halálhoz közel lévén, azt mondta:
«Tegyetek e testet bárhová, a róla való szorgoskodás ne zavarjon titeket; csak
azt kerem tőletek, hogy az Úr oltárára, rólm megemlékezzetek, ha ott lesztek.
Olvasd egyszersmind, ugyanott c. 12. M. 32. k. 776. l., hol ugyane egyhuz-
tanító Istent kéri, hogy csepegtetne mindenkibe, ki anyjának ezen általa le-
hala-at és temetését elolvassa, azon jámbor érzetet, hogy anyjaért imádkozze
V. ö. ugyanannál Eneh. c. 110. M. 40. k. 283. l.

² Catech. Myst. 5. M. gör. sor. 33. k. 1115. l. *Aranysz.* sz. *János*, Hom. 3. in
epist. ad Phripp. n. 4. M. gör. sor. 62. k. 204. l. azt mondja: Nem hiába lett
ez az apostolok által törvénybe foglalva, hogy a tiszteltreméltó és hogy ugy-
mondjam, szent félelmet gerjesztő titokban emlékezzünk meg azokról, kik ez
életből elköltözének. Tudták ugyanis, hogy ez által sok haszon, nagy nyereség
báranlik azokra. Hogyisne engesztelhetőek ki Istent, midőn az egész hívő
közönség, a papi gyülekezet és ama félelmet gerjesztő miseáldozat kiterjeszti
karját imádkozván érettek. V. ö. egyszersmind sz. *Epifánt*, Haer. 75. n. 8. sq. M.

³ A már felhozott helyeken

⁴ De eccl. offic. l. c. 18., 11 M. 83. k. 757. l. V. ö. sz. *Agoston* l.
Conf. l. 9. c. 13. n. 36. M. 32. k. 778. l. s. követk. *Balaenus*, syriai társplépok
ki az ötödik század elején élt, a holtakért való imádságában ezeket írja (ed.
Birkell, Ausgewählte Gedichte der syrischen Kirchenväter p. 108.): «Az észszel
bíró lények előtt világos, hogy a megholtaknak használ az előesti bójt, a kien-

hogy ama szokás, az elhunyt hűvek nyugalmaért áldozni és eretlők
imádkozni, miután az egész földkerekségén megvan, az aposto-
loktól szállott reánk. Ezt ugyanis mindenütt teszi a katolikus
egyház, mely, ha nem hinné, hogy a megholt hűveknek a bűnök
megbocsáttatnak, nem adna sem alalmiznat sem nem ajánlana
fől áldozatot Istennek azok lelkeiért.»

277. Tételünket továbbá meg sok, az úgynevezett monu-
mentális theológiából, t. i. a feliratokból s más bizonyítékokból,
melyek az ősi katakombákban fellelhetők, vett érvek is megerő-
sítik. Ezekben többféle imádság található, melyeket a hívők
Istenhez intéztek az elhunytak lelki nyugalma s békejeért. Ime
néhány példa: Constantino in pace (Konstantinnak nyugodal-
...¹; Spes. pax tibi (Reménység, béke veled);² Verus Christus
spiritum in pace et pete pro nobis (Igaz Krisztus [monogrammmal
által kifejezve] a lelket békében [vegye fel] és imádkozzál miér-
tünk.)³ Az által, hogy a tulajdonnév ezen imákban a tulajdonító
esetbe tétellett, az jeleztetik, hogy a hívők az elhunyt számára
kértek valamit Istentől, mintha mondanák: Adjon az Isten néked
békét és felüdülést, vagy: a szentek lelkei vegyenek fel taged;
Krisztus vétessen fel stb.

A hívők igen gyakran kernek enyhülést az elhunytaknak.
«Isten enyhítse lelkedet» (Deus refrigeret spiritum tuum); «lel-
keiteket az Isten nyugossza» (spiritus vestra Deus refrigeret); így
igen gyakran olvasható a keresztények regibb síremlékein: (Vic-
toria refrigereris spiritus tuus in bono)⁴ Victoria enyhülést talál-
jon lelked a jókban; «θεος Χριστος (θεος Χριστος) omnipotens
spiritus refrigeret»⁵ Mindenható Isten. Krisztus, enyhítse lelkedet

gesztes áldozata és temetése, midőn a pap az oltárnál a nevekről meg-
emlékezik. Ekkor orvendenek a mennybeliek, örülnek a földiek, nyujognak a meg-
haltak is, mivel ma hívattak, hogy felüdítsenek a mennyei áldozat által.» Több
szentatyának hasonló véleményeit olvashatod *Klein*-nél, Dogm.-Gesch. 2. k. 351.
old.; *Schwane*, Dogm.-Gesch. der patrist. Zeit, 753. old. Olvasd az indexet a meg-
haltak iránti tiszteletéről Migne-nél 220. k. 225. l.

¹ Rossi, Inscript. l. n. 54

² Mar. Coll. Vat. V. 449

³ Rossi, Bull. 1873 Több ilyenféle feliratokat olvasd *Krausn*-nál, Realencycl. p.
t. I. p. 19. sq. t. 2. p. 38.; 654. sqq.; 883

⁴ Wiseman, Fabiola 2.

⁵ A sz. Praetextat temetőben (*Marchi*-nál, Observ. R. 1851, jun. 15.). Ezen
felirathon, mint látszik, Krisztus istenségeben való hit megvalósása után nyuga-
lom keretik valamely elhunytért. Több felirat van *Le-Blant* s *Krausn*-nál.

Ezen feliratokban a vértanúk és a többi szentek közbemjárása is kéretik: így pl. sz. Praetextat temetőjén sz. Januarius kryptájának ama nevezetes feliratában: Agatopus, enyhítsék lelkedet Januarius, Felicissimus vértanúk.¹ Továbbá sz. Hippolyt temetőjén egy síron ezen felirat olvasható: (Refrigeri tibi Domnus Ipolitus)² enyhítse lelkedet sz. Ipolitus

Ezen megszólító imákban s fohászokban, mint már megjegyeztem, mindig s mindenkor e szó: «refrigeret» (üdítsen, enyhítsen) van alkalmazva. Mit fejez ki e szó: refrigerare. Sz. Felicitas és Perpetua³ vértanúságáról szóló iratokban e szó: refrigerare azon lakomázásra alkalmaztatott, melyhez a keresztyének a börtönökben általában még a vértanúság előtt bocsáttattak. És valóban e szó refrigerare nemcsak régisegtani, de betűszerinti és egyházi értelemben az embernek étel s ital által való felüdítést jelenti.

Eszerint a sírokon található feliratokban ezen szó nem jelent mást, mint az elhunyt lelkének felüdítését, hogy t. i. ama nagy lakomához bocsáttassék, melyet Isten a boldogoknak mennyekben készített

A mondottakból eléggé kitűnik, hogy a keresztyének már az egyház első századaiban imádkoztak a megholtakért. És nem is volna nehéz bebizonyítani, hogy a keresztyének a legrégibb időben meg oly cselekedetek által is, melyeket mi az elhunytak nyugalmlára végezni szoktunk, azoknak segítségökre voltak, t. i. a miseáldozat és alamizsnaadás által: a halálozás évforduló napján a hívők az elhunytakért szentmisét mondatnak, a vértanúk sírjaihoz való zarándoklás által stb. iparkodtak nekik segélyt nyújtani (enyhülést szerezni). Különben ne szóljunk többet e tárgyról, miután már másutt ezt bebizonyítottuk.⁴

Végül valamennyi szertartási könyv és az egyh. / allando gyakorlata is ezen tan mellett tanuskodik.

A római szertartásban olvasható: «Emlékezzél meg Uram a te szolgálád- és szolgálóleányaidról, kik bennünket a hit jelevel

¹ Rossi, Bull. 1863. 2—3

² Kraus, i. h. t. 2 p. 680.

³ Rouartnál Act. stuc. 82.

⁴ V. o. Wolter, Katakomben (Frankfurter Brosch. 1866. evsz. 7.). *Oh, die ersten Christen ober und unter der Erde* 352 s. köv. o. Kraus, Realencycl. 2. k. 879, 880. old.

megelőztek és a beke álmát alusszák. Kérünk Uram, add meg nekik és minden Krisztusban elhunytak az örök nyugalomát, bekét és világosságot.» A jeruzsálemi szertartásban, mely sz. Jakabnak tulajdoníttatik, olvasható: Add Uram, hogy áldozatunk kedves legyen azon lelkek nyugalomára, kik előttünk költöztek el.¹

Valóban a hagyományban oly nagy s határozott bizonyítékok vannak e tanra vonatkozólag, hogy maguk a 16. századbeli reformátorok, mint már jeleztem, sem tagadhattak, hogy a régi egyházban szokásban volt a holtakért imádkozni.

278. Az esz is állításunk mellett bizonyít, és pedig a szentek egységeről szóló hitcikkelyből, mely benső oka annak, hogy miért segíthetjük ez életben könnyörgéseink által a tisztító tűzben selylődő lelkeket. Ezen lelkek, minthogy igazak, az egyház többi tagjaival egy testet kepeznek. A testnek tagjai azonban bensőleg összefüggnek es, mint sz. Pál² mondja: ha egyik tag szenved, akkor valamennyi tag szenved, tehát ... Valóban sajátságos volna, ha azt, amit az egyház tanítása szerint élőknek nyújthatunk, így

¹ V. o. a milanoi egyház szertartását, mely sz. Barnabásnak tulajdoníttatik, hol az elhunyt püspökért ezen oratio mondanak: «Örök Isten, alázatosan kérünk, hogy a te szolgád kire az egyház kormányát bízád, megszabadulva a test börtönéből, egyesülve az apostoli méltosággal híró főpapokkal, az örök élet jutalmát elérni méltó lehessen.» Sz. Vazul liturgiájában olvassuk: «Emlékezzél meg Uram az orokéletre való feltámadás reményében elhunytakról s adj enyhülést nekik.»

Ezen már említett szertartásokról és a keleti s nyugati egyház többi szertartásairól, továbbá az egyháztól regóta elszakadt eretnekek, pl. jakobiták és nestoriánoknak szertartásairól, melyekben mind a holtakért könyörömök találhatók, olvashatunk Renaudotnál, Lit. orient. collect. írja ugyanis i. h. 2 k. 104. old.: «A legrégibb Officiumok is, nemcsak azok, melyek jelenleg is használatban vannak, hanem a góth, galikan, mozarab, Ambrus-féle és a görög szertartás officiuma megemlékezési formákat tartalmaznak, melyek tokeletesen megegyeznek a keleti, kopt, ethiopiai és bármely szertartási szíriai liturgiával.» V. o. Mone, Lateinisch. u. griech. Messen aus dem 1. 6. Jahrh. 82, 87, 94. old.; Probst, Liturg. der drei ersten Christl. Jahrh. 233 s. köv. old.; Bautz, Fegedenei 75 s. köv. old.; Nilles, S. J.: Calendarium Manuale t. 2.

Továbbá a halotti misekről, melyek a halálozás napján, a harminál vagy hetedik napon tartatnak és melyek már a 3-ik században szokásban valának, olvass Bautz-nál: i. h. 83. l.; Nilles, i. h. Katholik 1879 évről, II. 487. s. köv. old.; továbbá minden halottak napján, mely bizonyítással későbbi eredetű és a holtak segélyezésére alakult társaságokról a szabadalmazott oltárokról, olvass Bautz-nál, i. h. 88. s. köv.; Kraus, i. h. 749. old.

² Kor. irt I lev. 12., 26

pl.: ertők imadkozni és őket segélni, azoknak, miután elhaltak, nem nyújthatnók. A szeretet ugyanis — mint sz. Tamás mondja¹ — amely által az egyház tagjai kölcsönösen összefűzvék, a megholtakra is kiterjed; sőt az élőknek szandeka azokra irányulhat, ha az elhunytak az élők emlékezetében vannak²

Sz. Tamás azon igazság bebizonyítására, hogy az elhunyt L. rókep az oltarálldozat, alamizsna és imádság által felsegélhető, meg néhány bizonyítékot hoz fel.³

¹ Summ. Theor. Suppl. 3 qn. 71. art. 2.: A szeretet, mely az egy-
baptól összekötő kapocs, nemcsak az élőkre terjed ki, hanem egyszerűen
is a halottakra, kik szeretetben vannak ki «A szeretet ugyanis, mely a lélek élete, mi-
ként a lélek élete a testnek, nem szűnik meg... Hasonlóképen élnek a meg-

[illegible]

^a Azt mondja ugyanis I. h. 9-ik art.: Ezen jöcselkedetek főképe a holtak-
ért való könyörgésért keletkeztek, melyek leginkább a szeretet közléséhez vagy
a szolgálatnak másra való irányításához tartoznak. A szeretethez pedig tartozik
főképe az öltárszentség, mivel szentsége az egyházi egységnek, magában fog-
lalmazza azt, kiiben az egész egyház egyszál és erőseodik I. J. Krisztust. Innét az

79. Hatra van meg, hogy valamit szolgálunk azon idevago
kerdesekrol, melyek hitagazatilag eldontve meg nincsenek, i. e.
melyek a) reank, a holtakon segiteni akaró elokre; b) melyek
magokra a segitendó lelkekre vonatkoznak.

Ültárszentség, a szeretetnek mintegy eredete és kapcsolata. És ezért bír különösen e kétfő a szeretettel fogva a megholtakra nézve könyörgés erejével, mint az egyház miséldozata és az alimizsa. Hanem a holtakra irányított szentelés szempontjából leginkább használ az ima, mert az ima a maga természetével fogva nem fejez ki pusztán vonatkozást az imádkozóra, mint egyéb cselekedetek, hanem határozottan arra, kiért az imádság végeztetik. És ezért e három kezező főképe a holtakon segítő eszközöket; ámbar hinniük kell, hogy bármely más jó cselekedet is, mely szeretetből a holtakért végeztetik, használható azoknak.

mennyben is könyörgő imákat?

[illegible]

olegteteli erővel is bírnak. Azonban a holtakon való segítségnek e módján kívül, létezik még a kiesedés módja is, mint alább bővebben ki fogjuk mutatni. Ki tagadná ugyanis, hogy a szentek, kik, míg éltek, a tisztítottlézen lévő lelkeket imádságaik által segíthették, boldogságukban és Krisztussal való uralkodásukban arra többe nem képesek? Különbö az elégtetés ama erejénnyel, mely nem közvetletlennek és közelebbinek, hanem közvetletnek és távolabbinak mondatik, elerni képesek, t. i. a leghathatosabb közbenjárás által Istennel, hogy a cselekvő kegyelem által az élő hivaték a holtakért könyörgések vezgésére ser-

ugyanis a hívők imádság által törekszenek az elhunytak tisztítótűzből való szabadulását eszközteni;¹ γ) megfelelő cselekedetek által, ha ugyanis az élők az elhunytak szabadulását jó cselekedetek által pl. alamizsna által, a holtakért a szent áldozashoz való járulékkal, megfelelően kiérdemelni törekszenek. Nyilvánvaló, hogy a alamizsnára és minden ilyféle irgalmassági cselekedetre nevezve a cselekedetek a tisztítótűzben azok által annál nagyobb enyhülést nyernek, minél inkább érdemszerzők azok a cselekedetek, amiket végeznek.

282. A közbenjárás először a legfőképp azoknak használ, kik alkalmazzuk; a közbenjárónak ezen kegyeletos szándéka^a ugyan kedves Isten előtt, ki ezért azt meghallgatja, ha csaknem vagy elhunyt lelke részéről, vagy annak részéről, ki a közbenjárást végeztetve valami akadály nem forog fönn. Ha a közbenjárást nem egy sekre külön alkalmaztatik, hanem ha valamennyi a tisztítóházban lévő elhunytakra történik az alkalmazás, akkor mindnyájának is használ, mivel ezen lelkekben semmiféle akadály nem létezik. Hogyha a közbenjárások olyanokra alkalmaztatnak kik azok nem szorúlnak, vagy azok elfogadására képtelenek, akkor az isteni irgalmasságnál fogva valószínűség szerint azok részesülnek benne, kikért semmiféle könyörgések nem végeztetnek, s kik a többiek közt leginkább érdemlik.⁸

283. Ha azt kérdezné valaki, vajjon *csalhatatlanul* használ-
nak-e az élők könyörgései a tisztító tűzben lévő lelkeknek, a/t

¹ Az imádság ugyanis, amiből bizonyos szempontból erre a világra is lehetne tetési jellegze, és bír, mégis a kieszközölés jellegét hordja magán. *Bella min* h. 2. k. 16. fejl.: Az ima kőtelekepek segített az elhunytak lelkeit, egyres...

* Ezen szándék, mely az elhunyt iránti szeretetből indul ki, minteg egyesíti a konvergēt az elhunyttal és helyesek ama szavak, melyeket sz. *Tamás* ír *Contra Gentes* I. 3. c. 258 : Ha ugyanis valamit barataink által eszünk, úgy tőnk. mintha maguk eszekekedtek volna, mivel a barátság a keffő egyesíti az erzelem s főkép a szeretet kapcsa által. V. o. *Baulz*, i. h. 195. old.

³ V. ö. szét. *Tamás*, *Samm* Theol. P. 3. Suppl. qu. 71. a 14.

A kereszteit gyermekekért, na ezuk használatát meg nem ertek el, nem végeztetnek könyörgő imák. De azért lehet ertok is a szentmisealdozatot bemutatni, mivel ez vagy azért történik, hogy az ő feltámaszkodásukba vetett hit kifejezése legyen, vagy azért, hogy a nekik nyújtott jötelemnyert hála ad. A alkalmaszerű ilyenkor a misét de Angeis venni, hozzácsatolva az elhunytak emlékeztető szövegét.

lehet válaszolni, hogy e dolog kétes — mint már a 4. kötetben a holtakra vonatkozó bácsüengedélyről is mondtam — vagy jobban mondva: nem eléggé biztos, mivel nem lehet kimutatni, hogy tartozik-e az Isten ama könyörgéseket elfogadni.

Azonban valószínűbben igenlőleg kell felelnünk, miután ezen lelkekben nincsen akadály és az élők cselekedetei ilyen uton mintegy azok cselekedeteivé válnak, mint sz. Tamas¹ mondja: «Ezen cselekedetek mintegy azokei lesznek, kikert végeztetnek, mintha a cselekvő azokat reájuk ruhazta volna.» Ugyanezt lehet következtetni a Romai Katekizmus² következő szavaiból: «Akik isteni kegyelemmel vannak felruhazva, azok mások helyett s nevében végezhetik azt, amivel ezek Istennek tartoznak.» Ugyanezt tartja a közvélemény.

Inkább azon kérdést illetőleg kell kételkednünk, vajjon a
könyörgések azoknak, kikért történnek, használnak-e

284. *Egész* értékük szerint? Suarez sok mással igenlőleg válaszol: a Salmantikaiak pedig azt tanítják, hogy a büntetések ezen könyörgések által csalhatatlanul enyhülnek ugyan, de a megholtak nem szabadulnak meg mindig az egész büntetéstől, meg a könyörgések túlaradok is. Valószínű, hogy a könyörgések csak oly mértékben használnak nekik, a mily mértéket az isteni igazságosság és irgalmasság³ kinek-kinek lelki állapota és kepesége szerint megállapít, mely leginkább a vallásosságtól és különösen valakinek az élő és elhunyt felebarátai iránt az életben gyakorlott irgalmasságtól látszik függni.

Mertán hűszük, hogy azon lelkek, kik az életben a szent-miséáldozatot nagy tiszteletben tartottak, s kik az életben végzett

¹ Summ. Theol. P. 3 Suppl qu. 71, a. 1. V. ő. ugyanannál Contra Gentes I. 3. c. 158. V. o. *Bautz* I. h. 6. p. 204. s. kov.

* P. 2. c. 6, n. 76

* *Isteni igazságosság és irgalmasság* mondtam. Ketséget nem szenved, hogy az Isten az *elegettel* hatóképességét az igazságosság törvénye szerint meri. Azonban kérdés tudni a *kész-kozlésből* származott hatást illetőleg; kérdés ugyanis, vajjon Isten pusztán *irgalmasságából* bocsátja-e meg a holtaknak a büntetéseket az ima kieszközölő erejénél fogva, vagy pedig feloldozás közbejöttével, mely Krisztus végtelen elegeteleiből azokra olykép alkalmaztatik, hogy mindenkor szükséges a feloldozás, mely által az isteni igazságnak elég tétessék. Az utóbbi véleményhez hajlik *Suarez* és ez — úgy látszik — másokéval is nagyon megegyezik.

V. ö. Jungmann. De Noviss. p. 121.; Bautz, i. h. 201. 207. s kov. old.
Hurter. Compend. t. 3. n. 827.

286. Úgyisintén kiviláglik az eddig mondottakból, hogy a holtakért végzett könyörgések részben¹ az élőknek is hasznosak, és hogy e szerint a *«hősi cselekedet»*, melyről fönna volt szó, nem ez okból is ajánlandó, s hogy azon hívő, aki ezt magában megindítja, önmagáról is igen jól gondoskodik. Méltán lehet ugyanis reményleni, hogy ő is egykor gyorsan fog megszabadulni a tisztítótűzből azért, mivel ezen emberbaráti cselekedet által maga magának erre fényes érdemeket szerzett.²

287. Eddig a *szenvedő egyházhoz* való viszonyunkat vetettük figyelembe, azaz, hogy mennyiben járulhatunk mi ennek felszólítására.

Hátra van még, hogy néhány szót szóljunk a szenvedő egyháznak hozzánk való viszonyáról, azaz, vajjon imádkoznak-e értük a tisztítótűzben levő lelkek, vagy nem?

Tétel. *A tisztítótűzben lévő lelkek imádkoznak értünk.*³

Azok, kikért végezzük, mindazonáltal Isten akaratától függ, vajjon a büntetés teljes vagy csak egy részenek elengedését nyerjük-e el. A könyörgéseket tehát a szegényekért végzettetnek, Isten bőségesebben vagy teljesen is alkalmazhatja rájuk.

¹ *Részben* mondtam; ugyanis nem lehet kétség, hogy az elhunytakért végzett jó cselekmény, ha kegyelemből és szeretetből ered, a végzőnek is hasznos, illetőleg szolgál a kegyelem gyarapítására és az örök életre való érdemes vonatkozólag; és hogy ezért a mennyi dícsőségre vonatkozó érdemesért tőle mit sem vesz a cselekvő. Elegetvő értéket tekintve, mást kell mondanunk ama cselekedetre nézve, mely a büntetés jellegével is bír. Ennek értéke ugyanakkor ha a meghalt hívek büntetéseire alkalmazzuk feloldozás helyett — kimerülés helyett már nem használható saját elégtetejünkre. Ha azonban e cselekvény oly érdekes volna, hogy masnak adósságot tülhaladná, akkor ezen túlhaladás elégtételként használható a cselekvőnek. — Ezenfelül megjegyzem, nemely hittudós véleménye szerint már az életben is valami ideiglenes jóval fizeti meg Isten a holtakért végzett könyörgéseket.

² Mindazonáltal mégis hősi ez a cselekedet, mivel bizony nem ismerjük amaz isteni törvényt, mely szerint Isten az élők könyörgéseit az elhunytakra alkalmazza; anélkül is felebarátaink iránt a legfőbb szeretet gyakoroltatik apostoli szerint, aki írja: «Kivántam pedig magam Krisztustól kiközösítve a testvéreimért».

³ Nemcsak egymásért, hanem egymásért is imádkoznak; ugyanis majdnem ugyanazon vélemények azon vélemény mellett harcolnak, hogy miértünk imádkoznak, felbátorítók idevonatkozólag is. *Suarez* írja, *De orat.* I. c. 11.: «Miért nem várunk meg, hogy a holtak Istenről alázattal kérjék, hogy az isteni gondviselés rendje szerint — akár közvetlenül elengedtetven a büntetés egy része Krisztus

288. *Imádkoznak*, mondan, nem oly hathatosan, mint a holtak, de mégis a dolgok a mennyekben, mivel a büntetés és elégtétel állapotában vannak; *értünk*, mondtam, legalább általában: a küzdő egyházért és vezéréiért és másokért. kikről tudhatjuk, hogy még életben vannak s érdemesek arra, hogy imádságaik által segítsenek nek, amint áll az azokra nevezve, kik nekik segítségokra voltak a tisztítótűzben könyörgéseik által.¹

289. Világos, hogy e tétel *nem hitágazat*, miután az egyház e kérdést illetőleg semmit sem határozott; továbbá nem is mondható teljesen biztosnak, sem általánosnak, mert nemelyek a hittudósok közt azt tagadják.²

Világos, hogy a tétel nem hitágazat.

ert, akár közvetve (mi meg könnyebben serkentve az igaz hívőket, hogy erőttök eleget tegyenek, könyörögjenek vagy reájok bucsukat alkalmazzanak — mielőbb megszabaduljanak. . . Koverkezőleg tehát imádkoznak a dícsőség elnyeréseért, mert ámbár biztosan tudjuk, hogy a büntetés kiengesztelése után örök jutalmi vár reájok, mégis jól cselekedeznek, midőn azt kívánják és e kívánságot Isten előtt kifejezik. Eltekintve ettől, ha már szükségük van ott némi könnyebbülésre és vigaszra, hogy annál könnyebben elviselhessek Isten távoletét — nem látom be, miért nem volnának képesek ezen járulékos jót vagy megfelelő természetes jutulathoz, vagy Isten iránti szeretetből kikérni. Ez mind nem ellenkezik amaz állapottal.»

¹ Nem helytelen vélemény, hogy az angyalok tudósítják a tisztítótűz lelkéit a környezősekről, melyeket barátjaik és a hívő lelkek értők vezetnek és hogy ők is egyes személyekért imádkoznak, ámbár megengedjük *Bellarminnak* (*Purg.* I. 2. c. 17) azt, hogy ez legalább rendszerint nem történik.

Nem lesz talán felesleges e helyen a tisztítótűzben lévő lelkeknek a dolgok természetes és természetfölötti ismeretéről is szólni valamit; azonban azt hisszük, hogy elég van leve ennek, ha utalunk a már mondottakra továbbá *Baultra*, *Fegefeuer* 112 s. köv. oldalra. — Ott ugyanis határozottan ki van fejtve, hogy a tisztítótűzben hit és remény megmarad, mely magyarázatot azért is jó lesz olvasni, hogy ekkor a tisztítótűzben lévő lelke helyzete és állapota annál ismeretesebb legyen.

² Miután a tisztítótűzben lévő lelkeknek esetlegesre nincs tudomásuk magunkról, mivel azokat az Igeben nem látjuk, s nincs ok azon állításra, hogy a büntetésnek alávetett lelkek Istent annyira tisztelték, hogy az élők dolgai iránta is könyörögtetés által tudtak.

Azok, akik a tisztítótűzben vannak, nem bonyolítják sz. *Tamást* is számítják, ki *Sent. Theol.* I. 2. q. 83. a. 11. ad 3. azt mondja: «Azok, kik a tisztítótűzben vannak, jöllehet, magasabb rendűek, mert nem vétkezhetnek, mégis alsóbb rendűek, mint mi, tekintve a büntetéseket, melyeket szenvednek. Amért is nincsenek az imádkozás állapotában, hanem inkább olyan helyzetben vannak, hogy a mi imádsagunkra szorútnak.» Mindazonáltal — mint nemelyek akarják (pl. *Goth*, *Theol. schol.* t. 3. tr. 14. q. 4. §. 3.) — megokolatlanul; ugyanis

Mindazonáltal több hittudós által (Bellarmin, Suarez, ... stb.) elfogadott tételünket valószínűnek lehet mondani

Hozzátartás.

290. A tisztító tűzben lévő lelkek szentek s Istenhez szeretet által fűzve; az imádkozáshoz szükséges legfőbb feltétel tehát fellelhető bennök; és jóllehet önmagukért érdemszerű cselekedeteket nem végezhetnek, de ez nem zárja ki azt, hogy másokért imádkozhatnak. Különben más akadály sincsen. Jóllehet a tisztító tűzben lévő lelkek legalább rendesen nem is ismerik szülőségeinket és kéréseinket esetről-esetre, mégis imádkozhatnak általánosságban a küzdő egyházért — mint már jeleztem — és talán az őrző angyaloktól nyernek nem tudósítást a földi dolgokról.

ez. *Tamás* ott nem mondja, hogy az élők a tisztító tűzben levők imái által segítséget kaphatnak, vagy, hogy akik ott vannak, nem imádkoznak az élőkért, hanem csak, hogy a büntetések miatt, miket szenvednek, nálunk alább rekednek és így ninosenek az imádkozás állapotában. Az pedig: az imádkozás állapotában nem lenni és nem imádkozni, nem mindegy; miként nem egy és ugyanaz imádkozni és az imádkozás állapotában lenni. Mert ha valaki nem képes, hanem baráti vagy még atyai indulattal fogságban tartatik, amennyiben fogva tartatik, nincs az illető a kérés állapotában; és mégis kérhet min maguért, másokért, sőt még a meghallgatás reményével, ha ismeri a jóindulatát annak, ki őt fogva tartja. A tisztító tűzbeli lelkek azonban ismerik Isten jóakaró s atyai indulatát nemcsak irányukban, hanem mi irántunk is; sőt tehát mi sem akadályozza, hogy ők is imádkozzanak önmagukért és értünk, élőkért.

¹ V. ö. *Suarez*, ki i. h. mondja: Ezen lelkek kedvesek Isten előtt, ambar egyideig büntetést is őket, ezt nem mint ellenséges, hanem mint igazságszóló és legjobb szülő teszi, ki őket boldoggokká akarja tenni és ezért tisztítja őket a büntető büntetés által, a melyet ők a legnagyobb akaratkészséggel és nem magukért szolgálnak, hanem mint gyermekek el is tűrnek. Tehát nem ellenkezik ama állásponttal, hogy Istentől valamit kérjenek testvéreik s jötevő barátjaik számára. Megegyezik e nézetet az is, hogy mi is daczár annak, hogy magunkat inkább büntetésre méltóknak tartjuk, mint a tisztító tűzben lévő lelkeket, mégis helyes imádkozunk másokért. Tehát a bűnhődés, mely azon lelkekben megvan, nem teszi azokat alkalmatlanokká vagy méltatlanokká arra, hogy másokért imádkozzanak. *Gotti*, i. h. meg a Szentírásból is törekszik e nézetet megerősíteni szóló bizonyító érveléssel, midőn írja: «Mert a gazdag lakomázó ambar a karhozottak helyén a természetfeletti szeretettől megfosztva gondoskodott testvérei üdvéről és ezért kérte Ábrahámot, mint olvasható *Luk* 16 27. Mennyivel inkább kell hiányunk, hogy a tisztító tűzben lévő lelkek igaz szeretettel léven eltelve egymás iránt, gondoskodnak elő testvéreik és jötevők üdvéről és lelki javairól, miután az egyház testének tagjai és a tagoknak egymástól gondoskodniuk kell.»

291. Az élők imái által a tisztító tűzben lévő lelkek nem akadályozza azt, hogy mi hívjuk segítségül a tisztító tűzben lévő lelkeket; de csakis magán jelleggel nem pedig nyilvánosan.

Az egyház a tisztító tűzben lévő lelkeknek segítségül való hívását sem nem ajánlja, sem nem tiltja.

Gyakorlati tanulság.

292. Hallottuk, hogy a halál által nem szűnt meg teljesen a közlekedés az emberek közt; sőt hogy az élők és a szeretetben kimúlt ehaltak között kapocs létezik; kapocs van köztünk és a mennybeliek közt, vagyis a küzdő és diadalmas egyház közt; kapocs van egyszersmind köztünk és a tisztító tűzbeliek közt, vagyis a küzdő és szenvedő Egyház között.

293. A köztünk és a szentek közötti kapcsolatra vonatkozólag: hallottuk, hogy az Isten dicsőség és tisztelettel koronázta a szenteket s hogy azok most mint Isten polgárai és haznepe Krisztussal együtt uralkodnak a mennyben, hallottuk, hogy szabad s hogy jámbor tett, nemcsak a szenteket magokat, hanem még képeiket s ereiklyeiket is tiszteletben tartani.

Mi következik ebből? Legyünk irántuk kellő tisztelettel, tiszteljük őket szívvel, azaz erényeik és tetteik gyakori felidézése által és azoknak nagy becsben tartása által: tiszteljük őket szajjal, azaz azok műveinek gyakori említése és dicsőítése által, másokat azok tiszteletére és követésére hívván: tiszteljük őket tettben, azaz cselekedet által, az ő tiszteletökre különféle szolgálatokat végezvén, erényeik követése által, legszentebb élet által, legtisztább s legteljesebb tiszteletet mutatván nekik. «Legyetek követőim — mondja az Apostol ¹ — miként én is Krisztusé.» Továbbá ne csak magunk mutassunk kellő tiszteletet a szentek és angyalok iránt, hanem adandó alkalomkor másokat is buzdítsunk erre. Századunk több országos zsinata különösen arra figyelmeztet, hogy a hívők szorgalmasan oktattassanak a szentek tiszteletéről és ennek gyakorlására indíttassanak.

A szent képeket és az ereiklyéket is kellő tiszteletben részesítsük; azokat gyakrabban használjuk, templomainkba azokat elhelyezzük, időnkint azokat, ha máshová vannak elhelyezve,

¹ Kor I 11. 1.

meglátogassuk! Ha pedig a gyöngyökkel diszitett szent erényeket vagy a szentképeket megtekintjük, a Szentek erényeit tartjuk szem előtt s azoknak kifejezést is igyekezzünk az egész életünkben jól tudva, hogy a legesszenciáit képviselik. A szent képek azt isztolják, leírják vagy a szentek által írtak. Így a szentek erényeit szívekben, képekben, szobrokban, *Dimaszkasi szent János* stb. A szentek szíveiben szemléljük azok örömét, kik erre bennünket is meghívják, hogy midőn náluk érdem nélkül törekszünk maradni, őket inkább sértés és háborítsuk. Ami ugyanis Isten tiszteletére szolgál, az az Isten szolgáit is gyönyörködteti. Ami az Istent sérti, az sérti az Isten harcosait is. Miért is kell, hogy mi hívők a szenteket szobrokban, lelki- és dicsőítésekben, töredelmesség és a szűkölködők iránti irgalmasság által is tiszteljük, miáltal Isten is kitüntetett tiszteltetik. Allítsunk tiszteletükre közszemlére szobrokat s képeket, sőt azok erényeit követve, arra törekedjünk, hogy azok élő szoborai és képmásai legyünk.»

294. Hallottuk, hogy Isten legszentebb anyja, szűz Mária az istenanyaság rendkívüli méltóságánál fogva és mivel a többi Szenteket nemcsak a kegyelem teljénél fogva, de még erényekre és érdemekre nézve az életben messze túlhaladta, az égben minden szentek és angyalok fölé lett magasztatva és hogy mintegy valamennyi mennylakó királynéja Fiának jobbján áll, ama mondás szerint: «Mint királyné állott jobbjára felül»: hallottuk, hogy őt leginkább illeti a kiváló tisztelet.

Mi következik ebből?

Hogy a bold. szűz Máriát, az Istenanyát a legnagyobb mértékben *tiszteljük*, nemcsak bensőkép, a legnagyobb becsületet táplálván szíveinkben az ő kitüntetése s dicsősége felől, többször szemlélvén az ő előjogait; hanem külsőképen is az iránta táplált becsületesről bizonyosságot tevő különféle cselekvények által;

hogy őt különösen *szeressuk*, ne csak szívbeli szeretettel, azaz a boldogságos Szűzzel együtt lélekből örvendezve az ő dicsősége s előjogai miatt, mint aki Jeruzsálem dicsősége, Izrael öröme, népünknek tisztessége;¹ hanem tetteges szeretettel is.

¹ De fide Orth. l. 4. c. 15 M. gör. sor 44 k. 1166 s. kov. old. V. Brev. Rom. fest. ss. Relig. lect. 6.)

² V. o. Judith. 15. 10.

azaz különös benső érzülettel s törekvessel oly cselekvényeket végezvén, melyekről tudjuk, hogy neki különösen tetszenek;

hogy őt, amennyire tőlünk telik, *kevessük*, főképp az életnek hivatásszerű berendezése által; amint sz. Ildefonz, vagy bárki szerzője ezen beszédnek,¹ mondja: «A szívnek igaz tisztelete a cselekvések követésében áll»

Azonban nemcsak egyedül magunk tiszteljük őt illőképen, hanem másokat is, amennyire hatalmunkban áll, arra serkentsünk; a Mária tiszteletet erőnkhez képest terjesszük, akár nyilvános szentbeszédnek által, akár magánintelmek által, akár könyvek írása vagy legalább terjesztése által, akár képek előállítása vagy szétosztása által, akár rozsafűzér ajánlása vagy társaságokba való lépésre bírás által.²

Szent János apostolról, miután ama édes szöveget hallotta volna: «Ime a te anyád», azt olvassuk (János 19. 27.): «a tanítvány saját anyjától vette fel őt». Vegyük fel mi lelkészek is, Mária gondoskodásunkba, mert a kereszten haldokló Krisztus sz. János személyében nekünk papoknak is ajánlotta anyját. Vegyük fel őt, erősen védelmezve méltóságát a hitetlenek elleneben, nyájassággal táplálván és elmozdítván tiszteletét a hívők között, bárhol magánosan vagy nyilvánosan ünnepeelve dicsőiséget. A legutóbbi időkben sok tartományi zsinat arra figyelmezteti a lelkipásztorokat, hogy ama szokást, reggel, délben és este harangozásakor a boldogságos Szűzet üdvözleni, a rozsafűzér elimádkozását, a fájdalmas anya és Maria legtisztább szívének tiszteletét, főképp a bűnösök megterese céljából tartott majus havi szokott Máriatiszteletet stb. elősegíteni és előmozdítani törekedjenek.

¹ De Assumpt. Sermo. J. M. 96. k. 245. l. (a kétes művek közt)

² A Mária-testverületokban és társulatokban található minden, ami a Mária iránti szeretet gyarapítására szolgálhat, t. i. 1. *imák*, melyek Krisztus és az ő Anyja nevében együttesen végeztetnek; 2. *lelki olvasások*, melyek az összejövetel kezdetén nagy haszonnal tartatnak; 3. *szent vételek*, melyben ha nem is mindig közvetlenül, de bizonynyal nem ritkán pártfogójuk tiszteletére intetnek a tagok; 4. *kölcsönös peldaadás*, ami által a lelkek főképp es. leginkább buzdítatnak a buzgóságban való dicséretes vetélkedésre; 5. *tíkos feddés*, ha valaki netán a Mária iránti szeretet gyakorlataiban ellankadna. Ily nagy és sokféle előnyök mellett méltán kiáltott fel egy haldokló tagtárs: Mily edes, mily tudós, boldogságos Szűz, a te társulatod! Mít cselekedtem, milyen érdemeim vannak s voltak, hogy abba felvettem?

Boldog pap, ki igaz szolgálja Máriának, s ennek tisztelőit szolgálják gyűjt. Boldog az a nép, mely őt tiszteli. Az őt alldast nyernek, kegyelmet a jelen, dicsőséget a jövő életben.¹

295. Hallottuk, hogy a szentek az égben gondoskodnak üdvünkéről, sőt egész hevvel arra törekszenek, hogy egykoron m. is a mennyországba jussunk, hogy a szentek érettségük közben járjanak, s azért helyesen és haszonnal hívjuk őket segítségül. Mi következik ebből? Legyünk a legnagyobb hálával a Szentek főkép védőszentünk (s az angyalok s őrzőangyalaink) irányát, mert üdvünk védelmét oly kész örömet magukra vállalják, mert közreműködésük által oly nagy testi s lelki segítségben részesítenek bennünket mindennap és részesítettek eddig is; továbbá, hogy hívjuk őket mindennap segítségül, kérvén őket, hogy imaik által értünk közbenjárjanak, hogy imaikat a miénkkel Istennél egyessék, hogy ha az életben vétettünk, bennünket egykoron örök hajlékba fogadjanak. «Jobb² a szenteket buzgó imákban könyvekkel segítségül hívni, és azok dicsősegteljes közbenjárás, alázatos lélekkel kikérni, mint azok titkait hiába való kutatással fessegetni.» A szentek még a legcsekélyebb szolgálatokat is melyeket nekik teszünk, a legbőségesebben viszonzozzák.

Mindennap hívjuk segítségül védőszentünket és mennyei pártfogónkat, kit a keresztségben nyertünk; továbbá szent Józsefet³ az egész egyház pártfogóját, kinek mint atyának maga Krisztus engedelmes vala; a sz. apostolokat, Pétert és Pált, az egyháznak legerősebb oszlopait. Minél több akadály gördül üdvünk ele, minél nagyobb veszélyek támadnak, minél vakmerőbbek és ijesztőbbek lesznek ellensegeink seregei, annál buzgóbban forduljunk a szentek segítségéhez, annál több mennybeli segítőt keressünk; magunk is imádkozzunk, intsünk másokat arra, hogy velünk imádkozzanak: «Istennek minden szentei esedezzetek

¹ Dr. Muller Theol. Mor. t. 3. § 235.

² Imit. Christ. l. 3 c. 58. n. 7.

³ V. ö. Offic. Votiv s. Josephi és a többi Officia Votiva; továbbá Offic. Patrocinii s. Josephi, Dominica 3 post Pascha. XIII. Leo dicsősegesen uralkodó pápának az által, hogy az 1883. évi júl. 15-en kiadott decretuma által a fogadalmi (votiv) szolozsmákat az év minden hetében az egyes napokon elvégezni megengedte, azt jelezte, mily nagy buzgalommal kell a jelen idők válságos körülményeiben a szentek segítségét kikérnünk. V. ö. egyszersmind IX. Pius decret. 1870 decz. 8-áról, melyben sz. József méltóságáról és Istennél értünk való közbenjáró hatalmáról a leghatározottabban szól.

értünk annal, aki titeket a mi szükségünk és üdvünk végett kiválasztott.» «Segítsenek minket mindenkoron a te szenteid, ó Uram, s főképen azok kiknek ereklyéi az egyházban nyugosznak, hogy midőn érdemeiket tiszteljük, azok pártfogását érezzük.»

296. Különösen szűz sz. Máriáról hallottuk, hogy nem hiába, hanem mint Nagyasszonyunk s védelmezőnk, anyai gondossággal eltelve üdvünk iránt áll Isten trónjánál, hallottuk, hogy igen hasznos ő hozzá bizalmasan fordulni az élet minden veszélyében.

Mi következik ebből? Hogy minden szükségünkben, akár jókat kívánunk Istentől elnyerni, akár valami rosszat akarunk elhárítani, gyermeki érzülettel forduljunk a boldogságos Szűzhöz, mint anyánkhoz; ajánljuk föl neki teljesen a rólunk és ügyeinkről való gondoskodást, miként sz. Bernát¹ int, mondván: «Bármit akarsz felajánlani. Máriának ajánld fel. Maria legkedvesebb és minden képzeleten felül legérdemesebb kezeire bíz az t...»

Vagy az ő tiszteletére különösen szentelt templomban vagy pedig valamely szent és a tisztelet és szeretet indulatának fölébresztésére alkalmas kép előtt, vagy ha ez könnyedén nem történhetnék, szívünk benső titkos rejtelyében beszéljünk vele bizalmasan ügyeink és szükségünkéről: őt követvén, nem térsz le az igaz útról; őt kérvén, nem fogsz csüggedni; ő reá gondolva, nem fogsz tévedni. Ha ő segít, nem fogsz elesni, ha ő pártol, nem fogsz félni, ha ő vezet, nem fogsz ellankadni.²

És amint mi választottuk őt védőasszonyunknak és segítőnknek, úgy iparkodjunk másokat is arra bírni, hogy minden szükségükben Máriához folyamodjanak. Ezen erős bizalmat a sz. Szűz és Istenanya irányában a kisdetek szíveibe is csepegtessük; a szűzeket és ifjakat nyájas intelemmel arra bírjuk, hogy naponta ajánlják magukat a sz. Szűz pártfogásába; az anyákat és család- atyákat tanítsuk arra, hogy magokat öveikkel együtt a szűz Mária oltalma alá adják; Krisztus összes híveit pedig minden erőnkől, bármely alkalommal arra kérjük, hogy az élet veszélyeiben a leg- hatalmasabb s legjóságosabb Szűzhöz és Anyához, mint védő- asszonyunkhoz, oltalmazónkhoz, forduljanak

¹ Sermo in Nat. B. V. M. n. 17. M. 183. k. 448 l.

² Sz. Bernát ugyanazt mondja Hom. 2. Sup. Missus est n. 17. M. 183. k. 71 l.

Imádkozzunk tehát az egyházzal:¹

«Irgalmazz Krisztus szolgádnak, kiknek Atyád kegyelme által a trónod előtt szüzi vedasszonyunk eszközli ki Apostolok és próféták a szigorú bírónál a megterő hűnösöknek eszközöljétek bocsánatot. Ti bűborral ekes vertanuk, a hitvallás ragyogó ajándékával fényeskedő lelkek, minket számkivetetteket vezessetek hazánkba. Szűzeknek őgi tiszta kara és ti kik a csillagok közé a remeteségből juttatottok, vezessetek e szent helyre. Vigyék el a hitetlenséget a hívők határaiból, hogy mindnyájan egy ákol legyünk, melyet egy pásztor igazgat.»

297. *A köztünk és a tisztítótűzben lévő lelkek közötti viszonyra* vonatkozólag hallottuk, hogy mi a tisztítótűzben létező lelkeknek sokféle s könnyű szerrel végezhető könyörgéseink által segítségére lehetünk. Már előbb hallottuk, hogy a tisztítótűz büntetései igen súlyosak és nem ritkán igen sokaig tartanak.

Mi következik ebből? Hogy amennyire tőlünk telik, segítségünk rajtok, azon könyörgések által, melyeket már fölhoztam. S valóban kötelességünk az elhunytaknak segítségére sietnünk: *a) az emberiség szempontjából.* »Ugyanis minden állat a magához hasonlót szereti, így minden ember felebarátját is (Eceli 13, 19.)» Innen van, hogy még a mennybeliek sem feledkeznek meg rólunk, hanem dacára annak, hogy saját sorsukról gondoskodva van, aggódna a miénkről és kéréseikkel azon vannak, hogy mi is a boldogság ama révpartjához jussunk, amelyet ők már elértek. Már pedig azok, akik a tisztítótűzben szenvednek, ugyanazon természetűek, mint mi, ugyanoly anyagból vannak alkotva, mint mi. Szükséges² tehát, hogy a részvét útján menjük át azokhoz, akikkel az emberség által összekötve valánk. Kötelezve vagyunk erre főképp *b) a rokonság szempontjából*; ugyanis azok közül, kik a tisztítótűzben sinylődnek, ketség kívül sokan vannak, kik hozzánk élőkhez vérrokonság és atyafiságnál fogva közelebbi viszonyban állanak: így pl. nagyszülők, atyák, anyák, testvérek és más rokonok. Sőt nem ritkán történik, hogy miattunk szenvednek. Tehát valóban a legnagyobb haladatlanúság jele volna, ha azokat, kiket úgy szólván a lángokba taszítottunk, innen kimenteni épenséggel nem törekednénk, és míg azok fáradsága gyümölcsseit élvezzük, ennek egy kis részét sem fordítanánk reájuk. Kötelezve vagyunk erre *c) a*

¹ Hymn. in Vesp. festi OO. SS.

² Mondja sz. Bernát, Sermo de divers. 42. n. 5. M. 183 k. 663. old.

barátság szempontjából. »Könyöröljétek rajtam, könyöröljétek rajtam, legalább ti, barátaim, mert Isten sujtó keze ért el engem», ekkép hangzik azok kiáltása felénk, kik a tömlőben fogva tartanak. A barátság törvényei kívánják, hogy »lelkedben meg ne feledkezzél barátodról és kincseidben is emlékezz meg róla»; főképp midőn az kincseidre szorul ama mondás szerint³: »Légy hű barátodhoz szegénységében»: azaz »szorongattatásának idejében maradj irányában hűséges, hogy az ő öröksejében te is részes legy».

Kötelezve vagyunk erre *d) a vallásból* vett sokféle okokkal fogva: azokkal ugyanis egy egyházat, egy testet képezünk; amint mondja sz. Agoston.⁴ Ugyanis a jámbor holtak lelkei nem záratnak ki az egyházból, mely most is Krisztus orszaga. Különben nem is történné róluk Isten oltáranál megemlekezés. »Ama lelkeknek, miként nekünk is, Isten az atyja, Krisztus a feje, az egyház az anyja, a hit a szabálya, az ég a reménysege, a szeretet az oltónye. Tehát nemcsak szent és üdvös, hanem méltányos is, hogy ugyane társaság tagjai egymást kölcsönösen segítsék

Továbbá hitünk legfőbb *parancsolata* az: »Szeresd Istenedet» . . . Ez a legnagyobb és legelső parancsolat. A másik ehhez hasonló: »Szeressed felebarátodat,⁵ mint önmagadat», teljesítsük tehát a testvéri szeretet e legtöbb parancsolatát és tehetségeinkhez képest segítsünk a megholtakon.

Végre kötelezve vagyunk erre *e) az önszeretetnél fogva* is: »A mily mértékkel ti mérték, ugyanolyannal fog visszameretni.»⁶ Nincs hathatos eszköz a tisztítótűz kikerülési, mint ha valaki arra törekszik, hogy minél több lelket mentsen ki a tisztítótűzből. Ugyanis Krisztus ezen jótéteményt olybá veszi, mintha neki lett volna szánva és ezért méltán kiszabadítja azt a tisztítótűzből, ki őt annyiszor az elhunytak lelkeiben kiszabadította; és a lelkek részint a dicsőség, melyet elősegítettünk, nagyságából részint a büntetések, melyeket megrövidítettünk, súlyos voltából fölismerve e jótett nagyságát, nem fognak megszűnni jötevőikért imádkozni, nehogy szintén a kínok ama helyére jussanak.⁶

¹ Peld. 37. 6.

² Ugyanott 22., 28. s. köv.

³ Civ. Dei I. 20. c. 9. n. 2. M. 41. k. 674 l.

⁴ Máté 22. 37. s. köv.; Luk. 638.

⁵ Luk. 6. 38.

⁶ V. ö. Faber, Concionum opt. 1. 6. p. 531. s. köv. Deus Purg. n. 32. Collet. Purg. c. 4.; Kraus, Realencycl. k. 1. 3. 24. old.

III. RÉSZ

Az általános végről, azaz az egész emberi nem és a természeti (fizikai) világ végéről.

Bevezetés.

298. Az *első részben* a részleges véget, azaz az egyes ember végét tárgyaltuk; kimutattuk azt, hogy halálunk után (más szóval lelkünk halál után azonnal) mindnyájan ítélet alá kerülünk s erkölcsi életünknek megfelelő helyre vagy a pokolba vagy a mennyországba jutunk. A *második részben* beigazoltuk, hogy az élők és azon megoltak között akik a mennyországban hunytak el, az egység nem szűnik meg teljesen, hanem a szeretet láncával egybefűzve fenmarad; hogy a szentek éretünk az égben Istennél hathatósan közbenjárnak; s hogy mi őket nekik megfelelő tiszteletben részesíteni s a tisztítóhelyen szenvedő lelkek segítségére sietni s fájdalmaikat enyhíteni képesek vagyunk és tartozunk.

299. Hatra van még, hogy tüzetes tárgyalás alá vegyük a *harmadik részt*, vagyis megfeleljünk a kérdésre, mi lesz a világ végén az egész emberi nemmel s a látható világgal, más szóval a világnak kell meg az általános véget. A világ *általános vég*, az egész emberi nemnek és a természeti világnak végét jelenti, nem azt, hogy mindkettő létezni megszűnik, hanem, hogy Isten örök végzésében eléje tűzött célját elérte. Az *emberi nem* ugyanis nem marad mindig abban az állapotban, amelyben jelenleg van; nem fogja a földet szűnös-szüntelen megújuló nemzedékekkel benépesíteni; hanem betelven a szám, amelyet Isten szándékolt, az emberi nem tovaterjedése megszűnik s bekövetkezik mindaz, amit Isten az emberrel és a természeti

világgal a végezetkor öröktől fogva tervezett; t. i. minden ember feltámad, hogy az utolsó ítéletben megítéltesse s az őt megillető örök dicsőségbe, illetve pokolba jusson. Hasonlóképen a *természeti világnak* is, más szóval, mindannak, ami az emberen kívül a látható világot alkotja, vége szakad; nem mintha teljesen megsemmisülne, amint ez már mondván volt, a külső allagok megsemmisítésével, hanem, hogy megszűnven célja, amely végre földünk a jelen állapotban alkotva lőn, régi alakja és berendezése helyett a megújult emberi nemnek megfelelő alakot veszzen fel.

300. Minthogy a maga helyén és idején bővebb tárgyalás alá vesszük az emberi nem bekövetkezendő végét, nemkülönben azt, hogy miben áll a természeti világrend befejezése, vége, megsemmisülése, vagyis a *külvilág összevetését*, ez összevetés eredményét, tehát a *föld megújulását*, legyen elég, ha e helyen hosszasan csak azt bizonyítgatjuk, hogy a természeti világrendnek, azaz a külső világnak *vége szakad*. Állításunk igazságát igazolja úgy az *ó*- mint *újszövetségi* Szentírás. A 101. Zsolt.-ban a 26. s a következő v.-ben olvassuk: «Kezdetben teremtetted, Uram. a földet s az ég kezéidnek alkotása. Azok elmúlnak, te pedig megmaradsz: és mind. mint a ruha elavulnak; és mint a ruhát változtatod azokat és megváltoznak»; maga *Krisztus* is mondja: (*Máté* 5, 18.): «Bizony mondom nektek, míg az ég és föld el nem múlnak, egy betű vagy egy szóttag sem múlik el a törvényből, még mindezek be nem teljeseznek»; és másutt (*Máté* 24, 29. és a köv.): «Tüstént pedig ama napok gyótrélmiei után a nap elsötétedik, és a hold nem adja fenyét, és a csillagok lehullanak az égről, és az ég erei megindulnak... Az ég és föld elmúlnak.» Sz. *Péter* (II. 3, 10.) azt mondja: «Az egek nagy rohammal elmúlnak»; sz. *Pál* a *Kor.* írt levelében (7, 31.) így szól: «Elmúlik e világ alakja (σῆμα).» Ugyanezt tanítják a szentatyák, akiknek idézeteit lásd alább. A jozan ész sem tehet semmi ellenvetést, ha figyelmen kívül nem hagyja, hogy az anyagi, a természeti világ, az emberért lett teremtvé. A világ, mondja sz. *Tomás*,¹ az ember lakhelye; kell pedig hogy a lakás a lakónak megfelelő legyen. Minthogy tehát a világ végén, amint ezt alább bizo-

A holtakra alkalmazható bucsukra vonatkozólag olvasd *Bautz*, *Fegefeuer* 221 s. köv. old.

¹ E kitétel bibliai; sz. *Máténál* u. i. az van írva: «Mi eljövetelednek és a világ végeinek jele?» 24, 3.) s u. o. 24, 14.: «És hirdettetni fog az evangélium az egész földkerekségen bizonysgul minden nemzeteknek és akkor jön el a végezet.» E szó világ (saeculum) hebraismus s mindazt jelenti, ami a teremtés földi fennmaradása alá esik.

¹ Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 91. a. 1. A. o. 418 l. és pedig c. 4. a. 1. V. ö. *Bautz*, *Weltende und Weltgericht*. 242. s. köv. lap. *Gutherlet*, *Naturphilosophie*, 1884., 48 s. a köv.

nyitjuk, az ember megváltozik, kell, hogy lakohelye is megfellelő változáson menjen keresztül.¹

301. Úgy az emberi nem, mint a természeti világrend valóságában emberségeben láthatólag a földre jövének, maga *Krisztus* eszköz. az isteni Ige, aki üdvösségünk végett jött le a földre s vette fel a testet, a Megváltás munkáját ezen második láthatóképen való eljövetele alkalmával betegezi. A Szentírás és Hagyomány szerint a világ végén el fog *jonni* az ég felhőiben² szavát mind, ki csak a sírokban vannak, hallani fogják és *előjönnek*.³ és — s ebből rejlik Krisztus munkája, majd ha másodikban a földre jön — itélni fogja az eleveket és holtakat s a világot tűz által; a választottakat magával viszi az égbe,⁴ az elkárhozottakat az ördögbe küldi.⁵

302. Épen azért, mivel ezen általános véget maga Krisztus eszközözi, amaz utolsó idő, midőn mindezek történnek, *Úr napjának*,⁶ vagy az *ember Fia napjának*⁷ is mondatik. Hívjuk azon-

¹ A természeti világrend, vagyis az anyagi teremtmények az ember különböző állagának megfelelőleg más és más helyzetben voltak. Midőn az ember ártatlan és az igazság eredeti állapotában (in statu innocentiae et iustitiae originalis) volt, az anyagi teremtmények is a legkövetesebbek voltak, a *Genesis* szavai szerint (1, 31.): «Lata Isten amelyeket alkotott, és igen jók valának.» Az ember buktával nyomban bekövetkezett a külső természeti rendnek is megromlása; mondotta Isten Ádámnak *Gen. 3. 17.* s köv.): «Mivel hallgattál felcsóged szavára, . . . atkozott a föld munkádban: faradalom arán eszel abból, amit minden napjaiban Tüsket és kórót terem neked a föld: és a föld füvet eszed.» És ez nagyon helyén való volt. Az ember az Isten ellen lázadott föl; tehát a természet is nemiképen lázadóvá lett az ember ellen. Sz. *Agoston* mondja, *Civ. Dei*, I. 14. c. 15. n. 2. M. 41. k. 423. l. «Mi volt méltó megtörténni az eszes embernek, mint az engedetlenség.» Krisztus ugyan megváltotta az elesett embert; azonban, amint a végtelen bölcseségben az emberi testet nem szabaddította meg a haláltól s a más egyéb nyomorokat sem szüntette meg, akként megmagyarázza az anyag, teremtményeket is, megromlott állapotban. A világ végén, mivel ember már többé nem leszen, akinek szolgálatára állhatnának a letárgyalt módon a teremtetett lények (*Gen. 3. 18.* és egyebütt), okvetetlenül kell, hogy a föld is úgy változzék, hogy az ember új állapotának megfelelően.

² *Máté* 24. 30.

Luk. 17. 24. s köv.

³ *I. Péter* 4. 13.

II. Péter 2. 41. s köv.

Thess. 5. 2.: «Az Úr napja, mint tolvaj az éjjel, úgy jön el.»

Luk. 17. 26 : «Amint Noe idejében történt, úgy leszen az ember Fia idejében is.»

kivül *utolsó napnak*.¹ mivel a jelen időrendnek, amely után mintegy beleolvad az örökkévalóságba, utolsó napja.

303. Amint az eddig mondottakból is kiviláglik, ezen részben főleg a feltámadásról, az utolsó ítéletről, az ember boldog vagy boldogtalan örökkévalóságáról leszen szó. Mindezekhez azonban egyebet is csatolunk, hogy némi képet alkothassunk magunknak arról, amik a világ végén történni fognak. Beszélni fogunk ennél fogva az

I. fejezetben: *Krisztus második eljöveteléről s az ezt megelőző jelekről.*

A II. fejezetben: *A test feltámadásáról.*

A III. fejezetben: *Az általános ítéletről*

A IV. fejezetben: *Mindarról, ami az utolsó ítélet után következni fog.*

I. FEJEZET

Krisztus második eljövetele s az ezt megelőző jelek.

I. cikkely: *Téves nézetek.*

II. cikkely: *A tétel igazsága.*

III. cikkely: *Az eljövetel ideje.*

IV. cikkely: *Az eljövetel módja és körülményei.*

I. CIKKELY.

Téves nézetek.

304. Krisztus második eljövetelét, amint ez nyilvánvaló, tagadásba vonja minden hitetlen; és mindazok, akik nem hisznek az utolsó, általános ítéletben, mint a *gnostikusok*, *katharok*, *albigaiak* s mindenrangú *észeltiek*. A hívó — orthodox¹ —

¹ E nap *nagy napnak* is hivatik, mivel alatta nagy csodák történnek, t. i. a világ összeegyeztetése, a trombiták harsogása, halottak feltámadása, az angyalok lejövetele Krisztus kíséretében, Krisztus eljövetele minden szentekkel, általános ítélet, a gonoszok elkárhozása, a boldogok megjutalmazása.

² A hívókról szövegek; mert az észlelő protestánsok az ide vonatkozó szentírási szövegeket Krisztusnak a feltámadás után történt megjelenésére magyarázzák, vagy úgy, hogy Krisztus híveiben lelkiképpen él, stb.

protestánsok nem tagadják ugyan Krisztus második eljövetelét mindazonáltal nagyon sok rávonatkozó dologról téves vélemények vannak. Néhány protestáns hittudós a 17. és következő századokban, a Szentírásnak Krisztus második eljövetelét illető szavait félremagyarázta. Azt mondták t. i. hogy sz. Pál szava a *Thess. II* 2. 3. s köv., nem foglaltak magokban Szentlélek által sugalt jövődölést, hanem sz. Pálnak csak alanyi véleményét, aki ezen következtetésre vagy a zsidók hagyománya, vagy a Danielnél előforduló képletek (8, 11 s köv.), vagy a korviszonyok útján jutott; továbbá: Krisztus eljövetele, amelyről az apostol beszél, nem valódi, hanem inkább *átvitt* — *lelki* — értelemben veendő, amennyiben Krisztus Jeruzsálem városára azt a szigorú ítéletet bocsátotta.¹

Mellesleg megjegyezhetjük, hogy nem sokban különbözik a protestánsok ezen véleményétől *Döllinger*² véleménye ugyan ezen dologban.

Ami Krisztus második eljövetelének *idejét* illeti, sz. Ágoston korában e tárgyban ferde véleményben voltak, azt hívén, hogy ez idő csak annyiban bizonytalan, amennyiben *napja* és *órája* ismeretlenek. Az Üdvözítőnek szavait³ u. i.: «Azt a napot s azt az órát senki sem tudja, még az ég angyalai sem, hanem csak az Atya», úgy fogták föl, sz. Ágoston⁴ magyarázata szerint, hogy az Úr második eljövetelének időpontja megjelölhető: s csak a napot s az órát nem jelölhetjük meg. Krisztus és az apostolok, amint tüstént latni fogjuk, Krisztus eljövetelét megelőző jeleket jósoltak meg. Azon jelek hiányából vagy jelenlétéből tehát azt hitték, hogy Krisztus eljövetelének közelségére követ-

keztethetnek. E vélelmenyt azonban maga sz. Ágoston megcáfolja.

Ugyanezek a ker. korszak minden időpontjában voltak egyesek, akik Krisztus második eljöveteléről téves nézeteket tanítottak. Már az apostolok idejében sokan azon kor óriási erkölcsi romlottságából kifolyólag, főleg a pogányok között, azt gondolták, hogy a világ és Krisztus eljövetele küszöbön van; köztök a thessalonikaiak, akiket megfedd sz. Pál II. 1. a *Thess. 2.*, 2. s köv. Sőt néhány szentatyja is, mint sz. *Cyprián*, *Ambrus*, *Vazul*, kifejezést adott abbéli véleményének, hogy a jelek után ítélve, az Úr napja közel van. Hesychius, salernói püspök, sz. Ágostonnal nemi vitát folytatott e tárgyban.⁵ Hasonló értelemben nyilatkoztak Nagy sz. *Gergely*, sz. *Norbert*, *Ferreri Vince* s mások,⁶ a kor legnagyobb szónokai. A mint erről meggyőződhetünk a későbbi és legújabb írónál.⁷

¹ Hesychius (11. század) sz. Ágoston művelében, Epist. 198. n. 5. M. 33. k. 3. l.: «Vélelmenyem szerint az Úr eljövetelének se napját, se hónapját, sem évet nem tudhatjuk; de látva és felismerve eljövetelének jeleit, lehetetlen, hogy magam is ne várjam s híveimet rólok föl ne világosítsam, hogy teljes várakozásban megkedveljek annak eljövetelét, aki mondotta: Midőn mindezeket látjátok, tudjátok, hogy közel van az ajtóban. Az evangelium és a proféták által megjelölt, szemünk láttára vegbement jelek pedig odamutattak, hogy az ő eljövetele nyilvánvaló.» Sz. Ágoston ellenben kimutatja (Epist. 199. n. 34. M. 33. k. 917 l.) kezzezfoghatolag, hogy a látszólag teljesezésbe ment jelek nagyon általánosak s annyira közönségesek, hogy hasonló az egyház minden idejében mentek vég.

² V. ö. sz. *Bernát*, Epist. 56. M. 182. k. 101 s köv. old. jegyzetében.

³ P. G. *Holzhauser* Bert., Rajna melletti bingeni esperesnél († 1658; Lamennais, Segur, Kremeniz, Rohling, V. o. Etudes religieuses, 1868. II. 563, s köv. old. V. *Bautz*, Weltende, 23. 27 s köv. old.

⁴ Ágoston jelekre találaton jezyzi meg *Suarez* (in Summ. Theol. s. Thomae, P. III disp. 3. sect. 4.): «A tapasztalati tények hosszú sora tanusítja, hogy elegendenek a jelek arra, hogy azokból ítéletet hozzunk az ítelet közelségéről. Ugyanazon jelek u. i., amelyek szemünk előtt vegbemennek, ez előtt 1000 év tendővel is magváltak, s az ítelet meg sem következett be; ezeknél biztosabakat pedig az Úr eljövetelének közelségére vonatkozólag mi sem láttunk. A szentek tana egyszerűen onnan van, mivel a jelen bajok folyton növekednek s meg nagyobbaktól is lehet tartani: de masreszt, megrendítést is igyekeztek vele a bűnösöket s nem is mondtak hamisat, midőn azt állították, hogy az utolsó ítelet inkább és inkább közeledik, azonkívül követhetők a Szentírás szólamát is s joggal mondhatták, az örökvalóságához viszonyítva, az egész idő csak alig néhány pillanat. De ha egyik másik azon vélelmenyben volt is, az azért

¹ V. ö. *Simar*, Dogm. p. 902. s köv.; *Döllinger*, Christenthum u. Kirche, Beil. I. p. 422. s köv.; *Welzer és Welte*, Kirchenlex. ed. 2. t. 1. p. 918

² E szerint: Az apostolnak nem volt szándékában, neki adott kolcsonos isteni kijelentés alapján jövő dolgokat történeti pontossággal elmondani, hanem csak azt a felfogást és várakozást, melyet az akkori egyház a közel jövőben beállandó eseményekre vonatkozólag Krisztus szavaiból alkotott, a thessalonikaiak oktatására alkalmazta (Christenthum u. Kirche, ed. 1. p. 285.); vagy talán sz. Pál azt, amit azonfelül Krisztus eljövetelének előzményeként mondott, Krisztus jövődöléseiből, Dániel Krisztusra vonatkozó jóslataiból, s kora viszonyainak megfigyeléséből merítette (u. o. 277. old.) V. o. *Welzer és Welte*; i. m. 918 s köv. old.

³ *Mát* 24., 36. v. o. *Márk* 13. 32

Ezen többé-kevésbé helytelen véleményektől nagyban különböznek a régi és újabb *khiliaszták*, minők az *irringék*, *mormonok*, tévedései, akik azt állítják, hogy Krisztus második eljövetele nagyon közel van s hogy ezt nyomban Krisztus és a megváltottak ezeréves uralma követi a földön.¹

305. Az *Antikrisztust* illetőleg sokan hibáznak abban, hogy tagadják, mintha *egyes személy*-nek kellene lennie; s azt tanítják, hogy jóval a világ vége előtt fog eljönni, sőt hogy tényleg márt is volt.

A régebbi időben is akadtak már többen, akik azt állították, hogy az Antikrisztus nem lesz bizonyos, meghatározott személy: hanem e név csak elnevezés, amelylyel minden Krisztussal ellentétes embert illetünk, mint a hitehagyott *Juliánt*, *Ariust*, *Mohamedet*; vagy személyesítés, amelyet a világ végén uralgó gonosszágra és hitetlenségre kell átvinnünk. Nagyon sok protestáns a 17. századtól fogva, amint már említettem, sz. *Pál* azon szavait, amelyekkel Krisztus második eljövetelét és hatásait vázolja, vagy úgy fogja föl, hogy jövődölést nem tartalmaznak, hanem csupán az apostol egyéni levont véleményét, vagy — amint ezt főképp *Luther* nagy garral hirdette — a római pápa az Antikrisztus; ebből kifolyólag azt hánytorgatják, hogy az Antikrisztus már megjelent s a világon forgolódik. Voltak ugyan már *Luther* előtt is, akik nem állották azt rebesgetni, hogy a római pápa az Antikrisztus, mint a *waldiaiak*, *albigiaiak*, *spiritualisták*, *wik-leffíták* és *hussiták*; de, habár a pápa iránt való gyűlöletből tettek is ezt, mindazonáltal sz. *Pál* és *János* idevágó jövődöléseit nem alkalmazták rá. A lutheránusok nem fáradnak bele annak védelmébe, hogy a Thess. írt levél 2. f. szavai s a Titkos jelenések könyve 13. fejezete a pápaságra alkalmazandó, mint-hogy a pápák Krisztus tanítását s törvényét megrontották, aminek következtében a jövődölés által vázolt romlást idézték elő

történt, mert vagy nem vették jól szemügyre a jeleket, vagy nem gondolták át azt, hogy azon jelek, amelyek őket e véleményekre juttatták, sok századdal előttek is lejátszódtak »

¹ V. ö. *Döllinger*, Christenthum u. Kirche, p. 440.; *Jörg*, Geschichte des Protest. in seiner neuesten Entwicklung, II. p. 94.; *Simar*, Dogm. p. 898.; *Bautz* Weltende, p. 28. s köv. old. Különben a khiliaszták tévedéséről alább bővebben fogunk beszélni. 2. fejezet. 3. cikkelyben

Krisztus egyházában s meg mindig növelik.¹ A protestánsok az egyház iránt való gyűlöletökben annyira mennek, hogy ama véleményeket, miszerint a pápa az Antikrisztus, beigtattak hitvallások könyveikbe,² s követőik elé hitcikkelyként tűzik.³

Egyéb idevágó tevédsékről annak helyen szólnunk.

II. CÍKKELÉ

Krisztus második eljövetelének valósága.

306. E tétellel nagyon röviden végezzünk, minthogy alább ahol Krisztus eljövetelének körülményeiről s ahol az általános íteletéről, amelyet Krisztus az összes emberi nem fölött tart, tárgyalunk, e kérdés ismét szoba kerül.

307. Tétel: *Krisztus ismét el fog jönni*. E tétel hitagazat, amint kiviláglik a hitvallásokból: így az *Apostoli hitvallásban*⁴ madkozuk: «Onnan leszen eljövendő itelni eleveneket és halottakat »

¹ Azon idővel, amelytől fogva a római papak Antikrisztusként s az igaz egyház, mint az antikrisztus orszaga szerepelnek, nem vagyunk tisztában. Legtöbben azon véleményben vannak, hogy Krisztus egyházára az Antikrisztus országa elnevezést legelőször a 7. század elején fentek, midőn IV. Bonifác papát (607–614) Phokas, görög császár, mint az összes egyházak fejét udvozolta. Ezen időponttól kezdve folyton történik hivatkozás a Titk. j. 13., 8. versére s a Titk. j. 11., 3. verséből odakövetkeztetnek, hogy az antikrisztus országa 1260 évig tart, a világ vége tehát 1866. fog beállni. (V. ö. *Magd.* Cant. 1. Lib. II. 4.)

² A *Smalk.* cikkben P. II. art. IV. 10.; v. ö. *Simar*, Dogm. p. 908.

³ Hogy e gyalázatos káromlással nagyon sokan a protestánsok közül felhagytak, az kiviláglik onnan, hogy a porosz uralkodónak a *Karolini szövetekért* folytatott porban XIII. Leó papát kérte fel közvetítőül. Legjelesebb hittanárunk is, mint *Hengstenberg* és mások szamitalanan e nevetesges véleménnyel felhagytak. Minthogy azonban a jelenben is nagyon sokan lándzsát törnek a vélemény mellett (v. ö. Zeitschrift für luther. Theologie, ann. 1861., p. 467. s köv. old.), alább rávonatkozólag egy pár megjegyzést tesszünk. V. ö. *Bautz*, Weltende, p. 63. s köv. old.

⁴ A *nicea-konstantinápolyi* hitvallásban olvashatjuk: «És ismét el fog jönni dicsőséggel, itelni» stb.; a XI. toledói zsinat hitvallásában meg ez al: «Ott ül az Atyaisten jobbjára felől, ahonnan a világ végen, mint elők és holtak biráját várjuk. Onnan jön el minden szenttől kornyezve, hogy ítéljen s megfizessen kinek kinek érdeme szerint: a szerint, mint ki-ki jól vagy rosszul viselkedett életében.» V. ö. a *lateráni IV.* zsinati határozatokat is. A *Római kat. kizmus*, P. 1. c. 8. n. 2. így ír: «A sz. könyvek az Istentől két eljöveteléről

Bizony tekin

308. E véleménynyer több helyen és hosszasan is találunk a *Szentírásban*. *Mat.* 16. 17. írva van: «Az ember fia, el fog jönni Atyja dicsőségeben angyalaival, hogy megfizesse nekünk az ő cselekedetei szerint.» Ugyancsak ő nala olv. ható (25. 31. 32.): «Midőn az ember Fia eljövend az ő fel ségében a minden angyalok ő vele akkor mind fog teljességek széken és elöbe fognak gyülekezni minden nemzetei. Az *Apostolok cselekedeteiben* meg olvashatjuk 1. 11. «Éz a Jézus aki folytatott töledek az egész világban és mind a holtakot az egész szaulm»; a *Thess.* 1. 4. 15 sz. *Pál* így szól: «Mivel maga az Úr az a király szavára és Isten hátsorajára leszáll az egből.»

A *Szentírás* közli egyet a sz. *Apostolok* hivatkoztak mivel alább az *Apostolok* tevénytől szövegezzel amugy is többet kell ideznünk. A sz. egyháztanító¹ így ír: «Amit nyíltan hisz és tanít az igaz Isten egész egyháza, hogy Krisztus le fog szállni az égtől az élők és holtak megítélése végett; ezen ítéletnek ama papját az isteni ítélet napjának, azaz utolsó ítéletnek mondjuk.»

A *Szentírás* *Könyvek* is gyakran említést tesznek Krisztus második eljöveteléről; p. o. az *Apostoli constitutiók* szer tartásos részében olvassuk: «Ézt cselekedjétek az én emlékeze

tesznek említést: az egyik, midőn örök édvünkert testet vett magára s a sz. Szűz méhében emberré lett; a másik, midőn az emberek ítéletére a világ végen ismét el fog jönni.»

¹ Civit. Dei. 1. 20. c. 1. n. 2. M. 41. k. 659. l. Már az. *Iren* is adv. Haer. 1. t. 10. 1. M. gör. sor. 7. k. 550. l. így szól: «Az egész földkerekségen, a földkerekség legvégsőbb pontján s eljövend egybe... azt... hogy az atya dicsőségeben el fog jönni, hogy megújtsa mindeneket, s feltámassza az egész emberi nem testét.»

² L. 8. c. 12. M. gör. sor. 1. k. 1104. l. U. cs. a *mozarab*, a *Gelasius*-fe... valószínűleg az első *Apostoli* szerkesztésben is... *Gravari*. Dei Gelas. Mess. kanon. in fascie. *Inscr.* Theol. Zeitschr. 1886 p. 23.). V. ö. azt a szerkesztést is amely azon híres könyvben, amelynek címe *Doctrina Apostolorum* található föl. Ezen szerktartás vagyis mise végén hosszabb könyörgés olvasható azzal a kéréssel hogy Krisztus jöjjön... *Inscr.* Theol. Zeitschr. 1886 p. 33. Ugyancsak ezen könyv egy másik fejezetében az utolsó fejezet... a vezni *Lunzer* theol. prakt. Quartalschr. anni 1888., fasc. 1.

E munka, amely nagyon sok az utolsó dolgokra vonatkozó igazságot tárgyal, főleg a 16. fejezetben, nagy tekintélynek örvend, mint hogy azok szerint, akik hitelesnek tartják, a második elejen, illetve az első században (70 körül)

temre; valahányszor ugyanis enni fogtok e kenyérből, és e kelyhet iszszatok, halálomat hirdetik, míg nem eljövök.»

A józan emberi ész sem tesz semmi ellenvetést az ellen, hogy maga Krisztus eljövén. eszközölje az általános véget, támassza föl a holtakat, minden embert megítéljen s érdemleges helyet jelöljön ki számunkra. A *halottak feltámasztásának* ugyanis nagyon megfelel, hogy aki életre keltette a lelket, testünket is az hozza ismét életre s változtassa meg; hogy aki kiérdemelte¹ feltámasztatásunkat, ugyanő támasszon is fel bennünket; ugyan csak az általános ítéletre vonatkozólag is nagyon illő, hogy az vonjon bennünket felelősségre a kegyelmekért, aki nekünk e kegyelmeket kiérdemelte; nagyon illő, hogy a fej tartson ítéletet a tagok felett; hogy aki az isteni igazságért küzdött és győzött, és igazságtalanul elíteltetett, Isten igazságából bíró legyen, hogy bennünket igazságosan ítéljen meg stb.² Vegül az örök tartó

mikor még tehát nagyon sok apostol s az ő tanítványaik életben voltak — készült. Azonban eledlig elege meg nincs bevizsgálva, vajon hiteles-e vagy nem: éppen azért az utolsó dolgokról tárgyaltván, nagyon ritkán hivatkozunk rá.

Az apostoli tanok ezen gyűjteményét (*Διογή των δύο βιβλίων* *apostolorum*, *Bryennius Phyllotheus*, *Nikomedi* szakadár ersék adta ki, 1883. *Konstantinápolyban*. *Antiquae*... mellett a belső és külső ismérvek, — ismertek u. i. sz. 1. a. 1. *Kelmen*, *Ózseb* és sz. *Athandz*, — nagyon sok amerikül és... hitelesnek fogadta el készséggel (v. o. *Bickell*, *Inscr.* theol. Zeitschr. 1. k. 400. sqq.; *Tübinger Quartalschr.* anni 1884. I.; *Kraus*, *Konstantinápolyi Líturgie*). Voltak azonban számosan, akik hitelességét kétségbe vonták. Azt mondják u. i., hogy a *konstantinápolyi könyvtárban* alig 600 kezirat van és könnyű szerrel tárva-nyitva áll mindenkinek, nagyon gyakran s a legnagyobb pontossággal át lett kutatva: és mégis *Bryennius* e műre senki sem akadt: sőt *Bryennius* is, aki e keziratot még 1870. felfedezte, csak 10 évvel később tette közre. Ami mindenesetre esődtatós, minthogy oly keziratrol van szó, amely, ha hiteles, minden egyéb ez irányú, korunkban felfedezett keziratot, tekintélyre és értékere nevezet felülmul. V. ö. *Vernig*, *Archiv für kath. Kirchenrecht*, anni 1885., fasc. 4. p. 3. sqq. V. ö. egyúttal az apostoli gyűjteményről legalaposabban az *Inscr.* theol. Zeitschr. 1886. 4. füz. 629 s. kov. old., ahol nemcsak a mű valószerűsége védelmezettik, de egyúttal az is áll (672 s. k. old.), hogy e mű valószínűleg megvolt már a ker. időszak 70 éve előtt is, és *katekizmus* gyanánt szolgált, amely szerint a hitájoncok *Jeruzsálemben* a ker. vallásban oktattattak.

¹ V. ö. fentebb 2. k. 364. sz.

² V. ö. sz. *Tamás*, *Summ. Theol.* P. 3. qu. 59. a. 2.; *Suppl.* qu. 90 a. 1. Különben az érveket miért okozta Krisztus mint ember az általános ítéletet, alább a 3. f. 2. c.-ben bővebben kifejtyük.

keletre fogja magához, és illetőleg sines a közel eszaki sines elvonatása. Noha igazánis egyedül Istent illet nagy hogy a lelkeket boldogságnak részeseve tegye. (Máth. 24. 1. s köv.). Krisztus, minthogy a Zsid. írt level 2. 10. szavai szerint azoknak feje és alkotója

III. CIKKELY.

Krisztus második eljövetelének ideje.

309. Miként Krisztus első eljövetelének idejét s módját csak a világon történt események, akként a második eljövetel idejét is, maga Isten határozza meg öröktől fogva. E dologban azonban végtelen bölcsességében kinyilatkoztatást az emberi nemnek nem tett.

310. Tétel: *Krisztus második eljövetelének (egyszántan a vele kapcsolatos világvégnak) ideje bizonytalan.*

311. A tétel egészen bizonyos, mert igazolja úgy a *Szentírás* mint a *hápponány* (amennyben nyilván tanítják, hogy az utolsó nap teljesen ismeretlen

312. A *Szentírás*. Az apostolok kérdésére, mikor fog bekövetkezni a templom elpusztulása, mikor lesz az ő második eljövetele és a világ vége (*Máté* 24., 1. s köv.), Krisztus u. o. így felel (36. v.): «Azt a napot s azt az órát senki sem tudja, meg az ég angyalai sem, hanem csak az Atya.» Magának Krisztusnak szavai szerint az ő eljövetele oly bizonytalan és ismeretlen, hogy azt csak az Atya tudja.¹ Sz. *Márk.* (13, 32) hozza teszi, hogy ez az idő ismeretlen még a Fiú előtt is (tekintve természetesen emberi természetét, a mint ezt magyarázzák az exegeták. köztük *Allioli*; vagy tekintve a közölhetést scientia communicabili a mint tanítják sz. *Bonaventura*,² *Gotti*³). Krisztus feltamadása után sem tett semmiféle kinyilatkoztatást második eljövetelének idejét illetőleg, sőt e tárgyban minden számítgatást tiltott. Az apostolok kérdésére, mikor fogja helyreállítani Izrael orszagát (Ap. Csel. 1. 6. s köv.), így felel: «Nem tartozik hozzátok ismerni az időt és a pillanatot, amelyeket az Atya hatalmában tett.» Amely szavával, mondja sz. *Agoston*,⁴ «minden számítgatónak

¹ Senki sem gondolja azonban azt, hogy bár Krisztus szavai szerint az eljövetel napja és órája bizonytalan: de az időt — azaz az évet, az évszázadot — amikor eljön, kiszámíthatjuk. Mert a *szentírás* szövegéről szerint a nap és óra, az időről általában vetetik.

Azt sem kell gondolni, hogy Krisztus (*Máté* 24.) csak Jeruzsálem város és templom elpusztulásról beszelt, s azt mondotta csak, hogy ezen pusztulás ideje bizonytalan. Az apostolok u. i., ha közelebbről vizsgáljuk a dolgot, *Máté* 24. versben háromról tesznek fel kérdést, t. i. mikor lesz Jeruzsálem pusztulása, mikor fog eljönni Krisztus, s mikor lesz a világ vége. Krisztus feleletet magyarázni nagyon nehéz; amiért a magyarázók véleménye nagyon eltérő; némelyek azt mondják, hogy Krisztus Jeruzsálem városának pusztulásáról, nemkülönben eljöveteléről s a világ végétől egyben beszelt: mások meg azt állítják, hogy Krisztus a három eseményről nem egyszerre, hanem külön-külön szollott. Azon állítás azonban, hogy Krisztus ugyanazon fejezetben csak a város és templom pusztulásáról beszelt — amint néhány újabb exegeta elég vakmerőn tanítja — az egész ókornak s magának a jövendőnek szavainak is ellene szól. A *szentatyák* egyhangúlag tanítják, hogy Krisztus e helyen mind a három eseményről szollott.

² In sent. 4. dist. 48. a 1. qu. 4. Vivés 8. 6. p. 558. V. o. *Bautz*, Weltende, p. 41.

³ Krisztus nem azt mondotta, szol *Gotti* 1. c. (t. 3. p. 701.). mintha ő, mint ember is az itélet idejét ne tudna, hanem, hogy az órát és napot nem tudja úgy, hogy az emberekkel közölhetné. Krisztus azért használta ezt a szolasmódot, hogy a fürkészésétől úgy apostolait, mint a többi híveket elvonja teljesen, mint olyan dolgoktól, melynek tudását Isten magának tartotta fenn.

⁴ Civ. Dei, 1. 18. c. 53. n. 1. M. 41. k. 617. 1.

Arra a kérdésre, hogy hol lesz Krisztus második eljövetele a hittudósok azt felelik (a vele kapcsolatban azt is, hogy ő lesz a világ vége). *Josephus* (vagyis *Joel* pl. 3. a. szavai szerint: «Összegyűjtök minden nemzeteket és Josaphat völgyébe elvezetem őket és tanácsot tartok felettök» és J. o. 3. 12.: «Feltamadnak és Josaphat völgyébe keinek a nemzetek, mivel ott állók, hogy megítéljék a világot nemzetek között. Minthogy a Zsidóknak Josaphat azt jelenti: Az Úr itél, innen sokan azt következtetik, hogy minden helyre, ahol csak az itélet végbe megy s a jók a gonoszaktól külön választatnak, állnak a Josaphat elnevezés. Az elterjedtebb vélemény azonban az, hogy az itélet valóságban azon Josaphat völgyben tartatik, amely sz. *Jeromos* tanúsága szerint in Joel. 3. 12. M. 25. k. 1032. l.), az olajfák alján a jeruzsálemi templomtól keletre terül el. Ebből kifolyólag sz. *Tomás*, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 88. a 4., így szol: «Valószínűséggel állíthatjuk a Szentírás alapján, hogy az Olajfák hegye körül száll el, amint az Olajfák hegyén megkezdett az első nagy világ süssése, misztérium az az éreztetése, az sz. *Sanctus* szerint, 1. c. disp. 53. sect. 3. n. 2. sq., ez a vélemény általában elfogadott, mint a nagy világ süssése. V. o. *Mazzellus*, De Deo creatore, n. 1416.; *Jungmann*, De Noviss. p. 267.; *Simar*, Dogm. p. 921. sq., *Wetzer* és *Wettr.* Kiechenmax t. 5. p. 790. *Bautz*, Weltgericht etc. p. 202. sq.; s. *Alfonz*. v. ö. Provid. et de Noviss. (nemet kiad. Ratisb. 1884) p. 275. sq.; *Kunbenbauer*, in Joel. 3. 2. sq., 3. 12. sq.; et c. 3. a. 1. vége fele.

ebben az időben visszaállítod-e Izrael országát? Mondá nekik: Nem tartozik hozzátok ismerni az időket, amelyek az Atya hatalmában vannak (Ap. Csel. 1, 6. s köv.). Ebből kifolyólag a *milanoi* zsinat 15. 65. P. 1. c. 6. a szonokokat buzdítja. Ne hirdessek az antikrisztus idejének határpontját s az utolsó ítélet napját, minthogy Krisztus Urunk élőszóval tanusítja: *Nem tartozik hozzátok ismerni sem azt az időt, sem azt a pillanatot.* S ne merészeljenek bármit is, mint biztosat a Szentíratok alapján jövendölgetni, vagy amaz események elé biztos napot tűzni. S ne hanytorgassak elég vakmerőn, hogy nekik ez istenileg ki van nyilatkoztatva.

Krisztus a negyedik ezredév végen született. Az éveket t. i. a biblia *zsidó* szövege szerint, illetve a *Vulgata* szerint, attól a ponttól számítják, ahol a világ teremtésétől Krisztus eljöveteléig 4000 év van fölveve. míg az érintett *szentatyák* az éveket a *Hetvenek* szerint számítják, a hol Krisztus születésének éveul a 6. ezred közepe említettik. Nem vitatom e helyen, honnan a nagy véleménykülönbség a világ tartamat illetőleg. Nagyon sokan a tudósok közül azt velik, hogy a *Hetvenek* számítása valószínű; minthogy az *egyiptomiak* és *babilóniak* története, amint ketsegtelen okiratokból tudva van, legkevesebb 4 ezer évet ölel föl; s ép ezért a vízözönről Krisztusig 5000 esztendő folyt el; v. o. Bantz, Weitende, p. 25.; Hippler, in fascic. *Katholik* 1880. I p. 495.; *Études régulières* 1868. II p. 701. sqq., *Laucher Stimmen* 1890. VI. p. 164. sqq. A *zsidó* számítás a rendszeres javíthatás, sőt a *zsidók* álnoksága folytán meg van rontva (amint Bantz, Lagarde ifjabbkori munkáiban állítják) nehogy be kelljen látnok azt, hogy a Megváltó testvér által megjelölt *A Hetvenek* számítása sem mert azon anélkül megállni, hogy annak száma az *egyiptomi* történet, illetve a *Vulgata* a *zsidó* szöveg számítását valószínűleg legmesszebbre, és mintha egyes *zsidók* által Patria első évet 100 évvel korábbra helyezték. Az első született szentes évet t. i. 100 évvel későbbre tették, mert a *zsidó* szöveg

Eleg lesz ezekre megjegyeznünk, hogy ezen időszámítási különbséget a tudósok ugyanis a világ teremtésétől Abrahamus vagy a *zsidó* népnek kiköltözéséig Egiptomból 4 különböző korszakot vesznek fel: azt, amely a *zsidó szöveg* szerint (amely egybevág a *Vulgatával*); azt, amely a *Hetvenek* szerint; azt, amely a samaritán szöveg szerint s azt amely, a „*Jnoleorum liber*” c. apokriph iratban található. Elege igazolja azt, minő ingátag az az alap, amelyre a fentnevezett írók számításait építik, hogy t. i. a világ hatezer esztendőig tart.

Mások, Krisztus második eljövetelenek jelei után, amelyek a Szentírat lapján olvashatók, s amelyekről azt hittek, hogy teljesedésbe mentek, azt következtették, hogy *Krisztus második eljövetele* és a *világ vége*nek idejét meghatározhatják. Mindazonáltal nagyon kevesen tették azt; és ők is elég világosan kijelentették, hogy azokat nem mint kinyilatkoztatott igazságokat, hanem mint magánvéleményeket írták.

Vegre ezt az ész is könnyen megengedi, tekintetbe vévén azt, hogy Krisztus második eljövetele is olyan, amely természetes okokból meg nem magyarázható, hanem Isten akaratából ered, amit pedig az ész magára hagyva nem, hanem csak Isten kinyilatkoztatása útján tudhat. Már pedig kimutattuk, hogy semmi ilyenmő kinyilatkoztatás nem történt.¹ sőt az ész oda követ-

¹ Azt kéri tán valaki, hogy vajjon egyes magán- és népi vélekedések kinyilatkoztatásokból (magán kinyilatkoztatások Krisztus második eljövetelének s a világ végeinek ideje nyilvánvaló lett-e?

Nem vetjük meg ugyan e kinyilatkoztatásokat, megemlekezven sz. Pál szavairól a *Thess.* I. 5, 20: „A jövendöléseket ne vessétek meg” (v. o. *Joelt* is, 2, 28. *Apost. Csel.* 2, 17.); mindazonáltal azok idezésénél nagyon körültekintőknek kell lennünk, minthogy nagyon sok gyanús is forog közközen: épen azért az egyház is az 5. later. zsinaton nagy óvatosságra int (1512—1517., e tárgyban, megtiltva, hogy előbb senki közzé ne tegye magánkinyilatkoztatásait, míg vagy a szentszék vagy legalább is a püspök át nem vizsgálta és helyben nem hagyta.

Mindazonáltal nagyon jó lesz közelebbi vizsgálódás tárgyává tenni az ismertebbeket. Első sorban említhetjük azt a jövendölést, amelynek, amint mondják, 1886-ban be kellett volna teljesednie, és a következő szavakban foglaltatik: „*Quando Marcus Pascha dabit, Antonius pentecostabit, Joannes adorabit, totus mundus Vae clamabit*”, azaz, akkor lesz a világ vége, mikor Húsvét Márk napján a Pünköszt az Antia napjára s Őrnapi az János napjára esnek. Vagy amint a francia mondja: „*Que Saint-Marc fera la Pâques, saint-Antoine la Pentecôte, et Saint-Jean la Fête-Dieu, Le monde entier criera malheur*”. Mit tartsunk e jósálatokról? Nagyon gyanús, tekintve úgy a forrást, amelyből származik, úgy az időt, amely dugába döntötte. Ami a forrást illeti: oly férfutól származik e jósás, akiben hiába keressük azon kelleket, amelyeket a prófétákban megkivanunk. A latin fordítás francia jósásból eredt, amelynek szerzője *Notre Dame* (Nostradamus) Mihály csillagász és történetíró irataiban (in suis *Centuriis*) tett közé először (1555. és 1558.), ami a *beteljesedés*éti, nemesak 1886-ban, de már 1666-ban, nemkülönben 1734-ben is a húsvét ápril 25-iken (sz. Márk napja) volt; és a világ meg sem pusztult el; amit előre megmondott, nem teljesedett be, tehát az események megcáfolva őt, hamis próféta. Az ünnepek ilyen összeesése, t. i. Húsvét ünnepeinek este ápril 25-ikére, Pünkösd június 13-ikára s Őrnapi június 24-ikére, előfordult a korábbi századokban is (így 1014., 1109., 1204., 1451., 1546.) és a világ meg sem pusztult el, sem a fentebb említett évek alatt, sem pedig 13 évvel ezelőtt, 1886-ban, s meg oly esemény sem történt, amely miatt az egész világ jajveszekelt volna. (V. o. *Janzer theol. Quartalschr.* anni 1886. p. 229.)

Második helyen említhetjük *Malakiás* jósálatát, amely 111. papáról szól kiindulva II. *Celestintől* († 1143.) második *Peterig*, aki az utolsó pápa leszen. Minden papának bizonyos ismertető jele van, azaz egy-egy jelmondata, amelyről tevékenysége túláron nyer kifejezést. Ezen jóslat értelmében dicsődésesen urul

keztet, hogy Isten végtelen bölcseségeben hagyott bennünket bizonytalanságban Krisztus második eljövetelét illetőleg: annál tudatában ugyanis felhagynánk a jó cselekedetekkel, míg a bizonytalanságban maradunk. szorgoskodásunk meg nem szűnik, hogy keszen találjon bennünket az Úr ítélete Üdvözítője.

ködo pápánk, XIII. Leó pápa után meg 10 papa következőnek, akiknek uralma
vege egyúttal a világ elpusztulását is jelentene.

Mit tartunk e második jóslatról? Gyanus a következő külső ervek miatt: *Malakiás, armagh érsek* (+ 1148.) szent életű férfi volt ugyan s a jóvondólos ajándokokkal ékeskedett, azonban sehol sincs nyoma annak, hogy ezen jóslat tőle származzon. A jóslat tehát ismeretlen volt. Sz. *Benedek* az ő barmoktól való barátságának rájáratulását említi, de egy szent sehol sem említi a jóslatot. *Remigijus* és a többi történészek, akik jóslatokat írtak mi sem tudnak ennél jóslatról. — De *gyanus* a következő belső ervek miatt is nem igen igazul be igaz jóslatnak, mert bár részben az ő viselkedéséről van szó jellemző mondatok egyike-másikra ráillenek.

[illegible]

Kétségtelen másrészt, hogy a szóban forgó javaslat egyedül azért koholtatott, hogy az 1890. évi közl. 10. sz. 11. §-ának értelmében a bíróságok által kiderített igazságokat a törvényhozásnak meg kellene erősítenie.

Mar novendék koromban ismertem a «Jósílatok könyv»-t, tehát ezen jóven-
deleket is. Nagyön feltűnt már akkor, hogy II. Celesting minden papa kétségbe-
vonhatatlan jellemzetességgel van feltüntetve. *Malakids* ezt nem tehetie. Feltűnt
még az is, hogy az is meg van mondva, hogy ezen jóven-
deleket az egész világ is megismerje. A világ
minden papjának kell következnie, — mikor az Üdvözítő szavai szerint azt senki, meg

1. A feladat megoldásához szükséges adatokat meg kell adni a feladat szövegében megadottak mellett.
 2. A feladat megoldásához szükséges adatokat meg kell adni a feladat szövegében megadottak mellett.

13. Tétel. Amint bizonyítjuk a- az idő, amikor Krisztus a földön eljön mégis nagyon sok előre megmondott jelünk van, amelyekből legalább az időre következtethetünk, mikor kezdnek az utolsó események.

314. Megjegyzendő, arról van szó: mikor közelednek az események. Előttünk ugyanis, amint ezt alább ki fogjuk fejteni, a jelek mindig homályosak fognak lenni és titokban maradnak. Csak azokra nevezve lesznek teljesen világosak és áttekinthetőek akik a szűz második eljövetelekor élni fognak.

E tétel bizonyos, amint ez kiviláglik a Szentírás és a szent-
atyák szavaiból.

315 Minthogy a következő tételben a Szentírásból úgy
 állapítjuk meg, mint az apostoloktól számos nyilatkozatát idezzuk.
 „Ezért tesszük ki a nevében nyilatkozunk sz. Lukácsra 24. 28.
 és a Máté 24. 29. -ekből lesznek a napok és a holdban és a
 csillagokban stb. és sz. Mátéra 24. 33. -bólgy a sz. angyalok
 rendelkezett tudatok hogy közel van az idő.”

A fentebb jelzett okok a szentírák idézetét is mellozzuk. Csak aranyszájú sz. Jánosra² hivatkozunk, aki nagyon sok helyet idéz a Szentíráshól s felettök véleményét nyilvánítja.

az ember fia sem tudta, mint ember. V. ö. a tárgyan *Lenzer theol. Quartalschr.* 1886 228. old.; 1888 első és második füzet; *Haus* Weltgericht u. Weltende, 46. és kov. old.

[illegible]¹ *Wáte* 24, 42, s. k. old.

V. o. sz. Tamás, Summ. Theol. P. IV. Suppl. qu. 77 a. 2., qu. 88 n. 3

^a Ad Theodor. laps. I. M. gör. sor. 47 k 278. l. Legyen szabad egy-két
száz forintot felmunkálatni Székelyföldön. Summ Theol. P III. suppl. qu. 82. a. 1 sz.

В. Лордзіан.

E vélemény kétségtelen biztossága a *Szentírás* és *sz. atyák* különféle idézeteiből.

Bírányok

325. A *Szentírásból* sz. *Jánosra* I. 2, 18. hivatkozom: «Fiaeskaím . . . halottátok, hogy az Antikrisztus (ὁ ἀντιχριστός) eljön», és ugyanott 4, 3.: «... és ez az Antikrisztus az (ὁ τοῦτο ἐστὶν τὸ τοῦ ἀντιχριστοῦ), akiről hallottátok, hogy el fog jönni (ἐρχεται) . . .»¹ Az egyház mindig azt tartotta, hogy e helyiely sz. *Jánosnál* egybehangzó sz. *Pál* apostol szavai az Antikrisztusról a *Thess. II. 1. 2. 3. s kov.* «Senki se amitsen el nem jön, hanem mely módon (mintha közel volna az Úr napja); minthogy

megrovidálnak ama napok.» Három és fél évre ugyanis Krisztus eljövetelének közölte először a *Thess. II. 2. 3. s kov.* «Mint az *Israel* s az Egyház pártfogója által, v. ö. *Dán. 12. 1.)* meg fog ölelni.

V. ö. az *irodalomból*: *Mulvenda*, De Antichristo; *Iessium*, De Antichristo; *Bellarminum*, De Rom. Pontifice III.; *Suarez*, in 3. P. s Thom. disp. 54. *Gotti Theol. schol.* I. 3. tract. 15. q. 1. *Polloger*, *Contestations* anti-christe, 275. l. sk. *Beil.* I. 422. l.; *Grumm*, Der Antichrist des 2. Theos. Br. 1861. *Sinnar*, Dogm. 901. l. *Hilf*, *Die Kirche* I. 422. l. 4. 918. s köv. old.; valamint *Rohling*, *Daniel*, 336. l. és másutt. *Bautz*, *Weltende*, 79. és 99. s k. l. s. *Alfonsum*, Die göttliche Vorsehung etc. 223. l. Études relig. ann. 1888. II. 578. l.; *Kraus*, *Reinencyol.* I. b.

¹ Helyen való lesz e helyen sz. *János* idézetét egész terjedelmében felhoznunk *János* I. lev. 2, 18.: «Fiaeskaím! az utolsó óra van és amint hallottátok, az Antikrisztus eljön; és most nagyon sok Antikrisztus van, innen tudjuk, hogy az utolsó óra van.» 22. v.: «Ki a hazug (ὁ ψεύτης), ha nem az, aki megadja a Jézus eljövetelét és az Antikrisztus eljövetelét az utolsó órában.» 4. fejelet 1. v.: «kedveseim! ne higgyetek minden leleknek, hanem vizsgáljátok meg a lelküket, ha Istentől van-e; mivel nagyon sok hamis profeta jött a világra.» 2. v.: «Arról ismerik meg az Isten lelkét: minden lélek, aki Jézus Krisztusról vallja, hogy testben elfött, Istentől van.» 3. v.: «És minden lélek, aki tagadja Jézust, Istentől nincsen. És ez az Antikrisztus, akiről hallottátok, hogy eljön és már most a világon van.» *János* egyrészt szólt az Antikrisztusokról beszél, akik már a világon vannak, részben arról az egyről, akit velük mintegy ellentétbe helyez s azoktól megkülönböztet, mint első sorban az Antikrisztust, aki a jövőben jelenik meg. Így elég világosan megjelölte mind az eltelemben szólt.

Az a sok antikrisztus sz. *János* által megjelölt távtanítók, eretnekek, akik a Megtestesülés titkát úgy, mint a *hamis* (dokéták, cerintánok, ebioniták, v. ö. *Petav*, De Incarn. I. 1. c. 2. n. 6.: I. 16. c. 2. n. 4.), akik tehát Krisztus olyan természetű elienégeinek mutatják magokat, mint a minő lesz az Antikrisztusnak ez a *kar* ellenesége, aki az utolsó napokban jó el, akik tehát az előfutarak, az ő utjának egyengetői. V. ö. sz. *Pál* idézetét *Thess. II. 1. 2. 7.* «A bűn titka már működik», amely szavaival körülbelül ugyanazt mondja, ami sz. *Jánosnál* e tárgyban található.

ing el nem jó előbb a szakadás s nyilvánvalóvá nem leszzen a bűn embere, a kárhozat embere . . .» nem fog eljönni Krisztus.¹

Sz. *János* és sz. *Pál* ezen idézeteiben hű kifejezést nyer véleményünk. Bár előtünk még bennök nagyon sok a homály,

¹ E szavak: nem fog eljönni a Krisztus, nem olvasatok ugyan az apostoloknál; de a szöveg szerint könnyen pótolhatók, és mint befoglaltatnak az Apostol szavaiban (6. v.): «És most tudjátok, mi tartson vissza, hogy nyilvánvaló legyen az ő idejében», és ugyancsak ez időről szóló részben, amely a 8. versben található fel: «És akkor nyilvánvalóvá leszzen» stb.

A dolog világosabb érthetősége vegott szükséges bővebben szólnunk e tárgyban: A *thessalonikabeliek* nagyon sokat félreértettek, amit sz. *Pál* első levelében hozzájuk írt, t. i. mintha az Apostol szerint a világ elpusztulása s Krisztus eljövetele a kiszobon állna; amely véleményekben erősítették is őket egyenémely vakmerőbb ámitók. Minthogy e miatt a thessalonikabeliek között nagy zavar és lelki nyugtalanság támadt, az Apostol, hogy a tévelygőket meggyőzze, az aggodókat megnyugtassa, megírta hozzájuk második levelet. Ezen második levelében bőven kifejti: lehetetlen, hogy a világ elpusztulása s Krisztus eljövetele kiszobon legyenek, mivel Isten és Krisztus örök végzése szerint előbb más eseményeknek kell végbemenniük, t. i. a hittől való elpartolásnak sokak részéről, és a bűn embere megjelenésének és működésének. Beszéljenek saját szavai *Thess. II. 2. 3. s kov.*: «Senkise vezessen benneteket tévútra bármely módon, mivel ha csak el nem jó előbb a szakadás, és nyilvánvalóvá nem lett a bűn embere, a kárhozat fia, aki ellenkezik avval, a minden föle emelkedik, amit Isten mond, vagy ami tiszteltetik, úgy, hogy a templomban áll, mint Isten mutatván magát Nem tudjátok, hogy midőn meg nálatok voltam, megmondottam ezt nektek? És most tudjátok, mi tartson vissza, hogy nyilvánvaló legyen az ő idejében. Már működik u. i. a gonoszság titka, annyira, hogy most tartja, tartsa meg a középről leszzen (μέσσω ὁ κατέργον ἀπὸ τοῦ ἐκ μεσσην γένεσθαι). És most nyilvánvalóvá leszzen az a gonosz, akit az Úr Jézus meg fog ölni a jövőben, és a tonkra teszi jelenletének fenségével, kinek eljövetele a sátn munkája szerint, minden hamis erőben, jelekben és csodákban, és az alnokság minden csalásban azokra nézve, akik az igazság szeretetét el nem fogadtak, hogy áldoztúljenek. Azért fogja rájuk boesatani az Isten a tévelyges munkáját — operationem erroris — hogy higgyjenek a hazugságnak.»

Az Apostol tanítása szerint tehát, mielőtt Krisztus világrátelre el fog jönni s az idők elpusztulása előtt megjelenik az Antikrisztus, akit az Apostol a bűn emberének, a kárhozat fiának nevez, mivel egész elete bűn, mivel nem csak ő lesz sújtva örök kárhozattal, de nagyon sokat félrevezet s magával a pokolba rant. Nagy kevélységében minden föle helyezi magát, «ami Istennek mondatik s ami tiszteltetik», azaz Krisztus fölé, aki azért jött a világra, hogy a világot megváltsa, s akit a megváltottak, mint Istent imádnak, s tiszteltetnek meltoobb mindennél, amit csak tiszteltetlettel illetnek a megváltottak: magát Istennek adja ki s istentiszteletet követel maga számára. Az ördög segélyével nagyon sok hamis jelt s csodat tesz. *Hamisaknak* mondja az Apostol, mert nem valódi csodák, hanem csak kuruzslások, és nincs más céljuk, mint az

előbb Krisztus az elevenek és holtak ítéltere, míg el nem jön a lelkiileg megholtak elámtására az ő ellensége, az Antikrisztus . . . Föllepése, amint mondva volt, magának a Sátánnak működése minden erőben, hamis jelekben és a gonoszság minden csalárdságában azok előtt, akik elvesznek. Folszabadul akkor a sátán s ez Antikrisztus által minden erejével csodálatosan működik ugyan, de ál csodákban.»

Az emberi ész e tárgyban, amely teljesen Isten szabad rendeletétől függ, sem fürkészni, sem állítani, sem tagadni nem tud bürmit is. Az ő felléptéről azonban az isteni kinyilatkoztatás útján biztosíttatván, abban mi lehetetlent sem talál; abban u. i. semmi lehetetlenség sincs, a) ha Isten megengedi, hogy azok az emberek, akik már az Antikrisztus megjelenése előtt különféle vétkekkel s főbenjáró bűnökkel magokat beszennyezték, büntetésül az Antikrisztus által meg legyenek kísértve; b) ha Isten megengedi, hogy ezek az emberek, akik oly sok csoda által beigazolt igazságnak nem hisznek, az Antikrisztus hamis csodadolgai s kuruzslása által zaklatva, tévútra vezetessenek. Sz. Ágoston írja: ¹ «Oly jelekkel és csodaszerű dolgokkal lesznek félrevezetve, amelyeket megérdemelnek: azért, mert az igazság szeretetét (mondja az Apostol) nem fogadták el, hogy üdvözüljenek.»

A kisebb jelentőségű jelek:

326. *Hénoh és Illés megjelenése, azaz visszatérése*, azaz eljöttek ugyan a földről, de meg nem haltak s még nem is dicsoultak meg, hanem az Isten fentartja őket, hogy mielőtt Krisztus lejön,

találhatóak. Fölösleges még megjegyeztünk is, hogy a szentatyák ekként vázolt vélemények és nezei nem képeznek hitágazatot. E különféle véleményeket a szentatyák nem mint a hitletetemeny tanúi, vagy a Szentírás magyarázóit, akik bűven fejtgetik azt az idézett helyet, írják, hanem mint magán tanítók, akik csak egyenlő véleményeket óhajtották nyilvánítani. Nem csoda tehát, ha oly véleményekkel is találkozunk, amelyeket a történelem megcáfol. V. ö. sz. *Irén.*, Adversus Haer. I. 5. 30. 3. M. gör. sor. 7. k. 1205. l.; sz. *Ágoston*, Civit. Dei, I. 20. 19. 3. et 4. M. 41. k. 686. l.; sz. *Jeromos*, in Dan. c. 7. 8. M. 25. k. 555 l.

Egyebekben, amint azt már megjegyeztem, a szentatyák megegyeznek az Antikrisztusról abban, hogy egyes személy lesz, hogy biztosan el fog jönni stb. Sőt más vallásuaknál is, mint a zsidóknál és a mohamedánoknál föltalálható az a meggyőződés, hogy a világ elpusztulása előtt eljő az Antikrisztus (akit a zsidók *Armilusnak*, a mohamedánok *Deggálnak*, azaz gonosznak neveznek). V. ö. *Calmet*, Comment. litt. t. 8. in Epist. ad Gal. diss. de Antiehr. a. 1.

¹ I. m. M. 41. k. 687. l.

mint az ő hírnökei a földre jöjjenek, s megerősítsek az embereket az Antikrisztus fondorlatnáival szemben és (*Hénoh a pogányokat, Illés a zsidókat*) Krisztus második eljövetelére hangolják és elokészítsek.¹

E vélemény bizonyos² a *Szentírás* szavai után.

327. A szentírásról Illést illetőleg *Mulakiásra* hivatkozom ³ 4. c. 1. §: «Ime, én elküldöm nektek Illés prófétát, mielőtt eljő az Úr nagy és rettenetes napja»;⁴ továbbá Krisztus szavaira Mt. *Mt.* 17, 10-13., ahol el van beszélt, hogy Krisztus apostolai kérdésére: «Miért mondják tehát az írástudók, hogy előbb Illesnek kell jönnie?» így felelt: «Illés ugyan el fog jönni, és helyre állít mindeneket.»⁵ *Hénohról* meg a következő szavak állanak: (*Eccli.* 44, 16.): «Hénoh tetszett az Úrnak és a paradicsomba vitetett, hogy a pogányoknak hirdesse a bűnbánatot»; továbbá a *zsidókhöz* írt lev.-ben 11, 5.; «Hite miatt vétetett fel Hénoh, hogy ne lásson halált, mivel felvette őt az Isten.» *Mundkettőjok*re alkalmaztatnak nagyon gyakran a *Tít. Jel.* 11, 3. s köv. old. a két tanuról,⁶ akik jövendőlnék és aztán a vadallat megöli őket, de Krisztus feltámasztja

¹ Igébhirdetők végeztével, amint egy-két szentatyá tanítja, az Antikrisztus megöli őket, az Úr pedig feltámasztja és fölviszi az egebe. V. ö. *Suarez*, I. c. 1. §. 35. sect. 1. s köv.

² *Suarez*, I. c. sect. 2. hitágazatnak vagy hitágazathoz nagyon közel állónak mondja.

³ V. ö. *Kir.* 4. k. 2, 11.; *Eccl.* 48, 9 s köv. old.; ahol (a *g-rög* szöveg szerint) a 11. versben olvassuk, boldogok, akik téged látni fognak (a második eljövetelében).

⁴ E szavakra *Suarez* azt jegyzi meg 1. c. sect. 2.: Amely szavakkal (az Úr) nem szólhat a ker. sz. Jánosról. Mivel ő már eljött s többé eljőnni nem fog, nem is állhat róla, hogy *helyre fog állítani* mindeneket és egy hurmadikról sem, csak az igazi Illésről, akiről a tanítványok beszéltek, aki sok zsidót és hitványt Krisztushoz térít. És mondja róla az Írás, hogy *helyre fog állítani mindeneket*. Midőn pedig Krisztus később hozzáteszi: «Mondom én nektek, hogy Illés már eljött, már átvitt értelemben a hasonló szellem és köldetes miatt ker. szt. Jánosról beszél. Ugyandí értelemben magyarázzák a helyet a szentatyák mind. (*Origenes, Hilár, Chrisologus, Jeromos, Beala, Anselm stb.*)»

⁵ Némelyek a szöveg után nem Hénohot, hanem Mózes és Ilést értik. A szöveg a következő: «És az en két tanumnak meghagyom, es jövendőni fognak 1260 napig szörzsákba öltözöten . . . És mikor elvegeztek bizonyágtételeket, a vadállat, amely a mélységből száll föl és háborút kezd ellenük es legyözi őket és megöli őket . . . És három és fél nap után az élet lelke az Istentől rájuk

földön a népek szorongatása leszen a tenger és hullámok morajának zavarától: az emberek elszáradnak azok félelme és varasa miatt, a melyek az egész földkerekségre jönni fognak»

A *szentatyák* Krisztus ezen szavának értelmezésében elternek. Egyik-másik átvitt értelemben fogja fel, mint sz. *Agoston* ad Hesechyum; de jóval többen, erkölcsi és szellemi értelembre nevezik. sz. *Agoston*nal megegyeznek készséggel, mindazonáltal azt vitatják, hogy e szavakat betűszerinti értelemben kell magyaráznunk; ilyenek: *Origenes*, sz. *Jeromos*, sz. *Ambrus*¹, sz. *Hilár*

nagyságban, s omoknak le dorogva és zuhva a földre. Nyomban az itele után a föld lángok martaleka lesz és ez az ítélet rogtan eszen a földön minden összehalmozódott tüzerrel egyesül s hatalmas robajjal előtör. A föld meginog; egyik része felmelegedik, a másik elislyed; a tenger hullamzik, a nagy földterületeket elaraszt, míg a tenger régi medenceje szárazon áll. Reg kiadott vulkánok működni kezdenek, újak keletkeznek; megnövekednek a szikadusok támadnak rajta. . . . Az ejeli homályban villamok cikáznak, a nagy dorgest dorgeser, amelyek a föld meheből tornek fel. V. ó. *Joel* 2., 30.; *Iza* 13. 7. s köv.; 24., 8. s köv. V. ó. *Liguori* sz. *Alfonz*, Die göttl. Vorsehung stb. *Hatisb.* 1884. 229. s köv. old.

Nagyon sokan a népek közt támadó háborúk eseményeit a föld pusztulásának jeleivel is, amelyekről Krisztus id. h. sz. *Máté*-nél beszél, a világ véget értét Krisztus eljövételének jeleül teszik; mások ellenben azt gondolják, hogy csak *Jeruzsálem* városának pusztulására kell ertennünk. Az Úr szavai a következők: (sz. *Máté* 24., 6. s köv. old.) «Hallani fogtok háborukat s vélemonyeket a háborukról. Lassatok, hogy meg ne zavarodjatok. ezeknek meg kell történniük; de meg nincsen vége. Nemzet ugyanis nemzet ellen támad, es ország ország ellen, es helyenkiut dogvesz es éhseg es földindulás leszen, ezek azonban a fajdalmaknak csak kezdetei.» Mi azt tartjuk, hogy Krisztus e szavai nemesak a város pusztulásáról, de *együttal* a világ elpusztulásáról is voltak mondva. Mindazonáltal a Biro eljöttét közvetlenül megelőző jelek közé nem sorolhatók.

¹ *Suarez*, 1. c. sect. 3. így ír: «Hasonlóképen, bár nagyon homályosan, nyilatkozik sz. *Ambrus* is Krisztus eljövételének jeleiről 1. 10. in *Lucam*. Bar úgy látszik, mintha az egész fejezetben sz. *Agoston* véleményét követne, megis a betűszerinti értelmezést, mint ismerettest föltetelezi, legalább erre engednek következtetni előrebcsuított szavai, az *igazi* *jövenölés sorrendje s a tilok összege*. De meg helyes is 1. A Szentírás magyarázat általános szabályánál fogva V. ó. t. i. minden nehezseg nélkül sajátlag vehetjük, nem szabad az *általános* elvvel nyolnunk. Mivel sz. *Lukás* a 21. f. arra tanít, hogy e jelek az erzekek alá esnek, amelyek láttára az emberek elszáradnak a félelem es a vég varasa miatt. helytelenül magyarázzak a lelki hatásokra, amelyek sem nem láthatók, sem nagy földmozgást nem szoktak bennünk kelteni, különösen a közönségesebb emberben, aki nem el lelki életet, Annal kevesebbe indítanak meg őket e lelki hatások s annal kevesebbe töltnek el varakozással a vég iránt.»

Tisztelendő *Beda*, sz. *Anselm* és mások. Noha az *ész* e ügyben, mely egészében az Isten akaratától függ, mitsem állíthat vagy tehet föl, azt azonban mégis készséggel megengedi, miszerint ez nagyon helyén való, hogy a dolgok rendjében támadt ezen események fölrázzák az embert az erkölcsi aléltságból s bunbanatra gerjeszszék az ítélet borzasztó napja előtt; azonkívül helyén való azért is, hogy maga a látható természet, amelynek Krisztus eljövetelekor a választottak kíséretében szinten át kell változnia és megdicsőülnie. erre rendkívüli események által megtegye az első lépést.

333. *A világ összeégetését* v. i. tüzzel való elpusztítását Isten mindenhatósága valódi, természetes tüzzel² fogja eszközölni, akár aztán a pokolból, akár az égből származzék is, — akként, amint Sodoma és a többi istentelen város elpusztításával, vagy mint a vízözön alkalmával történt — akár pedig másunnan, amely minden földi elemet s a *légkört*³ átjárja s mint valami eszköz az

6. A világ összeégetése.

Ezekhez hozzateszük meg, amit *Knabenbauer* S. J.-nál *in Israhel* 13., 10 (t. 1. p. 306.) olvasunk: «Valaki tán azt kérdi, hogyan vehetnők betűszerinti értelemben Krisztus ezen szavait a csillagok lehullásáról? Megfelel rá *Epping*: gondoljuk meg, mi történnek akkor, ha a csillagok, a melyeket meteor névvel illetünk, nagy robajjal s sűrű esőperthan a földre hullanak? Akkor mindenestre szösz szerint beteljesednék Krisztus jövenölése *Máté* 24., 29. és hozzá: mikor a meteorok kerülekalkakú pajajukon a hold es föld között sűrű esőperthan elvonulnak, mi sem természetesebb, mint a nap es a hold elcsotettedese, csillaghullaskor ez rendszeren be szokott következni. Ami az ég ereinek megindulását illeti, csak föl kell tennünk, hogy bizonyos anyagtömeg, amely ezer szerte nagyobb a hold tömegénél, a föld mozgásával ellentétes mozgásban közönséges 6 merfold gyorsasággal a földre zuhan s oly forongást tapasztalunk egkörünkben, amelyet alig tudunk elképzelni. Ily tömeg kenyelmesen fejleszt oly hőt, hogy a föld s a földmagságn jéggombból vízzé változtat. (V. o. *Stimmen aus Maria Laach*, 1886., XXX. p. 303.)

² Ez az összeégető *tűz* igazi es természetes: *állapát* illetőleg megegyez a földi tüzzel, nemkülönbön a pokol s a tisztítóhely tüzevel. Legalább ezt tartják a *szentatyák*, tanaszkodva főleg sz. *Péter* II. k. 3., 10.; nemkülönbön az *iskolák* tanítók, pl. sz. *Tamás*, *Bonaventura*. Ugyanezt mondják a legújabb hittudósok es Szentírásmagyarázók is. *Hundhausen*, Das zweite Pontificat, schreibend des heiligen Petrus. *Mainz*, 1878., ad. II. *Petr* 3., 10. meg egyzi: «Természetet tekintve e tűznek, azonosnak kell lennie a földi es a pokoli tűzzel.» Hasonlóképen nyilatkoznak *Oswald*, Eschatol. p. 390.; *Jungmann*, Noviss. p. 267.; *Bisping*, ad II. *Petr* 3. V. o. *Buttz*, i. m. 254. l.

³ Anint a *szentatyák* es hittudósok általánosán állítjuk. V. ó. *Mazzella*, De Deo Creat. n. 1429. — Mit értünk a *légi ég* — coelum aëreum — alatt mar megmagyaráztuk.

Az idők folyamán akadt nem egy, sem kettő, amint ezt jeleztem, akik e jelek után igyekeztek kiszámítani és megjelölni azt az időt, amikor bekövetkezik Krisztus második eljövetele.

Következni. Sz. Ágoston, Civ. Dei, I. 20 e 30. M. 41. k. 708. I. azt mondja: «Azt tanultuk, hogy azon ítélet alkalmával, vagy azon ítélet körül a következők fognak történni: el fog jönni a thesisi *Illés*, megtérnek a zsidók, a Antikrisztus nagy üldözést szít, Krisztus itélni fog, a halottak feltámadnak; a jók és gonoszok meghalnak, a világ összeég és megújul. Melyek, hogy elkövetkeznek, hinniünk kell; de hogy mily módon és minő rendben mennek végbe, erre az idők tapasztalata jobban megtanít bennünket, mint ahogy most a legképzettebb értelem azt bevitetni tudja. Azt tartom azonban, hogy azon rendben következnek, amely rendben én felsoroltam.» *Suarez*, in s. Thom. Theol. P. 3. disp. 57. sect. 1., e vélemény mellett a következő érveket hozza fel: «Minden hittudós azt mondja, hogy a világnak meg kell tisztulnia, mivel az emberek vétkek mintegy beszennyeztek. Mint hogy az ítélet bevezetése előtt a világon ismét megjelennek az elkárhozott emberek, jelenlétükkel és istenkáromlásukkal ismét beszennyeznek; míg tehát teljesen el nem távolodnak, nincs meg az alkalmas idő a föld megtisztítására. Meg nem is érdemlik meg az elkárhozottak, hogy csak rövid ideig is a megújított világ fényében és szépségében részesek legyenek. A boldogok részeről sem merül fel semmi szükség és alkalomszerűség: nem szükséges ugyanis, hogy minden belső és külső járulékból is az ítélet kihirdetése előtt mindjárt a feltámadás pillanatában a boldogság állapotába jussanak, mert magával Krisztus Urunkkal sem történt ez teljes egészében feltámadásakor: miatta ugyanis nem változott át rögtön az egész világ, habár ezt ő jobban igényeihte volna, mint bármely más ember».

Hogy mi inkább hajlunk sz. Tamás, mint sz. Ágoston, sz. Bonaventura és a tolbis véleményéhez, már abból a tényből is kiviláglik, mivel az általános ítéletről és feltámadásról szóló tan előtt tárgyaljuk. Mivel kettőtől azonban nemileg eltérünk azon véleményben, hogy az összeegyeztetés kezdetet vesz az ítélet előtt, folytatódik az ítélet alatt s befejeződik az ítélet után nyer. Mintogy közép helyet foglal el e véleményünk s összeegyeztetni kívánja a két ellentétes nézetet. Ezt a véleményt azért karoljuk fel, mert a *Szentírás* azt mondja (Zs. 96. 3.): «Tűz jár előtte és megemeszti körülötte az ő ellenségeit»: — és a *Thess* írt. II. L. 1. 7. és 8.: ... Mikor megjelenik az Úr, a földből az ő hatalmának angyalaival, hogy a tűz lángjában bosszút vegyen azoktól, akik nem ismerték meg az Istent. Amely szavakból kiválik az alábbi három: 1. az ítélet előtt, «mivel tűz jár előtte»; 2. az ítélet tartama alatt, amivel az Úr a tűz lángjában leszen nyilvánvalóvá; 3. az ítélet után, mivel «megemeszti körülötte az ő ellenségeit»; és mivel ez az elégetés büntetés, amely az ítélet előtt teljesen nem szűnik. Tűz lesz tehát az ítélet előtt, az ítéletben s az ítélet után. Állításunkat, úgy látszik, megerősítik azok a szavak is, amelyek az *az. János Titk. Jel.* k.-ben 20. és 21. az utolsó dolgokról értesítik: «...»

Különbözően már maga sz. Ágoston is (i. h. írván, hogy a tapasztalat fogja eldönteni *akkor*, mely módon és minő sorrendben fognak végbemenni) jelezte,

a világ vége.¹ De a tapasztalat arra tanít bennünket, hogy azu megítélésük tévesek. Sz. Tamás írja: «Mindazok, akik a megjövendő időt kiszámítani igyekeztek, ezideig hamisnak bizonyultak.» Idesorolhatók azok is, akiknek a jövőben jár csak le terminusuk, akiket eleddig tehát tapasztalat meg nem cáfolhatott.² A dolog nagyon kézzel fogható. A második csoportba

hogy szavainak nem tulajdonít feltétlen biztosságot L. Bautz, Weltgericht und Weltende, 261. s. kov. old.

¹ *Harber*, Compend theol. dogm. t. 3. n. 756., nagyon sok olyant hoz fel, akik elég batrak voltak a világ végét meghatározni. Bizonyos *Judás*, *Jeromos* tanúsága szerint, De viris illustrib. c. 52. M. 28. k. 696. a világ végét a 8. század elejére tette, mások sz. Ágoston tanúsága szerint, De Civ. Dei, I. 18. c. 53. M. 41. k. 591. I. s. kov. 400. esztendőre; mások körülbelül 500-ra, tanúskodva azon sokaktól hirdetett véleményre, hogy a világ 6000 esztendőig áll fenn, a melyről 5500 esztendő akkori elég általános számítás szerint Krisztusig már lefolyt; legtöbben körülbelül az ezredik esztendőre: *Rainer*, *flórenci* püspök 1071—1078-ig; *Fluentius*, *flórenci* püspök, akit kiközösített *H. Puschal* 1105., a 12. századra; sz. *Norbert*, sz. *Bernát* tanúsága szerint, ep. 56. M. 182. k. 162. I., a 13. századra; *Joachim*, a *flórenci* zarda apátja, az Antikrisztus uralmának végétől s az ezer év végétől 1260. jelezte, a *Titk. Jel.* 12. 6. tanúskodva; *Bequinok* 1335-re teszik a világ végét, akikből nem ítél megvalósulni *Arnaldus de Villanova*. A világ végső pontjánul *Wkleff* 1412.; *Vince* 1412.; néhány *rayongó* Nemtörzshalál 1532.; a *Melitus* *Ferenc* 1530—1540; *Postel* 1535; *Joannes* *Reynomontanus* 1588.; *Casari* *Mikl* 1711.; *Braunbon* *Fritz* 1711.; *Whiston* *Vilmos* 1714., később 1736., s 1766. *Cardani* 1766.; *Vaclantus* *Jak.* 1800.; *Benget* 1836-ra tette a világ végét. Az *irvingiánok* Krisztus második eljövetelét 1834. júl. 14-re vagy legalább e században várják; bizonyos *Gallus Lescoeur*-nél, Le rogne temporel de J. Chr., a világosomények utolsó szálat 1994-re; *Picus Mirondolanus* 1994-re; mások körülb. 2000-re; mások *Ferr. Vince* nyomán, in ep. ad pseudopontificum Benedictum, 2537-re. V. b. *Malvenda*, De antichristo, I. 1. c. 32. sq. et 37.; *Calmet*, in diss. de Antiehr., *Gerbert*, Eccl. milit. regnum Christi in suis partibus representata, c. 2. sqq.; Étud. relig. ann. 1868. II. 563. L.; *Waller*, Die Offenbarung des heil. Johannes, 1882.; *Kremen*, Die Offenbarung des hl. Joannes im Lichte des Evang. 1883.; *Rohling*, Der Antichrist und das Ende der Welt; *Bautz*, Weltgericht, 23., 28. II.; *Postor*, Geschichte der Papste, *Frib* *Brig*, 1886. I. k. 120. I.

² *Summ. Theol.* P. 3. Suppl. qu. 77. a. 2.

³ Teljesen egyetértünk azokkal, amit *Junymann*, De Noviss. 210. I. mond: Az eljövét idejéről, azt tartom, a jelek után mi magunk sem következtethetünk többet, mint sz. Ágost korában; most is tehát teljes lepel fedi, mikor leszen a világ vége. Teljesen haszontalanok tehát az Úr eljövetelére a világ elpusztítására vonatkozó kíváncslaskodó szanítgatások; amint nyil

tartozó jelek után, azaz azon jelek után, a melyek az égen lesznek, de főleg a világ összeegéséből, az akkor élő emberek mindenestre felismerik, hogy Krisztus eljövetele közvetlen közel van, mikor azonban e jelek végbemennek, azon pillanatban megjelenik Krisztus is az ég felhőiben és a szerfőlötti félelem miatt minden ez időre vonatkozó számítgatás meg fog szűnni. Az első csoportban elsorolt jelek után meg sem mi, a kik jelenleg élünk, sem azok, akik e jelek történetkor élnek meg, nem határozhatják az időt. Nem határozhatjuk meg *mi* módon, mert e jelek Istentől hős végzéséből¹ részben *jövendölészerű* természetük miatt, részben benső jellegük miatt mindig bizonyos tekintetekben előttünk homályt rejtenek. Rájok illenek, amit sz. *Iren* a jövendölésekről mond:² «Minden jövendölés beteljesedése előtt az emberiségre nézve talány és szövevény. Mindor azonban elerkezik beteljesedésük megjósolt ideje, akkor nyilvánvalókká és kétségtelen igazságúakká válnak». Éppen így ezen időre adjott események is majd csaknem kivétel nélkül olyan jellegűek, hogy végtelen nehéz megnevezni, mit tartalmazznak, s csak végbementük után tarthatjuk föl tartalmukat s a módot, amelyen lejátszódnok kell. Azonkívül e jelek csak azt adjak értésünkre, hogy Krisztus beteljesedésük előtt nem jött, az azonban nem jelöl, hanem időtartam fog elfolyni beteljesedésüktől Krisztus eljöveteléhez. Nem határozhatják meg *azok sem, akik lejátszódásukkor élnek*. E jelek ugyan rájuk nézve teljes világításban állnak, minthogy az ő üdvök érdekében történnek: de ők sem vonhatják meg azt az időhatárt, a mely ezen jelek és Krisztus 2. eljövetele között leszen. Joggal rendelte el tehát X. Leó az V. *lateráni* zsinaton, hogy e tárgyban senki se merészkedjék bármit is biztosan állítani.³

hazugságoknak igazoltak be azok állításai is, kik sz. Ágoston idejében bányáztattak, hogy az Ősi próféták mondták, hogy 1000 esztendőnek marad, hogy a harmadik 1000-nek kell elfolynia, akként fognak hamis profetáknak bizonyos, akik nem hagynak föl számítgatásaikat.

¹ Hogy t. i. mindig éberek s keszen legyünk Krisztus eljövetelére. Ezen jeleknek beteljesedések előtt pontos ismerete inkább a kíváncsiság kielégítésére, mint a hívek épülésére való volna.

² Contra Haer. I. 4. c. 26. M. gör. sor. 7. k. 1052. l.

³ Szavai ezek: «Ne vegyenek magoknak (a szónokok) soha előjogot arra, hogy a jövő bajok bekövetkezendő idejét s az Antikrisztus eljövetelét vagy az Isten napját bizonyos időre hirdessék vagy állítsák, minthogy az igazság

Végül meg azt jegyzem meg, hogy azt a sorrendet sem tehetjük meg pontosan, amelyben e jelek, illetve események végbemennek. Mert bár a *Szentírásban* fordulnak is elő e tárgyban jövendölések, mindazonáltal a már felhozott okoknál fogva, keptelenek vagyunk nyomukon ezt pontosan meghatározni. Innen van az, hogy a *szentatyák* és a hittudósok, amint már gyakran jeleztem, nem követik mindig ugyanazt a rendet az utolsó idők eseményeinek elsorolásában.

mondja, nem tartozik hozzánk ismerni az időket vagy a pillanatokat, amelyeket az Atya saját hatalmában látott: azok is, akik eddig hasonlókat állítani nem mertek, hazugoknak bizonyultak be s az ő esetek más helyesen prédikálók. Intelyeből is nagyon sokat levont, amint az általánosan ismert tény» (apud Hardouin, Conc. Coll. t. 9. c. 1808. sq.) L. a milánói zsinatot is 1585. évben apud Hardouin, l. o. t. 10. c. 640. Baulz, Weltende und Weltgericht, 48. l.

Adjunk meg egyetlen sz. Pál ezen szavaihoz *szavakat*. A már érintett között sokan, sz. Pál azon szavai után amelyekben sokak elpártoltak a hittől megmondotta, de főleg, amelyekben a *szavak*-ról szólt, azt mondja, hogy Krisztus második eljövetelének és a világ végeinek ideje megadott. Azt mondják u. i., hogy az alatt, aki az Antikrisztus eljöttét visszaadta, az alatt a római birodalom értendő kettős *keleti* és *nyugati* részekben sőt az utóbbi meg folytatásában is, a német nemzet római sz. birodalmában. Van tehát bizonyos meghatározott időpontunk, mondják, amely szerint Krisztus második eljövetelének idejét és a világ elpusztulását kiszámíthatjuk. A római birodalom megdőte után u. i. megjelenik az Antikrisztus, akinek uradma körülbelül 3 és 1/2 esztendőig tart, és közvetlen utána megtörténik Krisztus eljövetele.

Mit tartunk e számítgatásról? Tegyük föl, hogy a *szavak*-ról adott ezen magyarázat, aminővel a ker. korszak ugyiszólván minden századában találkozunk, kifogástalan. megis Krisztus eljövetelének s a világ elpusztulásának ideje pontosan meg nem határozható: a *Szentírásban* u. i. csak az van mondva, hogy az Antikrisztus addig nem jön el, *míg az, aki az ő eljövetelét akadályozza, meg nem hal: mielőtt* ez az akadály megszűnt, az Antikrisztus megjelenik. Tehát kisebb-nagyobb terjedelmű időköz gondolható a római birodalom megdőte és az Antikrisztus föllepte — tehát Krisztus eljövetele között is. Különben is a *keleti* római birodalom 1453, és *nyugati* folytatásában 1806. megdőtt.

Ha néhány Szentírás-magyarázó (mint Bisping ad II. Thess. 2. 7.) úgy akarják elhárítani e nehézséget, miszerint azt mondják, hogy az alatt a *szavak*-ról alatt nem csupán a római birodalmat hanem általában a *kereszténységet* kell értenünk, csak újból azt igazolják, mily ingatag az az alap is, amelyre ez a számítgatás épül. Észak-Amerikában van egy felekezet, az úgynevezett *adventisták*, amely ezen találatásokra támaszkodva, határozottsággal jósol, hogy mikor fog eljönni Krisztus. Ha az az időpont elmúlt, melyet megjelöltek, meghosszabbítják terminusát, avval ámitgatva magokat, hogy emberi gyengeségből ezt vagy azt a körülményt számítgatásaik közben figyelembe venni elmulasztották.

másodízben megdicsőült testben fog eljönni. Ugyanezt árulják sz. *Máté* (16. 27.) szavai is: «Az ember Fia ugyanis Atyjának dicsőségében fog eljönni.»

Hogy Krisztus emberi alakban jó el, tanusítják az *Evangelium Szentatyák* is, főleg ott, ahol a *Szentírás* fölhozott példák magyarázzák. Ugyanezt vallja az *Egyház* is hitvallásában: «Aki el fog jönni itélni eleveneket és holtakat.»¹ Minthogy e hitvallás Krisztust embernek mondja születésében, szenvedésében és eltemetésében, kétség sem férhet ahhoz, hogy az *Egyház* tanítása szerint ugyanazon természetben fog eljönni az ítéletre.

Hogy Krisztus megdicsőült testben jelenik meg, nyíltan vallja sz. *Agoston*, midőn így szól:² «... maga fog eljönni a földre, hogy ítéljen. Rettenetesen látszik, aki megvetettnek tartatott. Megmutatja hatalmát, aki megmarta túrlémet. A kereszten csupa fájdalom volt, az ítéleten csupa hatalom. Isten. Mit bírskodik megmutatni? Emberi jelenik meg, mint a földi hatalom, az angyalok amint láttátok őt az égbe szállni, akként fog eljönni. (Ap. Csel. 1. 11.) Emberi alakjában jön el ítéletre; azért fog látni a gonoszok is istenségét u. i. látni nem fogják. Azt mondja az Írás, látni fogják, de megfoghatatlan. Ez mások nem lehetséges, mint akként hogy ember alakjában látszik, istenségében csak azok fogják látni, a kik jobbja felől fognak állani?»

Az *ész* is ezen igazságot, mint szükségzerűt ismeri el. Az szükséges, hogy Krisztus emberi természetben jöjjön el, azért, mert megtestesülésekor emberi természetet öltött magára, hogy bennünket Istennel kiengeszteljen, mert a kereszten oltárán testét adta érettünk engesztelő áldozatul: okvetlenül tehát legmegfelelőbb, ha a megváltás befejező tényekor is emberi természetében jön el. b) Azért jön, a mint alább kimutatjuk, hogy az embe-

¹ V. o. e tárgyban sz. *Ignác M.* Epist. ad Smyrn. M. gör. sor 707. l. sz. *Jeromos* in cap. 16. *Matth.* M. 24. k. 125. l.; sz. *Agoston*, Trin. I. 1. c. 13. M. 42. k. 840 l. Serm. 75. de divers. M. 38. k. 475. l.; sz. *Gergely M.* in Evang. Hom. 90 M. 76 k. 1150 l.; *Aranyssz.* sz. *János*, Hom. I. de cruce et latr. n. M. 1. sor. 49 k. 404 l. De Ascens. Dom. n. 4. 5. M. gör. sor 50 k. 448. l., sz. *Leo*, Serm. 3. c. 2. M. 54. k. 145. l.

² Ennar. in Psalm. 85. v. 16 n. 21. M. 37. k. 1096. l. v. ó. az iskolások idézték t. sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 90. a. 2., sz. *Bonaventura*, in 4. dist. 48. a. 1. qu. 1., ed. Vives, t. 6. p. 554. sqq

retet ítélje. A bírskodás hatalmat tételez föl a bíróban. E hatalmat Krisztus, mint ember érdemelte ki magának, midőn a kereszten meghalván, életét adta az emberiségért; nagyon renden van tehát, hogy emberi alakban hajtsa végre az ítéletet.

A józan *ész* megkivánja azt is végül, hogy megdicsőült testben jöjjön el, ha ugyanis a színeváltozáskor (*Máté*, 17. 2.) arca fényes lett, mint a nap, ruhája pedig fehér lőn, mint a hó, mennél inkább illő, hogy megdicsőült testben jelenjek meg akkor, amikor azért jó, hogy megmutassa Isten hatalmat, aki a napot és holdat teremtetten és nekik azt a fényt, a melylyel rendelkeznek, kölcsönözte?³

341. Az ő dicsőséges megjelenése nem egyedül abban áll, hogy megdicsőült emberségében jelenik, hanem sok más egyéb körülményben, amelyek az ő dicsőségének és fenségének szolgálatát szolgálják.

342. Sz. *Máté* szavai szerint 24. 30. *felhőben* megjelenik az ő segédek és dicsőségének trónján fog eljönni.⁴

Amint fénylő felhőben szállott az égbe, akként felhőben le szállva szemleljük őt.

343. Az angyalok nagy serejétől környezve jelenik meg, akik tan fényes testet vesznek föl, sz. *Máté* 25. 31. szerint: «Midőn az ember Fia eljövend az ő fenségében, és minden Angyalok ő vele, akkor ülni fog az ő fenségének székén»; és *Dániel* 7. 9.

³ E nagy fény azonban epon nem fog akadály lenni arra nézve, hogy mindenki láthassa, a mint fentebb mondtuk sz. *Tamás* tanítása szerint, I. c. 2. ad 3. «a megdicsőült test u. i. megfoghatatlan, hogy lássék vagy ne lássék a megdicsőült szem előtt... Krisztust tehát mindenki látlatja megdicsőült testben».

⁴ Adjuk hozzá, amit e tárgyban *Bautz*, *Weltgericht* u. *Weltende* 207 l. ír: «A fénylő felhők a dolog természeténél fogva nem támaszpontul szolgálnak, hanem csak díszül; ezek képezik — az iskolások tanítása szerint az utolsó ítélet érkezésének alá eső események levén — a látható trónt, amelyről bírói tisztet gyakorolja; azonkívül Istensége újabb bizonyítékai gyanánt is kell szerepelniük. A pusztai barangolásakor, a frigy-szekreny felett, a templomban Isten mindenkor felhőben nyilatkoztatta ki magát. Felhőből beszél a zsolotáros szavai szerint meggyújtott felhőben hoz törvényt. Fényes felhőben nyilatkoztatta ki magát Urunk színeváltoztatásakor és megkeresztelkedésekor, felhőben emelkedett maga is az égbe: felhőben fog az idők bezártával alászállni. A felhő a Szentírásban ugy szerepel, mint egyedül Istent illető ékes ruha, mint az ő jelenlétének symboluma».

⁵ Amint erősítőti *Suarez*, I. c. dist. 17. sect. 3; *Oswald*, *Eschat.* 370 l.

szert: ahol azt írja, hogy midőn a trónok fel voltak állítva a trónok itéletre: «Ezer és ezer (angyal) szolgált neki, és tízezer, százezer, és ezer is egészen úgy érvel, hogy az angyalok nagy seregének földönkívüli testben kell megjelennie szelvényben-hosszában betöltve a léget, ami nagyban fogja növelni Krisztus dicsőséget, a jók roppant örömet és a gonoszok roppant félelmét. Továbbá: Krisztus ura az angyaloknak is; az angyalok az ő szolgái; már pedig a dolog úgy hozza magával, hogy ahol az Úr, ott legyenek a szolgák is; tehát.

5. Trónok és
harsogásuk köz.

344. *Trombitok harsogása közben jő el*; az angyalok küldetése u. i. az lesz, hogy a harsona szavával a megholtakat itéletre hívják, sz. *Máté* 24. 31. szavai szerint: «Az angyalokat el fogja küldeni harsonával és nagy szóval»; a 1. *kor.* 15. 52. szerint: «A pilanatban, szempillanatban, az utolsó harsogásakor; zengni fog ugyanis a harsona és a holtak feltámadnak romlatlanul» és sz. *János* 5. 28. s köv. szerint: «Eljő az óra, amidőn mindazok, akik a sírokban vannak, hallják az Isten Fia szavát, és előjönnek, akik jót cselekedtek az élet feltámadásaira; akik pedig gonoszokat cselekedtek, az ítélet feltámadására.»¹

¹ L. a *Thess.* írt I. L. 4. 15. is; *Bautz*, Weltende 1. c. 1.; *Suarez*, I. c. disp. 50. sect. 4. n. 8.

Mit értünk a *harsona hangja* alatt? A harsona szava a legnagyobb valószínűséggel valami általánosan ismert és nevezetes jel lesz (v. o. s. *qoston*, *Epist.* 140.; 20. ad Honor. e. 84. n. 70. M 33. k. 673 l.), ame mintegy az isteni hatalom jele eletra kelti a holtakat és Krisztus bírói széke elé vonja, olyképen, amint egykor a harsona szó egybehívta a nepeket. E jel valami hatalmas hang lesz, amelyet az Angyalok, vagy tán epen sz. *Mihály* arkangyal, szét tud a szelrőzsa minden irányába (amint mondja sz. *Tamás*, *Estius*, *Bisping* stb.), amely op oly alkalmas lesz a holtak feltámasztására, mint az Úr szava Lázár feltámasztására: *Lázár*, *jeu do.* «Az a szó, melyet Tamás (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 76. a. 2. ad 2.), bármi legyen is, az ő hatalmával bír a holtak feltámasztására, nem azért mert hallzik a földön, hanem azért, mert az Isten rendeltetése, hogy a földön mindenki az alvót, működésbe hozza az érzerki szervet, és nem azért, mivel a földön van, mint hogy a fület megütő hangról az ítélet csak a fölébredést követi és nem okának» V. o. *Gottit* is, I. c. tr. 15. qu. 3. dub. 5. (t. 3. p. 699).

Ahol, amit Krisztus második eljöveteléről a világ végen mondtunk, kiviláglik, *miben egyezik meg és miben tér el Krisztus első és második eljövetele.* Meggyejeznek a következőkben: 1. Mindkettő csodálatos, természetfeletti és melto Istentől; 2. mindkettő az emberiség áldvosságaért történik; 3. mindkettő arra

Gyakorlati tanulság.

345. Hallottuk, hogy Krisztus második ízben elhagyja az eget és láthatóképp *eljö* a földre.

Mi következik ebből? Hogy mindig emlékeztetben tartuk Krisztus ezen második eljövetelét! Ep ezért úgy maga, mint a papi és evangelistai által figyelmeztet bennünket ezen második eljövetelre, hogy egy büntetésre méltó se találjon.

346. Legszembetűnőbb *korutmányok* között jó el *Feltűnök* a *harsona* *Fia* *jele*, t. i. a sz kereszt királyi zászlaja esodálatos módon tudokolva. Egy es ugyanaz lesz ugyan mindenki előtt a jel; de az igazakra nézve, akik ez életben átkarolták, benne segítségüket találtak testeket a vétkeknek és kívánságainak megcsináltatására, a gonoszokra nevezve azonban nem hisznek benne vagy nem hisznek, vagy tőle, mint ellenségtől, borzalommal fordultak el, akiknek a has volt az Istenök félelmes és rettenetes telt leszen.

Mi következik ebből? Kövessék ez életben a kereszt zászlaja, hogy nekeben es nyugodtan szemlélhessük ama rettenetes napot, sirassuk meg meg most ha tan tőle fordultunk, hogy akkor ugyan szemlélhessük. Akkor a kereszt minden szolgája, akik a megfeszítetthez igyekeztek hasonlóknak lenni az életben, nagy bizalommal közelednek a bíró Krisztushoz.

347. Krisztus nem erőtlenségben, hanem *hatalomban*, nem alacsonytságban, hanem *fenségben* az Angyalok seregétől kiserve

szolgát, hogy Krisztus hatalmas jussal. *Korutmányok* között jó el *Feltűnök* a *harsona* *Fia* *jele*, t. i. a sz kereszt királyi zászlaja esodálatos módon tudokolva. Egy es ugyanaz lesz ugyan mindenki előtt a jel; de az igazakra nézve, akik ez életben átkarolták, benne segítségüket találtak testeket a vétkeknek és kívánságainak megcsináltatására, a gonoszokra nevezve azonban nem hisznek benne vagy nem hisznek, vagy tőle, mint ellenségtől, borzalommal fordultak el, akiknek a has volt az Istenök félelmes és rettenetes telt leszen.

¹ De imit. Christi, I, 2. c. 4.

jő el és pedig fénylő, megdicsőült testben, a dicsőség és halhatatlanság koronájával ékesítve és oly nagy fénytől övezve, hogy a nap, hold és csillagok jelenlétében elvesztik fényüket: oly nagy fonságban, hogy minden angyal és ember, az igazak és gonoszak egyaránt, előtte leborulnak és őt imádják, és elismerik Urunknak, Istenöknek. Fonságosan ragyogó felhő trónusán jő el; isteni tekintete, bár változatlan, a jók előtt kedves, a gonoszok előtt irtóztatos lesz annyira, hogy maga ezen tekintet félelemmel tölti el, és zavarba ejti őket.

Mi következik ebből? Szent félelemben töltsük életünket és az Ő rettenetes ítéletét igyekezzünk megelőzni az által, hogy szigorú életrenddel magunkat megfékezzük! Annál biztosabban várhatjuk ugyanis az örök Bíró eljövetelet, mennél inkább előkészülünk rá, rettenetességét tolyton szemünk előtt tartva. Utánozzuk életünkben első eljöveteleének alázatosságában, hogy részünk legyen az ő dicsőséges második eljöveteleiben!

348. Hallottuk azt is, hogy *az idő*, amelyben eljönni fog, bizonytalan; hogy Ő úgy jő el, mint a tolvaj éjjel. Mi következik ebből?

Ne kutassuk kíváncsian, mikor jön el; tartózkodjunk az ilyen hasztalan számításoktól; mint sok más tárgyban, úgy itt is ismerjük be őszinten tudatlanságunkat, s félve tiszteljük az isteni bölcs végzés titkait. Ami nagyban közreműködik kevélységünk megfékezésére.

Mint hogy ez az idő bizonytalan, legyünk iránta mindig félelemmel eltelve; és pedig nemcsak ezen utolsó nap iránt, amikor Krisztus el fog jönni, hanem egyúttal életünk utolsó napja iránt is; mert ¹ «amint ért . . . valakit élte utolsó napja, úgy fogja találni a világ utolsó napja is; mert, kiki ahogy meghalt, akként fog az napon megítéltetni». Úgy készüljünk e napra, mintha mindig a küszöbön állna; mint az okos szüzek: tartsuk készen olajunkat, hogy megerkezhén éjfélnél a vőlegény, meggyújthassuk szövetségünket:

«Ut, cum rediit Arbiter
In fine Christus saeculi,
Nos sempiterni gaudi
Concedat esse compotes.» ²

¹ Mondja sz. Ágoston, Epist. 199. n. 2. W. 33. k. 905. l

² Hymn. ex Comm. Apost. ad Vesp.

II. FEJELET

A test feltámadása.

349. A legfontosabb kérdésnek, t. i. *a test feltámadásának* Bevezetés.
megválaszolására bocsatkozunk.

350. A test feltámadása alatt (hogy mindjárt most *kezdetben* Is. értel.
felfatározzuk) *a halál által elpusztult test visszaállítását és a lélekkel újból való egyesülését* ¹ értjük. Ha a feltámadást nem annyira *szenvedőleges* — passiv — hanem *terelőleges* — activ — értelemben tekinthetjük, azaz ha a feltámadás *eszközlő okát* *causam efficientem* — Istent tartjuk szem előtt, akkor a feltámadást *feltámasztás* névvel illetjük; a feltámadás u. i. Isten külső munkája, amely által Isten mindenható erejével a holtakat életre kelti, mindenkinek visszaadván azt a testet, amelylyel életében birt s egyesítvén a lélekkel *A test feltámadásának* ² is mondjuk megkülönböztetesen a *lelki feltámadástól*. a Kol. írt L. (3. 1.) szerint: «Ha feltámadtatok Krisztussal, amik felülről valók, azokat keressétek»; és főleg azért, hogy vele jelezzük, miszerint a halál csak a testet vesztí el, a lélek azonban halhatatlan; tehát csak a test fog életre kelni.

¹ Goltz, l. c. qu 3. dub. 1. (t. 3. p. 692.) ezt a meghatározást adja: «A test feltámadása, a meghalt embernek újból életre keltése és a leleknek testévé való újból egyesítése akként, hogy az az ember, aki meg volt halva, ismét él.

² A *feltámadás*, *resurrectio* szó, amint megjegyzi Suarez, nem annyira latin, mint egyházi eredetű: a régi latinoknál hiába keressük a *feltámadás* szót, főleg igaz jelentésében. A mi nem csodálkozhatunk; a régiak ez igazságot nem ismerték, tehát el sem nevezhették.

³ A római káteban P. l. c. 12. n. 2. olvashatjuk: «Főleg azt kell megjegyeznünk, hogy ezen cikkelyben az emberek feltámasztása a *test feltámadása* nak van mondva, ami nem minden ok nélkül történt. Az apostolok ugyanis azt tanították, amit tagadni nem lehet, hogy a lélek halhatatlan; nehogy tehát valaki azt higgye, hogy a lélek a testtel együtt elvész, s egyszerre kel mindkettő új életre; miután a Szentírás több helyeből nyilvánvaló, hogy a lélek halhatatlan, e cikkelyben azért egyedül csak a test feltámasztásáról van szó. És ambár a Szentírásban a test gyakran az egész embert jelenti is: e helyen a *test* szó csak a testet jelenti, hogy átértssük, hogy a két rész, test és lélek közül csak az egyik, t. i. a test romlik el és tér vissza a földbe, amelyből vétetett, a másik, a lélek azonban sértetlen marad. Minthogy pedig senkiről sem mondjuk, ha csak meg nem halt, hogy feltámadott, a lelekről sem mond

Feltámadás

351. Az egész tant 5 cikkelyre osztjuk; tárgyaljuk az
- I. cikkelyben: *A téves nézeteket.*
 - II. cikkelyben: *A feltámadás valóságát.*
 - III. cikkelyben: *Annak általánosságát.*
 - IV. cikkelyben: *A feltámadott test azonosságát.*
 - V. cikkelyben: *A feltámadott testek milyenségét.*

I. CIKKELY.

Téves nézetek.

Ami a feltámadás létét illeti

352. a) A feltámadás létét nem ismerték a pogányok, amint kivüláglik sz. Pál szavaiból *Ap. Csel.* 17, 32. s köv. az *aeropágyban*: «midőn a holtak feltámadását hallották volna, némelyek kinevették, mások pedig mondogatták: halljunk erről téged ismét.

Tertullian állításunkat következő szavaival tanúsítja: ¹ «Hogy a test feltámasztását tagadják, a bölcséleti iskolák egyhangúlag bizonyítják.» A zsidók közül a *sadduceusok* tagadták a feltámadást, amint kivüláglik sz. *Máté* 22, 23. verséből, ahol olvashatjuk: «Az napon hozzá (Krisztushoz) járultak a sadduceusok, akik azt mondják, hogy nincs feltámadás.» *Origenes* és sz. *Epiphán* ugyan ezen tévedésről vádolják a *samaritánokat* is.²

A keresztények között sz. Pál a *Kor.* i. l. 15, 12. keményen megfedd egyeseket, akik a feltámadást tagadták: s ugyancsak a *Tim.* II. 2, 17. s köv. *Hymaeneus* és *Philetus*ról tesz említést, «akik az igazságtól eltértek, azt mondván, hogy a feltámadás már megtörtént, abban a véleményben, hogy mindazt, amit a Szent

natjuk sajátlag, hogy feltámad. A testről azért is volt említés téve, hogy még az apostol életében meg legyen cáfolva *Hymaeneus* és *Philetus* eretnek tana (*Tim.* II. 2, 17.), akik azt állították, hogy a Szentírás kitétele a feltámadásról, nem testi, hanem lelki feltámadásra értendő, amelylyel a bűn halálából újratlan életre kelünk. Kétségtelen, hogy e szavakkal meg van cáfolva e tévedés s egyedül a test igaz feltámasztása van itt a szóban.

¹ De Praescript. c. 7. M. 2. k. 22. l.

² A *samaritán irodalom* azonban, amely fennmaradt (t. i. *commentaria in Pentateuchum, hymni, tractatus theologici* stb.), azt tanúsítja, hogy a *samaritánok* hittek a test feltámadásában. Amint a legújabb biblikusok (*Wellhausen* stb.) hantorgatnak, hogy nem csak a *samaritánok*, de a *zsidók* is mind, úgy a *lelek* halhatatlanságát, mint a test feltámasztását tagadták, mint alaptalant kimutatja *Funk* M., S. I., *Innebr. Theol. Zeitschr.* 1887 447. s köv. old.

test a feltámadásról mond, a leleknek a bűn állapotából való föltámasztásáról mondja, vagyis erkölcsi feltámasztásról szól, ami pedig már megtörtént.¹

A test feltámadását tagadták továbbá a *seleucianok* és *herminiánok* azt erősítették, hogy a feltámadás nem egyéb, mint az emberi nem tovaterjesztése.²

Hasonlóképen vélekedtek a *gnostikusok* mind, mint *Simon Magus, Menander, Saturninus, Marcus, Basilides, Carpocrates, Ophiták* stb.; nemkülönben a *manicheusok* a haszontalan anyag. *materia prava*-ról szóló alaptételükből kifolyólag és a *Priscillianok*.³

Hasonlóképen vélekedtek a középkorban az *albigaiak* és a *katharok*, akik, mint a régi *gnostikusok* és *manicheusok*, az emberi testet az ördög gyártmányának tekintették, vagy legfeljebb csak külső eszköznek, amelynek semmi része a jó vagy rossz cselekedetben. következőleg a jutalomban vagy büntetésben sem lehet része, amelyek miatt föl kellene támadnia.⁴ Hozzájuk tartoznak a *beghardok* is.

A protestánsok közül e helyütt fölemlíthetjük azokat, akik telve az észelvőség tévedéseivel, az újszövetség szövegét, különösen sz. *János* evangéliumát, csak lelki értelemben magyarázzák, azaz a halottak feltámadását csak átvitt értelemben — *sensu accomodato* — a *lelek* halhatatlanságát, vagy a jövő életet az embernek Krisztus által eszközölt erkölcsi megváltoztatásával értve alatta. Azt vélik, hogy midőn Krisztus a halottak feltámadásáról beszélt, magát az azon kor zsidóinak általános meggyőződéséhez szabta.⁵ Végül a feltámadás létét tagadják a *mindentelentők*, az *anyagelviak* és minden *istentagadó*, akik a feltámadás hitágazatától, mint valami mesétől elfordulnak.

¹ L. Klee, *Dogm.-Gesch.* 2. k. 344. l.

² V. o. sz. *Quaest.* de Haeres. 59. M. 42. k. 42. l., ahol olvassuk: «Azt hiszik, hogy feltámadás nem leszen, de naponként megújul a gyermekek nemzetsége.»

³ L. Klee, i. h. 344. l.

⁴ V. o. sz. *Quaest.* de Haeres. 59. M. 42. k. 42. l.

⁵ Így *Schmid*, *Über christliche Religion*, Jena 1793. 329. l.; *Ammon*, *Wissensch. prakt. Dogm.*, Göttingen 1797. 306. l. és mások, mint az észelvűek, a dogmatikus bölcsezsékek, akiket fölemlít *Hutter* rediv. i. h. 280. l.

⁶ Nézzuk csak pl. mit ír dr. *Strauss* Frigyes (*Der alte und der neue Glaube*, 32. l.): «A test feltámadása, ez a Messiást váró zsidók és zsidó írók előtt oly kedves képzet a mi időnkben is nagyon felkapott a hiszekonyek előtt. . .

Az általános és
együttlen föltáma-
das tagadja

353. b) Az általános föltámadást tagadta néhány zsidó, aki *Eisenmenger*¹ tanúsága szerint azt tanították, hogy csak a jámborok támadnak föl. Ugyanezt tanították *Sozin* és a többi zsidó. Hogy minden ember egyszerre támad föl, tagadtak a régi az újabb és legújabb *chiliasták*, vagyis az ezeréves ország hívei. Ezek azt mondták, hogy előbb a jámborok támadnak föl és a földön Krisztussal ezer esztendőig uralkodnak és a gonoszok csak ezután támadnak föl.

Mint hogy a *chiliasták* tévedése nemcsak a korok között minden időpontjában talált követőkre, de napjainkban is nagyon sok felekezett magának valót nagyon jó lesz, ha e helyen a *chiliasták*, mint a görög mondja vagy a latinként *millenariusok* tévedésére alaposabban kiterjeszkedünk.

A *chiliasták*

354. Nem nagyon könnyű föltüntetni, mit tartottak és hogyan vélekednek a *chiliasták* mint hogy nagyon elágazók véleményeik. Abban megegyeznek, hogy Krisztus uralmat vitt a földön mintegy átmenetnek tekintik a földön küzdő egyház és az egleben győzelmes egyház között. Elnéznek azonban az idők részei, mikor veszt kezdetet az állam. *Amolyke* Krisztus második eljövetelét és az általános ítélet ele teszik s mint a küzdő egyház legboldogabb korszakát tartják a földön, amely több századon keresztül tart és mint leszén minden undozástól, fizikait és erkölcsi bűnöktől. *Mások* az utolsó ítélet és a mennyország közé teszik. *Le többiek* azonban Krisztus második eljövetelét és az utolsó ítélet közé teszik. Azt állítják ugyanis, amint már jeleztem, a holtak két föltámadását kell megkülönböztetnünk. Az ő vélemények szerint az általános ítélet előtt el fog jönni Krisztus, föltámasztja az igazakat — első föltámadás — és megtörvén a ker. vallás ellenségait, megalapítja földi országát. Az ezre esztendő e föltámasztja

Azon nehézséggel szemben, amely arra a gondolatra merül föl, miként lehet-e az embernek, sőt minden embernek testet Isten látni, az egyház könnyedén csak az Isten mindenhatóságára utal; előrehaladott természettudományi ismereteink ily könnyen nem engedik szemünket bekötni, azért mi csak azt mondjuk, hogy ez a képzet lehetetlen.

¹ Entdecktes Judenthum, P. 2 c. 16

² West, Demonstr. dogm. t. 6. §. 296.

³ Ezen ország tagjai, a *chiliasták* szerint (vagy csak a vértanúk vagy). Az igazak mind, akik föltámadnak aundazon igazaknak, akik azon időben meg elnek. Meglesz benne az emberiség szaporodása is. De a boldogok örök látását ezen ország tagjai nem élvezik.

a gonoszokat — a második föltámadás. — Utána bekövetkezik az általános ítélet.

355. Ha azt kutatjuk, honnan eredt a *chiliasták* ezen badar véleménye, azt kell felelnünk, hogy a *chiliasmus* egyes érzéki zsidók sajátlagos véleményéből eredt, akik felremagyarázva *Izaidás*, *Iszechiel* és *Dániel* Messiásról szóló jövendöléseit, azt gondolták, hogy a Messiás földi országot fog alapítani, és a zsidóknak az egész világ fölött uralmat szerez és csupa földi boldogságot letesít.

356. Ami a felosztását és történetét illeti, a *chiliasmus* vagy *durva*, mely azt állítja, hogy ez az ezer éves boldogság testi gyönyörökből áll; vagy *enyhébb*, azaz *fensőbb*, amely minden tiltott gyönyört ez országból kizár. Az első vélemény apostola a keresztény korszak első századában *Cerinthus*¹ volt, akit a 2. században a *marcioniták*,² a 4. században az *apollinariaták*³ követték. A második véleményt hirdette *Papias*, *hieropolisi* püspök, sz. *Polykár*p tanulórsa; akit a harmadik században nagyon sok szentatya követett, köztük *Tertullian*, Iren, Jusztin, tévútra vezetve az Úrnak tulajdonított nem hiteles beszédek által, amelyeket maga *Papias* hozott fölszínre, amelyeknek eredete alkalmasint *Baruch* hamis Titk. jel. könyvében keresendő.⁴ Sz. *Agos-*

¹ L. *Eusebius*, Hist. eccl. I. 8. c. 28. M. gör. sor. 20. k. 275. L., aki így ír: «Az volt az ő véleménye, hogy földi lesz Krisztus uralma. S amit után forrón vágyott, mint a testi kegy embere, abban látta Isten országának is boldogságát lerakva, a has és a testi gyönyör élvezetében: azaz az ételben, italban, lakodalomban és hogy tisztességes szó alá rejtse az élvezeteket, az ünnepségekben és áldozatokban és az áldozati állatok levágásában.»

² V. ö. *Tertullian*, Adv. Marcion, I. 3. c. 24. M. 2. k. 384. I. V. o. *Hergenrother*, Kirchengesch. 1. k. 137. l.

³ V. ö. sz. *Vazul*, Epist. 263. M. gör. sor. 31. k. 979. l.

⁴ Hozzájuk csatlakoznak néhányan a később ismert egyházi írók között, mint *Nepos*, egiptomi püspök, *Pelaviói Victorinus*, *Methodius* és *Lactantius*. Hogy e véleményt jobban megismerjük, idézünk egyet-mást *Lactantius* után. Div. Instit. I. t. c. 24. és 26. M. 6. k. 808. 814. old., ahol ezek állnak: «El fog jönni tehát az Isten nagy és hatalmas Fia, hogy az ébren levőket és holtakat megítélje... Midőn pedig eltörölte az igaztalanságot s meghalt a fő ítélet és az igazakat, akik a világ kezdetétől fogva éltek, föltámasztotta, ezer esztendőig az emberek között fog forgolódni és felettük a legigazságosabb uralommal kormányoz... Akik ekkor élnek testben is, nem hálnak meg, de tőlük ezen ezer esztendő alatt óriási nemzetség származik, és az ő sarjak szent és Isten előtt kedves lesznek... A pogányok nem hálnak ki, hiszen: hanem Isten győzelmének jelekül egy-kettő megmarad, hogy az igazak

ton¹ is őszintén beismeri, hogy volt idő, amikor ő is az ezerévesek tévedéséhez szitott. A középkorból fölemlíthetjük *Joachim* apátot, aki tanai között elhintette a chiliasmust is;² nemkülönben *Petrus de Oliva*-t, *Amalricus de Bona*-t s az úgynevezett *spiritualistákat*, *apostolhitueket* — apostolici — és *waldiákat*. A hamis *Mit-űjtők* a 16. században a chiliasmust ugyan nem védelmezték;³ de nagyon sok protestáns felekezet, mint az *anabaptisták* és *pietisták* parthívei voltak és azok is; sőt a századunkban eredt *mormonok*, nemkülönben az *irvingek* a chiliasmust hitcikkely gyanánt vallják és Krisztus eljövetelet napról-napra várják és az ezeréves uralom kezdetét;⁴ hasonlóképen néhány lutheránus

folóttok diadalmaskodjanak és őket örökös szolgaság alá igázzak... A sötetség, amely most a földet borítja s tőle a világosságot megvonja, megszűnik; s a föld a naptól kapott világosságot többé soha el nem veszti. A nap ekkor hetszer fényesebb lesz, mint most. A föld óriási termékenységű lesz s magától bő gyümölcsöt terem; a hegyoldalokon mez fákad s a bor patakokban ömlik; s a folyamok tejet hűmpolygatnak. A világ maga is vidám arcot ölt; az egész természet örvend, kiragadtatván és megszabadulván a rossz uralma alól, nemkülönben a gonoszság, a bűnök s a hamis tanok rabigájából... Az emberek emulófogva békes és hőseges életet folytatnak és az Istennel együtt uralkodnak... Amint azonban eltelt az ezer esztendő, a világot latén megújítja, az ég és a föld megváltozik; az Isten az embereket angyalokhoz teszi hasonlóvá; és fehérek lesznek, mint a hó és mindig a Mindenható színe előtt lesznek és Urukak áldoznak és szolgálnak mindörökké. Ugyanezen időben lesz az úgynevezett második és nyilvános feltámadás is, amikor az istentelenek örök kínra ébrednek... Együtt az ő uruk is ítélet alá vonatik szolgálvaival együtt s örök büntetéssel sújtatik: vele együtt az istentelenek egész seregét büneikért az angyalok és igazak láttára örök tűz gyotri szüntelen.»

Szükséges továbbá megjegyeznünk, hogy már a 2. és 3. században nagyon sok *szenatya* még a szelídített chiliasmust is hevesen megtamadt és hogy azok, akik a szelidebb értelemben vett chiliasmust védelmezik, azt nem mondják az egyház tanának vagy katolikus hitágazatnak, hanem csak merő véleménynek.

¹ Civ. Dei, I. 22. c. 7. M. 41. k. 750. l.

² *Joachim*, az emberiség történetében három korszakot különböztet meg, t. i. az *Atya* korszakát Ádámtól Krisztusig, a *Fia* korszakát Krisztustól az ezeréves uralomig és a *Szentlélek* korszakát, vagyis magát az ezeréves uralmat. (V. ö. *Wetzer és Wette*, Kirchenlex. ed. 2. t. 3. p. 147.)

³ Az *ágostai hitvallásban*, a 17. cikkben, a chiliasmus kárhóztatva van. (V. ö. *Hutter* rediv. 27.)

⁴ Az *északamerikai* ujságokban, ahol a mormonok felekezete viragzik, nem ritkán olvashatók hirdetések, amelyekkel a kereskedők már ruhákat tesznek közzé, hogy kezzel legyenek minden embernél alkalmas ruhák, amelyekbe öltöztessen, ha Krisztus netalán eljönne, elebe siethetnek.

hitvánár és Szentírás magyarázó, akik csak bizonyos fejezetekben fogadják el az ágostai hitvallást. chilastikus feltámadás tele fogadják.

Vannak *katholikus írók*⁵ is, akik a chiliasmusra hajló véleményeket terjesztettek, t. i. azt az elméletet, hogy az egyház meg végtelen szerencsés körülmények között fog fönt állni több századon át.⁶

357. *A test azonosságát*, vagyis azt, hogy azon test fog feltámadni és egyesülni a testtel, amelyben most élünk, tagadták a 2. században a *bardesanisták*, *Bardesan* gnostikusról ekként nevezve;⁷ nemkülönben némelyek szerint⁸ *Origenes*, aki, mint ismeretes, azt tanította, hogy a lélek valamely új, legi anyagból vett testnek az előbb birtokolt test alakját és természeti hajlamát kölesönzi. továbbá *Eutychius*, konstantinápolyi patriárka, a 6. századból, aki azt vitatta, hogy a feltámadottak teste légi elemekből áll.⁹ Némelyek¹⁰ a feltámasztott test azonosságának tagadói között említi *Philiponust* is († 610. u.). *Origenes* véleményét a 14. szá-

A test azonosságának tagadói.

⁵ Így *Petersen*, *Horch*, *Küster* a 17. századból, *Bengel* a 18. századból és nagyon sokan századunkból. V. ö. *Hutterus* rediv. I. h.; amelyben fölemlíti *Hengstenberg* azon véleményét, hogy az ezeréves uralom már elmúlt és most élünk azon időszakban, amidőn ismét hatalma van az ordognek.

⁶ A németek közül *Schneider*, Die chilastische Doctrin, Schaffhausen 1841. a franciák közül *Rougeyron*, Les derniers temps, 1866: M. Jos de *Felicité* (ez álnév. alatta tán *Verruyssé M* rejlik), La régénération du monde: Courtrai, La résurrection, dans le système de la régénération du monde, Bruxelles 1869. V. ö. Etudes religieuses, 1868. II. 568. s. kov. old.

⁷ A chiliasmust illetőleg olv. *Frunzel*, De div. tradit. Romae 1875. p. 191. sqq.; *Hurter*, Comp. t. 3. n. 770. sqq.; *Schurane*, Dogm.-Gesch. vorinc. Zeit, p. 398. sqq.; *Wetzer és Wette*, Kirchenlex. I. h.; *Jorg*, Geschichte des Protestantismus in seiner Entwicklung. I. II. sect. 2. c. 3. *Klee*, Dogm.-Gesch. 2. k. 362. l.

⁸ V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. t. 6. §. 296.

⁹ Pl. sz. *Epiphán*, Haer. 61. n. 12. M. gör. sor. 41. k. 1087. l. aki *Origenes* ezen véleményét alaposan megcáfolta. Ellenben v. ö. *Vincenzi*, In s. Greg. Nyss et Orig. script. et doctrinam, II. köt. 1. fejelet, ő erősen védelmezi *Origenest*, hogy nem tagadta ő a jelen test valóságos feltámadását, hanem csak tagadta a feltámadott test romolhatóságát és gyalogságát, amelyek hatalma alatt áll jelen testünk. V. ö. *Jungmann*, De Noviss. n. 240.

¹⁰ Halálos ágyán a tévedését visszavonta. V. ö. *Gergely* szavaival, Mor. I. 14. c. 56. (Rec. 29.) M. 75. k. 1677. l.

¹¹ V. ö. *Photius*, Cod. 21. p. 14. (*Wiestnél*, I. c.)

zadban felújította *Durand*.¹ A 17. században néhány *scotus* *arminian*, *újrakeresztelkedő* és anglikán vonta tagadásba a föltámadott test azonosságát.² Századunkból fölemlíthetjük *Lacordaire*-t, aki Durandéhoz hasonló tévedést állított azon tanával: ugyanaz az életelv, amely az életben a test anyagi részeit összetartotta s kizárta az életről ezen és nem más testté alakította, a föltámadáskor is azt fogja eszközölni, hogy az új anyagból képezett test ugyanazt a természeti, egyedi és alaki tulajdonságokat vegye föl, amelylyel a test eltemetésekor rendelkezett.³ Az utóbbi századokban akadt néhány

¹ V. o. *Estius*, in 4 Sent. dist. 44. qu. 1. §. 3., aki Durandus ezen véleményét megerősít és kimutatja, hogy a test feltámadása, mint azt az egyház tanítja s a vélemény nem egyeztethető össze; mert e vélemény szerint inkább nemzés, mint új életre keles volna és az anyag természeti azonossága a föltámadott testben kétségsé van vonva. Hozzáadjuk, amint *Suarez*-nél találunk tökéletlen módja, az a mód, melyet *Durandus* koholt, felfogható és megfoghatatlan, elfogadható: mindazonáltal a feltámadás igazában úgy, amint az az egyház és a Szentírás tanítja, nemcsak a lélek, de az anyag azonosságát is megkivánja.

² V. ö. *Wiest*, I. h.

³ A világhírű *Lacordaire* szavai ezek (*Oswald*-nál, Eschat. p. 291): „Amint az azonosságot alkotja, az nem az anyag, hanem az alak, amely annálban is fejlődik. Mindnyáján ugyanazon kenyérrel esszük s ugyanazon levegőt szívjuk, be és én mégis én maradok s Peter marad Peter. Ez a kenyér bennem nyemmel, az én bennem működő és összetartó alak erejénél fogva Peterben Peter. A benne összetartó alak erejénél fogva. Ez az alak képezi föltámadásunknak is alapokat. Vele fogunk ugyanis föltámadni s nem azon anyagi részecskével, amelyek életünkben bennünket alkottak. Ellenkező esetben nagy anyagtömeggel kellene föltámadnunk, amelyek, szétszóródván, tán más emberek belelegyeztek, vagy mely esetleg már több nemzetségen is keresztülmént. És ez minden emberről áll. Mindenki ugyanis többé-kevésbé ugyanazon elemekkel táplálkozik és mégis az az összetartó alak minden egyesnek állandóan ugyanazon személyazonosságot adja.” *Oswald*, Eschat. p. 294. old. e véleményre nézve a következőket írja: „A hitágazat álláspontjáról nem hagyhatjuk helyben a legutóbb mérlegelt nézetet, amely tekintve az anyagazonosságtól, csak az alakító erőt képviselő alak azonosságát vitatja.” Más hittudósok is, legalább azt tartom joggal, nem tekintik többé már a katolikus tanal megegyeztethetőnek. *Jungmann*, pl. i. m. 244. l. s. köv. azt mondja, megjegyzendő, hogy a testi azonosságról szóló ezen alapelv, ha az alapelvet az eszes létektől különböző s a halál után fennmaradt elv gyanánt fogjuk föl, összefügg a legújabb időben lábrakapott azon véleménnyel, amely az eszes lelket kívül, más, t. i. anyagi lelket is tulajdonít az embernek, mint a tenyészélet alapelvét. E véleménytől azonban idegenkedik az egészséges bölcsélet és az egyház is kárhóztatta; vele szemben tartanunk kell, hogy az embert a lélek

katolikus hittudós is, akik ilyenmő. többé-kevésbé helytelen tanít terjesztettek a föltámadottak testéről.¹

358. Amint a föltámadottak állapotát, milyenségét illeti, tévedések e tárgyban, amint néhány hittudós, pl. *Jungmann* írja, *Origenes* és az ő követői; különösen az *örmények*; továbbá *Skotus Eriugena*² s a 13. században *Duns Scotus*.³ részint amennyiben azt hajtogatták, hogy a föltámadásban minden nemi különbség megszűnik, részint, amennyiben azt állították, hogy mindnyáján mint férfiak támadunk föl Ádamhoz és Krisztushoz hasonlóan.⁴

II. CIKKELY.

A föltámadás igazsága.

359. Tetel. Testünk föl fog támadni.

360. E tan hittétel — dogma — amint kiviláglik az Egyház hitva suiból és a zsinatok határozataiból. Már az *apostoli*

a test akként alkotják, hogy egyedül az eszes lélek igazán egymagában s közvetlenül a test alakja. Ha pedig valaki azt állítaná, hogy a testről elvált lelekben fennmaradt a hozzámért test alakítására e készség; nemkülönben a készség és főkéves, hogy olykép, mint e zárandok életben a testet egy bizonyos testtel s az elvált lelekkel s a föltámadott testtel az azonosság, az elég és elegendőséggel nem szűkséges, hogy maguk az anyagi elemek is azonosnak legyenek; az ekként előterjesztett vélemény miben sem különbözik *Durandus* tanától, aki mint már mondtam, azt állította, hogy a föltámadott test azonosságára elegendőséggel nem kívántatik meg az anyagnak számbeli azonossága, de elegendőséges, ha a lélek számbeli azonos, amely aztán az új testet ugyanazon egybizonyossá határozza. *Durandus* is felteszi ugyanis, hogy a leleknek a testhez mert, sajátlagos, meghatározó erejénél fogva az új test teljesen hasonló lesz a régihez. » *Sumar*, Dogm., 913. l. azt mondja, hogy *Lacordaire* e véleményét ép oly kevésbé egyeztetethetjük össze a katolikus tanal, mint *Durandus*-ét s *Durandus* véleményétől csak annyiban különbözik, ha ezt a meghatározó alapelvet, mint a lelektől valamilyen különbözöt fogná föl, ami meg határozottan ellenkezik az egyháznak az embert alkotó elemekről szóló tanával.

¹ V. o. *Jungmann*, Eschat. 244 l.

² V. ö. *Klee*, i. m. 537. l.

³ Sent. 2 dist. 20.

⁴ V. ö. e tévedésre vonatkozólag *Gottl.*, i. m. (t. 3. o. 2. sz.); *Wiest* és *Klee*, i. m.; *Schurane*, Dogm. Geschichte Vornie. Zeit 501 l. II. o. Gesch. der apol. und pol. Lit. I. 404. l.

Mikor lesz a feltámadás? kerdi valaki. A világ végen, s utána bekövetkezik nyomban az utolsó ítélet. *Jóhn*-nál, 19, 15, sz. *János*-nál 6, 40, és 11 24.

hitvallásban is hiteikként van föllállítva: «Hiszem... a test föltámadását.» A konst-niceai hitvallásban mondjuk: «Várom a holtak fenmaradását» és Athanaszban «Akinék eljövetelekor minden emberi testben föltámad és számot ad cselekedeteiről.» A IV. *fat* zsinat így határoz: «Ei fog jönni a világ végén megítélt az élőket és holtakat és megítélt kinek-kinek cselekedetei szerint: a jóknak és a gonoszoknak akik mindnyajan azon testtel támadnak föl, amelyben most jarnak hogy testeknek is része legyen cselekedetei szerint a jutalomban vagy büntetésben aszerint mint jók vagy gonoszak voltak; ezek, hogy az örökkel elvegyek az örök büntetést azok, hogy elvegyek Krisztussal az örök dicsőséget.»

BZ 19. 23. s. 361. *Az észrevétel* Szentírásban a föltámadásban való hitet ünnepélyesen hirdeti *Jób*:¹ «Ki ad nékem erőt, hogy leírjam

a föltámadás napja az «utolsó napra» van téve. A hívőknek is mindig az volt a véleménye. Az mit sem tesz, hogy némelyekről azt hisszük, hogy az örök életre már föltámadtak, akik ép ezért többé meg nem halnak, de megdöcölt testükben az utolsó ítéleten ők is megfognak jelenni. Ez ugyanis Isten különös kiváltságából történt.

¹ *Jób* 19. 23. s. kov.

Ha e helyet nem a *Vulgata*, de a *zsidó* szöveg szerint tekintjük is, benna a föltámadás igazságát kifejezve találjuk. A *zsidó* szöveg betűszerinti fordítása okként hangzik: Ki ad tehát elég erőt, hogy szavaim megírassanak? Ki, hogy könyvben dolgoztassanak föl? Vas tollal és olommal a sziklába vésszenek mindörökké. És én ismerem az én élő Megváltómat: és a megmaradt por fölé állít. És bőrom után, lerázom ezeket és testemből fogom látni Istenemet, akit én fogok szemlélni és az én szemeim látták (azaz látni fogják), a mult a jövő helyett) és nem más.» *Jób* tehát azt mondja *zsidó* szöveg szerint, hogy ő, bár meghal, saját szemeivel testben fogja látni Istent. A *Vulgata* és a *zsidó* szöveg között az eltérés a 20. versben van: és az utolsó napon a földből föltámadok, és itt: és a megmaradt (Megváltó) poraim fölé állít. Ami e szavak értelmét illeti, abban eltérés nincs, Krisztus u. i. a mi Megváltónk, aki föltámadott és él, föltámadásunknak kiérdemlő, minta és eszközlő oka, amint ezt az Apostol oly gyakran hirdeti. A Megváltó ezen föltámadási műve a *zsidó* szövegben nyílt kifejezést nyer: Ismerem az én élő Megváltómat és utójára poraim fölé fog állani. Isten poraim fölé fog állani, mit akar ez jelenteni? Először a megmaradt *Jób* pora. Miért mondja, tehát, hogy Isten fölé fog állani? Csak nem azért, hogy (t) föltámadassza? *Jób* ezen szavaiból, tehát mintegy közvetve és következetes kép kifejezést nyer a mi föltámadásunk, amelyet kifejt s elénk tár a *Vulgata*, midőn így szól: «Az utolsó napon a földből föltámadok» (t. i. föltámasztva élő Megváltóm által). Ami tehát a *zsidó* szövegben egyenesen ki van mondva, azt a *Vulgata* szövege föltételezi. V. ö. *Perrone*, Tractatus de Deo creatore, n. 852.; *Mazzella*, De Deo creante, n. 1379.; *Patritii* Diss. de vaticinio Jobi (de Interpr. stb., l. 2. qu. 10.); *Wette*, Das Buch Job: *Zschorke*,

beszédeimet? Ki ad, hogy feldolgozzam könyvben, vas tollal és rez lemezzel, vagy kovába vesseem baltával? Tudom ugyanis, hogy az én Megváltóm el és az utolsó napon a földből föltámadok és ismét körülvetetem borommal és testemben meglátom a Megváltómat. Akit meg fogok látni én magam és szemeim fogják szemlélni és nem más, el van rejtve e reményem keblemben.» Ezzel kezd találjuk kifejezve *Dániel*¹ a következő szavakkal: «Sokan azok közül, a sok gyűjtö kifejezés a föltámadottak összesített nagy sokaságát akarja jelenteni akik a föld porában várakoznak föltámadni nemelyek az örök életre mások a zárható.» A föltámadásban való remény legragyogóbb bizonyítékait

Erklärung des Buches Job; *Knabenbauer* S. J., Comment. in Jobum, p. 243—256

E vélemény ellenzői azt vetik ellen, hogy ez az egész hely nem a test föltámadása mellett emel szót, hanem csak azon vélemény kifejezője akar lenni, amelyet *Jób* egészsége visszanyerése és régi szerencsés vagyoni állapota helyreállítása iránt táplált. Hogy azonban mily kevés hitelt érdemmel e magyarázat, kivüláglik a) magokból *Jób* szavaiból, amelyek sokkal könnyebben érthetők a föltámadásra, mint az egészség helyreállítására; b) az ünnepélyes bekezdésről, amely e nagy titoknak inkább megfelel; c) mivel *Jób* nem helyezett sok reményt egészsége helyreállításába s vagyona visszaszerzésébe (v. ö. 7. 16.; 17. 1.; és u. e. fejezet 10. verset: «Lesorvasztott engem mindentűn és elveszek mint valami kidőlt fatól, úgy vette el tőlem a reményt»). Nagyobb érvényű volna az ellenvetők fölvetett nehézsége, ha azt mondták volna, hogy *Jób* e helyen nem annyira egészsége helyreállítása iránt táplált reményenek, mint inkább azon reménynek ad kifejezést: hogy Isten a halál után legalább is tanuja lesz ártatlanságának. A szentatyák beláthatatlan nagy serege azonban — különösen a latinok — ezek véleményével szemben e helyet a föltámadásra magyarázzák. Sz. *Jeromos*, Epist. 53. ad Paulin. n. 8. M. 22. k. 545. l. ezt írja: «*Jób* a türelem példányképe, minő titkokat nem érint szavaival?... Es hogy a többiekéről hallgassak, a testek föltámadását megjövendöli úgy, hogy róla senki nyíltabban és bőlebbben nem írt.» Ugyanígy nyilatkoznak *Origenes* *Comment. in Jobum*, l. 1. ad Cor. n. 26. M. 1. k. 260 l.; *Origenes*, tom. 17. l. 1. Matt. n. 21. M. gör. sor. 13. k. 1559. old.; jer. sz. *Cyrrill*, Catech. XVIII. l. 1. M. gör. sor. 35. k. 1034. old.; sz. *Ambrus* in Psalm. 118. serm. 10. n. 18. M. 1. k. 1336 l.; n. 6. De excessu fratris. l. 2. n. 67. M. 16. k. 1921 l.; sz. *Ephraim*, Monach. n. 19. M. gör. sor. 43. k. 1355 l.; *Isidorus*, Synonymum, n. 44. sq. M. 21. k. 383. old.; sz. *Agoston*, Civit. Dei. l. 22. c. 29. n. 5. M. 1. k. 798. s. k. old., nagy sz. *Gergely*, Moral. l. 13. c. 31. M. 15. k. 1352. old. l. cs. 6. 1. 2. Hom. in Ezech. n. 6. M. 76. kot. 856 s. k. s. mások. akik föltámadhatók *Knabenbauer*, S. J.-nél, Comment. in Jobum. Paris, 1886. 255. s. kov. old.

¹ *Dániel*, 12. 2.

nyújtja *Mach. 7. f. Machabeus* vértanú testvérek a föltámadásban való megingathatatlan reményt árulják el, s vele bátorítják egymást a kemény kinok elviselésére; és általa a *zsidóknak* a föltámadásban való hitét világosan igazolják.¹ Ezen hitben felelt *Mártha* is az Úr szavára: «Föltámad a te fivéred» (*János 11. 24.*); «Tudom, hogy föltámad a föltámadásban az utolsó napon.»

Az *újszövetségben* úgy *Krisztus*, mint az *Apostolok* nagyon gyakran tárgyalnak a holtak föltámadásáról; és ott nem mint új hitágazatot, hanem mint a *zsidók* által is ismert és elismert igazságot terjesztik elő és védelmezik; és mint nagyfotosságu tant az emberek szívere kötik, kifejtik és a megtámadásokkal szemben beigazolják.²

Krisztus a *sadduceusok* hitetlenségével szemben az ószövetségre hivatkozik és pedig olyképen, hogy a lélek halhatatlanságát a test föltámadásával kapcsolatban olyan igazságnak tünteti föl, amely a *zsidók* hittéteményében egyaránt helyet

¹ A második testvér így szól a zsarnokhoz: «Te ugyan, átkozott, a jelen életben elveszítesz bennünket, de a világ Királya törvénye szerint bennünket holtakat az örök életre kelt.» És a harmadik, amidőn tagjait levágták, így szólt: «Az égtől bírom ezeket, de Isten törvényei miatt ezeket megvetem most, mivel reménylen, hogy tőle azokat ismét visszakapom.» A negyedik meghalásához közel így beszélt: «Az emberektől halálnak adottak várhatják az Istentől azt a reményt, hogy őket ismét föltámasztja, neked pedig nem lesz föltámadásod az életre.»

Vö. ezen kívül az ószövetségből *Zsolt. 15. 9. s. köv. 21, 23. Oseé 6. 3. Lament. 20. 3. Jer. 37. 1.*, ahol profétai látomásban a föltámadás leírva van; *Ezék. 46. 11, 14. és 48. 11.*; *Mach. II 12, 48.*

Ellenvetések: *Jóbmál 7. 9.* olvassuk: «Miként leesik a felhő és elmúlik, úgy múlik el az ember, és nem tér vissza földi helyére.» *Élelel*: *Jób* ezen szavai mi egyebet sem akarnak jelenteni, mint azt, hogy a dolgok természetes folyamata után levont általános tapasztalatból kiviláglik, hogy azok, akik meghaltak, míg e világ tart, nem térnek vissza földi életre. Maga a szövegösszefüggés is azt bizonyítja. *Jób u. i. 7, 9, s. köv. old.* azt mondja: «Aki leszali a poklokra, nem száll föl. Nem tér vissza többé házába s nem fogja megismerni többé az ő helye.» E szavakkal azonban epouséggel nincs tagadásba vonva a föltámadás az utolsó napon.

² A *Római káteban* P. 1. c. 12. n. 1. ezt olvassuk: «E cikk nagyban szolgál arra, hogy hitünk igazságaiban megerősítsen, ez mutatja u. i. ki, hogy a Szentírás nemcsak mint hit tárgyat tárja elénk, hanem egyúttal hatalmas ervekkel támogatja is. S minthogy ezt a hitvallás egyéb ágazataival nem tapasztaljuk, könnyen érthető, hogy rajta, mint legszilárdabb alapon, nyugszik üdvösségünk reménye.»

foglalat. Ünnepelesen tanítja, hogy az ő második eljövetelekor a testeket föltámasztja,³ s hogy ez azon küldetés betetőzése, amely vegett az Atya őt a földre küldötte.⁴ A dicsőséges föltámadást a kegyelem gyümölese gyanánt tünteti föl s legfőbb eszközlője, mint az oltáriszentségben jelenlevő eleven testének⁵ vételét

¹ *Maté. 22, 29. s. köv. old.*: «Felelven pedig Jézus (a sadduceusoknak), akik így feleltek, nem tudván ez irásokat, sem az Isten erőjét. A föltámadásról pedig nem hittek, hanem azt hitték, hogy az emberek nem hazasódnak, sem nem hazasódnak, hanem lesznek, mint az ég anyagai az égben. A halottak föltámadásáról pedig nem olvastatok, ami mondatott a hozzátok szóló Istentől: «Én vagyok Ábrahám Istene, és Izák Istene, és Jakab Istene. Nem a halottak Istene, hanem az élők.» A *sadduceusok* t. i. a test föltámadását mibe sem vettek, mivel tagadták a lélek halhatatlanságát, amelyet csak valami anyagnak gondoltak. Krisztus tehát kimutatta előtök a lélek halhatatlanságát, és a lélek halhatatlanságából a test föltámadására von következtetést. *Ábrahám, Izák és Jakab* már meghaltak; de hiszadja Krisztus, hogy a sadduceusok értelmében haltak volna meg, azaz, hogy az ő lelkek is elvesztett volna. Ez utóbbit bebizonyítja egyenesen a *Szentírásból*. Amiből mellelleg folyik az is, hogy a testek föltámadniuk, egyrészt mert romba dobt az alap, amelyen a sadduceusok tévedése nyugodott a test föltámadásáról, másrészt, mert kétségtelenül valvan a lélek halhatatlansága, meg kell engedniük, hogy a jövő föltámadás az ember természetének teljesen megfelel. Ha azt *halatjuk*, miért éppen e homályos érvvel él Krisztus urunk, mikor sokkal világosabbakat is hozhatott volna föl az ószövetségből; azt kell *felelnünk*, hogy a sadduceusok rendszerint a Szentírás könyveit közül csak *Mózes 5. könyvét* fogadtak el, amelyekből pedig határozottabb helyet nem idézhetett.

² *Sz. Jánosnál 5, 28. s. k. olvassuk*: «Ne csodálkozzatok azon, hogy eljön az óra, amidőn mindazok, akik a sírokban vannak, megállják az ember Fia szavát és előjönnek, akik jókat cselekedtek, az élet föltámadására, akik pedig gonoszakat cselekedtek, az ítélet föltámadására.» Vö. *János 5, 25. s. k.*; *Maté. 25. 46.*

³ *Jánosnál 6, 39. s. k. olvassuk*: «Ez pedig az ő akarata, aki engem küldött. Hogy mindazt, amit nekem adott, el ne veszítsek abool, hanem föltámasztanom mindazt az utolsó napon. Ez pedig az Atya akarata, aki engem küldött: Hogy mindaz, aki látja a Fiút, és hisz benne, örök élete legyen, és én föltámasztom őt az utolsó napon.»

⁴ *Sz. János 6, 55. olvassuk*: «Aki eszi az én testemet és iszja az én veremet, annak örök élete vagyon és én föltámasztom őt az utolsó napon.»

Hogy mely értelemben állítja az Úr az Oltáriszentség vételét a dicsőséges föltámadás alapjának szép en magyarázza *Franzelin* bíbornok De Euchar. thes. 19. «Ami a föltámadást illeti, ne gondoljuk azt, egy-két hittudossal, hogy az azon a bizonyos fizikai műveleten alapul, amely testünkől megmaradván, a föltámadás gyökerét alkotja; hanem eeg erre az, hogy Krisztus Urunk azon rokonságnál fogva, amely az Oltáriszentség vételéből ered, testünket, saját testének tekinti, amelyet a föltámadás dicsőségében saját testéhez, a példányképhez, idomít, és hogy az Oltáriszentség után, amint ezt Krisztus az Oltáris-

Az *apostolok* a test föltámadásáról szóló tant a köztudomású tényesség alapjának mondják. *Ap. Csel.* 3, 26.; 4, 2.; 17, 18. Sz. *Pál* a *Zsid.* írt leveleiben Krisztus számtalan tanu által erősített¹ föltámadásával, amelyet a jövő általános föltámadás zálogának és pecsetjének hirdet,² vitatja be. A test föltámadását továbbá összes reményünk alapjaként tünteti föl,³ és oda hat, hogy belőle a hűvek reményöket merítsék, midőn szeretteik halálát gyászolják.⁴ A holtak föltámadását végül legfőbb győzelemként jelezi, amelyet Megváltónk a halál fölött teljesen kivívott. «Midőn, így szól,⁵ a halandó felölti a halhatatlanságot, akkor beválik a beszéd, amely megíratott: A halál elnyeletett a győzelem által.»

2. A szentatyák.

362. Hogy van jövő föltámadás, fönne hirdetik a *vértanúk* vele bátorítván magokat a kínok elviselésére. Sz. *Pionius* (250-ben) a tűz lángjai között így szólt: «Az ok, a legfőbb érv, amely engem leginkább bátorít a halálra, az, hogy megértse az egész nép, az, hogy a halál után jövő föltámadás van.»

Hogy a *szenatyák* kivétel nélkül vallják a test föltámadását, oly nyílt dolog, hogy hosszabban mellettök időzni, fölösleges volna.⁷ Sokan közülök egész könyveket írtak a föltámadásról.

szentség alapításánál szándékozta, bizonyos jogcím és jogos követelés lép föl a föltámadás iránt az állatok testere nézve.»

¹ V. ö. *Kor.* I. 15. 8. s k.

² A *Róm.* 8, 11. olvassuk: «Mert ha annak Lelke, aki föltámasztotta Jézust halottaiból, lakik bennetek; aki föltámasztotta Jézust halottaiból, éltetni fogja a ti halandó testeteket is, az ő bennetek lakó Lelke miatt.» V. ö. *Kor.* I. 6, 14.: «Az Isten pedig föltámasztotta az Urat; bennünket is föltámaszt ereje által.»

³ *Felix* kormányzó előtt így szolt (*Ap. Csel.* 24, 15.): «Reményem leven, a melyet ezek is várnak, az Istenben, hogy az igazak és istentelenek föltámadnak.»

⁴ A *Thess.* I. 4, 12. s k. olvassuk: «Nem akarjuk pedig, atyámfiai, hogy tévedésben legyetek a holtak felől, hogy ne szomorkodjatok, mint a többiek, a kiknek reményök nincsen. Ha ugyanis hisszük, hogy Jézus meghalt és föltámadott, úgy az Isten azokat is, akik az Úr Jézusban hunytak el, vele együtt fogja éltetni;» a v. ö. *Róm.* 8, 29.; *Philipp.* 3, 20. s k.; a *Kor.* 15, 21. I. *Kor.* 15, 54.

V. ö. *Ruinart*, Acta mart. sincera, Martyrium s. *Pionii* et sociorum. A mártýrok több ilyenmő nyilatkozatát olv. *Ruinartnál* 70., 150., 494. old. es egyebütt.

⁷ Oly nagy a *szenatyák* ez irányu meggyőződése, hogy *Beausobre*, Hist. man. t. 2. l. 8. c. 5.), aki ez érv élet gyongíteni igyekezett, csak *Origenest* és *Nyss. Gergelyt* idézette ellenkező nevetének támogatására. De föltéve meg

mint *Athenagoras* (liber de resurr. carnis), *Theophilus* (Introchonus d. 1. ad Autolicum), *Tertullianus* (liber de resurr. carnis), *Minutius Felix* (in Octavio) és mások.¹ Lássuk megis a szentatyák egy-két idézetét; sz. *Iren* így ír:² «Egészen esztelenek pedig azok, akik az Isten gondviselését megvetik, és a test üdvét tagadják és föltámadását mibe sem veszik, azt állítva, hogy a test nem lehet rothadatlanságra képes. Ha azonban a testnek üdvé nincsen, az Ur sem váltott meg bennünket vérével;»
«Oltariszentség kelyhe nem az ő vérében való részesülés, és a nyer sem, amelyet megtörünk, az ő testében való reszesülés;»

*Agoston*³ ezt mondja: «Hogy minden ember teste föltámad, s. k. születtek és akik születni fognak, és meghaltak és meghalni fognak, ezt kétségbe vonni épenséggel sem fér össze a keresztülettel.»

363. Vallasunk ezen alapvető igazságát hirdeti a monumentális theologia is, t. i. a szobraszat, a festészet, és a legrégibb *kutakombák* sírfölrásai, amelyek emlékeit egy kissé bővebben szandekozunk vázolni.

azt is, hogy köztök is véleményen van, a szentatyák egybehangozó véleménye esorbat akkor sem szenvedne. *Origenest* illetleg némelyek megengedik azt, hogy a tárgyban nem nyilatkozott elég körültekintőleg; mások azonban enyhebben ítélik el, minthogy egyéb helyein nyíltan vallotta a föltámadás hitágazatát. Pl. *De princip.* I. 3. c. 6. n. 5. M. gor. sor. 11. k. 338. l. így ír: «Vegdél a járatlanok és hitetlenek azt velük, hogy testünk a halál után úgy elvesz, hogy azt kell hinnunk, miszerint állaguból mi sem marad meg. Mi pedig, akik annak föltámadásában hiszünk, azt tartjuk, hogy a halál csak megváltoztatja, s hogy bizonyos, miszerint állaga megmarad, és a Teremtő akaratából bizonyos időben ismét életre keltetik.» V. ö. *Schurane*, Dogm.-Gesch. vornue. Zeit, 501. f., *Werner*, Gesch. der pol. u. apol. Litt. I. 404. l.

Nyss. sz. Gergely nagyon gyakran elarolja műveiben, hogy hűve a föltámadásról szóló kath. tannak s ezt védelmezi is. Midőn pedig az látszik, hogy Krisztus testéből kizárja az *alakot, kiterjedést*, és azt bizonyítja, hogy Krisztusban *omni testi* nincs *Zaccagruval*, aki az Antirrhoeicumot először tette *kozze* a *szentatyák* könyvtárból, helyesen nem értjük az ember test *faját*, lényeges, hanem a *lényességaira* minők a romlandóságára, a szenvedésre való képesség stb., amelyekről Krisztus megdicsőült teste ment volt. *Mazzella*, De Deo create, n. 1383

¹ V. ö. *Klee*, Dogm. Gesch. 2. k. 311

² Contra Haer. I. 5. c. 2. n. 5. M. gor. sor. 7 k. 1124 l. V. ö. u. o. o. o. c. 18. n. 5. M. gor. sor. 7 k. 1127

³ Enchir. c. 84 M. t. 40. p. 272.

A *szenatyák* nagyon sok ilyenmő idézetet olvashatjuk M. t. 220. k. 280 l.

Mindjárt érvelésünk kezdetén nagyon jó lesz megjegyeznünk 1. hogy a föltámadásba vetett hit kifejezést nyer a temető latin és görög nevében *coemeterium*, *μνηστήριον*, amely névvel illeté regente a keresztények azt a helyet,¹ ahova minden egyes halottat eltemettek. E szóval egyuttal azt az állapotot is, amelybe az embert a halál juttatja, mint valami futólagost jelezték. / alomból ugyanis az ember mintegy új létre serken.

A föltámadásba vetett hit 2. kifejezést nyer e szóban is *κατάθεσις* = *letétel* (rövidítve *Dep.*, vagy *DP.*, vagy *D.*), amelylyel a keresztények a harmadik század végetől a sírokat illették. A negyedik és következő századokban a ker. síroknak ez általános elnevezése. *A pogányok ezt írták a sírokra: hic est, hic situs, compositus, positus*, minthogy a föltámadásban nem reménykedtek; a keresztények meg, hogy kifejezzék ebbeli reményüket, ez alakkal éltek: *depositus, deposita*, amely a klasszikus nyelv szerint oly tárgyáról használatos, amelyet egy időre valakinek bízunk, míg tőle vissza nem kérjük. Ez alakkal: *Depositus* találkozunk sz. *Hermes*² temetőjében sz. *Jácint* sírja fölött aki vértanúságban hunyt el 258. körül; és görög alakjában: *ΚΑΙ* (*κατάθεσις*) *Kajus* pápa sírja fölött, 3. század vége felé. Ez alak csak ez alak, bár leggyakrabban általában a ker. sírjaira valóban a szent vértanunk *ereklyéire* alkalmaztatott. Azonban az *emlékei* fölrásban, a 4. század elejéről, olvassuk⁴: *depositio*

¹ Már *Tertullianus*-nál is, *De anima*, c. 51. M. 2. k. 782. 1. előfordul e szó. Nagyon sok sírfölráson olvasható: *dormit, dormitio, in somno pacis* stb.: u. cs. *Qui positi sunt per singula coemetaria* (de Rossi, *Rom. Sott.* III. 428.); *Ferit in pace Domini dormitorium* — *Martigny*, *Art. Cimetiére*. *Kraus*-nál kedvevel 1. k. 2. l. 1. *Positi* sírjaitól elválasztjuk *Interpositus* sz. *cryptis* (*Kraus*, I. m. 310. l.) V. o. *Kuhn*-t is, *Die ersten Christen unter der Erde*, 271. l.

Ez az elnevezés a Szentírásból vette eredetét; úgy az ó- mint az új-szövetségi Szentírásban ugyanis gyakran a halál álomnak van nevezve, *1. Dán.* 12, 2.; *Isaiás*, 14, 8.; *Ezechiel*, 31, 18.; *Bar.* 6, 7.; *Márk* 5, 39.; *János*, 11, 11.; *Tim.* 1, 4, 12.

² V. ö. *Marchi* *Arch. cimit.* 236. Ugyanaz az alak kifejezve *D(epositus)* botóval, hogy más egyéb különlegességekről hallgassak — egy 290. beli sírfölráson is találtatott, amint erről értesít *Rossi*, *Inscript. christ.* n. 15.

³ V. ö. *Kraus*, I. m. 354. l.

⁴ V. o. de *Rossi*, *Bullet.* 1875., 162 — 1876. 62. Más egyebek olvashatók *Arch. cimit.* I. m. 354. l.; *Binterim*, *Denkwürdigkeiten*, VI. 3, 372. sk.; *Kuhn*, *Die ersten Christen*, 272.

corporis sanctorum martyrum — passi in diebus purificationis preside Horo. (A szent vértanúk véreinek letétele, melyet Horus helytartó kiontatott, mikor tömjénáldozásra akartak őket kényeztetni.)

A föltámadásban való hitét a keresztényeknek már az első századokban tanusítják, végül 3. a sírok *alakja* s az a *mód*, amelyen halottjaikat eltemették. A keresztények temetkezése, hogy úgy mondjam. Krisztus temetkezésének utánzata volt. Krisztus testét fehér gyolcsba takargattak; a katakombákban is találhatók voltak gyolcsdarabok, amelybe a megholtak testei voltak takargatva. Krisztus testét illetőleg olvassuk (*Máthé* 27., 50. v. 55.). «És (arimathiai József) azt új sírboltba tette, amelyet ő maga vágott. És nagy követ hengerített a sírbolt ajtajához.» A keresztények is a sírboltokat sziklában vájtak, ugyanolyan, a kőhöz hasonló anyagból, azaz túfkőből (darázskő) készítették és rendszerint¹ mindenki lefoglalt egy kis helyecskét, amelyet téglával vagy kővel bekerített (*tabula, mensa*). Ilyformán úgy a ker. sírok, mint azok a körülmények, amelyek a temetkezésnél előfordultak, arra a nagy igazságra emlékeztettek, amely Krisztusnak halálálára, temetésére és föltámadására, aki az *apostol*² szerint «az alvók zsengéje», vonatkozik, és a föltámadásba vetett reményt élénken tanusítottak.

Hogy a föltámadásba vetett eleven hit az ősrégi egyházban is megvolt, tanusítja 4. nagyon sok *kép* a katakombák falain is, amelyek a sírok felett, aranyozott üvegeken, lámpákon stb. szemlelhetők, azonban nem *nyíltak*, csak *jelképileg* állítják szemünk elé az élénk hitet: ugyancsak 5. nagyon sok *sírrát* hirdeti kétségszövevényhatatlanul a jövő föltámadás igazságát.

A ker. művészek által alkalmazott jelképek egyrészt bibliaiak, amelyekhez t. i. a Szentírás szolgáltatja az anyagot, másrészt nem bibliaiak.

A *bibliából* merítettek közé sorolhatjuk *Jóbot*. Tagadhatatlan ugyan, hogy *Jób* képe, amely a régi emlékeken oly gyakran

¹ Volt u. i. *bisomus, trisomus*, azaz olyan hely, ahova kettőt-hármat temettek egybe. V. ö. *Kraus*, *Rom. Sott.* 35. l. De ezen esetekben is a holtak testeit lapkozbatételével egymástól elkülönítették. V. ö. *Kraus*, *Realencycl.* I. k. 630. l.

² A *Kor.* I. 15, 20. skk.: «Most pedig Krisztus föltámadott halottaiból az alvók zsengéje gyanánt. Mivel ugyan az ember által a halál, és az ember által a holtak föltámadása.»

ként jelenik meg, köntösbe burkolva, a halál házának kapuját, illetve, a hazalakú sír előtt, Lázár előtt áll az Üdvözítő, aki őt vesszővel (a mindenhatóság) érinti. Későbbi korból származó kepeken még, úgy látszik, utolagosan adták hozzá *Mária Magdolnát*, ki alázattal az Úr lábaihoz borul, I. sz. János evang. 11., 32.; szintűgy minden megkülönböztetés nélkül Lázárnak másik nővere, *Mártha*, és az Üdvözítőnek néhány tanítványa.

Ezen dolognak értelme nyilvánvaló. A művészek nem annyira a történeti tény, t. i. Lázárnak halottaiból való feltámasztását, mint inkább a feltámadásról szóló katolikus igazságot akartak szemeink elé állítani. Szóval erősítettek, amit az Üdvözítő, mielőtt Lázárt feltámasztottra volna, Mártának mondott (sz. János evang. 11., 25, 26.): «Én vagyok a feltámadás és az élet; aki én bennem hiszen, ha szinten meghal is, élni fog»; és azért Lázárnak feltámasztásában az általános feltámadásnak ismerető jelet láttak; és pedig a szentatyák szavai szerint,¹ akik Lázárnak feltámasztásával földi zarándoklásunk végét, a halál fölött nyert győzelmet és az örök életet akarták megjeleníteni.

Lázárnak ezen jelképesítése, amely — amint mondtuk — a leggyakoribb,² nemelykor ellentétbe látszik helyezve azon keppel, amely *Mózes*t állítja szemeink elé, amint ez a sziklát megüti és abból vizet esal ki: nemelykor pedig úgy látszik, mintha összefüggésbe hozatnék a galileai Kánában történt csodának megjelenítésével,³ hogy ez által a keresztény zarándoklásnak kezdete és vége megjelöltessék; a *kezdet*e t. i., amely keresztvíz által történik (sz. Ján. evang. 4. 14.), és ennek jelképe a sziklát megüti *Mózes*, és *vége*, t. i., a dicsőséges feltámadás (sz. Ján. evang. 6. 64) amelyre a Oltáriszentség által tápláltatnak, és ez abban a menyegzői lakomában jut kifejezésre.

Hogy a *nem-biblikus* jelkepekre térjünk át, a *zöldelő fára* hivatkozom, amely leginkább azért használtatik a feltámadás

¹ *Tertullán*, sz. *Cyprín*, aranyhajú sz. *János*, sz. *Ambrus*, *basilius* és *Gergely* és másoknál v. ö. *Kraus* i. h., 2. k. 288. l.

² Hasonló megjelentések olvashatók *Kraus*nál, i. h.

V. ö. *Garrucci*, *Storia* t. 3. tav. 177, u. 1. Szintűgy illes mennybe emelését v. ö. *Kraus* i. h. l. k. 412 l.); valamint az Ezechielnél (37. l. és kk. vv.) előforduló jelenés is gyakran a feltámadás jelképeül használtatik V. ö. *Kraus*, i. h., 472. és kk. II.; szintűgy *Tabutha* (Ap. csel. 9. 36. és kk. vv.) V. ö. *Kraus*, i. h., 2. k. 817 l.

megjelölésére, mert a fák — kivéve a tűlevelűeket — oszkor leveleiket elvesztik, tavasszal pedig újakkal ruházkodnak. E jelkép a leggyakrabban fordul elő, nem ritkán más — ugyanazt kifejező képekkel — összefüggésben, így *Lázárnak* feltámasztása, *Jónásnak* esete¹ és a többi; szintűgy hivatkozom a *négy időszakra*.

A leforgó év négy szaka nevezetesen azonban az őszi reákövetkező tavasszal a keresztények előtt mintegy élénk kepe volt annak az átmenetnek, mely az e földi let teleből a halál után a boldog feltámadásba vezetett.

Ez bibliai jelképet találunk a Szentmátyán is a kerintu siakhoz írt I. levél 15. fejelet. 36. részében, ahol az apostol a feltámadás hitágazatát a búzaszemmel hasonlítja össze.

De meggyőződést szerezhettünk e jelkepek használatáról. a szentatyákól is. Így *Tertullán*² is az évszakok változásaiban jövőndő feltámadásnak bizonyyságát látja.

E jelkép legrégibb, a II. század közepeből származó ábrázolására sz. Praetextatus temetőjében sz. *Januárius* kriptájában bukkanunk.³ Sz. *Januárius* vértanú és társainak arcosoliuma fölött egy boltozat látható, amely négy reszre van osztva; az első és legalso reszre rózsák, a másodikra buzakalászok, a harmadikra szőlővesszők és fűrtők a negyedikre pedig labérevelek festvők. Az első hármon még a fák ágai között feszkelő madarakat is látunk, kicsinyeikkel együtt.⁴ Más ehhez hasonló igen régi jelkép található továbbá sz. *Kallsztus* temetőjében és sz. *Domitilla* sírboltjában is.⁵ Zöldelő fák között áll a jó pasztor s körülé négy jelentőséges alak (a cserjésről rózsákat szedő, könynyeden oltozott férfi a társai buzakalászt arató férfi tunikában és köntössel — a *nyár*; ismét félig meztelen ifjú, jobbiban

¹ Pl. aranyozott üvegen *Bonarotti*, tav. 7., 1.; ahol Lázár sírjából fák nőnek ki; szintűgy egy vatikáni sírboltban, *Bottar*-nál, I., tav. 42., ahol Lázár feltámasztása és *Jónás* prófétán kívül még Noe bárkája is szemelhető, amelyből zöldelő fa nőtt ki. Több ehhez hasonló kepet l. *Kraus*-nál, i. h., I. k. 147. l.

A test feltámadásáról lásd e 12., M. 2. k. 856. l.

² *Kraus*nál, i. h., II. k., 2. l.

³ V. ö. de *Rossi*-t, *Bullet*, 1863, 4.; *Kraus*, Rom. Sott. 90. és kk.

⁴ V. ö. *Garrucci*-t, *Storia delle arte christ.* II. köt., 21. tábla, 2. lap;

⁵ V. ö. *Garrucci*-t, *Storia delle arte christ.* II. köt., 21. tábla, 2. lap; *Realencycl.* 2. k., 3. l. Ehhez hasonló más megjelenéseket lásd *Garrucci* nál, i. h., II. köt., 32. tábla, 88. tábla, 98. lap és más helyeken; *Kraus*, i. h.; *Kuhn*, A katakombák könyve 275. és kk. II.

szőlőfürtökkel, baljában pedig gyümölcsessel telt edénnyel — az *ősz*; szakállas férfi, vállán a halál jelével, az *ásóval*, elszáradt fű és tűz — a *tél*.

Gyakran használták a régi keresztények a feltámadás jelképezésére a *főnixet*, ezt a sashoz hasonló, de azért a maga nemében egészen különös aranyos madarat, vörös tollakkal, hosszú nyakkal és kidudorodó mellel; feje fölött gyakran kis koronával. Ily alakításban található ugyanis a főnix pecsétnyomókon,¹ pénzeken, a katakombák falain és (Nagy Konstantin előtt ritkán, utána azonban gyakrabban) a sírok fölött. A IV. századtól kezdve gyakran látható a főnix a fák ágain ülve;² némelykor sz. Pál apostol mellett találjuk,³ sokak szerint jelkép gyanánt,⁴ mert sz. Pál⁵ a pogányoknak különösen a feltámadás tanát hirdette. Lásd a Korinth. I. lev. 15. fej. 14. versében.

A főnixet, melyről már a pogány írók is, mint: *Herodotus*,⁶ és mások sok csodákat említenek, már a legrégibb szentatyák is, különösen, ha a pogányoknak a feltámadást hirdették, a feltámadás jelképeül használták; pl. *római sz. Kelemen*,⁷ *Tertullianus*,⁸ sz. *Ceciliának* a vértanúk tetteiről írt könv.

¹ A *páva* is; amelyről már fennebb a IV. kötetben beszeltünk, ezt az I. és II. századbeli keresztények gyakran, a következő századbeliek pedig szorványosan használták a feltámadás jelképeül, nem annyira azért, mert a pávának husa sokáig ellenáll a megromlásnak, mint inkább azért, mert a páva tollait elhullítja, tavaszkor pedig, amikor minden kizöldül, ismét visszakapja azokat. V. ö. *Kraus*, Realeneyel., II. k., 615. l.

² Pl. *Siricius* szerpápnak ólompecsétjén, *Kraus*-nál, i. h. 622.

³ V. ö. *Garrucci*, Storia, 253., 286., 292. és 337. képek alatt.

⁴ A most idézett képekben *Garrucci* és *Kraus*-nál, i. h.

⁵ *Garrucci*, Storia I. (Teoria) a 180. lapon így ír: «La fenice divenne simbolo distintivo della predicazione di S. Paolo».

⁶ *Tacitus*-nál, evkonyvek VI. k. 28. ez olvasható: «Betelven az évek száma, ha a halál közeig, kiki leszáll saját földjén fészket építeni és azt elarasztani nemző erővel, amelyből majd a magzat származik; és az ifjúak legelső gondja atyját eltemetni; de azt nem elhamarkodva teszi, hanem megkísérli elviselni a terhet hosszú úton keresztül, vajjon képes lenne-e reá; azután magára veszi atyja testét beviszi azt a nap oltárára és feláldozza.»

⁷ A Korinth. I. levél 25. M. gör. sor. 1. k. 252. l.

⁸ A testnek feltámadásáról 13. f. M. 2. k. 857. V. ö. szintugy *Jeru zsálemi sz. Cyrill* Catech. 18. 8. M. gör. sor. 33. k. 1026 l.; sz. *Epitanus*, Ancor. c. 84. M. gör. sor. 43. k. 174. l.; sz. *Augustinus*, de anima et eius origine, IV. 20. n. 33. M. 44. k. 543. l.

veben idevonatkozólag ez olvasható:¹ «Megparancsola, hogy koporsójára (t. i. *Maximus* vértanúéra) főnix vésessék, hitének (melyet a feltámadásba vetett) igazolására...»

Lásunk még egyet-kettőt a legrégibb emlékekből, melyek tenyesen tanuskodnak a feltámadásba vetett hit általános elterjedéséről. Ilyen a sz. Kallisztus temetőjében levő felirat, a III. század végéről, melyet *Calocerus* (vértanúságot szenvedett² a 3. század körül), szeretett szüleinek, *Maredonusnak* és *Sosigeniának* készíttetett:³

ΚΑΛΟΚΕΡΟΣ, ΜΑΚΕΔΟΝ ΚΑΙ ΣΩΓΗΝΕΙΑ ΤΟΙΣ ΓΛΥΚΑΥΤΟΙΣ (ΓΛΥΚΥΤΑΤΟΙΣ) ΓΟΝΕΥΣΙΝ.
ΤΟ ΧΟΜΗΤΗΡΙΟΝ. ΕΩΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

(Alatta a hal jelképes alakja)

Valóban bámulatra méltó a feltámadásról szóló bizonyítékoknak a sírköveken található nagy bősége. És ezek könnyűszerrel még szaporíthatók is, amennyiben csakis a nevezetesebbeket említtük föl. Ugyanis a mindenünnen ellenségtől körülvevett első keresztények hasonló biztatásokra szorultak, hogy így a halálosságuknak jövődő jutalmára folyton figyelmeztettesse nek. És ők valóban a dicsőséges feltámadásba helyezett hitükből és a belőle fakadó reményből merítették azt a csodás erőt és állhatatosságot, amelylyel Krisztus urunkért a legszanyarúbb szenvedéseket, sőt magát a legkegyetlenebb halált is a legnagyobb örömmel kiállottak.

Ha a kö emlékekre véselt teológiából merített bizonyítékoknál talán kelletténél tovább időztem, ezt azért tettem, hogy a jövődő feltámadásba helyezett hit és remény bennünk is nagyobb

¹ V. ö. *Kraus*, i. h. 622. l. Ezen ténynek valódiságáról olvasd *de Rossi*, Rom. Sott. II. k. 313. l. Ezekén kívül még más hasonló jelkepek is vannak, pl. a *tojás* = remény. *Tertullianus* ezen mondása szerint: «A keresztények bizodalma a feltámadásban» V. ö. *Kraus*, i. h., I. k. 395. l.

² V. ö. *Kraus*, Realeneyel. I. k. 656. l.

³ V. ö. *Kahn*, a katakombák könyve, 272. és kk. II. Több ehhez hasonló felirat található még más, (mar idézett) iroknál, mint: *de Rossi* (Keresztény síríratok, és ugyanannak Rom. Sott.), *Kraus*, *Le-Blant*, *Wolter* stb *Kraus*-nál, i. h., I. k. 643. l., ez az igen régi s már részben elmosódott felirat található «Die bene re...» (t. i. azon a napon jól feltámadsz). Ide tartozik meg a *kakas*, amelyet gyakran használtak a feltámadás jelképezésére, sőt mint Krisztus urunk jelképét is, amint a holtakat feltámasztja; bizonyítja ezt *Kraus*, i. h. külön képekkel.

bodjek, és Isten segítségével hasonló eredményeket érünk el. Minőket az első század keresztényeiben csodálunk

364. Végre hivatkozom az egész kereszténységnek, annak kedvetétől minden századon át egészen napjainkig a jövő feláldozásáról táplált meggyőződésére; melyet *Tertullian* tanúsága szerint¹ maguk a pogányok is jól ismertek: «A keresztények bizodalma, a holtak feltámadása.»

3. az egész

365. Mindenek előtt meg kell jegyeznünk, hogy ezt az igazságot az ész sem önmagától felismerni, sem — ha a hit segítségével megismerte — annak rendje s módja szerint bebizonyítani nem képes; mert a testnek feltámadása már önmagában véve, ha t. i. a dicsőséges feltámadástól, vagyis a testnek megdicsőülésétől el is tekintünk, természetfölötti dolog, magának Istennek műve, «az Isten tényeit pedig megokolni nem tudjuk», mondja *Lactantius*.² Ez azonban korántsem akadályoz bennünket abban, hogy ehhez az igazsághoz, amelyről annyi isteni bizonyíték tanúskodik, a legerősebb hittel ne ragaszkodjunk. «Mert ha a jövő feltámadásunkat a maga teljes valóságában most még megérteni nincs módunk, azért beléje vetett hitünk korántsem hiábavaló», mondja sz. *Agoston*.³ «De ha eszeddel képtelen vagy is a feltámadás tényét felfogni — mondja sz. *Nagy Gergely*⁴ — tontold meg jól, hogy mily sok dologról nincs kellő fogalmad és meg sem ketelkedel bennök.»

Mután azonban a hit segítségével megismerte az ész képes ezt a hitagazatot *hasonlatokkal megvilágítani, méltányossággal*

¹ De resurrectione carnis c. 1. M. 2. k. 841. Itt (*Rumart*-nál, *Acta martyrum Lugdun.* V. ö. *Ozséb*, *Hist. Eccl.* I. 5. c. 1. ad fin. M. gor. sor. 20. k. 432. I. sz. *Agoston*, De cura pro mortuis gerenda n. 8. M. 40. k. 597. I.) olvasható, hogy a pogányok eszeveszett dühökben a *lyoni* vertanúk testeit porra verték és hamvaikat a *Rhone* folyóba szórták, hogy még legesekélyebb maradványaik is elveszzenek a földről. «És ezt epenseggel így tették (ez olvasható fennidézett aktákban, mintha Isten fölött lennének, és azoktól megvonhatnák a feltámadást — amint azt ők maguk is mondják — hogy a feltámadásnak megreme nye se maradjon meg számukra, amely által felkésítve, előttünk idegen vallást tanítanak a legborzasztóbb kínokat is megvetik, és örömmel, könnyeden várják a halált. Lássuk tehát most, vajon fel fogna-e támadni, és Isten segítségével lesz-e, hogy őket kezünk közül kiszabadítsák.» V. ö. *Kraus*, *Realencycl.* I. k. 102. l.

² Institut. div. I. 7. c. 23. M. 6. 9. 807. l.

³ Civ. Dei I. 20. c. 20. M. 41. k. 689. l.

⁴ In *Ezechiel* I. 2. Hom. 8. n. 9. M. 76. k. 1033. l.

erkekkel némileg bebizonyítani, és az ellenfelek ellenvitelsével szemben megvédeni. Ezt igazságunk nagy fontossága miatt kissé bővebben fogjuk kifejezni.

366. Az ész képes — mondjuk — a testnek feltámadását a) hasonlatokkal megvilágítani, szem előtt tartva a mindenségben naponként ismétlődő feltámadásszerű jelenségeket. *Tertullian*¹ így ír: «A dolgoknak tehát 'e földön megmegújuló rendje, a halottak feltámadásának bizonyítéka. Isten ezt előbb adta tudtunkra tetteivel, mint irás útján; a természet erőivel előbb hirdette, mint szavaival. Előbb a természetet küldte hozzád mint tanítót, hogy azután a jövendöléseket küldhesse, és te, mint a természet tanítványa, a jövendöléseknek annál könnyebben higgy és azonnal megengedd, midőn azt hallod, amit már mindenütt láttál.» Ezzel rokon hasonlatok továbbá a *gabona magja*, mely a földbe vetve, előbb megsemmisül, hogy azután új életre keljen: a *világosság*, mely az éjben elvész, és reggel az egész föld kerek-ségén újra feléled; és más efféle dolgok.²

Megvilágítás

Ezen tünemények, melyek a természetben csodasan és titok-atosan történnek, a testnek feltámadását előttünk némileg szemlélhetővé teszik, és megjelenítik; amiért is ezek az egyházi iróknál, szentatyáknál,³ sőt sz. *Pál*⁴ apostolnál is a hitükkel megvilágításra szolgálnak.

¹ De resurrectione carnis c. 12. M. 2. k. 857.

² A hittudósok igen gyakran hivatkoznak arra az átváltozásra, melyet a hernyók legtöbb fajánál tapasztalunk. A hernyók ugyanis legelőször hullatag és silány testeket a földön vonszolnak, azután bábjaik selymes hűvelyében látnak elélteledni mintegy sírban, fektésznek. De nemsokára, feltörve a hűvelyt, átváltozott testtel napvilagra jönnek, és könnyű, színpompában gazdag szar-nyakkal csillogva újraelednek.

³ *Tertullian*, idézett helyen, valaminek előbb 12. fejelet. M. 2. k. 856. é. kov. old. ezeket mondja: «De tekintünk magukra az isteni hatalom pehénre. A nap az éjbe vesz és sötétségbe temetkezik; gyászlepel borúl a föld fényére,

⁴ Sz. *Pál* apostol a *Korinth.* írt I. lev. 15. fejelet 35. és kov. verseiben szintén használja a *magról* vett hasonlatot, amidőn így szól: «De azt mondja valaki: Miken támadnak föl a halottak?... Balgatag! amit elvetsz, nem eled föl, hacsak előbb meg nem hal. És amit elvetsz, nem a leendő testet veted el, hanem pusztán a magot, t. i. a buzát vagy egyéb magot. Az Isten pedig annak testet ad, amint akarja, és pedig minden magnak tulajdon testét... Rothadásra vettetik el (a test), rothadhatatlanságban támad fel. Nemtelenségbe vettetik el, dicsőségben támad fel.»

meghalnak, úgy Krisztusban megelevenítettetnek.¹ Épigy Krisztus a megváltó, mint az egész emberiség feje, a halálból az életbe tért vissza, testében feltamadt, méltányos tehát, hogy a tejnek állapota közös legyen a tagokéval, vagyis, hogy minden egyes ember, akit Ő megváltott, minthogy az Ő tagja annak idején új életre is támadjon fel. Hiszen különben az élő fej holt tagokkal lenne összeköttetésben. Szintúgy Krisztus Urunk az egész embert váltotta meg; méltányos tehát, hogy ne csak a feltámadó ember, hanem az egész élvezze a feltámadás gyümölcseit, vagyis hogy valamikor a test is feltámadjon.²

A szentségekről szóló hitcikkely, különösen az Oltáriszentségre vonatkozókkal, következő az összefüggés: A szentségeket a léleknek - hogy úgy mondjam - a test közvetítésével szolgáltatjuk ki; a szentségek látható jelei a szerves testrészekre alkalmazhatók; tehát legmegfelelőbb, hogy a hívek teste, melyet a szentségek megszenteltek, Krisztus testévé és a Szentlélek templomává avattak fel, sőt amelyet Krisztus Urunk szent teste és

¹ Hogy Isten miért rendelte azt el, hogy a Megváltó által elmentett boldogságot az emberek ne azonnal, hanem csak a világ vége felé nyerjék, már fennebb többször jeleztem.

Idő vonatkozáslag írja Tertullian (de resurr. carn. c. 11. V. ö. k. 889. old.): «Kezdetben, midőn azt mondtá, azért jöttem a földre, hogy mindazt, ami elveszett, üdvözítsem; mit gondolsz, miről mondtá, hogy elveszett? Ketszékívről az embert. Vajjon egészben, vagy részben? Bizonyára egészben... Tehát az egész üdvözült, amint az egész veszett el a véték által: ha csak azt nem állítod, hogy a evangéliumi juh (Lukács 15. 4. s. köv. old.) test nélkül veszett el, és test nélkül hozta azt vissza a pásztor. Mert ha a jó pásztor annak testét a telkével együtt amiből áll az egész lény, hozná a vallán vissza, ez példa arra, hogy az ember is mindkét állagára nézve támad föl. Vagy talán nem lenne Istenhez méltatlan, ha csak fel embert üdvözítene? Sokkal kevesebbet cselekedne mint a világi fejedelmek, kik a teljes ember iránt kegyesek. Hiszen akkor az ember kizárólag a testéből vesztett el, nem a lényéből, hanem a testéből. V. ö. k. 890. old. » «Ahol előradott a bűn, túlaradott lett a kegyelem.» V. ö. sz. Tamás t. is (Summ. Theol. III. R. Suppl. qn. 75. a. 1.), akinél ezt olvashatjuk: «Krisztus adománya nagyobb Adam vetkenél, amint ez a Rom. V. 15. kiviláglik. De a halál a véték által jött a világra, mert ha véték nincs, halál sincs. Tehát az ember Krisztus ajándéka által szabadul meg a haláltól az életre. Tovább a tagoknak hasznóknak kell lenniök a fejhez. De a mi fejünk el, és örökké fog élni testével és lelkével együtt... Tehát az embereknek is, kik az Ő tagjai, a test és lelkökkel kell élniök. Így tehát okvetlenül be kell következnie a test feltámadásának.» V. ö. ugyanannál (contra Gent. 4. k. 81. fej.)

végre táplál, más sorsban részesüljön, mint az oktalan állatoké. Ezt mondja sz. Irén¹: «Vajon nem a legnagyobb istenkaromlás-e valaki azt állítania, hogy Isten temploma, melyben az Atyánk lakozik, Krisztus urunk tagjai, nem részesülnek az üdvösségben, hanem véglegesen elpusztulnak?»

Meg kell különben jegyeznünk, hogy a testnek feltámadását ilyen érvekkel szoros értelemben véve nem bizonyíthatjuk be, hanem csakis azt mutathatjuk ki, hogy az minden tekintetben megfelelő és méltányos.² Az ész végre a testnek feltámadását

368. c) ellenfeleink támadásaival szemben megvédi. Mindazon ellenvetések, amelyekkel hajdanta a bölcselek és egynémely eretnek, nemkülönben korunknak észelvéi és a hitetlenek a feltámadás hitcikkelyét megtámadják, kivétel nélkül onnan erednek, mert Istennek hatalmát vagy egészen tagadják, vagy a teremtmények korlátoltságához mérik, és semmi olyast el nem ismernek, ami a természetes tehetség határait meghaladja. De a keresz-

Megvédi.

Az eretnekek ellen I. 5. c. 6. n. 2. M. gor. sor. 7. k. 1139. I. V. ö. ugyanannál I. c. 1. 4. c. 18. n. 5. M. gor. sor. 7. köv. old. 1027. és köv. old. «Miképen állíthatjuk ismét azt, hogy az a test, amelyet Krisztus urunk teste és vére táplál, az anyszotba megy át és nem éléd föl újra?»

«Mert az ember a természeténél fogva nem lehet örök, hanem a feltámadás reményét hordja magában.»

V. ö. erre nevezte Suarez-t (in 3. P. s. Thomae, disp. 44. sect. 7.), aki határozottan kimutatja, hogy ilyesféle észlelések nem bírnak szorosan véve igazsággal. Ami pedig a «boldogság után való rágyblás» mertott bizonyítékot illet: Eleg az, ha az ember boldog lehet mint ember, és azért szükségtelen, hogy természetileg bírassa a minden hiánytól és nyomorúságtól ment boldogságot, vagy pedig az orok boldogságot feltétlenül és szorosan véve, hanem elég, ha emberileg véve boldog. Mert az ember természete szerint romlandó mulandó, és így boldogsága is, amit az ember, mint az emberi fajnak kiegészítő egyede, természetileg elnyerhet, szorosan véve nem örökös. Az emberi lélek ugyanis örök, és azért abban az ember boldogsága örökké tarthat, amennyiben t. i. az, ami a lényegét alkotja, Istennek természetes megismerése és szeretete irányul. Ami pedig az «istenigazsághoz» merített bizonyítékot illet: Isten a kárhoztásnak más módját elrendelhetne volna. Ugyanis, mert a lélek a jó és rossz cselekedeteknek sajátos és önmagától való elve, elegendő, ha az ember abban nyeri el az erénynek kiváló jutalmát: a test pedig, mely a léleknek csak szerve, amint halando földi életünkben az erénynek csak eszköze, ép úgy csakis a lélek által nyerheti el tetteihez mert valamelyes jutalmat, pl. ajan az erényes embernek a földi életben a boldogság jutalmát. Ezt a jutalmat a természet működhetik közre. V. ö. Jungmann, De Noviss., n. 208.; Baur, Weltgericht u. Weltende, 159. l.

teny tudja azt, hogy «Istennel semmi sem lehetetlen» (Luk. I. 37. és mindazon ellenvetéseket megváthatja).

Mivel alább minderről bővebben fogunk szólni, elegendő lesz itt csakis a következőket megjegyeznünk:

Ellenvetik 1-ször: Érthetetlen az, hogy az emberi testnek egyes részei, amelyek oly sokféle szóródnak szét, és oly sokféle változason mennek át, mikép szedhetők ismét össze, és állíthatók vissza előbbi alakjukba.

Válasz: Csakugyan érthetetlen volna, ha valaki azt állítaná, hogy a feltámadás Isten mindenhatóságának közbenjárta nélkül történik meg. De a katolikus tan azt állítja, amint azt már több ízben ismételtük, hogy ezt nem természeti erő, hanem Isten mindenhatósága fogja végrehajtani. Az isteni Mindenhatóságnak pedig mindegy, akár semmiből új dolgokat hoz létre, akár a szét-szórt alkotó elemeket összegyűjti, hogy az emberi testet újból, mint volt, összeállítsa.

Ellenvetik 2-ször: A lélek, ha a testtől megválnak, tökéletesebb állapotba jut; az angyalokhoz és Istenhez hasonlabb lesz, mint akkor volt, amidőn a testtel volt egyesítve; tehát méltatlan dolog lenne őt ismét a testtel, «mely a lelket nehezíti» (Bölcs. 9. 15.) egyesíteni.

Válasz: Bármely teremtmény annál tökéletesebb, minél jobban megközelíti Teremtőjének akaratát és eszméjét; már pedig Isten az ő legbőlcsebb akaratával úgy határozta el, hogy létezzenek tisztán szellemi lények, vagyis angyalok; továbbá részben szellemi, részben anyagi lények vagyis emberek. Sz. Tamás¹ így

Summ. Theol. P. 3. Suppl. q. 75. a. 1. ad 4. V. ö. sz. Agoston Civ. Dei. I. 22. c. 7. M. 41. k. 751. l., hol, midőn Plato és Porphyriusnak nevezeti részletezi, így ír: «Plato és Porphyrius külön-külön olyasmit állítottak, mit na egymással közölhetnek vala, taan keresztényekké lettek volna. Plato állta, hogy test nélkül a lélek örökké nem létezhetik. És ugyanazert monda, hogy a hősök lelke bármily hosszú idő után is vissza fog térni a testekbe; Porphyrius azonban erősíté, hogy az egész megfeszült lélek, ha az ártatlan szünetet, soha sem tér a világ e nyomorába vissza... Porphyrius Plato állítását összegezve tenát ezek: «a lélek vissza fog térni a testbe», «nem a nyomorba fognak visszatérni». Bizonyosan egyik se tenne kifogást ezen állítás ellen: A lélek oly testbe fog visszatérni, melyben semmi nyomort nem kell szenvednie. Ez tehát nem lesz egyéb, mint amit Isten íger, ki a boldog lelkéket halhatatlan, örökkévaló testükkel egyesíti. Mindkettő azt tanította, hogy a lelkek halhatatlan testbe térnek vissza, nem kétlem, hogy mindkettő

te: «Több egyenlő között a lélek állapota tökéletesebb a testben, mint azon kívül, mert az egész összetételnek egy része, mi pedig minden kiegészítő rész egyszersmind anyagi rész is az egészszel szemben. És jóllehet bizonyos tekintetben, hasonlabb az Istenhez, mégsem hasonló hozzá egyszerűen véve. Bizonyos dolog ugyanis — egyszerűen szólva — hogy csakis akkor leghasonlabb Istenhez, ha azzal bir, amit természeti állapota megkövetel, mert akkor közelíti meg leginkább az isteni tökéletességet.» Különb a lélek nem olyan testtel való egyesülésre rendeltetett, mely azt elnehezíti; hanem a megigazultak teste a feltámadáskor megdicsőül és amint később kimutatjuk, olyan jeles tulajdonságokat nyer, hogy a lelket semmikép sem hátráltatja saját működési körében.

Ellenvetik 3-szor: Izetlen állítás: azért kell a testnek újra feltámadnia, hogy az életében kiállott szenvedésekért kárpótoltassék, amidőn az ember összes szenvedéseit csak a lelkében is elegendő módon kárpótoltatható; és a test csakis mint a léleknek eszköze működik közre, amiért is szükségtelen, hogy a cselekvővel együtt nyerjen kárpótlást; annál is inkább, mert lehetetlen a testnek, mint anyagból állónak, bármit is érdemül vagy bűnül betudni, vagy ezt annak következtében jutalmazni vagy büntetni.

Válasz: Jóllehet a test szorosan véve, mint ilyen sem helyesen, sem helytelenül cselekedni nem képes, tehát sem jutalomban, sem büntetésben nem részesülhet; mégis a lélekkel a legszorosabban és állagilag egyesülve lévén, azzal együtt szenved és részesül örömben. Az elv, ami ez életben működik, az egész ember, aki lélekből és testből áll. Ebből következőleg teljesen megtehető az, hogy az egész ember nyerjen kárpótlást, így tehát a teste is, amely valamint részes volt a szenvedésben, legyen épugy részes a jutalomban is. «A lélek», mondja sz. Tamás,¹ «nemcsak úgy

helybenhagyná azt a véleményt, hogy a szentek lelke ugyanazon testbe fog visszatérni, mely a világ gyötrelmeit elviselte, melyben az Istent, hogy őket a szenvedésektől megments, áhitattal és bizalommal kérték.»

¹ Summ. Theol. P. 3. Suppl. q. 75. a. 1.

Különb hasonló ellenvetéseket olvashatsz Tertulhiánál, De resurrect. carn. sz. Agostonnál, De civit. Dei. I. 22. M. 41. k. 751. s. kov. old.; Grottnál, Theol. schol. 3. k. 693. és kov. old.; Wiestnél, Demonstr. dogm. 6. k. 516. §., Perrone-nál, Praelect. dogm. de Deo Creat. 880. és kov. pont; Jungmann-nál, De Novissimis 219. és kov. pont

viszonyok a testhez, mint a cselekvő az eszközhöz, amelylyel együtt működik, hanem úgy is, mint az alak az anyaghoz. Amint is a cselekvés az egész összetetté, és nem csak a léleké... És mivel a cselekvőnek a cselekvés jutalmában kell részesülnie, okvetlenül szükséges, hogy maga az ember is, aki lélekből és testből áll, cselekvésének jutalmában részesüljön.»

III. CÍKKEL

A feltámadás általánossága

369. Tétel: *Minden egyes ember, akár igaz, akár bűnös, ha meghalt* (ha csak különös kiváltságból előzetesen már föl nem támadt), *föl fog támadni.*¹

Azt mondom, *aki meghalt*, hogy t. i. azon kérdésnek elejét vegyem, vajjon mit kell azokról tartanunk, kik azon utolsó napokban még test szerint fognak élni, és akikről sz. *Pál* apostol (a Tesszal. I. lev. 4. fej. 14. és köv. v.-ben) mondja: «mi, akik élünk, kik élve maradunk az Úr eljöveteleig... kik meghagytunk, együtt ragadtatunk el azokkal a felhőkbe Krisztus elé a levegő égbe.»

370. Az így felállított tétel *hiteikely*, amint azt már fentebb kimutattuk. Hozzáadjuk meg a *IV. luteráni* zsinat «*Firmiter*»

¹ Úgy látszik is, vajjon a jók és rosszak egy es ugyanabban az időben fognak-e feltámadni, nem hiteikely, arra mégis igonnal kell felelnünk, sz. *Pálnak* ezen szavai szerint (I. Kor. 15. fej. 52. v.): «Rögtön, egy pillanatban a megharsonára; mert megriad a harsona és a holtak feltámadnak»; valamint *Tennadius* szerint is (de eccles. dogm. c. 6. M. 58. k., 982. old.): «Minden meghalt föl fog támadni, és pedig valamennyi egyszerre és együtt: és pedig nem először az igazak, és másodikban a bűnösök, amint azt az álmodozók mesélik; hanem valamennyi együtt»

Ellenvetik nemelyek a sz. *Pál* szövegazonlatához írt I. lev. 4. fej. 15. verset: «és a halottak, kik a Krisztusban vannak, először támadnak föl.» De sz. *Pál* nem a jók és rosszak feltámadása közötti tetsző rendet, hanem a feltámadás és az elragadtatás között: először ugyanis azok támadnak föl, kik a sírban alszanak, azután kik életben maradtak (először azonban meghalnak és a többiekkel együtt feltámadnak) a többiekkel együtt ragadtatnak Krisztus elé a levegő-égbe. Ezen értelmet következtethetjük a szöveg egészéből és a görög szövegből, ahol «első» helyett «először» áll.

² Ide tartozik az I. Kor. 15. fej. 23. v. sz. «az első»

kezdetű fejezetet: «*Mindnyájan* azzal a saját testökkel támadnak föl, amelyeket most viselnek.»²

371. Krisztus Urunk maga is azt mondja *Ján.* 5. fej. 28., (29. v.): «Ne csodáljátok ezt, mert eljön az óra, melyben mindnyájan, kik a sírokban vannak, meghallják az Isten szavát. És eljőnek, kik jól cselekedtek az élet feltámadására; akik pedig gonosz cselekedtek, az ítélet feltámadására.» Ha mindjárt azt is olvassuk ezen a helyen, hogy csak a jók támadnak föl az életre, ez azért van, mert csakis ők támadnak föl az örök életre, vagyis örök boldogságra. Így ír sz. *Ágoston* is: «Ha a lélek örök büntetésekben él, milyenekkel a tisztátalan szellemek is gyötrődni fognak; az inkább örökös halál, mint élet. Nincs ugyanis iszonyúbb és rettenetesebb halál, mint mikor a halál meg nem hal.» Ugyaníly módon ír sz. *Pál* is az Apost. Csel. 24. fej. 14, 15. v.-ben: Úgy szolgálom az Atyának s az én Istenemnek, hogy hiszem mindazokat, mik a törvényben s a prófétában írva vannak, reménységem lévén az Istenben, hogy amit ezek is várnak, jövendő leszen az igazak és gonoszok feltámadására.»³

A hagyományt illetőleg fölösleges lesz több szentatyát felsorolnunk, mivel a fennebb felsoroltakból elegendő kiválgatni az, mit tanítanak e tárgyban. Az egyedüli legyen sz. *Ágoston*, ki így ír: «Keresztény embernek semmikép sem szabad

¹ V. ö. a XI. *toledói* zsinatot (675-ben). A Római Káte P. 1. c. 12. n. 6. ezt tanítja: «Tehát mindnyájan, gonoszok és jók minden különbség nélkül feltámadnak halottaikból (noha nem lesz mindnyájok jövő állapota egyenlő), kik jól cselekedtek, az élet feltámadására, akik pedig gonosz cselekedtek, az ítélet feltámadására» (sz. *János* 5. 29) Midőn pedig mondjuk: «mindnyájan», értjük úgy azokat, kik az ítéletkor már halottak, mint azokat, kik akkor fognak meghalni»

² Civ. Dei. I. 6. c. 12. M. 41. k. 193. old.

³ *Ellenvetik*: az I. *Zsoltár* 5. verse ezeket mondja: «Non resurgent impii in judicio» tehát a gonoszok nem fognak feltámadni. *Válasz*: a *zsoltár* is vagy azt mondja, hogy a gonoszok nem támadnak föl a boldog életre, vagy inkább azt, hogy nem lesznek képesek megállani az ítéletkor, amint ez a *zsidó* szövegből is kitészik: «nem állhatnak az istentelenek az ítéletben», vagyis nem védelmezhetik meg ügyüket, hanem keroskadnak alatta; mit a *Vulgata* magyar fordítása is föltüntet. «Azért az istentelenek meg nem állhatnak az ítéletben.»

⁴ *Enchir.* c. 84. M. 40. k., 272. old. V. ö. ugyanannál, de Civ. Dei. I. 20 c. 20. n. 3. M. 41. k. 688. s. köv. old.

Diz-vyjuk

afölött kétkednie, hogy minden egyes embernek teste, aki születik és már meghalt, vagy meg fog halni, föl fog támadni.

Ami az észbeli bizonyítékokat illeti, azokra hivatkozom, amelyeket már felsoroltunk, minthogy ezek ezt a tételt szilárdítják.¹ Hozzáadhatjuk még, miket sz. Tamás² mond: «A feltámadás szükséges, hogy akik föltámadnak, elvegyék érdemük szerint büntetésüket avagy jutalmukat; de mindenkit megillet a saját érdeme szerint való büntetés vagy jutalom, mint a felnőttéknél; vagy a másnak érdeme szerint való, mint a kisdedeknél; tehát mindenki föl fog támadni.» Ugyanó³ ezeket mondja: «Azokat, amiknek okát a fajnak természetéből származtatjuk, egykép föl kell találnunk mindazokban, amelyek ugyanegy fajúak.» De a föltámadásnak oka a lélek fájának természetében fekszik, mely a testnek alakja, és amelyben, ha a testtől el is válik, továbbra is megmarad a képesség és hajlandóság arra, hogy a test alakja legyen. Tehát⁴ «egy lélek sem marad mindörökké a testtől elválasztva és azért szükséges, hogy miként az egyik, úgy valamennyi is föltámadjon.»⁵

372. Már fennebb (360. sz.) a tételben jeleztük, hogy a világ végeztével bekövetkező feltámadásnak általános törvénye alól van kivétel, ugyanis a boldogságos Szűz Istentől nyert különös kiváltság alapján már föltámadt.

¹ Megjegyzésre méltó az, hogy Isten meg a gonoszoknak föltámadása által is elérí legvégső célját, mit ugyan nem első, hanem csakis másodsorban akar elérni, t. i., hogy a gonoszok testükkel együtt érezzék annak büntető hatalmát, akinek irgalmas jószágát megvetették.

² Summ. Theol. P. 3. Suppl. qn. 75. a. 2.

³ Ugyanott.

⁴ Ugyanott. Nehogy azonban valaki sz. Tamásnak ezen szavait félreértse, olvassa mindazt, amit már fennebb mondtunk és alább is fölhoznak a tárgyra vonatkozólag.

⁵ Ellenvevük ugyanis némelyek a következőket (sz. Tamásnál ugyanott): A büntetés csak bünbocsánattal kapcsolatosan engedhető el; de a testi halál az áteredő bűnnek büntetése; tehát, mivel az áteredő büntetést Isten nem mindenkinek bocsátotta meg, nem is támadhat föl mindenki. Válasz: Azok, kik az áteredő bűn állapotában haltak meg, a haláluk, mely az áteredő bűn büntetése, éppen meghalásuk által tették eleget; tehát az áteredő bűn daczára is föltámadhatnak. Mert az áteredő bűn büntetése inkább az, hogy meg kell halni, mint hogy halva kelni maradni.

373. Tétel. A boldogságos szent Szűz testével és lelkével együtt feltett föl a mennyországba.¹

¹ Mikor? Az nem bizonyos.

Amit már fennebb jeleztünk, a boldogságos Szűz meghalt. Hogy azonban meddig maradt az ő legszentebb teste a sírban, nem mondhatom meg. Talán mielőtt tetele után való harmadnapig, hogy ebben is hasonló legyen Fiahoz. Nephorus Callistusnak és damaszusi sz. Jánosnak Historia Euthymiana-ból (I. 3. c. 40.) merített elbeszélése. Mivel itt nem csak arról van szó, hogy mikor vetették föl a boldogságos sz. Szűz a mennybe, hanem kiváló súlyt fektet magának a ténynek beigazolására, legyen szabad azt idéznünk Nephorus szerint (I. 3. c. 40.). 14. M. Gor. sor. 147. kot. 44. old.) a tényállás ez: Sz. Palherius császár és Marciánus császár Juvenális jeruzsálemi püspöktől és a többiekől, akik akkor a chalcedoni zsinatra (451-ben) összegyűltek, kérték a boldogságos Szűz testét, ha ugyan az meg Jeruzsálemben volna föltalálható, azt Konstantinápolyba helyezték át. Juvenális ezeknek így válaszolt: «A legregibb és legigazabb hagyomány arra tanít, hogy a boldogságos Szűz a földön halálakor mindazok a szent apostolok, kik a pogányoknak a földre okos szót szedelve hirdettek az üdvösség tanait, abban a pillanatban a magusok által, Jeruzsálemben sírba és a föld alá vitték, ahol a föld alatt voltak, kik a sz. Szűz kiváló erejével egy énekkel dicsőítették; így ment a legfőbb lelke dicsőséggel, fenyességgel az Isten trónja elé; szent testét az apostolok az angyalok éneke közben a Gelszémi kert mellett helyezték sírba. Harom teljes napig zongoréztek itt a mennyel karok. A három nap elteltével megint az angyalok éneke. Ekkor jött Tamás apostol, ki a temetésen távolbottamatt nem vehetett részt, s midőn ő annak szent testét, kit Isten magához vett, tisztelete jeleül meg egyszer látni akarta, a sírholtot kinyitottak, azt meglelték csak azon gyölesruhák maradtak ott, melyek a szent test körül volt, s ezekből kimondhatatlanul edes illat áradt ki.»

Miután ezzel elérték, a sírt lecsukták, s ezen eseménynek hatására alatt nem hibéztek mást, mint hogy az isteni Ige, a dicsőség Ura, aki a boldogságos Szűz testéből akart magának testet felvenni és általa akart emberre lenni, angyalok testét, mely a földről való távozása után is szepőtel és tisztaságos maradt, romolhatatlanságával és azon kiváltsággal akarta kinyitni, hogy a közös s általános feltámadást megelőzze.

Ezen elbeszélést nemely kritikus koholmányának mondja (v. b. Arnoldi, Super transitu B. M. virginis, Genoa, 1879. I. k. 1. és kov. old. 156 s k. old.). Juvenális sz. Cyril szerint (v. o. Billuart, De myst. Christi, diss. 1. a. 7. Myne-nel, Curs. Theol. 8. kot. 1329. old.) szertelen módon dicsőséglujhas volt és az ephesusi rablőzsinaton Dioskorusnak segede, sz. Leo szerint pedig (Epist. 119. ad Maxim. Ant. M. 54. k. 1044. old.) olyan ember, aki, hogy a jeruzsálemi püspökség méltóságára juthasson, hazugságra, hamisításra is vetemedett, amert nem méltó hitre. De méltán jegyzi meg Jurgens (kirchliche Ueberlieferung von der leibl. Aufnahme Mariae in den Himmel, Innsbrucker theol. Zeitschrift 1880. évf. 609. old.) veszélyes dolog, ha valamit csak azért tagadunk, mert azt nem kiváló jámborságra egyentől hallottuk. Azonföldről Juvenális elbe-

Ezen tétel nem hitcikkely ugyan, de manapság vakmerőség nélkül tagadni nem lehet.¹

Bizonyíték 1. a
Szentírásból

374. Mégha, amint *Suarez* és mások állították, a *Szentírásban* semmifele bizonyítékot sem találhatunk arra, hogy a boldogságos Szűz testével együtt vétetett föl a mennybe: még akkor sem szabad abból azt következtetnünk, hogy a boldogságos Szűz nem vétetett föl testével együtt a mennybe. Mert abból, hogy a

szent írásban meg *Nicephoron* kívül még *damaszuszi sz. Ióhannis* is ezt állítja (Hom. 2 in dorm. B. M. V. n. 18. M. gor. sor. 96. k. 147. 739. old.); *Brennus*, *Rom. fer. 4. infra Octav. fest. Assupt. B. M. V. lect. 4. sqqn.*azonfölül pedig M. i. h. 730. old.) meg bizonyos előszóban fennmaradt hagyományt is fölmentit, amely a *Juvenilis* előadásából merített *lénnyel* megegyezik. *Jürgens* i. h. 609. old.

¹ Azt mondtam, nem hitcikkely, mert azt eddig az anyaszentegyház hivatalosan nem állapította meg. De az egyház mindig hajlandóbb azt a nézetet támogatni, hogy a boldogságos Szűz testével együtt vétetett föl a mennybe. *Cassius Mennyhért* (Loc. theol. XII. 10.) ezeket mondja: »Vakmerőség lenne azt állítani, hogy a boldogságos Szűz azért nem vétetett föl testével a mennybe, mert az az egyház kozmeggyezésevel ellentétes.« *Suarez* in 3. P. s. *Thomae*, 1. 17. disp. 21. sect. 2. azt állítja, hogy a boldogságos Szűznek mennybevétele testével és lelkével együtt nem hitcikkely; mivel sem az egyház ezt ki nem mondotta, sem olyan *szentírás* bizonyíték, avagy elegendő hagyomány nem áll rendelkezésre, amelyből ezt eszathatatlannal bebizonyítani lehetne: megis a legnagyobb vakmerőseget követné el az, aki manapság ezt az oly kegyeletlen és vallásos véleményét megtámadná. A *vatikáni* zsinaton 204 püspök állította ki, hogy ezt a tanítást Isten Fiának és a boldogságos Szűznek nagyobb üdöcségére a zsinat ünnepélyesen meghatározza és kihirdesse. Azt mondták: »Mivel ők, mindkét egyháznak ősi időkből származó hite és tisztelőben tartandó hagyománya szerint a legszárkábbban meg vannak arról győződve, hogy a boldogságos Szűz Megvaltonk Jézus Krisztus orlomeire való tekintettel, amint szaplótelei fogantatásával a bűn fölött, szűzi anyaságával az erzeki vágyak fölött ép úgy k való módon győzedelmeskedett az ellenséges hatalmaktól, az által, hogy föltámadása a *Füé*hez hasonlóan megelőzte a k és *plum* testét, ép azert, hogy annak dicsősége Isten dicsőségével növekedjek és dicsámat az egész világra jelen, engosztelete szent költőknek a mennyekbe, *terjedt* és őt valaminek szent Flát újabb meg újabb támadásokkal megrohanó eretnekek legyőzésére és kipusztítására annál hathatósabban tapasztalja. Tovább, hogy a kereszteny hívek ohajukat végre teljesítve lassak: a vatikáni szent zsinatot forrón kerik, nyilatkoztassa ki, hirdesse ki és határozza meg ünnepiesen, hogy a boldogságos Isten Anyja testével és lelkével együtt vétetett a mennyországba.« V. ö. *Dr. Martin*, Omn. conc. Vatic. document Coll. 109. old.: *ugganannál*, Die Arbeiten des Vaticanisch. Conc. 80. old.; *Jürgens*, Die kirchliche Ueberlieferung von der leiblichen Aufnahme der seligsten Jungfrau in den Himmel, l. Innsbrucker theol. Zeitschrift 1880. evf. 596. és 650. old.

»*terjedt* és őt valaminek szent Flát újabb meg újabb támadásokkal megrohanó eretnekek legyőzésére és kipusztítására annál hathatósabban tapasztalja. Tovább, hogy a kereszteny hívek ohajukat végre teljesítve lassak: a vatikáni szent zsinatot forrón kerik, nyilatkoztassa ki, hirdesse ki és határozza meg ünnepiesen, hogy a boldogságos Isten Anyja testével és lelkével együtt vétetett a mennyországba.« V. ö. *Dr. Martin*, Omn. conc. Vatic. document Coll. 109. old.: *ugganannál*, Die Arbeiten des Vaticanisch. Conc. 80. old.; *Jürgens*, Die kirchliche Ueberlieferung von der leiblichen Aufnahme der seligsten Jungfrau in den Himmel, l. Innsbrucker theol. Zeitschrift 1880. evf. 596. és 650. old.

»*terjedt* és őt valaminek szent Flát újabb meg újabb támadásokkal megrohanó eretnekek legyőzésére és kipusztítására annál hathatósabban tapasztalja. Tovább, hogy a kereszteny hívek ohajukat végre teljesítve lassak: a vatikáni szent zsinatot forrón kerik, nyilatkoztassa ki, hirdesse ki és határozza meg ünnepiesen, hogy a boldogságos Isten Anyja testével és lelkével együtt vétetett a mennyországba.« V. ö. *Dr. Martin*, Omn. conc. Vatic. document Coll. 109. old.: *ugganannál*, Die Arbeiten des Vaticanisch. Conc. 80. old.; *Jürgens*, Die kirchliche Ueberlieferung von der leiblichen Aufnahme der seligsten Jungfrau in den Himmel, l. Innsbrucker theol. Zeitschrift 1880. evf. 596. és 650. old.

Mivel az apostoli tanítás szerint (Rom. V. 8. 17.; I. Kor. 15. 24., 26., 34., 57.; Zsid. 2. 14. s köv. és egyéb helyeken), *Krisztus Urunk* győzedelme az ősi kígyó, a sátán fölött azon bármás győzelemben áll, melyet a bűn és annak következményei, az erzeki vágyak és a hatalmaktól a szűzesség mint egy kiegészítő részei fölött vívott ki és neve a *terjedt* és őt valaminek szent Flát újabb meg újabb támadásokkal megrohanó eretnekek legyőzésére és kipusztítására annál hathatósabban tapasztalja. Tovább, hogy a kereszteny hívek ohajukat végre teljesítve lassak: a vatikáni szent zsinatot forrón kerik, nyilatkoztassa ki, hirdesse ki és határozza meg ünnepiesen, hogy a boldogságos Isten Anyja testével és lelkével együtt vétetett a mennyországba.« V. ö. *Dr. Martin*, Omn. conc. Vatic. document Coll. 109. old.: *ugganannál*, Die Arbeiten des Vaticanisch. Conc. 80. old.; *Jürgens*, Die kirchliche Ueberlieferung von der leiblichen Aufnahme der seligsten Jungfrau in den Himmel, l. Innsbrucker theol. Zeitschrift 1880. evf. 596. és 650. old.

allig lehet ketelkednünk, hogy abban a jóslás a boldogságos Szűznek szintén a boldog gyászolhatarság volt, azaz es pedig a nagy szepetben legutolsz, a szűzi anyaságára, ép ugy kiváltságos felismadására, vagyis arra, hogy isten testestől-leikestől folytatta a mennyországba. V. ö. *Schaff* a. 1887. és 1889. Münster, 1887. 107. és kov. old.

3 Vannak történetírók, kik azt állítják, hogy ezt az ünnepet már az *epheususi* zsinat rendelte el 431-ben (v. ö. *Kraus*, *Realencycl.* I. k. 496. old.) mások ismét ezt azon időbeli római pápának, *Celestinnek* tulajdonítják (v. ö. *Kurz*, *Marior.* 379. old.). Annyi bizonyos, hogy ez az ünnep az egész keleti egyháznak általánosan szentesített volt és pedig a *synodus* *bulgell.* *Tubing.* *Quartalschrift*, 1866. 465. s. kov. old.: *Jurgens*, 1862. és 611. old.) kiderül, augusztus 15-en. A tudósok ugyanis azt állítják, hogy ezt az ünnepet regibb időkben január hó 16-an vagy 18-án ülték meg (v. ö. *Kraus*, i. h. *Ancephorus Callistus* (Hist. ent. I. 17. c. 28.) beszéli, hogy *Marcellinus* és *Petrus* (I. k. 382–602 ig) 583-ban elrendelte, hogy ezt az ünnepet augusztus 15-én ülték meg. Ép úgy a *Gelasius* és a *Gergely féle nyulárak* is megemlíti a *pápai nyulárak* felállítását és mennybemenetelének ünnepét.

Ezen kötelekek alatt nem vétkeztél kell értünk, amint azt nemelyek mondják, mert máskülöbben a boldogságos Szűz nem részesült volna a többi szentek fölött előnyben; amennyiben egy szent se volt (v. ö. *Jürgens*, i. h. 660. old.) halálakor a bűn kötelekeiben. Nagy Albert Quæst. super «*M. . .*», qu. 132.) ezen imádságnak bizonyító erejét kimutatja és így ír: «Mert őt nem . . . képes a halál kötelekeivel letartóztatni, aki Krisztus Urunkat önmagától . . . a világra. Azt kérdem tehát, mit kell a halál kötelekei alatt értünk? Jót, vagy rosszat. Jó nem lehet, mert minden jó befogadására képes volt. Ép úgy a jó nem tartóztat le, hanem fölemel. Tehát a kötelek alatt jót nem értünk. Ha pedig rossz az, akkor vagy a bűn, vagy a büntetés rosszassága. De a bűn rosszassága nem; mert a bűnnel a halál nincs összefüggésben, mivel a halál után eskis a büntetés állapota leszik és nem a bűné. Ép úgy semmit sem mondanánk azzal, hogy ő a halál után azért nem vétkezhetek, mert Isten anyja; hiszen halál után senki sem vetkezhetik. Ha pedig a büntetés rosszassága, azt kérdem, milyen büntetést kell értünk? Nem a pokolt, mert azzal nincs a halál semmifele összefüggésben, amennyiben sokan halnak meg, kik nem jutnak pokolba. Ugyanezen okból a tisztítóhelyet sem, mert sokan halnak meg, akik nem jutnak tisztítóhelyre. Ideiglenes büntetést sem monchatunk; mert azzal sincs a halál összefüggésben, amennyiben fölment alóla. Ép úgy nem mondhatjuk, hogy a halál büntetését; mert a boldogságos Szűz tényleg meghalt. Tehát nem maradhat más jelentés hátra, mint az elporladás. Annyi is annak ez lesz az értelme: Őt nem volt képes a halál kötelekei által letartóztatni, vagyis nem rothadt el teste. És ha rothadt volna föl, a többi testekkel hasonlóan az óvé is elporladt volna. Tehát csakugyan fölment.

Rebizonyithato tovabba

3. a hívők közmegegyezéséből, akik, amint azt fennlejtettük, a boldogságis Szűznek mennybenitele ünnepet már a legrégibb idők óta fogva a legnagyobb ünnepélyességgel ülték meg és ülik meg mai nap is és ezalatt a testnek és a léleknek mennybevitelet értik; akik továbbá püspökeik vezetése mellett kérve-kérték, hogy ezt az igazságot az egyház hitágazatilag is határozza meg.

Verünk együtt ugyanezt a meggyőződést vallják a *keleti*.
Az *ormények* ugyanis az 1342-ben tartott zsinatban ezt vallják:

vet tartva kezében Sűrű asszonyok. Mindezek fölött in kép felső részén Krisztus angyaloktól körüvezve, karjával átoelve egy fehér ruhába tükör eszesemót vagyis a boldogságos Szűznek lelket. A levegőben a fölön jár apstolok. A ház bejáratánál *damuszkasi sz. János* ezen felírást tartva: "Thozzád méltó é mennvei Szűz, Isteni hajlek, hogy elve jussal föl a mennybe, sz

Ezen könyvnek: «Die bildlichen Darstellungen vom Tode und der Himmelfahrt Marias» (23. s. kov. old.) nevélen szerzője amelyből ezt a tárgyat említettem, úgy vélekedik, hogy itt a boldogságos Szűznek haláláról, vagyis az *Assumptio* tárgyát szövegezte, mert az emberek lelket szokták a testek egy csecsemő alakjában ábrázolni. De magában a képnek vázlatában először a körülményből, nekülönben *damaszkusi sz. Jánosnak*, a boldogságos Szűz testi mennybevételre kiváló hírletének megjegyzéséből következtettem azt, hogy itt annak testi mennybevételéről van szó. *Didron* (283. old.) is megemlíti itt különösen arról a perceről van szó, amidőn a boldogságos Szűz megemelt, olyannyira, hogy már itt is feltalálhatók a testi mennybevételnek nyomai, amelyek a másik képen határozottan látnak festve, amelynek ugyanabban a kézikönyvben (*Didron*, 283. old.) ez a címe: «*Mária mennybevétel.*» Nyitott és tölcsér. Osoda. közö apostolok, akik között sz. *Thomás*, ki a boldogságos Szűznek övét tartja kezében. Ezek fölött a levegőben a boldogságos Szűz egy felé emelkedik.

Ellenvetel - Ezen festészet, vázlatokból egyáltalán semmi sem alakíthatunk magunknak a boldogságos Szűznek testi mennybevételét illetőleg, mivel az egyazon festészet művészetének elsajátítására írt ezen görög kézikönyv, -- t. i. *Πορτραίτης ζωγραφίας* -- nem nagyon régi. De *Didron* a jegyzetekben fölemlíti és meggyőzően kimutatja, példákkal megvilágítja, hogy a XVIII. század művészei a kepeknek ugyanazon vázlatait ugyanazonok a színeket, stb. sőt ugyanazon színeket is használták, amelyekkel a XV. század V. század művészei is éltek. Ezen művészet ugyanis mindenkor az a művészet, egyáltalán fuggott; semmi sem volt egyes emberek meggyőződésére bízva. V. ö. *Büchhe Darstellungen* stb. 26. old.

¹ Martene nel, Vet Script et Monum. nova Collect., 7. k. 250. l.; Jur-
gus, v. h. 647. l.

Bizonyos arab naptár valamennyi keleti és nyugati egyháznak ezen tárgyra vonatkozó meggyőződését teszi nyilvánvalóvá, mivel augusztus ho

«Tudvalevő dolog, hogy az örmény egyház azt hiszi és vallja, hogy Istennek szent Anyja Krisztus érdemei folytán testével együtt vétetett föl mennyekbe.» Sőt a *görög* elszakadtak a káivmstak ellen 1672-ben tartott zsinatjukban a szentek tiszteletéről alkotott fejezetben vallják: ¹ «Ő maga (Mária) ketségtelenül a szentebb Szűz, aki, mivel a *földön* azáltal, hogy Istent testet szülte és a szülés után sértetlenül Szűz maradt, a legnagyobb csoda volt: hasonlóképen az *égben* is a legnagyobb csodának nevezhető azért, mert *testével együtt vétetett abba föl*. Ez jollehet testének fekvőhelye a sír volt, mégis Krisztus Urunkhoz onlóan, ki az égbe szállt, ő maga is harnaadnapra a mennybe

$$f = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{\mu_1} + \frac{1}{\mu_2} \right)$$

Végre maga a hit által fölvilágosított *ész* is nézetünk mellett harsol, tekintetbe véve a) az igazságot, hogy a Bold. Szűz Isten anyja, vagyis az Isten-anyaságnak méltóságát; miként ugyanis Krisztus teste Máriának a teste, a legmegfelelőbb az, hogy vala mint az nem volt soha kitéve rothadásnak. azonképen ez se. És mikép is támadhatná meg a romlás ezt a testet, melyben az élet fogantatott?³ tekintetbe véve b) a B. Szűznek szeplőtelen

szert a latinok) s a magyar nyelvben a tolmák szava a zöcskei
tana szerint.» V. ö. *Hinterim*, Denkwürdigkeiten, V. 220. l. s. 17. v. ö. t
koptoknak naplárában, melyet maga isag használnak. 17. l. A P. S. Z. M. t
nak test szerinti meynybovetele.» V. ö. Innsbrucker theol. Zeitschrift, 1880. évf.
185. l.; 646. l.

¹ V. ö. *Jurgens*, I. h. 646. l. Még a görögök zsolozsmás könyve is azt állítja, hogy az egyház a Bold. Szűz Máriának test szerinti mennybemenetele után a földi testét a szentotórtól kapták hagyományképen. *Jurgens*, I. h.

Hozzájárul még az a megjegyzés is, hogy schol e földön nem találunk a B. Szűz testéből ereklyeket. Ha tehát a B. Szűznek oly dicsőséges volt meg ezen a földön is a teste, Isten azt nem engedhette volna meg, hogy az ismeretlenül, tisztelet nélkül hagyassák, hanem miként a többi szenteknek testét, az azokat megillető tiszteletben részesítette volna. Ami az *Ephezusban* összegyűlt atyák zsinatának leveléből merített erre a tárgyra vonatkozó *ellenret* st. illeti, olvassd *Billuart*, i. h. *Migne*nél, C. Theol 8 k. 1332. l.

³ Ugyanezen méltányossági érvel, melyet a hagyomány érdekében fölhoztunk, nemcsak a *szentatyók*, hanem a *vatikáni zsinaton* összegyűlt püspökök is igazoltak állításuk igaz voltát, amidőn már említett kérelmüket terjesztették elő (V. ö. *Dr. Martin*. *Omni Conc. Vatic. doc. Collect.* 108 l. Ugyanezt követelte a leggyöngédebb Fiúnak is az általa oly forron szeretett anyja iránt való

fogantatását, aminek, ha nem is a halált, melyet Krisztus maga is szenvedett, de legalább a testenek romlandóságát kellett kizárnia; tekintetbe véve c) a *Bold. Szűznek örökös szűzességét*; ő ugyanis megérdemelte,¹ hogy a dicsőség Ura, ki az ő szűzességét folyton sértetlenül megőrizte, miután e világból elköltözött, szeplőtelen testét is sértetlenül tartsa fönn; tekintetbe véve d) a *Bold. Szűznek mennyei boldogságát*; ő ugyanis megérdemelte, hogy boldogsága mindenképen tökéletes legyen, tehát úgy a lélekre, mint a testre is terjedjen ki; tekintetbe véve végre e) azt, hogy *szűz Mária az angyalok királynéja*; méltánytalanság volna ugyanis, hogy az angyali szellemek saját tökéletes természetökben élvezzék Isten látását, Királynéjuknak pedig Isten látásával, amennyiben az a testre is kiterjed, az utolsó ítélet napjáig kell várnia.²

Képpelése. Ugyanis inkább engedhetne volna meg, hogy az ő anyja, ki őt fogantatta, szülte, keblén viselte, tejével táplálta, és aki ebben az életben testével és lelkével volt hozzáfűzve, halála után tőle annyi évszázadon keresztül meg testileg is el legyen választva?

¹ Miként azt *damaszkuai sz. János* II. Ben. de Assumpt 18. sz. M. gör. sor. 96. k. 747. s kk. II. mondja

² Legyen szabad e helyen *damaszkuai sz. János*-ból, ki ezen igazságnak legelszántabb védője volt és azt nemcsak a leghatározottabban tanította, hanem ennek érdekében a legbősegebb méltányossági érveket is halmozta össze, a következőket idéznünk (Serm. II. in dormit. B. M. V. 14. sz. M. gör. sor. 96. k. 789. s kk. II.): «Kevésbé meggyőző volt ugyanis az, hogy azon isteni hajlék (Mária mint Isten-szülő) ... a föld méhébe zárassék. Sőt inkább, va amint az a rothadatlanság test, melyet Isten belőle az ő személyével fűzött össze, a sírból harmadnapra feltámadt, ép úgy méltányos volt, hogy a sírból ez kiragadtassék, és az Anya a Fiához költözzék; és valamint ő ehhez leszállt, ép úgy kellett neki is egy nagyobb, kiválóbb hajlékba, vagyis Fiához a mennybe vitetnie. Szükséges volt, mondám, hogy ő, aki Istent, az Igét fogadá vendégül méhébe, Fiának isteni hajlékban helyeztessék el; és valamint az Úr azt mondta, hogy neki mindazokban kell lennie, melyek az ő Atyái, ép úgy méltányos volt, hogy az Anya is Fiának országaiban tartózkodjék, vagyis az Istenek házaiban. Szükséges volt, hogy annak teste, ki a születéskor szeplőtelenül tartotta meg szűzességét, a halál után sértetlenül tartassék fönn. Szükséges volt, hogy az, ki a Teremtőt, mint eszmét halálta méhében, az isteni hajlékban lakjék.

Szükséges volt, hogy a jegyes, kit az Atya jegyezett el, a mennyei egyben feküdjék. Szükséges volt, hogy az, ki a Fiat keresztfán látta, és a fiút, melyet a szülés alkalmával kikériült akkor keblébe fogadta, ugyanazt az Atya mellett ülni lássa. Szükséges volt végre, hogy az Isten anyja mind azokat a dolgokat, melyek az ő fiái és az összes teremtmények által tiszteltesek, Isten

377. A hittudósok helyütt azt kérdezik, vajjon a bold. Szűznek vajon mások is kívül mások is megelőzték-e a közös feltámadást?

Azt kérdezhetné valaki, hogy a többi kevésbbé lényeges kérdéseket mellőzzem, vajjon a feltámadásnak és a mennybe-

ugyanis az örökös a szülőkről mindenkor átszáll a gyermekekre, most mégis hogy egy bizonyos tudós szavaival éljek, — fölfele vette folyását a szent folyamoknak forrása. A Fiú ugyanis minden teremtetett dolgot anyjára bízott. » V. ö. *Római zsolozsmakönyv*, a bold. Szűz mennybevételé ünnepe, 4. olv. s a kk.

Aki azonban még bősegebb érveket kíván véleményünk mellett, az olvassa a «De Assumptione B. M. V.» című egy kötetes könyvet, mely a legújabb valószínűség mellett a 9. században készült (*Alkuin*!). Található sz. Ágoston művei közé csusztatva, M. 11. k. 1141. s kk. II. Itt ezek olvashatók: «Nem merem azt állítani, mert keptelen vagyok elgondolni, hogy az a legszentebb test, amelyből Krisztus testet vett föl, és melyben az isteni természet az emberivel egyesítette, amelyben nem vesztette azt el, amiye volt, hanem azt vette magára, amiye nem volt, melyben az Ige testté, az Isten emberre lőn, ez a test a férgeknek etkül adatott »

Nem lesz haszonnekűli, ha ezen könyvről e helyütt rövid áttekintést nyújtunk. Az előszóban hathatós ináival fordul az isteni világossághoz, hogy méltóan válaszoljon azon kérdésekre, melyek a bold. Szűznek és Isten Anyjának ideiglenes haláláról és örökös mennybeveteléről tétettek. («Teged, mindenható Atya Isten [így sóhajtot] föl, könyörgő imában kerlek, hogy te, ki a felnőknek parancsolsz, és azok záporosót hullatnak, ki a hegyeket érinted és azok füstolognak, ki a földet megnyitod, és az termel. parancsold meg hogy mit mondjak, nyújtsd azt, hogy előadjan, és nyisd ki a számat, hogy arról beszéljek. Szerfölött megtisztelő cím nézve ugyanis Uram, és szíveimre nézve, hogy a Te Fiának Anyjáról beszélhetek, és annak legszentebb testéről tartandó beszédekkel foglalkoztathatom nyelvémet, aki egyedül volt méltó, hogy az Istenembert foganja és méhében viselje; aki Isten trónjává, és az örök király palotájává tettetett.») Az I. fejezetben kimutatja, hogy ő a bold. Szűz iránt való szeretetből fogott ezen tárgynak fejtegetésébe. A II. fejezetben azt állítja, hogy a Szentírásban a B. Szűznek mennybeveteléről mitsem lehet olvasni; azért (III. fejezet) a hit által megvilágított ésszel misem hátráltatja, hogy e tárgyat tovább fűrkészze. Vajjon Maria ment volt-é *Ádám átkától* (Gen. III. 19.), azt szerző nem meri állítani, de (IV. fejezet) *Éva átkától* (Gen. III. 16.) bizonyosan ment volt. Az V. fejezetben kérdezi, «ha tehát (Krisztus) teljesen meg akarta óvni az anyját a szűzességnek szemérmevel, miért nem akarná ugyanazt rothadatlanság megóvni a romlás utólatosságától?» és azt feleli, ez legjobban illenek úgy Krisztusnak anyja iránt való szeretetéhez, mint Máriának Krisztussal való vérrokonságához, és Máriának Krisztussal való kölcsönös összeköttetéséhez. A VI. fejezetben a testileg történt mennybevitelről táplált véleményét fejti ki, mondván: Mert keptelen vagyok elképzelni, nem merem azt állítani, hogy Máriának, Isten anyjának teste a férgeknek etkül adatott. A VII. fejezetben azt állítja, hogy legmegfelelőbb, ha Máriának az Isten anyjának lelke és teste is ott van, ahol Krisztus akarja, hogy az ő szolgálói legyenek. A VIII. fejezetben kimutatja, hogy Krisztus a B. Szűzet

379. A *Szentírás*¹ határozottan azt mondja, hogy mindnyájan csak egyszer, és pedig az utolsó napon fogunk föltámadni (pl. *Ján.* 6. 39.), és ez egyszerre fog megtörténni úgy az igazak, mint a gonoszok részéről (I. Kor. 15. 51.). Tehát lehetetlen a kettős föltámadást megállapítani. Épügy Krisztus jövődó országát az Angyal örökkévalónak jósolja meg (*Luk.* 1. 32. 33.) «és országolni fog Jákob házában mindörökké, és az ő országának nem lesz vége»; amit az Egyház a *konstantinápolyi zsinaton* az *apostoli hitvallás* következő szavaival állapított meg: «Az ő országának nem lesz vége.» Tehát nem szabad Krisztus Urunknak és ő Szenteinek országlását ezer évre leszállítani. Továbbá az ítélet leírásából, amely Máténál (25. fej.) olvasható, kitetszik, hogy Krisztus földi országa részére a föltámadás után semmiféle időköz nem lesz, hanem mindnyájan azonnal hivatnak az utolsó ítéletre, amely után a gonoszokat az örök kínokra küldi. Továbbá sz. *Pál* apostol az I. *Teszal.* 4. 16-ban az igazak föltámadását leírván, világosan jelzi, hogy azok az ítélet után azonnal mennybe ragadtatnak Krisztussal: «Azután, mi, akik élünk, kik meghagytunk, együtt ragadtatunk el azokkal a felhőkbe. Krisztus elé a levegőégbe, és így mindenkor az Úrral leszünk.» Végre misem ellenkezik annyira az evangéliumi szellemmel, mint a földi és testi boldogság (Róm. 14. 17.): «Mert az Isten országa nem étel és ital»; ellenkezik továbbá még ez a boldogság a föltámadás után bekövetkező állapottal, melyről Krisztus Máténál (22. 30.)

Ribeira, Calmet, Cornelius a Lapide stb. sz. *Jeromos* és sz. *Agoston* vélemléte alatt nem merik ezt a nézetet eretneknek mondani. Sz. *Agoston*, miként azt már fennebb jeleztük, *Civ. Del.* 1. 20. c. 7. n. 1. M. 41. k. 667. l. ezeket mondja: «E vélemény még tűrhető lenne, ha valaki azt hiúne, hogy a szentek ezen nyugvó napon Istennek színéről színre látása által valamely szellemi gyönyörben fognak részesülni. Mi magunk is azelőtt ezen véleményben voltunk. Mivel azonban azt mondják, hogy az akkor föltámadók a legmértéktelebb testi lakározásoknak adják át magukat, melyben az ételnek és italnak olyan bősége lesz, hogy nemcsak mértéket nem fognak tartani, hanem dobzódásuk szinte hihetetlen merethez lesz. Ezen véleményben csak érteki emberek osztozhatnak.» *Muzzarelli* (dissert. 3. de regno millenario) a mérsékelt chiliazmust «nyilván nem vallja eretneknek», de azt «korunkban legkevésbé se valószínű nézetnek» tartja, «mert az egyestől nem alapszik konoly tekintélyen, masztoson pedig mert nagyon komoly és mellőzhetetlen tekintélyek vannak ellene». V. ö. *Fránzelin laboros*, De Tradit. thes. 17.

¹ A *Jel.* 20. fej. 1. s. kk. verseiről alább még bővebben lesz szó.

ezeket mondja: «Mert a föltámadásban nem hazasodnak, sem felfeh nem mennek; hanem lesznek, mint az Isten angyalai a mennyben».

¹ *Ellenvelek* a chiliastak: A *Jel.* 20. fej. 1. s. kk. vv.-ben kettős föltámadásról és Krisztus ezer éves országáról van szó, mely a két föltámadás között fog virágozni; tehát. De ezt hiába vetik ellen, mert a *Jel.* Könyve 20. fejeletében, vv. így hangzanak: «És látek egy angyalt És megragada az angyal az ordog és a sátán, és lekötözté azt ezer esztendőre. És látek székeket és (látam) azok lelkeit, kik lefejeztettek Jézus Krisztusért. És látek és országlottak Krisztussal ezer esztendőig. A többi halottak nem élednek föl, míg el nem telik az ezer esztendő. Ez az első föltámadás. Boldog és szent, kinek része van az első föltámadásban; azokon nincs hatalma a második halálnak, hanem az Isten és Krisztus papjai lesznek és vele országlanak ezer esztendőig. És mikor eltelik az ezer esztendő, a sátán feloldatik tomleiből. És látam a holtakat, a nagyokat és kiadéleket és a tenger előda a holtakat »

100 hely *magyarozatának* megvannak a maga nehézségei, amely (t i. nehézség) a szentírásmagyarozók esztét nem kis mértékben foglalta el. A *chiliasták* ezt a szöveget, mely ennek az országnak örömeiről, tartósságairól, stb. szól, *betűszerint való* értelemben veszik; és ily úton-módon az idézett szövegben az ő véleményük részére nyernek ertvet. De az első négy század legtöbb *chiliasztái* és szentírásmagyarozói, nemkülönben az V. századnak minden egyházi és világi írói — kivéve természetesen a chiliastáknak kedvezőeket — úgy azokat a szavakat, melyek ezen országnak jellegere, valamint azokat, melyek annak tartamára vonatkoznak, *átvitt és szellemi* értelemben veszik. Azon *chiliaszták* a jelenések könyvében így mondják: «Azt az időt jelenti, mely Krisztus első eljövetele, vagyis inkább, mely a kereszténység tanának az egyes országokban való elterjedése és az Antikrisztus elutasa között telik el. Az *Antikrisztus csábításág* mondom: Ez kitünik ugyanis, ha a *Jel.* Könyve 20. fej. 20. verset a 20. fej. 1—13. vv.-vel (különösen a görög szöveggel) összehasonlítjuk, hogy az Antikrisztus már az ezer éves ország megkezdése előtt vettetik a kenkövel égő tűbe, és az ezer év után csakis az ordog támadja meg az egyházat és nem maga az Antikrisztus. De jól meg kell jegyeznünk, hogy a *Jel.* Könyve vadállata alatt nemcsak a megszemélyesített Antikrisztust kell érteni, hanem tágabb értelemben a megelőző világnak mindazon hatálmasságát, mely Krisztusnak és az Istennek ellensége. Tehát a *Jel.* Könyve 14. fej. 20. v. *vadállata* alatt nem magát az Antikrisztust, hanem a pogány (romai) uralmat érthetjük; a személyes Antikrisztus azonban az ezer éves uralkodás után fog megjelenni. A *vadállat megfogatása* alatt nem az ő hatalmának teljes megszűnését, hanem csakis uralmának csökkenését kell értenünk. A *lefejeztettek lelkei* alatt, kik élnek és országlanak Krisztussal ezer esztendőig, miként azt *némelyek* akarják, a szent vértanúk lelkeit kell értenünk, kik betöltve földzétetesek idejét, vagyis a kereszténységnek a világ fölött nyert győzelme után — hogy úgy mondjam — Krisztussal e világon mintegy uralkodnak, vagyis Krisztus ezen győzelmében részesülnek. *Mások* szerint a *lefejeztettek lelkei* mindazon szentek

Ami a szentatyákat illeti, azoknak legtöbbje már a 2. é. sz. században is határozottan elvetette és élesen megtámadta.

lelkei, akik Krisztus halála után (vagy az Egyháznak a világ fölötti győzelme idejétől) folytatolag az Antikrisztus eljövetele részeseivé lettek. És azért az «élet» alatt, amelyet élnek, a *lelkeleg boldog élet* kell értenünk, és az «első feltámadás alatt» az ezen életre való áttételt. A testek feltámadásáról itt említés sincs téve. Ezen előzőcska «míg» azon határidő jelentéti ugyan, amely előtti a gonoszok nem élnek boldog életet, de nem elegendő azt is, hogy a gonoszok ezt azután el fogják nyerni. Ha az «első feltámadás» alatt a lelkek életet és országolását kell értenünk, abból nem következik, hogy ennek ugyanaz az értelme, mint a *testek feltámadásának*, melyről a 13. versben van szó, mert jöllehet ebben a versben a testek feltámadásáról van szó, azt nemcsak nem nevezi *feltámadásnak*, hanem *másodiknak* sem.

Mit akarnak végre ezek a szavak jelenteni: «*Boldog és szent, ki része van az első feltámadásban: azokra nincs hatalma a második halálnak.*» Ha úgy akarod, sz. János ezen szavakkal kettős feltámadást akart jelezni: az első azoké, akik kegyelem állapotában haltak meg, és kik — miként azt már mondtam — a mennyben elnyerendő boldog életre támadnak föl: a másodikban minden egyes igaz fog részesülni, a mildón testét ismét magára véve, azt halhatatlan dicsőségbe viszi. Az első halál minden megkülönböztetés nélkül egyenlő, t. i., amidőn ugyanis a lélek a testtől elválik. A második halálban csak a gonoszok részesülnek, amidőn testekkel együtt az örök kárhozatra vetetnek. Sz. Agoston, Civ. Dei I. 20. c. 6. n. 2. M. 41. k. 666. old. ezeket mondja: «Valamint két újászületést különböztetünk meg... az egyiket, t. i. mely a kereszttségben történik, s ez hitbeli; a másikat, mely a testet illeti, s mely annak a nagy és utolsó ítélet alkalmával bekövetkezendő romolhatatlanságában és halhatatlanságában fog állani: — úgy feltámadást is kettőt kell megkülönböztetnünk: egyik az első, mely az életben meg végbe s a lelek feltámadásában áll, és mely megv. a második haláltól; másik a második, mely most nincs, és csak a világ végen fog bekövetkezni, s nem a lélek, hanem a test feltámadása, mely az utolsó ítélet által nemelyeket a második halálra, másokat ellenben a halált nem ismerő életre fog vezetni.»

Ugyanezen helyen előadja sz. János azt is, *mi fog történni az ezer év után* e amidőn folytatolag mondja: «És mikor eltelik az ezer esztendő, a sátán feloldatik tömlőcéből és kijő, és elesabitja a nemzeteket.» Ezekben van kifejezve az Antikrisztus ideje «És látek nagy fehér királyi széket, s azon egy ülőt» Ezekben Krisztus második eljövételének ideje van kifejezve. És látam a holtakat, a nagyobbakat és kisebbeket állani a királyi szék előtt. És a könyvek megnyitottanak... és megítéltettek a holtak azokból, kik a könyvekben valának írva, az ő cselekedeteik szerint. És a tenger előadja a holtakat, kik benne valának.» Ezekben a testnek feltámadása és az utolsó ítélet van kifejezve. «Es aki nem volt beírva az élet könyvébe, a tűznek távába vettetett.» Itt az örök kárhozat nyert kifejezést Krisztus ezen mondása szerint: «Menjete az örök kárhozatra,» mely a gonoszban beteljesedik. 20. f. 1. s v. old. ezek: «És látek új eget és új földet... a szent varost, az új Jeruzsálemet Istentől

chiliasmust, mint Origenes,¹ Cyprianus, a római² egyház áldozópapja; sok szentatya élt továbbá a 4. század előtt, kik a chiliasmust, nem téve abban különbséget a tulajdonképeni és a mérsékelt között, az eretnek-felekezetekhez sorolják, mint Gennadius,³ és mások; és az 5. századtól kezdve valamennyi szentatya és egyháziró között egyet se találunk, ki a chiliasmust nem vetné el, mint eretnokséget, vagy mint tévtant, amelynek nincs alapja. Így Orosz, szír sz. Efreim, sz. Vazul, nazianzi sz. Gergely, sz. Epiphanius és mások. Sz. Jeromos és sz. Agoston azonban, miként azt már jeleztem, a mérsékelt chiliasmust tűrhetőnek tartották; de ezt azon szempontból tették, mert azon keresztény hívők miatt, kik ezen tannak hódoltak, szigorubbak lenni és őket a hit megsértésével vádolni nem akarták; miközben arról egyáltalán nem voltak meggyőződve, hogy az ezer éves uralkodásról szóló tan önmagában véve a kinyilatkoztatásban nem bír semmi alappal. Mindkettő gyakran adott kifejezést azon meggyőződésnek, hogy Krisztus csak egy ízben lesz eljövendő, megítélni az eleveneket és holtakat. Sz. Jeromos⁴ így ír: «Hogy azonban Krisztus urunk kétszer fog eljönni, azt úgy a próféták összes jósolata tanítja, valamint az evangéliumi hit is: először alázatosságban, másodszor dicsőségben lesz eljövendő»; és sz. Agoston⁵

leszállani az egből... Isten alatt a megújított föllet és a látnokilag leírt mennyi boldogságot kell értenünk, ahová az igazak lelkei testekkel együtt szállnak. Tehát nagyon helytelenül kapaszkodnak a *chiliaszták* a *Jelenések könyvébe*. Mert azon ezer év, melyről sz. János tesz említést, nem az általános ítélet után, hanem előtte fog eltelni; és valamennyinek feltámadása és az utolsó ítélet után azonnal a tűztől faszittatnak a gonoszok és azonnal a mennybe vetetnek az igazak. V. ö. *Vat. a Coca*. Tentam. theol. schol. VI. k. 9. ért.

fejelet. Hurter, Comp. dogm. III. k. 776. k. V. ö. *Allioli*-t is, a *Jel. Könyv* 20. f. 1. s köv. versét

¹ Az alapelvekről (περὶ ἀρχῶν) I. 2. c. 11. M. gor. sor. 11 k. 240. s köv. old.: Így történt azután, hogy nemely egyházi író kételkedett a *Jelenések Könyvének* valóságán (v. ö. *Orosz*, Hist. Eccl. 8. k. 25. f. M. gor. sor. 20 k. 698. old.), mert úgy látszott, hogy ez maga is a chiliasmusnak kedvez.

² V. ö. *Orosz*, Hist. Eccl. 3. k. 28. f. M. gor. sor. 20. k. 274. old. A római egyházban a chiliasmusnak sohasem volt sok követője

³ Eccles. dogm. c. 55. f. M. 58. f. 944. s köv. old. Olvasd egyúttal ennek már idézett szavait, ahol kimondja, hogy mindnyájan *egyszerre* támadunk föl.

⁴ 121. Lev. 11. f. M. 22. k. 1036. old.

⁵ De octo quaest. ad Dulcitium, qu. 3. n. 2. M. 40 k. 139. old.

így ír: «Azon kérdésedre, vajjon hinnünk kell-e, hogy az Úr eljövetele alkalmával azonnal meglesz az ítélet, azt hiszem elegendó válasz az apostoli hitvallás, melyvel valljuk hogy Krisztus Atyjának jobbra felől eljövendo lesz megítélni az eleveneket és holtakat. Mivel tehát ez az oka az ő eljövetelenek, mit eselnek meg majd akkor ha eljövendő lesz, ha csak azt nem, amiért el fog jönni?»

Ugyanez a meggyőződése a *scholastikus hittudósoknak* is, kik a chiliasmust egyhangulag elvetik; így sz. Tamás nagyon sok helyen: Sz. Bonaventura az igazaknak és gonoszoknak egy szorre bekövetkező, feltámadásáról szóló tant. melynek elfogadása pedig egyenlő a chiliasmus elvetésével, katolikus tannak tartja. Solo ki a *trienti* sz. zsinaton jelen volt, azon véleményben van, hogy a chiliasmus meséit az érzeki vágyak találták föl.³ Epok meggyőződésben vannak a *trienti* szent zsinat után élő tudósok, kik a chiliasmus tanát hamisnak és már-már lejártnak tartják, mint Bellarmín,⁴ Suarez,⁵ stb.

Végre az *ész* is, mely a kinyilatkoztatott hiteikkel egyetemes tekintettel van, okvetlenül elveti a chiliasmust. A chiliasták véleménye szerint az igazak a feltámadás után ezer évig élnének e földön, ezután fog csak történni a gonoszok feltámadása és a jók az ítélet kimondása után az isteni Biróval együtt röpködni a mennybe. Tehát voltaképen a jók boldogsága ezer évvel később kezdődne feltámadásuk után. De miként azt már kimutattuk, katolikus tan az, hogy a szentek lelke, kiknek mítsem kell már kiengesztelnük, azonnal Isten látására jutnak.

¹ In 4. Sent. dist. 43. qu. 1. a 3. sol. quaestinnaculæ ad 4. így ír: «Azt kell mondanunk, hogy ezen szavak ötletéből (Jel. 20. 5.), amint sz. Ágoston azt elbeszéli (Ist. vár. 20 k. I. f.), nemely eretnek azt állítja, hogy az első feltámadás lesz azon megholtaké, kik Krisztussal ezer évig fognak maradni, amiért is chiliastáknak vagyis ezereveseknek nevezettek: sz. Ágoston azonban kimutatja, hogy ezen szavakat másképp kell értenünk, t. i. a lelki feltámadásról.» V. o. ugyanannál, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 77. a. 1.

² In 4. Sent. dist. 43. a. 1. qu. 3.; *Vérés* kiadása, VI. k. 455. old.

³ In 4. Sent. dist. 43. qu. 2. a. 1.

⁴ Aki felemlítvén (de Rom. Pont. III. k. XVII. f.) *Lactantiust* a kettős feltámadásról, és Krisztusnak ezer éves országlásáról szóló véleményét, ezeket fűzi azokhoz: «Ez volt nézete nagyon sok réginek, mint Papiasnak, Justinak, Irenének, Tertullianának, Apollinarisnak... De az már-már lejárt magát, mint minden agyoncafolt tétant.»

⁵ In s. Thomam, P. 3. disp. 50. sect. 8.

V. o. Franzelin *Inbros* De Trad. XVI. tetel.

Figyelembe vehetünk még egyetmást: a chiliasták véleménye szerint az ezer éves ország tagjaivá nemcsak azon szentek lennének, akik feltámadnak, hanem ezek közé még azon igazak is bejutnának, kik Krisztus második eljövetele alkalmával életben lesznek, kik az emberi nemet ezer éven át terjesztenék. De ily úton a holtak feltámadásába helyezett hit megszűnnék, mert az illetők ezt saját szemökkel látnák, tehát nem kepezhetné hit tárgyát stb.¹

IV. CIKKELY

A testnek a feltámadásban való azonosságáról.

350. Azon tanhoz fogunk, mely az egész feltámadásról szóló igazságnak sarkpontja, t. i. hogy a feltámadásban az ember ugyanaz lesz, ami a halálban megszűnt lenni; vagyis, hogy az embereknek, akik föl fognak támadni, tényleg nemcsak lelkök, hanem testük is ugyanaz lesz, melyet haláluk előtt birtak.

381. Tétel: *Mindenki ugyanazzal a testtel fog feltámadni, amelyet még életében viselt.* Tetel.

382. *Ugyanazon testtel, amilyent még életében viselt,* mondám; Magyaránat.

¹ V. o. hasonló okoskodásokat Wetzer és Wette Kirchenlexikonjában, II. kiad. IV. k. 149. old.

A chiliastáknak oly értelemben vett nézete, hogy az Egyháznak Krisztus eljövetele előtt sok századon át a legboldogabb állapota lesz, a Szentírás azon szavaival ellentétben, amelyek (Apost. Csel. 14, 21) azt mondják: «Sok háborúsgon át kell bemennünk az Isten országába; és Ismet (II. Timót 3, 12): «Mindnyájan, kik ajtatoson akarnak elni Krisztus Jézushoz, üldözést fognak szenvedni» stb. Megengedve már most az Egyháznak ezen legboldogabb állapotát, a Szentírás ezen szavai nem valósulnának meg. Ezen nézettel ellentétben továbbá *Krisztusnak*, a fejnek és a vezetnek példája, aki szenvedve és veres halált halva ment mennybe és mondta: aki követni akar engem, tagadja meg onmagat, vegye föl keresztyet és kövessen. Végre *Hurter* azt kell kérdeznünk (Comp. dogm. III. k. 862. sz.), miképen értendő azon igazak állapota, kik abban az időben még élni fognak, vajjon az érzeki vágyak és az átéredő bűnök többi utókövetkezményei nélkül-e, avagy talán azokkal? Az elsőt nem állíthatjuk, ha a *trienti* szent zsinat 5. ül. 5. kánonjára figyelemmel vagyunk. Ha pedig a másodikat kell értenünk, ezen igazaknak állapota nem lesz oly tulságos boldog, miként azt a chiliasták álmodják, kik az embernek állapotát az ezer éves országlás alatt paradisiomnak meselik.

részeeskék, amelyek valamikor a testben megvoltak, valamenynyien hiány nélkül összeállanak, hanem csakis azok és annya amelyek ilyen testnek alakítására elégségesek.¹

Erről szükséges azonban egy kissé bővebben szólnunk. A feltámadás által az ember *ugyanaz* lesz, ami halálakor megszűnt lenni. De mi szükséges ahhoz, hogy az embert *ugyanannak* tartsassuk? Az ember lélekből, mintegy alakból és testből mintegy anyagból áll. A lélek a testnek állagi alakja; a lélek a testtel való egyesülése által eszközli, hogy a test emberi test legyen. Tehát a feltámadóknak ugyanazonosságához nem elegendő, hogy bennök a lélek ugyanaz legyen, hanem szükséges, hogy a test is egyszersmind ugyanaz a test legyen, melyet az ember, amidőn még a földön élt, viselt.²

¹ Testünk anyagi részeeskél meg földi életünkben sem maradnak mindig ugyanazok, mert a táplálkozás, az anyagcsere által folytonosan változnak; mégis, dacára ezen folytonos anyagcserének, *egy és ugyanaz az ember* marad mindenképpen egész életén át, olyképen ugyanis, hogy *megmarad egy és ugyanaz az emberi testben* számszerint ugyanaz a lélek, azonkívül az egy és azonos emberi test határozott jellege, amely a tulajdonságok és járulékok egy és ugyanazon veleszületett jellemével van szoros kapcsolatban. Ezek a teste open ehhez a lélekhez irányítják az anyagot vele *sapításos* viszonyba hozzák, barmilyenek is az anyagnak részei. Sz. Tamás ezt egy példával világítja meg (Summ. Theol. I. 1. Suppl. qu. 80. a. 4.): «Így kell azt is értenünk, hogy előfordul az egy embernek testreszei között, miként az egy városnak összes lakosságával is meg esik, amennyiben egyeseket a halál a sokaságból kiragad, mások meg azonos helybe jönnek; amiért is a sokaság egyes részei anyagilag folytonosan változtatják helyüket, de alakilag megmaradnak; mert mások ugyanazokat a hivatásokat és ábrándokat nyerik el, amelyekből elődeiket kiragadta a halál; és azért meg is mondjuk, hogy a tarsadalmi számszerint ugyanegy maradt. Én azonban megkérdem, amidőn bizonyos részeeskek változásával, mások ugyanabban az alakban és helyzetben pótlódnak, minden rész *anyaga* szerint változtatja helyét, de *fajja* szerint ugyanaz marad, az ember, dacára ennek, számszerint mégis ugyanaz marad.» V. ö. egyszersmind, miket sz. Tamás (Contra Gent. IV. k. 81. fej. a. 1-re) mond, ahol a tűzet hozza föl példa gyanánt. V. ö. *Mazella bíboros*, De Deo creante, 1371. sz.

² Azt ne mondá: Elegendő az azonossághoz, hogy a lélek legyen ugyanaz, mert a lélek, mint a testnek alakja, képesíti az anyagi részeket arra, hogy a test elő és emberi test legyen. Mert a lélek ad ugyan a testi szervezetnek faji létezést, t. i. hogy emberi test legyen; de ha a feltámadó testben számszerint nem ugyanaz az anyag volna, amely abban a testben meg volt, midőn azt a halál fölőszlatta, az ugyan emberi test lenne, de nem az a test, melyet az ember életében viselt; és azért nem ugyanaz az ember támadna föl, ki a halállal megszűnt lenni.

A feltámadók azonosságához tehát szükséges: az *alaknak*, azaz a *léleknek* azonossága, a melytől a test az ő faji különbözőségét és saját egyéniségét bírja; az *anyagnak* azonossága, mert ez az embernek lényeges része, és mivel ez pusztul el tulajdonképen a halálban. «Nem is mondható feltámadásnak az, ha a lélek nem ugyanahhoz a testhez tér vissza; mivel a feltá-

Azonfölül megjegyzem, hogy az emberi testek alakítására a lelkek, mint a test alakján kívül az anyagnak erőműteni és természeti, de különösen a nemző erőt is közreműködnek, amelyek által az anyagi elemek szerves egésze alakulnak.

Hallgassuk meg, mit mond erről a tárgyról Suarez (in 3. P. s. Thomae, disp. 14. sect. 2.): «A tökéletes feltámadáshoz minden körülmények között szükséges, hogy az anyag ne csak *fajdag*, hanem *alakú* is ugyanaz legyen; a tökéletes és bizonyos szempont szerinti feltámadás azonban megállhat, ha csak az alak azonos.»

A feltámadás állagi változás, amely által az, ami az előtt létezett, de elrotlott, mintugyaz létrejön. A feltámadás változás, amelyben *alany* (subiectum) *határ* (terminus) található, és nevezhetjük *állaginak*. Így módon állítjuk, hogy a *test*, amely meghalt, föl fog támadni, ez a test ugyanis alanya és nem tárgya a feltámadásnak. Helyely-közzel azonban *tárgyának* is nevezhetjük a feltámadást; így módon szoktuk azt mondani, hogy az *ember*, pl. Lázár támadt föl. A lelekről azonban tulajdonképen nem mondhatjuk, hogy feltámadt; mert az nem pusztult el (halt meg), hanem élve maradt, lehet azt megint mondhatjuk róla, hogy a feltámadásban *újra egyesült* a testtel. Amert is, ha a feltámadást *tárgya* szerint fontoljuk meg, az már nem *teljes* feltámadás, ha csak a testnek anyaga számszerint is nem ugyanaz. Ugyanis, valamint az anyag az ember lényegéhez tartozik, épugy tartozik annak azonossága is ugyanazon ember lényegéhez. Ebből kifolyólag, ha az anyag különböző, az az ember, aki feltámad, sem lesz tökéletesen ugyanaz; és illyképen meg ha csakis a *tárgyát* (embert) tekintendők a feltámadásnak, az embernek azonossága nem lenne *tökéletes*, hanem csakis tökéletlen; és azért maga a feltámadás is nem tökéletes, hanem tökéletlen, vagyis csak *valamelyes* feltámadás lenne.

De ha a feltámadást az *alany* szempontjából tekintjük, így folytatja Suarez, «...kor egyáltalán nem mondhatjuk igaznak a feltámadást, ha csak az ember, mely a meghaltban volt, a feltámadásban számszerint nem ugyanaz. Mert a meghalt és a feltámadó testnek anyaga nem ugyanaz, jellehet bizonyos mértékben ugyanaz az ember támadt föl, mégis az a test, amely meghalt, valóban nem támadt föl, ha a lelektől nem nyer továbbra is alakot. Továbbá, ha a testről azt mondjuk, hogy feltámad, okvetetlenül szükséges, hogy az a változás, mely maga a feltámadás, benne mintegy alányban történjek (különböztetve sem lehetne azt az ilyen változásról elnevezni), tehát szükséges, hogy az alak ugyanazon anyagba vezettesek be, amelyből az ilyen test áll, mert a test nem alanya ezen változásnak, ha csak az anyag szempontjából nem, amely magába fogadja az alakot.»

¹ Sz. Tamás, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 79. al 81. a. 1.

madás nem más, mint *ismételt fölkelés*; ugyanannak kell tenet esnie és fölkelnie. Ebből kifolyólag a föltámadás inkább vonatkozik a testre, mely a halál után elpusztul, mint a lélekre, mely a halál után tovább él; és azért ha a lélek nem a régi testet veszi magára, ezt a folyamatot nem nevezhetnők helyesen föl-támadásnak, hanem inkább *új test fölvetélének*.¹ Továbbá meg-szükséges valamennyi résznek, legalább a *lényegeseknek*, pl. esont, hús, vér, stb.-nek azonossága. A járulékos és változékony részek, pl. a haj, köröm, önmagukban véve föltétlenül nem szükségesek az ugyanazonossághoz, jóllehet ezekre nézve mondották. Megváltónk: «Fejednek hajszálai nem pusztulnak el.»

Hitk. k. hely

383. A *tétel*, ha attól a kérdéstől, mi kívántatik meg határozottan ahhoz, hogy a test azonossága meglegyen,¹ eltekintünk

¹ Már fönnebb megjegyeztem, voltak olyanok is, kik azt állították, hogy a föltámadáshoz szükségképen nem kell az, hogy a föltámadó teste számszerűen ugyanabból az anyagból álljon, amelyből azelőtt állott, hanem elegendő, ha a lélek ugyanaz, amely a részeket az anyagból kiválasztva átalakítja, egybe-hamozza és álteti. Ezen állítás határozottan téves. Az nem egyezik meg az egy-láz tanításával, hogy abból a testből, melyet az ember életében hordozott egészen a föltámadásig az anyagnak egy része fenn fog maradni, és ez természetes vonzódással fog viselkedni azon lélek iránt, amelylyel földi életében össze-volt kapcsolva. Feltéve, hogy igaz lenne, mikép a halál után a föltámadásig megmaradt bizonyos rész a testből és ez fog a lélekkel egyesülni, ez se volna lehetséges természetes módon, hanem csakis Isten gondviselése folytán. Sz. Tamás (Summ. Theol. P. 3. Suppl. q. 78. al. 80. a. 3.) fölvetvén a kérdést, vajon azok a porszemek, amelyekből, az emberi test újra összeáll, bírnak-e bizonyos természetes vonzódással azon lélekhez, a melylyel egyesülnek? ezeket mondja: «Erre vonatkozólag három nézet forog közzájön. Némelyek azt állítják, hogy az emberi test sohasem oszlik föl alkotó elemekre, hanem mindig marad a hamvakban az elemekbe oltott bizonyos erő, amely bennök természetes vonzólást eszközöl ugyanazon lélekhez. De ez a nézet ellenkezik sz. Ágostonnak a tárgyiról vallott véleményével (Enchirid. c. 88.), mely szerint az *ellentétek-ből álló minden összetétel mindazokra szétoszthatik, amikből összetétellett.* Ebből kifolyólag mások azt állítják, hogy az elemeknek ezen részei, amelyekre az emberi test szétoszlik, több világosságot tartanak meg önmagukban azért, mert az emberi lélekkel voltak egyesülve; és ebből következtetik, után azt a bizonyos vonzódást az emberi lélekhez. De ez ismét nevezet-séges, mivel az elemek egyes részei ugyanazon természetűek, és egyenlő módon részesülnek úgy a világosságban, mint a sötétségben. Amiert is azt kell mondanunk, hogy a hamvakban nincs egyáltalán semminemű természetes vonzódás a föltámadáshoz, hanem csakis az isteni gondviselés okozza, hogy azok a hamvak ismét egyesüljenek a lélekkel: és ebből magyarázható az meg, hogy ugyanazon alkotórészek egyesüljenek újra egymással és nem más részek.

hitk. k. hely. Ezt hirdeti az *apostoli hitvallásnak az aquilejai egy-ház által használt alakja*: Hiszek «ezen testnek föltámadásában»; opp úgy az *Atanáz-fele hitvallás*: «Föl fognak támadni *saját tes-tüket*» a IV. *lateráni* zsinat: «saját testükkel támadnak föl, melyet most viselnek» a IX. *Leo pápa* által *Péter püspöknek* adott hitvallás: «Hiszem egyszersmind azon testnek valódi föl-támadását, melyet most viselek»; leghatározottabban kifejzi ezt azonban a XI. toledói zsinat hitvallása: «Főnk példáját követve, hiszszük és valljuk minden megholt testének igazi föltámadását és nem azt hiszszük — mit némely őrjöngő hirdet, — hogy légies vagy bármely más testben támadunk föl, hanem ugyanabban, amelyben élünk, mozgunk és vagyunk.» Ezen kívül meg sok bizony-ságot is fölhozhatnánk erre.¹

384. Hogy a föltámadó test *azonos azzal*, amelylyel e vilá-Bizonyítjuk 1. sz. gon birunk, kifejzi Jób is, aki (19. 25., 26., 27.) ezeket mondja: «Mert tudom, hogy az én megváltom él, és az utolsó napon a földből föltámadok: és ismét körülvetetem bőrömmel, és az én testemben látom meg Istenemet. Kit én magam látok meg, és az én szemeim nézik őt, és nem más.»² Az *újszövetségből* pedig sz. Pál apostol szavaira hivatkozunk. Elegendő lesz azonban az I. Kor. 15. 53. ideznünk: «Mert a rothatag testnek rothatatlan-ságba kell öltözni, és a halandónak halhatatlanságba kell öltözni.»

Sz. Tamásnak ezen szavai megcáfolják némely újabbkori tudos vélemé-nyet is (ide sorolhatók *Oswald*, *Eschatol.* 295. old.), kik azt állítják: Meltán föltetelezhethetjük, hogy azon anyag, amely némiképen az emberi testhez tartozott a halhatatlan lélekkel való egyesüléséből származó bizonyos természeti tulajdon-ságot tartott meg, amely által az anyagnak más eleménél nemesebb és bizo-nyos viszonyossággal bír, hogy ismét egyesüljön a lélekkel.

¹ *Római kate* I. R. 12. fejelet, 7. k. 93. old. «Mivel pedig igen fontos dolog, hogy erősen meg legyünk győződve, mikép testünk és pedig ugyanaz a test, a melylyel most bírnak, habár elrohad és porra is valik, megis föl fog támadni; ezt a plebanos is tüzetesen magyarázza meg.»

² Ezen érvelésnek erejét nem gyongíti meg a *zsidó szövegnek* különböző-sege, mert ezen utolsó szavak: és az én testemben látom meg stb. (egész vagyis), majdnem teljesen megegyeznek úgy a latin, mint a *zsidó szövegben*. Jób-nak ezen szavait használja *úgy* sz. *Gergely* is, miután a konstantinápolyi *Eutyches-nek* tévedését megcáfolja, ezt írván. «Middőn határozottan bír van fölemlítve, minden kétkedés a valódi föltámadásban megszűnik...» (*Moral.* 16. k., 56 hely. 29.] fejelet. 72. k. M. 75. k. 1077. old.)

Különben Jób-nak ezen nevezetes szavait illetőleg olvasd *Knabenbauer* *uita*, Comment. in Jobum, Paris, 1886, 250. s köv. old.

megholtak teste iránt viseltetik. Ezen tisztelet és kegyelet ugyanis abban a hitben gyökerezik, hogy azok a hánvák és testek való mikor a dicsőséges életre fognak föltámadni. Ezért nevezik az a helyet, ahová a megholtakat temetik, *coemeterium*-nak, mely kifejezzék azt, hogy a testek nem pusztulnak el, hanem ismét föl fognak kelni. És amit az Egyház gyakorlatilag tanít, azt a *káttólban* híveinek *elmeletileg* is előadja. Ezt a tant és nem mást adja elő a kisdödeknek midőn beléjök a hit megvált tiltot el egy azelbul, hogy amodon a test föltámadásától hallanak az alatt mást nem érhetnek és mást nem tanulhatnak, minthogy ugyanaz a test fog föltámadni, mely a halál után elrothad, föl oszlik. Nehogy azonban ketelkedjenek a fölött, hogy a por ismét életet kap, a hit őket arra utalja; himniók és vallások kell, hogy Isten mindenható, és azt is képes megtenni, amit a mi értelmünk még csak fölfogni se képes.¹

B. az észlelő

386. Az *ész* e tanítás helyességére következtet 1. magának a föltámadásnak meghatározásából; nem lenne ugyanis igazi a föltámadás, ha nem ugyanaz támadna föl, ami elesett, és nem ugyanaz térne vissza az életre, ami meghalt.² 2. ha meggondoljuk, *miért* támad föl az ember. A föltámadás ugyanis azért van, hogy mindenki test szerint is elvegye jutalmát vagy büntetését, amint test szerint is elvette a jót vagy rosszat; de ha nem ugyanazzal a testtel támadna föl, amelyet földi életében hordott, más lenne a test, amely jutalomban avagy büntetésben részesülne.³

¹ Ha ezeket a tévölges érveket, melyeket a föltámadóknak ugyanazonosága mellett eddig fölöröltünk, figyelmesen átgondoljuk, végre - be kell látnunk, hogy *Durandusnak*, és egyúemely újabbkorúnak már jelzett véleménye semmikép sem egyezik meg az Egyház tanával, amely mindenütt csakis olyan föltámadást hirdet, amely szerint maguk a testek ismét föltámadnak és ismét szerint ugyanaz az anyag ismét életképesse lesz.

² Sz. Tamás (In 4. sent diss. 44. qu. 1. a. 1.) így ír: «Nem is nevezhetők föltámadásnak, ha csak a lélek ugyanahhoz a testhez nem tér vissza, mert a föltámadás ismételt fölkelés; de ugyanaz kel föl és esik; amiért is a föltámadás inkább a testre vonatkozik, mely a halál által elpusztul, mint a lélek, mely a halál után tovább él; és azért, ha a lélek nem ugyanazt a testet ölt magára, nem mondhatnók azt föltámadásnak, hanem inkább egy újabb testet öltözik».

³ *Tertullian* (De resurrect. canis 56. fej. M. 2. k. 925. old.) ezeket írja: «Mily keptelenség . . ., hogy más állag cselekszik és más részesül jutalomban, hogy ez a test szenved ugyan a vertanuság gyótreimeit, de más nyeri el».

V. CIKKELY

A föltámadott testek tulajdonságairól.

387. Jóllehet a halál után ugyanazon testnek kell föltámadnia, amely elhalt, mégis

- A) ez a test sokban különbözni fog az életben viselt testnél;
B) a föltámadók teste nem egyforma lesz.

... náját; épúgy ellenkezőleg, hogy ez a test fetreng a bűnökben és más test lesz büntetve . . . hogy Valentin helyett Marelo támad föl . . . Ilyen az is, hogy ugyanaz a lélek, mely ebben a testben futotta meg egész élet pályáját, mely ebben a testben tanulta Istent ismerni, és ebben a testben fogadta Krisztust magához, és tapasztalta az örök boldogság reményét, más testben, nem tudom milyenben, arassa a gyümölcsöket?»

A *Római káttólban* I. r. 12. f. 7. k. 93. old. ez olvasható: «Ugyanez következik magának a föltámadásnak fogalmából; mert a föltámadás *damaszkusi János* (azaz hitről IV. 27.) szerint visszahívás arra az állapotra, melyből kiestél. Végre, ha megfontoljuk, mi okból fog bekövetkezni a föltámadás, amint ezt kevéssel előbb bebizonyítottuk: akkor ezen igazságra nevezve senki többé kétségben nem lehet.» Ugyanott a 8. k. alatt 95. és 96. old. ez áll: «A test föltámadását pedig szükségesnek mondottuk azért: *«hogy kiki elvegye díját a testben, amint jót vagy rosszat cselekedett»* (II. Kor. 5. is). Az embernek tehát a testtel együtt kell föltámadnia, melylyel Istennek, vagy az ördögnek szolgált, hogy ugyanazon testtel együtt nyerje el a győzelem koronáját és jutalmát, vagy szenvedje a büntetéseket és a leggyotrabb kínokat.» *Bellarmin* nagyobb káttólban ezt olvashatjuk: «A föltámadás azért fog bekövetkezni, hogy a test ep úgy részes legyen a jutalomban, vagy büntetésben, amint részes volt a jó tetteiben és bűnökben. Szükséges tehát, hogy az a test ugyanaz legyen, mert különben másik részesülne jutalomban vagy büntetésben.»

Ellenvetik 1.: Ellenmondás van abban, hogy az a test, amely *elpusztul*, számszerint ugyanazzal az anyaggal támad föl. *Válasz*: A test nem pusztul el megsemmisülés által, azaz nem semmivé lesz, hanem csak föl oszlik alkotó elemeire, melyek ilyen állapotban megmaradnak, tehát alításunkban semmi neven nevezendő ellenmondás nincs.

Ellenvetik 2.: Lehetetlenség, hogy az ismét életre keljen, ami el lett egetve és akinek hánvát a szél szétkapkodta vagy a folyó elmosta.

Válaszolva Bellarminnal (nagyobb káttól): «Azért valljuk a hitvallás elején, hogy Isten mindenható, mert olyat is tehet, ami előttünk lehetetlenségnek látszik. Ha pedig megfontoljátok, hogy Isten semmiből teremtetten az eget és földet, nem lesz oly nehéz ezt hinni, hogy azt ismét életre hozza, ami hamuvá lett.»

Ellenvetik 3.: Vannak *emberevők*, akik emberhússal (élnek) táplálkoznak, tehát ugyanaz az anyag folytatódólagosan sok emberbe megy át. Miképen lehet-

388. A) Tétel: *Minden test, úgy az igazaké, mint a gonoszoké, Isten hatalmából halhatatlan és rothadatlan lesz.* V. igazaké, – mondám – hogy az örök boldogságot élvezzék örökké és a gonoszoké, hogy örök büntetésekben részesüljenek.¹

seges tehát az, hogy minden egyes ember a saját testével támadjon föl? Szóval ugyanaz más emberekkel is megtörténhetik. Mert alig jut a test a földbe, azonnal elemeire bomlik szét, amelyekkel úgy a növények, mint az állatok táplálkoznak. És mi, amidőn növényekkel és állatokkal élünk, ugyanazok az elemeket, amelyek az előbbi században élt embereknek állagát alkották, átváltoztathatjuk a mi állagunkká; és így megy az a jövődő nemzedékkel tovább. Ha tehát ugyanaz az állag oly sok testhez tartozik, a feltámadást alkalmával melyeknek lesz visszaadva.

Hurterrel (Com. theol. dogm. 3. k. 768. c.) így válaszolok: 1. Emlékezzünk csak arra vissza, amit *aranyszájús* János (Besz. a feltám. 7. sz. M. 3. sz. 1. k. 429. old.) olyannyira hangsúlyoz, midőn így ír: «Amidőn tehát Isten hatalma működik, nem szabad azt, hogy *Miképp* hozzáadnunk.» Melten jegyzi meg 2. *Minucius Felix* (Oktaviusban, 34. fejelet. M. 3. sz. 1. k. 302. old.) «Minden test, akár porrá aszlik, akár nedvvé lesz, akár hamúvá, akár gőzzé változik át, hatalmunk alól ki lesz vonva, Istennek azonban, mint az elemek öröknek alá maradván rendelve.» Nem is esoda továbbá, hisz maga Krisztus is azt mondja *Lukács*-nál (12. 7.): «De még fejetek hajszálai is mind meg vannak számlálva; és (21. 18.) ismét: «De egy hajszál sem vesz el fejetekről.» Ezért is 3. ha Isten a testek feltámadását elrendelte, nem a mi gondunk, hanem az övé, hogy a testeknek egyes elemeit, amelyek annak azonosságához feltétlenül szükségesek, oly módon megőrizze és fentartsa, hogy azok más testek tulajdonába ne menjenek át. Nem szükséges 4. hogy a feltámadásban minden egyes elem ismét visszahelyeztetsek, mivel gyakran több elem szétmállik és másokat ismét a test azonosságának sertetlenségéért meghagyása mellett Isten az ő mindenhatóságával pótolhat. Ha pedig ő, valamilyen lényeges rész lett más testnek tulajdonává, legyen szabad sz. *Agoston*-nal (Ist. vár. 22. k. 20. fejelet. M. 41. k. 783. old.) így válaszolunk: «Az az ember nyert vissza azt a testet, kiben először kezdett emberi test lenni.» V. 6. *Szír* sz. *Ejrémet* is, ki *Iszabai* himnuszokban bővebb szót foglalt arról, és hisz, a testek azonosságát ellen emelt ellenvetéseken kívül arról is megemlékszik, melyek a testek megráfalva *Marciót*, *Bardesant* és *Manest*. V. 7. *Szír* sz. *Ejrémet* is, ki himnusait, melyeket *Berkell* jeles tudós adott ki.

Különben olvasd sz. *Tamást* (Contra Gentes, 4. k. 81. f.); *Bautz*-ot, Die Lehre von dem Auferstehungsleibe, Paderborn, 1877. 125., 131. s. köv. old. *Simar*, Dogm. 912. s. köv. old.; *Jungmann*, De Novissimis 224. szám s. köv. *Oswald*, 1. k. 244. s. köv. old.; *Wetzer és Welte*, Kirchenlexikon 2. k. 1. k. 1598. s. köv. old.

¹ Mivel a gonoszok teste csakis annyiban rothadatlan, amennyiben az isteni hatalom fontartja, nehogy lelküktől elkülönítessenek és részeire oszadjék. Hogy pedig mindez azért történik, hogy a gonoszok testben is bűnhődjenek, kivül lágluk, hogy a gonoszok halhatatlanságát miként nevezhetni az örökös enyé-

389. Ezen tétel hitcikkely, ami a *Szentírásból* és a *hagyományból* is határozottan kitűnik.

390. A *Szentírásban* olvasható:¹ «Megrontja a halált minden ember; és» «Halálod leszek, ó halál! fulánkod leszek, ó pokol.» *Isaia* szóval az igazakra a II. Kor. 5. 1.: «Mert tudjuk, hogyha a mi földi házunk, melyben lakunk, leomlik, van épületünk az láthatól, nem kézzel állított, hanem örökkévaló házunk mennyekben; a gonoszokra pedig *Máténál* 25. 46.: «És ezek örök kínra mennek (mindenesetre azzal a testtel, amelylyel már föltámadtak);» nemkülönben *Jel. könyve* 9. 6.: «Az emberek keresik a halált, de nem találják, kívánnak meghalni és elfut tőlük a halál.»

Mellőzzük e helyen a *szentatyáknak* e tárgyra vonatkozó többféle nyilatkozatait, mivel hasonló érveket már fönnebb eleget fölhoztunk. Az egyedüli sz. *Agoston* hallgassuk csak meg, ki a *választottakról* így ír:² «Vajjon lehet-e kételkednünk, hogy a végtelen Isten megteheti... hogy az emberi testnek megadja a halhatatlanságot; távoltartja tőle a romlást és meghagyja a természetet; megtartja az emberi alak arányait, a tagok összeállóságát és a test súlyát, terhét megszünteti?» A *gonoszokról* pedig a mi véleményünket feltételezve, ennek nem annyira igaz voltát, mint inkább milyenségét magyarázva, így ír:³ «Aki az ítéletre támadnak föl, nem változnak át abba a romolhatatlanságba, mely még a rajdalom romlását se képes elszenvadni. Ez ugyanis a hívok és szentek tulajdonsága, azokat pedig örökkétartó romlás fogja kizozni; mert az ő tűzük el nem alszik és az ő férgük meg nem hal.»

«Zetnek és halálnak. «Mert nincs igaz élet – mondja sz. *Agoston*, *Enchiridion* 2. f. M. 40. k. 275. old. – csak ott, ahol boldogan lehet élni; sem igaz rothadatlanság, csak ott, ahol az időt semminemű fájdalom sem zavarja meg. Ahol azonban a szerencsétlenségnek nincs megengedve, hogy meghaljon, vagy hogy úgy mondjam, ahol maga a halál sem hal meg; és ahol az örök kínok sem szünetelnek, hanem folyton bántanak, ott maga a rothadatlanság sem ér véget. És ezt érti a *Szentírás* a második halál alatt.» V. 6. ugyanannál, Ist. vár. 21. k. 1. f. s. köv. M. 41. k. 709. s. köv. old.

¹ *Isaia*s, 25, 8. V. 6. *Knabenbauer* jézustársasági atyát, *Isaia*s fölött, 169. s. köv. old.

² *Ozeas*, 13, 14.

³ *Isaia*s 13. k. 18. fejelet. M. 41. k. 391. old.

⁴ *Isaia*s 20. k. 20. k. 146. lev. Consent. hoz, 2. f. M. 33. k. 947. old.

Az ész a föltámadók testének rothadatlanóságát önmagából bebizonyítani nem képes. Mivel az nem természeti okokból jön létre, hanem Isten mindenható hatalma folytán. De mégis kimutatja ennek megegyezőségét és pedig majdnem ugyanazokkal a szervekkel, amelyekkel fennebb a föltámadás általánosságát kimutattuk, jól megtörténve ugyan az *emberi természet* szótól szót, tant, amely szerint az ember lélekből és testből áll; és megfogtva a *Megváltóról* szóló igaz tant, aki az egész embert váltotta meg és teljes győzelmet aratott a halál fölött; okvetetlenül kell látnunk állításának méltányos voltát

391. Tétel. *Mindnyájan egész testünkkel fogunk föltámadni*

392. Mindazon tagokkal és részecskékel fognak birni, melyek a testnek természetéhez és teljes egészéhez tartoznak, amelyek vagy közvetlenül a lélek eszkeletének vezérlésére rendelkeztek, mint, a kéz, láb, szív, máj tüdő vagy amelyek inkább arra valók, hogy más testrészeket megóvjának, mint a koponyával kezével is fognak birni. Még azon szerveik is meglesznek, melyek használatára nem lesz többé szükségük, pl. amelyek a tápláláshoz és miként majd határozottan kimutatjuk, melyek a nemzéshez szükségesek. Mert jöllehet ezekre nem lesz szükségük, mert fognak ezekkel az emberek birni, és pedig azért, mert az ő *lényegükhöz*, vagyis az emberi természet teljességéhez tartoznak¹

¹ Birni fognak végre, hogy a *kort* és a *testalkot* tekintjük, oly testalkattal, amilyen mindenkinek *virágzó ifjúságában* egyéniségük természet szerint már *megvolt*, vagy meg kellett volna lennie erre vonatkozólag sz. *Agoston* (Ist. vár. 22. k. 20. f. M. 41. k. 783. old.) és a *Megváltó* által sz. *reny* természetük szerint megváltás alá vettünk és megváltunk azon következtetés vonható le, hogy a testek alakja a test föltámadásakor örök, azon nagysággal fog birni, mely mindenkinek ifjú korában testének természet szerint megvolt, vagy melynek meg kellett volna lennie s az ősz és tagok arányához illő szépség is meglesz; és sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 1. Suppl. qu. 81 a. 1.) ezeket mondja: «Az ember az emberi testnek minden hiánya nélkül támad föl, mert, valamint Isten az emberi természetet mindezek nélkül alkotta, épúgy fogja azt mindezek nélkül össze is állítani. Az emberi természet azonban két okból hiányos: először, mert meg nem nyerte el végleges tökéletességét; másodsor, mert a végső tökéletességtől eltért; az első módon hiányos a gyökerekben, a másod módon pedig az ágastyánokban. Amert a mindezekben az emberi természet a föltámadás által a legvégső tökéletesség állapotába helyeztetik, amilyen az a virágzó ifjúkorban volt.» Sz. *Tamás* ezen szavaival tárgyunknak okát is adja, mert a természet Isten akaratából nem-

A hitudósok ezt a véleményt egyhangulag mint *valóság* tekintik.

393. A *szentatyák* közül az egyetlen sz. *Agoston* idezzük, ki az *igazságról* azt írja,¹ hogy nem lesznek azon testtagok nélkül, melyeket a vértanusagban elvesztettek; és a *gonoszokról* meg azt mondja: «Tagjaik épsegével mint rothadatlanok támadnak ugyan föl, de romlandókká válnak a büntetések fájdalma által, amidőn azt hallják: *Távozzatok átkozottak, az örök tűzre, mely ittetett az ördögnek és az ő angyalainak*»

Maga az ész is kimutatja, hogy ezen vélemény méltányos. A föltámadás ugyanis Isten műve, *akinek művei tökéletesek*. Valamint az emberi természetet teljesnek alkotta, azt épúgy természetének lényege szerint, tekintet nélkül a bűnre, teljesen helyreállítja és pedig a választottakban az örök jutalomra, a gonoszokban pedig az örök kínokra.²

csak a fajnak, hanem az egyedeknek tökéletessége szerint is megújul, amennyiben más egyedeknél más arányt kíván. V. ö. *Bautz*, *Himmel*, 153 s. köv. old.

De meg kell még jegyeznünk a *gonoszokra* vonatkozólag, hogy ez nem az ő javukra szolgál, mert minden testagnak teljessége bennük csak a büntetésnek nagyobb és hatásosabbá tételére szolgál; hanem a természet előnyére, amint azt Isten teremtetten. Lejebb ki fogjuk mutatni, hogy még a teljes eszükre ifjú testükben is csak legfőbb nyomorúságuk fog kifejezést nyerni.

¹ Sermo 17. c. 20. M. 39. k. 1827. old. V. ö. *ugyancsak* töle, *Civ. Dei* I. 22. c. 20. M. 41. k. 782. old.

Epist. 146. al. 205. ad Consentium, c. 2. M. 33. k. 947. old. *Lukács*, 24. 41.

² Legyen szabad felemlitenünk, amit a *római káteba* I. r. 9. k. 12. f. 96-97. old. erre vonatkozólag találunk «Azonban nemcsak a test támad föl, hanem mindaz, ami természetének mivoltához és az ember díszé és ekeségeihez tartozik, vissza fogja nyerni.» Kitérő érvet olvasunk erre sz. *Agostonnál* (*Civ. Dei*, 22. k. 19-21. fejelet; *Enchir.* 89. s. köv.) . . . Különösen pedig a tagokat, mivel az emberi természet valójához tartoznak, együtt mind visszanyerjük. Mert akik vagy születésektől fogva vakok, vagy valamely betegség által vesztettek el szemök világát, a sánták, esonkák és akarnely tagjaikban nyomorok, ép és tökéletes testtel fognak föltámadni. Mert kinonban a lélek vágya, mely a testtel való egyesülést ohajtja, épen nem lenne kiegyezve; pedig kétségkívül hisszük, hogy kívánsága a föltámadáskor be fog telni. Azonfölül tudjuk, hogy a föltámadás, szintúgy mint a teremtés, Isten kiváló művel köze tartozik. Valamint tehát a teremtéskor Isten mindent tökéletesnek alkot: úgy állítanunk kell, hogy a föltámadáskor is így leend. Nem is egyedül a vertanúkról kell azt vallani, kikről sz. *Agoston* (362. B. 20. f.) ekkép tanuskodik: *Nem ama tagok nélkül lesznek; mert azon esonkítás szükségképpen a test hiánya lenne, és a*

A szentek teste
dicsőséges lesz

396. *B) Krisztus Urunk a Szenteknek testeit kiváló ajándékokkal látja el és ékesíti föl. az ő dicsőséggel és tisztelettel koronázott, nemkülönben újra föltámadt emberiségének hasonlatosságára; úgy, hogy az emberek, jóllehet testiek lesznek és maradnak, mégis az angyali szellemekhez lesznek hasonlóak. (Lesznek, mint Isten angyalai mennyben.) Az a négyféle természetenkivüli ajándék, amelyben Krisztus az Egyház tanítása szerint¹ a Szenteknek testeit föl fogja ékesíteni, ez: a szenvedésre való képtelenség, a fényesség, finomság és könnyűség; ezekről egyenkint fogunk szólni.*

Szenvedésre való
képtelenség

397. *A szenvedésre való képtelenség, a minden fájdalomtól való mentesség.² Olvasható ez Kor. I. 15. 42-ben. «Rothadatlanságban támad föl.» Érted a test rothadatlanságát, amely nemcsak a halált, hanem minden fájdalmat is kizár. Jel. könyve 21. 4.: «És letöröl Isten minden könny hullatást az ő szemeikről; és halál többé nem lesz senkiben sem bánat, sem fájdalom, sem fájdalom nem lesz többé.» Sz. János ezt mondja: «Feltámadnak tehát a szentek testei minden hiba, minden alaktalanság, minden rothadtság, teher, nehézség nélkül. És bennük oly nagy lesz a könnyűség, mint a boldogság.» Maga Isten is következtet ezen tan megfeleléségére abból a tökéletes többségből, melyiel a föltámadt testben a megdicsőült lélek, mely Istennek teljesen alá van vetve, bírni fog. Megfelelő ugyanis, hogy a léleknek a tulajdon teste és a kívüli létező tárgyak kényelmetlenségeket ne okozzanak, hanem ellenkezőleg annak engedelmeskedjenek, és csakis az ő gyönyörködtetésére szolgálnak, mert maga a lélek mindenre nézve Istenben nyugszik meg és neki engedelmeskedik.⁴*

¹ Ezen tant a hittudósok egyhangúlag bizonyosnak állítják.

² A szenvedésre való képtelenség kizár minden testi hibát és hiányt, előidezi azt, hogy semmiféle kellemetlenséget nem fognak szenvedni, se pain, fájdalom, avagy kellemetlenség nem fog sújtani. Semmi sem állhat útjában a föltámadt testnek, legyen az bár éles hideg, vagy a perzselő tűz heve. A szentek testeit ebben az állapotban nemcsak mentek lesznek minden fájdalomtól, hanem az összes érzékek, amelyeknek cselekvéseit a szenvedésre való képtelenség ajándéka legkevésbé sem akadályozhatja meg, a nekik megfelelő legfőbb gyönyöröket fogják élvezni.

³ Enchir. c. 91 M. 40. k. 274. l.

⁴ V. ö. sz. Tamás, in 4. Sent. dist. 44. qu. 2. a. 1. sol. quaestunculae 3. Hozzá adjuk még ezekhez azt, amit a szenvedésre való képtelenségről a Romai káteban (I. R. 12. P. 11. K. 98. l.) olvashatunk: «Azonfölül a szentek

398. *A fényesség oly testi tökéletesség, mely által a test oly világítóvá lesz, hogy nemcsak kifelé világít, mint a csillag, hanem belül is minden részében és szerveiben ragyogni fog.*

Amely ragyogás azonban nem akadályozza meg azt, hogy a testnek még legcsekélyebb árnyalatai is, nemkülönben alakjának és színének szépsége láthatok legyenek.

Máténál (13, 43.) ez olvasható: «Akkor az igazak fenyíteni fognak, mint a nap az ő Atyjok országában.»

A szentatyák közül hivatkozom Nagy sz. Gergelyre, aki fejtegetvén a Jel. könyve (21. 18) következő szavait: «A város pedig tiszta arany, hasonló a tiszta üveghez,» ezeket mondja: «Mit mást értünk tehát az arany és üveg alatt, ha nem azt a fölséges hazát, a boldog polgároknak azt a társadalmát, akiknek szívei egymást fényességgel világítják be, és tisztasággal teszik atlatszová?» Amelyet sz. János a titkos jelentésekben látott, midőn mondá: «És a kerítés jaspiskőből való rakva, a város pedig tiszta arany, hasonló a tiszta üveghez (Jel. könyve 18.). Mivel ugyanis abban a szenteket, mindnyáját a legfőbb boldogság fenyessege fogja ékesíteni, azért mondja az apostol, hogy az aranyból van építve. És mivel az ő fényességök egymás szíveiben vissza fog tükrözni, és mivel mindenki arczáról a lelkiismerete tisztasága is le fog ragyogni.»¹

nek föltámadt testet nemely kitűnő és jeles ékességekkel fognak bírni, melyeknek fogva sokkal nemesobbak lenednek, mint azelőtt bármikor voltak. Ezek között főbbek ama négy, melyek az atyáktól az apostol tanításából jegyeztettek fel. Azok elseje a szenvedésre való képtelenség, azaz: azon ajándék és adomány, mely eszközli, hogy semmi bajt sem szenvedhetnek és semmi fájdalom és baj nem érheti őket. Mert sem a hidegség nagysága, sem a láng hősege, sem a vizek árja nem árthat nekik. «Rothadásra — úgymond az apostol (Kor. I. 15. 42.) — vetetik el, rothadatlanságban támad föl.» Hogy a scholastikusok szenvedésre való képtelenségnek és nem rothadatlanságnak nevezték, oka az volt, hogy kifejezzék, mi sajátja a megdicsőült testnek. Mert a szenvedésre való képtelenség nem közös tulajdonuk az elkárhozottakkal, kiknek teste, habár rothadatlán, mégis éghet és fázhat és különféle kínokat is szenvedhet.

¹ Mor. I. 18., 17. M. 76. k. 84. l.

² Ezen szentatyja a testnek ezen dicsőségehez és fenyessegehez sorolja meg azt is, hogy a Szentek, mivel minden egyes boldog tarsuknak dicsősége és össze nem hasonlítható fénytől tündöklő testet szemlélni fogják, lelki szemekkel egyszersmind azok szívének titkait és legbensőbb gondolatait, valamint érzelmeit is fogják szemlélni.

Vége az ész ennek megegyezőséget abban is látja, hogy a boldog lélek dicsősége úgy árad szét a testen, hogy ami a léleknek szellemileg tulajdonát képezi, az testileg tűnik to a testen.¹

399. Az eddig mondottakból kiviláglik, hogy a testeknek *fényessége* a különböző szentekben *különféle*, mivel a lelkekben is különböző boldogság honol az egyeseknek kisebb-nagyob érdemei és szentsége miatt.² Az I. Kor. 15, 41-ben ez olvasható: «Mas a nap fényessége, és más a csillagok fényessége; még a csillag is különböző a csillagtól fényességre. Így a halottak föl támadása is»; és sz. *Agoston* ezekre a szavakra a következő megjegyzést teszi:³ «Látjátok, meg van igerve a Szentek testeknek fényessége, és a fényesség különböző faja, mert különböző érdemei vannak a szeretetnek.»

Sőt, amint már kimutattuk, a vértanukat, szüzeket és hittudósokat érdemeiket föltüntető dicsőségsugár, dicskoszorú fogja ékesíteni megdicsőült testükön, amint ezt a hittudomány tanítja.⁴

¹ V. ö. sz. *Tamás*, aki (Contra Gent. I. 4. c. 86.) így ír: «Valamint a lélek Isten színről-színre látásának élvezésében bizonyos lelki fényességgel rendelkezik, úgy a testre is szétárad a lélekből saját módja szerint a fényesség, azaz az aranyfény». V. ö. ugyanannál, Summ. Theol. P. 3 Suppl. qu. 85. a. 1.

A *Római káteban* I. R. XII. f. 11. k. 98. old. a *fényességről* ezt olvas hatjuk: «Ezután következik a *fényesség*, melynél fogva a Szenteknek teste fenyleni fog, mint a nap; ugyanis Üdvözítőnk... Hogy a földi sennyeződést kedjék, a maga színváltozásának példájával igazolta azt be. Ezt az apostol nagy dicsőségnek, majd fényességnek nevezi, mondván: «Megújítja a mi alázatunkat, hasonlóvá tévén az ő dicsőséges testéhez» (Fil. III. 21). A Szentek nemtelenségben vették el, dicsőségben támad fel (I. Kor. 15. 43). A dicsőségnek látta nemlétét Izrael nepe is a pusztában, midőn «Mózes arca» (Exod. 34. 29.) az Istennel való beszélgetés után a legfölségesebb jelenlete miatt annyira fényelt, hogy Izrael fiai reá sem tekinthetének. E fénylés pedig bizonyos fényozon, mely a lélek legnagyobb boldogságából a testre árad úgy, hogy az mintegy közlese azon boldogságnak, melyet a lélek élvez, valamint maga a lélek is az által boldog, mert az isteni boldogságnak egy része reá árad.» V. ö. *Dr. Schneider Vilmos*, Wiedersheim, 287. s. köv. old.

² Ép ezért *Krisztust* a dicsőséges testnek legnagyobb fényessége illeti meg, utána következik a *boldogságos Szűz Máriának* megdicsőített teste, aki szentségével valamennyi földi teremtményt mind messze fölfülmulta; azután következnek a földi szentek szentségük mértéké szerint, amelyeket elertek. V. ö. *Bautz*, Himmel, 164. old.

³ Serm. 241. c. 8. M. 38. k. 1138. old.

⁴ V. ö. *liquori* sz. *Alfonz* (De Noviss. tract. 9. n. 7. Regensburg, 1884. 381. s. köv. old. Vannak hittudósok, kik úgy vélekednek, hogy a dicsfény,

400. A *fiommi* ajándékát nem minden hittudós egyformán magyarázza meg, jollehet nem annyira a tárgyban, mint inkább a szavakban ternek el egymástól. A legtöbb szerint ez olyan tökéletesség, melynél fogva a test mindenben a lélek

aureola nem más, mint a fejet ékesítő korona. Egyesek még ezen koronak színeit is elsorolják. *Soto* (in 4. disp. 49. qu. 5. a. 2.) valószínűnek tartja azt, hogy a dicsőség fényessége a szüzek fején *fehér*, a vértanuk fején *voros*, a hittudósokén pedig *világos zöld*. V. ö. *Billuart* (De alt. fin. diss. 2. a. 5. § 2.). Hogy miért lesz a szüzek koronája *fehér*, a vértanuké *voros*, az természetes. V. ö. *Kraus*, Realencycl. I. k. 170. old.; II. k. 303. old. Miért lesz azonban a hittudósoké *zöld*, arra vonatkozólag *Gühr*, Messopfer, 285. old. ezeket írja: «A zöld a közvetítő szerepet játsza és az ellentéteket kiegyenlíti az erős és gyenge színek között. Amiért is szerfölött időtlen és jötevélog hat a szemre. Ha a természet tavaszkor elenk, kedves zöld ruhát ölt magára, dús aratásra számíthatunk. Amiért is a közönséges életben is és az egyházi fogadás szerint is a zöld mindig a remény színe volt.» A hittudósok pedig szóval és irásban az emberök szíveiben az isteni ige szavait hintettek el. És a mag, amely jó földbe esett, Isten kegyelme által öntözve megnőtt, és bőséges gyümölcsöt termett a földön és az égen. V. ö. *Bautz*, Himmel, 167. old.

A *boldogságos Szűznek* a legtöbb hittudós kettős dicsfényt tulajdonít, t. i. a szüzekét és a hittudósokét; a vértanukét nem, mert ezt csak a Krisztusért szenvedett, erőszakos halál szerozheti meg. Mások ismét, mint *Suarez*, meg a vértanukét is odaitelik neki, mert a vértanuk királynéja, és mert a szüzek vértanúsága, amit elszenvedett, a vértanuk testi fájdalmait sokkal fölfülmulta. Ezt jelzi az *Egyház* is, amikor azt mondja (a hetfájdalmú Szűz ünneplése jében *áldozás* után, communico-ra): «Boldog érzelmei a boldogságos szűz Marianak, amelyek halál nélkül kiérdemelték az Úr keresztje alatta vértanúság megadását.»

Meg más szenteknek is megítélésben nem mindenki tulajdonít kettős dicsfényt, sőt azt is, mint a szűzeké és a vértanuké. A szűzesség és vértanúság kettős jutalmaert sz. *Alfonz* az 12. c. 1. §-ban a szűzesség és vértanúság kettős pálmája díszíti őt; — «a szűzesség és vértanúság kettős tündöklük»; — «a szűzesség pálmájához a vértanúság koronáját is elnyerte.» V. ö. *Kraus*-t is, Realencycl. I. k. 335. old.

Krisztusnak a legtöbb hittudós nem tulajdonít dicsfényt. Ennek okát adja sz. *Tamás* (Summ. Theol. Suppl. qu. 96. a. 8.): «A dicsfény most már csak azért is, hogy aureolának tehát, kicsinyítve nevezzük olyas valami, amit birtokosa csak részben és nem teljes egészében bír. Amiért is csak azoknak tulajdoníthatunk dicsfényt, kik a teljes dicsőségben csak némileg részesülnek, ahhoz aranyítva, aki a teljes győzelmet maga vívta ki. Mivel pedig Krisztusban a teljes és fő győzelmet maga vívta ki és csak az ő győzelme által lehetséges a többieknek is kivívniok a győzelmet... ezért Krisztusnak nem lehet ilyen aureolát tulajdonítanunk, hanem olyant, amelyből kiárad a többiekre a dicsőség fénye... Azt kell állítanunk, hogy az a fény, ami Krisztusban megvan, nem aureola, hanem fényesebb és magasztosabb az aureoláknál.»

uralma alá kerül és ennek akaratát teljesíti.¹ Mások szerint dicsőséges testnek azon tulajdonsága, melylyel az illető szent semminemű akadály által sem tartóztatva föl, a legnagyobb könnyűséggel átjárhat és áthatolhat mindent.²

401. Ezen igazság bizonyítékául álljon a *Szentírásnak* h. tudósok által többnyire idézett mondása (sz. *Pál* Kor. I. 16 44.): «Állati test vettetik el, lelki test támad föl»

A *szentatyák* úgy az egyik, mint a másik fölfogás mellett is állást foglalnak, különösen amikor az *Kor. I. 15. 44.* magyarázzák. Sz. *Ágoston*³ így ír: «Valamint ugyanis a testnek szolgáló lelket méltán mondhatjuk testinek, úgy a léleknek szolgáló testet jogosan nevezhetjük szelleminek; nem mintha lélekke változzenek, . . . hanem, mert a léleknek lesz teljesen alárendelve ennek fönséges és csodálatos könnyűséggel fog engedelmeskedni . . . minden kellemetlen érzéstől, minden rothatagság és lanyhaságtól menten.» *Damaszkusi sz. János*⁴ magyarázva a

¹ Sz. *Tamás* (In 4. Sent. dist. 44. qu. 2. a. 2.) ezeket írja: «A mondott tökéletesség, amelynek alapján az emberi testeket *finomaknak* nevezzük, a megdicsőült léleknek, a test fölött gyakorolt azon uralmából származik (amely a test alakja; ezért a dicsőséges testet *szellemnek* mondjuk, mely mindenben uralma van véve. Az első alárendelés azonban, mely által a lélek a test fölött uralmat nyer, az, hogy ennek faji *lényegében* (esse) részesül, midőn uralmat nyer fölötté, mint az alak a tárgy fölött, továbbá alárendeltetésben lesz a test a lélek más működéseiben is, amennyiben a lélek a mozgató erő. Ugyanezt a meghatározást adja a *római káte* is, i. h.

² *Suarez* (In 3. P. s. Thomae, disp. 48. sect. 1.) mondja: «A test *finomsága* alatt azon erőt értjük, amelylyel önmagát mozgatja és bárhova behatolhat és onnan távozhatik anélkül, hogy bármely test akadályozhatná, valamint Krisztus a bezárt sírból a követőn át a tanítványai köréből zárt ajtókon át távozott.

Bautz (Himmel, 162. s. köv. old.) az állítja, hogy a test *finomsága* alatt azt kell értenünk, hogy a lelket nem akadályozza abban, hogy ez a testtől teljesen függetlenül gyakorolja értelmi tehetségeit. Itt e földön a test segélye nélkül nem gondolkozhatunk, mert a képzetekre van szükségünk. A boldogok lelke ellenben a testtől elválva a képzelet tehetsége nélkül is fölfog mindent. És ez a föltámadás után is be fog következni, amikor a boldogok vagy az észérzék, vagy a képzelőtehetség segélyével, vagy pedig mindezek nélkül is megismerhetik az egyes állapotokat. V. ö. sz. *Tamást* (Summ. Theol. P. 3. qu. 11. a.

³ Civ. Dei. I. 13. c. 20. M. 41. k. 393. l. V. ö. *ugyancsak nála* Buchir. c. 91. M. 40. k. 274. l.

⁴ Fid. Orth. I. 4. c. 28. M. gör. sor. t. 94. l. 1226.

szellemi testet, ezeket mondja: «A (test) . . . finom lesz (azt jelenti ugyanis a szellemi tulajdonság, amilyen Krisztusnak teste volt a föltámadás után, amidőn zárt ajtókon körösztil hatolt).»

Az *ész* végre abból látja ez állítás méltányos voltát, hogy a lélek a testnek alakja; amiért is a testnek magát, amennyire lehet, ahhoz alkalmaznia és annak alávetnie kell.

402. A *finomságnak* ezen jelentéséből az is következik, hogy a dicsőséges test nincs az állati szükségleteknek, és mindazoknak, melyek ezzel össze vannak kapcsolva, alárendelve. etelre, italra, alvásra stb. nincs szüksége, és ennek révén hasonló a szellemekhez.¹

403. Mindazonáltal meg kell jegyeznünk, hogy a testek meg ha *finomak* is, *láthatók* és *tapinthatók* maradnak, amely igazságot a *szentatyák*, különösen *Nagy sz. Gergely Eutychius* ellen a leghatározottabban megvédték. Amiből kiviláglik, hogy a *finomság* ajándéka ép oly kevéssé akadályozza az érzékeket működéseiben, mint a *szenvedésre való képtelenség*.²

¹ Sz. *Ágoston* (Civ. Dei I. 13. c. 22. M. 41. k. 395. l.) ezeket mondja: «A szenteknek teste tehát föltámadásuk után nem szorul valamely fára (vélés az élet fájára a paradicsomban), mely megmentse őket, hogy meg ne vénhedjenek és el ne haljanak; testi táplálékra sincs szükségük, hogy az éhség és szomjúság kellemetlen érzetét eltávolítsák; mert halhatatlanok lesznek úgy, hogy senmi fájlalmat s nélkülözést nem kell tűrniök.» Hozzáfüzi még a *szentatyá* «úgy, hogy ha akarnak, meglesz a lehetőség, hogy ohessenek, de arra a lehetőség nem fogja őket kényszeríteni . . . Mert testükből nem a táplálkozásra való képesség, hanem annak szüksége fog hanyozni. Szellemiek lesznek tehát, nem, mivel testek lenni megszűnnek, hanem, mert az elevenítő lelek által maradnak fenn.

² Az *üdvözültek érzékei* működni fognak. Az érző tehetségek a legtokéletebben fogják működéseiket gyakorolni, és ebből szerfoltott nagy gyönyörök származnak. A látás a legszebb testeknek, különösen Krisztus Urunk és a B. Száz testének szemlélése által a legnagyobb gyönyörrel fog eltelni; amely szépség mindazok között, mik a szemeknek gyönyörűséget szereshetnek, a legkellemesebb. A fület a leglagyabb enek által üditi föl stb. Az érzéki vágyó tehetséget azon kimondhatatlan gyönyörök, melyek a léleknek legtisztább oromából folynak, árasztja el, a 35. Zsolt. 9. v. szerint: «Megreszegülnek a te házad bőségétől; és gyönyörűséged patakából itatod őket»; a 83. Zsolt. 2. és 3. vv. szerint: «Mily kellemesek a te hajlekaid, erők Ura! . . . Szívem és testem orvendeznek az élő Istenben»; a 72. Zsolt. 26. v. szerint: «Ha testem és szívem elfogyatkozik is, szívem Istene és osztályreszem az Isten mindorokká». V. ö. *Bautz*, Himmel, 12. s. köv., 155. s. köv. l. V. ö. *líguori sz. Alfonzot* is (De Noviss. tr. 5 §. 4. n. 32. s. köv.), i. h. 265 s. köv. l. A szentek a föltámadás után nem

404. A könnyűség tehetség a helyi mozgások gyors kiváló könnyedséggel való végrehajtására. A könnyűség azt közli, hogy a test ott lehessen, ahol a lélek akarja; nem ugyan folytatolagos mozgás nélkül, és nem is olyképen, hogy a test egyszerre különféle helyeken is megjelenhetne, hanem úgy, hogy a test a legnagyobb gyorsasággal és majdnem elgondolhatatlan parányi időtartam alatt mozog a lélek parancsára és intésére ahová az akarja, a helyzetnek minden különbözősége szerint. A szentek tehát fölfoghatatlan gyorsasággal mennek tetszésük szerint a világon bárhová, hogy a teremtményeknek szorgos forgásában gyönyörködjenek, akikben csudálatosan tükröződik vissza Isten bölcsesége.

lesznek beszélőképesség híján. Sz. Tamás (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 8. a. 4. ad 4.) így ír: «Azt kell mondanunk, hogy a hazában szóbeli lesz a dicsőítő... az érzeknek tökéletessége és gyönyörködtetése céljából»; és Suarez (in s. Thom. i. h. disp. 47. sect. 6 n. 7.) ezeket mondja: «A szó és Isten dicsősége a megdicsőült testekben ér ékelnek alá és módon fog nyilvánulni».

Ide sorolhatók még a Zsolt. 149. 3. s köv. v. Jel. könyve 14. 2. s köv. 19. 1.; és az Egyháznak (Brev. Rom. Commune Virginum ad Laudes) himnuszai közül ez:

«Bárhová tartasz,
Kivelnék a szűzek
Dicsőítő énekei zengve istenek utánad,
És lelküket dalolva».

hasonlóképen, amiket sz. Bernátnál (Hom. 2. super «Missus est». M. 183. k. 61. l.) olvashatunk: «Senki sincs, aki a fölött kételkedne, hogy azon új éneket, melyet Isten országában csak a szűzek fognak énekelni, maga a Szűzeknek Királynője is együtt énekel a többiekkel, sőt azok között első lesz. Hiszen azonban, hogy ő azon kívül, ami csak a szűzeknek szabad, de amit neki mint Szűznek szintén szabad énekelnie, — ezen kívül ő Isten városát kellemesebb és fölsőgebb énekkel fogja fölvidamítani. Ezen ének kellő dallamváltozatait utána énekelni, avagy hozzá hasonlókat kezdeni egy sem lesz méltó a szűzek közül, mert az ő egyedül álló érdemeinek jutalma ez, kinek születése és szülése egyaránt dicsőretre méltó.» Hasonlóképen ami a római zsolozsma-könyvünk (Valois sz. Bódog ünnepen, november 20-án, a VI. lecke) sz. Bódogról mondja, hogy ő már földi életében részt vett az égi kar énekeiben: «A b. Szűz kiváló kegyvel tüntette ki; egyszer ugyanis az Isten különös rendelkezése folytán, a b. Szűz születésnapját megelőző éjjelen, midőn a rendtársaknak föl kellett volna ébredniök és a templomban a zsolozsma reggeli imádságát a matutinumot elvegezniök, valamennyi elaludt; Bódog pedig, ki szokása szerint virrasztott és az előirt időnél jóval előbb a templom körusára ment, nagy bámulatára a mennyieik társaságát találta ott a rend öltözetében, kezepeztük pedig a szűzek Szűzét. Bódog kezejük vegyült a bold. Szűz előneklése mellett elvegezte az előirt ájtatosságot.»

405. A szentekről olvashatjuk a Szentírásban *Isaiásnál*, 40. 31.: «Megifjodnak erejökben, szárnyok kel, mint a sasoknak, futnak és nem fáradnak, járnak és nem fogyatkoznak el»; továbbá *1. Pételnél*, I. Kor. 43.: «Nemtelenségben vették el, dicsőségben támad föl», amely szavakat a hittudósok egyhangúlag a könnyűség ajándékára vonatkoztatják.

Sz. Ágostonnál¹ ezt olvashatjuk: «Hinnünk kell ugyanis, hogy oly testünk lesz, hogy ott leszünk, ahol akarjuk és akkor, amikor akarni fogjuk.» *Eadmer canterbury-i szerzetes*, sz. *Anselm* barátja és legkedvesebb barátja, ezeket² mondja: «Abban a boldog élethen oly nagy gyorsasággal fog testünk mozogni, mint az angyalok, kik gondolatsebessen röpködnek égből a földre és viszont; nem csekélyebb kitüntetés ez a gyorsaság, mint az üdvözült testek szépsége.»

Az ész belátja, hogy ez a tulajdonság méltán megilleti az üdvözült testeket, mert a lélek a testtel nemcsak mint alak, hanem mint mozgató erő is egyesül; amiért is megfelelő, hogy a test meg ebből a szempontból is teljesen alá legyen vetve a leleknek.³

¹ Serm. 242. al. 149. de temp. c. 3. n. 5. M. 38. k. 1140. l. V. 8. Civ. Dei. l. 22. c. 11. M. 41. k. 773. l.

² «De s. Anselmi Similit.» című műveben c. 51. M. 159. k. 629. l.

³ Sz. Tamás (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 84. a. 1.) ezeket mondja: «A dicsőséges test mindenképen a megdicsőült lélek alá lesz rendelve, nemcsak olyképen, hogy semmi se maradjon meg benne, ami ellenkezik a lélek akaratával (mert ez Adam testében is megvolt), hanem, hogy létezzen benne bizonyos tökéletesség, mely a megdicsőült léleknél a testben szétterjed, ami által képessé lesz a mondott alárendeltségre. A lélek pedig egyesül a testtel, nemcsak mint alak, hanem, mint mozgató erő is; ami abból tűnik ki, hogy a dicsőséges test a megdicsőült leleknek mindenben alá lesz rendelve. Ebből kifolyólag tehát, valamint a finomság ajándéka által teljesen uralkodik fölötté, amennyiben a test alakja, és ennek faji lényegét ad; épúgy a könnyűség ajándéka által uralkodik rajta, amennyiben mozgató ereje, hogy t. i. a lélek minden mozgásában és cselekedetében annál tökéletesebben és alkalmasabban engedelmeskedjek a szellemnek.»

«... a dicsőséges testnek ezen ajándékairól *liguori* sz. *Alfonzot*, i. h. 1. k. 1., 350. s k. 1.; továbbá *Hettinger* (Kereszténység védelme, II. k. 11. r. 379. s k. 1.): ki a 384. l. ezeket írja: «Valamint a hajnal sötét bóbora a felkelő nap sugaraihoz teljesen kivilágosodik, épúgy át fogja az isteni szellem tiszta parazsa is hatni a lelket és testet, minden át fog szellemelni és átistemesíteni. Ekkor, belemerülve az isteni élet és szeretet árába, a lélek Istenhez, a test pedig a lelekhez hasonlóvá lesz. Valamint a lélek a kegye-

erezzük, a pokol tűzét az elkarhozottak a bűnösség különbsége szerint.¹

Dicsően és
sötét.

408. A gonoszok teste továbbá nem fog fényességgel világossággal ékeskedni, hanem *dicsően és sötét* lesz. Míg szentek testen lelkük dicsősége fog visszatükröződni, addig a gonoszok testét lelkük förtelmessége és undoksága fogja áthatni. Feltámadnak ugyan mindazon hiányoktól menten, amelyek nem természeti elvek folytán következnek az emberiségre; feltámadnak — miként ezt sok hittudós hiszi — oly arccal és szépséggel, amelyivel fiatal éveikben bírtak, vagy amilyennel kellett volna bírianiok. De az ő arcuk, jóllehet szép, és minden természeti tökéletlenségtől mentes, mégis csúnya és eltorzult lesz, mert a gyötrelmek és fájdalmak úgy elváltoztatják arc kifejezésüket, mint a sírás, borzasztó kín vagy szomorúság, vagy gyötrellem szokta elváltoztatni az emberek arcát.

Tűz fogja a bűnösök testét gyötörni, de miként ezt a *szent atyák* gyakran állítják: Isten hatalmánál fogva a tűz világító

gyújtja. Az *első* (Octav. c. 35. M. 3. k. 364. l.) így ír: «És ily módon a bűnös tűz a testeket égő és gyötrítő, éles és fájdalmas. V. o. *Igniphora* h. s. l. 7. c. 21. M. 6. k. 802. l.). Sz. *Tamás* több mással, és *Suarez* úgy vélekednek, hogy a testeket égő és gyötrítő természetű a pokol tűze, mert a természetes sajátsága volna, hanem csakis mert Isten úgy akarta, hogy az ilyen tűz csak kínozza a testeket, de ne emészsze föl. *Suarez* (i. h. sect. 5. n. 7.) így ír: «Nem pusztán természeti erővel éget (a tűz), hanem mint Istennek eszköze, és elválasztó erejével, így a tűz a testeket csak gyötríti és kínozza, de nem emészt föl.» V. o. sz. *Tamást* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 86. a. 2. *Quaestiones I. s. s. l. 13. c. 21.* és *Balthasar* De anima gratiae, 6. k. 5. f.). Sz. *Tamás* másutt (Contra Gentes, l. 4. c. 13. f.) ezt a végső okát ugyan Istenbe helyezi; de a legközelebbit a lélekbe, amely Isten erejéből a testet oly állapotban tartja, hogy az el ne rothadjon. Így ír ő ugyancs: «Az emberi test a feltámadás után nem fog változni egy alakból más alakra és pedig sem a jók, sem a gonoszok teste, mivel a lélek mindkettőben teljesen tökéletesíteni fogja a testet természetének lényegére vonatkozólag úgy, hogy már nem lesz lehetséges azt az alakot a testtől eltávolítani, sem mást rá adni, mivel Isten hatalmából a test teljesen alá lesz rendelve a léleknek. Amiert ilyen képesség, mely az első anyagban megvan, hogy minden alak felvételére képes, az emberi testben a lélek ereje által bizonyos meretekben le lesz kötve, úgy, hogy semmi más alakot többé föl nem vehet.» V. o. *Bautz*-ot (i. h. 178. s. kov. l.)

¹ V. o. *Nagy sz. Gergely* szavait Mor. l. 9. c. 65. (vet. 47. rec. 39.) M. 3. k. 913. l. Sz. *Tamást* (Summ. Theol. Suppl. qu. 86. a. 2. ad 3.); *Suarez* (i. h. n. 7.); *Bautz* (i. h. 180. s. k. l.)

erejét égető erejétől elkülönítette. Ez a tűz füstös és fénytelen és csak arra fog szolgálni, hogy szomorú és borzalmas soroknak mentől inkább tudatára jussanak.¹

¹ *Nagy sz. Gergely* (Mor. l. 9. c. 65. n. 101. M. 75. k. 915. old.) ezeket mondja: «Ez a tűz nem világos, hogy minél jobban kétségbe ejtsen és nem kínozzon. Jóllehet itt a tűz nem világít, hogy kétségbe ejtsen, de mégis ad valamelyes halvány fényt, hogy annál inkább kínozzon. Mert a gonoszok bűntársaikat, önmagukkal együtt fogják látni a kínok között a láng fénye mellett.» Sz. *Bonaventura* (in 4. Sent. dist. 50. P. 1. a. 2. qu. 1. *Vivēs*, 6. k. 407. old.) így ír: «Világíthat (a tűz), hogy vagy azt tegye láthatóvá, ami gyötrődött, vagy azt, ami közbenos, vagy azt, ami szomorú és kétségbeesett.» Az első és második módon nem lesz (a pokolban) világosság, hanem igenis a harmadik helyén említett módon; és sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 97. a. 4.) azt tanítja: «Isten rendelese folytán ott némi világosság dereng, amely epen elegendő, hogy láthatók legyenek az elkarhozottak kínjai. Sőt elegendő a helynek természetes fekvése, mert a föld közepében, ahová a poklot helyezik, a tűz nem lehet másféle, mint csakis gomolygó, kavargó és füsttel telített. Némelyek azonban azt állítják, hogy a sötétséget az elkarhozottak összehalmozott teste okozza, mert sokaságukkal egészen beföltik a pokol minden zugát.» V. o. ugyanannál qu. 98. a. 7.; továbbá *Dante*-t (Div. Commed. Infern. 21. s. köv. Bn.); *Bautz*-ot (i. h. 187. s. kov. old.); *liquori sz. Alfonz*-ot (De Noviss. tract. 5. § 6. a vége fele.).

De kérdészathat: miképen lehetséges az, hogy a világosság, vagyis a tűznek világító ereje annak égető erejétől el van választva? Válaszolok sz. *Izabell* (in Psalm. 28. n. 6. M. gor. sor. 29. k. 298. old.) szerfelett csodálatos és nagyon is hamulatramélto az, ahogy a tűznek természete megoszlik, valamint a Vöröstenger is részekre oszlott. Isten szava a tűznek természeténél fogva egyhetartozó tulajdonságait elválasztotta. Jóllehet tehát a tűz emberi felfogás szerint szétválaszthatatlan és megoszthatatlannak látszik, mégis Isten parancsára szétvált és megoszlik... A tűznek égető erejét és kínozó tulajdonságát a tűz számára tartotta fenn, akik égésre vannak kárhoztatva; világító erejét az azoknak földáramítására rendelte, akik boldog és vig életet fognak élni.

De folytathatnád tovább: a világító és az égető erő a tűznek olyan lényeges tulajdonságai, amelyek egymástól el nem választhatók. Válasz: «Istennek minden lehetséges.» Olyan emberek ugyanis, akik csodákban nem hisznek, kik Isten mindenhatóságát el akarják vitatni, a szóban levő szétválasztást lehetetlennek fogják ítélni; de mi nem így ítélnék, mert hisszük és tudjuk, hogy Isten mindenható, és mindent megtehet, ami önmagában veve nem ellenmondás. Hogy pedig ez nem ellenmondás, már onnan is kiténik, mert a világosság és a melegség, vagyis a világító és égető erő nem egy és ugyanaz. Nem tagadom, hogy a világosság lényege, vagyis az, hogy a világosság tulajdonképen micsoda meg nincs elege földelítve. *Schutz*, «Das exakte Wissen der Naturforscher» c. művének 19. s. köv. old. így ír: «A világosságnak és a melegségnek még mindig nincs kellőképen kimutatva.» Hogy azonban a világosság és melegség között, vagyis a világító és égető erő nem egy és ugyanaz, azt meg azok

Testi.

409. A gonoszok teste nem lesz finom és szellemi, hanem *testi*. Mivel a gonoszok akarata Istentől és Isten által a teremtmények elé tűzött céltól messze eltávolodtak, — mert nem a keresete és keresi ami Istené és a szellemé, — azoknak a teste sem lehet szellemi, hanem testi.

Nehéz.

410. A gonoszok teste végre nem lesz könnyű, hanem ellenkezőleg *nehéz* és *súlyos*. Mivel a lélek Istennek nem engedelmeskedett, tehát nem is nyer a fölött uralmat, hanem úgy reá fog nehezédni a lélekre a test, hogy azt folytonosan akadályozni fogja.

a természettudósok sem veszik tagadásba, kik a bitokkelyeket elvetették. V. ö. *Bautz*-ot «*Auferstehungsleib*» 369. s köv. old.; epügy *ugyanannál* «*Die Holle*», 188. s köv. old., ahol *Secchinek*, a kiváló természettudósnak kísérletei, hivatkozva, így ír: «*Mit Secchinek kiváló és ékes kísérletei és hivatkozott A nap színképe három különlemű sugarat mutat: világítót, melegítőt és vegyő sugarat, és mindhárom az anyag (leb) bizonyos sajátos mozgásan alapulnak és egymásra a legbensőbb kölcsönös hatással vannak (Einheit der Naturkräfte. I. p. 171. s köv.) Különben a melegség a mérhető anyag mozgásának, rezgésének bizonyos neme (158. old.); a világosság pedig az aethernek, egy nem mérhető folyadéknek rezgése (189. old.)*»

Sz. Tamás (Contra Gentes I. 4. c. 89.) így ír: «Ezeknek teste nem lesz átszellemülve, nem lesz a léleknek mindenben alárendelve, hanem inkább még lelkük is testi lesz a szenvedely által. Testük könnyű se lesz, nem fog a léleknek minden nehézség nélkül engedelmeskedni, hanem inkább súlyos és nehéz lesz és a léleknek bizonyos mértékben elviselhetetlen... Szenvedélyes képek is maradnak, amilyenek a földön, sőt még nagyobb mértékben, úgy azonban, hogy érzelhetők büntetések, szenvedések gyötirik őket, de nem semmisítik meg... Az elkárhozottak teste továbbá sötét és átlathatatlan lesz.» V. ö. *Bautz*-ot, I. h. 177. s köv. old.

Nem lesz haszonnelküli, ha a feltámadásról szóló tan befejezése gyanánt a feltámadás okairól is elmondunk egyet-mást.

Szülő (fő-) oka egyedül az Isten, aki, valamint csakis Ő egyedül képes az embert teremteni, ép úgy kizárólag csak Ő képes mindonhatóságával az halottaiból újra feltámasztani.

I. Kor. 6. 14.: «Az Isten pedig az Urat is feltámasztotta, minket is feltámaszt az ő ereje által.»

Eszményi, vagyis mintaképi (szülő-, de nem fő-) oka Krisztus feltámadása, mely a mintakép, amelynek példájára valamikor mi is feltámadunk. I. Kor. 15. 20.: «Krisztus feltámadt halottaiból, az elhunytak első zsegye, és a *Filip.* 3. 21.: «Aki megújítja a mi alázatos testünket, hasonlóvá tevé az ő dicsőséges testéhez.» Sz. Tamás (Summ. Theol. P. 3. qu. 56. a. 1. ad 3.) így ír: «Krisztus Urunk feltámadása tulajdonképen nem érdemi oka a mi feltámadásunknak, hanem szülő- és eszményi, vagyis mintaképi oka» a vele összeköttetett isteni erő alapján, vagyis amennyiben Krisztus emberisége, amely feltámadt istenségének eszközeként működik, amellyel egyesülve marad.

Gyakorlati tanúság.

411. Hallottuk az igazságot, hogy elkövetkezik majd egykor a feltámadás az utolsó napon, mikor minden ember kikel sírjából. Mi következik ebből?

Adjunk Istennek hálaát, aki nekünk ezt a titkot kinyilatkoztatta. Hány kiváló és jeles bölcseségű férfiú élt, kik a tudo-

Eszköz- (ismét szülő-, de nem fő-) oka Krisztus szava, Krisztusnak a legfölségesebb Oltariszentsejben méltóképen magunkhoz vett teste, stb. *Ján.* 6. »
«Aki eszi az én testemet és iszja az én veremet, örök élete legyen; és én feltámasztom őt az utolsó napon.» *Ján.* 6. 28, 29.: «Ej jön az óra, melyben mindnyájan, kik a sírokban vannak, meghallják az Isten Fiai szavát. És előjönnek, akik jót cselekedtek, az élet feltámasztására; akik pedig gonoszt cselekedtek, az ítélet feltámasztására.» I. *Tesszal.* 15.: «Mert maga az Úr a parancs, az arkangyal szavára, és az Isten harsonájára leszáll az egből.» I. *Kor.* 15. 52.: «Rogton, egy pillanatban, a vegharsonára; mert megriád a harsona és a holtak feltámadnak.» Valoszinűleg Krisztusnak és az arkangyalnak szava egy és ugyanaz lesz: ugyanis az arkangyal Krisztus tekintélye és parancsa folytán, de nem Krisztus szavával fog megszólalni; de a szó érzelhető lesz, hallható és olyannyira átható, hogy Isten hatalmából az egész földkeréken mindenki meghallja.

Erdemi oka Krisztus halála, I. *Kor.* 15. 21. 22. szerint: «Mivelhogy ember által van a halál, ember által a halottak feltámadása is. És amint Ádamban mindnyájan meghalnak, úgy Krisztusban mindnyájan megeleveníttetnek»; és II. *Tím.* 1. 10.: «Megrontotta ugyan a halált...»

Kiváló és végső *cél-oka* Isten dicsősége, a *Péld.* 16. 4. szerint: «Min lezekeket onmagáért teremtette az Úr»; továbbá Krisztus dicsősége, akit Isten (*Efrz.* 1. 22.) az Egyház fejévé tett, amely az ő teste. Legközelebbi (cél-) oka a jók jutalmazása és a gonoszok büntetése; továbbá a világ tökéletessége, és magának az eszes léleknek tökéletesítése. A lélek t. i. a test alakja, tehát méltányos, hogy a testtől ne legyen örökre elválasztva.

Szolgálattevő okai a feltámadásnak az angyalok, nemcsak amennyiben a megholtakat szavukkal feltámasztják, hanem, mert — miként azt sok hitűdos veli — a sírokat és a föld rejtekeit felnyitják, a szétszort hamvakat a testek alakítására összegyűjtik. A feltámadás ugyanis három mozzanatot foglal magában: 1. a testek szétszort anyagának összegyűjtését, 2. hogy ezek emberi testté alakulásra a végső, vagyis legközelebbi módon alkalmassá legyenek; 3. hogy a lélek egyesülése által a testek emberek legyenek. A második, és különösen a harmadik helyen említett mozzanatok vegrehajtója maga az Isten, az első az angyalok; ha csak ezt is nem akarjuk egyenesen az Isteni Mindonhatóságnak tulajdonítani. V. ö. *Lessiust*, I. h. 13. k. 21. f.; *Schoupe*, Elem. Theol. dogm. II. k. 624. old.

V. ö. a *Romai káth.* I. r. 12. fejelet. 1. k. 14. l.

many és az ékesszólás terén oly jeles készséggel dicsekedhettek és ezen olyannyira bizonyos igazságról mit se tudtuk, vagy pedig a legbádatabb véleményt táplálták róla? És nekünk mégis megadta Isten a kiváló kegyelmet, hogy az evangélium világossága mellett megismerhettük ezt a kinyilatkoztatott igazságot;

karoljuk is föl ezen igazságot a *legszilárdabb hittel*, hiszen mellette oly sok érv bizonyít, hiszen ez az alap, a melyen hitünknek számtalan más igazsága nyugszik. «Ha nincsen¹ halottak föltámadása, úgy Krisztus sem támadott föl. Ha pedig Krisztus fel nem támadott, akkor hiábavaló a mi prédikálásunk, hiábavaló a ti hitetek is.» Ebreszszük föl tehát magunkban gyakran ezt a hitet és a világ változandósága is nyújtson arra alkalmat, hogy ezen hitünket *minél gyakrabban fölébreszszük*. Ha látjuk, hogy egy nap ismét elmúlik és mintegy eltemetkezik az éj sötét jebe; ha látjuk, hogy reggel napfölkeltével ismét újraéled minden; ha látjuk, hogy télnak idején a fák levele és gyümölcse lehull, tavaszkor pedig minden kirügyezik, újraéled, virágokkal ékeskedik, levelekkel ruházkodik és gyümölcseiknek terhe alatt roskadozik; ha látjuk a fűvet, amely ezelőtt élt, elhalni és virágban ismét újra föléledni: ébreszszük föl szívünkben a hitet, hogy Isten valamikor a mi testünket is föltámasztja porából mindenhatósága erejével.

¹ I. Kor. 15. 18. 14. Legyen szabad az *innsbrucki* «Theol. Zeitschrift» 1888. 159. old. főlemlített sirratra, mintegy függelékre felhívnom olvasom figyelmét

² Hallottuk, — hogy kissé a boldogságos Szűzre is fordítsuk figyelmünket, — hogy a boldogságos Szűznek föltámadása Isten különös kiváltsága folytan megelőzte a többiekét, hogy Isten fia az ő anyját (halála után harmadnapra) föltámasztotta, lelket testével egyesítette, és őt lelkével és testével együtt a mennyországba vitte.

Mi következik ebből? *Órulkunk és üdvözlöljük őt* e miatt az új kiváltság miatt, melyet Fia neki azért adott, hogy saját testének hasonlatosságára az ő testét megdicsőítvén, Anyjának óhaját teljesítse. Ó, mily nagy volt orome a Szűzek Szűzenek ezen új kiváltság miatt, mily lelkesedéssel újította meg harmadnapra, föltámadásának napján ismeretes dicsőnekét: Magasztalja lelkem az Urat, és orvendez az én lelkem az Úrban, az én üdvömben, mert nagyot cselekedett nekem az, aki halalmas, amikor lelkemet és testemet megdicsőíttette.

Órülök, ó, legkegyesebb Anya, a neked adományozott dicsőség ezen kettős csillagnak, melyek egyike a lelkede, mint a többi szenteknél, másik pedig különleges kiváltság folytan azonnal testede lett³ Bősegesen teljesítette Fia az

412. Hallottuk, hogy mindnyájan *ugyanabban a testben* támadunk föl, amelyet most viselünk. Mi következik ebből? Hogy a *testnek és tagjainak méltóságát nagyrabecsüljük*, úgy magunkban, mint másokban; azokat mindig tisztán és sértetlenül őrizzük meg, és csakis jó cselekedetekre használjuk;

hogy ezen igazságról *földi életünk nyomorai és sanyarúságai közepette* folytonosan megemlekezzünk, benne leljük föl *tajdalmaink enyhülését*, és ebbe vessük *reményünket*; valamint az olyannyira sujtott és szomorkodó *Jóbot* is csak azon remény táplálta, hogy eljő az idő, amikor ő majd a saját testében és a saját szemeivel látja meg Istenét, Megváltóját:

hogy ezen igazságról *rokonaink és barátaink halála alkalmával* megemlekezzünk, fájalmukat enyhítsük és abban az *erős reményben éljünk*, hogy ezen testek, amelyek most élettelenek, és elporladnak, valamikor visszanyerik az életet és teljes épségben fognak föltámadni. «Nem akarjuk pedig atyámfiai, hogy tudatlanságban legyetek az elaludtak felől». — mondja sz. *Pál*⁴

ő igereteit, mert «koronát» adott «a hűmért, örömek olaját a keservért, a a dicsőség palástját lelked kesergőseért» (*Izaiás* 61.)

Hallottuk az *okokat*, amelyek miatt Isten a boldogságos Szűznek föltámadását siettetve. Legyen szabad ezekhez néhány kisebb fontosságot csak tolnunk. Ez azért történt: 1. hogy bennünk, akik hiszszük, hogy nemcsak Krisztus maga az igazi Isten és ember, hanem annak Anyja is, aki pusztán csak teremtmény volt, föltámadt, ami föltámadásunk reményét is föleleszse; 2. hogy erős vagyakat ébreszsen bennünk a tulvilág iránt, ahol őt megláthatjuk (*Kolossz.* 3. 1.), hogy ne azt keressük, miket a világ kínál és nyújt, hanem azt, amit fenn az egben nyerünk, ahol Krisztus Urunk vagyunk és Anyja az ő jobbja, 3. hogy ő annál hathatosabban szoszóljon és Anyánk legyen az egben, hogy fának méltatlankodását kiengesztelje, mikor szeplőtelen *kebled* neki megmutatja, amint maga a flu is kiengeszteli Atyját, ha fölmutatja neki dicsősége szent sebeit

Mi következik ebből? Imádkozzunk hozzá, hogy erettünk fiánál közbenjárjon, hivatkozzon szeplőtelen keblére, amely a kised Jézusnak taplakot nyújtott: hogy teljesítse kívánságainkat, megsegítsen bennünket, hogy ebben az életben oly híven szolgáljunk neki, ami által majd a jövő életben dicsőséget nyerhetünk Fiától.

Segítsd föl, ó, legszentebb Anya, lelkuinket a mennybe, ahol Fiaidnak jobbja állsz! Mert méltó, hogy ahol az anya van, ott legyenek fia is, és a hol (*Máté*, 24. 28.) a test van, oda gyűljenek a sasok is. *De Ponte Lajos*, *Medit.* 5. k. 36. elmék

⁴ I. Tesszal. 12-17. V. o. Dr. *Schneider Vilmos*-t, «Das Wiedersehen», 201., 404. s. kov. old.

apostol — «hogy ne bánkodjatok mint egyebek, kiknek nincs reménységük. Mert, ha hiszszük, hogy Jézus meghalt, és föltámadt: úgy Isten azokat is, kik elaludtak Jézusban, élé hozza vele... Annak okáért vigasztaljátok egymást ez igékkel.» *Ésa. sz. Cyprián*¹ ezt mondja: «Atyánkfiait nem kell megsirattunk... mert tudjuk azt, nem véglegesen hagytak el bennünket, hanem csak megelőztek az örökkévalóságba utazással, hova mi is követni fogjuk őket. Tegyük úgy, mint akinek ismerőse elutazott, vagyódjunk utánuk, de ne sirassuk őket.»²

413. Hallottuk, hogy a föltámadók nem egyformák lesznek, hanem a jók a szenvedésképtelenség, fényesség, finomság és könnyűség jeles ajándékaival fogtak ekeskedni; míg a gonoszok teste dicstelen, súlyos és utálatos lesz. Mi következik ebből? Hogy úgy éljünk ezen a világon, mint akik reménylik a föltámadást és ne túlsokat törődjünk a testiekkel. Vigyázzunk, őrizkedjünk a halálos buntól és a penitenciátlanságtól, nehogy ilyen állapotban erjen el a testi halál, nehogy ilyen állapotban keljen az *ítéletre* föltámadnunk.

A test nem támad föl az örök (életre) dicsőségre, hacsak a lélek a test halála előtt a vétkekből föl nem támadt és a kegyelem életében kitartó nem volt. A test nem támad föl szenvedésképtelennek, ha a lélek e földön a gonosz vágyaknak enged és azoknak magát gyáván odadobja. A test nem engedelmeskedik a léleknek, nem hallgat annak az intésére, hacsak a lélek e földön nincs Istennek alávetve. A test akkor nem lesz könnyű, hogy a lélek akarata szerint bárhova is menjen, hacsak halandó életünkben Isten parancsának, a kegyelet és szeretet tényének végrehajtásában élünk, mozgékonyak és keeszségesek nem voltunk.

¹ De Mortalitate, c. 20. M. 4. k. 618. old.

² Sz. Cyprián idézett művében így folytatja elmélkedését: «Mert is oltzkodnunk fekete gyászruhába, mikor ők már Isten irgalmából tiszta feheret oltortek; nem is tanácsos ez, hiszen ez által okot adunk a pogányoknak arra, hogy bennünket méltán és jogosan megszóljanak, hogy mi azokat, kikről azt mondjuk, hogy Istenben tovább élnek, mint elpusztultakat és elvesztetteket siratjuk és azt a hitet, melyet beszédben és szavakkal hirdetünk, szívünk és kebelünk meggyőződésével nem igazoljuk, hogy megcáfoljuk reményünket és hitünket; hogy igaztalan, költött és hamis dolgok, amiket beszélünk. Mit használ, ha az igazságot szavai hirdetjük, de tetteinkkel megcáfoljuk. Ezért ügyemzeteli, kéri, ezért hibáztatja az apostol azokat, akik öveiknek halálakor szomorkodnak.»

Haljon meg tehát bennünk ez a világ; haljon meg ennek «szűk bölcsesége!» Vessük alá lelkünket egyedül Krisztusnak, hogy mindnyájan mondhassuk: «Nemde, az Istennek lesz alávetve az én lelkem?»¹

III. FEJEZET

Az általános vagy utolsó ítélet.

414. *Előszó.* A megholtak föltámadását azonnal követi az *ítélet*. Meghatározás. Halottak már, hogy a halál után azonnal az *ítélet* alá jut minden ember lelke. A testnek föltámadása azonban az emberek testekkel meghatározott helyre gyűlt össze, hogy valamennyi föltett egyszerre hozassék az *ítéletre* egyes és nyilvános ítélet. Minden ember nemkülönben minden egyaránt a jók és a gonoszok, a bíró ítéletei alá kerülnek, az egész világon volt minden ember fellehatara és szemé latlata minden egyesnek jó vagy rossz tetteit megvizsgálja, hogy a gonoszok ritkos mesterkedése és gondorkodása, az igazaknak szenvedése és önmegtartózkodása, vagyis az emberi szív legtitkosabb rejtékeit is nyilvánvalóvá tegyenek és ekkor Krisztus Urunk, mint bírónak legigazságosabb ítéletével az örök utatmúra vagy ártalomra méltóknak fogja őket nyilvánítani. Tehát az *utolsó ítélet* azon *monophtyes és nyitranos tevékedés, melylyel Krisztus Urunk mint bíró minden egyes embert, akik egy meghatározott helyen egyaránt gyűlttek össze, vagy a jutalmura, vagy a büntetésre ítélt az ő érdemeik, vagy rossz tetteik szerint megindíthatatlannal megazabbul és részrehatlatlanul.*

Mindenestre oly átványosság, amelynél nagyszerűbbet és Istenhez méltóbbat még csak kigondolni se lehet!

415. E tárgyban tévedtek a *sadduceusok* és esetleg a *fariseusok* *szamaritánusok*² kik a föltámadást tagadták, következésképpen az utolsó ítéletet sem ismerhették el; sok *gnosztikus*,

¹ Zsolt. 61. 2.

² Hogy mikép vélekednek a *sadduceusok* az utolsó ítéletről, olvasd *Ésaiás könyvet* «Entdecktes Judentum» c. művet, 2. r. 22. f. A *dosithenok* és *szamaritánusok* illetőleg olvasd *Philastr.* c. 4. M. 17. k. 1118. old.; továbbá *Hergenrothert*, Egyháztört. I. k. 116. old.

Manichaeus és az 1., 2. és 3. század más hasonló eretnekei, éppen mert a bűnöknek és érzelmi vágyaknak a legnagyobb és a legzabolátlanabb szabadságot engedtek, nehogy ebben ők az utolsó ítélet félelmetessége akadályozza, legcélszerűbbnek vélték, ha egyszerűen túladnak rajta. Ide sorolhatjuk a középkorból a *katharokat*, vagyis *albigaiakat*.² A legújabb korból az *észelveket*,³ akik, mivel, ebben a tanban oly dolgok is vannak, amelyek az ész felfogási képességét fölülhaladják, azt rögtönösen tagadni kezdték és aljas ellenvetésekkel támadták meg. Hasonlóképen járnak korunk *mindenistenitői*, *anyagelvűi* és többi hitetlenjei. Mert, aki nem ismer különbséget a jó és rossz között, az a jók és gonoszok ez utolsó megkülönböztetését sem engedheti meg, melyet az utolsó ítéletről szóló tan állít, vagyis az ezt a tan is tagadja.⁴

416. Az utolsó ítéletről szóló tant két fejezetben fogjuk előadni, és pedig az

I. fejezetben: *annak létezését* és a

II. fejezetben: *annak módját* fogjuk bebizonyítani

I. CIKKELE

Az utolsó ítélet igazsága vagyis létezése

417. Tétel: *A megholtak feltámadását követi az utolsó ítélet.*

418. Ezen tétel hitcikkely, miként ez az egyes *hitvallásokból* kitűnik. Az *apostoli* hitvallásban ugyanis ez áll: «Hiszek . . . Jézus Krisztusban . . . aki létszen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat»; az *Athanáz-félében*: «Akinék eljövetelekor föl kell támadnia minden embernek a saját testével és számot kell adni

¹ *Valentiniánok*, *Tertullján* szerint, *contra Valent.* c. 32. f. M. 8 k. 117. old.; *seleuciánok* és *prokhaniták*, mint akik a feltámadást tagadják, *Justin.* Haer. 60. M. 42 k. 42. old.; *florimánok* *Phil.*-nel c. 54. f. M. 1172. old. *symmachianok* ugyanannál, c. 65. M. 12. k. 1177. old.

² V. ö. *Klee*, *Dogm.-Gesch.* 2. k. 359. old.; *Murat*, *Antiq. Ital.* 5. k. 60. ert.; *Wetzer* és *Welte*, *Kirchenlexikon*, 2. kiad. 1. k. 430. old.

³ Az *orthodox protestánsok* az utolsó ítéletről szóló hitcikkelyt megtartják. V. ö. *Rothe*, *Dogm.*, *Schenkel* kiad. 3. r. 52. old., 80. s. kov., 99. s. kov. old. *Hutter*, *rediv.* 280. s. kov. old.

⁴ V. ö. *Hettlinger*, *Ker. vedelmét*, 2. k. 2. r. 367. s. kov. old.

tetteiről»; a *nicaea-konstantinápolyi*-ban: «és ismét eljövendő leszzen dicsőséggel megítélni az eleveneket és a holtakat».¹

419. Az *őszövetségből* idezzük a 95. Zsolt. 13. v., ahol ez áll: «Mert eljő (az Úr) a földet ítélni. Megítéli a föld kerek séget igazságban és a népeket igaz volta szerint»; 97. Zsolt. 9. v.: «Mert eljő ítélni a földet. Megítéli a föld kerek séget igazságban és a népeket egyenességgel.» A *szentatyák* és a *szentírásmagyarázók* fejtegetése szerint² ezen helyeket nem Krisztus első eljöveteleiről, sem a részleges ítéletről, sem az egyes embert érő büntetésről kell értenünk; tehát nem marad más hátra, mint hogy az utolsó ítéletről értsük. Az *újszövetségből* azokra a szavakra hivatkozunk, melyekkel az utolsó ítéletet a leghatározottabban előre megmondja maga Krisztus, midőn *Máténál* (16. 27.) így szól: «Mert az ember Fia eljövendő lesz Atyjának dicsőségében az ő angyalaival; és akkor megfizet kinek-kinek az ő cselekedetei szerint»; és azon jeles szavakra *Máténál* (25. 31—46.), melyeket alább közlünk; végre azokra a szavakra hivatkozunk, melyekkel az *apostolok* ezt a hitcikkelyt tanítják. Sz. *Pál* az areopágon így beszél:³ «Napot rendelt (Isten), melyen megítéli a világot igazságban azon férfiú által, kit arra rendelt és igazolt mindenekelőtt, föltámasztván őt halottaiból»; és ismét⁴ «Mindnyájunknak meg kell jelennünk a Krisztus ítélőszéke előtt, hogy kiki elvegye díját a testben, amint jót vagy gonoszt cselekedett.»⁵

¹ Hozzáadjuk meg, amit a 638-ban tartott VI. toledói zsinat hatra a *sában* olvashatunk: «Akit (Krisztust) eljövendőnek várunk a világ végezetével és aki mindenkinek feltámadása alkalmával az ő legigazságosabb ítéletével megjutalmazza az igazakat és megbünteti a gonoszokat» A *Római káteában*, 1. r. 8. f. a. k. 50. 57. old. A *dogma* pedig annak, sz. midőn egy napon és egy helyen minden embernek a székére kell ültetnie, hogy minden az ő dicsőítő és ítéltető hatalmát kiki megtudja mily ítéletet és sorsot szerezett a földön az életben és a halálban. A gonoszok és a bűntetéseknél és kínoknak nem legkisebb részt fogja tenni, a jók pedig az igazak ellenben abból nem csekély jutalmat és hasznót fognak nyerni, mint hogy nyilvánvalóvá lett, hogy aki milven volt az életben.

² V. ö. *sz. írt.* *sz. írt.* 20. c. 21. s. kov. M. 11. k. 60. s. kov. 11. k. 60. s. kov. *sz. írt.* *sz. írt.* 26. 19. 20.; továbbá *Dán.* 7. 15.; 12. 1., és *Malach.* 3. 1. 2. V. ö. *Krúbenbauer*, *Izaiás*, 2. k. 405. old.

³ *Apost.* *Cse.* 17. 31.

⁴ *II. Kor.* 5. 10.

⁵ V. ö. *sz. írt.* *sz. írt.* az *I. Kor.* 4. 5. is: «Tehát ne ítéletek idő előtt, míg nem eljő az Úr, ki a sötétség titkait is megvilágítja és a szívek szándékait

A középkorban sok képet találunk, amelyeken a *mérleg* nyíltan az *utolsó* ítélet jelkepeit alkalmazták és az vagy magán a megszemélyesített igazságnak kezében látható, vagy sz. *Mihály arkangyal* nál.

Hogy lesz utolsó ítélet, *kitetszik a szertartásos könyvekből* is. Csak a gyászmisében a Szent lecke után következő verse

A mérlegen kívül ott meg látható többi jelképek ugyanazt jelentik. Ezeknek értelme ez: «Aki Krisztus urunkat (monogrammmal és hal jelkepezik) mint világ világosságot (a hétágú gyertyatartó, *Ján.* 12.: «Jasmét szava tehát volt Jézus mondván: Én vagyok a világ világossága, aki engem követ, nem fog soha belesötélni, hanem az élet világossága lesz nála» (Ján. 1:9). «Aki engem követ, mint egykor Lázárt, halottaiból föltámasztja és ítéletet (mérleg) hozván az őt egy lakásba (ház), de nem kézzel állított épületbe, hanem az örök való vezeti a mennyekben (II. Kor. 5 1.).

Találunk a katakombákban meg más jelképeket is, melyek a *reszleg* ítéletet jelentik, és amelyeket, mivel főnebb, ahol a hagyománynak a részleges ítéltre mutató érvet adtuk elő, a katakombából semminemű érvet sem hozhattunk föl, itt e helyen röviden fejtegetünk

Íde tartoznak azok a legregibb katakombákban található jelkepezések (v. ö. *Kraus*, Realencycl. II. k. 88. s. köv. old. (amelyek Krisztust, mint versenyt bírót jelenítik meg a porondon), ki a győztesnek a jutalmat — a kepeken a korona feltevése és a pálmag átnyújtása által van jelképezve nyilat. Ha az ilyen képeket összehasonlítjuk azzal, amit a *vértanúk auktában és szentatyák műveiben* olvashatunk, az értelem nyilvánvaló. Sz. *Perpetua*, mikor ennek aktaiban az olvasható (*Evangelium*, Act. sinc. I. 89.), a vértanúsága előtt a börtönben látomást látott; ki kellett állania a küzdőterre és egy iszonyatos nagy ságu egyiptomival megküzdenie. Mikor ezt legyőzte a versenybíró *zavart* a pálmát nyújtott neki. Ide tartozik Tertullianusnak értelme azokhoz, kik a vértanúságra készütek (ad martyr. 3 M. I. k. 697. old.): «Igaz harcot fogtok vívni, amelyben a versenybíró az élő Isten, segítő a Szentlélek és a versenydíj az örök élet koronája. . . Epistatestek Jézus Krisztus»; hasonlóképen ír *Nagy*, sz. *Vazul* is (Hom. de s. Barlaamo, c. 4. L. gor. sor. 31. k. 490. old.): «Segítesetek nekem, óh jeles festők, hogy az *athletai* küzdelmeket méltón ábrázoljam. Ezen vezérnek megcsónkított képét a ti művészetekkel ékesítsétek föl, és amit én gyarlóságom miatt képeken megtenni nem tudok a ti gondosságtok színeivel fessétek szebbre. A megkoronázott bajvivót fessétek le a képre, a versenybíró (tagonotheta) Krisztust is, akinek dicsőség mindörökké.» És miként az világos ezen szavak osakís, a sz. *Páldál* (I. Kor. IX. 24. 25) előforduló következő szavakra vonatkoznak: «Nem tudjátok-e, hogy azok, kik pályát futnak, mind nyújtanak futnak ugyan, de egy nyeri el a jutalmat? Úgy fussatok, hogy elvegyetek azt. Mindaz pedig, ki a küzdésben tusakodik, mindentől megtartóztatja magát, és azok ugyan, hogy hervatag koszorút nyerjenek, míg mi hervadatlanul. V. ö. *Kraus*-t, Realencycl. I. k. 334. old.

hozzuk föl, mely így kezdődik: *Nappa Isten haragjának*, és amelyben ez a hit a legvilágosabban nyer kifejezést

421. Maga az *ész* is belátja, hogy el kell következnie az *utolsó* ítéletnek, mert megismeri, hogy az Isten és Krisztus dicső-megére, a jók dicséretére, a gonoszok gyalázatára fog történni. Ezen szavak már jelzik, hogy az utolsó ítélet méltányos és minden tekintetben megfelelő. De legyen szabad a dolgot kissé bővebben fejtegetnünk. Az utolsó ítélet megfelelő dolog úgy Istenre, mint Krisztusra, nemkülönben az emberre való tekintetből is.

1. *Istenre való tekintetből* mondám, akinek tökéletességei, t. i. legfőbb méltósága és hatalma, szentsége, mindentudósága, kegyelmessége, nagylelkűsége és irgalmassága, de kiváltképpen *igazságossága* az utolsó ítélet alkalmával a legfenyesebben nyilvánulnak. Ugyanis halála után mindenki azonnal részesül a megérdemelt jutalomban vagy büntetésben, és a jók a gonoszoktól elválnak; mindez azonban ismeretlen a világ előtt; méltányos tehát, hogy mindez mindenkivel mindenki előtt a világ végén újra megtörténjék, hogy ily módon az isteni igazságosság és Istennek többi tökéletességei annál magasabb mértékben ismertek legyenek. A tettek értéke és becse azon szándéktól függ, mely a szív rejtekeiben lappang, és ahonnan — miként azt Krisztus (*Máté* 15. 19) mondja — akar a jó, akár a rossz, «gondolatok erednek.» Szükséges tehát, hogy az angyaloknak és az összes emberiségnek általános összejövetele alkalmával a szívnek

Nappa Isten haragjának
Vegét vehi a világnak

A szív tele rettel
Lesz a bíró jövele
Ho, kezdődik a számvétel

A trombitaszó egyszerre
Lohol minden szívet
S kit-kit is ítéltet

Bamit természet és hatal
Hogy a földpor emberre val
A bíró elebe

Az írott könyv megnyitának
Melyben minden foglaltatik,
Valami megbíratatik

Ha a bíró ül ragyogva
Semmi sem marad titkol a
Minden meg eszen boshúva

II. CIKKELY.

Az utolsó ítélet módja

422. Kutassuk, hogy ki legyen az, *aki ítél*, továbbá, *kik fognak ítélet alá esni*, és végre, milyen lesz a *bírói ténykedés* (t. i. az ügynek nyilvánosságra való hozatala, tárgyalása, a bírói ítélet kimondása és annak végrehajtása).¹

Bi 6

423. Tétel: *Krisztus, mint ember, vagyis emberi² alakban fogutelni*. Ezen tétel *hitcikkely*; ki van ez fejezve a *hitvallásokban*

ende», 204. s. köv. old., *Knabenbauer* jezsuita, Joël 3. 2. s. köv. v. fölött; 3 12 s. köv. v. fölött (Kis. prof. 1. k. 237., 242. s. köv. old.)

Potlasképen legyen szabad megfohoznom *Gott* (i. h. XVI. ert. 1. kérd. 1. ketely) szavait, amelyekben kimutatja, hogy abban semmi akadály nincs, hogy a volgy, *völgy*, mert ennek az esetben lenne értelme, ha azt mondanák, hogy hogy minden egyes megítélésnek ezen volgy alatt van a kő, a kő, a kő, de ez nem áll, hanem csakis az, hogy az utolsó ítélet *Jozafát völgyében* fog megtörténni, mert ezen volgy fölött fog Krisztus urunk, mint bíró, az olajfák hegyén a fellegekben ülni, a fellegekben mindenneműen választottjai veszi körül, míg a gonoszok a volgyben és annak körülfekvő helyein lesznek, ami *Jol* (12.) nagyon szépen így ír le. «*Keljenek föl és menjenek a nepek Jozafát völgyébe, mert ott áll, hogy megítéljék minden nemzetet körös-körül*». A volgyben tehát, vagyis fölöttéül Krisztus, mint bíró, a megítélendő, pedig a körül fekvő helyeken állanak. És ezek mindannyian, jellehet távolról látni fogják Krisztus emberiségét, amelyből természetfölötti világosság öntözik szét. Úgy állanak azonban, hogy a választottak Krisztus jobbán, a gonoszok pedig balján állnak. Kedvez ezen állításunknak sz. *Tamás* is (in Suppl. q. 88. a. 1. ad 1. c. 12. r.: «*Bármely kiterjedésű tért is vehetünk föl azon hely körül a megítélendő emberi sokadalom befogadására, amennyiben onnan a hatjuk Krisztust, ki a levegőben a legnagyobb dicsfényvel övezve, a legnagyobb távolságról is látható lesz*». V. ö. *lujuori* szent *Alfonz* is «*Die gotthe Versehung*» 271. s. köv. old., Regensburg, 1884

¹ A bírói ítéletnek *végrehajtásáról*, amely bővebb magyarázatot igényel a következő és utolsó szakaszban lesz szó

² «Jellehet ezen ítélet» monja *Suares* in Summ. s. Thom. P. 3. q. 56. a. 1.) «az Atyától és a Szentlélektől is kiindul, mint elsőrendű főokokból, akikben az ítélesre való elsőrendű tekintély megvan, és akik helyettese Krisztus, mint ember: mindazonáltal nem az Atya, mint közvetlen ítélőszemély tartja meg az ítéletet, mert ily módon a Fiu fog ítélni, mint tulajdonkepeni személy, akikben azon emberi lenyeg meg van, mely az ítélet végrehajtja». Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. qu. 59. a. 3.) ezeket mondja. «A bírói hatalmat Krisztusnak mint embernek kell tulajdonítanunk részben isteni személye miatt, részint a faj méltósága dignitas capitis) miatt, részint

melyek Krisztusról, mint emberi természettel bírólól, aki ugyanis született, szenvedett, meghalt stb. ezt mondják: «Aki eljövendő lesz megítélni az eleveket és a holtakat.»

424. Mivel fönnebb, ahol Krisztusnak megváltási művéről szoltunk, több oly bizonyítékot hoztunk már föl, amelyek itt is föl sorolhatók, e helyütt csak kevésre fogunk szorítkozni. A *Szentírásban* (Ján. 5. 27.) ez olvasható: «Hatalmat adott neki, hogy ítéletet tartson, mivel ő az ember Fia»; és az *Ap. csel.* (10. 42) sz. *Péter Krisztusról* ezeket mondja: «Ő az, ki Istentől az eleveket és holtak birajava rendeltetett.»

Bizonyítók.

A *szentatyák* közül a már idezettekén kívül legyen elég egyedül sz. *Agostonra* hivatkoznunk, aki így beszél:¹ «Mivel mind a jók, mind a rosszak látni fogják az élok és holtak bíróját, őt a rosszak kétségkívül nem lathatják, csak azon alakja szerint, melylyel ő az ember Fia.» A *scholastikus tudósok* vélekedéseit már fönnebb ideztük

Maga az *ész* is helybenhagyja ezen véleményt. A már mondottakhoz a következőket csatoljuk: Mivel az utolsó ítélet csakis

az állapotbeli szent malaszt teljessége miatt; ezenfelül érdemből is elnyert ezen hatalmat, hogy t. i. Isten igazságossága szerint legyen bíró, ki az isteni igazságosságért harcolt és győzött, és akit igaztalanul ítéltek el. Amiert is maga az apostol mondja *Jel könyve* 3. 21. «*Én is győzedelmet nyertem, és Atyámmal az ő királyi székebe ültem*». A királyi szék alatt pedig a bírói hatalmat kell értenünk a 9 Zsolt. 5. szerint: «*A királyi széken ülél, ki igazsággal ítél*». V. ö. *Schell*-is (Das Wirken des dreieinigen Gottes, München, 1881), ki (a 608. s. köv. old.) sz. *Tamás* (Summ. Theol. I. h.) nyomán kimutatja, hogy mennyiben tulajdoníthatjuk az utolsó ítéletet az egyes isteni személyeknek. Nagyon helyesen jelzi részletesen, mi a teendője a Szentléleknek ezen ítéletnek előkészítésében, mint annak végrehajtásában. Ha ezen ítéletet a teljes Szentháromság második személyének tulajdonítjuk, a nélkül, hogy tekintettel lennünk annak megtestesülésére, ez is csak az isteni tulajdonítás (appropriatio) által történik, mert miként sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. qu. 59. a. 1.) mondja: «A Fiu a világra jött bölcsesség, és az Atyától származó Igazság, aki őt tökéletesen személyesíti». V. ö. *Bautz*-ot, «Weltende» 191. old.

¹ Trin. I. 1. c. 13. n. 28. M. 42. k. 800. l. V. o. *ugyanannál*, Tract. 21. a. 13. in Joann. M. 35. k. 1571. l., ahol ezeket írja: «Így tehát emberi alakban fog jönni: ezt meglátják a gonoszok, meglátják a jobb oldalon állók, meglátják a baloldalra elkülönítettek, miként írva van: «*És ők reám néznek, akit átszegtek*» (Zak. 12. 10.) Megjegyzem azonban, hogy ezen hely *Zakariásnál* (12. 10.) nem az utolsó ítéletről szól, hanem azt a Megváltó haláláról kell értenünk, mert az utolsó ítéletben az emberek nem Krisztust siratják, hanem önmagukat; és nem is mindnyájan sirnak, hanem csak azok, kik kárhóztató ítéletet vár

426. Tételünk bizonyos, miként ez a Szentírás és a hagyományból kitűnik.

Bizonyíték

427. A Szentírásból csakis Máté idézem, akinél, (24. 30.) Krisztus maga ezeket mondja: «És meglátják az ember fiát az ég felhőiben jönni;» és hozzáteszi: «Nagy hatalommal és fölséggel» Hogy pedig mi célból fog jönni nagy fölséggel és dicsőséggel, azt is maga Krisztus mondja Máténál, 25. 31 ben, t. i. hogy összegyűljenek előtte minden nemzetek és hogy valamenynyinek ügyet tárgyalás alá vegye s azután mindenki fölött ünnepélyes ítéletet hirdessen ki: «Jőjjetek atyámnak áldottai» stb., vagy «Távozzatok tőlem átkozottak» stb.¹ szavakkal

A szentatyák közül csakis sz. Ágostont idézzük, ki az imént idézett helyen, miután azt mondta, hogy a gonoszok Krisztus emberségének alakjában fogják meglátni, hozzáteszi,² aki őket fényességben fogja megítélni. Hasonlóképen más helyen³ ugyan az a szent hittudós ezt mondja: Rettenetesnek fog látszani az, aki megvetésre méltónak látszott. Beigazolja hatalmat, aki beigazolta türelmét. A kereszten türelmes volt, az ítélet alkalmával hatalma lesz. Megjelenik ugyanis az ember itélni, de dicsőséggel; mert «miként őt láttátok menni» mondták az angyalok — «úgy fog jönni».

Vége maga az ész is megerosíti ezen tételünket, mert igen jól belátja: hogy 1. Krisztus, ki a föltámadás alkalmával dicsőséges testet öltött magára és azt ezután folyton viselte és viseli, fogja, az utolsó ítélet alkalmával sem fog más alakban megjelenni, mint emberiségének dicsőséges alakjában; annál inkább mivel 2. annak, aki ítel azok fölött, akiket ítel, ki kell tűnnie, de választottak, kiket Krisztus megítél, dicsőséges testtel bírnak, tehát annál szükségesebb, hogy a bíró is dicsőséges testtel jelenjen meg. Azonkívül 3. valamint ítélet alá esni a gyengeség jel, azonkívül itélni a tekintély és dicsőségé; de első eljövetele alkalmával, amikor Krisztus azért jött a földre, hogy ítélet alá ves-

ezért, valamint Krisztus emberisége dicső voltanak látása a jóknak jutalmát fog szolgálni, eügy ugyanaz Krisztus ellenségeinek gyötremére szolgál. 1. Kor. 26. 11 szerint: «Lássak, és szegyenüljenek meg a nép irigyei és emészsze meg ellenségeit»

¹ V. o. Ap. Csel. 1 11. is

² Trin. l. c. 13. n. 28. M. 42. k. 840. old.

³ Enarr. in Psalm. 85. n. 21. M. 17. k. 1096. old.

magát, a gyengeség alakjában jelent meg; tehát második eljövetele alkalmával, amikor eljövendő lesz, hogy íteljen, a dicsőséges alakban kell megjelennie.¹

428. Kérdeznünk kell e helyütt: vajjon Krisztussal együtt mások is fognak-e itélni vagy sem?²

A hittudósok, sz. Tamás³ nyoman, háromféle ítélesi modot különböztetnek meg:

1. képletest és átvitt értelemben vett, vagyis az ítélesnek összehasonlítás módját, amennyiben ugyanis némelyek példájukkal és életükkel ki fogják mutatni, hogy mindazok, kik hasonlóképen cselekedhettek volna, de azt mégis elmulasztották, büntetésre érdemesek. Az ítélesnek ez a módja nemcsak az igazakat illeti meg, hanem a bűnösöket is azokkal szemben, kik

¹ Így mondja sz. Tamás (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 90. a. 2.). Megjegyzem azonfölül miként ezt már mondottam — hogy Krisztusban megvannak mindazok az adományok és jeles tulajdonságok, melyek a helyes szabályszerű ítélethez szükségesek. Megvan teljesen Krisztusban az erkölcsi tökéletesség, és minden bűntől ment szentség, továbbá eszélyesség, nehogy rá lehessen szedni és a férfias bátorság, amely sem fenyegetések, sem keresek által meg nem lágyítható, és ami mindezek között legfőbb, mindazoknak helyes ismerése akik fölött itélnie kell: vegre a legfőbb tekintély bírói ítélet hozására és a hatalom annak végrehajtására.

Krisztus bírja Alexander Natalis, De symb. fidei, a. 2. Migne-nél, Curs. Theol. 6. k. 280 old. — mindenható bíró, akinek nem lehet ellentállani; legfőbb bíró, kinek ítélete elől senki sem képes kitérni, kinek ítélete ellen nincs felelősség; legbolcsőbb bíró, aki előtt semmi sem ismeretlen, kinek szemel tisztábbak a napnál, ki (I. Kor. 4. 5.) «a sötétség titkait is megvilágítja és a szívnek szándékait is nyilvánítja»; minden beszédnek (Jerem. 29. 23.) és minden tettnek, nemkülönben gondolatnak bírja «és hiteles tanúja». A legszentebb bíró, ki (Izaiás. 53. 9.) «gonoszagot nem cselekedett, sem álnokság nem volt szája bán»; a legtekélyesebb és legreszrehatatlanabb bíró, «kinél nincs semmi személyválogatás», a legszigorubb bíró, aki akkor «meg nem indítható és irgalom nélkül» fog fölöttük itélni, akik nem voltak iránta sem irgalommal «ő az (Ap. Csel. 10. 42.) akút Isten az elevenek és holtak bírójává rendelt». Nyíltan fog eljőnni és a legtitkosabb büntettek és szavak szándékát nyilvánossá fogja hozni. Krisztusnak, mint bírónak ezen tulajdonságairól olvasd Baur-t I. h. 197. s. köv. old.

² Bautz (Weltgericht, 209. old.) szerint azon vélemény, hogy némely szentek Krisztussal együtt fognak bizonyos meretekben itélni, hitélet, mit a Szentírás (Boles. 3. 7 s. köv. Máté. 19. 28; Luk. 22. 29. köv.) nyíltan kifejez.

³ Aki (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 89. alias 91. a. 1. és 2.) ezt mondja: «A szentek itélni fognak 1. «ők igaz elmulasztók», 2. «magyaroztatilag interpretatíve», 3. «általánosan igazságszerzők».

19 27. olvashatjuk, hogy Krisztus, amidőn neki Péter ezt mondá: «Ime, mi mindent elhagytunk és téged követtünk; mi lesz tehát velünk?» így válaszolt (28. v.) «Bizony mondom nektek, hogy ti, kik engem követtetek, az újjászületéskor, amidőn az Ember fia az ő fölségének székén fog ülni, ti is tizenkét széken fogtok ülni, itelendők Izrael tizenkét nemzetségét.»

Ugyanezt a gondolatmenetet föltalálhatjuk a *szentatyáknál* is. pl. sz. *Jeromosnál*,¹ sz. *Agostonnál*,² Nagy sz. *Gergely-nél*³ stb.

129 A kérdésre: kik esnek ítélet alá, így válaszolunk:

Tétel: *Kivétel nélkül minden ember ítélet alá esik az utolsó ítélet alkalmával.*

Ezen tétel bizonyos;⁴ mert az *Atanáz-féle* hitvallásban ez áll: «Akinék eljövétele alkalmával minden ember... számot ad saját tetteiről.»

130. Ezt a tételt a *Szentírás* is jelzi, pl. *Máté* 25, 32.: «És összegyűjtetnek eléje minden nemzetek»; *Róm.* 14. 10.: «Mindnyájan Krisztus ítélőszéke elé fogunk állani»; *II. Kor.* 5. 10.: «Mert mindnyájunknak meg kell jelenünk a Krisztus ítélőszéke előtt, hogy kiki elvegye díját a testben, amint jót vagy gonosz cselekedett.»⁵

életben azoktól el kellett szenvednie, kik őt elismerni nem akartak, hanem Páának kinszenvedésekor gyalázattal illették, az egész világ előtt az őt megillető tiszteltetésben részesüljön

E helyütt sok hittudós azt a kérdést is fölveti, vajjon az angyalok is lesznek-e bírák? Úgy látszik, igen, mert *Máténál*, 24. 31-ben ez áll: «Mikor pedig az ember fia eljő az ő fölségében és vele mind az angyalok...» De ki kell mondanunk, írja sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 91. a. 89. a. 3.): «Az ülhöknek a birohoz méltóknak kell lenniök, itelni azonban az ember fog, aki emberi természete szerint jelenik meg úgy a jóknak, mint a gonoszoknak... amiért is szükséges, hogy a bíró ülnökei is emberi természettel bíjanak, amelyben mindenki (a jók és gonoszok) által láthatók legyenek: és így az angyalokat nem illeti meg, hogy ők is itéljenek; jóllehet nemiképen mondhatjuk az angyalokról azt, hogy itélnek, t. i. az ítélőnek helybenhagyása által... Az angyalok Krisztussal fognak jönni, azonban nem mint bírák hanem hogy tanúi legyenek az emberi cselekedeteknek, mivel az ő örökösük alatt cselekedtek az emberek jót vagy rosszat.»

¹ Ep. 28. al. 71. ad Licinium, n. 3. M. 22. k. 670. s. köv. old.

² Civ. Dei I. 20. c. 5. n. 3. M. 41. k. 663 old.

³ Mor. I. 26. c. 27. n. 51. M. 76. k. 379 s. köv. old.

⁴ V. o. *Mazzella* *libros*, De Deo creante, 1413. sz.

⁵ *Ellenretek*: Maga Krisztus mondá, hogy némelyik nem lesz megítélve hisz sz. *Jánosnál* 3. 18-ban ez áll: «Aki őbenne az ember fiában hiszen, ...»

Ami a *szentatyákat* illeti, az egyedüli sz. *Jeromos*-t idezzük, mivel a többieknek már sok kiváló nyilatkozatát más helyeken idéztük. Ő így nyilatkozik:¹ «Ítélet alá esik ő (a hitetlen) minden más emberrel és senki, ki nem kerül az ítéletet.»

Maga az *ész* is megerősíti ezen igazságot, mert ha nem jelenünk meg mindnyájan a bíró előtt és nem esünk ítélet alá az egész világ láttára, akkor nem lenne elérve az utolsó ítélet célja, amelyet fönnebb kifejtettünk.²

nem ítéltetik; aki pedig nem hiszen, már elíteltetett.» Tehat. Az *elsőre* azt feleljük: «Aki őbenne hiszen, meg nem ítéltetik», azaz nem kárhozik el, ha hite a megfelelő cselekedetekkel van összekötve; a *másodkára* pedig ezt *válaszoljuk*: «Aki nem hiszen, már elíteltetett», ezt azért mondta, mert annak az ügye oly nyilvánvaló, hogy azt nemcsak Isten, aki mindent előre tud, hanem mindenki elveszítettnek és elkárhozottaknak tartja, jóllehet fölöttük meg nem mondta ki Krisztus az ítéletet. Sz. *Agoston* (De agone christ. c. 27. M. 40. k. 305. old.) is így magyarázza Krisztus szavait: a hitetlenek elkárhozása olyannyira bizonyos, hogy már megtörtentnek is kell vennünk ezért a mult időt használja a jövő helyett. «Azt mondta (Krisztus)» — így ír sz. *Agoston*, *János* 3. 18-ban foglalt szavai fölött az i. h. adott magyarázatában — «mert már Isten előre tudása folytán az el van kárhozva, aki tudja, hogy mi vár a hitetlenekre.» V. o. *aranyházú sz. Jánost*, Sermon. 27. al 28. in Joann. n. 1. M. gor. sor. 59. k. 162. s. köv. old. Mindazonáltal semmi körülmények között sem kerülök el Isten ítéletét, hogy nyilvánvalóvá legyen elíteltetésük és hogy tudják azt, miért és mily nagy reszrehajlatansággal ítéli Krisztus őket az örök kárhozatra

¹ In Jerem. 25. M. 24. k. 874. old. Vannak *szentatyák*, kik azt állítják, hogy a *gonoszok* nem esnek ítélet alá, pl. sz. *Agoston*, ki az 1. Zsolt 5. fölött M. 36. k. 69. old. ezt írja: «Feltámadnak ugyan (a gonoszok), de nem is kerülök ítélet alá, mert semmi sem bizonyosabb, mint elkárhozásuk.» Hasonlóképen a *scholastikus bolcselők* nem egészen értenek egymással abban egyet, vajjon a meg nem keresztelt csecsemők ítélet alá kerülnek-e vagy sem? Mivel azonban azt részint már tárgyaltuk, részint alább bővebben fogjuk tárgyalni, e helyütt hallgatással mellozzuk.

² Mindenesetre kétséges, hogy az *eszak használata előtt elhalt kisdedek* ítélet alá kerülnek-e, mert nem adhatnak számot tetteikről. De a csecsemők is, úgy azok, kik már kereszteltettek, valamint azok, kik kereszttség nélkül haltak meg, meg fognak általános vélemény szerint jelenni az ítélendők között, hogy lassák, mikép Isten mindent igazságosan és jól intéz e. és hogy az őket megillető sorsot ünnepélyesen és nyilvánosan megnyerjék. Sz. *Agoston* El. 107. a. 21. a. V. o. n. c. 5. n. 10. M. 40. k. 304. old. ezt írja: «Tudjuk hogy a csecsemők is fognak jobban vagy rosszban részesülni azok szerint, amiket testekben és azáltal vehetvíttek. De azokat nem saját személyök, hanem azok által követték el, akiknek ő erőtök felelniök, a sátánról lemondani és Istenben bízni kellett és azért őket is a hívők közé kell soroznunk, mert az Úrnak e szavai reájuk is vonatkoznak: «Aki hiszen és megkeresztelkedik, udvozolt lesz»

431. A hittudósok e helyütt azt kérdezik, vajjon az utolsó napon ítélet alá esnek-e az *angyalok* is, vagy nem? Az állító véleményt a hittudósok *valószínűbbnek állítják*;¹ nem azért, mintha az utolsó ítélet által nyernék el az angyalok lényegjuttalmukat vagy büntetésüket, hanem hogy a rajtuk már végre hajtott ítelkezés megerősítést nyerjen és nyilvánosság elé kerüljön nemkülönben pedig azért, hogy jutalmuk vagy büntetésük nemely mellekes dologban nagyobbodjék.²

Amiért ő velük is, ha nem vették föl, ezt a szentséget, meg fog az ítélet minteként következni. «*Aki pedig nem hiszen, elkárhozik*» V. o. Sz. Tamás (s. Thom. disp. 57. sect. 6.), *Ignori* sz. *Alfonzot* (Die gottliche Vorsehung, 4. s. köv., 307. s. köv. old., Regensburg, 1894.) Sz. *Alfonz*-nak ezen műve «az isteni gondviselésről» és a «kilenc értekezést az utolsó dolgokról», amelyben mi itt gyakran idézünk, olasz nyelven írta meg, s amennyire tudjuk latin nyelven nem jelent meg, ezért hivatkozunk mindig a német kiadásra, illet forrásra.

¹ A hittudósok az angyalok fölött hozandó ítélet jellege fölött nem éretek teljesen egyet. Sz. *Tamás* az ő követőivel – miként majd kimutatjuk azt tartja, hogy az angyalok csak közvetve fognak ítélet alá esni. Sz. *Bonaventura* és több más (mint *medavillai Rikárd*, *Suarez*), jöllehet Sz. *Tamás* azt vallják, hogy Isten az angyalok fölött nem fog discussív ítéletet mondani, alább megmagyarázzuk e szó jelentését), mivel az angyalok egy csoportja kizárólag csak jóval ékeskedik, míg a másik kizárólag csak rosszat tett (v. o. *Bonaventurát* in 4. dist. 47. a. 1. qu. 4. *Vivès*-nel 6. k. 544. old.) – meg is vitatják, hogy az angyalok közvetlenül ítélet alá esnek majdnem ugyanannyi, mint az emberek, a *Szentírásból* vett idézetek alapján, melyek mind azt állítják, hogy az angyalok is ítélet alá esnek.

Ha azt *kérdezed*, vajjon az angyalok fölött azon *emberek* is fognak ítelkezni, kik az utolsó ítélet alkalmával bírálként szerepelnek? sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 91. al. 89. a. 8. a. 1.) az 1. *Kor.* 6. 3. szerinti *quo casus totius összehasonlító ítélet* (iudicium comparationis) által, mert vannak emberek, kik az angyalok egy részét szentségük által fölül múltak, úgy meg fogják itélni a szentek azon gonosz angyalokat, kiknek kísértésbe esve győztek». Igy sz. *Alfonz*, i. h. 311. old.

² Ami a *járuulékokat* illeti, az angyalok az utolsó ítéletben jutalmuk vagy büntetésük megnagyobbodását nyerik meg. A jó angyaloknak több orom is azok boldogsága fölött, kiket a mennyi koronához segítettek; a rosszak pedig erősebben fogja gyötörni azok romlása, kiket rosszra esábitottak. Azonkik a pokolra jutnak, elvesztik a hatalmat, hogy a választottaknak ártassanak, nem bitorolhatnak maguknak isteni tiszteletet; rosszaságukat gyaláztatni Isten az egész világ tudomására hozza, és kihirdeti, milyen gyengék, haszontalanok és megvetésre méltók, stb. Sz. *Tamás* (i. h. Suppl. qu. 89. a. 8.) a kizárólag az a kérdést tárgyalja, vajjon az angyalok meg az utolsó napon ítélet alá esnek, így felel: «*Discussív ítéletnek* semmikep sines helye, sem a j

A *Szentírásban* erről a tárgyról ezt olvashatjuk 1. *Kor.* 6. 3-ban: «Nem tudjátok-e, hogy angyalokat fogunk itélni?» és 2. *Pét.* 2. 4-ben: «Isten nem kegyelmezett a vétkes angyaloknak, hanem a pokol láncáival levonatva, a mélységbe vetette őket kínlódásra, hogy ott az ítéletre tartassanak.»

Az *ész* is megerősíti ezen véleményt; igaz ugyan, hogy a rossz angyalokat már előbb, a részleges törvénykezésben ítélte kihozatra az Isten, mégis, hogy részrehajlatlanságát és igazságosságát kinyilvánítsa, ugyanazt az utolsó ítélet alkalmával újból megteszi és köztudomásra hozza.¹

Sem a rossz angyaloknál, mert sem a jókban nem lehet bármely csekély rossz, sem a rosszakban bármely csekély jó található, ami az ítélet tárgyát képezhetne. Ha azonban a *megfizetési* (retributiv) ítéletet emlegetjük, kétféle megfizetést kell megkülönböztetnünk: egyet, mely az angyalok érdemeinek felel meg, és ezt már mindkét rész megnyerte akkor, amidőn közöttük nemelyeket Isten a boldogságra érdemesítet, másokat ellenben a pokolra taszított. A másik pedig maguk az angyalok által szerzett jó vagy rossz érdemeket illeti meg; és ezen megfizetés azért történik az utolsó ítélet alkalmával, mert a jó angyalok oromra növekedni fog azok üdvé fölött, akiket ők juttattak el a dicsőségre és a rosszak kínjai is növekedni fognak azoknak romlása által, kiknek kárhozatra jutása az ő esábitásuk eredménye. Amiért is, közvetlen értelemben véve a dolgot az utolsó ítéletben az angyalok se mint bírók, se mint ítélet alá esők nem fognak szerepet játszani, hanem csak az emberek; azonban közvetve bizonyos mértékben lesz benne részük az angyaloknak is, mert az emberek cselekedeteikbe ők is befolytak.»

¹ V. o. sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. qu. 59. a. 6. mar idézett szavait, ahol kimutatja, hogy Krisztust, mint embert sokféle címen megilleti, hogy az angyalok fölött bírálkodjék, t. i., mert 1. Krisztus lelke, mivel a fölött emberi természet oly szoros kapcsolatba jutott az Istenséggel, sokkal inkább el van telve az isteni Ige hatalmával, mint bármelyik angyal, kiket mind ő világosított meg; 2. mert szenvedésében annyira lealázta magát, ezért érdemelte meg az emberi természete, hogy Isten az angyalok fölé magasztalja; 3. mert Krisztus az emberek feje, s az angyalok az emberekkel szemben különféle működéseket fejtenek ki.

Legyen szabad hozzáadnunk, amiket *Bautz* «Weltgericht und Weltende» c. művenek 230. s. köv. old. *Suarez* nézeteit pártolólágon mond: «Ily módon ez meg is felel Krisztus állásának és méltóságának, mint az egész teremtség fejedelmének az Isteni állam, Isten városa legelső tagjának és különösen királyának, ulova az angyalok is tartoznak. Ilyképen nem kevésbé felel ez meg az utolsó ítélet céljának, amelyen Isten igazságossága, irgalma, bolcsesége fog megnyilvánulni, hogy ez Istent az egész világ előtt lehetőleg minél fenyesebben igazolja és megdicsőítse»

Amiért is Isten mindnyájunknak enged az utolsó napon az idő homályos oseredetébe, az angyalok világába és azok oly titokteljes történetébe egy példán-

Bírói ténykedés

432 Ami magát a *bírói ténykedést*¹ illeti, tekintettel kell lennünk úgy az ügyek törvény alá bocsátására és tárgyalására, nemkülönben azok kellő méltatására, valamint a *bírói ítélet kihirdetésére* is.

Minden nyilvánvalóvá lesz.

433. *Tétel: Az utolsó ítéletben minden ügy minden oldalról nyilvánvalóvá lesz és kellő méltatást nyer.*

Magyarazat

434. Minden ügy, azaz minden erkölcsi cselekedet, valamennyi embernek minden tette, szava, gondolata, amely jutalomra-, vagy büntetésreméltó:

minden oldalról nyilvánvalóvá lesz, úgy, hogy minden egyes ember bármelyik társáról tudni fogja, hogy mi jót, vagy rosszat cselekedett az teljes életén át, úgy, hogy mindnyájan egymásnak nemcsak külső tetteit, hanem benső gondolatait és egymáskaratának legelrejtettebb szándékait is megismerik; tehát, amint kiki érezni fogja saját jószágát vagy bűnös voltát, épen úgy tudni fogja ezt az illetőről más ember is, az egész világ.

kellő méltatást nyer, vagyis tisztán megismerjük, hogy az emberekben melyek a jó tettek, beszédek és gondolatok, és melyek a rosszak, továbbá a jósnak, vagy a rosszsnak milyen fokát érték el, valamint azt is, kiki milyen jutalomban és büntetésben részesül.

Miképen fog mindez megtörténni? Világos, hogy nem természetes erővel, hanem csakis Isten hatalmával,² melylyel Isten

tást vetünk, szemlelteti az angyalok megpróbáltatásait, a jók alhatatos érdemeit, valamint a rosszak bukását és erdetlen voltát, hogy mindenki teljesen meggyőződjék arról, hogy Isten igazságossága és jósága mily nagyszerűen, mily fonsgesen uralkodik az angyalok világában is, nemkülönben mily nyilvános és ünnepélyesen igazolja az idők teljességében az Istent már a világ kezdetén hozott ítélet

«Az igazságosság ténye, amely mindenkinél az őt jogosan megilletőt megadja. A *bírói ténykedés* az igazságosságnak a törvényes tekintély által létrehozott oly ténye, amelylyel mindenki megnyeri azt, ami őt jogosan megilleti.» (V. Bantz-ot «Weltgericht und Weltende» cz. művének 197. old.)

² Nem lesz haszon nélküli e helyett arról a módról bővebben szólni, miképen fogja a Bíró az emberek ügyeit kifejlesztetni, tárgyalni. Már a *reális* ítéletről szolva, azt mondtam, hogy az ítéletben rendszerint három mozzanatot kell megfontolnunk; t. i. *először az ügyek tárgyalását* a tények teljes megismeréséig; *másodszor* a tény megismerése után *igazságot szolgáltatni*; *harmadszor* az ítélet végrehajtani. Ezen *első*, amely különben e helyen kepezi a kérdés tárgyát, kisse figyelmesebben vesszük szemügyre. Nemcsak emb-

minden egyesnek elméjét úgy a saját, valamint embertársának tetteit, szavait és gondolatait illetőleg olyképen világosítja föl,

reknel, hogy magunknak valakinek személye, annak erkölcsi állapota, méltó avagy méltatlan volta fölött helyes és igaz ítéletet alkothassunk, szükséges, hogy erre nézve legtöbbszörre tisztes vizsgálatot rendeljünk el; szükségünk van tanukra, vádlókra és védőkre stb. Különben a bünyenítő bírónak kell minden tőle kitelhető szorgalommal és kitartással a bünyenyt oly irányban kifürkésznie, hogy magát a cselekményt, a tetteit, annak szándékát stb. megállapíthassa; komolyan meg kell önmagában fontolnia, és masok előtt kimutatnia, hogy az ítélet alá eső egyén bizonyos, tényleg elkövetett, megismert cselekmény által tisztesen milyen törvényeket sértett meg és ezért milyen bünyetést érdemelt meg stb. Mindez az ügy tárgyalásához tartozik; és bírói ítéletet nem is lehet hozni, hacsak azt az illető ügy teljes megismerése meg nem előzi.

A *részleges* ítélet alkalmával esetleg szükségtelen az ügynek ezen tárgyalása, miként ezt fontebbb jeleztük, mert az isteni bíró — amint ez természetes mindentudóságával tökéletesen ismeri az ügyállást és a lélek, a test elhagyása után, amely őt megnehezíti valószínűleg önmagától szerzi meg saját magának teljes ismeretét, érdemes, vagy érdemtelen voltának tökéletes megismerését. De máskepen áll a dolog az *utolsó* ítélettel, amelyben, hacsak annak elhatározásától, amely vegett azt el kell rendelni, t. i. hogy Istennek legfőbb gondolatja az igazságosságát, részrehajlatlanságát mindenki megismerje és ünneplje, eltekinteni nem akarunk, kell, hogy *mindenki* tettet, beszédet, gondolatot és vágyait *mindenki* tisztesen megismerje és kellőleg méltányolja. És ha nem is lesz szükséges a tanuknak és mas hasonnemű segédeszközöknek nagy mértékben való alkalmazása, miként az a földi bíraskodásnál szokott előfordulni, mégis ahhoz hasonló, avagy egyenértékű dolog fog történni, mely által minden ember tökéletesen megismeri és kellően méltányolja kinek kinek érdemes, vagy érdemtelen voltát. Micsoda azonban azon egyenértékű dolog, amit Isten ezen cél elérésére alkalmazni fog? Vajjon úgy lesz-e, hogy az ügy tárgyalása egyáltalában felesleges lesz?

A *szentatyáknál* — miként azt már mondtam — nem ritkán olvashatjuk, hogy a *gonoszok* nem esnek ítélet alá; épúgy — miként már azt is folemlítettem — nem minden ok nélkül a fölött is lehet ketelkedni, vajjon a *csejsemők*, a *gonoszok*nak teljes használata előtt haltak el, ítélet alá kerülnek-e, vagy sem? épúgy kérdés, hogy a kiválóbb szentek közül is néhányan, mint pl. a boldogságos Szűz, keresztelő sz. János, az apostolok és masok, de különösen azok, kik Krisztussal együtt fognak itélni, szinten nem lesznek-e mentesek az ítélettől, vagy nem lesznek, nem is megfelelő, hogy a fölött is ítelkezzenek, aki már bírói méltóságban van. Hasonló kétségeket nagyon gyakran hoznak elő a *scholastikusok* a XII. s kov. századokban; kik azonban ezt a kifejezést: *nem esnek ítélet alá*, legtöbbszörre ilyképen magyarázzák: *discussiv ítélettel*.

Különbséget tesznek ugyanis a *discussiv* és a *nyilvánító*, továbbá a *discussiv* és a jutalmazó vagy karhóztató ítélet között. Miként Suarez, in s. Thom. P. 3. disp. 57. sect. 7. azt mondja, vagyis kutatás, tárgyalás, fejtegetés nélkül értjük azon eljárást, melynek célja a jó és rossz cselekedeteknek összeváltása,

hogy mindazt teljesen megismerik, és az igazságosság követelményei szerint kellőleg méltatják is.

azok helyeslése, vedelme és rosszalása»; amiért is – így folytatják – azoknál, akiknek, vagy egyáltalán nem volt semmi beszámítás alá eső cselekedetük, mint a kisdeteknek, kik eszik használatá előtt haltak el, vagy olyanoknál, akik csakis jó tetteket gyakoroltak, mint a boldogságos Szűz stb., a vizsgálatnak nem lehet helye. Ezen utóbbiakat illetőleg az utolsó ítélet alkalmával csakis az ő kiválóbb érdemeiket fogja a bíró kihirdetni, és ez semmiesetre sem mondható bírói tárgyalásnak, hanem föltétlen dicsőretnek.

Ebből kifolyólag Nagy sz. Gergely (Mor. I. 26. c. 20. al. 27. M. t. 76. 378. s. kov. old.) és ennek nyomán tiszteletre méltó Beda, lombardi Péter, sz. Bonaventura stb. négy csoportra osztják az ítélet alá esőket. Sz. Bonaventura, pl. in 4. Sent. dist. 47. a. 2. qu. 3. Vivēs-nél 6. k. 545. lapján ezt írja: «Tekintve a discussiv ítéletet, nem mindenki kerül ítélet alá, hanem négy csoport lesz, miként azt Nagy sz. Gergely megkülönbözteti isteni Mesterünk tanítása alapján»: lombardi Péter, kire sz. Bonaventura hivatkozik, ezt mondja: «Az első csoport ítélet alá esik és elkárhozik; a második nem kerül ítélet alá megis elkárhozik; a harmadik ítéletet nyer, de üdvözül, míg a negyedik csoport nem jut ítélet alá, mégis üdvösséget nyer.» Az első csoport a választottaké, kiknek

¹ A hittudósok e helyen meg azt is szokták kérdezni, vajjon a cselekedetek ezen kinyilvánítása, tárgyalása stb. szóbeli lesz-e, vagy pedig csak gondolattal? Az emberi ítéletekben a vizsgálat, és a tárgyalás sok szóval szokott megtörténni. Ha azon szavakat megfontoljuk, a melyekkel Krisztus az utolsó ítéletet leírja, úgy látszik, mintha ez az emberi ítéletek mintájára szóbelileg történnék majd meg. Az utolsó ítéletnek Krisztus által történt ezen jeles leírása így hangzik (Máté, 25. 31–46.): «Mikor pedig eljő az ember fia az ő fölségében és vele mind az angyalok: akkor ő fölségének királyi széken ül, és összegyűjtetnek eleje minden nemzetek, és elválasztja őket egymástól, mint a pásztor elválasztja a juhokat a bakoktól. És a juhokat jobbjára állítja, a bakokat pedig balkez felől, akkor majd így szól a király azoknak, kik jobbra felől lesznek: Jöjjetek Atyámnak áldottai! bírtatok a világ kezdetétől nektek készített országot. Mert éheztem, és ennem adtatok; szomjúhoztam, és innom adtatok; jövevény voltam, és befogadtatok engem; meztelen voltam, és befodóztatok engem; beteg voltam, és meglátogattatok engem, tomlocben voltam, és hozzam jöttetek. Akkor felelnek majd az igazak neki, mondván: Uram! mikor láttunk téged éhezni, és tápláltunk téged? szomjúhozni, és italt adtunk neked? Mikor láttunk jövevényül, és befogadtunk téged? vagy meztelenül és befodóztunk téged? Vagy mikor láttunk téged betegen, vagy a tomlocben, és hozzá mentünk? És felelven a király, mondja majd nekik: Bizony mondom nektek, amit egynek ezen legkisebb atyámfiak közül cselekedtetek, nekem cselekedtetek. Akkor így szól majd azoknak is, kik balfelől lesznek: Távollatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, mely készített az őrdoknok és az ő angyalainak. Mert éheztem, és nem adtatok ennem; szomjúhoztam és

435. A tetel, ha attól eltekintünk, mikép megy végbe a cselekedetek kinyilvánítása és tárgyalása, bizonyos, mert a Szentírásban és a hagyományokban világosan megvan

életszentsege olyannyira nyilvánvaló, hogy ezt senki semmiképen nem vonhatja kétségbe pl. a boldogságos Szűz Mária, az apostolok stb. A második csoportba azon választottak tartoznak, kiknek érdemei nem oly kíválóak és nyilvánvalók. A harmadik csoport azon gonoszoké, kik jótetteket is vittek véghez, s azokkal titkos bűneiket rejtgettek. A negyedik csoportot vegre azok alkotják, kik határozottan gonoszok. Az első és a negyedik rend nyilvánvalósága, a harmadik és a második rend a discussiv ítélkezés alá esik. Az emberek negyedik csoportjáról pl. Nagy sz. Gergely, i. h. ezeket mondja: «Azert nem kerül tárgyalás alá ezek ügye akkor, mert ők a szigorú bíró ele már hutetlenségüknek karhóztatásával fognak járulni.»

Következőleg, ha a szentatyáknál azt olvassuk, hogy a gonoszok nem esnek ítélet alá, az alatt azt kell értenünk, hogy discussiv ítéletet nem nyernek, hanem nyilvánvalósági és karhóztató ítéletet igen.

Ha azt kerdezzük, mit tartanak a scholastikusok a csecsemőkről? sz. Tamás (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 89. a. 5.) ezt írja: «Még azon gyermekek is meg fognak az utolsó ítéleten jelenni, kik serdült koruk elérése előtt haltak el, nem hogy ítéletet nyerjenek (discussiv ítéletet, mint a többiek), hanem hogy a bíró dicsőségét lássák.» Ugyanezt mondják Durandus, karthausi Dénes az újabbak közül Oswald, és mások. De sz. Bonaventura, Soto, Suarez ellenkezőleg nyilatkoznak, ha meg is engedik, hogy ilyen csecsemőknél nem lehet szó discussiv ítéletről, mert sem érdemeik, sem bűneik nincsenek: megis azt vitatják, hogy ennek dacára ítélet alá esnek, ezek előtt ugyanis tűzetesen ki kell fejtetni Ádám vétkeit, annak következményeit, a megváltás művét, továbbá azt, hogy miért nem jöhetnek a mennyországba stb.; hogy így teljesen meg-

nem adtatok nekem italt; jövevény voltam és be nem fogadtatok engem, meztelen, és be nem fódóztatok engem; beteg és a tomlocben voltam, és meg nem látogattatok engem. Akkor felelnek majd neki azok is, mondván: Uram, mikor láttunk téged éhezni vagy szomjúhozni, jövevényül vagy meztelenül, betegen vagy a tomlocben és nem szolgáltunk neked? Akkor majd megfelelek nekik, mondván: Bizony mondom nektek: Amit nem cselekedtetek egynek e kicsinyek közül, nekem sem cselekedtetek. És ezek örök kínra mennek, az igazak pedig örök életre.» A hittudósok megis majdnem mindnyájan egyetértenek abban, hogy a cselekedeteknek ezen kinyilvánítása és tárgyalása (nemkülönb az ítéletnek egyesek előtt való kihirdetése) nem érzékelhető szavakkal, hanem inkább észbeli úton (mentaliter) fog eszközöltetni. Sz. Tamás (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 88. a. 2.) így ír: «Hogy ezen kérdésben mi az igaz, bizonyosan meghatározni nem lehet, mégis valószínűbb az a vélemény, hogy az egész ítélet, úgy a tárgyalás, mint a rosszak vadolása és a jók ajánlása, nemkülönb a mindkettő fölött hozandó bírói határozat észbeli úton történik meg. Mert ha az egyeseknek tetteit szóval kellene felsorolni, ahhoz, kiszámíthatatlan sok időre lenne szükség; amint sz. Ágoston is mondja (11.)

előtt. És a könyvek¹ megnyittatának, és még más könyv nyit-
tatek meg, az élet könyve; és megítéltettek a holtak azokból
mik a könyvekben valának megírva, az ő cselekedeteik szerint.

¹ Ezen könyvek valamennyi hittudós véleménye szerint nem kötetek, nem is füzetek, hanem sz. Jeromos, Theodoretus, sz. Tamás, sz. Bonaventura Suarez, stb. szerint az egyes emberek rendkívüli isteni megvilágosítástól túlszárnyaló lelkiismerete, melyben, mint a léleknek legtündöklőbb és legtágasabb tükrében a lelkek látni fogják mindazt a jót és rosszat, amit csak elkövettek. Ha az élet könyve és a többi itt jelzett könyvek között fenforgó különbséget meg akarod tudni, az élet könyve az a könyv, melyben mindazok neve van, akik jó cselekedetei vannak foljegyezve, kik az örök életet el fogják nyerni. Ezen könyv, — hogy úgy mondjam — Isten emlékezőtehetsége, amelyben mindezek sajátlagos módon vannak beírva. Fölnyittatik pedig akkor, mikor az üdvösségre hivatottak dicsősegesen föltámadnak és Krisztus elé a levegőbe ragadtatva, annak bírói székét dicsőséggel körülállják.

Sz. Tamás (I. h. qu. 87. a. 1.) ezen tárgyról ezeket írja: «Az egyeseknek lelkiismerete olyan lesz, mint bizonyos cselekedeteket tartalmazó könyv, amelyek alapján hozza meg a bíró az ítéletet... És ezek azon könyvek, melyekről a Jel. könyve 20. 12-ben szó van... De az élet könyve alatt, amelyről folytatólag tesz említést az Írás, az egyeseknek lelkiismeretét kell értenünk, amelyeket egy könyvnek nevez, mert ugyanegy isteni hatalom föltámasztja az élet könyvét, hogy valamennyi visszaemlékszik véghezvitt cselekedeteire; és ezen erőt, amennyiben az ember emlékezetébe juttatja elkövetett tetteit, az élet könyvének nevezi. Lehet azonban az előbbi könyvek alatt a egyes emberek lelkiismeretét értenünk, a második alatt pedig a bírónak gonddalviselésébe írt határozatot. V. ö. ugyanannál (in 4. dist. 43. a. 5.) Sz. Bonaventura hasonlóképen ezen könyvek alatt, amelyek fölnyittatnak, minden embernek és angyalnak lelkiismeretét érti, miként az annak Breviloquiumából (7. 1. Vivens-nél 7. k. 331. old.) kitűnik. Az élet könyve alatt sz. Ágostonnal együtt azon isteni hatalmat érti, amely valamennyi embernek összes cselekedeteit és gondeit minden egyesnek a lehető leggyorsabban emlékezetébe idézi. Az élet könyvének és a többinek kinyitását pedig úgy értelmezi, hogy kinek-kinek érdemei a összes tudomására fognak jutni. Breviloquiumában (I. h. Vivens-nél, I. h.) írja: «Mivel az élet könyve azon könyv, melyben minden a legvilágosabban be van jegyezve és mivel a lelkiismeretbe is híven be van írva minden tettünk és gondolatunk, ezért ezen könyvek megnyitása által fog történni az érdemeink kinyilvánítása és pedig úgy, hogy a szívek legelrejtettebb titkai egy önmaguk mint az összes emberiség előtt ki fognak derülni. Ezért mondhatjuk — mint sz. Ágoston is magyarázza — a könyv azon erő, amely előidézi, hogy minden egyes embernek minden tette a legcsodálatosabban emlékezetébe jöjjön, hogy az isteni ítéletnek igazságossága az igazságnak legragyogóbb fényében tisztán tűnjék föl.» Nemde sz. Bonaventura ezen magyarázata szerint az élet könyve egyszersmind a halál könyve is; mivel abból a rossz cselekedetek kiolvashatók, melyek a gonoszoknál az örök kárhozat okai? Valóban! De mi ennek dacára, megis jogosan nevezzük ezt az élet könyvet. Ugyanaz.

A szentatyák közül legyen szabad sz. Jeromost idéznunk, aki így ír: «Minden ember lelkiismerete és minden egyesnek mindkét rendbeli, úgy jó, mint rossz cselekedetei az egész világ előtt nyilvánvalókká lesznek.» Aranyházájú sz. János így ír: «Ha közülünk bárkinek is akármilyen titkos büntetést csak a templomban is nyilvánosságra hoznók, vajjon nem inkább kívánná-e az illető a föld alá süllyedni, mint hogy büntetettnek oly sok tanuja legyen? Mit fogunk tehát majd akkor szenvedni, amidőn majd oly fényes látványosság alkalmával minden ismerős és nem ismerős ember előtt föl fog tárulni egész valonk.» Sz. Bernát ezt állítja: «Aki mindent ismer: azt mindenkinek tudomására is adja.» Ugyanezt a költő is kifejezi:

«Mindenkinek minden titka mindenki előtt kitárul;»

valamint a halottas mise «Napja Isten haragjának» kezdetű gyászáneke is ezt hirdeti:

«Ha a bíró túl ragyogva,
Semmi sem marad titkolva,
Minden meg leszen bosszulva.»

Még az ész is megerősíti ezen véleménynek megegyező-
ségét. Ahhoz ugyanis, hogy mindenki előtt nyilvánvaló legyen,
hogy Isten bírói ítéletét részrehajlatlanul hozta meg, szükséges,
hogy minden ember tudomással bírjon a többiek jó vagy rossz

szeráf tudós (in 4. dist. 43. a. 2. qu. 1. Vivens-nél, 5. k. 465. old.) ezt írja: «A könyv és Isten hatalma önmagában véve az élet oka: és ami halál van benne, az csakis esetleg van, és a többi könyvek, t. i. a lelkiismeretek miatt; már pedig az után nevezzük el, amely célra első sorban való. Vagy pedig azt kell mondanunk, hogy nem azért nevezzük az élet könyvének, mert életet ad, hanem Isten ismeretét mondjuk az élet könyvének, mert ő előtte minden élet.»

Különböztetés alig lesz szükséges megjegyeztünk, hogy a szentatyák és scholastikus lélekűek a Titulus Jeleusche ezen könyveit a különféle módokon magyarázgatják. V. ö. Baurt-ot «Weltende und Weltgericht» című műnek 235. s. köv. old.

¹ Dán. 7. 10.: «az ítélet leüle, és a könyvek fölnyittatásának» szavai fölött M. 25. k. 557 old.

² Hom. 5 in epist. ad Romanos M. 60. k. 430. old. V. ö. Napja sz. Gregor és a hitvallásban ugyanazt bizonyítja János szerpamandusz sz. Gregor elterjedt műveiben 1. 2. M. 5. k. 88. «Minden egyesnek valamennyi legtitkosabb dolgait valamennyi szeme elé fogja (Krisztus) tárni.»

³ Serm. ad Clericos de Conversione M. 182. k. 844. old.

eslekedeteiről, hogy mindenki egy szívvel-lélekkel hangoztassa: «Igaz vagy te óh Uram, és igaz a te ítéleted.»¹

Bírói ítélet

437. Tétel: Minden egyes ember ügyének nyilvánosságra való hozása és kellő méltatása után Krisztus bírói ítéletet hoz.

¹ V. o. Dr. Schneider Vilmos «Das Wiedersehen» című művet 212. s. köv. old.

Jó lesz e helyütt megjegyeztünk, hogy a bűnbánat szentségében már megbocsátott összes bűnök az utolsó ítélet napján nyilvánosságra jutnak. Lombardi Péter (Dist. 43. n. 4 V. ö. Bautz-ot, i. h. 244. old.) ugyan azt hiszi, hogy ezen bűnök az utolsó ítélet napján nem jutnak a többi emberek tudomására, nehogy az üdvöztültek fájdalomnak, megszegyenítésnek és szomorúságnak legyenek kitéve. De ezen véleményét majdnem minden hittudós elveti. Mert ezt megengedve, az következnek hogy a bűnökért tartandó bűnbánatot mások sem nemében, sem fájában teljesen meg nem ismerhetnek, amennyiben ez lehetetlen, ha csak azok a bűnök is nem kerülnek nyilvánosságra, melyeknek elkövetése, után tartott a bűnös penitenciát. A vezeklés legszigorúbb módjai, mit a bűnbánók gyakoroltak, csak hogy elkövetett bűneikért eleget tessenek, ismeretlenek maradnának, titkolni kellene magát a vértanúságot is, amelyet némelyek bűnbánatképpen szenvedtek el; titkolni kellene továbbá a saját bűneiért kiállott szenvedéseket, csapásokat is, jóllehet a hősiességig is vitték legyen nem ebből onkenyt következik, hogy ez a nézet nagyon messze áll az igazságtól. Ezért van az, hogy a Szentírás se hallgatja el a bűnbánónak sem vétkeit, sem a végzett elégtételt, mert ez Istennek és maguknak a bűnbánóknak is dicsősége szolgálat. Ugyanis azok Isten kegyelme folytán szabadultak meg bűneiktől, és Isten kegyelme vezette őket mindazon erenyekre, amelyeket az igazi bűnbánók gyakoroltak. V. o. sz. Tamást (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 82. a. 2.). Hasznoképpen olvass a Szentírásnak azon helyeit, hol az tanítja, hogy mindaz, amit az emberek elkövettek, legyen az jó vagy rossz, nyilvánosságra kerül. pl. Predik. 12. 14.; Máte 10. 26.

A mondottakból az is kiviláglik, hogy a bűnbánat szentségében feltett és az utolsó ítélet napján nyilvánosságra hozandó bűnök a választottak homlokát nem fogják a szegény pirjával elborítani, sem azoknak gyalázatát okozni. Sem a házasságtörés nem fog Dávidnak megszegett test és házassági szentségét sérti. Péter ehhez, hogy Mostet megfogadta sem a házasságtörés Máténak, mert ezen bűnöknek undokságot Isten kegyelmének segítségével már tökéletesen lemosták. V. o. Suarez-t (in s. Thom. P. 3. disp. 57. sect. 7.); Bautz-ot, i. h. 224. s. köv. old.; liquor sz. Alfonz-ot «Die göttliche Vorsehung» című művének 13. s. köv. old. Legyen szabad ideznünk, hogy ugyanaz a Dr. Bautz, i. h. 226. old. mond: «Azonban mindezekből el is lehet következtetni, hogy semmi sem lehet szó semminemű megszegyenítésről. Azon szent lelkeknek, akiknek gondolata és akarata jól van rendezve; menten minden hamis becsületet és teljes alázattal és igazán óhajtják, hogy előbbi életüket akképp ítéljék meg, mint emberek, amint ez az igazságnak és valóságnak megfelel. Sőt tisztá szíve fognak azon örülni, ha nyíltan mindenki megláthatja és beismerheti, mit tettek Isten irgalmára és igazságosságra, mert Isten nagyobb dicsősége, ha

Magyar izat.

438. Bírói ítéletet, mondám, vagyis gyakorlati ítéletet. hozzá lévő csatolva a parancs, mely mindenkit érdeme szerint jutalmaz vagy büntet.

A hittudósok állítása szerint kétféle bírói ítélet lesz: az egyik, melyben minden egyes ember érdemének vagy bűnösségének fokozata szerint részesül; másik, mely az ítélendőnek két faját különbözteti meg, t. i. az igazakat és a gonoszokat.

Nagyon is valószínű, hogy Krisztus az egyesek fölött részleges ítéletet hoz, amely valószínűleg nem élőszóval, hanem benső szellemi közlés által, nem szóbelileg, hanem gondolatilag fog megtörténni, miként ezt fönebb sz. Tamással együtt már állítottuk; és pedig azért, mert az emberek az érdem és bűnösség szempontjából nem egyformák, természetesen következik, hogy az ítéletnek is különböző fokozatú jutalomról vagy büntetésről kell szólnia és ez ítéletről minden egyes embernek szabatosan kell tudomást nyernie. Ha azonban az ítéletet Krisztus élőszóval hozná minden egyes ember tudomására, a bírói ítélet kihirdetése elképzelhetetlen hosszú ideig tartana.

Miután már mindenki megtudta ítéletét valószínűleg, az ítéletnek végleges befejezésére és elvégzésére fogja Krisztus azon két általános határozatot kihirdetni, melyeket az Úr, leírva az utolsó ítéletet, fölemlít és melyek egyike közösen szól a választottaknak, másik pedig a gonoszoknak. Krisztus előbb a választottakhoz fordul és mondja: «Jőjjetek atyam áldottai, bírájátok a világ kezdetétől nektek készített országot»; azután pedig a gonoszokhoz, mondván: «Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, mely készített az ördögnek és az ő angyalainak.» Ezen szavakat a hittudósok véleménye szerint érzékelhető módon fogja kihirdetni. Mivel ugyanis Krisztus, mint ember ítél és minden

forrón szeretnek, legfőbb céljuk és boldogságuk. Magdolna az egezen bizonyára nem szegyenli azt, hogy előbbi tévedései a földön ismeretesek és azok is maradnak és mi neki azokat nem szégyenül rójuk föl, hanem dicséretük megindító bűnbánatát, hódolva szemléljük őt, miként sz. Bonaventura mondja. «Nem mint bűnöst, hanem mint nemes hölgyet (nobilissima domina), aki nagy veszélytől szabadult meg, és dicsőítjük Istennek végtelen irgalmát, ki iránta oly kegyes volt.»

¹ Az ehhez csatolt szavak, melyek ezen két általános bírói határozat indokait kifejezik, valószínűleg nem szóbelileg, hanem észlelve fog tudomásukra jutni. Azon kérdésre, hogy miért sorolja föl Krisztus csak az irgalmasság eslekedeteit, azt válaszolom: ez azért van, hogy különösen olyannak, kik

egyes ember előtt az ő megdicsőült testében fog láthatólag tel-
tűnni, és az igazaknak, valamint a gonoszoknak szétválasztása
testileg fog megtörténni, nagyon is megfelelő, hogy az utolsó
ítéletet szóbelileg hirdesse ki mindkettő fölött úgy, hogy minden-
kinek fülébe eljusson.

439. *Ezen vélemény*, miként az a tételből kitűnik, annak
magyarázatától eltekintve, bizonyos, miként ez a *Szentírás* és a
hagyomány már idézett bizonyosságaiból kitűnik

a lelkiekben kesedelmések, kiváló módon olyan cselekedetekre serkenjenek,
melyek a bűnök bocsánatának elnyerésére, és az igazságosság megőrzésére a legalkalmasabbak és a leghasznosabbak.

Ha az időt kérdezed, meddig fog tartani úgy az ügyeknek kinyilvánítása és tárgyalása, valamint a bírói ítélet helyességének belátása, azt kell felelnünk, hogy az bizonytalan. Sz. *Agoston*, Civ. Dei I. 20 c. 1 n. M. 41. k. 659. old. ezeket mondja: «Hány napra fog kiterjedni ezen ítélet, nem bizonyos. A Szentírás szokás szerint napot mond időszak helyett. Ezt mindenki tudja, még ha a leghíltesebb módon lapozgatja is a szentírást.» Majdnem ugyanazt mondja sz. *Tamás* is, jóllehet nem tagadja annak lehetőségét is, hogy az egy pillanat alatt is megtörténhetik. V. ő. in. Sent. dist. 43. a. 5 Sz. *Bonaventura* a mikor azt már fennebb jeleztük — úgy vélekedik, hogy a discussio ítélet igen gyorsan megtörténik. Kissé másképp vélekedik *Suarez*, ki (in Summ. Theol. Thomae P. 3. disp. 57. sect. 9.) azt mondja: «Elhíhető az, hogy (az ügy napfényre hozatala) nem fog egy pillanat alatt megtörténni, mert az emberek, különösen a gonoszok oly sokat, oly szabatosan és tökéletesen nem érthetnek meg egy rendkívüli, de felesleges csoda nélkül Hasonlóképen szükségtelen, hogy ily kiváló ünnepélyes tenykedés egy pere alatt történjék meg, tehát bizonyos mérsékeltséggel minden elmehez alkalmazott folytatódólagos gondolatbeli közlekedés által fog ez megtörténni» I. c. sect. 10. ezt mondja: «De valószínű az, hogy az sem egy szempillantás alatt meg nem történik, sem pedig nagyon hosszú idő nem fog tartani, mert erre Krisztusnak nincs szüksége, hogy az egyesekről lelkiismeretét meggyőzze és ítéletet hozzon.» V. ő. e tárgyról *Bautz* ot, Wolende und Weltgericht, 238 s. köv. old.

Szükségtelen tovább bizonyíthatnunk, hogy az isteni bírónak ezen ítélet a legrészrehatatlanabb és megmásíthatatlan stb. ellenkezik ugyanis szívunk az istenségről alkotott fogalmával, hogy ezen bírói ítélet igazságtalan lehetne vagy legkisebb részében is eltérő lehetne az igazságtól; Isten ítélőszékében tehát belső tévedés, se jogi tudatlanság, se szabálytalanság, se megvesztegethetőség, se hűtlenség nem fordulhat elő, melyek az ítéletet meggyengíthetnek. Akkor az isteni igazság helyet ad az igazságosságnak, a mely az ő jogait az intéző büntető igazság révén úgy a választottakban, mint a gonoszokban gyakorolja. A szentatyák teljesen egyetértenek ezen magyarázattal; különösen Nagy sz. *Basilius*, Hom. 1. és 12. in Evang. M. 6. k. 1081., 1120. old.; sz. *Bernát*, Summ. 15 in Cantic. M. 183. k. 1044. s. köv. old.

Gyakorlati tanulság.

440. *Hallottuk, mennyire igaz, hogy el fog következni az utolsó ítélet napja*, mely mindnyajunkra várakozik, melyben minden angyal és ember ítélet alá fog esni. Minden, amit földi életünkben tettünk, vizsgálat és mérlegelés alá kerül s azután Isten és Krisztus dicsőségére, a gonoszok gyalázatára és a jók örömeire a mi örök sorsunkat elhatározó isteni bíró kimondja az ítéletet.

Mi következik ebből? Hogy ezen hitcikkelyről, mely a lélek galád szenvedélyeinek megfékezésére a legnagyobb erővel bír, *sohase feledkezzünk meg*. «Minden jártadban keltedben tartsd szem előtt életednek célját, végét s azt, hogy miként állsz majd az igaz bíró szeme előtt, ki előtt nincsen titok, ki nem hajtsa ajándékra, s mentsegre, hanem igaz ítéletet tesz»¹ «Ha gázdagodásra (rablásra), harácsolásra, vagy bármily más rossz tette hajtó akarát szült meg, gondoljunk azonnal arra a napra és tessék le magunknak azon bírói széket, és ezen gondolat bármely más zablánál hathatósabban fogja lelkünk rohamait megfékezni. És úgy önmagunk, mint mások előtt ismétljük gyakrabban ezt: Lesz föltámadás, és meg kell jelennünk a rettenetes bírói szék előtt.» «Elérkezik az ítélet napja,² ahol többet ér a tiszta szív az álnok szavaknál; és a jó lelkiismeret a töltött erszénynél; mert akkor a bírót se szavakkal elámitani, se ajándékokkal megvesztegetni nem lehet.»

441. *Hallottuk ezen ítélet megtartásának módját*; hallottuk ugyanis, hogy *akkor minden nyilvánosságra kerül*, kinyitattja

¹ A Római káteban P. 1. c. 8. n. 11. ezt olvashatjuk: «És valóban alig rohan valaki oly hanyatt-homlok a bűnökbe, kitér azon gondolat vissza ne hívna a jámborság követésére, hogy egykor a legigazságosabb bíró előtt nemcsak minden tetteről és szaváról, hanem legtitkosabb gondolatairól is számot kell adnia és azokért érdeme szerint bűnhődnie.» Az igazat pedig szükségképen az igazság még nagyobb tiszteletére ösztönözi és a legnagyobb örömeire ragadja, habár szükség, megvetés és gyötrelmek között tengeti is életét; ha lelkét azon napra irányozza, melyen őt Isten nyomorteljes élet küzdelmei után minden ember hallatára győztesnek nyilvánítja és a mennyi hazába vezeti; isteni, még pedig örök megtiszteltetésben részesíti.

² «Krisztus lelkületében» I. k. 24. f. 1. sz. Nogáll püspök fordítása.

³ *Levegősziget* szent János evang. 1. in Joann. n. 4. M. gor. sz. 59. k. 265. old.

⁴ Sz. *Bernát* Ep. 1. n. 7. M. 182. k. 74. lap.

Isten a lelkiismeret könyveit, és minden ember, valamint angyal olvasni fogja a benne írottakat; még a szív legelrejtettebb bűnei is nyilvánvalókká lesznek akkor és az undok büntettek, amelyek esetleg titokban és rejtékhelyen követett el az ember, az ártó szándékok, az alattomoságok, egy szóval: minden véték súly, undokság szerint, minden ámtás, minden mentegetés nélkül minden ember és angyal előtt a legtüzetesebben ki fog nyilvánulni. Mi következik ebből?

Emlékezzél meg a vétkezés pillanatában erről a tényről! Fontold meg, hogy mily nagy megszegyenítés és pirulás való reád, valamennyi, még oly titkosabb bűneid nyilvánosságra való hozása alkalmából! *Őrizkedjél* tehát a bűnöktől, ha nem akarsz, hogy azok nyilvánosságra kerüljenek! Most meg a te hatalmadban áll, mit cselekedned.

Azonban kinek-kinek legtitikosabb jó cselekedetei is nyilvánosságra kerülnek: jó gondolatok, az irgalmasság cselekedetei, midőn a balkéz nem tudja, hogy mit cselekszik a jobb; oly tettek, melyeket a világ balul ítélvén, kárhoztatott: szegénység, nyomasztó szomorúság, a rágalmaknak Istenért való bekés eltűrése stb.

Mi következik ebből? *Vigasztalódjanak* a földön a minden feleképen sujtottak. Mert szomorúságuk örömmre fordul; *titkolják el* jó cselekedeteiket alázatosságban, mert Isten azokat annak időén napfényre fogja hozni. Ó, mily nagy lesz itt az erénynek dicsősége és becsülése! Ó, mily tiszteletreméltónak és dicsőségesnek fog akkor látszani az engedelmeskedés, az önmegalázás, a szenvedett sérelmeknek nyugodt lelekkel, mentegetés nélkül való eltűrése, milyen diadalünnepe lesz itt a méltatlanul üldözött ártatlanságnak.

442. Hallottuk, hogy Krisztus urunk *ünnepélyes* bírói ítéletet mond, a jók föött ily szavakkal: *«Jőjjetek átítván az áldottai»,* a gonoszok föött pedig ezekkel: *«Távozzatok tőlem, kárhozottak!»*

Mi következik ebből? Iparkodjunk teljes erőnkből, hogy ezen legohajtandóbb ítéletet hallhassuk és amaz iszonyatosot pedig elkerüljük. Lehet-e ezen szavaknál *«Távozzatok . . .»* valami irtózatossabbat, rettenetesebbet, ezeknél pedig *«Jőjjetek . . .»* valami örömteljesebbet elképzelnünk? Két szó, amelynek egyikenő rettenetesebbet és másikánál örömteljesebbet meg senki sem hallott.

«Távozzatok tőlem», vagyis a ti Istenetekről, föelvetektől, végreélotoktól; távozzatok tőlem, Megváltótoktól, ki ti értetek emberré lett, értetek kapta ezeket a sebeket, hogy üdvösségteket elősegítse, és jöllehet benneteket a bocsánat útjára térített, ti azt nem fogadtátok el. *«Távozzatok tőlem»,* vagyis mindenkitől, aki hozzám tartozik, az egyházi rendben levőktől, angyalaimnak karától, az apostolok, vértanúk és hitvallóktól, a szűzekről, Anyámnak örömteljes társaságából, akinek, midőn ez védasszonyotok akart lenni, pártfogását elfogadni vonakodtatok. *«Távozzatok tőlem, kárhozottak, az örök tűzbe»;* vagyis nem a ti elmúlt eltetek szabadosságához és lanyhaságához fogtok visszatérni, sem ahhoz, hogy gonosz ízlésteknek kedvező életet folytassatok a földön, hanem hogy a pokolnak legrettenetesebb börtönébe szálljatok le, hogy ott a tűznek iszonyatos lángjai kínozzanak; és ezt nem tíz évre, nem is tizezer évre, hanem ameddig maga a tűz, amely örök, fog tartani, mely kínzási erejét az egész örökkévalóságban rajtatok fogja gyakorolni.

Ezeket megtontolva aggódva kerdezzük, ho vannak azok az *eszközök*, amelyek segélyével ezen isteni bírónak olyannyira télelmetes és rettenetes kárhoztatását magunkról elháríthatjuk? Hogy csak egyet-mást említsék, ilyen eszköz:

1. *az önmegtagadás.* Kémenynek tetszik sokaknak a beszéd: *«Tagadd meg önmagadat, vedd keresztedet és kövesd Jézust.* De sokkal keservesebb lesz majd hallaniok ama végső szótát: *Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre!»* Akik most örömmel hallják és követik a kereszt hívó szavát, akkor majd nem kell telniök az örök kárhozat szavaitól sem;

2. *az irgalmasságnak rendületlen gyakorlása.* *«Boldogok az irgalmas szívűek, mert ők irgalmasságot nyernek»;* mivel az alamizsna mintegy odaáll a bíró ítélőszékéhez, rabeszlélvén azt arra, hogy a bűnösnek fogja pártját és hozzon föltte kedvező ítéletet. A jó cselekedetek sz. *Mihály* mérlegére helyezve, hogy úgy mondjam, az örök üdvösség reményét bizonyossá és kétségtelenné teszik.

3. *mást el nem ítélni,* Krisztus ugyanis maga azt mondja: ¹

¹ De Ponte Lajos, Elmetk. I. r. 15. elm. 2. pont. 15.

² *«Krisztus követése»* v. műből. 2. k. 12. f. 1. sz. *Napáll* püspök fordítása

³ Lukács, 6. 37.

«Ne ítéltetek és nem fogtok megítéltetni; ne kárhoztassatok és nem fogtok kárhoztattatni»;

4. a szenteknek állhatatos tisztelése: ezek ugyanis barátaink, akiket barátainkká kell tennünk már Krisztus tanítása alapján is. Azután a szentek javarészt Krisztussal együtt fognak ítélni fölöttünk; amiért is újítsuk föl magunkban és amennyire lehet, kövessük ezek szent példáját azáltal, hogy őket gyakran segítségül hívjuk és tiszteljük, nemkülönben őket barátainkká tenni iparkodunk.

De mindenekelőtt forduljunk a leggyakrabban hathatós imában Krisztushoz, jövőendő bíránkhöz, az egyházzal imádkozván:

«Ég s föld hatalmas Főisége,
Világ ingyen üdvössége!
Üdvözíts malaszt mélységre.

Kegyes Jézus! emlékezzél,
Hogy érettem kint szenvedtel.
Ments meg, kit véreden vettél

Kerestél, értem fáradván,
Megváltottál a keresztfán,
Munkád haszna aradjon rám.

Igaz te a bosszulásban,
Légy bő a megbocsátásban,
Míg nem allok számadásban

Noha téled nem érdemlem,
Tégy irgalmat megis velem,
Hogy a tűzkint elkerüljem.

Műdön ítélisz végsorsomról,
Juhaiddal állíts jobbról,
Elvalasztván a bakoktól »

IV. FEJEZET

Az utolsó ítéletet követő dolgokról.

Bevezetés

143. Az utolsó ítélet alkalmával hozott bírói ítélet azonnali végre lesz hajtva, vagyis a választottak Krisztussal a mennybe mennek, a gonoszok ellenben tűzbe kerülnek és ez őket, mint egy folyam elragadja és a pokolra viszi; és azután, mivel a tisztítóhelyből a benne lakók már eltávoztak és így az megszűnik.

az emberek csak kétféle állapotban lehetnek, melyeknek egyike a jámborok legboldogabb állapota a mennyben, másika az elkár hozottak legbosszantóbb helyzete a pokolban.

Mivel már fennebb a mennyországról és a pokolról már elegendő bőven tárgyaltunk, itt csakis azt kell még kimutatnunk,¹ hogy mind a két állapot örökké tart.

¹ Nem tagadom, van még sok kérdés, miket a hittudósok e helyen tárgyalni szoktak; pl. a *mennyországot* illetőleg, vajon a szentek tartózkodási helye egy meghatározott hely-e? vajon *szellemi mennyországa* az? továbbá milyen viszonyban lesznek a szentek az *elkárhozottakkal*; t. i. látják-e ezeknek büntetéseit, viseltetnek-e irántuk részvétellel, stb? Az utóbbiakat illetőleg azonban az olvasót *Gottl* bíboroshoz (in 3. P. s. Thomae tract. 16. qu. 6. theol. schol. 3. k. 742 s. köv. old.) utasítjuk. Az *első* kérdést illetőleg, t. i. hogy az *egyet* csakugyan bizonyos meghatározott helynek kell képzelnünk és pedig a föld fölött, már mondtunk egyet-mást. Ezekhez még a következőket adjuk: Állandó és határozott meggyőződése a keresztenyeknek, hogy azon hely, ahol a boldogok örökké tartó boldogságot élveznek, *égi hely*. Ezt ígérte ugyanis Krisztus Urunk *Maténál* (5. 12 ben): «A ti jutalmatok bőseges mennyekben»; és *ugyanannál* (6. 20 ban): «Gyűjtsetek magatoknak kincseket az égben»; és ezt a helyet igen gyakran *mennyek országának* nevezi, hogy tudjuk, mikép az mennyei birodalom és nem földi ország, hogy az a mennyben van alapítva és nem a földön.

Mivel azonban *többféle* mennyet lehet megkülönböztetni, már most kerdezzük, hogy tulajdonképpen melyik lesz a szentek jövőendő tartózkodási helye, vajon a *levegő-ég*, a *csillagos ég*, vagy az úgynevezett *empyreus*, tűzes ég, mely a legmagasztosabb? Az *első sz.* *Tamás* és a scholastikus bölcselek szerint a *levegő-ég*. A madarakat, amelyek a levegőn keresztül röpködnek, gyakran az *eg madarainak* nevez a Szentírás. A *második* az égi testekből álló *csillagos ég*; a *harmadik* a *tűzes ég*, ezen görög szótól *πῦρ* — *tűz*; ettől *tűzes (empyreus)* égnak is nevezzük, nem a lángoktól, hanem a fénytől, mert legragyogóbb fény tölti be, ez a legvilágosabb. A *tűzes ég*, a legfelsőbb menny, melyet Isten azért teremtetett, hogy *Isten trónja*, (a jó angyaloknak és) szenteknek lakása és a legyen

Úgy látszik, hogy a *tűzes* mennyre celoz a Szentírás a 148. zsoltár 4. versében az: «*egek egen*» szóval. Ez a. att a legfelsőbb és legkiválóbb eget kell értenünk, amint «*Énekek éneke*», «*királyok királya*» stb. szintén ilyen kiváló fokozást fejez ki. Hasonlóképpen, amúdon sz. *Pál* az *Efezus*. 4. 10-ben a *sz.* *Pál* az *Efezus*. 4. 10-ben azt mondja, hogy «*folment minden egek föle*», és a *Zsid*. 7. 26 ban: «*Az egeknel fonságosabb*», vagyis hogy Krisztus a többi egeknel fonságosabb *egbe* ment. Helyesen azt is mondhatjuk, hogy az a *harmadik* menny, amelybe sz. *Pál* ragadtatott, a *tűzes ég* volt.

Ebbe a *tűzes* mennybe, ahol az angyalok már kezdettől fogva lakoznak, amelybe *Krisztus* föment és a *boldogságos Szület* is fölvette, ahová haláluk után a tiszta lelkok is azonnal eljutnak, ebbe a mennybe — mondani — vezet *Krisztus* az utolsó ítélet befejeztével az igazakat mind, úgy azonban, hogy mi-

Hagyomány. Egyet említek a latin és egyet a görög szent atyák közül. Sz. Agoston¹ azt mondja: «Akkor, amint már említettem, tűz emésztí meg a világot, illetőleg átalakítja; általa megsemmisül a testünket alkotó, változásnak alávetett anyag romlékonysága; és a többi állagok oly tulajdonságokat nyernek, melyek a maguk nemében oly kitünőek lesznek, mint amilyen lesz testünknek csodás módon nyert halhatatlansága: az egész világ annyival szebb, nagyszerűbb lesz, amennyiben tökéletesebb a halhatatlan testű ember a réginél.»

*Jeruzsálemi sz. Cyrill*² így ír: «Vége lesz egykor e világnak, de nem semmisül meg, hanem átalakul . . . Elmúlik ez a világ, hogy egy szebbnek adjon helyet. Elborítja az Úr az eget, nem hogy megsemmisítse azt, hanem hogy szebbé tegye.»

Ugyanezt találjuk határozottan kifejezve a scholastikus hit tudósoknál, mint sz. Tamás, sz. Bonaventuránál és a többieknél. Az egyházi írók mind ezt tanítják egészen korunkig. Sőt némely pogány is említi, hogy annak idején át fog változni a világ.

Az ész a keresztény vallásnak egynémely, kétségtelenül katolikus hitigazságából következteti tételünket: a) a természeti világnak jelenlegi állapota nem az eredeti állapot, hanem az ő szüleink vétkének szerencsetlen következménye; tehát nem maga

remény fejében, t. i. a fől szabadulás és jobb sorsra változásba helyezett remény fejében; mert maga a teremtmény is fel fog szabadíttatni a romlás szolgádjából a dicsőségnek szabadságára, azaz, hogy Isten fiának dicső szabadságát és szolgálatát ö. Dr. Schneider Vilmos is «Wiedersenen» 281 s. köv. old. A Szentírásnak több szöveg van, amelyekben a világ megújítására van szó, csakis a *Tít. Jel.* 21. 1. s. köv. old. említem meg. Többet olvashat Gotti-nál, I. h. 738 old.

¹ Civ. Dei, I. 20. c. 16 M. 41. k. 233 old. Ebből a helyből és a megidézettekbeli világos, hogy a szentatyák nem tanították a természeti világot a megsemmisülését, hanem inkább annak elváltozását és megdicsőülését.

² Catech. 15. n. 3. M. gör. sor. 33. k. 871. s. köv. old. Sz. Agoston 1. in Hexaem. n. 4. M. gör. sor. 29 k. 11. old. Ezeket a szentatyákat a győződtek meg arról, hogy a világnak szükségképen meg kell változnia, ha a lelkek a alapota más életmódra megy át. Mert valamint a jelen életnek teremtése ezen világgal rokonságban áll, épúgy lelkünknek jövőendő életmódjának neki megfelelő állapotba jut; hasonlóképpen ír Hom. in Psalm. 44. n. 3. M. gör. sor. 29. k. 390. old.: «Állati test vettetik el, lelki test támad fel, és minden testtel bíró lény velünk együtt átalakul.»

³ Pl. Suarez in s. Thom. 3. P. disp. 58. sect. 1. sqq.; sz. Alfonso, «Dei göttliche Vorsehung» stb. 318 s. köv. old.

a természeti világ oka annak, hogy rosszabbra változott. Amiből kiviláglik, mennyire megfelelő, hogy a teljesen véghezvitt és befejezett megváltással a véteknek ezen siralmas következménye is megszűnjék; hogy tehát ily módon a természeti világ is előbbi állapotát nyerje vissza. Továbbá b) mivel nemcsak Krisztus az ember, hanem minden igaz is megdicsőül, megfelelő arányban a testi világnak is meg kell dicsőülnie. Az egész mindenség ugyanis az emberért van teremtvé; tehát megfelelő dolog az, hogy a megújult és megdicsőült emberért a világ is megújuljon és megdicsőüljön.¹

¹ Mivel a testi világ így beszél *Estius* in 4. dist. 48. §. 6. az emberért van teremtvé, az isteni bölcseséghez illik, hogy az ember a feltámadás által megdicsőülven, a világ is a maga módja szerint megdicsőüljön; valamint az ember hűbeesésével a világ is rosszabbá lett. «Átkozott a föld a te munkádban» (Gen. 3. 17.) Jóllehet már akkor az embernek nem lesznek többé olyan szükségletei, melyeket a világnak kielégítenie kellene, mégis mivel az elmének, hogy úgy mondjuk, belső szeme Isten látásában fog gyönyörködni, épúgy a testnek külső szeme Isten legszebb műveinek szemlelésében fog nagy és szent gyönyörrel oltalni a 91 zsoltár 5. verse szerint: «Mert oromet szerzettél nekem Uram a te alkotmányaidban és kezeid műveiben orvendezek.»

Sz. Tamás (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 91 a. 1.) ezeket mondja: Kell, hogy a lakás megfelelően a lakónak. De a világ azért lett teremtvé, hogy az embernek lakóhelyül szolgáljon. Azonban az ember megújul; tehát hasonlóképpen a világ is . . . Azt valjak, hogy minden testtel bíró lény az emberért lett teremtvé, amiért is azt mondjuk, hogy minden alá van neki vetve. Szolgálnak pedig az embernek kétféleképpen egyrészt testi életének fentartására, másrészt pedig Isten megismerésének előmozdítására . . . A teremtményeknek első módon való szolgálatára a már megdicsőült embernek semmiképpen se lesz szüksége, mivel teste mindenképpen rothadatlan, Isten hatalmából, lelke közvetítésével, amely közvetlenül megdicsőül. A második módon való szolgálatra, mivel szüksége az embernek, ha az értelmi megismerést tekintjük, mert ilyennel fogják a szentek meglatni közvetlenül Isten lenyegét. De a lényeknek ilyen módon való szemlelésére testi szem nem képes; azért, hogy Isten szemleléséből ő is megfelelő vigaszban részesüljön, az istenséget az ő testi teremtményeiben szemleli, amelyekben az isteni fölség határozott módon megnyilvánul, különösen Krisztus és a Szentek testében, nemkülömben vegre minden más testben, amiért is szükséges, hogy Isten jósága nagyszerű befolyással legyen a többi testekre, hogy ezek megváltozzanak, de nem fajlag, hanem csak annyit nyerjenek az isteni jósgától, amennyi őket maguk nemében tökéletessé teszi; ebben áll a világ átalakulása. Átalakul tehát a világ és megdicsőül az ember. V. o. ugyanannál (in 4. dist. 48. qu. 2 a. 1.) is. Ugyanitt a dologot más szempontból bizonyítja be, mondván: «Minden aliat szereti a magához hasonlókat. Amiből kitűnik, hogy a hasonlatosság a szeretetnek ruhája. De az

H. CIKKELY

A pokol örökkévalósága.

450. A gonoszoknak borzasztó büntetése azonnal haláluk után kezdődik; ugyanis, miként azt már fennebb kimutattuk, mindenki rögtön a halála után részleges ítélet alá kerül és aki halalos bűn állapotában van, azt Isten késedelem nélkül pokolra

között is találkoztak olyanok, kik azt tagadták, vagy jelenleg is tagadják. A mohamedánok elismerik ugyan a pokol örökkévalóságát, miként ez a *Koránból* kitetszik;¹ de arra vonatkozólag hogy ott milyen büntetések lesznek, oly képtelenségeket tanítanak, amelyek minden inkább, csak nem katolikus tanítás.²

Ami a keresztényeket illeti, *Arnobius* a 4. században azt tanította, hogy a gonoszokat a tűz teljesen fölemésztí. ³ Kevéssel előtte *Origenes* állított a pokolról téves dolgokat, hirdetvén, hogy az ördögnek és a többi elkárhozottaknak büntetése nem örökke tartó, hanem valamikor véget fog érni. ⁴

„Entdeckt. Jud.» P. II. c. 6. 630 old.); vagy azt vallják, hogy az elkarhozottak büntetése valamikor véget fog érni, vagy pedig a pokolbeli szombatról szóló mesét terjesztik. V. ó. *Wiest*, „Demonstr. dogm.» 6. k. 297. s kov. §§

¹ Sur. 2. Azt állítják ugyanis, hogy mindazok, kik Mohammed hitében haltak meg, egyszer mégis kiszabadulnak a pokolból.

² V. ö. Sur. 4, 54.

o. Schwane, „Dogm. Gesch. Vornic. Z.” 426. old. *Arnobius* azelőtt pogány szónok volt, majd pedig, miután keresztenynyé lett, írta meg a pogányok elleni vediratat. És ezért nem csoda, hogy ő - mint hitújone - nem egészen teljesen és tökéletesen sajátította el magának a hit igazságait.

⁴ Tanítaja ugyanis a lélekvándorlást oly célból, hogy megtisztuljanak a szívek az összes többi dologgal, meg az ördögök is visszatérjenek előbbi állapotukba.

V. ö. sz. J. m. sz. R. sz. 54. old. 124. old. Ant. m. sz. M. sz. 22. k. 100. sz. köv. old.; sz. Ágoston (De Haeres. c. 43. M. 42. k. 33. old., Civ. Dei, I. 21. l. 17. M. 41. k. 731. old.); Gottfr. (Theol. schol. I. k. 9. f. 9. k. 5. kérd. 1. sz.) Úgy látszik, hogy Origenes ezen tévhitet az újplatonikusok iskolájából megtette, amelynek többé-kevésbé híve volt. Az újplatonikusok ugyanis tanították a lelkek előbbletezését, a praexistentiát és tagadtak a testeknek feltámadását, továbbá a pokol örökkevalóságát. V. ö. Hergenröther bibornok «Kirchengeschichte» I. k. 102. sz. köv. old. Ezen vélemény úgy látszik, magának Plátónak szavaiból ered, aki (Timaeusban) így ír: Azon emberek lelke, kik önmagukat életökben összemecskéltek, találják magokat alacsonyabb állati testekbe mennek át, amelyek hasonlóak elkövetett vétkeikhez; és mindaddig fog ezen testek változandósága tartani, míg a lelek a vétkektől teljesen megtisztulva eredeti állapotába vissza nem tér. De a teljesen javíthatatlan lelkek, miként azt fennebb megjegyeztük, Plato szerint is az örök karhozatra jutnak.

Különbön *Origenes* az egész mindenségnek előbbi állapotába való visszahelyezeséről szóló saját tanításában se volt álhatalatos, mert majd csakis elkárhozottaknak, majd az ördögöknek is, kivéve azokat fejedelmeket, akik az egész mindenségnek az előbbi állapotba való visszahelyezését követelték. *Bautz* «*Hoile*» 39. old. *Alzog*, «*Patrologie*» 145 s. köv. old. *Alzog* is (in s. Georg. Nyss. et Orig. scripta sth., Roma, 1864.), ki *Origenes*nek állítását sorolja fel, amelyekben ez, úgy látszik, a pokol örökkévalóságát tanít.

Ezt a tévedést Origenes követői, az *Origenisták* is terjesztették;¹ bizonyos mértékben ugyanezt vallották a 8. század *örményei* is, azt állították,² hogy a pokol büntetései nem tartanak örökké. Sz. *Isidor* korában éltek az ágynevezett *iradmasok* misericordes-ek, akik tatengo engeltetőséggel azt állították, hogy Isten az utolsó ítélet napján a szenteknek közbenjárása folytán az elkárhozottakat a pokol tűzéből ki fogja szabadítani.³ Ezen tévedést nem csak a 8. században terjesztették, akikről *II. Gergely* pápa⁴ tesz említést; hasonlóképen a 9. században *Erigena János*;⁵ a 14. században *Lollhard Walter* és mások.⁶

Ami a XVI. század agyanevezett *hitvitáit* illeti, Luther és a *lutheránusok* az ő hitvallási⁷ könyveikben a pokol örökkévalóságát vallják, és csakis a tisztítóhely létezését tagadják. Utódaik azonban a pokol örökkévalóságát is megtámadják, és így módon a poklot tisztítóhelylvé változtathatják át.⁸ A kereszttség-

V. ö Theol. Litt Blatt» 1866. 446. s kov. old.; *Nirschl*. «Patrologie» 1. k. 237. s kov. old.

8. rhozattata a II. konstantinápolyi zsinat

² Guido szerint (Carmel.), *Gottina*, i. h.

hogy az Antikrisztus meg fog semmisülni, a többi gonosz pedig az ördög
együtt végtere is udvosságra jut.

[illegible]

* *Harduimål*. Collect con. 3. k. 18., 69. old

⁵ Див. нот. б. к. 52 old

⁶ V. o. *West*, i. h.

7 V. o. az ágoston hitvallást I. 17. f. Ugyanezt olvashatod *Hutternál*.
8. 283. s köv. old.

Szavazók: Nitsch Schlägermacher Reinhard Rathe Martensen Bengel stb.
 1890. évi törvény az országgyűlési képviselőválasztásokról.

ismétlők (anabaptisták) azokat a tévedéseket élesztették ismét föl,¹ amelyeket az úgynevezett *irgalmasok* terjesztettek. A *sociniánok* és a többi *észelvek* (rationalisták) azt tanítják, hogy a gonoszok lelke bűneik büntetése fejében azonnal haláluk után teljesen megsemmisül.²

Némelyek pedig olyképen tagadták a poklok büntetéseinek örökkévalóságát, hogy szerintük az Isten csak fenyegeti, de nem bünteti az embereket örök büntetésekkel.³

Nem is szükséges megjegyeznünk, hogy korunknak valami mennyi hitetlenjei csakis azért vetik el a pokol büntetéseinek örökkévalóságáról szóló igazságot, mert az ő szerintök az *«ember szeretet»*, a *«humanitás»* elveivel merőben ellentetben áll.⁴ Minden követ megmozgatnak, hogy a büntetések örökkévalóságáról szóló igazságot megcáfolhassák. Ezek némelyike, hogy a jámborságnak legalább a látszatával birjon, a többszörös *újra megteremtés* (reincarnatio) hirdette, azt állítván, hogy a lelkek ismét testet öltenek és érdemeik, avagy gonoszságuk szerint előbbi életmódjukhoz képest boldog vagy nyomorúságos életet folytatnak; amiért is be fog következni a büntetés vagy kiengesztelés, de nem az örökretartó; és végre több ilyféle életmod utat ezen lelkek is teljesen megtisztulnak és Istenhez hasonlókká lesznek.

meg is kísérlék, hogy végtére is bevallják, *«hogy semmit sem tudunk»*... Ha nem akarunk a bűn beismerésére visszatérni, úgy haladjunk leginkább előre a dialektikához, amely ebben az esetben a legegyszerűbb úton és a leggyorsabban visz a mindenistenítés fele. Mert ezzel az ember legalább rendszeresen újra megszabadul a pokolnak örökretartó kínjaitól. *Itt*... ki számos protestáns hittudóssal úgy veledük, hogy a gonoszok lelkét, miután bizonyos ideig bűneihez mértén lakolni fog, Isten megsemmisíti, de hozza újra (Dogm. evang. V. II. 416. old.) Nem volna célszerű, ha ezen tant a keresztény népnek hirdetőnk. V. ó. *de Maistre*-nek már idézett jeles szava: *«Abendstunden»* II. 105. old.).

¹ V. ó. *Hergenrother* báboros, *«Kirchengeschichte»* II. k. 393. old.

² *Hergenrother*, i. h. 378. old.

³ Ezen tannak már régebben is voltak követői, miként *aranyiszájú János* (Hom. De perfecta caritate, n. 7. M. gör. sor t. 56. p. 287.) és *Agoston* (Civ. Dei I. 21. c. 24. k. 4. M. 41. k. 739. old.) értesítenek.

⁴ Így *Dr. Strauss* Dávid (*Hettingernél*, i. h. 315. old.).

⁵ V. ó. *Pezzani*, *«La pluralité des existences de l'âme»*, I. IV. ch. 1. *Péz* 1886. Ide tartoznak a *szellemhivők* (spirítiszták) is, kiknek rendszeréről már első kötetben beszélünk.

452. Tétel: *Az elkárhozott embereknek (és ördögöknek) büntetése sohasem fognak véget érni, hanem örökké tartanak.*

A büntetések örökkévalósága

Hitekkely

453. Ezen tétel *hitekkely*, miként ez az *Athanáz-féle* hitvallásból kitűnik: *«Akik jót cselekedtek, bemennek az örök életre, akik pedig rosszat, az örök tűzre. Ez katolikus hit; amelyet, hacsak valaki hűségesen és erősen nem hisz, nem üdvözülhet»*; nemkülönben az *V. egyetemes (II. konstantinápolyi) zsinatból*, 558. évben, amely az *origenistáknak* következő tévtanát¹ kárhoztatta: *«Az ördögöknek és gonosz embereknek kínjai ideiglenesek és bizonyos idő múlva véget fognak érni, mikor a gonoszok és az ördögök előbbi állapotukba fognak visszahelyeztetni»*; a *II. niceai zsinatból*, a 787. évben, mely ugyanezt a kárhoztatást a következő szavakkal erősítette² meg: *«A szent és tiszteletreméltó ötödik zsinat, amely Konstantinápolyban jött össze közös és általános kárhoztatással sújtotta Origenest és Mopsvestiai Tivadart... azért t. i., mert az előbbi állapotba való visszahelyezést vallották»*; a *IV. lateráni zsinatból*,³ mely azt mondja: *«Mindenki saját testevel tamad föl... hogy amit megérdemelt, elvegye saját jó vagy rossz cselekedetei szerint; az utóbbi esetben az ördöggel együtt az örökké tartó büntetést, az előbbi esetben pedig Krisztussal az örökkévaló dicsőséget»*; továbbá a *trienti zsinatból*, amely ezt a hitekkelyt ünnepélyesen ugyan meg nem határozta, mivel az úgynevezet hitújítók ezt nyíltan meg nem támadták, de azt több ízben úgy tünteti föl, mint olyan hitigazságot,⁴ amelyet minden kereszténynek kifejezetten hinnie kell.

Mivel a pokol örökkévalóságáról szóló tanítást napjainkban is oly sokan szeretik tagadni, nem csoda, ha a *valikáni* zsinat atyái azt ismételtén hangoztatták és kanonnal szentesíteni akartak.

¹ *Nicephornál* (Histor. eccl. I. 17. c. 28.) V. ó. *Mansi* (Concil. coll. t. 9. 398.); *Denzinger* (Enchir. n. 187., 198., 200.) — Ezekre nézve pedig olvasd *«Origenes ellen hozott 15 kárhoztató tételt Hejelenél»* (Concil.-Gesch. t. 2. pp. 766., 768., 878.)

² Act. 1.

³ *Denzinger*, i. h. 356. old.

⁴ Pl. 6. üles 14. fejelet 25. kanon, továbbá 14. fejelet 5. kanon, amelyben azt tanítja, hogy a halálos bűn örök büntetést érdemel; és ahol a bűnnek indokai között nemcsak az örök boldogság elvesztését sorolja föl, hanem az örök kárhoztatra jutástól való felelmet is stb.

454. Ezen tételről meg kell említenünk, amiket a *valikáni zsinat* határozati tervezetében (Dr. *Martin* Konráddal, Orationum conc. Vatic. Docum.

megerősítést, pl. *János 3. 36.*: «Aki nem hiszen a Fiúnak, nem lát életet, hanem Isten haragja marad rajta»; továbbá *1. Kor. 6. 9.*, ahol az apostol így szól: «A hamisak nem fogják bírni az Isten országát»;¹ és a *Galat. 5. 21.*: «Isten országát el nem nyerik»; épügy *Lukács 3. 17.*: «A polyvát pedig megégeti olthatatlan tűzzel.» *Márknál* (19. 42–45.) Krisztus urunk ismételtén beszél a gehennáról, mint «kiolthatatlan tűzről, ahol az ő férgök meg nem hal. és tűzők el nem alszik.» Ezt leginkább azon helyek erősítik meg, ahol a gonoszok nyomorúságáról azt írja, hogy «mindörökkön örökké», mely az *újszövetségben* következetesen a tényleges örökkévalóságról használatos. Olvashatjuk ugyanis a *Jel. könyve* 20. 10-ben: «és gyötörtetni fognak mindörökkön örökké»; és ugyanott 14. 11.: «Az ő gyötrelmök füstje fölszáll örökkön-örökké; és nem lesz nyugalomuk éjjel-nappal.» Ugyanezen kifejezést gyakran használja a *Jelenések Könyvében* is sz. *János*, de sohasem más értelemben, mint a tényleges örökkévalóságról, 4. 9. 10; 5. 13.; 7. 12.; 10. 6. Végre kitűnik ez abból

c) hogy az örökkétartó boldogság állapotával ellentétben helyezik; amiért is, nehogy az ellentét erejét gyöngítsük, a gonoszok nyomorúságának tartósságát is ugyanabban az értelemben kell vennünk, t. i. örökkévalónak. Ugyanis *Máténál* 25. 46. ezt olvashatjuk: «És ezek örök kínra mennek; az igazak pedig örök életre»; ehhez sz. *Ágoston* (Civ. Dei I. 21. c. 23. M. 41. k. 736. l.) igen szépen a következő megjegyzést fűzi: «Krisztus ugyanazon helyen, egy és ugyanazon nyilatkozatában mond mindkettőt összekapcsolva: *És ezek örök kínra mennek; az igazak pedig örök életre.* Ha mindkettő örök, bizonyára vagy mindkettő alatt végeset ideigleneset, vagy mindenik alatt végnélküli örökkévalót kell értenünk. Mert egyenlő egyenlőhöz van viszonyítva, egyrészt örök kárhozat, másrészt örök élet. Mert ezek egy és ugyanazon jelentésű szóról azt állítani, hogy az élet vonatkozólag csakugyan végnélküli jelent, a kárhozatra vonatkozólag pedig csak végeset — ez a legnagyobb fonakság volna».

¹ *Fátnak* ezen szavához sz. *Ágoston* (Civ. Dei I. 21. c. 25. n. I. M. 41. k. 321. old.) ezeket írja: «Ezen apostoli állítás hamis, ha / olyanok, harmadik nyí idő múlva is kiszabadultak Isten országát fogják bírni és a birtokosai Isten országának, akkor örök kínok / ».

² Ide tartozik amit sz. *Bonaventura* (in 4. dist. 44. p. 2. a. 1. q. 1. Vivēs-nél, *Origenes* tévtanáról, ki a büntetések örökévalóságát tagadta,

155. A *szentatyúk* határozottan azt tanítják, hogy a pokol büntetesei örökkévalók. Sz. *Ignác vértanu* (meghalt 107., vagy 114-ben) így ír:¹ «Az ilyen bemoeskolt a kiolthatatlan tűzbe kerül»; sz. *Cyprián* (meghalt 358-ban) ezt² mondja: «Milyen lesz akkor a hit dicsősége, milyen a hitetlenség büntetése, ami-

mondván: «Aki annál istentelenebb, minél kegyesebbnek és irgalmasabbnak látszik, azért, mert az isteni igazságosságot karomolja, amidőn azt kisebbiti, amidőn csak annyi tért enged az irgalomnak, amennyit elvon az igazságosságtól. Másodszor pedig mert reményüktől foszt meg. Ha ugyanis a Szentírás nem az igazság szerint fenyegeti kinnokkal a bűnösöket, hanem azért, hogy őket megfélemlítse, mifele okból nem érthetnők azt is úgy, hogy a jutalmakat sem az igazság szerint ígéri, hanem, hogy az igazságosság cselekedeteire buzdítson» De ez által az egész Szentírás, nemkülönben hitünk is hitvé és üressé, nevetségessé válnék.»

Hiteikelyünknek ellenfelei különféle *ellenvetéseket* állítanak föl, amelyeket — miként ők mondják — a *Szentírásból* merítenek. Azt állítják ugyanis, hogy I. a 102. *Zsolt.* 9. v. ez olvasható: (Isten) nem tart haragot örökké, sem örökké nem fenyeget; a 46. *zsolt.* 16. v. pedig ezt fejezi ki határozottan: «Az én elkömet megszabadítja Isten a pokol kezéből.» Tehát. *Válasz*: Az első szöveg a jelen életre vonatkozik, amelyben Isten kiváló módon gyakorolja az irgalmaságot, és igazán bűnbánóknak megbocsát. A második szövegben a «pokol» alatt Scheol) nem az elkárhozottak poklát kellett értenünk, hanem a sírt»;

2. I. *Pét.* 3. 19–20-ban ezt olvashatjuk. «Amelyben (lelekben) elmonván, azon leleknek is, kik a fogságban valának, prédikált, kik valaha hitetlenek voltak, midőn várták az Isten békéttüresét Noé napjaiban, midőn a bárka építetett . . . » Tehát a másvilágon még a hitetlenek is üdvözülhetnek. *Válasz*: Azok hitetlenek voltak ugyan, «midőn a bárka építetett», de azt nem állítja az apostol, hogy ezek hitetlenségekben haltak volna meg;

3. sz. *Péter* az *Apost. Cs.* 3. 20. 21-ben így beszél: Az ég befogadta Krisztust azon ideig, míg mindennek helyreállítatnak; tehát az ördögök és az elkárhozottak kiszabadulnak valamikor a poklóból. *Válasz*: sz. *Péter* ezen helyreállítás alatt nem az ördögöknek és az elkárhozottaknak az előbbi állapotukba való visszahelyezését érti, hanem a mindenségnek újjaszülését, és megújítását, új eget és új földet, miként ezt a következő Szentírási helyek bizonyítják: *Jel. könyve* 21. 1., II. *Pét.* 2. 10. 11.

¹ Ad *Ephes.* u. 16. M. gör. sor. 5. k. 658. old. A teljes szöveg ez: «Nehogy tévedjetek, Atyámfiai, a családok megzavarói nem öröklék Isten országát. Ha pedig ezek, kik test szerint cselekedtek ilyeneket, halállal lettek sújtva; mennyivel inkább az, aki gonosz tanítással megrontja Isten hitét, amelyet Jezus Krisztust keresztre feszítettek? Az ilyen bemoeskolt lelkű ember a kiolthatatlan tűzbe kerül; hasonlóképen az is, aki őt hallgatja.» V. ö. egyszersmind (*Epist. eccles. Smyrn.*) a *smyrnat* egyházhoz írt levelet *Polykarp* vértanúságáról, 2. sz. nemkülönben *Összéb.* Hist. eccl. I. 4. c. 15. M. gör. sor. 20. k. 341. old. jegyzet (60.).

² Ad *Demetrium* c. 24. f. M. 4. k. 581. s. kov. old.

dön az ítélet napja elerkezik? milyen lesz a hívők öröme, milyen a hitetlenek szomorúsága, hogy előbb nem akartak hinni és mivel most hinniök kell, hogy innen nincs visszatérés? Ez utóbbiakat égetni fogja az örökké égő pokol, és az eleven lángok irtóztató fájdalma; és nem lesz reá ok, miért álljon be valamikor szenvedéseikben szünet vagy vég. Testükkel a lelküket is örökké tartó fájdalmak kínozzák... Akkor már nem szerzi meg a fájdalmát a bűnbocsátás kegyelmét, hiabavaló lesz a sírás és haszontalan a rimázkodás. Keső lesz már hinni az örökke tartó büntetésért, mert egykor nem akarták hinni az örökkévaló életet» Így írnak a többi *szentatyák* is.¹

Sőt még azon *szentatyáknál* is, kik — miként azt némelyek állítják² — a pokol örökkévalósága kérdésében kételkedtek, vagy azt — úgy látszik — tagadták, amiként sz. *Jusztin vértanu*, sz. *Iré*n, *nazianzi* és *nyssai sz. Gergely*, sz. *Ambrus* és sz. *Jeromos* még ezeknél is találhatunk olyan nyilatkozatokat, melyekkel a mi tételünket fejezik ki a legnyíltabban, sz. *Jusztin vértanu* (meghalt 166-ban) azt mondja:³ «Azt tanultuk, hogy csakis

¹ Sz. *Agostonnak* hasonló nyilatkozatát már fennebb idéztük. Sz. *Fulgen*tius *Ruspens*. (meghalt 533-ban) (De fide ad Petr. c. 43. n. 84 M. t. 65. p. 705) így ír: «A legszilárdabban higgyed, és semmikepen se kételkedjél... hogy az igazságos és örök ítéletnek Isten szája által hozott örökkévaló és változhatatlan végzés alapján, a gonoszok mind az örökke tartó tűzbe, az igazak pedig (Máte 25. 45.) az örök életre fognak menni; a gonoszok örökké fognak égni az ördöggel, az igazak pedig örökké uralkodni Krisztussal.» A *szentatyák* nak ehhez hasonló többi nyilatkozatait olvasd M. 220. k. 246. s. kov. old.

² *Grotius Hugó* és *Huetius*. Sőt *Petavius* is (De Angl. l. 3. c. 7. n. 1.) úgy vélekedik, hogy a *szentatyák* némelyikét *Origenes* tekintelye tévedésbe ejtette. Azt írja ugyanis az i. h.: «Látjuk, hogy a régiek közül némelyek, kik Origenesszel nagyra vannak és őt a szentiratok magyarázatában irányadoul szoktak használni, az ő tanait többé-kevésbé hiteikbely biztonsággal hite nyilatkozatoknak szeretik föltüntetni. Valamint ugyanis azok, kik massal gyakran és huzamos időn át együtt ölnek, ugyanannak erkölcseit is lassankint el fogják sajátítani: épúgy azok, kik egy bizonyos szerzőnek olvasásában nagyon elmélyednek, annak úgy iratai, mint nézetei sajátosságait önkénytelenül magukévá teszik» *Petavius* azt is megjegyzi, hogy mindez nem fordul meg az egyházi hagyománynak, és ugyanazon *szentatyák* ugyanezt ki is igazították. «Amiért is bizonyos, — így ír az i. h. c. 8. n. is — *Jeromos*, és ha mások is vannak, kik irataikba ama *Origenes*-féle tanításokat téves voltok dacára becsusztatták, ez *Origenes* tanulmányozásának következmény volt, amit később ki is javítottak.»

³ Apol. 1 n. 21.: *Mazzella* bíborosnál «De Deo creante», 1267. ez

olyanok nyerik el a (boldog) halhatatlanságot, kik életük szentsége és erényeik által Istenhez közelednek; akik azonban gonoszul élnek, és nem változnak meg, azokról azt hisszük, hogy örökké tartó tűz fogja őket gyötörni»; továbbá:¹ «Krisztus Urunk maga jelentette ki, hogy ez (az ördög) hadseregével és az őt követő emberekkel együtt tűzbe kerül, ahol örök büntetést kell szenvedniök.» Sz. *Iré*n (meghalt 202-ben) így ír:² «Akiknek pedig az Úr ezt fogja mondani: *Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzbe*, azok örökre el fognak kárhozni.» *Nazianzi sz. Gergely* az elkárhozottakról ezt mondja:³ Ezeknek a többi között az lesz büntetésük, vagyis inkább legnagyobb büntetésük az lesz, hogy Isten őket eltaszította, és hogy az örök gyalázat bélyege van lelkiismeretükre sítve és *nyssai sz. Gergely*:⁴ «Az embertelenek és a gonoszok osztályrésze pedig az örökké tartó tűznek szenvedése.» Sz. *Ambrus*⁵ bemutatja nekünk a *Manichaeust* megszólító Krisztus Urunkat, ilyenképen: «Ó *Manichaeus*! te azt gondolod, hogy téged az ördög teremtet: akkor csak siess annak trónjához, ahol tűz és kén van, amelynek lángja határtalan, korlátlan, nehogy a szenvedés valamikor meghaljon.» Sz. *Jeromos*⁶ pedig nemcsak egyszerűen a büntetések örökkévalóságát védelmezi, hanem azok ellen is harsol, kik az ördögnek bűnbocsánatot ígérenek és kimutatja, mily fonák, sőt istentelen dolog az a nézet, hogy egykor ugyanaz a jutalma lesz az ördögnek, ami Gábornak és a gonosz szellemeknek, ami az apostoloknak, stb.⁷

¹ Ugyanott, 28. sz.: *Mazzellánál*, i. h.

² Adv. Haer. l. 4. c. 28. n. 2. al. 47. n. 2. M. gör. sor. 7. k. 1062. old.

³ Orat. 16. al. 15. in Patrem tacentem n. 9 M. gör. sor. 35. k. 946. old.

⁴ Orat. 1. de Pauper. amandis. M. gör. sor. 46. k. 462. l.

⁵ De Fide l. 2. c. 14. n. 119. M. 16. k. 608. old.

⁶ In *Matth.* 25. 46. M. 26. k. 197. old.; et in *Joan.* 3. 6 M. 25. k. 1197. old.

⁷ A *szentatyáknak* most idézett szavaiból elegendő ki világlik, mit kell tartanunk azon *ellenvetésekről*, amelyeket némelyek a *szentatyákból* a pokol örökkévalósága ellen merítettek; mert még azoknál is, akikre ellenfeleink, mint az ő pártfogóikra hivatkoznak, a leghatározottabban kifejezett és a legközvetlenebb bizonyítékokat találjuk a mi állításunk mellett. Találhatunk ugyan e tárgyra nézve ezen *szentatyáknál* kétértelmű és homályos helyeket, de a magyarázástan szabályai szerint a homályos helyeket a *szentatyák* műveinek egyéb, világosabb és határozottabb helyeiből kell kimagyaráznunk, és nem megfordítva a homályosakból. Épúgy egyik-másik *szentatyának* kételye, avagy nézeteltérése meg nem rontja a bizonyos dolgokban nyíltan egymással megegyező többi *szentatyának* a tekintet

a pogányoknak is e tárgyban való *kozmegegyezése*. Különbozónemzetiségű tudósok adatokat gyűjtöttek, amelyekből kiderül, hogy a *zsidók, görögök és rómaiak*, sőt az *indusok és egyiptomiak*, valamint a többi népek, úgy az *amerikaiak*, mint az *afrikaiak*, ezen igazsággal, bár ha meséket és téves nézeteket is kevertek belé, mégis majdnem mindnyájan egyetértenek, annyira, hogy a keresztény vallás e tekintetben — úgy látszik — semmi újat se tanított a világnak¹

tenet egyáltalán nem bír történeti jelentőséggel, mert a szerzők ezen történet elmondásában nagyon elternek egymástól, mert elbeszéléstíket mindenféle hazugsággal igyekeznek fölékesíteni és elfogadhatóvá tenni, de legkivált azon körülmény miatt, hogy a régi írók (úgy *Traján* mint *nagy sz. Gergely* életének írói) erről az eseményről és magáról a tényről is mélyen hallgatnak.

Nem bizonyít mellette az, 1. hogy ezen történetet *János és Pál szerzopapok* adták ki, mert nem voltak kortársak, hanem majdnem háromszáz évvel később éltek, és nem is hitelt érdemlő adatok, hanem gyanús és ketes hitelessegű adatok nyomán beszélnek azt el. Nem bizonyít mellette az, 2. hogy ugyanezen elbeszélést *damaszkusi sz. János*-nál («*de iis, qui in fide dormierunt*», n. 16. M. gör. sor. 95. k. 262. s. köv. old.) is föllehetjük; egyrészt azért, mert ezen imádság csak föltételezett dolog, miként *Bellarmin*, *Natalis Sándor* és mások azt kimutatják; másrészt pedig azért, mert (in *Dial. contra Manichaeos*, n. 75. M. gör. sor. t. 94. p. 878.) maga a szent egyháztanító az ezen kivételes elbeszéléssel ellenkező általános tételt védelmezi. Nem bizonyít mellette az, 3. hogy a *görög nem egyesültek «Euchologium»*-ában ezen történet a megholtakért elmondandó bizonyos imában előfordul; mert ezen mese, mely egy *ál damaszkusi sz. Jánostól* ered, nagyon könnyen kerfihetett az *Euchologium*-ba; ennek azonban különösen azért sem szabad hitelt adnunk, mivel a *görög egyház*, amióta az eretneksegekbe esett, még a súlyosabb tévedésektől sem irtózott. *Mazzella «De Deo creatore»* 1261 sz. V. ö. *Bautz «Hölle»* 46. s. köv. old.; *Lange «Der hl. Johannes von Damaskus»* (Gotha, 1879.) 179. old.; *Pertz «Archiv»* X. 305. old. V. ö. az *innsbrucki «Theolog. Zeitschrift»*-et is, 1887 évf. 158, 160. old., ahol *Grisar jézustársasági atya* kimutatja, hogy *nagy sz. Gergely Pál szerzopap* által írt élettörténetében, legalább ennek hiteles kiadásában, ezen mese nem fordul elő, hanem ez csakis később lett becsespeszve.

Mivel a dolog így áll, nem csoda, hogy korunk hittudósai egyáltalán sem ezen «*történeti tény*»-ről, sem a közös törvény alól való fölmentésről nem tesznek említést, mely szerint a pokolból nincs szabadulás.

¹ V. ö. *Perrone «De Deo Creatore»* 738. sz., ahol sok oly jeles tudós lesz föl sorolva, mint *Tacitus* in *Hist.* I. 5. c. 5.; *Diodorus Siculus «Biblioth. hist.»* ban. 2. k. 2. sz.; továbbá az újabb korból *Patuzzi «De futuro impiorum statu»* 1. k. 6. s. köv. f. *Virgilius, Plátó, Lucretius*, stb. V. ö. *Lückent «Traditionen»* 410. s. köv. old.; *Keel «De inferno»* 2. §.; *Hettinger «Krit. védelme»* 4. k. 2. f.; *Bautz «Hölle»* 40. old.; *Jungmann «De Novissimis»* 67. old.

456. Senki sem csodálkozhatik azon, hogy a pokol örökkévalóságát kizárólag az *ész*-ből egész határozottan bebizonyítani nem lehet, ha megfontolja, hogy a pokol örökkévalósága hittitok és végső oka Isten szabad akarátában van, aki így és nem másképp rendelte el. De a természetes ész, és még inkább a hit által felvilágosított ész ki tudja mutatni, hogy tételünk minden tekintetben a lehető *megfelelőbb* s ezeket a megfelelőségi, méltányossági érveket (arg. congruentiae) épen mivel ellenfeleink nagyon szeretik megtámadni, legyen szabad e helyütt kissé bővebben kifejtetnünk.

A természetes ész¹ — a pokolnak örökkévalóságát legalább némileg képes bebizonyítani.

Az ész megismeri, hogy scholastikus, a hittudósok által gyakran használt távolabbi alapvető érven (quasi argumentum principalis) kezdjem. — hogy *Isten a végecél*, aki felé kell minden eszes teremtménynek törekednie, kihez ragaszkodnia kell. Valamint minden ő általa lett, épúgy mindennek véglegesen benne kell is megnyugodnia. Aki pedig halálosan vétkezik, az végecélját nem Istenbe, hanem a teremtményekbe, a földi javakba helyezi; tehát Istent, minden jónak forrását és középpontját ezen földi dolgoknál kevesebbre becsüli, mikor ezeket úgy szereti, hogy miattuk Istent megveti, és így a szent malasztoknak vagy a szeretetnek útját állja. Az ilyen rendetlenség azonban *önmagától* gyógyíthatatlan; mert az ilyen bűnös nemcsak azon eszközöktől pártol el, melyek a cél elérésére szükséges, hanem magától a végecéltől is, fölforgatván bizonyos mértékben nemcsak a helyes rendet, hanem megrontván — amennyiben önmagától lehetséges — magát ezen rendnek *kezdetét és elvét is*. «Az elpártolás azonban» — mondja sz. *Tamás*, — «midőn az elvtől eltávoztunk, gyógyíthatatlan»; amit példával is magyaráz, hozzáfűzvé: «Valamint nem lehet a látást sem meggyógyítani, ha a látószerv megromlik, hacsak egyedül Isten hatalmával nem.»²

¹ Azt mondtam «a természetes ész», legalább részben, mert azon szempontokat, a melyekből itt érvelünk, pusztán az észből alig találhatjuk föl.

² Ne állítsd, hogy ilyen okoskodással, amelylyel hasonló rendetlenséget helyrehozhatatlannak mondunk, a bűnösnek ezen életben való megigazulását is lehetetlennek állítjuk, és ilyképen a katolikus tan ellen harcolunk, mert, mint az ember életben van, van meg számára kegyelem, amelylyel az ilyen rendetlenség okát, vagyis a bűnt magától elháríthatja.

Most azonban fordítsuk figyelmünket a *meggyezéségre*, melyből a mi igazságunkat könnyebben fölfogható érvekkel bizonyíthatjuk.

Szükséges lesz — hogy ezen quasi erv annál inkább kitünjenk — egyszermást *Billuart*-ból (in s. Thomam, Theol. Schol. 1. k. 642. old., de actibus luminis 7. ért. 4. sz.) fölhoznunk. «A halálos bűn magától és belső gonoszságát örökké tartó büntetést, a bocsánatos bűn pedig ideiglenes büntetést von maga után».

Az olyan bűn vonja önmagából és belső rosszasságával az örökké tartó büntetést maga után, mely önmaga által orvosolhatatlan rendetlenséget idéz elő; mert — miként mondtuk — a bűn az okozott rendetlenség címén büntetésre érdemesseget vonja maga után; de ha megmarad az ok, megmarad az okozat is. A halálos vétkek azonban, amennyiben önmagából való és csak rossz, önmaga által orvosolhatatlan rendetlenséget von maga után; nem így a bocsánatos bűn. Tehát bizonyítom az *áltételt* kétféle szempontból: 1. A halálos bűn elfordít és eltantorít a végcéltől, miként azt alább látni fogjuk; a bocsánatos bűn pedig csakis a végcélhez vezető eszközöktől tantorít el: De a végcéltől való eltantorítás önmagában is orvosolhatatlan; nem így az eszközöktől való eltantorítás. Tehát. Bizonyítom az *áltételt*. A végcel olyan az emberben és a gyakorlatiakkban, milyen a föelv az elméletiekben. Ámde a fökörül való tevédek az elméletiekben önmagától orvosolhatatlan — miképpen lehetne orvosolni? Különben a következtetés körül forogna fenn tévédek, melyek az elvnek helyes megértéséből orvosolható lenne: Tehát a végcel körül való rendetlenség önmagától orvosolhatatlan, de az eszközök körül való rendetlenség nem. Bizonyítom 2. az *első áltételt*. A halálos bűn megfoszt a szent malasztól, mely a lelki élet életelve, s azért a halállal egyenlő; ellenben a bocsánatos bűn nem foszt meg a malasztól, hanem csak gyongyiti annak erejét, olyan tehát mint a betegség és a lélek lankadtsága: De a halál orvosolhatatlan és csakis eszközökkel orvosolható, a betegség és a lankadtság természeti erőkkkel orvosolható: Tehát.

Épúgy kevéssel lejjebb (i. h. 658. s. köv. old. 8. ért. 4. sz.) ugyanaz a szerző így folytatja: «Azt mondom 1. hogy a halálosan vétkezőnek végcelje a teremtmény. Beigazolják ezt a) Sz. Pál apostol szavai (Fihpp. III.) a megváltásról: «Kiknek Istenök a has»; b) sz. Agoston, ki több helyen az ember életnek egész fonakságát abban látja, hogy az ember élvezi a hasznalándókat és használja az élvezendőket. Élvezni azonban ugyanazon sz. Agoston szerint Civ. Dei I 10. c. 10 és másutt — annyit tesz, mint valamihez mint végcel ragaszkodni. De aki halálosan vétkezik, az élvezi a hasznalándókat és nem használja azokat Istenért, mert azok miatt hagyta el az Isten: Tehát c) az észből. Amint az ember halálosan vétkezvén, fonakul szeret, úgy mint eszközt szereti azt, vagy mint Istennek alárendelt kozbenső célt, különben nem vétkezik; és azonfölül kiviláglik ez abból is, mert a Szentírás szeri (Izaiás I.), aki halálosan vétkezik, megveti Istent, és (I. Kiv. II.) elhagyja Istent: Tehát szereti azt, mint végceljét, vagy mint eszközt, vagy mint másik teremtménynek alárendelt kozbenső célját és ezen másik teremtménynek ő számára végcel lesz. De hátra van meg azon kérdés, hogy mily teremtmény kepezi a halálosan vétkezőnek végceljét? Kiert vetkezik».

A természetes ész megismeri, hogy Isten *szent és igazságos*, ki a jót szereti és jutalmazza, a rosszat pedig gyűlöli és bünteti. Mivel pedig a bűn a halál után is fönmarad és sohasem választható el a gonoszoktól, Istennek, ki sohasem szűnik meg szent és igazságos lenni, azokat mindig gyűlölnie és büntetnie

Azt mondom 2. hogy a halálosan vétkezőnek végcelje a saját java és a magánjó, de nem önmagáért, hanem mert rendetlenül szereti egészen Isten megvetéseig és a kegyelem, valamint a szeretet kizárásáig . . . Beigazolom az *első részt*: Az a halálosan vétkezőnek végcelje, amit önmagáért szeret és amit miatt a többi is szereti: De a halálosan vétkező saját javát és a magán jót önmagáért szereti és a többi részleges jókat, amelyeket hajhasz, a saját java és a magán jó miatt szereti: Tehát. A *főtétel* a végcelnek meghatározása. Bizonyítom az *áltételt*. Minden halálos bűnben a vétkező a változsnak alávetett jót szereti, mert azt hiszi, vagy képzeli, hogy abban bizonyos kedvezményt és kényelmet talál a maga számára, vagy úgy fogja föl, hogy azon jó neki szolgál, vagy úgy véli, hogy az csak az ő számára jó, vagy úgy vélekedik, hogy önéki kell ezen jónak szorgalmia, miként a bálványimádók a balványokat az Istenek helyett imádják és így fogja föl ezen szolgálatot, mint neki kedvező és hasznos valamit, valamint a barát is a barátjának tett szolgálatot úgy fogja föl, mint olyasmit, mely neki kedvező és előnyös. Tehát bármely részleges jót is hajhasz a halálosan vétkező, azt a saját java és a magán jó érdekeben szereti.

Bizonyítom a második részt: A halálosan vétkezőnek végcelje ellentetbe van helyezve Istennel és nem vezethető arra vissza: De a saját java és a magán jó, önmagában veve nem jó ellentetbe Istennel és ő reá visszavezethető, hanem csakis elvon tőle; azonban mint rendetlenül Isten megvetéseig és a kegyelem kizárásáig szeretett, Istennel ellentetbe helyez és nem vezethető reá vissza: Tehát.

Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 1. 2. qu. 87. a. 3.) szavai így hangzanak: «A vétkek azért büntetést maga után, mert valamely rendet forgat föl. De föntamadván az ok, fönmarad az okozat is; ennél fogva ameddig fönmarad a rendnek fölforgatása, szükséges, hogy addig a büntetésre való érdemeség is fönmaradjon. Fölforgatja pedig valaki a rendet némelykor orvosolhatólag, máskor meg orvosolhatatlanul. Az elpartolás, melylyel az elsőől elfordulunk, mindig orvosolhatatlan; ha pedig nem fordultunk el az elvtől, ennek erejével orvosolhatjuk a többi elpartolást is . . . De minden rendnek megvan a maga elve, amely által valaki ezen rendnek részesevé lehet. És azért, ha a bűn által a rendnek elvét megrontjuk, amely rend, által az ember Isten alattvalójává lesz, oly rendetlenség származik, mely önmagában tekintve orvosolhatatlan lesz, mégha Isten hatalmával orvosolhatná is. Ezen rendnek elve azonban a végcel, a melyhez az ember szeretettel ragaszkodik. És azért mindazon bűnök, melyek az embert Istentől eltantorítják, s megszüntetik a szeretetet, önmagukban tekintve, az örökké tartó büntetésre való érdemesseget vonják maguk után».

kell. Sz. *Jusztin vértanú*¹ így ír: «Nehogy esetleg valaki azt mondja, hogy üres, hiábavaló láрма az, mit a gonoszoknak az örökkévaló tűzben szenvedő kinjairól mondunk, röviden azt mondjuk: Ha ez nem igaz, akkor vagy nincs Isten, vagy ha van, mitsem törődik az emberekkel.»

Mások ugyanezt a dolgot így adják elő: *a jó és rossz között, az erény és bűn között, határozott és föltétlen ellentét van.* Legmegfelelőbb tehát, hogy azok, kik az erényt gyakorolják és így távoztak a földről és azok, kik szabadon engedték át magukat a bűnöknek és azoktól bemocskolva haltak el, befejezván az előkészület és a javulás útját, föltétlenül és örökösen el legyenek különítve, tehát, az igazak örökké tartó jutalmát, épúgy a gonoszok örökös büntetést nyerjenek. Ha a gonoszok, még ha sok idő múlva is, a jókkal közös állapotba jutnának, akkor a jók és rosszak között rejtorgo ezen feltétlen ellentét nemcsak kissé elsímulna, hanem teljesen megsemmisülne.² Erre vonatkozólag sz. *Jeromos* ezt írja az origenisták³ ellen: «Ha sok év leforgása és végtelen sok század múlva az egész mindenség átalakul és akkor minden ember egyformán boldog lesz, mi lesz akkor a különbség a szűz és a parázna személy között? Mi különbség lesz az Úr anyja (mit még mondani is vétek) és a nyilvános kéjnök között? . . . Végy bármit, sokszorozd az éveket és korszakokat, s végnélküli századokat gondold el szenvedésben: ha mindennek vége meg is lesz, hogy egyenlők leszünk, akkor a múlt semmit nem számít, mert nem azt kerdezzük, hogy mik voltunk egykor, hanem, hogy mik leszünk az örökkévaló jövőben.»

¹ Apol. II. c. 9. V. ö. «Bibliothek der Kirch-Vater», Kempton, 1872. 132. old.

² Alig lesz szükséges különösen kimutatnunk, hogy az elkárhozottak nem semmisítése, miként ezt a *saenai*ok szövegének és sok szóval rendelkeznek, ezen föltétlen ellentétet és az erkölcsi rendnek legfőbb eszméjét nem biztosítja és a mindentudó Teremtőnk bölcsességével is edelkezik. Különben ismételten megjegyzem, hogy hasonló érvelési kísérletekben határozott bizonyító erő nincs: Isten ugyanis, ha nem is vagyunk a *Szentírás* szavainak tekintetével, önmagát tekintve, a túlvilágon is nyújthatna alkalmat a föleszmélésre; sőt mivel ebben is a legnagyobb szabadsággal rendelkezik, a bűnösnek nemcsak bűneit, hanem az azokért járó büntetéseket is elengedhetne ingyen, stb.

³ In *Jonam*, c. 3. o. 6. M. 25. k. 1197. old.

Ugyanerre vonatkoznak azon érvek is, melyeket az *istenti törvény* megfontolásából és annak *szenesítéséből* vonhatunk le.

Isten a szabad teremtmények számára *törvényt* hozott, vagyis Isten a földi teremtményeket szentsége és igazságossága szerint elrendezte; a szabadsággal bíró teremtményeknek *törvényt* adott, mely szerint a jót követni és a rosszat kerülni tartoznak és így cselekedeteikben a szent Istent utánozniok kell, hogy ily módon az igaz Isten kepmásai legyenek. Isten azonkívül nemcsak önönmagának és az általa alkotott törvénynek, hanem még nekünk is, akaratunk oly nagy gyöngeségében szenvedőknek tartozik azzal, hogy a törvényt megóvja és hathatós szenesítéssel a szabad teremtmények megsértése és megvetése ellen megvédje; amit, mivel arra az ideiglenes büntetések nem elegendők, csakis *örökké tartó*¹ büntetések által érhet el. A legtöbb ember erkölcsössége veszve volna, ha a túlvilági büntetések nem tartanának örökké, mert akkor egész következetesen tagadhatnók azt is, hogy ezen a világon tisztességesen és jámborul kell élnünk, vagy hogy itt kell, föltétlenül csak itt bűnbánatot tartanunk.² Már maguk a *pogányok* is elismerték, hogy a büntetések örökkévalósága az egyedül, mely képes az ember rendetlen vágyait megzabolázni; s ezért *Lucretius*, epikúr költő így ír:

« . . . Mert, ha az emberek tudják, hogy nyomoruságuk biztosan véget ér,
Mít használna akkor a papok fenyegetése,
Ki hinne akkor a valasban.
Most azonban hisz mindenki és nem képes ellenállni,
Mert hiszik, hogy a halál után örökké tart a büntetés.»

Végre ezen tételnek méltányos voltára abból következtet az ész, hogy *a halálosan vétkezőnek lelki állapotát* figyeli meg, mely úgy alakul, mintha örökké akarna vétkezni. *Nagy* sz. *Gergely*³ ezt írja: «Az istentelenek ugyanis azért vétkeznek a

¹ V. ö. *Bautz*, I. h. 53. old.; *Scheeben*, «Mysterien des Christenthums» 97 §. *Stoek* «Philosophie» 165 §

² Rogós ugyanis az erény osvénye az emberi eimek nagyon hajlandók a bűnre az örzékek csábításainak az emberek könnyen engednek a léleknek kitartó harcra van szüksége, nehogy a kötelességeit megsértse — gyakran szörnyű kínokat kell kiállnia, magát a halált megvetnie, hogy kötelességeinek elöget tegyen — nagy erények nélkül a társadalom fonn nem állhat stb. *Mazzella*, I. h. 1270.

³ Mor. 34. c. 19. n. 38. M. 76. k. 738. old. V. ö. miket sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 99 a. 1.) erre vonatkozólag mond: «Ha ellen-

végesben, mert életök véges. Akarnának ők örökké élni, csak hogy örökké megmaradhassanak bűneikben. Mert inkább kívánnak vétkezni, mint élni; és azért szeretnék ezek mindig élni, csak hogy mindig vétkezhesenek. A szigorú bíró igazságosságához méltó, hogy ennek megfelelőleg sohase szűkölködjének gyötrelmekben, kiknek elméje ebben az életben sohasem akarta nélkülözni a bűnt; és semmiféle határ sem lesz szabva a gonoszok bűnhódásának, mert ameddig tehette volna, sohasem akart véget szabni bűneiknek.»

A hit által megvilágított ész a pokol örökkévalóságát belátja, ha fontolóra vesz néhány, a hittanból merített igazságot; és pedig

a) a halálos bűnnek természetét. A halálos bűn bizonyos értelemben végtelen rosszassággal bír. A sérelemnek súlyos volta ugyanis kiváló módon¹ a megsértett személynek méltóságától

vetik, hogy nemely halálosan vétkezők fölteszik magukban, hogy életmódjuk valamikor meg fogják javítani és így eszerint, miként látszik, nem méltók az örökéletre; azt kell felelnünk, . . . hogy már azért is, mert halálosan vétkezik, célját a teremtménybe helyezi. És mivel az egész élet az élet célja felé irányul éppen azért az ilyen egész életét a bűn felé irányítja és ha ezt büntetlenül tehetné, örökre a bűnben akarna maradni. Ez az, mit Nagy sz. Gergely (Mor. I. 34. c. 16. circa. med.) Jóh 41. 24. fölött: «Az ösvény mint látszik», így fejez ki. «Az istentelenek azért vétkeznek végtelenen mert életük véges», stb. Epügy v. ö. miket sz. Tamás (in 2. Dist. 42. qu. 1. 5.) mond. «Aki valamit, mint akaratanak célját, szertelenül szeret, az az okból folyton ahhoz akar ragaszkodni. Azért halálosan vétkezven, akarata által ezen ténye által, melylyel a halálos bünt választotta, a bűnhöz való folytonos ragaszkodást is választotta; ha csak vagy a büntetéstől való felelem, vagy megelégedéshez hasonló, attól esetleg el nem vonja, hanem, ha örökké azon csügghet meg is tenné. És mivel örökké akar vétkezni, azért örökös büntetésre is méltó.» Ide tartozik meg, amit sz. Tamás (in Comp. theol. c. 174.) mond: «Bűn, melyen végcél is tűzött ki magának a lélek a haldoklás percében, abban fog örökké megmaradni, kivánván azt, mint legjobbat, akár jó az, akár pedig rossz az. Erel. XI. 3. szerint Így tehát ezen élet után, kik a halálban jók, örökre megmaradnak a jóban, akik pedig akkor rosszak, az örökre megátalkodottak lesznek a rosszban.»

v. ö. Baurt. «Holle» 52 old.

¹ Sz. Tamás szerint (Summ. Theol. P. 1. 2 qu. 78. a. 4.) a bűn két részből áll: egyrészt a bűn, amely nem cserélhető jótól való elvonással, amely végtelen; a bűn tehát ez oldalról végtelen; a másik, mely magában a bűnben van, a változandó jöhoz való rendetlen vonzódás; és ez a bűn véges, resztint, mert maga a fölcserélhető jó is véges, a változandó jöhoz való vonzódás is véges; amennyiben egy teremtmény sem bírhat végtelen eszélekedéssel.

függ. Minél nagyobb méltósága a megsértett személy, annál nagyobb a sérelem. De Isten végtelen méltóságú, tehát a halálos bűn által rajta elkövetett jogtalanság is bizonyos értelemben végtelen rosszasságú. Sz. Tamás¹ ezt írja: «Az Isten ellen elkövetett bűn is Isten végtelen méltósága miatt bizonyos értelemben végtelen; mert annál súlyosabb a sérelem, minél magasabban áll az, aki ellen vétkezünk.» Már pedig azon vétek, mely végtelen rosszassággal bír, az végtelen büntetést is érdemel. Következőleg «mivel a büntetés fokára nevezve (intensive, per intensionem) nem lehet végtelen,² amennyiben a teremtmény bármilyen végtelen tulajdonság befogadására képtelen. Szükséges, hogy legalább tartósságára legyen végtelen.»

¹ Summ. Theol. P. 3. qu. 1. a. 2. ad 2.

² Miként sz. Tamás (Summ. Theol. Suppl. qu. 99. a. 1.)

Hogy ezen érv bizonyító ereje minél jobban kitűnjék, nem lesz szükség-telen ideiktatnunk, amiket Lessius-nál (Div. perf. I. 13. c. 26. n. 183. s. kov.) olvashatunk, ugyanis: «A bűnnek alakú rosszassága nemcsak az ész szabályaitól való elterelésben áll . . . hanem Isten ellen elkövetett bizonyos igazságtalanságban, mely minden halálos bűnben felfalazható . . . Minden halálos bűn abban egyezik meg egymással, hogy Isten megvetésében áll, nemelyik nagyobb, a másik meg kisebb mértékben. Nemelyekben ugyanis közvetlenebbül veti meg a bűnos Istent, milyenek: Isten gyűlölete, istenkáromlás és hasonló, ezek közvetlenebbül vannak Isten díszelete ellen intézve; másokban csakis közvetve és magyarázatilag, amikor pl. az isteni törvényt sértjük és vetjük meg fontos dologban és következesken magát a törvényhozót, annak barátságát, minden ígéretét és fenyegetését is . . . Mindezekből következik, hogy a halálos bűn végtelen rosszasságot foglal magában, nem ugyan föltétlenül és teljesen, hanem bizonyos szempontból. Oka ennek az, mert minél nagyobb a méltóság, amelyet a halálos bűn aita, megvetünk, annál nagyobb az okozott sérelem is; de Isten fonsege, melyet a halálos bűn által megvetünk, végtelen, tehát a sérelem is bizonyos mértékben végtelen . . . Annak oka pedig, hogy miért nem foglalja magában a fonnebbi okadatolás a bűn rosszasságának föltetlen végtelenséget, a következő: a tárgyat, melyre a cselekmény irányul, nem egyenranguan (adaequate) érinti, amiért ez nem egyenranguan folyik be a cselekvésbe és nem ruhazza föl a jót teljes végtelenséggel. Mert valamint lehet Istent végtelenül szeretni és mégis lehet tökéletesebben és még tökéletesebben is, épúgy lehet őt a bűn által végnélkül gyűlölni és megvetni, de meg abban a végnélküliségen is van fokozat. Ha azonban valaki Istent föltétlenül, tökéletesen meg akarja vetni, ennek a tette olyan bizonyos végtelen rosszasságú lesz, amely meghaladja bármely jó tett végtelenségét . . . Oly nagy ugyanis a halálos bűn rosszassága, hogy az isteni igazságosság merlegeben többet nyom valamennyi szentnek minden jó tette, meg ha százszorosra több volna, mint amennyi tényleg van; ennek meggondolása is szerfölott reftomatos. Pedig ez nem is tűnhetik föl esadalatosnak, mert minden

b) a megtestesülés és megváltás titkait. Az Isten Fia azért jött e világra, hogy szenvedése és halála által bűneinkért eleget tegyen és bennünket megváltson. Ha tehát olyan nagy a bűnnek rosszassága, hogy annak eltávolítására az igazságosságnak szigorja szerint szükséges volt, hogy maga Isten testessüljön és haljon meg: bizonyára nem csodálatos azon állításunk, hogy ez örök büntetést érdemel; tehát a pokol örökkévaló.¹

vége c) a következő katolikus tanítást: *minden egyes embernek pályafutása annak halálával végződik; a túlvilágon nem lesz többé alkalom a magabátérés kegyelmére és azért a*

Jötték, amelylyel a szentek Istent tisztelik, meg ha önmagukban a legnagyobb becsűek, és örök életre méltók, mégis az isteni fonsággal való viszonyukban semmiek: mert Istennek semmiféle kitüntetést nem nyújtanak, mert ezzel neki az ő jótéteményeiért és fonságért amúgy is tartoznak; és nemcsak ennyivel hanem végtelenül többel és nagyobbal. Amiért is mindez nem nagy dolog Isten előtt. De ha őt saját teremtménye megveti, illetőleg ha képes volna megvetni őt az, aki végtelen sok címen neki le van kötelezve, ki íránta végtelen tisztességgel és szeretettel köteles viseltetni, ez súlyosan esik Isten merébe, mint olyan, ami inkább ellenkezik az ő fonságával és jótéteményeivel. Amiért is több súlylyal bír Isten előtt a rossz rendjében a megvetés, mint az összes jócselekedetek a jó rendjében és ez sokkal jobban bántana az Istent, ha szenvedőre képes volna, mint amennyire őt az összes jótettek megvigasztalni képesek volna.

¹ *Lesszus* 1. h. így folytatja: «Amiért is a szentatyák azt tanítják, hogy Istennek olyan nem tehetett eleget, aki pusztán csak teremteny volt, és azért is az igazságos elégtételhez szükséges volt az, hogy Isten legyen emberre . . . Ebből azután indokolható, miért vár a halálos bűnre végtelen büntetés. Ha a halálos bűn oly nagyon rossz, hogy az emberi természet semmifele jócselekedet által sem képes megfelelő módon eleget tenni érte, hanem szükséges volt, hogy Isten emberré legyen, hogy isteni igazságosságnak megfelelő *elégtétel* nyújthasson: nem csodálkozhatik senki, ha azt mondjuk, hogy örök büntetést érdemel. Aml olyannyira rossz, hogy azt semminemű, bármily hosszú időn át végnezvitt jócselekedettel sem lehet kárpótolni és érette eleget tenni, az bármily nagy időnél tovább tartó, tehát örökkévaló büntetést érdemel, és pedig onmagában és közvetlenül a rosszaságánál fogva, amely a cselekedetben megvan, és nem azért, mert a bűnos keptelen eleget tenni, vagy bűnösre oda visszahelyezni, ahonnan kiesett, vagy a lelki életet megjavítani, vagy szeenyfoltot lemosni. Még ha mindezek össze is jönnének a halálos bűnre, mindebből mégsem lehetne annak tulajdonkepeni okát leszámaztatnunk, mitől jár vele végtelen büntetés, hanem maga a cselekedetnek gonoszsága az, amely ezen tehetetlenség származik» (valamint más bűnökben a büntetés merőben nem az elégtételre való képtelenség, hanem a bűn mérve szerint lesz méltó alapítva).

*halálos bűn a halál után is folyton megmarad. Megfelelő tehát, hogy a bűn is folyton legyen büntetve.*¹

A gonoszok² számára nincs sem magábaszállás, sem bocsánat, miként ezt már fönnebb kimutattuk és alább is visszatérünk reá.³

457. Mivel a pokol örökkévalóságáról szóló tan az érzékeny ember előtt a legborzasztóbb valaminek tűnik föl, nem csoda, hogy folyton vannak, kik álokoskodás útján ellenvetéseket iparkodtak fölhozni és azt olyannak tünteti föl, mely úgy az isteni tökéletessegekkel, mint az ember szabad akaratával ellenmondásban áll. De ezeknek hiába való törekvését Isten segítségével könnyen meghiusítjuk.

458. *Ellenvetik*: 1. A pokol örökkévalósága ellenkezik Isten jóságával és irgalmával. A jóság kötelessége ugyanis másnak szerencsétlenségében osztozni és azt lehetőleg elhárítani; az irgalmas szív lehetőleg könnyörül a nyomorultakon. De az örök büntetés Istent inkább kegyetlennek és vérszomjas zsarnoknak tünteti föl.^a Tehát

¹ Az isteni igazságságosság ugyanis azért sújtja a vétkeket büntetéssel, hogy ezzel amennyire lehet a vétkek által okozott rendellenességeket kijavítsa. Amikor tehát a vétkek megmarad, megmarad a rendellenesség is, és ennek folytán a büntetés is, melylyel a céltól való elpártolást sújtani kellett. Ide tartoznak az *Tamásnak* szent Tócol P. 3. Suppl. qu. 99. a. 1. kérdés szavai: „Véteknek egy negyedik oka is, és pedig: a bűn öröke fönnmarad, mivel nem lehet a bűnt megcseleltén szent malaszt nélkül mit az ember a halál elől megkaphat; már pedig nem szüntethetik meg a büntetés, ha a vétkek fönnmarad.” V. ö. *Bontás* «Holle» 53. old.

* Maskép áll a dolog a *bocsánatos* bűnnel, és a tisztítóhelyen szenvedő lelkekkel, kik mivel a megszentelő malasztal és a szeretet fölékesítve kultúrák ki az elrettel, ugyanazok által nyert meg az eszközök is *amelq áll a bocsánatos ún eltörölhető, miként azt fönnebb kimutattuk*

³ Később a pokol öt önkénteségének megtelepedése a városi úton a
idézett szerzőkön kívül, *Bautz*, Holle, 51–68. old.: *Gutberlet*, *Psychologie*
17. old. *Hellmer*, *Ker* vol. 2 k. 2 f. *Tsen*, *Reinhold*, *Die*
Christenthum und die Einsprüche seiner Gegner, 532. s. köv. old.

ten, ki a halálra ítéltet lassankint engedné a tűz által megégeszteni; mint a szines, ki a hóherra meg nem haragudnék, ha a halálbüntetés végrehajtásában a kelleténél lassább lenne, és nem olt meg minél gyorsabban a bűnt. Hasonló okból, sőt annál inkább kell Istent kegyetlenséggel vadolnunk, ha a szerencsétlen gonoszokat örök kínnal bünteti. V. ö. *Dr. Biedermann, Christl. Dogm., Berlin, 1880. II. k. 11. §. 11.*

Válasz: Isten josagát és irgalmát nem az emberi gyengeség és a résztvevés érzelmei szerint kell megítélnünk, hanem inkább a szentség és igazságosság törvényei szerint. A jóság- és irgalmasságnak, hogy erények legyenek, sz. Tamás szerint¹ a józan ész szerint kell szabályozva lenniök: «Isten — miként az angyal tudós² mondja — amennyiben tőle függ, mindenkin könyörül. De irgalmát bölcsesége vezeti.» Mivel irgalmát a bűnössel szemben annak teljes földi életén át³ számtalan jótéteménnyel és a bűnök megbocsátásával kinyilvánította, bizonyos, hogy igazságosságát is ki fogja nyilvánítani a bocsánatra szabott idő elmulta után azáltal, hogy a bűnök gonoszságait örökkétartó büntetéssel fogja sújtani. Engedményeket tenni akkor már sehogysem köteles; és az örökkétartó büntetés — miként azt láttuk — a bűn rosszságának teljesen megfelelő.

Különben még azt is megjegyezhetjük, hogy Isten a büntetések kimérésében soha nem lép azon mértéken túl, amelyet a bűnösnek gonoszsága megérdemelne, hanem némely hittudó szerint⁴ még csak nem is felel meg a bűn rosszságának, hanem enyhébb, ezért is már szállóigék közé tartozik: *Deum punire citra condignum*. Enyhébben büntet Isten, mint ahogy a bűnös megérdemelte.

459. *Ellenvetik:* 2. «A pokol örökkévalósága ellenkező Isten bölcsességével». A bölcsnek kötelessége a cél kitűzése és az annak eléréséhez szükséges eszközök megválasztása. De a cél, amelyért Isten az embert alkotta, az örök élet elnyerése. Föltétlenül már most a pokol örökkévalóságát, az elkárhozottak ezen kitűzött célját sohasem érhetik el. Tehát.

Válasz: Ezen cél csakis *feltételes*, vagyis csak azon feltétel alatt érhető el, az ember Isten akaratának megfelelően él. Vagy még ezen feltételen kívül egy Isten által kitűzött *feltétlen* cél.

¹ Summ. Theol. P. 2. 2. qu. 157 a. 2 ad. 1.

² Ugyanott P. 2 Suppl. qu. 69. a. 2. V. ö. Laacher Stimmen, 1886. 6. f. 25. s. kov. old., 136. s. kov. old.

³ Ezekről a legfőbb jótéteményekről olvasd (megtestesülés, megváltás, legszentebb oltáriszentség elrendelése, stb.) *liguori* sz. *Alfonz*nál, Die göttliche Vorsehung, 351 old.

⁴ V. ö. Perrone, Instit. Theol. V. k. 790. sz. V. ö. *liguori* sz. *Alfonz* sz. I. h. 358. s. kov. old., aki ezen véleményét nem partolja. Sz. *Ágoston* sem adja, jöllehet nem is helyesli azt; sz. *Tamás* eldöntetlenül hangzik elveti.

is, amely nincs semmiféle föltételhez kötve, t. i. az Isten minden embert *az ő saját dicsőségére* teremtet, vagyis arra, hogy ezáltal az ő isteni tulajdonai nyilvánvalókká legyenek; és ezen cél a pokol örökkévalósága által is el lesz érve; a gonoszoknak ugyanis a pokolban Isten szentségét, melylyel a bűnt mindenek fölött gyűlöli, az ő igazságosságát, melylyel minden bűnt büntet, nemkülönben igazmondóságát, melylyel fenyegetéseit beváltja stb. akarva, nem akarva mind örökké hirdetniük kell.¹

A bölcsnek kötelessége — mint némelyek *ellenvetik* — a célért cselekedni; Isten kiméri a büntetéseket, hogy az embert megjavítsa; de ha a büntetések örökkévalók, Isten célját nem éri el; tehát.

Válasz: A bűnös megjavítása sem első, sem egyedüli célja a büntetések kiszabásának, amely inkább abban rejlik, hogy a bűnös a szentségnek, igazságosságnak és megsértett erkölcsi rendnek eleget tegyen. Ha csakis a javítás lenne célja a büntetésnek, akkor minél makacsabb a bűnös, annál könnyebben megszabadulhatna. Különben a büntetéseknek az a célja is, hogy t. i. másokat a rossztól elrettentsen, és ezt Isten tényleg eléri a büntetések örökkévalósága által.

¹ Sz. Tamás (I. h. qu. 99 a. 1. ad. 4.) így ír: «A gonoszoknak örökkétartó büntetése nem lesz minden haszon nélkül. Két okból lesz hasznos: először arra, hogy azok az isteni igazságosság örök tanúi legyenek, mely Isten előtt önmaga miatt kedves; amiért *Gergely*, Dial. IV, 44. azt mondja: «Mindenhátó Isten, aki, mert kegyes vagy, nem gyönyörködöl a szerencsétlenek kínjaiban; mivel pedig igazságos vagy, nem hagysz fel mindörökké az istentelenek megboszlásával.» Másodszor pedig azért hasznosak, hogy a fölött a szentek orvuljanak, midőn ebben Isten igazságosságát szemlélnek és megismerik, hogy azokat kikerülték. . . És ez az, amit *Gergely*, I. h. mond: «Az örökké tartó kínokra ítéltek ugyan saját gonoszságukért bűnhődnek, de mégis bizonyos célból fognak, qm, hogy t. i. az igazak úgy Istenben szemléljék azon örömeket, amelyekben részesülni fognak, valamint azokat a kínokat, amelyeket ők kikerülték és az elkárhozottak szenvednek. . .»

Ugyanerre megy ki azon *ellenvetés* is, melyet némelyek abból merítenek, hogy Isten az eszes teremtményekbe a boldogság után való *ellenállhatatlan vágyat* oltotta be. Ebből ugyanis semmiképen sem következik az, hogy az embernek szükségképen el kell a boldogságot érnie; mivel Isten annak elérését az embernek hatalmába helyezte. Annak el nem érését tehát a teremtménynek kell bűnül felelni és nem a Teremtőnek. Valamint Istennek nem kötelessége a szeme világát annak visszaadni, aki attól önmagát onkeny megfosztotta; éppígy nem kötelessége a boldogságot se visszaadni annak, ki attól saját hibájából esett el.

460. *Ellenvetik:* 3. A pokol örökkévalósága ellenkezik Isten igazságosságával. A büntetésnek ugyanis nem szabad a bűn súlyosságát meghaladnia. De ez történik, ha a büntetés örökkévaló. Sokszor egy pillanat alatt elkövetett bűnt örökkévaló büntetéssel sújtana.

Válasz: A bűnnek súlyos voltát nem azon hosszabb vagy rövidebb időtartam szerint kell meghatároznunk, melyet a bűnös bűnének elkövetésére fordított, hanem az okozott sérelem súlyos voltából és azon személynek kisebb vagy nagyobb méltóságából, kit a bűn által megsértettünk. De a bűn ilyen szempontból megítélve — miként ezt már fennebb mondtam — végtelen. Tehát a végtelenül súlyos bűn végtelen büntetést érdemel; és mivel a büntetés *fokra* nézve (intensive) nem lehet végtelen, legalább *tartamára* nézve (extensive) kell annak lennie, vagyis örökké kell tartania.¹

b) Az emberi természet tulajdonságait illetőleg.

461. *Ellenvetik:* A pokol örökkévalósága a szabad teremtmények tehetségeivel ellenkezik. Az ember ugyanis a túlvilágon sem veszti el szabad akaratát; tehát legalább azok legyenek képesek, kik akarnak a jobb útra térni és a bűnbánat által a poklóból kiszabadulni.²

Válasz: Még ha meg is engedjük, hogy az elkárhozottak nem veszítik el a túlvilágon szabad akaratukat; még ha nem is akarunk arra hivatkozni, hogy amily mértékben meg vannak a szentek a jóban erősödve, úgy hogy soha többé nem vétkezhetnek, époly mértékben megvannak a gonoszok a rosszban erősödve, olyannyira, hogy *(fizikailag vagy legalább erkölcsileg)* képtelenek a jót akarni: mégis más szempontból is világos, hogy a túlvilágon lehetetlen a javulás. A bűnösnek magábaszállása és megjavulása ugyanis *már*

¹ V. ö. sz. *Tamás* (1. h. qu. 99. a. 1.; továbbá *ugyanő* P. 1. 2. qu. 87. a. 3. ad. 1.) mondja: «valamint *Agoston* (Civ. Dei 22. 11.) azt mondja, hogy egy itlettől sem lehet azt megkövetelni, hogy a büntetés ép oly hosszú ideig tartson, mint a bűn elkövetése. Mert mine nem lesz az illető pillanatnyi büntetését sújtva, aki a házasságtörést és gyilkosságot egy pillanat alatt elkövette, hanem némelykor örökös börtönnel vagy számkivetéssel, némelykor még halállal is; amely esetben nem a gyilkosság időtartama lesz irányadó, hanem az, hogy az illető az élet társadalmában örökké létező bűnös, és ez a bűnös az Isten által reá kiszabott büntetésnek örökkévalóságát.» V. ö. *Lessius*, *Perfect. divin.*, 13. k. 26. s. köv. old.

² Ezt vallja az újabbkori reformátusok legtöbbje is. — V. ö. *Bulsano Albert*, *Comp.* 2. k. 506. old.

ebben az életben is bizonyos meghatározott föltételekhez van kötve, hogy t. i. Isten megadja a megtérés kegyelmét, és ha az ember ezen kegyelemmel együtt működik. Ha a túlvilágon is lehetséges volna a megjavulás, az is mindenesetre bizonyos föltételekhez lenne kötve; bizonyára a túlvilágon sem képes senki az isteni kegyelem és saját jószánta nélkül magába szállani. De a túlvilágon, a kinyilatkoztatás tanubizonyossága szerint, hiányzik a magábaszállás kegyelme, melyet Isten a gonoszoktól megtagad; és maguk a gonoszok pedig nem akarnak magukba szállani, mert Isten ellen való gyűlöletükben meg vannak erősödve.

Különben már gyakrabban megjegyeztük, hogy Istennek legbölcsebb rendelése¹ folytán mindenkinek életpályája érdemszerzési ideje a halállal végződik; így tehát ebből az okból sem lehet többé helye a gonoszoknál a magábaszállásnak.²

¹ Ha látjuk, hogy az emberi társadalomban nem ritkán fordul elő azon eset, hogy a föllázadt polgárokat avagy tartományokat a megbocsátásnak minden reményétől megfosztják, ha csak a kitűzött időn belül ismét vissza nem térnek kötelességeikhez: epügy minden esetre szabadságában fog állani a minden-ség legfőbb Urának, hogy a bocsátat reményét bizonyos meghatározott időhöz kösse. V. ö. sz. *Tamás*, *Contra Gentes*, 1. 3. c. 144.; *Jungmann*, *De Novissim.*, 57. s. köv. old.

² Legyen szabad e helyütt határozott érveket felsorolnunk a mellett, hogy a túlvilágon nincs többé helye a magábaszállásnak. *Lukácsnál* (3. 8. 9.) ezt olvashatjuk: «Teremjétek tehát a bűnbánat gyümölcseit. . . Mert a fejsze már a fák gyökerére tétetett. Azért minden fa, mely jó gyümölcsöt nem terem, kivágattatik és tüzre vettetik»; és *Jánosnál* (9. 4.) Krisztus mondja: «Nekem szűk seges annak cselekedeteit tennem, ki engem küldött, míg nappal vagyon, eljön az éjszaka, midőn senki sem munkálkodhatik»; maga az *Apostol* is arra int (*Galat.* 6. 7. 10.): «Meg ne csalatkozzatok. Az Istent nem lehet elámulítani. Mert amit az ember vet, azt fogja aratni is. . . Tehat még időnk van, tegyünk jót. . . » Haasonlóképen olvashatjuk *Lukácsnál* (16. 25. 26.), ahol elmondja, hogy *Lázár* Ábrahám olében, a gazdag lakmározó a pokolban van. A lakmározóhoz Ábrahám így szól: «Fiam! jusson eszedbe, hogy elvetted a jókat életedben, és Lázár haasonlóképen a rosszakat; most pedig ez vigasztaltatik, és te gyötörtetél. És mindezek felett közöttünk és közöttetek nagy köz vagyon, hogy azok, kik innen át akarnak menni hozzátok, ne mehessenek, sem onnan ide át ne jöhessenek.» Nemcsak a régibb, hanem az újabbkori magyarázók is azt vallják, hogy ezen szavak úgy a jóknak, mint a gonoszoknak változhatatlan jövő sorsát nyilatkoztatják ki. És azzal sem gyongítenők meg az érvet, ha azt állítanók, hogy Krisztus nem történetet, hanem példabeszédet adott elő. Mert a példabeszédnek is oktatás a célja és semmikép sem szabad kételkednünk azon, hogy ezen szavak igazak, amelyeket Isten *Fla Abrahámnak*, minden hívők atyjának szájába adott. V. ö. *Bulsano Albert*, *Comp.*, 2. k. 507. l.

III. CÍKKELÝ.

A mennyei örömök örökkévalósága.

A föltámadás
után növekedik
az igazak boldogsága

462. Mielőtt a boldogság örökkévalóságát fejtegetni kezdenők, meg kell röviden emlékeznünk erről a tételről: «*Vajjon az igazak boldogsága fog-e a föltámadásban vagy azután valamiképen nagyobbodni?*» Mivel pedig már fönnebb fejtegettük alaposan azon adományokat, amelyekkel a megdicsőült testek a föltámadás alkalmával ékeskedni fognak, legyen elég itt a lehető legrövidebben ezeket megjegyeznünk:

A *lényeges* boldogság, mely Istennek színről-szinre való látásában áll. *kiterjedésre nézve* ugyan nagyobbodni fog, mert eddig csakis a lélekben lakozott, azután pedig a testre is szétárad, és azt a maga módja szerint megdicsőültté teszi; de az *intenzivitást* tekintve, valószínűleg *nem* fog nagyobbodni.¹ Nagy sz. Gergely² azon ellenvetésre (Ha tehát az igazak lelke most az égben van, mily jutalmat nyerhetnek ők majd az utolsó ítélet alkalmával megigazulásuk kárpótlása fejében?) így felel: «Azzal fog az ő boldogságuk nagyobbodni, hogy most csakis lelkek, azután pedig testük is fogja élvezni a boldogságot, hogy ugyan abban a testben örüljenek, amelyben Krisztusért fájdalmaikat és kínokat szenvedtek.» Sz. Tamás ezeket mondja: «A különvált léleknek vágya tökéletesen megnyugszik, tekintettel a *kívánatosra*, mert mindazzal bir, ami vágyát kielégíti; de nem nyugszik meg tekintettel magára a *kívánóra*, mert nem bírja azt a jót olyan

A szentatyákat illetőleg hivatkozunk római Kelemenre, aki (Ep. 2. c. Cor. c. 8. M. gör. sor. 1. k. 342. old.) így ír: «Mintán e világból kiköltözökü, ott már nem vagyunk többé képesek bevallani bűneinket, vagy bűnbánatot tartani; — sz. Cypriánra, aki (Lib. ad Demetr. n. 25. M. 4. k. 582. old.) mondja, amikor már innen elmentünk, nincs többé helye a bűnbánatnak, nincsen többé hatása az elégtételnek. Itt vagy elvesztjük, vagy elnyerjük az életet: *aranyházát* sz. Jánosra (Paraen. 1. ad Theod. laps. n. 9. M. gör. sor. 47. c. 287. old.): «Amikor már odajutunk (t. i. a pokol tüzébe), még ha rendkívüli bűnbánatot is tartunk, mitsem fog nekünk használni.»

¹ Nem minden hittudós egyezik meg ebben; némelyek, mint sz. Bonaventura, Szt.-Viktór, Rikárd stb. úgy vélekednek, hogy a *lényeges* dicsőítés *intenzíve* is nagyobbodni fog. V. ö. Bautz, Himmel, 152. s. köv. old.

² Dial. 4. 25. M. 77. k. 357. old. V. ö. ugyanattól Moral. II. praef. c. 10. M. 75. k. 528. old. és Moral. I. 35. c. 14. n. 25. M. 76. k. 763. old.

módon, amelyen azt birni akarná. És azért a testtel ismét egyesülvén, nagyobbodik a boldogság, nem intenzíve, hanem kiterjedést illetőleg.¹ XII. Benedek meghatározása így szól: Istennek színről-szinre való ugyanazon látása, melyet a lelkek a test halálától a föltámadásig élveznek, a föltámadás után is mindörökké *folytatódni* fog. Ez a tanítás is úgy látszik annak az állításunknak kedvez, hogy a *lényeges boldogság* csakis a *kiterjedést* illetőleg fog nagyobbodni.

Az *esedekes* (accidentalis) boldogság úgy a *kiterjedést* illetőleg, mert a testben és a lélekben meglesz, mint *belső tartalmát* is tekintve, nagyobbodni fog, mert maga a lélek jobban fog örülni, ha testét megdicsőítve látja, mint most, amidőn azt holtan látja feküdni.

463. Ezeket előrebocsátva, a boldogság örökkévalóságáról szóló tételünk fejtegetéséhez fogunk.

Mivel ennek a tanításnak majdnem nincs is és nem is volt ellenfele,² azokon kívül, kik a lélek halhatatlanságát megtámadják,

¹ Summ. Theol. P. 1. 2. qu. 4. a. 5. ad 5.

² Némelyek azt állítják, hogy Origenes, nem a *platonikusok*nak téves tanát követve, azt tanította volna (De princip. I. 1. c. 5. és 6. M. gör. sor. 11. k. 101. s. köv. old.) hogy a mennyei boldogság elveszthető, vagyis, hogy az, aki a mennyben van, ezt ismét elveszítheti. Mások ellenben azt állítják, hogy ő ezt soha nem tanította; mivel sz. Agoston (de Haer. c. 43. M. 42. k. 33. s. köv. old.) és sz. Jeromos Epist. 61. ad Vigil. n. 2. M. 22. k. 603. old.) Origenes téves tanait felsorolván, azt ugyan fölemlítik, hogy ő a gonoszok büntetésének örökkévalóságát tagadta, de azt nem, hogy ő a szenteknek boldogságát is végesnek állította volna.

Ha azonban sz. Agoston-nak és sz. Jeromos-nak ide vonatkozó szavait kisse jobban szemügyre vesszük, alig tagadhatjuk azt, hogy Origenest mindkettő ezzel a tévedéssel is vádolja. Sz. Jeromosnak 96. levele (vagyis alexandriai Teofil püspöknek, Jeromos által latinra fordított levele) 13. s. köv. számok, de különösen a 15. sz. (M. 22. k. 783 s. köv. old.) szerint Origenes azt mondja, «hogy azok a testek, amelyek föltámadnak . . . meg is semmisülnek, és nem valók másra, minthogy a *mennyországból kiesett leleknek újabb test gyanánt szolgálnak* . . .» Tehát Origenes szerint a szentek vétkezhetnek. Hasonlófeleket olvashatunk Origenesről ugyancsak Jeromosnál (Ep. 124. al. 59. ad Avitum n. 3. M. 22. k. 1062. old.): «Az ember bármű eszes teremtmény né válhatik, nem egyszer és rögtön, hanem *gyakrabban*, így: *lehetünk mi angyalok, ördögök, ha rosszat cselekszünk*, ismét ördögök . . .»

Továbbá sz. Agoston (De haer. 43. M. 42. k. 33 s. köv. old.) ezt írja: Origenes nemcsak (az ördögök és gonosz emberek) tisztulását tanította, hanem azt is, hogy *valamennyi* eszes teremtmény ugyanazon gonoszsághoz vissza is

alig van szükségünk az e tárgy körül előfordulható *tévedésekről* különösen megemlékeznünk.

464. Tétel: *A mennyei boldogság örökkévaló.*

A boldogság
öröketartó.
Magyarul.

465. *A mennyei boldogság tagadótulajdonos*an érteve, amennyiben minden rosszat: bűnt és büntetést kizár; *tevélegesen* tekintve, amennyiben Istennek színről-színre való látása, és az ebből fakadó szeretetet, öröm stb.

Örökkévaló, vagyis minden megszakitás,¹ minden megrövidítés, minden vég nélkül, örökké fog tartani.²

terhet, ezért az eszes teremtmény az egből a pokolba juthat, a pokolból ismét az egebe és ez akárhányszor megtörténhetik. Ugyanezt tanítja *Origenes*ről sz. *Ágoston* (Civ. d. 1. c. 17. M. 71. k. 731. old.)

Origenes, De princip. 1. 1. c. 5. és 6. M. gör. sor. 11. k. 159, 160., 161. old. azt állítja, az angyaloktól, hogy azok vétekezhettek és semmi különbséget nem talál a megpróbáltatás és azon idő között, amidőn a próbát kiállva, Istennek színről színre való látásában örülnek V. ö. M. 1. h. 167. s. köv. old.

Különben megjegyzem, hogy sz. *Jeromos* és sz. *Ágoston* *Origenes* *Rufinus* fordításában használták, és maga *Rufinus* is igen gyakran bevallja, hogy *Origenes* íratát az eretnekek meghamisították, sőt hogy *Origenes* maga is nem ritkán panaszkodott arról, hogy az eretnekek az ő műveit meghamisították. V. ö. *Nirschl*, Patrol. 1. k. 237. old.

A mi saját véleményemet illeti, azt hiszem, hogy e tévedést igaztalanul írják *Origenes* rovására

¹ Hogy jobban megismerhessük úgy a boldogságnak változhatatlanságát, mint azt, hogy fordulhat-e elő abban esetleg megszakitás, nem lesz felesleges, ide iktatnunk, annál *Mazzella bíboros*, De Deo creante. 1210. sz. olvashatunk. A *tagadólág* (negative) vagy megfosztólág (privative) vett boldogság min. változás nélkül tart örökké. Az *igenlegesen* (positive) vett boldogság megkülönböztethető létezésében (in actu primo) és a boldogok *cselekedeteiben* (in actu secundo). A *létezésében* vett boldogság „örökké fog tartani számra és az egyedre nézve változhatatlanul; így tart a kegyelem, a dicsőség fenye és hasonló tulajdonságok, mert leginkább ezekben van meg az állapotnak örökkévalósága: nem változnak, nem vesztethetők el, csak bűn által. Iam, a testeknek azon tökéletességeiről, amelyek létezésben vannak, azt mondja az *Apostol* Kor., I. hogy *öltözött* (a test) rothadatlanságban; mennyivel igazabb ez a lélek tökéletességéről.»

A *cselekvésben* tekintett boldogságot illetőleg meg kell különböztetnünk a lényeges tökéletességet, vagyis Istennek színről-színre való látását, vagy ennek tulajdonságait, a szeretetet és örömet és a többi mindenkepen járulékos tökélet

² E helyütt azt kérdezik a hittudósok, *honnan* származik a boldogság ok, ezen örökkévalósága és változhatatlansága, vagyis mi ennek az oka? vajjon a mennyei boldogság már magában bírja-e ennek az okát; vagy ellenkezőleg Isten akaratában gyökerezik az, hogy a boldogság örökkévaló: vajjon tehát

466. Tételünk hitekkely; az *apostoli* hitágazatban ugyanis ezt valljuk: „Hiszek... és az örök életet”, amihez a *Római káté* (P. 1. c. 13. n. 2.) ezt jegyzi meg: E szavak: „az örök életet” nem annyira azon életnek örökkévalóságát jelentik, amelyben az ördögök

Hitekkely

tessegeket. Az első illetőleg «ezen cselekvések onmagukban örökkévalók és változhatatlanok, melyek az örökkévaló egyedben mindig megmaradhatnak minden változás nélkül, amelynek nem lesznek alávetve: ily módon a szó szoros értelmében kől vennünk annak az életnek örökkévalóságát; ezért mondjuk: az angyalok folyton látják az Atyának arcát és arról az örömről mondotta Krisztus: «a ti örömeiteket senki sem veszi el tőletek.»

A boldogságnak végre tisztán járulékos tökéletességeit a cselekvésben tekintve, azok «a maguk módja szerint örökkévalók lesznek, de nem úgy, hogy ugyanazon szám szerint lesznek örökké tartók; mert semmi se kényszerítheti a szenteket arra, hogy a teremtett javakat mindig számszerint ugyanolyan cselekvésekkel szemeljenek és hogy azoknak mindig, számszerint egyforma cselekvésekkel orvendienek. Ezekben tehát kettő lesz örökkévaló: 1. a szentnek folyton hatalmában fognak állani ilyen örömek, és tetszes szerinti cselekvések; mert folyton megtartja azoknak elveit a létezés módja szerint (per modum actus primi), amelyekkel akarata szerint élhet; 2. azon cselekvések és örömek bizonyos módon örökös viszonylagosságban állanak, mert az egyik tárgynak megismeréséből a másiknak megismerésére fognak átmenni stb.» Lásd *Suarez*, De ult. fin. hom., disp. 14. Sect. 1.

tényleg bensőleg, vagy pedig külsőleg öröketartó boldogság-e? (Ab intrinseco, ab extrinseco.)

A hittudósok ebben nem értenek egyet. *Scotus* és a követői azt állítják, hogy külsőleg, azaz Isten akaratából örökkévaló; sz. *Tamás* pedig másokkal együtt, nemkülönben a hittudósok majdnem mind egyhangulag azt vallják, hogy a mennyei boldogság már természeténél fogva bensőleg örökkévaló.

A romlandó és romolhatatlan, vagyis az örökös és nem öröketartó háromféle okból származhatnak: 1. benső ok, ezen szempontból nevezünk valamit bensőleg romlandónak, ha onmagában, ha saját természetében hordja a szétválás és rothadtság elemeit. 2. Külső, teremtett ok, amely szempontból mondunk valamit romlandónak, ha azt bármily természeti működő ok lerontani, vagy megsemmisíteni képes. 3. Végre a nem teremtett ok, vagyis Isten.

Már pedig amit természete szerint örökkévalónak, bensőleg romolhatatlannak nevezünk, az a romlandóságnak mindenemű benső okát kizárja, nemkülönben minden teremtett okot, amely által megsemmisíthető. Ha pedig ezt Istennel hozzuk vonatkozásba a nem-teremtett okkal: különbséget kell tennünk Istennek közönséges és föltétlen (ordinaria, absoluto) hatalma között. Hogy valamit a saját természete szerint mondhatunk romolhatatlannak, szükséges, hogy Isten azt közönséges rendes hatalmával fogva ne pusztíthassa el; mert a romolhatatlanság ketszegtelenül kizárja a romlandóságnak minden benső okát, és Isten az ő rendelő hatalmával a dolgoknak saját természete és követelménye

és a gonosz emberek is részesülnek, hanem inkább az örökkévalóságban azon boldogságot, mely az üdvözültek óhaját betölti. És. *XII. Benedek*, «*Benedictus Deus*» kezdetű rendeletében ezt mondja: «Apostoli tekintélyünkkel megállapítjuk . . . hogy, miután ezekben ilyen szemléltető és színről-színre való látás megkezdődött, illetőleg kezdetét vette, ugyanazon látás és élvezés a mondott látás és élvezésnek minden, bárminemű megszakítása és megcsönkítése nélkül folytatódólagosan tovább létezik és fog is letezni az utolsó ítéletig és innen mindörökké.»

Bizonyítás

467. A *Szentírást* illetőleg hivatkozom az *ó-szövetségből* a *Bölcs.* 5., 16-ra: «Az igazak pedig örökké élnek»; az *új-szövetségből* *Máté* 25., 46-ra, ahol maga Krisztus Urunk erősíti: «az igazak mennek az örök életre»; és *Máté* 6., 20-ra, ahol azt állítja, hogy a mennyei javakat semmi veszély nem fenyegeti, mondván: «Gyűjtsetek magatoknak kincseket az égben, hol sem a rozsdás és moly meg nem emeszt, és hol sem a tolvajok ki nem assak és el nem lopják». Ugyanazt fejezik ki az *Apostolok* kik a mennyei boldogságot a dicsőség hervadhatatlan koszorújának mondják (I. *Pét.* 5., 4): hervadhatatlan koszorújának (I. *Kor.* 9., 25.); örömnének, melyet az üdvözültektől senki sem vihet el (*Ján.* 16., 22.); teendő kegyelemnek (I. *Pét.* 1., 10.); a dicsőség

szerint cselekszik. Ha pedig Isten föltétlen hatalmáról van szó, egy teremtményt se nevezhetünk romolhatóknak, mivel Isten föltétlen hatalmával mindent szétrombolhat és megsemmisít.

A boldogságot tehát természeténél fogva mondjuk örökkévalónak, a mennyben nincs benne a romlandóság semminemű benső oka — amennyiben nincs teremtettség, amely azt szétrombolhatná — mert még Isten se rombolhatja az azt rendes hatalmával, — jóllehet erre föltétlen hatalmával képes. — *Mazzella*, *De Deo creante*, 1211. s. köv. 1717.

De esetleg azt mondhatná valaki: Ha Isten föltétlen hatalmával megronthatja a boldogságot, úgy ez nem föltétlenül romolhatatlan, egy szent föltétlenül biztos boldogságának örökkévalóságáról, nem tudja ugyanis, vajjon Isten nem akarja-e őt föltétlen hatalmával megfosztani attól. Ha pedig a szent soha sem lehet biztos boldogságának örökkévalóságáról, igazán boldog nem lehet soha.

Vilász: Meg ha Isten föltétlen hatalmával cselekedhetnék is a boldogság természetes követelménye ellen, mindazonáltal ha ő megigérte, hogy nem fog az ellen cselekedni, ez éppen az által lehetetlenne válik: mert Isten hű és igazságos és nem jöhet önmagával ellenkezésbe. De a kinyilatkoztatásból a lehatározottabban tudjuk, hogy Isten az örökkétartó boldogságot megigérte, tehát

V. ö. *Mazzella Inbornok*, I. h. 1214. s. k. old. 1717.

¹ V. ö. *Ján* 10., 28.; 13. 22.: Jel. könyve 3. 12.

mód felett örökkévaló nagyságának (II. *Kor.* 4., 17.); örökkévaló országnak (II. *Pét.* 1., 11.); nevezik azt. Sz. *Pál* pedig I. *Tesszal.* (4., 16-ban ezt vallja: «És így mindenkor az Úrral leszünk.»)

A *szentatyákat* illetőleg *aranyházájú* sz. *Jánosnak*¹ ezen szavaira hivatkozom: «Fontold meg, mily nagy valami az, hogy a lélek, amidőn oda (az égbe) távozik, többé nem kell félme, hogy azon javaknak valaha vége lesz vagy hogy azok megromlanak, sőt megfognak nagyobbodni és ők oly életet nyernek, melynek nincs vége, mely minden veszélytől és a léleknek minden betegségétől, nemkülönben a gondoktól ment, mely telve van a lélek örömeivel és elsorolhatatlan boldogságokkal!» Hasonlóképpen ír sz. *Agoston* is:² «Ő (az Isten) lesz végeélja vágyainknak, kit mindig látni, gőgösség nélkül szeretni, minden fáradság nélkül dicsérni fogunk»; és kevéssel előbb:³ «Akkor . . . teljes, biztos, csöndes és örökkévaló a boldogság.»

Ezen igazságot a *kömlékeken* is kifejezve találjuk és pedig számtalan *síriraton* és *képen*. Ezek egyikét-másikat felsorolom: a legrégibb temetőkből, pl. sz. *Ágnesnek*, sz. *Callistnak* sírjain ezen síriratok olvashatók: «Agape vib(v)es in Eternum», továbbá «Dioscore vib(v)e in eterno»; azután: «Vivas in eterno».⁴ Más helyütt ezt találjuk: «Aeternum vivatis in Christo»; ismét másutt: «Vivit in aeternum nullum moritura per aevum»; «Aeternum vivatis in XPO.» (Christo).⁵ Senki sem kételkedik azon, hogy itt a szó «örök» a tulajdonképeni, vagyis a *vég nélkül való tartósság* értelmében kell venni.

¹ Hom. 6. in Hebr. n. 4. M. gör. sor. 63. k. 60. old.

² Civ. Dei I. 22. c. 30. n. 1. M. 41. k. 802. old.

³ Ugyanott n. 1. M. 61. 801. old. A *szentatyáknak* több nyilatkozatát olvasd M. 220. k. 214. s. köv. old.

⁴ V. ö. *aranyházájú* sz. *Pétert* is, Sermon. 131. M. t. 52. p. 560.; Sermon. 83. M. 52. k. 435. old., sz. *Bernátot*, Sermon. 16. de Diversis, Sermon. de triplici bonorum genere, n. 7. M. 183. k. 582. old.

V. ö. *Kraus*, *Realencycl.*, II. k. 15. old.; továbbá *ugyanattól* Rom. Sott. p. 419. és másutt; *Rossi*, *Inscript.* I. s. k. old. Az idézett latin szövegek fordítása: «Agape, élj örökké!»; «Élj örökké!»; «Dioscorus élj örökké!»

⁵ *Le Blant* nál, *Inscr. chrét. de la Gaule*, I. 64. és másutt. Lefordítva: «Éljetek örökké Krisztusban!»

⁶ V. ö. *Zaccaria*, *Inscript. christ.*, c. M. Curs. Theol. 18. k. 385. old. Lefordítva: «Örökké él és soha meg nem hal!»

⁷ Bizonyos *francia* sírmléken *Le Blant*-nál, I. 64.: «Éljetek örökké Krisztusban!»

Hogy a képekre is tekintettel legyünk, ezt nagyon sok *tel-kép* eléggé világosan igazolja, melyek a legrégibb időktől fogva az egyes temetők és templomok vezetőinek őrkdése és kezdeményezése alatt készültek el. Ezen számtalan jelkép közül legyen elég csak kettőre: a *pávára* és a *hajóra* hivatkoznom.

A *hajó*. Ezen jelképet az első századokban a leggyakrabban használták képeken, síriratokon, koporsókon, aranyozott üvegeken stb. Ámbár a hajóval már a legrégibb időben és manapság is a katolikus egyházat szokás jelképezni, mégis van sok olyan kép, melyen a Szentírás alapján (Péld. 31. 14. Bölcs. 5. 10) a hajó vagy hajózás az emberi életet; a tengeri út (vagyis a mostani élet ellentétben a jövő élettel, a földi élet az örökkévalóval) és a hajónak a *révparton kikötése, a jöendő életre való szerencsés megérkezést, az útnak szerencsés befejezését és az öröktartó legszerencsésebb sorsot* jelképezik; pl. bizonyos *Faustianának* sírköemlékén sz. *Priscilla* temetőjében; továbbá *Ostrianus*¹ temetőjében. A *hajót* mindig más jelképekkel szokták összekapcsolni, hogy ez által ennek jelentését jobban megvilágosítsák; ilyen: a *torony*, mely a hajózóknak világít stb.;² a *galamb*, mely csőrében olaját hord;³ ezek által azt akarták kifejezni, hogy a megholt — a *szentatyák*, de különösen *aranyszájú* sz. *János* szerint — a révpartot szerencsésen elérte, az örök boldogság révét, ahol többé nem kell félni hajótöréstől.

A *páva* a régi emlékekben a leggyakrabban használatos, gyakran mint egyszerű ékitmény, de nem ritkán a *szentatyák* tanácsa szerint, mint a föltámadás jelképe, amint erről már az előző kötetben beszéltünk. A *pávát* az örök élet jelképeül használták, különösen, ha a négy évszaknak, u. m. a télnek a tavasznak, a nyárnak és az őszenek jelképével kapcsolták

¹ Ehhez hasonló síriratokat olvashatsz *Kraus*-nál, *Realencycl.* II. k. 730. old.

² V. ö. *Garrucci*, *Storia*, I. k. 486. f. 20.

³ V. ö. *Rossi*, *Rom. Sott.*, t. 2. tav. 49. 26., *Kraus*, I. h. Különben a csőrében olaját tartó *galambot* gyakran használják az örök béke jelképeül, az Én. Ének. 2. 10. alapján: «Kelj föl én galambom és jöjj.» V. ö. *Kraus* I. h. 820. old.

⁴ Pl. Sz. *Kalliszt* síremlékén (v. ö. *Rossi*, *Rom. Sott.*, 2. k. 18. f.) *keresztelő* sz. *János* milánói oratoriumában (v. ö. *Garrucci*, *Stor.* tav. 239.).

össze.¹ Hogy minél könnyebben megérthessük, hogy itt az örök életéről van szó, a pávához igen gyakran más jelképeket is adtak, pl. a feje fölé *koronát*, vagy karmai közé *olajágot*, hogy ez által nyilvánvalóvá legyen, hogy a meghalt földi életében üdvének ellenségeit legyőzte, és amennyiben a győzelem és dicsőség jelvényét fogja örökre viselni.²

¹ V. ö. sz. *Kalliszt*-nak (*Garrucci*, *Storia*, 2. k. 2. r. 21. f.; *Kraus*, *Realencycl.* 2. k. 3. old. azon képet, amelyen a jó pásztor látható, emberi alakokkal körülvéve, melyek a négy évszakot jelképezik; epügy sz. *Pontian* temetőjének képet (*Garrucci*, *Storia*, 2. k. 98. old. 88. f.; *Kraus*, I. h.); továbbá a sz. *Január* temetőjében levő képet Napolyan (*Garrucci*, *Storia* 104. f.; *Kraus*, I. h. 615. old.)

² *Kraus*-nál, *Realencycl.* II. k. 616. old.

Már fennebb mondtam, hogy a legrégibb temetőkben nagyon sok hasonló jelképpel találkozhatunk. E kérdést már tárgyaltam bár nagyon rövidesen; legyen szabad azért e helyütt egyetmást a tárgyat illetőleg elmondanom, a már mondtakat kiegészítenem. A mennyei oromnak, az öröktartó boldogságnak, vagyis mint sz. *Peter* apostol (Lev. 5. 4) mondja, a hervadhatatlan koszorúnak jelvénye volt a *korona* (*koszorú*). Már fennebb kifejtettem, hogy sz. *Pál* apostol (I. Kor. 9. 24–27) a romaiak küzdőterén szokasos küzdelmeket a lelki tusakodás jelképeül használta, mely által a keresztyének az öröktartó boldogság jutalmát érdemlik ki maguknak «Mindnyájan futnak ugyan, de egy nyeri el a jutalmat», mondja az *apostol*, kik a tusakodásban vannak, mindentől tartozkodnak, «hogy a hervatag koszorút elnyerjek; mi pedig a hervadhatatlant.» Az *apostol* ugyanis dicséri a *galatákat*, hogy «jól futottak»; és önmagáról (II. Timot. 4. 7. 8.) azt mondja, hogy jó harcot harcoltam, a futást elvégeztem: vegezetre eltetetett nekem az igazság koronája, melyet megad nekem az igaz bíró *ἀγωνοθέτης*.

Azon időkben, amikor a keresztyéket minden oldalról borzasztó veszélyek fenyegették és naponkint a legdühösebb üldözteseknek kitéve kinokat kellett kiállaniok, mindenesetre nagy bátorságra volt szükségük, nehogy ellenük erős rohamai győzedelmeskedjenek rajtuk. szükséges volt ezért ismételt és ismételt ízben szemük elé tartni azon örök jutalmat, melyet Isten azok számára készített, kik a legvégsőig kitartottak. Amiert a legrégibb *szentatyák* is gyakran használták ezt a jelképet különösen azokról, kik a legolkeseredettebb küzdelem, t. i. a fájdalmas vértanúság által érdemelték ki maguk számára a győzelem koronáját. Amit *Tertullian* mondott, ugyanezt találjuk a legrégibb *sírfőiratokban* is kifejezve; pl. sz. *Zozima* vértanúnak (de *Rossi*, *Bull.* 1865. 47.) sírírata így hangzik: «Órül, mert érdemeiért veled, ó *Pál*, jutalomban részesül, mert elnyerte a halál megtiprásával kideremelt koronát» Hasonlóképen a koporsókra vesett *domborművekkel* gyakran azt az igazságot akarták kifejezni a keresztyen *művészek* annak, aki jó harcot harcolt, az igaz bíró (*ἀγωνοθέτης*) a győztesnek hervadhatatlan koronáját nyújtja. Olvassd hasonló képekről a legrégibb korból *Kraus*-nál, *Realencycl.* I. K. 334. s. kov. old.

Ami az *ész* szavát illeti, már most meg kell jegyeznünk, hogy ezen igazságot is inkább a hit tekintélyébe kell ajánlanunk, mint az emberi elme pártfogásába. Azonban az ész is leszármaz

Kissé máskepen fejezik ki ugyanezen fogalmat azon gyakran előforduló képek, melyek Krisztust és a mennyei Atyát nem mint *αγωνοδότης*-t, versenybíró, tehát nem mint igaz bírót tüntetik föl, ki a jól küzdőnek a jutalmat nyújtja, hanem amelyek ugyanezt fejezik ki vagy egy a levegőben megjelenő és a koronát nyújtó kez (Isten keze) által vagy az üdvözítő által, ki koronát osztogat. Sz. Pontian temetőjének egyik képen Krisztus látható, ki sz. *Abdon* és *Sennen* vértanúknak fejére koszorúkat tesz; továbbá sz. *Sebestyén* temetőjében a sziron ugyanezt láthatjuk ugyanezen sz. vértanú feje körül V. o. *Kraus* i. h. 335. old. Épügy egy képen, melyről *Garrucci* (Vetri 22. 1.) tesz említést sz. *Agnest* láthatjuk imádkozva, két galamb között, amelyek mindenike koronát visz neki; egyik a *szűzek*, másik a *vértanúk* koronácskáját; sz. *Prudentin* (Peristeph. 14. 7. M. t. 60. p. 281.) szerint:

«Keltős korona jutott a vértanúnak,
Az egyik a bűntől megsérthetetlen szűznek;
A másik a szabad halál dicsőségének.»

Hogy a keresztény igazság az üdvözültek által a világ fölött nyert győzelmet, nem annyira azok szenvedéseinek, mint inkább az isteni kegyelem erejének tulajdonítottak, ezt leginkább azon legregibb képek fejezik ki, melyek a *Jel. könyvének* 4. 4. és 10. eszméjét jelentik meg előttünk a huszonnégyenről, kik koronájukat a bárány előtt leteszik. Ide tartozik még az a jelkép is, melyet a *laterani muzeumban* bizonyos sír fölött szemlélhetünk, ahol üdvözültek bárányok alakjában vannak lefestve, amint koronájukat szájukba tartják és ket férlihez közelednek, akik őket nyájasan fogadják és a pa

dicsomba vezetik. A mennyei örömök örökkévalóságát gyakran a *világosság* is jelképe. Az ég világossággal és örömmel van tele, miként ez *Probus* tartományi eljáró siriratán olvasható (*Bosie*-nál, 49. old.): «Temetessednek világossá. Krisztus neked újabb fényben jelent meg.» Az egyház híveire a következő szavakkal kéri ezt a világosságot: «Az örök világosság fenyekedjek neked, vagy: «Add meg nekik a világosságod helyét» (Sacram. *Gelas.*, Muratnál, L. Róm. vet. I. coll. 747) «a világ fényességét», a «világosság helyét» (Murat. i. h. 760.), «Nyujtsd, ó Uram, szolgáló lelkenek . . . hogy a halál kotelekéből kiadulva, az örök világosságot bírhasssa.» (Murat. i. h. 433.) Az örök világosság esdik le egymásra maguk a *hívók* Istentől. Sz. *Perpetua* testvérét Dinok elragadtatásban először börtönben látja, a fájdalmak és a sötétség helyett (*Ruinart*, a Act. sine p. 110.) Egyik vértanúnak siriratán (*Mai*, Collect. Vn. I. p. 450.) ez olvasható: «Az örök világosság neked, ó Timotheus, Krisztus (monogramma által kifejezve). Több hasonló *feliratot* olvashattunk *Kraus* i. h. 2. k. 202. old. Ugyanezt találjuk a keresztény kepiro . . . is gyakran kifejezve. Ide tartozik *Calevius* sírjára vésott kép . . . már fonnebb szoltunk. Több jelkepet találhatunk azon képen is, amelyek

tatja a boldogság örökkévalóságát és pedig 1. abból, mert a mennyei boldogságnak miként ezt már kimutattuk — tökéletes boldogságnak kell lennie; 2. mert Isten színről-színre való látásában (és birásában) áll.

Mert *tolkéletes boldogság*. A tökéletes boldogságnak az ember vágyait teljesen ki kell elégítenie és abból minden rosszat kizárnia, de ha a boldogság el lenne veszthető, nem elégíthetné ki teljesen az ember vágyait, vagy nem zarna ki abból minden rosszat. Az ember ugyanis természetszerűleg kívánja megtartani a jót, amelylyel bir és bizonyos akar lenni afelől, hogy az mindig birtokában marad; máskülönben annak bekövetkezendő elvesztése fölötti félelme és fájdalma zavarná boldogságát.¹

Mert a mennyei boldogság *Istennek színről-színre való látásában* áll. Istennek színről-színre való látását az üdvözült sem saját akaratából, sem Isten akaratából való megvonás, sem más valakinek cselekvése által nem veszítheti el. Nem magának az *üdvözültnek saját akaratából*. Istennek színről-színre való látása ugyanis, mivel a legfőbb jó, a lelket teljesen kielégíti² a

a *hal* és a *gyertyatartó* is látható. Ahol azt az isteni halat az *IXΘΥΕ*-t jelenti, jelkepleg *Ἰχθύς Χριστός* szó únc *σώτηρ*, amelyet más sírfolirás (pl. *Pektor* jeles sirirata sz. *Péter* temetőjében — Autun tószomszédságában) *εὐχ* *θρονιστῶν*-nak, «a holtak világosságá»-nak, amelyről a *taurini* sz. *Maximus* (in natal. ss. Tauric Alm. M. 57. k. 428. old.) ezt mondja: «Hogy bennünket, míg tőlük (a Szentektől) a pokol fel, a büntetés ne érjen, *míg őket Krisztus megvilágítja*, előttünk is szétoszoljon a sötétség fátyola.»

Ide tartoznak végre azon képek, melyek az örökéletű mennyei örömet a «há» jelkepevel tüntetik föl, vonatkozással az *Apostol* szavaira 2. Kor. 5. 1.: «ὅτι καὶ ἀμφοτέρωθεν αἰῶνος ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς — «nem kézzel állított, hanem örökkévaló ház a mennyekben»; továbbá a «szőlőfürtök» jelkepevel, melyeket két férfi a vállán visz és amelyből a galambok táplálkoznak, vonatkozással a *Num.* 24-re; végre a «csillagok» stb. jelképére. Hasonló képeket láthat sz. *Kraus*nál, «*Realencycl.*» 1. k. 652. s. kov. old.; 793., 983. old.

¹ V. o. sz. *Agoston*, Civ. Dei I. 12. c. 20. n. 1. és 2. M. 41. k. 369. s. kov. old.; továbbá sz. *Tamás*, Summ Theol., P. 1. 2. qu. 5 a. 4.; *Gotti*, Theol. Schol. 2. k. 30. old. (in s. *Thom.* 1. 2. tract. I de ultimo fide, qu. 2. dub. 7. § 2.

² Sz. *Tamás*, Summ Theol., P. 1. 2. qu. 5. a. 4. így ír: «Az isten lényegének színről-színre való látása a lelket minden jóval eltölti, mert összefüzi a teljes jósnak forrásával . . . » Hasonlóképen nincs semmiféle alkalatlansággal összekötve, mert a bolcsesség szemléléséről mondja a Szentírás (Bölcs. 8. 16.): «Nincs keserűség az ő társaságában, nincs unalom a vele lakáshán.» Ebből tehát kitűnik, hogy az Üdvözült saját akaratából nem hagyhatja el a boldogságot. *Bautz* pedig (Himmel, 5. old.) ezeket írja. «Az ember

16. Zsolt. 15. v. szerint: «Megelégszem, mikor meg fog jelenni a te dicsőséged»; és a *Bolcs.* 7. 11. szerint: «És vele egyetemben jött minden jó nekem» (vagyis a Bölcseségnek szemlélése által, *Sem Isten akaratából való megvonás által*. Mert Isten — miként

természetszerű szükségességgel szereti boldogságát. Ha tehát elérte a legfőbb jót, és ha azt saját egyedüli igaz legfőbb javául ismerte föl, akkor csatlakozni elparolásról már szó se lehet többé. Mert természetsszerű szükségességgel szereti, akkor az akarat valamint a boldogságot, úgy annak forrását is. Csakis az egyes tények maradnak az akarat szabadságában, melyek által a lélek a legfőbb jó iránt való ragaszkodást tünteti föl, t. i. ennek módja és benső tökéletességi fölé.

Szükséges egynemű ellenvetésre is válaszolunk, melyeket ellentétünk erre vonatkozólag emelnek.

Az *észelvek (rationalisták)*, mint *Michaelis*, Dogm., 203 §.; *Reinhard* Dogm., 687. old.; *Strauss*, Glaubenslehre, 2. 675. s. kov. old. (v. ö. *Hettinger* Ker. véd., 4. k. 2. f.) azt állítják, hogy Istennek színről-színre való látása, amennyiben folyton ugyanaz és a boldogság, amelyben soha sincs előrehaladás, végre mulort és megcsömörlést eredményez. De, így válaszolunk erre, Istenről-színre való látása sohasem okozhat megcsömörlést, mivel Istenről-színre való látása nem más, mint Istennek tiszta és közvetlen, de nem *teljeskörű* (comprehensiv) megismerése, úgy, hogy az isteni lényeg annak fő része és felfoghatatlansága miatt folyton a legfőbb csodálat és a legnagyobb gyönyör tárgya marad. Sz. *Tamás* (Contra Gent., 1. 3. c. 62.) így ír: «Semmi se lehetetlen, amit csodálattal szemlélünk, mert ameddig az a csodálat tárgy képezi, mindaddig kíváncsi marad. Isten lényegét azonban minden teremtetten elme folyton csodálattal szemléli, amennyiben egy sem képes ezen lényegét föl fogni. Tehát lehetetlen, hogy az értelmes állag ezen szemlelést megújítsa; így lehetetlen az is, hogy valaki saját akarataiból álljon el ezen szemleléstől. Továbbá az undor, a csomór nem ritkán onnan eredhet, ha huzamosabb elfoglaltságból az erők meggyöngyülnek és elesigázódnak, sőt el is pusztulnak. De az isteni lényeg, mely az értelmi erőknek tárgya, nem pusztítja el az értelmet, hanem inkább teljessé teszi azt. V. ö. *Bautz*, Der Himmel, 111 s. kov. old.

Különbben tevednek az *észelvek (a rationalisták)*, ha azt állítják, hogy a boldogságban nincs az egyház tanítása szerint semmiféle haladás. Sőt ellenkezőleg: nemcsak lehetséges, de van is az *Üdvözültek megismerő képességének bizonyos előrehaladás*. Ugyanis, amint a boldogító látszának *másodrendű* tárgyról beszélvén, már megjegyeztük, az *Üdvözültek*, jöhetnek közvetlenül szemlélik Istent és mindazt, ami *alakilag benne* van, jöhetnek az *Istenben* megtudják a teremtményekről mindazokat, amelyek reájuk vonatkoznak, és melyet tudni észszerűen kívánnak és melyeknek megismerése által az ő boldogságuk előmozdítható: megis szükségkepen nem ismernek meg mindent, amit Isten tesz és elhatározott, nem minden isteni rendeletet és titkot azokról minden körülményei szerint; nem ismernek meg végre minden elmúlt dolgot, minden jövődőt és jelenvalót és nem minden lehetőt. *Bilhuart*, De Deo, 1. 4. a. 10. §. 2. ezt írja: «Szükségtelen, hogy a szentek lassak azokat a titkok

azt már fönnebb láttuk az örök boldogságot megígerte; tehát hűsége és igazságossága érdekében kell, hogy szavanak ura legyen. *Sem más valakinek erőszakoskodása vagy cselekvése által*, mert az Istennel egyesült elme minden cselekvő fölé emel-

a helynek és időnek minden körülményei szerint. Ez az ítélet napjáról bizonyos, mert Krisztus szerint ezt az angyalok se tudják és a megtestesülésnek idejéről és sok más körülményeiről, melyeket az angyalok is csak idő múltával ismertek meg, jöhetnek azokat lényegében azonnal megismerték. . . És nem is szükséges, hogy lassan minden egyedet, amelyben ezek a titkok és a kegyelem rendje, ha többen vannak, beteljesednek.» Mondottuk, hogy a Szentek mindent látnak ugyan Istenben a teremtményekre vonatkozólag, amelyek reájuk vonatkoznak és melyeknek megismerése által az ő boldogságuk is előmozdítható. De bizonyára léteznek oly tárgyak is, melyeknek megismerése már eleve és onmagától nem mozdítja elő valakinek boldogságát és melyeknek megismerését az *Üdvözült* már eleve sem kívánja: de amelyet azután megismerni ohajt. Ki mondaná pl. hogy a Szentek mindazon konyorgéseket, melyeket az idők folyama alatt hozzájuk intéznek, már azon időtől fogva, amikor az egbe szálltak, tudni akarják? Elegendő ugyanis, ha azokat abban a pillanatban megismerik, amikor hozzájuk intézik. Mindezekből világos, hogy a boldogságban is van tere az előrehaladásnak a megismerést illetőleg.

Miként azt a hittudósok majdnem mind egyhangúlag vallják, mindazokra nevezve, miket az *Üdvözültek* Istenben és az *Igében* szemlélnék, nem létezik semmiféle előrehaladás, semminemű változás. Sz. *Tamás* (Contra Gentes) 1. 3. c. 60. ezeket mondja: «Az értelem tehát, szemlélvén az Istent lényegét, nem indul az egyik megértetettől a másikhoz. Mindazt tehát, amit ezen szemlélés által megismer, tenyleg egyszerre ismer meg.» (V. ö. *Bautz* «Himmel» 110. s. kov. old.) Az *Üdvözültek*, amikor a mennybe lépnek és azután is mindörökké magát az Istent és mindazt, ami *alakilag* hozzátartozik és mindent, ami boldogságukhoz már kezdettől fogva tartozik, miket az *Igében* a teremtményekről megismernek, tisztán, megszakítás, megzavarás nélkül szemlélik. E részről tehát nincs a megismerésben semminemű előrehaladás. De léteznek mégis más utak-módok, melyek által a *Üdvözültek*, akik *most* vannak a mennyben, azon dolgoknak, amelyeket nem ismernek, ismeretét megszerezhetik; t. i. Isten különös kinyilatkoztatása által, azon lelkek elbeszélése által, kik a földről naponként költöznek hozzájuk, vagy az őrző angyaloknak elbeszélése által, kik a földön tartózkodnak, stb. Sz. *Tamás* így ír: «Summ Theol.» P. 1. qu. 89. a. 8. ad 1: «A megholtak lelkei megismerhetik . . . az élőknek tetteit . . . vagy azoknak lelkei által, kik innen hozzájuk költöznek, vagy az Angyalok, vagy az ördögök, vagy Isten lelkének kinyilatkoztatása által, miként ezt *Agoston* abban a könyvben (de cura pro mort. agenda c. 15.) írja.» V. ö. *Bautz*, i. h. 113. s. kov. old. Az *utolsó ítélet napja után* azonban, amikor a földieknek kifejlődése és átváltozása be lesz fejezve, fönmarad, hogy más egyeből hallgassak, Isten kinyilatkoztatásának ezen különleges útja-módja, amelyet már jeleztünk.

Legyen szabad hozzáadnunk, miket *Hettinger* «Ker. Véd.» c. művének 4. k. 3. f. 268., 269. old. így fejez ki: «Igenis, ott lesz haladás, de nem olyan,

kedik; tehát egy cselekvő se képes őt ezen egyesüléstől elválasztani. Ha tehát sz. *Pál* (Rom. 8. 35.) még életében ezt mondhatta: «Ki szakaszt el tehát minket Krisztus szeretetétől? háborúság-e? szorongatás-e? éhség-e? mezítelenség-e? veszedelem-e? üldözés-e? fegyver-e?» Mennyivel inkább fogják ezt majd az üdvözült lelkek mondani, kiknek semmitől sem kell félniök?

Gyakorlati tanulság.

468. Hallottuk, hogy az utolsó ítélet és a világ megsemmisülése után semmi más sem lesz, csakis az *örökkévalóság*. De mi az *örökkévaló*? Soha meg nem szakadó és folyton önmagában megálló *tartósság*, olyas valami, ami sohasem múlik el, vagy soha sem fog elmúlni. Tízezer év elmúltával — hogy úgy mondjam — újabb százezer fűződik az előbbihez, ezek elmúltával ismét annyiszor száz meg százezer billió, ahány csillag az égen ragyog, ahány fővényszem alkotja a tenger medrét és partját. És az éveknek ezen fölfoghatatlan tartama után, minden újra kezdődik mintha mi sem történt volna és így folyik ez tovább megszakítás és vég nélkül.

Hallottuk, hogy *kétféle* örökkévalóság van, a legnyomortalabb a pokolban és a legboldogabb a mennyben. «Mennek élete az örök kinra, az igazak pedig az örök életre.» (*Máté* 25. 46.) Saját kezünkbe van az életve, hogy míg e földön zarándokolunk, a kettő egyikét választjuk. «Az ember elmegy en örökkévaló házába» (*Prédik.* 12. 5.); «Amit az ember vet, azt fogja aratni is.» (*Galat.* 6. 8.) «Aki testében vet, testéből aratja majd a

mint e földi életben, szegénységből gazdagságba, nyomorúságból szerelembe, éjből világosságra; az előhaladás lesz életből életbe, szeretetből szeretetbe, örömből orombé, dicsőségből dicsőségbe, világosságból világosságra. Istenben, Istenben, a világosság, szeretet, öröm, élet örök, mérhetetlen Oceanja. az Üdvözültek boldogsága — ez az örökös mozgás titka a nyugalomban, a haladás a már elért cél mellett is. Folyvást oktatja őket az Isten és mind tanulnak, mert az ő gazdagságainak nincs határa és bölcsesége végtelen. egy előhaladás az örökkévalóságból az örökkévalóságra. A földi életben mint a és nyugalom, iparkodás és birtok, mint ellentetek kizárják egymást; az örök mindez egy lesz; mindig kíváncznak és mindig kielégítést nyernek, mindig törekszenek valami után és mindig bírják azt; mindig boldogok a jelenben és mindig azok a jövőben».

veszedelmet is; aki pedig lélekben vet, lélekből aratja az örök életet.»

Mi következik ezekből?

Ne csüggyünk a mulandókon, hanem keressük az örökkévalót; hogy az ideiglenesektől az örökkévalókra, az emberiektől az isteniekre fordítsuk teljes figyelmünket és minden gondunkat. «Meg kell fontolnunk, kedves Atyámfiai,¹ és jól meggondolnunk, hogy e világról lemondunk és benne csakis ideiglenesen, mint vendégek és zarándokok tartózkodunk». «Az örökkévalók után epedő a mulandóktól undorodik»²

469. Önmagunk is gyakran *emlékezzünk meg*, de másokat is szünet nélkül figyelmeztessünk: hogy *a pokol büntetései* soha sem fognak véget érni; semmi sem alkalmasabb ugyanis arra, hogy önmagunkat a büntől sértetlenül megőrizzük és másokat, különösen a bűnösöket³ a magábatérésre bírjuk, mint a pokol *örökkévalóságának* gyakori emlékezete. Szálljunk le mi magunk és másokat is oktassunk, hogy t. i. a büntetések örökkévalóságának gyakori fontolgatása által a pokolba, mintegy az életben leszálljanak, nehogy valamikor haláluk után, oda csakugyan leszállani legyenek kénytelenek! És valóban, ki volna oly érzéketlen és megatalkodott, hogy nem irtoznék és rettegne, ha megtudja, hogy a testnek műlekony káprázatával az örök kínokat vásárolja meg? ha szorgalmasan arra ügyel és szünet nélkül arra vigyáz, mily csekélyek, semmitmondók, vagyis mily pillanatszerűek a testnek mindazon gyönyörei, amelyek elfognak múlni és mily kegyetlenek és irtózatossak azon örök kínok, amelyeknek végők nem lesz, de nem is lehet.

Elménkben forgassuk gyakran azt, hogy *milyen büntetések* várnak a gonoszokra? A veszteség büntetése: meg lesznek fosztva Istennek színről-színre való boldogító látásától, szám-

¹ Sz. *Cyprián*. De mortal. in fine, c. 26. 2. M. 4. k. 623. s. kov. old.

² Sz. *Bernát*, Epist. 111. n. 3. M. 182. k. 255. old.

³ Igaz, hogy a jámbor, istenfelő embert, aki aggályos lelkiüetű, a pokol örökkévalóságától való rettegés lesújtja és az Isten bőkezűsége folytán reá váró mennyi oromoknak őt föl kell batorítaniok; de mégis jeleztük meg csak élénken és gyakran a pokol örökretartó gyötrelmeit, hogy azokat a világi és állati lelkeket, kik a világi gyönyörök és szenvedélyekbe merültek el, kik aligalig ismerik meg, amik Istenéi, és azért nem vonzódnak egykönnyen a mennyi dolgok szereteté után, ezeket megrendíthessük.

üzve lesznek a dicsőséges társadalom kedvteléseitől; összes szeretteiktől el lesznek választva, minden valódi jótól és örömtől meg lesznek fosztva. Az *érzéki* büntetések: a tűznek égő lángja, a lelkiismeretnek mardosó ferge, a lélek vaksága, a testnek örökös harca a lélekkel és viszont; az összes gonoszok társasága mások kínjainak szemlélése, melylyel Isten a gonoszokat elárasztja; a 10. zsoltár 7. v. szerint: «Hullat a bűnösökre» (*hullat* ezt a zsoltáros a kínok számtalan válfaja miatt mondja, amelyen Isten reájok bocsát), azoknak meg nem szűnése és a gonoszoknak ebből eredő legnagyobb kétségbeesése. Valamint a szenteknek tökéletes boldogsága miatt semmi se lesz bennök, ami nem lenne az örömmel tárgya és oka: épúgy mi sem lesz az elkárhozottakban, ami nem lenne számukra a szomorúság tárgya és oka; és semmi sem fog hiányozni abból, ami a szomorúsághoz tartozik, hogy az ő nyomorúságuk tökéletes legyen.¹

És mindezek örökké fognak tartani! Örökkévaló lesz az *elkárhozott* maga is – «keresik az emberek a halált, de nem találják kívánnak meghalni és elfut tőlük a halál». (Jel. Könyve 9. 6.) Örökkévaló lesz a *börtön*, t. i. pokol; örökkévaló lesz a *ti*, amely «kiolthatatlan»; amely égeti ugyan, de nem emészti föl a gonoszt; örökkévaló maga a *féreg* is, amely lelkiismeretén torragódni, mert «a féreg meg nem hal» (Mark. 9, 44.) stb.

Imádkozzunk a zsoltárossal:² «Uram! ne feddj meg engem búsulásodban és haragodban ne dorgálj meg engem, Könnyörül rajtam, Uram! mert erőtlenség vagyok.» (Zsolt. 2, 3.)

Könnyörögjünk hathatósan:

«Langokkal ne egjek,
Általad, Szűz legyen vedve
Az ítélet napján.»³

A legnagyobb hálával legyünk Isten iránt, aki nekünk a pokol örökkévalóságát kinyilatkoztatta; mert miként *arány* szájú sz. János⁴ azt mondja: «ha ő nem fenyegetett volna a pokollal, nem egykönnyen érhetné el valaki a mennyei javakat»

¹ V. ö. sz. Tamás in 4. dist. 50. qu. 2. a. 1 quaestione. 4.

² V. ö. a Római zsolozsmakönyvben az úrvet vasárnapjának himnuszát.

³ A *hetfájdalmú Szűz* ünnepén a *Landes himnuszából* (Fekete vasárnap utáni pénteken).

⁴ Ad Stagirum. a daem. vex. l. i. n. 3. M. 47. k. 430. old.

és másutt:¹ «Senki sem jut azok közül a pokolba, aki a poklot szeme előtt tartotta; senki sem kerül ki azok közül a poklot, aki azt kicsinyelte».

Higgyünk erősen ezen oly nagyfontosságú igazságban; ne hallgassunk az elvetemedett emberekre, vagy a csábító ördögre,² aki bensőnkben így szól hozzánk: «Isten nem haragszik örökké és nem is méltatlankodik örökké»; vagy: «nem feledkezik meg, hogy könyörüljön.» Ez ugyanis hamis és hiú föltevés, mert Isten maga, ki a legigazabb, tanítja azt, hogy a pokloból nincs megváltás

470. *Emlékezzünk* meg magunk is arról, de másokat is szakadatlanul figyelmeztessünk arra, hogy a boldogság örökké tartó; semmire nógathat és serkenthet bennünket jobban a jó cselekedetekre és az erény követésére, mint az örök jutalomról való gyakori megemlékezés. «Atyámfiai! annál inkább igyekezzetek» - mondja sz. Péter 2. Leo 1. 10. «hogy a jó cselekedetek által bizonyossá tegyék hivatástokat, és választástokat.» És valóban, aki arról megemlékezik, hogy oly igen rövid fáradságnak oly nagy és örökkétartó a jutalma, hogy tökéletes lesz az állapot, amelyben minden jó egyesül, örök, biztos, val-

¹ Hom. 2 in epist. II. ad Thess 3. M gör sor 42. k. 477. old

² Ide tartozik, mit sz. Ágoston (in Psalm 73. n. 25. M. 36. k. 945. old) ír, amidőn annak okát, miért tagadják oly előszeretettel az elvetemült emberek a pokol örökkévalóságát, abba helyezi, mert az ördög hasonló csábítással, miként azt első szüleinkkel tette, ezeknek utódait is elcsábítani törekszik. Azt mondja: «Senki se mondja: Nem jó el (az utolsó ítélet napja és a gonoszoknak örökös büntetése)... Legyen elég az első ámtas; ha nem birtunk kezdetben megmaradni a parancsok tiszteletében, legalább okuljunk a példán. Lam az első embereknek nem volt példájuk, amin okulhattak volna, mikor Adámnak ezt mondta az Úr: «Halállal fogsz meghalni, ha érinted»; mikor az ellenkező oldalról eljött a kígyó és azt mondja: «Nem halsz meg halállal». Hitték a kígyónak, és megvetettek Istent; hitték a kígyónak, érintettek a tiltott fát; és meghalt az ember. Nemde előbb teljesedett be Isten fenyegetése, mint a kígyó ígérete? Így van ez valóban, ismerjük csak el; ezért halunk meg mindnyájan, ha pedig már tapasztaltuk, legyünk óvatosak. Mert nem szűnik meg most sem a kígyó füleinkbe sügdesni, folyton ezt toleget? és oly keveset fog kiszabadítani?» Vajjon nem egészen ugyanígy hangzik, mint a régi csábítás: «Cselekedjtek a parancs ellen és nem fogtok meghalni»? Ez is az, ami a régi volt. Ha az ördög csábításaira hallgatsz, és Isten parancsait megveted; elérkezik majd az utolsó ítélet napja, és akkor igaznak fogod találni, amivel Isten fenyegetett, és hazugnak mit az ördög ígért.»

tozhatatlan és ment a bűnnek és büntetésnek rosszasságátó, amelytől kalonben felni lehetne, es nagy az teljes lesz a természetnek és kegyelemnek minden javával, amit csak kívánni lehet és valóban, aki ezeket megfontolja, föl fog kiáltani: Ó szerencsés fáradságai a keresztény életnek, melyek az örök életben oly bőséges jutalommal lesznek elhalmozva! Örülj, ó lelkem, annyi jutalomnak reményében, es azért nagy buzgalommal old a jelen fáradságait! És csakugyan, aki ezen jutalomnak örökkévalóságát megfontolja, az

hálát ad Istennek, akinek «kimondhatatlan¹ és határtalan jósága azt is előrerendeli, hogy a fáradalmaknak és a szenvedéseknek idejét ne nyújtsa, ne hosszabbítsa meg örökké, hanem rövidde tegye, és hogy úgymondjam pillanatnyivá; hogy ebben a rövid és csekély életben legyenek szenvedések és fáradalmak, a másik, örökkétartóban pedig az érdemeknek koronája és jutalma; hogy a fáradalmak hamar végződjenek ugyan, az érdemeknek jutalma pedig végnélkül a tartson, hogy ezen világ sötétségeinek elmúltával a legfényesebb világosságban részesüljünk, és valamennyi szenvedéseinknek keserőségéhez mért nagyobb boldogságot elnyerjük»;

szívét kitarja és *forrón óhajtja*, hogy a hazába juthasson. «Kicsoda» — mondja sz. *Cyprián*² — «ne iparkodnék távol a hazától, abba ismét visszatérni? Kicsoda nem óhajtana övéhez sietve hajózni, sóvárogván a kedvező szél után, hogy minél előbb zárhassa ölelő karjai közé szeretteit? ... Miért nem sietünk a futunk mi is, hogy hazánkat láthassuk, és üdvözölhessük szüleinket? ... Milyenek lesznek ott a mennyei hazának örömei, a halál félelme nélkül s az élet örökkevalóságával, mely telleges örökkétartó boldogság! Ott lesz az apostolok megdicsóult kara; ott az örvendő próféták nagy száma; ott a vértanuk meg számlálhatatlan serege, a küzdelmeken és szenvedéseken nyert győzelem miatt megkoronázva; ott a győzedelmeskedők; ott a szűzök, kik a húsnak és vernek kívánságait az onnemtartoztat erejével leigázták; ott a kárpótolt irgalmas szívűek, kik az irgal-

¹ Így mondja *tisztelendő Beda* Serm. 18. de Sanct. al. Hom. 70. (a *Római zsoltosmákonnyben, mindenszentek ünnepének* VI. leckéje) M. 94. k. 450. old a hominiák között.

² De mortal. c. 26 M. 4. 624. l. (a *Római zsoltosmákonnyben* 100. szentek ünnepének 4. és 5. leckéje).

masság cselekedetei által az igazságosság tetteit vitték véghez, kik az Úr parancsait betartva, a mennyei kincstárba helyezték át földi vagyonukat. Ezekhez, ó atyámfiai, sóvár vágyakozással siessünk, hogy minél előbb ezekhez és ezekkel együtt Krisztushoz juthassunk»;

mindazonáltal már ezen a földön iparkodjunk magunknak minden tőlünk telhető törekvéssel és szorgalommal *azon erényeket* is elsajátítani, melyek valamennyi szentek ezen legboldogabb és legfölségebb társaságának jelöltjeit megilletik. «Ha tetszik neked, ó lelkem,¹ ezen, olyannyira kedves társaság, törekedjél most azokat az erényeket utánózni, amelyeket annak tagjaiban észlelsz. Kövesd azok engedelmességét, teljesítvén Isten akaratát e földön, valamint azok a mennyben is azt követik; utánózd azoknak testvéri egyességét és szeretetét, szeresd felebarátodat, mint testvéreidet, és élj mindenivel békében. Engedelmeskedjél előjáróidnak, tiszteld alattvalóidat, örülj mindenkinek a javán; és úgy már ebben az életben fogod azokat utánózni, akiket majdan a dicsőségben is ohajtasz követni.»

Az ágazatos hittan befejezése.

471. Miután kimutattuk úgy a pokolnak, mint a mennyországának örökkévalóságát, az egész anyagot, mit az ágazatos hittanban tárgyalni szándékunkban volt, Isten segélyével befejeztük. A hittani (dogmatikus) igazságokat, amelyek Istennek² még e földön alapított országára vonatkoznak, minden tőlünk telhető szorgalommal fejtegettük.

Ezen országot — miként kimutattuk — Isten *alapította* a teremtmények létrehozása által, de különösen az embereknek oly célból való teremtmése által, hogy ezek alkotójuknak dicsőségét hangoztassák, és boldogok legyenek. Ádámnak, az egész emberi nem fejének vétke ezt teljesen megzavarta. Ennek

¹ Így ír *De Ponte Lajos* «Elmek.» VI. r. 51. elm. 3. pont.

² A könyvnek I. kötetéhez ut. előszót, hol az egész tárgyat, vagyis az ágazatos hittanban tárgyalandó igazságokat jeleztük, és egyszerűsöd az Isten országáról szóló irányadó eszmét is fölmentettük, mely szerint ezen műnek teljes anyaga el van rendezve.

helyreállításáért az Ige testté lett, és emberi természetet öltött magára, szenvedett és meghalt, miáltal az embereket megváltotta, vagyis bűneikért eleget tett Istennél, és visszaszerezte az Ádám vétke által elvesztett ajándékokat; t. i. különösen a meg-szentelő malasztot és a bő cselekedeti malasztokat, amelyek a a het szentség, mint mindmegannyi forrás közvetítésével folynak az egyesekhez, és amelyek az istenteleneket megigazultakká teszik, őket az örök élet örököseivé és mindennemű jámbor cselekedetre képesítik. Végre ezen ország, miként azt ebben az utolsó kötetben kimutattuk, az idők teljességeben föl lesz osztatva és megsemmisítve; lesz egyetemleges föltamadás; Krisztus, mint az egész emberi nem Megváltója, általános ítélőre fog tartani, és a gonoszokat, nemegy többre a jóaknak barmi módon is elhassátalak. Az igazságot kiold fogja választani, és az örv, börtönbe vetni a választottak pedig valamennyien Krisztussal az égbe szállnak. Akkor a bűn által Isten országában okozott zavar teljesen helyre lesz állítva; és «azután lesz a mikor (Krisztus) az országlást átadja Istennek és Atyjának», mondja sz. Pál (Kor. I. 15. 24.); nem mintha Krisztus, mint ember tekintve, azután többé nem uralkodnék a megváltottak fölött¹

¹ I Kor. 15. 24.: «Midőn (Krisztus) megsemmisít minden fejedelemséget hatalmasságot és erőt»: vagyis minden isteni ország ellen irányuló ellenséges hatalmat leküzd és letipor, és őket lábainak számoljává teszi

* Miként nemelyek azt tevésen állítják, helytelenül támaszkodva a 100. zsoltár 1. v. és különösen sz. Pál szavaira az 1. Kor. 15. 24. 28. old. az utóbbi helynek teljes szövege ez: «Azután lesz a vég; mikor az ország Istennek és az Atyának átadja, mikor megsemmisít minden fejedelemséget hatalmasságot és erőt. Uralkodni kell pedig neki, míg minden ellenségét láb alá teszi. Az utolsó ellenség pedig, ki megrontaték, a halál lesz; mert mintha az ő lábai alá vetett. Mikor pedig mondatuk: Minden ő alá vettetett, kétségtől ertetik azon kívül, ki neki mindent alája vetett. Miután pedig minden alája vettetik, akkor onnaga a Fiú is alája lesz vetve annak, ki mindent alája vetett, hogy az Isten legyen minden mindenekben.» Az apostol ezen szavai közül ellenfeleink különösen a következőkre fektetik a főnyílt: «Uralkodni kell pedig neki, míg minden ellenségét láb alá teszi» (a görög szövegben *tette*), mintha az apostol azt mondana, hogy Krisztus azután már nem fog többet uralkodni. De közismert dolog, hogy ezen idő határozó szór «míg» a Szentírásban a tagadás után helyezve, csakis annyit tagad, hogy illető dolog azelőtt meg nem történt vagy meg nem történik, hanem meghal-
zatlanul hagyja azt, vajjon azután meg fog-e történni, vagy sem.

Igy pl. az igazakról ezt mondja a 111. zsoltár 8. verse: «Rendület mitg levezheti ellenségeit». Bizonyára sokkal rendületlenebb, miután ellenségei

— mert Krisztus orszaga, mint embere is, az *evangelista*¹ tanítása szerint örökkevaló: «És országani fog Jakob házában mindörökké, és az ő országának nem lesz vége» (Lukács 1. 32. 33.); és az *egyháznak*² tévmentes tanítása szerint. «kinek orszaga nem fog veget erni», — hanem inkább, mert, miután országát minden oldalról megszilárdította, és tökéletesítette, annyi és oly sokféle ellenség fölött aratott győzedelmet, a mindenképen béke országának azon kimondhatatlan és rendkívüli dicsőségét nem önmagának, mint embernek fogja tulajdonítani, hanem minden dicsőséget és tiszteletet végelemzesben Istenre (az Atyára, a Fiúra és a Szentlélekre), mint minden jonak kútforrására vezet vissza

«Az országlást Istennek és az Atyának átadja»; vagyis alá vetéssel és hálaadással ajánlja föl ama dicsőséges országát Istennek és az Atyának, azt vallván, ez által, hogy országának teljes dicsőségét ő reá, mint szerzőre kell visszavezetni. Amely vallomását mindeuki előtt, úgy az angyalok, mint az emberek előtt, nemcsak a választottak, hanem a gonoszok előtt is nyilvánvalóvá

lenezte, azaz végkép legyőzte. Ezen határozó szócskát «míg» tehát itt is a megelőző időre vonatkozólag bezárólag kell vennünk, de nem kizárólag a jövő időre. Az Apostol is azt erősíti: Be fog következni, hogy Krisztus megsemmisít minden ellenséges hatalmasságot és azt állítja, hogy ő mindaddig fog uralkodni, amíg atyja minden ellenségét az ő lábai alá nem vetette, vagyis tökéletesen le nem győzte. Ugyanis kételkedni lehet, hogy legadazabb ellenségeinek hatalma és bátorsága esetleg végre is ellankasztja a velok felvett hárban és egy országát elveszti. Hogy azonban azután, miután ellenségein teljesen győzedelmessé lett, és azokat tökéletesen leigázta, fog-e uralkodni, e fölött senki nem kételkedhet.

A Fiúnak azon alávetése alatt, amelyről az Apostol az i. h. szol («akkor önmaga a Fiú is alája lesz vetve annak, ki mindent ő alája vetett stb.»), a szentatyák, pl. Athanáz, nazianzi és nyssai Gergely, alexandriai Cyrill azt ertik, hogy az igazak, vagyis az üdvözültek alávetik magukat Istennek, amit az Írás a Fiú alávetésének nevez, mivel azon tagok részeről történik, melyeknek feje Krisztus, és mert Krisztus azt lehetővé teszi. Az, aki előtt ezen szavaknak ilyen magyarázata nagyon erőszakosnak és erhetetlennek látszik, olvassa el azt, amit a szövegben elmondtunk, ami mellett szintén nagyon sok szentatyának nyilatkozatát hozhatjuk föl V. ö. Jungmann, «De Noviss.» 296. old., Bautz, «Weltende» 271. old.

¹ V. ö. Dániel, 7. 13. 14. Jel. könyve 22. 5.; Bautz, i. h. 270. old.

² Az I. konstantinápolyi zsinaton, amelyen az egyház fenti szavakat a mceai hitvallásba közbeszúrta, hogy eozzlassa (Ancyrai Marcellnek stb.) tevé-déseit, kik azt állítottak, hogy a világ megsemmisülésével Krisztus országának is vége leend. V. ö. Hejtele, «Concil-Geschichte» 2. k. 11. old.

teszi; hogy mindannyian megismerjék, hogy a hatalom és dicsőség egyedül Istené, és végre, hogy ő reá, mint kezdetre és végre kell mindeneket visszavezetnünk. «*Hogy az Isten legyen — mondja az Apostol (I. Kor. 15, 28.) — minden mindenkiben*»; vagyis mindenki előtt világos legyen, hogy Isten egyszersmind Krisztusnak, mint embernek is Istene, hogy Isten (az Atya, a Fiú és a Szentlelek) kezdete és vége minden jónak, úgy magának Krisztusnak, mint az ő országának, t. i. az egész győzedelmeskedő egyháznak; úgy, hogy minden tisztelet és dicsőség végelemzésben ő benne összpontosul, és így az egy Isten uralkodik és lesz dicsőítve mindenekben.¹

¹ Suarez, in 3. P. s. Thom. disp. 58. sect. 4. n. 5.; Jungmann, I. h. 295. s. köv. old.

A szentatyák az I. Kor. 15, 28. ról vagy a már jelzett magyarázatot adják, vagy leenyegileg ugyanazt, amit a szövegben említettünk föl, vagy másfelét. V. ö. sz. *Átánzt*, «Lib. de incarn. et contra Arian» n. 20. M. gör. sor. 26. k. 1019. old.; *nazianzi sz. Gergely*, Orat. 30. theol. 4. ec. 4—6. M. gör. sor. 36. k. 107. s. köv. old.; *nyssai sz. Gergely*, ad I. Kor. 15, 28. M. gör. sor. 44. k. 1315. s. köv. old.; nemkülönben *ugyanannál*, Adversus Arium et Sabellium ad eundem, loc. I. Kor. 15, 28. n. 7. M. gör. sor. 45. k. 1290. s. köv. old.; *alexandriai sz. Cyrill*, Thes. (de sancta et consubstant. Trinitat.) log. 29. M. gör. sor. 75. k. 434. s. köv. old.; nemkülönben *ugyanannál*, Dial. 5. de ss. Trinitat. a. vege fele M. gör. sor. 75. k. 999. old.; sz. *Agoston*, «De Trinitate» I. 1. n. 31. M. 42. k. 844. old.

V. ö. e tárgyra vonatkozólag dr. *Schell Hermann* is, «Das Wirken des dreieinigen Gottes», München 1885. 610. s. köv. old.

Legyen szabad végezettül főhoznunk, amit *Bautz*, «Weltende» c. művenek 271. s. köv. old. e tárgyra vonatkozólag ír: «Ami volt Krisztus, mint ember, kezdettől fogva, ura és királya országának, az marad mindörökké; és ha az idők teljességében magát az Atyának aláveti, ezáltal az Atyához való eddigi viszonya leenyegileg nem változott. Mert a világ végezetéig is az Atya alá marad vetve, és dacára ennek, mégis királya országának, ő uralkodik az országában és uralkodva szolgál az Atyának. Épügy úr és király marad az utolsó napon való alávetés után is. Az országias átadása az Atyának és az alája való vetés csakis egyik újabb mozzanatát jelentik epügy a királyságnak, mint Krisztus alávetésének, az egy újabb bizonyíték arra, hogy mindkettő működik, tevékeny az egész örökkevalóságban. Míg abban áll Krisztus királysága, hogy egyházának élén minden ellenszegülő hatalom ellen küzd, földi országát fontartja és építi, addig tevékenysége a megváltásban és megszentelésben működik. Alávetettségben egy működik, hogy ezen tevékenysége által nem keres mást, mint csakis Atyjának akaratát és örök tiszteletét. Királyi tevékenységének eddig használt alakját Krisztus a világ végezetéig megszünteti és átadja a hatalmat Atyjának. Mindazonáltal mindörökké országának királya marad, amennyiben ő most már az egyesített és befejezett h. .

Sz. *Anzelm* ezen dicső végténykedést, melyet az *Apostol* (1. Kor. 15, 24—28.) jelez, amikor az egész emberi nemnek megváltása Krisztus által be lesz fejezve, a bűn által megzavart amúgy isteni országnak a testté lett Ige által való visszaállítását mintegy be lesz fejezve és végezve, a következő szavakkal írja le:¹ «A gonoszok eltávolítása után, kiknek Isten dicsőségét nem szabad látniok, továbbá miután az igazak érdemeik fokozata szerint az angyalok rendébe be lettek osztva, megkezdődik ama dicsőséges körmenet, melyet Krisztus Urunk, mint a mi Főnk vezet és amelyben valamennyi üdvözült, mint tag részt vesz és ekkor átadja Jézus az országlást Istennek, az Atyának, hogy ő uralkod-

és belső villongás nélkül edes békében és boldogító örömben birja és e mellett az ő akarata egyszersmind valamennyi alattvalójának az akarata is. Együttal alávetett marad Atyjának, amennyiben az ő emberi akarata, amint valamennyi alattvalójának az akarata is, most és mindörökké nem lesz más, mint Atyjának akarata, Atyjának örök dicsősége és tisztelete. Most, amidőn a földi országnak vége van, és az égi kezdődik, Krisztus az egész világ és a teremtmények előtt újból tanuskodik hangosan és ünnepélyesen ezen akarata mellett, és mint országának királya, övéinek élén áll hódolva, dicsérve, dicsőítve Atyjának királyi székét. És így Isten mindenben minden A Szentháromság egy Istentől Krisztus országába örökké a boldogság forrása ömlik, és valamennyit, úgy a főt, mint a tagokat, kejjel tölti be; és viszont Krisztus országától, ennek fejetől és valamennyi tagjától Isten és a Szentháromság egy Isten királyi széke elé örökké tartó hódolat, dicséret, dicsőítés és örömvígság szavai hallatszanak»

¹ Med. 17. M. 158. k. 797. old. — V. ö. sz. *Agoston* is, «De Trinitate» I. 1. c. 10. n. 20. s. köv. old. M. 42. k. 843. s. köv. old.: «Átadja tehát az országlást Istennek és Atyjának, a mi urunk Jézus Krisztus, sem onmagat, sem a Szentleket nem különítve el attól, amidőn a hívőket Isten szemlélésére vezeti, ahol follelik jócselekedeteiknek célját, ahol örökkevalóság a nyugalom és öröm, amelyet senki sem ragad el tőletek. . . Abban a szemlélésben tehát Isten mindene lesz mindenkinek, mert nem ker tőle senki mást, mint hogy egyedül őt dicsőíthesse és élvezhesse. . . Szemléljük ugyanis az Atya, a Fiú és a Szentlelek Istent, mivel az Isten és emberek közötti közvetítő, az ember Jézus Krisztus országot átadta Istennek és Atyjának, hogy már ne járjon érettségben a mi közbenjárónk és papunk, az Istennek és az embernek Fia; de ő maga is, amennyiben pap, fölvevén mi érettségben szolgáló alakját, alávetette magát annak, aki mindent ő alája vetett és kinek ő mindeneket alávetett, hogy amennyiben Isten, ő vele mi is alája legyünk neki vetve, és amennyiben pap, velünk együtt ő is alája legyen vetve. . . Mikor tehát az országlást Istennek és az Atyának átadja, vagyis amikor a hívőket a hitből előket, akikert most mint közbenjáró konyörög, olvitte a szemlélésig, amelynek eléréseert sóhajunk és konyörünk, és amikor ezen fáradság és sóhajtozás elmúlik, átadja országot Istennek és Atyjának, már nem fog többé érettségben közbenjárni».

jék ezekben és ezek ő benne, azon ország birtokában, mely *szu mukra készítettett a világ kezdetétől fogva*».

Ettől kezdve mindörökké állandósítva lesz *ama mennyei város, Jeruzsálem*, amelyről már az ószövetség evangélistája, *Izai* is beszélt.¹ és sz. *János* ezt jósolja:² «Es láttam a szent várost az új Jeruzsálemet, Istentől leszállni az égből, fölkészítve, mint a férjének fölékesített menyasszonyt», amelyről az egyház³ ezt éneкли:

«Mennyei város Jeruzsálem,
A bekének boldog latománya,
Mely az élő szikláról a
Magas csillagokra helyezettél,
Es menyasszony módjára
Ezerszer ezer angyaltól öveztetél;

Ó szerencsés sorsban menyasszonynya lett,
Az Atya által adományozott dicsőség,
A jegyesnek föntartott kegyelme,
Legeslegbájosabb királynő,
Krisztussal a fejedelemmel összefűzőtt,
Az «gnek világító városa!»

Ettől fogva mindörökké a legpontosabban és tökéletei beigazulnak sz. *János* ezen szavai:⁴ «Ime az Isten hajléka az emberekkel, és velök fog lakni; és ők az ő népe lesznek, és a Isten velök az ő Istenök leszén»; mindörökké bebizonyosodik amit sz. *Ágoston*⁵ ekkép ír le: «Az erény jutalma lesz maga a ki az erényt adta, és annak önmagát ígérte, kinél jobb és nagyobb semmi sem lehet. Mert mi egyéb, amit a próféta által (*Lev. 26, 12* mondott: «*Én Istenetek leszek, ti pedig nekem népem lessetek*» Én leszek ahonnan bővelkedni fognak, én leszek minden ami után az emberek vágyodni fognak, életük, üdvük, táplálékuk, gazdagságuk, dicsőségük, tiszteletük, békéjük és minden javuk. Mert csakis így érthetjük helyesen azt is, mit az *Apostol* (1. *Kor. 15, 28.*) mond, «*hogy az Isten legyen minden mindenekben*»;

lesz végeélja vágyainknak, kit mindig látni, megúnas nélkül szeretni, minden fáradság nélkül dicsérni fogunk . . Ott fogunk nyugodni és szemlélni; szemlélni és szeretni; szeretni és dicsérni. Ime, ez az, ami végül vegnélkül való leend. Mert mi egyéb a mi célunk, mint Isten országát elérni, amelynek nincsen határa!»

Vajha Isten kegyelme és a szeplőtelen szűz *Máriának* anyai közbenjárása által minmagunkat, mint ezen mennyei városnak polgárait valaha az örökkévaló boldogságban részeseknek talál-nók! Amit Isten adjon, kinek tisztelet és dicsőség mindörökön örökké. Amen!

¹ *Izaiás* 65, 17 . 66, 22, 23., v o. *Knabenbauer jezsuitát*, «Comment. Isaiam», 2 k. 491., 520. old

² *Jel könyve* 21, 2

³ *Templomszentelés ünnepeinek hymnusában.*

⁴ *Jel könyve* 21, 3

⁵ *Civ. Dei* I. 22 c. 30. n. 1. és 5 M 41. k. 801 -804. old

Betűrendes tárgymutató.

A számok az oldalakat jelentik.

A.

Aërus, 93, 319.

Agapé, mik ezek 239.

Albert, Nagy, a szent Szűz feltámadásáról 443

Albigaiak, 63, 94, 353, 356, 405, 492

Alfonz, *luguori sz.*, a szent Szűz aurea járól a mennyekben 272; a megdicsőült test ajándekairól 481, vajjon a szentek az általános ítéletben iteloi fognak-e 502 s kov

Ambrus, a szent Szűz közreműködött a megváltásnál 215 a mi üdvünkre 217.

Anabaptisták, 27, 45, 408.

Antikrisztus, neve 372 s kov., mit kell felőle mint biztosat tartanunk 373; mit mint nem biztosat, 373 s kov.; eljövetele 372 s kov.; bizonyítása 374 s kov.; mikor fog megjelenni az apostol tanítása szerint 375 s kov.

Anzelm, Mariáról, hogy Isten Anyja 261; Mariának hyperdulia tiszteletéről 264, I Tisztelet

Anyagelvűek, 27, 492.

Anyaság, a sz. Szűz A. a, benne van legtöbb kiválósága, amelyre a pusztia teremtmény emelkedni képes, bizonyítás 260 s kov.; legbensőbb összekötetése van az önálló állaggal 262; vajjon kevesebbet ér-e, mint a fogadott fiúság 263; az isteni A. magában foglalja a malaszt teljességét 263 s kov.; I. Ágoston; az A. forrása minden más malasztuak 263 s kov.; I. Maria

Apus 356

Apollinariak 407.

Arminius, *arminiánok*, 45, 93, 96, 193 233.

Arnald, 14, 439

Aranyszájú sz. János, a szentek segül. hívásáról 202 s kov., a holtakon való konyorgésekről 328.

Aureola, az egben, fogalma 145, 477; szüzeket és egyháztanítókat illeti 145; a vértanúkat illetőleg 145 s kov. 172, I. Tamás; miben áll, a hittud sok különféle véleményel 146; a boldogságos szűz A.-ja az egben 274 kov., 477, I. Maria.

Azonosság, a test A.-a a feltámadáshoz való tevédek 409 s kov.; a katolikus tan magyarázata 456 s kov.; bizonyítása 459 s kov.; I. Feltámadás, Tamás

Agoston, sz., az első és második haláláról 10; a természetes haláláról 18; részeges íteletéről 50; a pokol tüze 81; az örök nyugalomról 120; a jó borok ismeretéről az egben 127 s kov. 168; a boldogság egyenlőtlenségéről 175, 178; vajjon a megholtak jelennek-e az élőknek 187 s kov.; a módokról, miként hallgatják meg közeinket a szentek 209, a szentek ítelete vallásos 242; Maria anyja 261; a holtak konyorgásáról 263 s kov.; a holtak konyorgásáról 321, 327; Krisztus eljövetele idejéről 354, 361; annak jeleiről 361 s kov.; a csillagos egről a világ vége 387; a világ összeegyeséről 391; a feltámadásáról 430; az általános íteletéről 505 s kov.; az egyház az elkárhozottakert nem imadkozik 548, mikor tagadják az elvetemült emberek

orokkévalóságot 581; az örök boldogságról 586 s kov.

Általánosság, a feltámadás A.-a 436 s kov., az összesek, akik meghaltak, fel fognak támadni, bizonyítás 437 s kov., néhány ellenvetés 436 s kov.; Maria az általános feltámadást megelőzte 437, 439 s kov.; I. Maria; igaz voltának bizonyítása 441 s kov.; irodalom testi felveteléről a mennyekben 450; vajjon mások megelőzték-e az általános feltámadást 449 s kov.; I. Feltámadás, Tamás.

B.

Bayus, *bajánok*, az ember haláláról 13, 18; Isten boldogító látásáról 123; a tisztító tűzről 98; a mennyekről 123.

Bardesamiták 409

Befejezés, az ágazatos hittan B.-e 563 s kov

Beguínok 122

Bellarmin, a kepek tiszteletéről 316, I. Tisztelet, Kepek, Krisztus keresztyének tiszteletéről 317, I. Kereszt.

Bernát, sz., Mariáról, hogy Isten Anyja 218, 261, 262

Bernárdin, *szenai*, Mariáról, aki malasztira nézve az összes szenteket felülmúlja 269

Boldogok, a mennyekben, vajjon vetek nélkül vannak-e 20, ismeretük 125, 174, I. Tamás, teljesen látják-e Istent 129 s kov., Istent nem látják egyenlőkepen 142 s kov.; más javak bőségét élvezik 144 s kov., mentek minden üdvözlés 148 s kov., nem vetkezetnek 162 s kov.; a legnagyobb boldogságot élvezik 157 s kov.; I. Lelek, Boldogság, Büntelenség, Tamás; hogyan viselkednek az elkárhozottakkal szemben 56, 318, 323 s kov.

Boldogság, a halál után mily ertelemben ketszeres 56; az egészen tisztáknak minijárt 50 s kov.; néhány nehezség a szertartási könyvekből 57; a jáni-

borok B.-a a mennyekben a legnagyobb, magyarázat 157 s kov., teremtetett javak nem lehetnek tárgyai 157 s kov.; nem a szerencse javai, nem a teste vagy leleke 158; természetes es természetefolott B. 158; a katolikus igazság 159 s kov.; bizonyítás 159; orokkévaló 160 s kov.; I. Örokkévalóság; néhány ellenvetés megráfoasa 160 s kov.; lenyeges B., miben áll 163; teves vélemények 122, 164; vajjon egyedül isten látásában, vagy egy szorsmind szeretetében, magyarázata 165 s kov., Isten látásában áll, a tan bizonyossági foka 166; bizonyítása 167; nem függ a testtel való összeköttetésről 170 s kov.; a teremtményekben van valami járulékos B. 172 s kov., a járulékos B. miben áll 172 s kov.; bizonyítás 173; elmúlik a hit és remény, marad a szeretet 171; az öromok, melyek a testnek adatnak, lelkiek 172. a B. nem egyenlő, magyarázat 173 s kov.; bizonyítása 175 s kov., I. Tamás; néhány ellenvetés 174 s kov.; 177; néhány mozzanat annak megtartására 178 s kov.; növekedese a feltámadáskor 567 s kov.; a B. örokkévalósága 568 s kov.; magyarázata 569; bizonyítása 571 s kov.; a katukombákból 573 s kov.; néhány ellenvetés 575 s kov., I. Tamás.

Bogomulok 231

Bonaventura, Maria kozbenjárásáról 219, tiszteletéről 258; Krisztus második eljövetele idejéről 361; a világ összeegyeséről 391; az elkárhozottak testének tulajdonságairól 485; az apostol közvetett bírónatalmáról 508; a pokol orokkévalóságáról 546 s kov.

Bűnösök, vajjon megternek-e a halál után 21.

Büntelenség, a jámborok B.-e a mennyekben 152 s kov., magyarázata 152 s kov.; bizonyítása 153 s kov.; I. Lelek, erjük meg, hogy mi ennek a legközvetlenebb oka 155 I. Tamás, Lelek

Büntetés, a pokol B-ei miben állanak 70 s köv.; az elkárhozás 70 s köv.; bizonyítása 72 s köv.; súlyossága, mi szerint merhető 82; az érzék B-e 75; a pokol tűze valódi 78 s köv.; I. Tűz; a legsúlyosabbak, bizonyítása 80 s köv.; vajjon súlyosabbak-e a feltámadás után 83, 813, mindenkit ér, aki halálos bűnben halt meg, ennek magyarázata 82 s köv.; bizonyítása 84 s köv.; nem egyenlők, bizonyítás 86 s köv.; az egyenlőtlenség miben áll 87 s köv.; I. Egyenlőtlenség; a tisztítóhely B-ei miben állanak 108; az elkárhozás 108; az érzék B-e 108 s köv.; I. Tűz Tisztítóhely, nagyon súlyosak 109, bizonyítás 111 s köv.; a hittudósok véleményei 110, I. Tamás, miért enyhítettnek 113 s köv.; I. Lelek; a tisztítóhely B-ei, azok egyenlőtlensége, magyarázat 116 s köv.; bizonyítás 117 s köv.; I. Egyenlőtlen seg; tartósságuk 116 s köv.; az elkárhozottak B-ei a feltámadás után 483 s köv.; a pokol B-einek soha sincs végük 578 s köv.; az elkárhozás B-ei 579; az érzés B-ei 579; miért adunk halat Istennek az örök pokol kinyilatkoztatásuért 580 s köv.

C

Chiliasmus, felosztása és története 406 s köv.; véleményeik 453 s köv.; a kétszeres feltámadásról és Krisztus uralmáról a földön ezer éven keresztül mondott vélemény hamis, bizonyítás 404 s köv., I. Feltámadás
Chiliaszták, véleményeik a feltámadásról 405 s köv., 455, I. Chiliasmus
Costa Rossetti 275.
Cselekedet, hősi, miben áll 335; kiválóságai 335, bírói Cs., miben áll 519 I. Suarez, ítélet
Cyryll, jeruzsálemi, Krisztus megtalált keresztfájáról 294.

D

Danascusi János, a hyperdulia tiszteltéről 251; az ereklyék tiszteltetéről 289; Máriának az égbe való felvételéről 450 s köv.
Dietlein 236
Doketák 237
Dwand 59, 410
Dwenger 366 s köv.

E

Eboniták 237
Efezusi zsinat 257
Egyenlőtlenség, a büntetések E-e a pokolban 88 s köv.; I. Pokol; a tisztítóhely E-e 116 s köv., I. Tisztítóhely; a boldogság E. a 173 s köv.
Egyház, győzedelmes, szenvedő és küzdő, miben áll 163 s köv.; egy testet alkotnak 198, I. Kozosság
Eljövétel, Krisztus második E-e 353 tévedések 353 s köv.; igaz volta 357; az E-e 358 s köv.; igazság; a bizonyítatlan, bizonyítása 360 s köv.; Krisztus, Idő; körülményei és módja 396 s köv.; miben egyezik meg az első és második, miben különbözik 400; a kereszt jele meg fog az E-e jelenni 396; bizonyítása 397 s köv.; Krisztus meg fog jelenni, megdicsőült testben, bizonyítása 398 s köv., eljön a felhők között 399, angyaloktól környezve 399 s köv., harsonhang mellett 400 s köv.
Elkoltozás, az ember E-e ebből az életből 9 s köv.; I. Halál, Halhatatlanság
Ejrem, szir, a részleges ítéletről
Ereklyék, a szentek E-ei, azoknak tisztelete 279 s köv.; tévedések 279 s köv.; katolikus tan 281 s köv.; tisztelendő, magyarázat 218 s köv.; bizonyítás 292 s köv.; a katakombák felirataiból 284 s köv.; az ellenkezővel megcáfolása 291 s köv.; mit mond az ellenfelek az ereklyék által letrácsolódakról 289, 292, 308; közöttük I.

magaslik Krisztus igazi keresztye 292 s köv., I. Kereszt; a jámbor zarándokok a szent E-hez 308 s köv.; I. Oswald, azok tiszteltének és látogatásának módja 309 s köv.
Esrus 509, 537
Élet, negyszeres E. 10
Erzék, az É. büntetése 71 s köv., I. Büntetés, Pokol, Tisztítóhely
Eszelvűek 12, 96, 198, 237, 281, 353, 492, 494, 531, 542, 576 s köv.

F

Felajánlás, a holtakért mondott szentmisekben 320 s köv., 551, I. Konnyor-gés, Tamás
Feltámadás, a test F-a, fogalma és elnevezése 402; tévedések 403 s köv.; igaz voltát illetőleg 403 s köv.; az általános és egyidejű F-t illetőleg 405 s köv.; Chiliaszták, ezek véleménye 406 s köv.; I. Chiliaszták; tévedések a test azonosságát illetőleg 409 s köv.; a feltámadottak milyenségét illetőleg 411 s köv.; a F. igazságának bizonyítása 412 s köv.; a hittudományi műemlékekből 418 s köv.; megvilágítása hasonlatok által 426 s köv.; méltányossága 428 s köv., a F. védelme az ellenfelekkel szemben 434 s köv., a F. általánossága 436 s köv., I. Általánosság; bizonyítása 437 s köv., kivétel a szent Szűzet illetőleg 438 s köv.; I. Mária, Szűz, vajjon mások is megelőztek-e 451 s köv.; az a vélemény, hogy először az igazak, aztán az elkárhozottak tamadnak föl, továbbá a Krisztus ezer esztendőig tartó földi uralmáról szóló vélekedés hamis 453 s köv.; I. Chiliasmus, az összes emberek fel fognak tamadni ugyanazon testtel, amely életükben volt, magyarázat 456 s köv.; igaz volta 458 s köv.; bizonyítása 459 s köv.; a testek minősége a F.-kor 459 s köv.; I. Tulajdonság, a testek halhatatlanok és ronthatatlanok

lesznek 460 s köv.; sertetlenek lesznek 462 s köv.; a nemű különbséggel 464 s köv., a szentek teste meg ajandékkal lesz ékesítve 466 s köv.; az elkárhozottaké szenvedő lesz 474 s köv.; diestelen és sötét 484, 486, súlyos 486, a F. okai 487 s köv.; I. Test, gyakorlati tanulság 487, I. Tanulság
Feltételek, azok számára, akik konnyor-gések által akarnak a megholtakon segíteni 385, vajjon a malasztállapot ill. feltétele 385; vagy a szándék 386, I. Konnyor-gés
Feltétel, Mária felvételéről 450 s köv., Száz Mária Feltámadás, Tamás
Füonság, a test ajandeka a feltámadásnál 477 s köv.
Flórenci zsinat 51, 67, 84, 85, 99 s köv., 106, 326.
Föld, a F. megújítása az idők végén 530 s köv., I. Megújítás; vajjon az állatok és növények is újra elednek 532 s köv.

Frankfurti zsinat 306 s köv.

G

Gargui 154 s köv., 222 s köv.; 248 s köv., 254, 300, 302, 304, 313, 422, 496, 572, 573 s köv.
Gergely, nagy sz., a bocsánatos bűnök megbocsátásáról a tisztítóhelyen 103, a szentek tiszteltetéről 238; a harottak feltámadásáról 465 s köv.
Gergely, nyssai, a szentek boldogságáról 169, I. Boldogság; a kepek tiszteltetéről 306, I. Kép.
Ghr 338, 477.
Gnostikusok 41, 65, 353, 366, 405, 491.
Gonoszok, büntetéseik rogtan a halál után 51 s köv., a testek tulajdonságait illetőleg 482 s köv.; I. Tulajdonság; örökéletartók 538 s köv., I. Örökévalóság, letezik-e rájuk nézve javulás 563 s köv., I. Megjavulás
Görögök, elszakadtak, némelyek közöttük

tagadjak, hogy a teljesen megtisztult lelkek nemsokára élvezik Isten boldogító látását. 42 s. köv.; tanuk a tisztító helyről 95, 319 s. köv., l. Tisztító hely.

Gutberlet, a lélek halhatatlanságáról 24.
Günther 12

H.

Hades, mit jelent 320, l. Görögök.

Halál, fogalma, neve és faja 9 s. köv.; négyszeres 9; különféle kérdések 10 s. köv.; tevédek 11 s. köv.; a kátholikus igazság 14 s. köv.; a f. d. talános 14 s. köv.; l. Általánosság; mit tartunk Henohról és Illesről 14 s. köv.; mit szűz Mariáról 15, okok, hogy valóban meghalt 16 s. köv., 37 s. köv., mit azokról, akik a világ végén élve találhatunk 17; a H. az embernek természetesen sorsa 13 s. köv.; a bűnök következményei 18; Krisztus legyőzte a H. t 19 s. köv.; vele bezáródik az erd. megszerzés ideje 20 s. köv.; bizonytalan ideje 39 s. köv.; gyakorlati tanulság 38 s. köv.

Halhatatlanság, a lélek H.-a 22 s. köv.; l. Lélek; sokszoros jelölés 23 s. köv.; fogalma 22 s. köv.; tevédek 24 s. köv.; igaz volta 29 s. köv.; gyakorlati tanulság 38 s. köv., Tanulság

Harsogás, a trombiták H.-a miben áll 400, l. Jel

Hase, 97, 193, 234, 235, 281.

Hely, a pokol H.-e 64 s. köv.; a mennyország H.-e 124; a bíró H.-e az általános ítéletben 360-492, Krisztus második eljövetele H.-e 360, 492

Henoh és Illes, el fognak jönni az utolsó napon 379 s. köv., l. Illes, Jel

Hermánok 405.

Hettinger 32, 34, 70, 178, 183, 191, 220, 227, 235, 250, 386, 482 s. köv., 500, 532, 539, 576, 577.

Hippói zsinat (393-ban, 239

Hirdetés, az evangélium H.-e az egész világon az idők telje előtt, magyarázat 369, bizonyítás 370 s. köv., l. Jel.

Hirscher, az ember haláláról 12 s. köv.; van-e a másik életben idő a megújulásra 12 s. köv.; 22, 100; a pokor 65 s. köv.; a tisztítóhelyről 98.

Hitszakadás, Krisztus második eljövetele előtt, magyarázat 371, bizonyítás 372 s. köv., l. Jel.

Holzhauser, Krisztus második eljövetele idejét illetőleg 363, 367.

Hugo Grotius, az ereklýékről 288; a pokol örökkevalóságáról 548

Husz 94, 232, 357.

Hutter, redivivus, a tisztítóhelyről 98, a test feltámadásáról 405; az általános ítéletről 492; a világ megújításáról 532, a pokol örökkevalóságáról 548

I.

Illes és Henoh, meghaltak-e vagy nem 14; mily helyen tartózkodnak 14; az utolsó napon el fognak jönni 379 s. köv., l. Idő, Jel.

Ítélet, részleges I. 41 s. köv.; tevédek 41 s. köv.; fogalma és felosztása 42, létezése 45 s. köv.; l. Lélek, az általános végrehajtása 48 s. köv.; a világ pillanat alatt történik-e, mily helyen vajjon Krisztustól, mint embertől 49 s. köv.; a nem teljesen tiszta lelkek tisztítóhelyen leköttetnek 50, l. Lélek, Tisztítóhely; a teljesen tiszta azonnal Isten látásába bocsátatnak 51 s. köv., l. Lélek; a gonoszok azonnal a pokorba taszítatnak 50 s. köv., l. Lélek; gyakorlati tanulság (8) s. köv., l. Tanulság; általános I. fogalma 40 s. köv.; helye 360, 502; tevédek 40 s. köv.; jövődó 492 s. köv.; bizonyítás 443 s. köv.

es maga az ember reszeről 499 s. köv.; módja 502 s. köv.; ítélni fog Krisztus mint ember, bizonyítás 503 s. köv.; nehány nehezség 501 s. köv.; ítelu fog megdicsőült emberi alakjában 505 s. köv.; bizonyítás 506 s. köv.; vajjon mások is fognak-e Krisztussal ítélni, bizonyítás 507 s. köv.; vajjon az angyalok jövődó bírák-e 471, l. Krisztus, Tamás; az összes emberek, minden kivétel nélkül meg fognak ítéletni, bizonyítás 510 s. köv.; vajjon az angyalok 512; nekik tulajdonítják a büntetés és jutalom nagyobbítását 513, vajjon a kisdédek is 511 s. köv.; vajjon az angyalok az emberektől-e 512; bírói tenykedése 513 s. köv., l. Kihirdetés, Targyalás, Nyilvánosságra hozás; bővebb kifejtése 514 s. köv.; az összes okok tisztázása és melto becslese 513 s. köv.; bizonyítás 518 s. köv., nyilvánossá leven és kellő megalapozásban reszesztíven az ok Krisztus hozza meg véleményet 522 s. köv., l. Vélemény; gyakorlati tanulság 525 s. köv.; mik követik ezt 528 s. köv., l. Megújítás, Örökkevalóság; gyakorlati tanulság 578, l. Tanulság

J.

Jansen, jansenisták; az ember haláláról 12, a bűnök alkalmazásáról a meghaltakra 23

Javak, teremtetett J., három nemük van 158, nem lehetnek a boldogság tárgyai 158, l. Boldogság.

Jel, Krisztus második eljövetele J.-ei 367, 393 s. köv., l. Idő; az evangélium hirdetése 369, l. Hirdetés; a teljes hitszakadás 371 s. köv., l. Hitszakadás; az Antikrisztus eljövetele 372 s. köv.; mi bizonyos-e feől 373 s. köv., Henoh és Illes 379; bizonyítás 379 s. köv., l. Henoh, Illes; a zsidók megtérése a hitre 380; bizo-

nyítás 380 s. köv., l. Megtérés, Zsidók, rendkívüli események az egn és a földön, bizonyítás 383 s. köv.; mit kell értetünk Krisztus nyilatkozatai alatt, a nap elsötétedik stb. 384 s. köv.; a világ összeegése 385; bizonyítás 386 s. köv.; nehány ellenvetés 392; mit kell tartanunk arról a véleményről, mely nyilatkozatából 362, 395 s. köv., *Jeromos*, a boldogság egyenlőtlenségéről 176 s. köv., a szentek közbenjárásáról 197; az ereklýék tiszteleteről 287; a pokol örökkevalóságáról 548, 556
Jeruzsálemi zsinat (1672-ben) 237.

Jóslat, Malahiás J.-a Krisztus eljövetele idejéről 365 s. köv.; lehnini, holzhauseri J. 367, Nostradamusi J.-a 365.

Juvenális a bold. Szűz felveteléről az egnbe 439, l. Felvetel, Mária

Jyrgens 439, 440 s. köv., 443 s. köv., 445, 447, 449

K.

Kaballisták 539

Kalcedoni zsinat 227, 439

Kálvin, kálvinisták, a lélek halhatatlanságáról 27 s. köv.; a részleges ítéletről 44; vajjon az igazak lelkei élvezik-e a megdicsőülést 54; a poklóról 65; a tisztítóhelyről 95 s. köv., 320, a szentek közbenjárásáról 192 s. köv.; azok segítségül hívásáról 203, azok tiszteleteről 233; az ereklýék tiszteleteről 281; a kepek tiszteleteről 296 s. köv.

Karthagói zsinat III. 206

Katalin, genuai, a tisztítóhely büntetéséről 114 s. köv., l. Tisztítóhely.

Katharok 353.

Kárhozat, 70 s. köv., l. Pokol miben áll 70 s. köv.

Kárhozottak, vajjon ezeknek akarata teljesen gonosz-e, vajjon érdemeik sz-

rezhetnek-e, vajon vetkezhettek-e 88 s kov., I. Tamás, Suarez; vajjon a jámborok konyorgásai által elnyerik-e büntetéseik enyhítését 57, 320, 324 s kov.; büntetési 70 s kov., I. Büntetés; a test tulajdonságai a feltámasztás után 482 s kov., I. Tulajdonság, Test.

Kereszt, igaz., mintegy ereklények tekintjük 292; megtalálhatván, egy asz szonynak egészseget visszaadta 293; a K., melyre Krisztus feszítettett, tiszteletet kíván, bizonyítás 293 s kov., 297, 312 s kov.; háromszorosan óhajtható 312; mennyiben tartozik az ereklényekhez 293. mennyiben jel, I. Szentelmenyek; mennyiben képe a megfeszítettnek 312 s kov.; a K. támadandó-e a latría tiszteletével 318 s kov., lásd Ereklény, Kép, Tamás, Tisztelet; a K. az égen meg fog jelenni 396 s kov.; vajjon igaz-e, vajjon annak jele-e 396 s kov.; mikor fog megjelenni 397

Keresztja, tisztelete 312 s kov. I. Kereszt, Tisztelet.

Kép, Isten háromszoros K.-e kívantatik meg az emberben 169, I. Tamás; azok tisztelete 295 s kov.; tévedések 295 s kov.; a katolikus tan 297 s kov.; azok használata szabad, és jámbor, bizonyítás 298 s kov.; bizonyosság a katakombákban 302 s kov.; ezen dolog története 300; Mária kepe a katakombákban 304. I. Garncsi; az ellenvetések megerőltetése 307 s kov., h. nyitókák azoknak tiszteletére 308; jámbor zarándoklatok azokhoz 308 s kov.; kozogók számítottak Krisztus keresztjét 312, tisztelete szabad és jámbor, bizonyítás 297, 313 s kov., I. Kereszt, Tisztelet; hogyan kell a kepeket őriznünk 311; mily tisztelettel kell őket illetnünk 311 s kov., I. Thomisták, Tisztelet.

Képrombolók 295.

Kérés, a megholtakért a tisztítóhelyen 320-330 s kov.; a protestánsok vele

menve 315 s kov., I. Protestánsok, feltételek az emberek között 315 s kov., I. Feltételek; hogyan használják a megholtaknak 334 s kov., kiknek használnak 332, I. Konyorgás.

Kifejtés, a boldogok kettős K.-e 335 s kov.; az egyes embereké 9 s kov.; I. Elköltözés, Ítélet, általános K. miben áll 350, jóvendő bizonyítás felosztása 353, Krisztus második eljövetele K.-e és jelei 354 s kov.; I. Feltámasztás; az általános ítélet K.-e 490 s kov.; I. Ítélet; a világ megújítása 530 s kov. I. Megújítás

Kihirdetés, az okok K.-e az ítéletben 513 s kov.; I. Ítélet.

Kirschkamp 139, 274.

Kisdedek, vajjon megítélhetők-e 511 s kov.; mit tartanak ezekről a scholastikusok 515; a kereszttség nélkül megölt K. vajjon a pokolban vannak-e 513 s kov., 65, 83; vajjon a megújított föld lesz-e azoknak örök lakóhelye 538

Klee, 27, 191, 491, 531.

Kleutgen 22 s kov., 31, 65, 83, 85, 103, 140, 163.

Knabenbauer 31, 38, 108, 360, 385, 387, 413 s kov.; 420, 463, 483, 494, 500, 535, 544, 578.

Konstantinápolyi zsinat I. 585; II. 12, 13, 541, 543, IV 316.

Konni zsinat 37.

Könyörgés, a test tulajdonsága a feltámasztásban 480 s kov., I. Tamás, K. támadás.

Konyorgás, a megholtakért 323 s kov., három osztályuk van 325 s kov.; a szonynak a legfőbb K. 325, 328, 339, s. tátelek munkát illetőleg 335 s kov., I. Feltétel; hogyan használnak 334 s kov.; kiknek 337; vajjon a megholtak keresztje által megítélhetők-e 332, I. Kereszt, Tisztelet; a megholtakért 323 s kov.; vajjon teljes értékűek-e 337 s kov.; vajjon használnak

az élőknek 340 s kov., I. Tamás; mi okból ajánlatos a hősi cselekedet 340 s kov., I. Cselekedet; vajjon közbenjáró kérésekre kiszabadul-e valaki a pokolból 551

Könyv, apocal K.-ek az általános ítéletben, miben állnak ezek 518 s kov., I. Tamás, Ítélet

Korlátmény, Krisztus második eljövetele K.-ei, 371, bizonyítás 372 s kov., I. Jel

Közbenjárás, a szentek K.-a 190 s kov.; a szent Szűz K.-a a leghasznosabb 218 s kov.; Máriát tiszteljük, mint a mi közbenjárónkat 214 s kov.; I. Szűz; a szent Szűz K.-a a legtehetősebb 218 s kov.; általános és hatásos 224 s Mária a mi anyánk 225 s kov., bizonyítása 226 s kov., I. Szűz Mária, Szentek; a bold Szűz negyfelekepen működik közre a mi udvunkra 214, különbsége Krisztust és Máriát illetőleg 214

Közlekedés, a megholtak K.-e az élőkkel, vajjon testi-e 187 s kov., I. Tamás

Közösség, az élők K.-e a holtakkal 182 s kov., vajjon letezik-e 182 s kov., miben áll, magyarázat 183 s kov., letezésének bizonyítása 185 s kov., a szentek K.-e miben áll 184 s kov., az élők között 187; azokkal, akik az ézben vannak 188 s kov.; a szentek közbenjárása és segítségül hívása 230 s kov., I. Tisztelet; tévedések a közbenjárás és segítségül hívást illetőleg 190 s kov.; a szent Szűzet illetőleg 193 s kov.; a katolikus tan 193 s kov., I. Szentek, Közbenjárás; az élők K.-e a holtakkal a tisztítóhelyen 318 s kov., tévedések 319, hogyan egyeztetethők meg e vélemények; nincs tisztítóhely és mégis lehetségesek a könyörgések a megholtakért 320 s kov., I. Gorogók; a katolikus tan 323 s kov., a tisztítóhelyen levő lelkeknek segítségokra akarunk jönni a konyorgások által 323 s kov., I. Konyorgás, Lelek, Tisz

tító Lely; gyakorlati tanulság 343 s kov., I. Tanulság

Kremsz 363

Krisztus, ismét el fog jönni, igaz volta 357 s kov.; bizonyítása 358 s kov.; miért rendeli el az általános ítéletet 359; mikor fog eljönni 360 s kov.; hol 360, 502; bizonyítalan időben, bizonyítás 361 s kov.; el fog jönni több jel után 368 s kov.; I. Jel; mily alakban 396, I. Kereszt, megdicsőült testtel 397 s kov.; I. Korlátmény; felhőben 399; az angyalok nagy seregével 399; trombitaharsogás között 400 s kov.; mi ez a harsogás 400; el fog jönni, hogy itéljen a világ felett 352 s kov., 492 s kov.; megvannak benne az igaz bíró összes tulajdonságai 500, I. Ítélet, vajjon aureolat tulajdonítunk-e neki 477; K. itélni fog, mint ember, bizonyítás 496 s kov.; a megdicsőült emberi test alakjában 497 s kov.; bizonyítása 499 s kov.; mások fognak vele itélni 500 s kov.; bizonyítása 505 s kov.; tőle származik a bróli ítélet 517 s kov., I. Ítélet.

Kuhn 418, 423, 425

Kurz 256, 258, 274 s kov.; 275, 418.

L.

Lacordaire 410

Lateráni zsinat IV. 292, 367, 436; V. 27, 355, 394.

Látás, boldogító L., tárgy 125 s kov., I. Boldogok, Megismerés; vajjon a szentek megismerik-e Isten összes határozatait 128 s kov.; vajjon általa megszűnik-e a természetes megismerés 129, 136; az ellenvetések megerőltetése 136 s kov., a L. ellenkezik-e a megfoghatatlansággal 136, a L. egyenlőtlen szerepe 142 s kov.; I. Tamás; hozzá tartozik a megdicsőülés szükséges világosság 137 s kov., I. Világosság

Lelmer 115, 222, 254, 271, 300, 441.

Lekmini jóslat 367.

Leibnitz 209, 310

Lelkek, a tisztítóhely L.-ei, azok nagy fájdalma 112 s kov.; a büntetések mily okokból enyhítettnek 113; a malasztban meg erősödtek 113 s kov.; biztosak saját üdvükről 115 s kov.; 1. Büntetés, Tisztítóhely; hogy Isten szemlelő látására jussanak, a megdicsőülés világossága által kell meg erősítettnek 136 s kov.; 1. Világosság; a katolikus igazság 137 s kov.; bizonyítás 139 s kov.; más és másfelekepen latják Istent 141 s kov.; bizonyítás 142 s kov.; más javakat is élveznek, ennek magyarázata 144 s kov.; élvezik az aureolát 145 s kov.; 1. Aureola; minden bajtól mentek 146, bizonyítás 147 s kov.; véték nélküliek, magyarázat 152 s kov.; bizonyítás 153 s kov.; miért nem vetkezhetnek 154 s kov.; 1. Büntetés; a legfőbb boldogságot élvezik, magyarázat 157 s kov.; bizonyítás 159 s kov.; 1. Boldogság; a meghaltak L.-ei, akik a tisztítóhelyen fogva tartatnak, a földön élők konyorgásai által segíthetők, magyarázat 323 s kov.; bizonyítás 326 s kov.; a hittani műemlekekből 329 s kov.; néhány ellenvetés 324 s kov.; néhány erre vonatkozó kérdés 333 s kov.; feltételek resztükről 334 s kov.; hogyan és mily konyorgásokkal használnak 335 s kov.; vajjon csalhatatlannal 336 s kov.; teljes értékét illetőleg 337 s kov.; az előknek is 340 s kov.; 1. Konyorgás; vajjon az égben levő boldogok közbenjárását is élvezik-e 334 s kov.; vajjon a szenteket segítségül hívhatják-e 188 s kov.; 194, 315; segíteni lehet rajtuk leginkább hőses cselekedet által 336, 1. Cselekedet; vajjon nagyobb kegyelmet nyernek-e a segítségre a konyorgások által, akik nagy tisztületben

tartottak a szent misét 337; vajjon nagyobb gyümölcsöt nyernek-e halott miséből, magyarázat 338 s kov.; 1. Misé s kov.; 341; vajjon megismerkedésünket esetről esetre 341; viszonyuk hozzánk 340 s kov.; imádkoznak érettünk, magyarázat 340 s kov.; vajjon onmagukért-e, bizonyítás 340 s kov.; vajjon mi segítségül hívhatjuk-e őket 341.

Lessius, a pokol büntetéséről 171 s kov.; a pokol tűzéről 81; a karhozat büntetéséről 113 s kov.; 1. Büntetés; a megdicsőülés világosságáról 141 s kov.; 145; 1. Világosság; a lényeges boldogságról az égben 164; a poklóról 560 s kov.

Lélek, az ember halta után halhatatlan 22 s kov.; miben áll tevékenysége a testtől való elválása után 24 s kov.; mily tárgyakat ismer meg 24 s kov.; 29; a katolikus igazság 28 s kov.; a lelek természetéhez tartozik, hogy tovább él, bizonyítás 31 s kov.; halál után részleges ítélet vettetik alá, magyarázat 45; bizonyítás 46 s kov.; 1. Ítélet; a nem teljesen tiszta lélek a tisztítóhelyen fogva tartatik 50; a teljesen megtisztult lélek az újszövetségben rogtan boldogságban részesül 52; bizonyítás 53 s kov.; mily helyen fog megtisztulni 61; mily okból győztes lehet az örök tűzzel a testtől való elválása után 79 s kov.

Lambus, az atyak L.-a 52; a gyümölcsök L.-a 83 s kov.

Luther, lutheránok, az ember halála után 12; a részleges ítéletről 44; a tisztítóhelyről 94 s kov.; a mennyországban 124; a szentek közbenjárásáról 190 s kov.; a tisztületről 232 s kov.; 1. Mennyország; tisztületről 235 s kov.; Maria, a szent Isten anyjává lett 260; az erőtlen tisztületről 280 s kov.; a kepek tisztületről 296 s kov.; a halottakról s konyorgásokról 320 s kov.; az atyak

krisztusról 356; a chiliasmusról 408. a világ megújításáról 532; a poklóról 541

M.

Manicheus 41, 231, 405, 492

Materialisták 1. *Anyagelvűek*.

Maria, a szent Szűz közbenjárása 213 s kov.; 1. Közbenjárás; a mi közbenjárónk 213 s kov.; négyféle módon működik közre a mi üdvösségünkben 214 s kov.; a megtestesüléshez 215, 220, 258; a megváltáshoz 215 s kov.; példája által 216 s kov.; legtehetősebb közbenjárása által 218; általa számtalan isteni jótéteményt nyerünk 218, sőt néhány hittudós szerint az összes malasztokat Mária által 218 s kov.; bizonyítás 219 s kov.; a katakombákból 222 s kov.; M. a mi anyánk őt oknál fogva 224 s kov.; bizonyítás 228 s kov.; segítségül hívása 226 s kov.; 1. Segítségül hívás, Tamás; tisztelete, tévedések 234 s kov.; megilleti őt a hyperdulia tisztelete, magyarázat 248 s kov.; bizonyítás 250 s kov.; a katakombákból 254 s kov.; mit tartanak a görög atyak 253 s kov.; a szertartási könyvekből 255; az ünnepekből 256 s kov.; 1. Tisztelet; megilleti őt a hyperdulia tisztelete, bővebb kifejtése 260 s kov.; mivel Isten Anyja 260 s kov.; 1. Anyaság, Tamás; mivel a szenteket malaszttra nevezve messze fölülmúlja 265 s kov.; magyarázat 265 s kov.; bizonyítás 266 s kov.; miként malaszttra és szentségre, úgy érdemeire nevezte fölülmúlja az összes szenteket és angyalokat, bizonyítás 270 s kov.; 1. Mennyország; a mennyországban is messze fölülmúlja, magyarázat 272 s kov.; bizonyítás 272 s kov.; 1. Szűz, M.; a hyperdulia tiszteletével tisztított 274 s kov.; 1. Szív, Tisztelet,

M. képei a katakombákban 302; testtel és lelekkel vétetett fel a mennyekbe, igaz volta 438 s kov.; mikor 438 s kov.; bizonyítás 440 s kov.; néhány ellenvetés 445 s kov.; mit tartalmaznak a hittani műemlekek erről a dologról 447 s kov.; kétszeres vagy háromszoros égi koronát tulajdonítanak neki 477.

Megítulkodottság, az elkárhozottak M.-a a pokolban 88 s kov.; 1. Elkárhozottak, Pokol.

Megdicsőülés, a M. világossága 139 s kov.; 1. Világosság, Lessius, P. magyarázat

Meghaltak, konyorgások segítségül hívásuk 324 s kov.; 1. Konyorgás

Meggyarulás van-e a máskor elhunytak az elkárhozottak számára 163 s kov.; 1. Gyónások

Megismerés, az ember háromszoros M.-e a másik életben 24, 1. Lélek; a boldogok M.-e az égben 126 s kov.; 1. Mennyország

Megkötés, a zsidók M.-e Krisztus második eljövetele előtt 380 s kov.; 1. Zsidók, Jel

Melanchton 321 s kov

Melchior Canus 31, 36

Mennyország fogalma és neve 120; tévedések 41, 121; mily oknál fogva nevezetük a boldogság örök nyugalomnak 120; hol van 124; nem állapított csupán, hanem hely 124 s kov.; a M. létezik, melyben a lelkek Istent színről színre láthatják, magyarázat 125 s kov.; igaz volta 129 s kov.; bizonyítéka 131 s kov.; mily tárgyakat nyernek a boldogok 125 s kov.; 1. Boldogok; néhány ellenvetés a szent atyákból 133; az ellenfelek megcáfolása 135 s kov.; benne erősítettnek meg a lelkek a megdicsőülés világossága által, hogy Isten szemlelő látására jussanak 136 s kov.; 1. Világosság; különbözőképpen latják Istent 141 s kov.; élveznek más javakat is

144 s. köv.; l. Lelkek; a M. ban nem vehetnek 152; l. Büntelenség; a legboldogabbak 157 s. köv.; l. Boldogság; gyakorlati tanulság 178, l. Tanulság; vajjon meghatározott hely-e, vagy levegő, csillagos ég, legkor 529 s. köv.

Mihály, molnosi 233, 235.

Milanói zsinat (1565-ben) 395

Mindenistenítők 28, 492.

Minorták 43

Muse, a megholtakért 329, 336. l. Konyorges.

Mohammedánok 231, 295, 332

Morgott, 213 s. köv., 215, 218, 225, 253, 261, 262, 264, 269, 271, 274, 447, 452

Möhler, 97, 110

Müller, 216, 219, 249, 263, 274, 346

N.

Nap, utolsó N 353 s. köv.; l. Eljövétel, Utolsó nap, Id.

Natalis Sándor, Krisztusról mint bíróról 507, l. Ítélet, Krisztus

Niceai zsinat, II. 195, 200, 227, 297, 306, 315

Nicolas, 250.

Nirschl, 42, 267, 541, 568

Nostradamus, jóslata a század végét illetőleg 30.

Novatánok, 231.

Nyilvánosságra hozás, a vélemény Ny.-a az utolsó ítélettel 522 s. köv.; l. Krisztus

O.

Okok a feltámadás O.-ai 487 s. köv., l. Feltámadás; a tárgyalás az ítéletben 514 s. köv.; l. Ítélet.

Ontologisták, 123.

Origenes, origenisták a halálról 12, a részleges ítéletről 41, a pokolról 65; a kárhozatról 73; a mennyországról 121; a boldogok büntelenségeről 153, l. Büntelenség; a világ összeegéséről 336, l. Összeegés; a test feltámadásá-

ról 413, 416, 457; vélemény minden dolog helyreállításáról 540 s. köv. a pokol örökkévalóságáról 543, 544 a mennyország örökkévalóságáról 50 s. köv.

Oswald, a tisztítóhelyről 100 s. köv. Isten boldogító hatásáról 127; a szentek közbenjárásáról 201; a jámbor zsoldos doktrínákról az egyes képekhez 308 test feltámadásáról 410; a feltámadottak azonosságáról 468 s. köv.; feltámadás. Az ősszag a világ utasáról 338 s. köv.; l. Megújulás

Örökkévalóság, a büntetések Ő-a a pokolban 50, 66 s. köv.; 538 s. köv. tévedések 559 s. köv.; az elkárhozottak büntetési örökké tartanak 543 s. köv.; bizonyítása 544 s. köv.; ellenvetések 547; vajjon a tanubizonyosságok katalombakban 550; ellenvetések a isteni tökéletességet illetőleg 561 s. köv. az emberi tökéletességet illetőleg 564 s. köv.; az égi órák Ő-a 567 s. köv.; l. Boldogság, gyakorlati tanulság 578 s. köv.; l. Tanulság

Ősszeegés, a világ Ő-a 385 s. köv.; 385; bizonyítás 485 s. köv.; vajjon a csillagos ég is összeeg-e 387; mikor kezdődik, meddig fog tartani 391 s. köv.; mit eszközöl 385 s. köv.

P.

Palamiták, 123

Paulicánok 231

Pártfogó, választása és segítségül hívása szabad 211 s. köv.; l. Szentek.

Pelagrus, pelagiánok, az ember haláláról 12.

Peldabeszéd, a munkásokról, nem a szentek ellent a boldogság kárhozatról 175 s. köv.; l. Szentek.

Pistoiai zsinat 296

Pogányok, a pokolról 65; az örökkévalóság tiszteléseiről 279; a holtak feltámadásáról 469, 465.

Pokol, hol van 64 s. köv.; tévedések a pokolról 64 s. köv.; a katolikus tan 66 s. köv.

P. létezik, bizonyítás 66 s. köv.; büntetési miben állanak 70 s. köv.; örökkévalóság 66, l. Büntetés; tüze valódi 75 s. köv.; l. Tűz; a P. büntetési a leg súlyosabbak 80 s. köv.; l. Büntetés; néhány kérdés az elkárhozottak akaratáról 88 s. köv.; l. Kárhozottak, gyakorlati tanulság 89 s. köv.; l. Tanulság.

Preuss 236.

Priscilianisták 65, 405.

Protestánsok, a részleges ítéletről 45, a pokolról 65 s. köv., a tisztítóhelyről 97, 100, 105; az elők közösségeről a holtakkal 182 s. köv.; a szentek segítségével hívásáról 204, 211; a bold. Szűz közbenjárásáról 221; a holtakért való konyorgésról 322 s. köv.; Krisztus második eljövételéről 357; a hús feltámadásáról 405 s. köv.

Pusey, Maria anyaságáról 263 s. köv.

Puseyták 236 s. köv.; 263.

Q.

Quesnell, 123

R.

Rossi 150 s. köv.; 206, 222, 248, 286, 302, 304, 310, 329, 330, 418 s. köv.; 495, 572

Rothe 45.

S.

Schell 505, 586.

Scholastikusok, a kisdedekről az általános ítéletben 518, l. Kisdedek

Schütz 486.

Seleuciánok 405

Sensi zsinat (1528-ban) 126, 209 s. köv.

Scotisták, a megdicsőülés világosságáról 122

Socinus, socinánok, az ember haláláról 12; a részleges ítéletről 45, a tisztítóhelyről 96, a szentek közbenjárásáról 193, a feltámadásról 406; a büntetések örökkévalóságáról 542

Speil 235 s. köv.

Strauss 35, 162 s. köv.; 403, 542, 576.

Suarez, a részleges ítéletről 48, a pokolról 64, annak tüzeréről 80; l. Tűz; a pokol büntetéseinek egyenlőtlenségeről 87 s. köv.; az elkárhozottak akaratáról 90, a bűnök kárhozatról 90; a tisztítóhelyen 105; a megdicsőülés jutalmáról 176; a szentek egyességeről 189; miképp működik közre Maria a mi üdvünkre 214 s. köv.; Maria közbenjárásáról 221; annak tiszteléseiről 249; a hold Szűz aureoláiról az égben 272 s. köv.; l. Aureola; a holtakért való konyorgésokról 337 s. köv.; vajjon a tisztítóhelyen levő lelkek önmagukért imadkoznak-e 340, vajjon imadkoznak-e érettünk 342, l. Lelkek, Krisztus eljövetelenek előjeleiről 355; az Antikrisztusról, mi lesz a foglalkozása 374 s. köv., 379; Henoh és Illes visszatereséről 382; a második fajta jelekről 384, 388; a világ összeegéséről 397, l. Jel, Összeegés; a test feltámadásáról 433, l. Feltámadás, a testek azonosságáról 461 s. köv.; a gonoszok büntetéseiről 482; az általános ítéletről 502; a világ megújulása 536-538.

Szentek, helyzetük az égben 120 s. köv., 128, 135; közbenjárnak érettünk, ennek magyarázata 193 s. köv.; igaz volta 194 s. köv.; bizonyítása 195 s. köv.; néhány tanubizonyosság a katalombakból 196 s. köv.; segítenek rajtunk példájuknál fogva 198 s. köv.; segítségül hívásuk szabad és hasznos 199 s. köv.; l. Segítségül hívás; a hozzájuk intézett kérdésekről tudomásuk van 208 s. köv.; hogyan hallgatják meg őket 125, 210 s. köv.; valakit különös partfogóul kiválasztani szabad és hasznos 211 s. köv.; bizonyítás 211; l. Partfogó, a kisebbek is segítségül hívhatók 212, l. Tamás; a szentek tisztelése 231 s. köv.; l. Tisztelés; tévedések 231 s. köv.; a szent Szűzet illetőleg 234 s. köv.; váltam

tisztelettel tisztelendők 241 s. köv.; néhány nehezse 248, 249 s. köv.; tisztelendők kisebb, mint isteni tiszteléttel, bizonyítás 254 s. köv.; tisztelendők nagyobb, mint polgari és emberi tiszteléttel, bizonyítás 255 s. köv.; a katakombából 251 s. köv.; az ellenvetések magyafolása 253 s. köv.; a bold. Szűzet hyperdulia tisztelete illeti meg, bizonyítás 252 s. köv.; 254 s. köv.; a katakombából 258 s. köv., l. Maria, Tisztelet; ereklyék tisztelendők 287 s. köv.; l. Ereklyék, vajjon segítik-e tisztítóhelyen levő lelkeket az elegtetel módja szerint 333, 335, a könyörgés módja által 333, 335, l. Lelkek; testük a test feltámadása után 467 s. köv.; l. Test; Feltámadás; az általános ítéletben ítélni fognak 510 s. köv.; l. Ítélet; vajjon ők maguk fognak-e ítélni 507 s. köv.; boldogságuk nagyobbitása a feltámadaskor 566 s. köv.; boldogságuk örök, magyarázat 568 s. köv.; bizonyítás 570 s. köv.

Szeretellakoma, l. Agapé.

Szűz, a szent Szűz szívet illik és hasznos a hyperdulia tisztelétével illetni, magyarázat 274 s. köv.; bizonyítás 275; illik 276; hasznos 277 s. köv.; benne van a szeretet het langja 276; néhány ok ennek tisztelére 276 s. köv., l. Tisztelet, Szűz.

Szűz, Mária, valóban meghalt 14 s. köv.; teste is felvétetett a mennyekbe, mikor 439 s. köv.; közbenjár érettség az Istennél 213; közreműködött és közreműködik a mi fűvességünkre, hogyan 214 s. köv.; a megtestesítésnél 215; a megváltásnál 215, 219, 258; saját példája által 217 s. köv.; leg hathatósabb esedezése által 218 s. köv.; közbenjárása által számtalan isteni adományt nyerünk 218; bizonyítás 219 s. köv.; a katakombából 222 s. köv.; közbenjárása általános és hatásos 224, l. Közbenjárás; anyánk 225, l. Maria; igaz voltának bizonyí

tása 226 s. köv.; segítségül hívása a leg hasznosabb 227, l. Segítségül hívás; igaz voltának bizonyítása 227 s. köv.; szükséges őt a hyperdulia tisztelétével illetnünk 248 s. köv.; a tisztelendőkai 259 s. köv.; Isten Anyja 260 s. köv.; az isteni anyaság mily okos forrása az összes malasztoknak 260 s. köv., l. Anyaság, Maria; mily méltó lemben vannak tőle az összes javak; melyeket remélünk 318, 259, a sz. szenteket malaszttra és dicsőségre felülmulja 264 s. köv.; malaszttra 266 s. köv., érdemre 272 s. köv., l. Tamasz szívének tisztelete 274 s. köv., l. Szent Tisztelet; vertanúsága 271.

Szűzek, coronulájuk 145 s. köv.; 477

T.

Tamás, az ember haláláról 17, a halhatatlan lélekről 32 s. köv.; a test leges ítéletről 48; az atyák limbusáról 52; az ítélet végrehajtásáról 58; a lelkekről 62 s. köv.; az átéredő bűnben meghalt gyermekek limbusáról 64 s. köv.; a kárhozatról 670 s. köv.; az érzés büntetéséről 70 s. köv.; 74; a pokol tüzeréről, mely a lelkeket gyűjt 79; az elkárhozottak akarataról 89, a tisztító tűzről, l. Tisztító tűz, benne megbocsáttatnak a bocsanatos bűnök 93; mily tett által 93, hogyan 100; a tisztítóhely büntetéséről 110 s. köv.; azoknak egyenlőtlenségeről 116; a boldogok megismeréséről 126 s. köv., 129 s. köv., 134, l. Boldogok; a malasztosak és az igazságtól 137 s. köv.; Világosság; a boldogító látás egyenlőtlenségeről 142 s. köv., 144 s. köv., l. Látás, az aureoláról az égben 145 s. köv., l. Aureola; a szűzeket és a háztartókat 147 a vertanukat 147 s. köv.; miben áll ez 147; a pokorok büntelenségeről a mennyekből 152, l. Büntelenség; a bűnök alokról amely által a boldogok büntelendők

lesznek 154 s. köv.; a lelkek boldogságáról a mennyekben 156, 160, 162 s. köv., 576, l. Boldogok; vajjon orvendenek-e a kárhozottak büntetésének 161; az embernek háromszoros hasonlatosságáról az Istennel 164; a lélek a test nélkül is boldog 167 s. köv.; a mennyekben megszűnik a hit és remény, és marad a szeretet 169; vajjon a szeretet a másik életben különbözik-e a szeretettől ebben az életben 169; a boldogok szeretete megronthatatlan 170; a boldogság egyenlőtlenségeről 174, l. Boldogság; a szentek közsegéről 185; a megholtak közegedéséről az élőkkel 187, l. Közlekedés; a szentek imádkoznak érettünk 194; mit kernek Istentől 198; a kisebb szentek segítségül hívásáról 415 s. köv., l. Szentek, Mária közbenjárásáról 221; Mária a mi anyánk 226, tiszteléről 261; 267 s. köv.; Máriáról, hogy Isten Anyja 261, l. Mária; a malasztot illetőleg felülmulja a szenteket és angyalokat, de nem éri el Krisztust mint embert 265, 267, 269 s. köv., miért neveztetik a Szűz malaszttal teljesnek 268; felülmulja az összes szenteket és angyalokat érdemeit illetőleg 276 s. köv., a boldogság tokeletessége által 272, 274; mi szerint ítélik az érdem nagyságát 271; mily okból érdemelte ki magának a sz. Szűz az aureolákat 275, l. Aureola; az ereklyék tiszteléről 290 s. köv.; Krisztus keresztyének tiszteléről 319, l. Kereszt; a hívők könyörgéséről 332 s. köv., 335, 337; a szentek könyörgéseiről a megholtakért 333 s. köv.; vajjon a gazdagoknak kedvezőbb-e a helyzetük, mint a szegényeknek, a könyörgéseket illetőleg 349, l. Könyörgés; a tisztítóhelyen imádkoznak érettünk a lelkek 340; az általános ítélet helyéről 360, l. Hely; a világ összeegyeséről 388 s. köv., annak tüzeréről 385; a test feltámadásáról 428,

431; Mária az égbe való felvételéről 441, l. Felvétel; a test azonoságáról a feltámadaskor 462, l. Azonosság; a test minőségéről a feltámadaskor 470 s. köv., 473 s. köv.; azok tulajdonságairól 474 s. köv., 480, 486, l. Tulajdonság; az általános ítéletről 503 s. köv., 505, 509, az ítélet három módjáról 507 s. köv.; a világ megújításáról 389, 529 s. köv., 537 s. köv.; a pokol örökkévalóságáról 551, 552 s. köv., 561, 563 s. köv.; a bűn súvasságáról mely örökös büntetést érdemel 564; a mennyi boldogságról 576, 577

Tamás, villanovai, Maria anyaságáról 260 s. köv.; a sz. Szűz a malaszt teljessegére vezve felülmulja az összes szenteket 268, l. Szentek

Tan, az apostolok T.-a 359 s. köv.

Tartósság, a büntetések T.-a a tisztítóhelyen 118; a pokolban 538 s. köv.; a legboldogabb állapot T.-a a mennyekben 161 s. köv., 569 s. köv.; az általános ítélet T.-a 525, l. Tisztítóhely, Örökkévalóság

Tárgyalás, az okok T.-a az ítéletben 514 s. köv., l. Okok.

Társaság, Maria szívének segítségül hívása alatt 276; kitől származik 278; gyümölcsei 278.

Természetlevek, 196, 237, 281, 297

Tertullian, a test feltámadásáról 429 s. köv., 435, 466

Test, a feltámadaskor ugyanaz lesz mint amelyet a földön viseltünk 459 s. köv.; de azután egészen más természetű lesz, mint a földi életben 467 s. köv., l. Tulajdonság, halhatatlanságot és romolhatatlanságot nyernek 467 s. köv., l. Halhatatlanság; igaz voltának bizonyítása 468 s. köv.; épek, bizonyítása 469 s. köv.; 470 s. köv.; nemi különbség, bizonyítás 472 s. köv., l. Szentek T.-ei negy tulajdonságú lesznek ékesítve 474, l. Tulajdonság; a gonoszok szenvedő lesznek 482 s. köv.;

diestelen és sötét 484; husból való 485; súlyosak 486

Thomassinus 139

Thomisták, a boldogító látás egyenlőtlenségéről 142 s köv.; a képek tiszteletéről 317 s köv.; Krisztus keresztjének tiszteletéről 318 s köv.; a szentek konyorgéseiről a mennyeekben 334, a világ megújítására. 349, 529 s köv.

Tisztaság, a test tulajdonságai a feltámadáskor 467. l. Tulajdonság.

Tisztelet, a szentek T.-e 231 s köv.; l. Szentek; a szent kepek T.-e 297 s köv.; l. Kepek; az ereklyék T.-e 278 s köv.; l. Ereklyék; az igazi kereszt 292 s köv.; l. Kereszt

Tisztítóhely, fogalma 91; hol van 92, l. Tamás; megbocsáttainak-e a bocsánatos bűnök 93; létezésük 93 s köv.; tévedések 93 s köv., 119 s köv., bizonyítás 99 s köv.; a Szentírásból 98 s köv., a hagyományból 102 s köv.; a szertartási könyvekből 104; a hittudományi műemlékekből 104; l. Feliratok; néhány ellenvetés 100 s köv., a büntetések minősége 108 s köv.; nagyon súlyosak 110 s köv.; enyhítése 113 s köv.; egyenlőtlenek 116 s köv.; l. Egyenlőtlenség, Büntetés; gyakorlati tanulság 118 s köv.; l. Tanulság

Töledő zsínat XI. 357, 437, VI. 493.

Trullai zsínat 239, 257.

Tulajdonság a feltámadott testek 467 s köv.; minden test, úgy a jók, mint a gonoszoké, halhatatlanságot és romolhatlanságot nyer, e tan igaz voltának bizonyítása 468 s köv., feltámadnak valamenynyien ép testtel, magyarázat 470 s köv., bizonyítás 470 s köv.; nem különbséggel, bizonyítás 472 s köv.; néhány ellenvetés 472 s köv.; a szentek négy tulajdonsággal lesznek ékesítve 474 s köv.; l. Tulajdonság; a gonoszok teste 482 s köv., szenvedésre képesek 482. l. Test; mely büntetésektől gyötörtetnek 483 s köv.; l.

Büntetés; hogyan maradnak menten a rothatagságtól 483; diestelenek és sötetek lesznek 484; a megdicsőült test T.-ai 446, 466 s köv.; l. Tisztelet

Finomság, Tamás.

Tűz, a pokol tüze valódi 75 s köv.; bizonyítása a Szentírásból 76; a hagyományból 77 s köv.; vajjon a hittudományi műemlékekből 78 s köv.; hogyan győtri a testből olvált lelket 79 s köv.; néhány ellenvetés 79, a tisztítóhely T.-e valódi és igazi 109 s köv.; hogyan győtri a lelkeket 110; l. Büntetés; a világ egészenek T.-e 386 s köv.; l. Jel, Összegezés.

U

Uralom, Krisztus U.-a, a millenarismus óhaja szerint 406 s köv.; l. Feliratok; az U örökké tart 584 s köv.; Krisztus atadja Istennek és Atyjának amit magának akar 585; ezen általa leírása 585 s köv.

Utolsó nap, a világ U.-ja, l. Bevezetés

Eljövétel, Jel, Feltámadás, Ítélet.

Ünnep, a bold. Szűz tiszteletére rendezett Ü. 256 s köv.; vajjon mindenki egyenlően régiek-e 257; a szentek Ü. l. Tisztelet.

V

Vatikáni zsínat 20, 130, 166, 376, 514

Vazul, a szentek érettünk a mennyei életben imádkoznak 196

Vértanúk, azok coronulaja 144 s köv., 477.

Vértanúság, a szent szűz V.-a nem csak a test hanem szívbéli 271, 477, l. Szűz

Vienni zsínat (1859-ben) 166

Világ, általános vége 350; l. Bevezetés; összegezése 350 s köv.; l. Összegezés; különféle feltételei vannak az

különféle állapotához mértén 352; mit kell tartanunk arról a véleményről, hogy hat kor van, mindegyik ezer évig tart 362 s köv.; l. Idő; elpusztulása tűz által 385; l. Tűz; tévedések 385 s köv.; bizonyítása 387; megújulása, tévedések 380 s köv.; el fog jönni, magyarázat 387, bizonyítás 385 s köv.; lásd Megújítás.

Világosság, a megdicsőülés V.-a, miben áll, hogyan vezet Isten látására 141 s köv.; l. Tamás; a megdicsőülés V.-a Isten látására szükséges 142 s köv.; l. Megdicsőülés, Látás.

Viszony, az élők V.-a a holtakhoz 181 s köv.; létezik-e 182 s köv., az élők V.-a a szentekhez miben áll 187 s köv.; l. Közösség; a megholtak V.-a az élökhöz, valaminek testile, olyan, hogy a megholtak megjelennek az élőknek 187; l. Tamás; miben áll maguk az élők hűvek között 188; l. Közlekedés; vajjon az elégtettek egyikről a másra átvihetők-e 189 s köv.; az élők V.-a azokkal, akik a tisztítóhelyen vannak 318 s köv.; l. Tisztítóhely, Lelek

Visszatérítés, megfelelő és meg nem fe-

lelő 52; l. Ítélet; az általános ítéletben 514 s köv.; l. Ítélet.

Voltaire 233.

Voss 233

W

Wahabiták 196, 231.

Waldia 94, 190, 193, 232 s köv.; 234, 356, 408

Waller 363, 393, 533

Wetzer és Welte 327, 354, 300, 374, 376, 389, 409, 452, 459, 468, 492.

Wikleff 190, 193, 232, 295, 356, 593

Wiseman 206, 325, 329

Wolter 104, 206, 212, 223, 254, 284 s köv.; 287, 300, 330.

Z

Zarándoklat, egyes képekhez mindig szokásban volt 307 s köv.; l. Oswald, Kép

Zaccaria 571.

Zwingli 295.

Zsidók a megholtakért való imádkozásról 65, 318, 332; a kepek tiszteletéről 295, azoknak megterese az idők teljében 380 s köv.; l. Jel, az általános ítéletről 491; a pokol örökévalóságáról 543

Műszók az ágazatos hittanhoz.

Ahol az idegen szó marad, dült betűt alkalmaztam.

Absolutum, föltetlen.

Absque contumelia Creatoris, a Teremtő megsértése nélkül.

Abstinentes, megtartozkodók.

Acolythi, gyertyavivők.

Actio theandrica, istenemberi cselekvés vagy isteni-emberi cselekvés.

Actu, tényleg

Actus, ténylegesség.

Actus bonus naturalis ordinis, természetrendi jócselekedet.

Actus heroicus, hősi cselekedet.

Actus intensus, erélyes cselekvés, tevékenység.

Actus remissus, lanya cselekvés, tevékenység.

Actus salutaris, üdvös cselekedet, az üdvösségre érdemes cselekedet.

Adaequatae notiones, egyenlő értékű fogalmak.

Adaequate, kimerítően

Adoptianismus, a fogadott fiúság tana.

Adoptiánok, a fogadott fiúság vallói.

Adoptio, örökbefogadás, fiúvá fogadás, gyermekké fogadás.

Aether, éter

Aeternitas, örökkévalóság.

Aevum, oly tartam, melynél úgynevezett allagi változás nincs, hanem csak a járulékok változnak, tehát pl. a tisztaság szellemek tartama: megkülönböztetve a tempustól, időtől, mely az állagukban is változékony lényekről mondunk s az aeternitástól, örökkévalóságtól, mely mindenféle változást kizár. *Aevum*-ra külön magyar szó nincs, tehát magyar szövegben is marad *aevum*.

Agilis, gyors; agilitas, gyorsaság.

Alcefalok, marad, azaz magyar szövegben is így használható.

Amor benevolentiae seu amicitiae, a jóakarát vagy barátság szeretete, tökéletes szeretet.

Amor concupiscentiae, a vágyakodás szeretete, tökéletlen szeretet.

Amor initialis, kezdetleges szeretet.

Amor spei, a reményben foglalt szeretet.

Anabaptisták, keresztségismétlők.

Analogia, hasonlítás, hasonlóság.

Anathemate notatum, kárhoztatott.

Anathema sit, ki legyen közösítve.

Anathematismus, kárhoztatás, kárhoztató tétel.

Angelus custos, őrangyal, őrzőangyal.

Anima cogitativa, becsló lélek.

Anima separata, elvált, a testtől elvált, kivált lélek.

Anthropomorphita, marad.

Antitrinitarius, háromságtagadó.

Antidikomarianiták, marad.

Aphthartolatrák, marad.

Apocatastasis omnium, mindenek helyreállítása.

Appropriatio divina, isteni tulajdonítás; ez által valamely működést az egyik isteni személynek tulajdonítunk, pl. az Atyának a teremtest.

Argumentatio a priori, előremenő okoskodás, előremenő bizonyítás.

Argumentatio a posteriori, visszamenő okoskodás, visszamenő bizonyítás.

Argumentum praescriptionis, legitimae possessionis, legitimi iudicii, az elévülés, jogos birtoklás, jogos ítélkezés bizonyítéka.

Ars notoria, babonás tudomány.

Ars sanitatum, babonás gyógyítás.

Argumenta domestica et extranea, házi és külső, kívülről vett bizonyítékok.

Argumentum congruentiae, méltanyossági erv.

Αειπαρώνος, mindenkor szűz.

Aruspicium, auspicium, áldozatmagyarázás, jóslás az állatok, első sorban a madarak beleből.

Aseitas, onmagától valóság, az, hogy önmagától való; de inkább így beszélünk: önmagától való.

Atheismus, istentagadás. A. theoreticus, elméleti. I. A. practicus, gyakorlati. I.

Attributum, tulajdonság.

Attritio, tökéletlen bánat.

Attritionisták, marad.

Attributum affirmans, állító tulajdonság.

Attributum negans, tagadó tulajdonság.

Augurium, auspicium, madárjóslás.

Aureola, kiváló dicsőség, sajátos korona.

Aureola martyrum, a vértanúk sajátos koronája.

Bilocatio, kéthelyűség; bilocari, két helyet nyerni, két helyen lenni.

Calixtinusok, kelyhesek.

Canones poenitentiales, vezeklési szabványok.

Catechumeni, keresztelendők, keresztségre készülők.

Cathari, katharok.

Catechumenatus, keresztségre készülés, a keresztségre készülési állapota.

Causa, ok, causatum, okozat, eredmény.

Causa efficiens, létesítő, cselekvő ok.

Causa formalis, alaki ok.

Causa instrumentalis, eszközi ok.

Causa meritoria, érdemszerző ok.

Censura theologica, marad.

Censura systematum, a rendszerek bírálata.

Character, jel, bélyeg.

Charitas actualis, tenyleges szeretet.

Charitas habitualis, állapot szerű szeretet.

Chiliasmus, az ezereves boldogság tana.

Chilistae, az ezereves boldogság hívei.

Chiromantia, kézjóslás, jóslás a kéz vonásaiból.

Chorepiscopus, vidéki püspök, vagy: marad.

Circuminsessio, περιχώρησις, egymás kölcsönös befoglalása.

Circuminsessio personarum divinarum, az isteni személyek athatják és kölcsönösen befoglalják egymást.

Clarus, dicsőséges, fényes; claritas, dicsőség, fényesség.

Clinici, ágyban kereszteltek.

Coaequalis, egyenlő

Coaeternus, együtt örök.

Coadamitismus, marad

Coadamitae, Adámmal együtt élők.

Cognitio analogica, hasonlatos megismerés.

Cognitio abstractiva, elvonási ismeret, elvonás útján szerzett ismeret.

Cognitio comprehensiva, kimerítő ismeret, kimerítő megismerés

Cognitio intuitiva, szemléleti ismeret.

Cognitio symbolica, jelképies megismerés.

Comma Joanneum, a János-féle szövegrész.

Commercium hominis cum spiritibus, az ember érintkezésbe lépése, érintkezése a szellemekkel; az ember érintkezésbe lép, érintkezésben van a szellemekkel.

Communicatio idiomatum, a tulajdonságok kölcsönös közlése és kölcsönös állítása.

Compositio, összetétel és összetevés.

Compositio physica et metaphysica, fizikai és metafizikai összetétel

Conceptio activa, fogadás

Conclusio a minori ad maius, a maiori ad minus, a pari, a contrario, következtetés kisebbről nagyobbra, nagyobbról kisebbre, egyenlőről az egyenlőre és ellenkezőről az ellenkezőre.

Conceptualismus, conceptualisták, marad.

Conceptio passiva, fogantatás.

Comprehensio, kimerítő, teljes felfogás, teljes átértés.

Concupiscentia habitualis, állapotbeli testi kívánság.

Concupiscentiae reatus, a testi kívánság vétkezése és vétke volta.

Concursus, együttműködés; concursus divinus, isteni együttműködés: Deus ad omnes creaturarum actiones virtute sua immediate concurrat, Isten a teremtmények minden cselekedeténél saját erejével közvetlenül együttműködik.

Concupiscentia, rendetlen testi kívánság, testiség.

Condigne satisfacere, szigorúan véve eleget tenni, eleget tenni az igazságosság címén. L. Meritum és Satisfactio.

Congrue satisfacere, irgalmasan véve eleget tenni, eleget tenni a méltányosság címén. L. Meritum és Satisfactio.

Consecratio, felszenteles, beszenteles, szentelés.

Consors divinae naturae, részese az isteni természetnek.

Consortium hominis cum natura divina, az ember részvétel sülése az isteni természetben, részesség az isteni természetben.

Consubstantiatio, egygyé állagulás (Luther tana az Oltalom szentsegről)

Consubstantialis, egyallagú.

Consummatio regni divini, Isten országának befejezése, beteljesítése.

Consummatio partialis, részleges befejezés, beteljesítés.

Consummatio universalis, általános befejezés, beteljesítés.

Contextus, szöveg.

Contingens, esetleges.

Contingentia, esetlegesség.

Contritio, tökéletes bánat.

Coomnipotens, együtt mindenható.

Corona martyrum, a vértanúk sajátos koronája.

Coronula martyrum, a vértanúk sajátos koronája.

Corrupticolae, marad: corrupticolak.

Cosmogonia, l. Kosmogonia.

Creacionismus, a lélek teremtesének tana, vagy: marad.

Cultus absolutus, egyenes, közvetetlen tisztelet.

Cultus duliae, tisztelet.

Cultus hyperduliae, kiváló tisztelet.

Cultus latriae, imádás.

Cultus relativus, viszonyított tisztelet, viszonylagos tisztelet.

Daemoniacus, ördöngös.

Daemonolatria, ördögimádás.

Decretum divinum, isteni elhatározás, határozat, végzés.

Defectus, fogyatkozás.

Dei benignitas, Isten kegyessége.

Dei clementia, Isten kiméletessége, amelylyel segítséget ad a bűnösöktől nem vonja meg.

Dei lenitas, Isten könyörületessége, amelylyel a bűnösök büntetését a földön enyhíti.

Dei longanimitas, Isten hosszútűrése.

Deistae, marad.

Deus est super omnia ineffabiliter excelsus, Isten minden fölé felett kimondhatatlanul fölséges.

Deus relate ad mundum et non in relatione ad mundum, Isten a világhoz viszonyítva és a világhoz való viszonyítás nélkül.

Descensus ad inferos, leszállás a pokol tornácára.

Diaconus, szerpap.

Diaconissa, marad.

Dichotomia, lélektani kételvűség.

Dimensio, kiterjedés, irány.

Disciplina arcani, a titoktartás fegyelme.

Dispositio, előkészítés, előkészület, alkalmatosság.

Distinctio adaequata et inadaequata, kizáró és ki nem záró megkülönböztetés.

Distinctio formalis, alaki különbség, különböztetés.

Distinctio pure mentalis, rationis ratiocinantis, pusztán észbeli megkülönböztetés.

Distinctio realis, tárgyilagos különbség, különböztetés.

Distinctio virtualis, rationis ratiocinariae, logica cum fundamento in re, észbeli megkülönböztetés, tárgyi alappal bíró gondolatbeli megkülönböztetés.

Divinatio, jóslás.

Dokéták, marad.

Dona a protoparentibus amissa, az első szülők által elvesztett javak.

Dotes humanae Christi naturae, Krisztus emberi természetének kiváló tökéletességei, kiváltságos ajándékai.

Doxologia, rövid Isten-dicsőítés, dicsőítő vers, dicsőítő szózat.

Dualismus, kételvűség, kételvűség.

Ea, quae facta sunt, amik létesültek.

Effectus, causatum, eredmény, okozat.

Efficacitas gratiae, a malaszt hatékonysága, hathatósága.

Efficacia gratiae, a malaszt hatása.

Efficacia moralis, erkölcsi hatás.

Efficacia physica, természeti hatás.

Electus, választott, kiválasztott.

Emanatismus, az isteni kiáramlás elmélete.

Emanatianismus, a lélek kiömlésének elmélete.

Embryo, méhmagzat.

Empirismus, tapasztalatelvűség.

Energumenus, megszállt, ördögtől megszállt.

Epitaphium, felirat

Essentia, lényeg

Est a se, önmagától van, önmagától való.

Essentia logica, logikai lényeg, fogalmi lényeg.

Essentia physica, fizikai lényeg, valóságos lényeg.

Eschatologia, tan, tárgyalás az utolsó dolgokról, az utolsó dolgok tárgyalása.

Ethnographia, néprajz.

Ethnologia, népismeret, népismertetés.

Eulogia, megáldott kenyér, néha az Oltáriszentségről használtak

Evidentia, szembeszokoseg, nyilvánvalóság.

Evidentia rei, szembetűnőség, nyilvánvalóság.

Excoecati, elvakultak.

Exegeta, szentírásmagyarázó, írásmagyarázó.

Ex opere operato, a véghez vitt cselekvés folytán.

Ex opere operantis, a cselekvőre való tekintetből és: a cselekvő érdeme folytán.

Exorcismus, orloguzes

Exorcista, ördögűző.

Explicite, kifejezetten.

Exsistentia, létezés

Extensio, kiterjedés: extensio aptitudinalis, kiterjedés képességben; extensio actualis, tényleges kiterjedés.

Facultas et actus terminandi naturam, az a képesség a ténykedés, melylyel (az Ige) a természetet birtokolja.

Fallibilista, marad.

Fatalistae, végzethivők.

Fidei proxima, közel áll a hithez, a hitágazathoz.

Fides explicita, kifejezett hit: fides implicita, befoglalt hit de inkább így beszéljünk: explicite credere aliquam veritatem kifejezetten hinni ezt vagy azt, és: implicite credere aliquid, és más tanban befoglalva hinni valamit.

Fides historica, történeti hit.

Fides miraculorum, a csodákban való hit.

Fides promissionum, az ígéretekben való hit.

Finis cui, a segitendő vagy boldogítandó személy, mint cél

Finis, qui seu cuius, maga az elerendő tárgy mint cél.

Finis operis, a mű célja, a cselekvő célja.

Flagellantes, ostorozók, önostorozók.

Fomes peccati, a bűn ingere, ósztőne.

Forma substantialis, állagi alak; forma accidentalis, járuléki alak.

Forma assistens, segítő alak, hozzájáruló alak.

Forma corpus informans, a testet alakító alak, a testet átható alak, a test alakja.

Forma divina, isteni alak.

Forma essentialis, lényeges alak.

Forma inhaerens, összefüggő alak.

Forma sacramenti, a szentség alakja.

Formaliter sumptum, alakilag véve.

Forma subsistens, önálló alak, magában álló alak.

Fructus sacrificii missae generales, speciales seu medii et specialissimi, a szent miseáldozat általános, különleges vagy közép és legkülönlegesebb gyümölcsei

Generatio, nemzés.

Geogonia, földfejlődés, földalakulás.

Geognosia, földismeret

Geologia, földtan.

Geologus, földbűvár.

Generatio aequivoca, spontanea, ősnemzés.

Generatio univoca, megegyező nemzés.

Generatianismus, a lélek-nemzés tana, vagy marad.

Gnostikus, marad.

Gratia — kegy, jóakarát, hála, ingyen adott jó, kegyelem, szentmalaszt; kegyelem minden ingyenes isteni adomány; szentmalaszt oly természetfölötti adomány, melyet Isten az eszes teremtménynek ingyen ad. örök életre való vonatkozással; legszorosabban pedig oly természetfölötti hatás, melyet Isten magában az emberben hoz létre s melynek segítségével az ember belsejére hatva, őt saját vagy mások üdvé elérésében támogatja.

Gratia actualis et habitualis, segítő és megszentelő, állapotbeli malaszt. A gratia actualis-t szívesebben nevezném *munkáló* malasztnak, 1. mert ez a szó igen jól kifejezné az actualis gratia jelentését; 2. mert az actualis gratia néha nem segít, hanem egészen maga munkálkodik; 3. mert az actualis gratia egy faját, az adiuvans-t is okvetetlenül segítőnek kell neveznünk, mert ez valóban szoros értelemben segít. Ámde meg kell tartanom a

segítő szót az *actualis gratia* jelölésére, mert már általában el van fogadva s az összes magyar kátékban, elmékedő- és ima-könyvekben, valamint a szentbeszédekben is kizárólagos alkalmazást nyert.

Gratia actualis medicinalis et elevans, orvosló és felemelő segítő malaszt.

Gratia adiuuans, segítő malaszt. szorosabb értelemben.

Gratia adoptionis vel *adoptio*, a fiúvá fogadás malasztja, vagy fiúvá fogadás.

Gratia capitis, másként *dignitas capitis in Christo*. Krisztus az emberi nem feje, fejedelme.

Gratia cooperans, közreműködő malaszt.

Gratia concomitans, kísérő malaszt.

Gratia congrua et incongrua, megfelelő és meg nem felelő malaszt (a congruistáknál).

Gratia efficax, hatásos, eredményes malaszt.

Gratia elevans, felemelő malaszt.

Gratia excitans, indító, ébresztő malaszt.

Gratia externa et interna, belső és külső malaszt.

Gratia gratis data, mások javára adott malaszt.

Gratia gratum faciens, kedvessé tevő malaszt.

Gratia habitualis, állapotbeli malaszt.

Gratia increata et creata, nem teremtet és teremtet malaszt.

Gratia informans, malaszt mint benmaradó alak.

Gratia invicte delectans, legyőzhetetlenül, ellenállhatatlanul gyönyörködtető malaszt.

Gratia medicinalis, orvosló szentmalaszt.

Gratia operans, működő malaszt.

Gratia praeueniens, megelőző malaszt.

Gratia sacramentalis, a szentség sajátos malasztja, az egyházi szentségek sajátos malasztja.

Gratia sacramenti, a szentség által közölt megszentelő malaszt.

Gratia sanctificans, megszentelő malaszt; *gratia iustificans*, igazságos megigazulás malasztja.

Gratias subsequens, követő, elhatározásunkat követő malaszt.

Gratia sufficiens, elegendő malaszt.

Gratis, valaminek ingyenes volta.

Habitualis, állapotbeli.

Habitus entitativus, dologi állapot

Habitus infusus, beontott készség.

Habitus operativus, cselekvési állapot.

Heterodox, téves hitű és: *marad*.

Hexaëmeron, a hatnapi teremtés elbeszélése, története.

Homo comprehensor, örök célját elért ember.

Homousios, l. *ὁμοούσιος*.

Homo viator, örök céljára törekvő ember.

Hierarchia, szent kormányzat, egyházkormányzat.

Hypostasis, ὑπόστασις: *suppositum*, önálló anyag.

Hypostaticae, önálló állag szerint, önálló állagilag.

Hypostatica unio, önálló állagi egyesülés.

Identitas realis et logica, valóságos és gondolatbeli azonosság.

Idioma, tulajdonság.

Idiomatum communicatio, a tulajdonságok kölcsönös közlése és állítása.

Idololatria, balványimádás.

Ikonoklastae, képrombolók.

Imago gloriae, a dicsőség képe, hasonlatossága.

Imago gratiae, a kegyelem képe, hasonlatossága.

Imago typica, előképi ábrázolás.

Immensus, mérhetetlen, immensitas, mérhetetlenség.

Immortalitas accidentalis, járuléki halhatatlanság.

Immortalitas absoluta, föltétlen, szükségszerű halhatatlanság.

Immortalitas naturalis, természetes halhatatlanság.

Immortalitas supernaturalis, természetfeletti vagy ingyenes halhatatlanság.

Immolatio, termény-áldozat.

Immortalitas metaphysica, metafizikai halhatatlanság.

Immortalitas physica, fizikai, természeti halhatatlanság.

Impanatio, megkenyeresedés.

Impedimentum dirimens, érvénytelenítő akadály.

Impedimentum prohibens, tilto akadály.

Immunitas a necessitate et coactione, a szükségességtől és kényszertől való mentesség.

Implicite, befoglalva, más szavakkal.

Imputatio iustitiae Christi meritoria, Krisztus igazságosságának érdemado betudása, beszámítása.

Imputatio formalis, pusztán alaki betudás, beszámítás.

Immutabilitas, változhatatlanság.

Inadaequatum, nem kimerítő és: nem egyenlő értékű.

In abstracto, elvontan.

Incarnatio, megtestesülés.

Incaruatio in fieri, a megtestesülés, létesülésében.

Incarnatio in esse, a megtestesülés állandó eredményeiben

Incarnatio effective est opus Sanctissimae Trinitatis, terminative vero Filii: a megtestesülés okában a Szentháromság műve eredményében pedig a Fiú Istent illeti; a Szentháromság okozta eszközölte a Fiúnál, hogy megtestesüljön

Incomprehensibilitas, felfoghatatlanság.

Incorrupticolae, marad: incorrupticolák.

Incorruptibilis, romolhatatlan; incorruptibilitas, romolhatatlanság.

In concreto, az alanyban.

Individua vitae consuetudo, az élet osztatlan közössége

Indulgentiae temporales et perpetuae, kiszabott időre szülő és állandó bűcsű.

Ineffabilis, kimondhatatlan, kifejezhetetlen.

Ineffabiliter excelsus, kimondhatatlanul fölséges

Inenarrabilis, kibeszélhetetlen.

Inexplicabilis, kimagyarázhatatlan.

Infestatio diabolica, ördögi sanyargatás.

Infinitas, végtelenség

Inhabitatio Spiritus Sancti in anima iusti a quibusdam Spiritui Sancto terminative, a plurimus nominis per appropriationem attribuitur: azt, hogy a Szentlélek az igaz lelkében lakik, nemelyek eredményében a Szentléleknek tulajdonítják, mások csupán az appropriation értelmében.

Innascibilitas, nem származhatás

Innata homini idea, az emberrel veleszületett eszme.

Inpeccantia, nem-vétkezés, a vétkezéstől való mentesség.

Inpeccabilitas, nem vétkezhetőség, a vétkezés kizártsága, mentesség a vétkezés lehetőségétől.

In quo omnes peccaverunt mert az egyben mindnyájan vétkeztek (Róm. 5, 12.).

Integritas confessionis materialis et formalis, a gyónás anyagi és alaki teljessége.

Intentio actualis tényleges szándék.

Intellectualitas, értelmesség, értelmes természet.

Intentio habitualis, állapotbeli szándék.

Intentio interpretativa, feltételezett szándék.

Intentio virtualis, hatásában fönmaradt szándék

Intuitio Dei substantialis, Isten allagának szemlélése.

In voto, szándékban.

Jubileum, marad

Judaeo-christianus, zsidóból lett keresztény.

Jure, jogilag, jogosan.

Jurisdictio pro foro externo, joghatóság a külső jogrendben.

Jurisdictio pro foro interno, joghatóság a lelkiismeret felett.

Jurisdictio ordinaria, rendes joghatóság.

Jurisdictio subdelegata, átutalt joghatóság.

Justificatio, megigazulás.

Justitia, megigazultság, a megigazultság állapota.

Justitia per fidem (fide) apprehensa, a hittel megragadott igazságosság, szentség.

Justificatus, megigazult, igaz.

Justificatio habitualis et actualis, állapotbeli és cselekedetbeli megigazulás (Hermesnél).

Κατὰ διάνοιαν, értelemre.

Κατὰ ῥητον, kifejezésben.

Katakomba, földalatti sírbolt.

Katechon, letartóztató

Keustikusok, marad

Kosmogonia, világfejlődés, világalakulás.

Kryptikusok, marad.

Lectores, felolvasók, olvasók.

Lenitas, könyörületesség, I. Dei lenitas

Libamen, italaldozat.

Limbus, pokol tornáca.

Limbus puerorum, a gyermekek limbusa, tornáca.

Liturgia, istentiszteleti szertartás

Longanimitas, hosszútűrés.

Λόγος, Ige.

Lumen gloriae, a dicsőség világossága, a megdicsőülés.

Magia, bűbajosság.

Magia diabolica seu nigra, ördögi vagy fekete bűbajosság.

Magia naturalis seu alba, természetes vagy fehér bűbajosság.

Magnetismus animalis, állati delejesség.

Maleficium, varázslás.

Maritalis coniunctio, hitvestársi egyesülés, kötelék.

Materia prima, ősanyag.

Materia proxima, közeli anyag.

Materia remota, távoli anyag.

Materia sacramenti proxima et remota, a szentség közeli és távoli anyaga

Materia secunda, második anyag.

Materialismus, anyagelvűség.

Matrimonium legitimum, törvényesen létrejött házasság.

Matrimonium ratum, szentségileg megkötött házasság.

Matrimonium consummatum, elhált házasság.

Medium, eszköz, közvetítő közeg.

Medium absolutum, föltétlen eszköz, föltétlenül szükséges eszköz.

Medium hypotheticum, föltételes szükséges eszköz.

Metaphysica, metafizika.

Metaphysica essentia, metafizikai, fogalmi lényeg.

Meritorium, érdemszerző.

Meritum de condigno, megillető, megfelelő érdem szorosabban vett érdem, érdem az igazság címén, teljes érdem.

Meritum de congruo, méltányossági érdem, tágabban vett érdem, érdem a méltányosság címén, nem teljes érdem.

Meritum de congruo infallibili, csalatkozhatatlanul beszámítandó méltányossági érdem.

Meritum de congruo fallibili, esetlegesen beszámítandó méltányossági érdem.

Meritum reviviscens, újra éledő érdem.

Meritum imparticipatum, nem kölcsönzött, egyéni érdem.

Meritum mortificatum, holtta lett érdem.

Meritum participatum, kölcsönzött érdem.

Metempsychosis, lélekvándorlás

Misericorsok, marad.

Missae bifaciae, trifaciae, kettőzött, háromszorozott misék

Missae siccae, száraz misék.

Missio divina, isteni küldés és küldetés.

Modalisták (a sabelliánok egy elnevezése), marad.

Monarchianus, marad.

Monotheismus, egyistenhívés.

Monotheleták, egyakarathívők; monotheletismus, egyakarathívés

Monophysiták, egytermészethívők; monophysitismus, egytermészethívés.

Moraliter inhaerens, erkölcsileg benmaradó

Motivum credibilitatis, a hihetőség indítóoka.

Motivum credendi, a hit indítóoka.

Multilocatio, sokhelyűség, többhelyűség, multilocatio simultanea, egyidejű sokhelyűség.

Munera Christi, Krisztus tisztségei, Krisztus hármassága: prófétai, papi és királyi tiszte.

Mutatio accidentalis, járuléki változás.

Mutatio substantialis, állagi változás.

Mysticus, mystikus (magyarázat).

Natura, természet

Naturale, természetes.

Naturalistae, természetihívők

Necessarium est necessitate medii, szükséges mint eszköz valaminek elérésére.

Necessarium est necessitate praecepti, szükséges valakinek parancsa folytán.

Necromantia, nekromantia, halottidézés.

Neoplatonikusok, újplatonikusok.

Nimbus, a dicsőség fényöve, fényöv.

Nominalisták, nominalismus, marad.

Notio divina, az isteni személy sajátos jegye

Obex, akadály.

Obex gratiae, a malasztközlés akadályja

Obex sacramenti, a szentség akadályja.

Observantia vana, babona, babonáskodás

Occasionalisták, occasionalismus, marad.

Obsessio, megszállás

Ὁμολόγησις, köldöknéző

Officium naturae, természeti kötelezettség.

Omnipraesentia, mindenütt jelenlét.

Omniscientia, mindentudás.

Ontologisták, ontologismus, marad.

Ὁμοούσιος, egyállagu.

Ὁμοιούσιος, hasonló állagú.

Optimismus, marad.

Opus redemptionis implendum, a megváltás műve mint végrehajtandó.

Opus redemptionis impletum, a megváltás műve mint végrehajtott.

Ordines angelorum novem, az angyalok kilenc rendje: angyalok, főangyalok, fejedelemségek, hatalmasságok, erők, uraságok, trónok, szeráfok és kerubok.

Originale peccatum, őseredeti, áteredő bűn; 1 *Peccatum originale*.

Orthodox, igazhívó és: marad

Ostiarus, ajtonálló.

Palaeontologia, őslénytán

Palaeontologus, őslénytán búvár.

Pancosmismus, marad.

Panentheismus, marad.

Pantheista, mindenistenítő.

Pantheismus, mindenistenítés.

Pantheismus idealis, eszmei mindenistenítés.

Pantheismus idealis immanens, benmaradó eszmei mindenistenítés.

Pantheismus idealis transcendens, túlhaladó eszmei mindenistenítés.

Pantheismus realis, valóságot valló mindenistenítés.

Pantheismus realis transcendens, valóságát valló túlhaladó mindenistenítés.

Pantheismus realis immanens, valóságot valló, benmaradó mindenistenítés

Partes essentiales, lényegi részek.

Partes integrales v. *integrantes*, teljessé tevő részek

Patripassianus, marad.

Peccatum actuale, cselekedeti bűn.

Peccatum habituale, állapotbeli bűn.

Peccatum haereditarium, öröklött bűn.

Peccatum originale, őseredeti bűn, áteredő bűn.

Peccatum originale originans, az őseredeti, áteredő bűn eredetében, az őseredeti bűn Ádám-ban, *Peccatum originale originatum*, az őseredeti bűn átszármazásában, az őseredeti bűn Ádám utódaiban. Véleményem szerint a latin kifejezések: *originans* o-

originatum nem szerencsések, s amennyiben azoktól az itt elősorolt magyar kifejezések eltérnek, ez az eltérés az utobbiaknak csak előnyére szolgál.

Perfectio, tökéletesség

Perfectio Dei absoluta, Isten nem viszonylagos, nem viszonyított tökéletessége.

Perfectio Dei relativa, Isten viszonylagos, viszonyított tökéletessége.

Perfectio inest enti *a)* formálter, *b)* virtualiter, *c)* eminenter, a tökéletesség valamely lénnyben *a)* alakilag, azaz tulajdonképeni fogalma szerint, *b)* mint kútfejében és *c)* kitűnően megvan.

Perfectio mixta, vegyes tökéletesség.

Perfectio moralis, erkölcsi tökéletesség.

Perfectio operativa, cselekvő tökéletesség.

Perfectio quiescens, nyugvó, nem cselekvő tökéletesség.

Perfectio simpliciter simplex, minden tekintetben tiszta tökéletesség.

Περὶχώρησις, egymás kölcsönös befoglalása.

Perseverantia finalis seu *perfecta*, végleges, vagyis tökéletes állhatatosság.

Perseverantia passiva et *activa*, szenvedőleges és cselekvő állhatatosság.

Perseverantia temporalis seu *imperfecta*, ideiglenes, vagyis tökéletlen állhatatosság.

Per modum suffragii, konyörgésképen.

Per, seu *ad modum substantiae*, allag módjára.

Persona, személy

Personalitas, személyiség.

Personalis unio, személyi egyesülés.

Pessimismus, feketelátás, *vagy: marad.*

Phantasiasták, marad.

Philologia, nyelvbúvárlat, nyelvtudomány.

Phtharholatrák, marad.

Physiologia, szerv-élettan.

Physice inhaerens, természetszerűen benmaradó.

Physice praedeterminans, természetileg előre meghatározó.

Pignus haereditatis, az örökség záloga.

Pneumatomachusok, marad.

Poena damni, a veszteség büntetése, veszteség.
 Poena sensus, érzéki bűntetés.
 Polytheismus, sokistenhívés.
 Positiva religio, tételes vallás.
 Potentia, képesség; in potentia, képességileg.
 Potentia activa, befogadó képesség.
 Potentia Dei absoluta, Isten feltétlen hatalma.
 Potentia Dei ordinata, Isten rendezett hatalma.
 Potentia obedientialis, természetfölötti alanyi képesség; lehet cselekvő és befogadó.
 Potentia passiva, befogadó képesség.
 Potestas auctoritatis, a legfőbb hatalom.
 Potestas excellentiae, a kiváló hatalom.
 Potestas, jobban: potentia peccandi, a vétkezős képesség; képesseg a vétkezésre.
 Praeadamitae, Ádám előtt élők.
 Praeadamitismus, marad.
 Praeambulum fidei, a hitre előkészítő igazság.
 Praedestinatio, előrerendelés, praedestinatio, előrerendelés.
 Praedestinatio ad gloriam, előrerendelés a dicsőségre.
 Praedestinatio ad gratiam, előrerendelés a kegyelemre, a szentmalasztra.
 Praedestinatio completa et incompleta, teljes és nem-teljes előrerendelés.
 Praedestinatio divina, isteni előrerendelés.
 Praedeterminatio physica, természeti előremeghatározás.
 Praeexistentialismus, a lelek előbblétezésének tana, *marad*.
 Praefatio, előszózat.
 Praehistoricum, történelemelőtti.
 Praemotio physica, természeti előreindítás.
 Praescientia, előretudás.
 Praescriptio, elévülés.
 Praesentia circumscriptive, a jelenlet testi módja, körülírt jelenlet.
 Praesentia definitiva, a jelenlet szellemi módja, nem körülírt jelenlet.
 Praesentia metaphorica, képletesen vett jelenlet.
 Praeternaturale, természetén kívül eső; l. Supernaturale.

Praevisio, előrelátás.
 Prima gratia, első malaszt.
 Principium, elv, okfő.
 Principiatum, elszármazék.
 Principium quo, elv, amely által; tárgyi elv; ez remotum és proximum, távolabbi és közelebbi lehet: az a természet, emez a képesség.
 Principium quod, elv, amely: alanyi elv.
 Privatio, megfosztás.
 Privilegium fori, a bírói illetékesség kiváltsága.
 Privilegium Paulinum, Pál-féle kiváltság, szabadalom.
 Processio, származás.
 Processio ad extra, kifelé való, külső származás.
 Processio ad intra, belső származás.
 Processio immanens, benmaradó származás.
 Processio transiens átmenő származás.
 Protestans, marad, így: protestáns.
 Psychikusok (a katolikusokrol-Tertulliánál), pneumatikusok (a montanistákról ugyanannál), marad.
 Qualitas divina, isteni minőség.
 Qualitas spiritualis, szellemi minőség.
 Quantitas dimensiva, a kiterjedést okozó mennyiség.
 Quantitas externa, külső mennyiség.
 Quantitas interna, belső mennyiség.
 Quantitas in actu primo, a kiterjedésre való képesseg, a mennyiség ténylegesség nélkül.
 Quantitas in actu secundo, a tényleges kiterjedés, a mennyiség ténylegességben.
 Quiescentes, nyugovók.
 Race, fajta, emberfajta.
 Ratio, alap és: ész.
 Ratio philosophica, a bölcselkedő ész.
 Ratio theologica, a hit által felvilágosított ész.
 Rationalista, rationalismus, észelvű, észelvűség.
 Rationalitas, eszeség, eszes természet.
 Rationatum, következmény.
 Reaktivitas, visszaható képesség.
 Reatus, bűnösség, a bűnösség állapota.
 Rebaptisantes, rebaptisták, az eretnekeket újra keresztelők.

Receptaculum animae, a lélek tartózkodási helye.
 Receptivitas, befogadó képesség.
 Reformator, hitújító.
 Relatio originis, az eredet viszonya.
 Relationis fundamentum, a viszony alapja.
 Relationis subiectum, a viszony alanya, a viszonyított.
 Relationis terminus, a viszonyítás határa, a viszonyos.
 Relativus, viszonylagos.
 Remonstrantes, remonstransok.
 Reprobatio, cselekvő értelemben: elkárhóztatás; szenvedő értelemben: elkárhozás.
 Reprobatio negativa et positiva, tagadólagos és tevőleges kárhóztatás.
 Reviviscentia meritorum, az érdemek feleledése.
 Sacramentariusok, marad.
 Sacrificium cruentum, vérontásos áldozat.
 Sacrificium eucharisticum, hálaadó áldozat.
 Sacrificium impetratorium, könyörgő, kérő áldozat.
 Sacrificium incruentum, vérontástalan áldozat.
 Sacrificium latreuticum, imádó áldozat.
 Sacrificium propitiatorium, engesztelő áldozat.
 Satisfactio condigna, megfelelő elégtétel, elégtétel az igazságosság címén.
 Satisfactio congrua, méltányos elégtétel, elégtétel a méltányosság címén.
 Satisfactio cumulata, határozottan nagy elégtétel.
 Satisfactio perfecta, teljes elégtétel.
 Satisfactio propria, elégtétel önmagáért.
 Satisfactio superabundans, túláradó elégtétel.
 Satisfactio vicaria, helyettesítő elégtétel, elégtétel másért.
 Schemata constitutionum dogmaticarum, hitbeli határozatok tervezete (pl. a vatikáni zsinaton).
 Schismaticus, elszakadt, az egyháztól elszakadt.
 Schola, iskola.
 Scholasticismus, marad.
 Scholastikus, iskolás-tudós.
 Scientia acquisita, szerzett tudás, szerzett tudomány.
 Scientia hypothetice necessaria, feltételesen szükségképes, szükséges tudás.

Scientia incommunicabilis, nem-közölhető tudás.
 Scientia infusa, beöntött tudás, beöntött tudomány.
 Scientia libera, szabad tudás.
 Scientia media, középső tudás, a feltételesen jövődők tudása.
 Scientia necessaria, szükségképes tudás.
 Scientia simplicis intelligentiae, egyszerű értelmi tudás.
 Scientia visionis, szemléleti tudás.
 Scientia visionis, Isten közvetetlen látásából eredő tudás, tudomány; a közvetetlen látásból eredő tudás, tudomány; a szemlélés tudása, tudománya.
 Scriptor sacer, szentíró.
 Scriptura sacra, Szentírás.
 Secunda gratia, második malaszt, a malaszt növekvése.
 Secundum rigorem iustitiae, az igazságosság szigora szerint.
 Semiariánok, fél-ariánok.
 Semipanteismus, részleges mindenistenítés.
 Sensus compositus, összetett értelem; sensus divisus, osztott, szétválasztott értelem.
 Somnambulismus, alvajárás.
 Species sensibilis, érzéki ismereti kép; *impressa* és *expressa*, maradnak, mert ezekre alkalmas magyar kifejezéseket nem találok.
 Species intelligibilis, értelmi ismereti kép.
 Spiratio activa, lehelés, jobban meghatározva: isteni lehelés.
 Spiratio passiva, leheltetés és a lehelés befogadása.
 Spiritismus, szellemidézés.
 Spiritualista, szellemhívó.
 Spiritus purus, tiszta szellem.
 Status naturae humanae, az emberi természet állapota.
 Status naturae humanae elevatae, a fölemelt állapotú emberi természet.
 Status naturae humanae lapsae, az emberi természet bukott állapota, a bűnbeesett emberi természet állapota.
 Status naturae humanae primigenius, az emberi természet ősi vagy eredeti állapota.
 Status naturae humanae purae, a tiszta állapotú emberi természet.
 Status naturae humanae reparatae, az emberi természet helyreállított, megváltott állapota.
 Status termini, a befejezettség állapota.

Status viae, az érdemszerzés állapota, a megpróbáltatás állapota.

Subordinationatus, marad.

Subsistentia, önálló létezés.

Substantia, állag.

Substantialiter, állagilag.

Substantialisták (az őseredeti bűn természetének magyarázásánál), marad.

Substantia completa, teljes állag.

Subtilis (a feltámadt testnél), szellemi; subtilitas, szellemiség.

Supernaturale, természetfölötti.

Supernaturale simpliciter, minden tekintetben természetfölötti; azonos ezzel a *supernaturale secundum substantiam* magában véve, mivoltára és állagára nézve természetfölötti, vagyis az, ami bármely teremtménynek erőit és igényeit fölülmúlja; *supernaturale secundum quid, secundum modum*, bizonyos tekintetben, módjára nézve természetfölötti, az, ami valamely lény erőit és igényeit fölülmúlja s ezt a lényt fölemeli, de nem az összes teremtményeket fölülmuló állapotba. Ezt az utóbbit *praeternaturale*-nek, természetén kívül esőnek is nevezzük.

Suppositum = *hypostasis*, önálló állag.

Synkretisták, marad.

Synonymum, egyjelentésű.

Terminus, határ és: származék.

Terminus ad quem formalis, a változás tulajdonképeni határa másként: az új alak vagy tökéletesség.

Terminus ad quem totalis, az új állapot.

Terminus a quo formalis, a tulajdonképeni kiindulási mozzanat, vagy másként: a régi alak vagy tökéletesség.

Terminus a quo totalis, a régi állapot.

Terminus cognitionis Patris, az Atya megismerésének származéka.

Terminus dilectionis, volitionis Patris et Filii, az Atya és a Fiú szeretetének, akarásának származéka.

Terminus mutationis a quo, a változás kiindulási mozzanata.

Terminus mutationis ad quem, a változás célpontja.

Theandrikus cselekvés, istenemberi cselekvés.

Theologia. A *theologia* szó (θεός, Isten és λόγος, tan) negyféle jelentésben szokott előfordulni. Legszűkebb jelentésben az

Istenről, személyiségéről és tökéletességeiről szóló tant nevezzük *theológiának*; ily jelentésben magyarul *az Istenről szóló tannak* vagy *Istentannak* s a szerint, amint forrása csupán az ész vagy egyúttal a kinyilatkoztatás is, *természeti* vagy *természetfölötti Istentannak* mondhatjuk. Tágabb jelentésben *theologia* mindannak tudománya, amit Isten, hogy higgyünk, kinyilatkoztatott; e jelentésben *dogmatica theológiának* vagy egyszerűen *dogmatikának*, magyarul *ágazatos hittannak* nevezzük; ugyanezt *theologia dogmatica specialisnak* is mondják, hogy a *theologia fundamentalistól*, az *alapvető hittantól*, a *specialis* jelzővel különböztessék meg, mivel némelyek az alapvetőt *theologia dogmatica generalisnak* hívják. Még tágabb, harmadik jelentésben a *theologia* szó alatt mindazt értjük, amit Isten kinyilatkoztatott, úgy azt, amit hinnünk, mint azt, amit tennünk kell, tehát a *kinyilatkoztatástant*, a *hit- és erkölcsant* együttesen. Végre legtágabb jelentésben *theológiának* mondjuk mindannak összességét, amit csak a kinyilatkoztatás megismerésére és tudományos tárgyalására tudni kell; magyarul *hittudomány*; ily értelemben a *hittudományhoz* számítjuk a bibliai könyvek ismertetését, a bibliai és a keresztény régiségtudományt, a bibliai értelmezést, a bölcselettudományt, az egyháztörténelmet, az egyházjogot, a lelkipásztorkodást, a hittudományi encyklopaédiát, a patrologiát stb. s ily értelemben mondjuk valakiről, hogy a *theológiát*, a *hittudományt* tanulja.

Theologia monumentalis, a műemlékek hittana.

Theopantismus, marad.

Theopaschita, marad.

Theoria transmutationis, descendentiae seu evolutionis, az átváltozás, leszármazás vagy kifejlődés elmélete.

Thesis, antithesis, synthesis, tétel, ellentétel, összetétel.

Thomista, marad.

Traditionalismus, hagyományelvűség, vagy: marad.

Traditionalisták, hagyományelvűek, vagy: marad.

Traducianismus, a léleknemzés tana, vagy: marad.

Transformatio substantialis, állagi átalakulás.

Transsubstantiatio, átlényegülés, átállagulás.

Trichotomismus, lélektani háromelvtan, szigorúbb és enyhébb.

Trichotomista, háromelvívő, szigorúbb és enyhébb.

Tritheista, háromistenhívő, vagy: marad.

Ubiquisták, marad.

Ubiquitas, mindenüttvalóság.

Ultraspiritualista, túlzó szellemhívő.

Unio hypostatica, önálló állagi egyesülés.

Unio personalis, személyi egyesülés.

Unitas formalis, alaki egység.

Unitas dinamica, hatásbeli egység, dinamikai egység.

Unilocatio, egyhelyűség, egy helyen lenni.

ὑπόστασις = *suppositum*, önálló állag.

Variatio, válfaj.

Vana observantia, babona, babonáskodás.

Verba concionalia, szónoklati erejű szavak.

Verba promissoria, ígérő természetű szavak.

Verbum, Ige.

Verbum Dei unitum est carni per animam, az isteni Ige a testtel a lélek közvetítésével egyesült.

Veritas explicite credenda, amely igazságot önmagában kell hinni.

Veritas implicite credenda, amely igazságot egy más tanban, más igazságban kell hinni.

Vi concomitantes, összetartozásnál fogva.

Vi verborum, a szavak erejénél fogva.

Via affirmationis, állítás útján.

Via causalitatis, az oksági elv alapján.

Via eminentiae, fokozás által.

Via negationis, tagadás útján.

Vicaria satisfactio, helyettesítő elégtétel, elégtétel más helyett.

Victima, élő áldozat.

Virtus moralis, erkölcsi erény.

Virtus theologica, isteni erény.

Vis aestimativa, becselő érzék, becselő képesség.

Voluntarium, akarat.

Voluntas absoluta, föltétlen akarat.

Voluntas antecedens, az előrelátást megelőző akarat.

Voluntas beneplaciti, maga az isteni akarás; *voluntas signi*, az isteni akarás nyilvánulása. Az előbbi maga az isteni akaratnak ténye (*actus divinae voluntatis*), azaz: Istennek benső akarása; az utóbbi valamely külső jel, melylyel nyilvánítja azt, hogy valamit akar.

Voluntas conditionata, föltételes akarat.

Voluntas consequens, az előrelátást követő akarat.

Voluntas efficiens, létesítő akarat.

Voluntas, volitio libera, szabad akarás.

Voluntas, volitio necessaria, szükséges akarás.

Voluntas permittens, megengedő akarat.

Votum actuale, tényleg fölindított szándék.

Votum virtuale, más tényben befoglalt szándék.

Rendszerek és felekezetek, melyek nevüket szerzőiktől vagy terjesztőiktől, vagy egyéb tulajdonnevektől vagy őket jellegző valamely kifejezéstől kapták, a magyarban is megtartják elnevezéseiket. Így:

ariánok, manicheusok, montanisták, stoikusok, platonikusok, új-platonikusok, ebioniták, sabellianok, novatiánok, sociniánok, arminiánok, makedoniánok, güntheristák, güntherianismus, pelagiánok, semipelagiánok, szadduceusok, epikureusok, szamaritánok, priscillianisták, schwebenborgiánok, origenisták, luciferiánok, beguárdok, beguinok, eunomiánok, audiánok, waldiak, bogomilok, elkesaiták, floriniánok, albigaiak, nestoriánok, apellianok, ophiták, severiánok, fulloniánok, julianisták, jansenisták, themistiánok, euthychiánok, kerinthiánok, artemoniták, samosatiaiak, photiniánok, marcioniták, jakobiták, donatisták, gallikánok, remonstransok, scotisták, mohammedánok, coelestiánok, molinisták, augustiniánok, fraticellik, schwenkfeldiek, pauliciánok, seleuciánok, herminiánok, memnoniták, quaeckerek, puseisták, ritualisták, tractariánok, sacramentariusok, aquariusok, enkratiták, wielefiták, quesnelliánok, arnaldisták, marcosiánok, pepuziánok, thnetopsychiták, anomeusok, stb.

Az érdeklődőket igen szépen felkérem, hogy az itt elősorolt műszókhoz és fordításokhoz észrevételeiket megtenni szíveskedjenek.

DR. KISS JÁNOS.

